

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

128051

PEŞTELİ HİSÂLÎ DÎVÂNİ TAHLİLİ
(İNCELEME-METİN)

BİRİNCİ CİLT

128051

(DOKTORA TEZİ)

Danışman:

Prof.Dr. Coşkun AK

Özlem ERCAN

BURSA 2003

T.C. YÜK. EĞİTİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Özlem Ercan'a ait "Peştelî Hisâfî Dîvânı Tahlîli (İnceleme-Metin)" adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza
Başkan
Prof.Dr. Coşkun Ak

İmza
Üye (Danışman)
Prof.Dr. Coşkun Ak

İmza
Üye
Prof.Dr. Kemal Yavuz

İmza
Üye
Prof.Dr. Mustafa Kara

İmza
Üye
Doç.Dr. Hatice Şahin

İmza
Üye
Yard.Doç.Dr. Sadettin Egri

Özet

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

PEŞTELİ HİSÂLÎ DÎVÂNİ TAHLİLİ

Özlem Ercan

(Doktora Tezi)

Peşteli Hisâlî Dîvânı'nın Tahlili isimli çalışma, iki ciltten oluşmaktadır. Şairin hayatı ile ilgili bilgilere tezkire niteliğindeki çalışmalara müracaat edilerek ve Dîvân'ındaki bilgilerden yola çıkılarak ulaşılmıştır. Kaynak taramalarında bu bilgilere yeterli derecede yer verilmediği görülmüştür. Hisâlî, 1651-52 yılında Peşte'de vefat etmiş, Arap ve Fars edebiyatlarına vâkıf bir Osmanlı şairidir. Sultan III. Mehmed, Sultan I. Ahmed, Sultan I. Mustafa, Sultan II. Osman (Genç Osman), Sultan IV. Murad, Sultan I. İbrahim ve Sultan IV. Mehmed dönemlerini gördüğü, Bağdat'a akraba ziyaretine gittiği, diyar diyar gezdiği, Eğri gazasına katıldığı, Zevil şehrinde defterdarlık yaptığı, bilinmeyen bir nedenden dolayı azl edilip iflas ettiği bilgilerine şiirlerinden ulaşılabilir. Ayrıca Gülbaba adlı bir Bektaşî şeyhine sevgi ve saygısını belirttiği bir gazelden, Bektaşî olabileceği fikrine de varılabilir. İlk cildin birinci bölümünde, ayrıca şairin eserleri, şiiri ve şiir hakkındaki görüşlerinden bahsedilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde din-tasavvuf, üçüncü bölümünde cemiyet, dördüncü bölümünde insan, beşinci bölümünde tabiat incelenmiş ve cildin sonuna dizin konmuştur. İkinci ciltte ise Dîvân'ın transkripsiyonlu metni ve dizin yer alır. Tahlil kısmında ana başlıklar ve alt başlıklar ışığında, şairin hayata ve şiire bakışı çözümlenmeye çalışılmıştır.

Danışmanı: Prof. Dr. Coşkun Ak

Anahtar Kelimeler: *Peşteli Hisâlî*, Dîvân, Tahlil, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Şiir.

Abstract

ULUDAĞ UNIVERSITY SOCIAL SCIENCE INSTITUTE ANCIENT TURKISH LITERATURE SCIENCE DEPARTMENT

ANALYSIS OF PEŞTELİ HİSALİ DİVAN

Özlem ERCAN

(Doctorate Thesis)

Information about poet's life gained by his "Divan" and by the works that are thought to be "tazkire". It has been that there is not much importance given to poet's life in written source of information. According to our information, Hisali is a poet who is good at Arabian and Persian literatures has died in Peşte in 1651/52. By reading his poems we can understand that he has seen the times of Sultan Mehmed III, Sultan Ahmed I, Sultan Mustafa I, Sultan Osman II, Sultan Murad IV, Sultan İbrahim I and Sultan Mehmed IV, he has visited his relations in Bagdat, he has travelled many lands, he has joined the Egri military expedition on behalf of Islam, he has been the official heading a provincial treasury in the city of Zevil and because of an unknown reason we know that he has been fired and he has gone bankrupt. Moreover, he can thought to be as Bektaşî, as he told his respect and love to a Bektaşî sheikh named "Gülbaba" in a gazal (lyric poem).

Apart from this information in the first chapter of the first volume; poet's works, Poet's poem and his opinion on poetry also forms this chapter's content. In the second chapter of this work religion-sufism, in the third chapter society, in the fourth chapter human, in the fifth chapter natural world are examined and at the end of the volume there is an index. In the second volume there is a transcribed-text of "Divan" with an index. In the analysis part, with the help of main titles and titles, the opinions of poet towards life and poetry are tried to be examined.

Advisor: Prf. Dr. Coşkun Ak

Key Words: Ancient Turkish Literature, Analysis, Peşteli Hisali, Divan, Poet.

ÖN SÖZ

Dîvân Edebiyatı özellikle şiir alanında İran şiirinin bütün özelliklerini benimsemiş, Arapça ve Farsça kelimeleri çokça kullanan, aruz veznini esas almış ve lirik şiirlerden oluşmuş bir edebiyattır. Her devirde toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenen sanat anlayışı içinde, onun da kendine has özellikleri mevcuttur. Toplumun ortak malı olan bu edebiyatı bugünkü sanat ve edebiyat zevki ile değerlendirmek mümkün değildir. Derin bir kültür hazinesine sahip Dîvân Edebiyatı hakkında doğru bilgilere ulaşabilmek için, bu edebiyatın oluştuğu şartları, dönemin özelliklerini ve ortaya konulan eserlerin o edebiyatın içindeki yerini iyi tespit etmek gerekir. Şiirde her kelimeyi ince ayrıntılarına varıncaya değin incelemek, şiirin özüne varmak için gereklidir. Ancak bu, Dîvân Şiiri sahasında zannedildiği kadar kolay değil, donanım gerektiren güç bir iştir. Çünkü Dîvân şairinin muhayyilesi içe doğru genişleyen, sınırı olmayan bir dünyadır.

Her eserin edebiyat tarihimiz içinde -az ya da çok- bir değer taşıdığı kabul edilen bir görüş olmalıdır. Bu sebeple bu kültüre ait ister küçük, ister büyük olsun, her belge su yüzüne çıkmalıdır. XVII. yüzyılda Peşte'de yaşamış Hisâfî'nin *Dîvân* tahliline, edebiyat tarihi açısından faydalı olacağı ve Dîvân Edebiyatı ile şairin dünyasını anlamada katkı sağlayacağı görüşü benimsenerek başlanmıştır. Dîvân Edebiyatı araştırmalarında metin neşri, metin tahlili ve edebiyat tarihi çalışmaları bir arada yürütülerek eser incelemelerinin yapılması gerekmektedir. Böylece herbir şairin yerini ve önemini saptamak mümkün olabilecektir.

Son olarak bu konunun seçilmesinde ve çalışmalarımnda yardımlarını esirgemeyen hocam Prof.Dr. Coşkun Ak'a teşekkürlerimi sunmayı bir görev addediyorum.

Bursa-2003

Özlem ERCAN

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	xxiii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	xxiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM PEŞTELİ HİSÂLÎ HAYATI, SANATI VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1.Hayatı ve Eserleri.....	5
1.1.Hayatı.....	5
1.2.Eserleri.....	7
1.2.1. <i>Dîvân</i>	7
1.2.2. <i>Metaliü'n-Nezair</i>	9
1.2.3. <i>Letaifu'l-Hayal</i>	11
2.Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri.....	12
2.1.Kendi Şiirleri Hakkındaki Görüşleri.....	12
2.2.Şiir Hakkındaki Görüşleri.....	14
2.3.Şiirle İlgili Unsurlar Hakkındaki Görüşleri.....	14
3. <i>Dîvân</i> 'ın İçeriği ve Dil, Şekil Özellikleri.....	15
3.1.İçerik.....	15
3.2.Kafiye.....	21
3.3.Redif.....	22
3.4.Vezinler.....	22
3.5.Dil.....	23
3.6.Atasözleri, Veciz İfadeler ve Deyimler.....	24
3.6.1.Atasözleri.....	24
3.6.2.Veciz İfadeler.....	26
3.6.3.Deyimler.....	26
4.Hisâlî Mahlaslı Şairler.....	30

İKİNCİ BÖLÜM DİN VE TASAVVUF

1.DİN.....	32
1.1.Allah.....	32
1.2.Melekler ve Cennet Varlıkları.....	34
1.2.1.Cebrail.....	35
1.2.2.Rıdvan.....	36
1.3.Kitaplar.....	36
1.3.1.Zebur.....	36
1.3.2.Kur'an-ı Kerim (Mushaf).....	37
1.4.Ayet, Hadisler ve Arapça İbareler.....	37
1.4.1.Ayetler.....	37
1.4.2.Hadisler.....	39
1.4.3.Arapça İbareler.....	39
1.5.Peygamberler.....	41
1.5.1.Âdem.....	41

1.5.2.Eyyub	41
1.5.3.Hızır	42
1.5.4.İbrahim (Halil)	42
1.5.5.İlyas.....	43
1.5.6.İsa (Mesiha)	43
1.5.7.Hz. Muhammed (Resul, Ahmed-i Muhtar).....	44
1.5.8.Musa (Hemnam-ı Kelim, Kef-i Musa).....	44
1.5.9.Nuh.....	45
1.5.10.Süleyman	45
1.5.11.Yakub.....	46
1.5.12.Yusuf.....	46
1.6.Dört Halife	47
1.6.1.Hz. Ebubekir(Sıddik).....	43
1.6.2.Hz. Ali (Kerrar, Murtaza)	47
1.6.3.Hz. Ömer (Faruk).....	48
1.6.4.Âl-i Mustafa (Âl-i Resul).....	48
1.7.Kaza ve Kader.....	48
1.8.Ahiretle İlgili Mefhumlar.....	49
1.8.1.Ahiret	49
1.8.2.Kıyamet (Haşr, Mahşer)	49
1.9.Cennet ve İlgili Mefhumlar.....	50
1.9.1.Cennet (Cinan, İrem, Firdevs, Ucmag).....	50
1.9.1.1.Kevser	51
1.9.1.2.Tuba	52
1.9.2.Cehennem (Duzah)	52
1.10.Diğer İtikadî Mefhumlar	52
1.10.1.Miraç, Sidre	52
1.10.2.Ölüm, ecel, ölü.....	53
1.10.3.Ruh.....	54
1.10.4.Peri	54
1.10.5.Cin, dev	55
1.10.6.Şeytan (Ehremen)	56
1.11.Din, Çeşitli Dinler İle İlgili Mefhumlar.....	57
1.11.1.Din	57
1.11.2.Hidayet, dalâlet	57
1.11.3.İman, mümin, abd, mutekif.....	57
1.11.4.Küfr, kâfir, münafık, münkir, bî-din.....	58
1.11.5.Büt-perest.....	59
1.11.6.Büt, sanem	59
1.11.7.Deyr, tersa, büthane	60
1.11.8.Nakus	60
1.11.9.İslâm.....	60
1.11.9.1.Şefaât	60
1.11.9.2.Şer, şeriat	60
1.12.İbadet, Ta'at.....	61
1.12.1.Namaz ve İlgili Mefhumlar.....	61
1.12.1.1.Secde, sücud, secde-gâh.....	61
1.12.1.2.Kible.....	61
1.12.1.3.Seccade, tesbih.....	62

1.12.2.Oruç (Ruze, İftar).....	62
1.12.3.Zekât	62
1.12.4.Hac ve İlgili Mefhumlar	63
1.12.4.1.Tavaf.....	63
1.12.4.2.Arafat	63
1.12.5.Kâbe ve İlgili Mefhumlar	63
1.12.5.1.Kâbe, Beytullah	63
1.12.5.2.Merve	64
1.12.5.3.Kurban	64
1.12.6.Helâl.....	65
1.12.7.Tövbe, günah	65
1.12.8.Şehadet, şehit	66
1.12.9.Gaza	67
1.12.10.Nur	67
1.12.11.Berat Gecesi, Kadir Gecesi.....	67
1.12.12.Cami, mescit	67
1.12.13.Salâvat, salâ	68
1.12.14.Temcid	68
2.TASAVVUF	69
2.1.Hak Âşığı	69
2.2.Tarik, Sülûk	72
2.3.Tarikat ve İlgili Mefhumlar	73
2.3.1.Sema.....	73
2.3.2.Gülşenî, Ruşenî.....	73
2.3.3.Abdal, derviş.....	74
2.3.4.Pir, mürşit, Baba	75
2.3.5.Mürit, salik, talip.....	76
2.3.6.Dergâh, tekve, harabat	77
2.3.7.Hırka	77
2.3.8.Zikr, vird	77
2.3.9.Tevazu.....	78
2.3.10.Fena, beka, fâni.....	78
2.3.11.Tecelli	79
2.3.12.Halet, hâl	79
2.3.13.Akl	79
2.3.14.Aşina	81
2.3.15.Esrar, sır, raz, gayb	81
2.3.16.Kanaat, istigna, gına, fakr	81
2.3.17.Himmet, inayet.....	82
2.3.18.Keramet, velâyet	83
2.3.19.Niyaz.....	83
2.3.20.Hicab	84
2.3.21.Marifet, fazl	84
2.3.22.Ârif.....	85
2.3.23.Fakih, vaiz, zahit, sufi, rint	85
2.3.24.Nefs.....	87
2.3.25.Züht, takva	88
2.3.26.Riyazet	89
2.3.27.Sabr	89

2.3.28.Feragat	89
2.3.29.Keşf.....	90
2.3.30.Hayret.....	90
2.3.31.Belâ	91
2.3.32.Cevher	91
2.3.33.Can gözü	92
2.3.34.Vahdet, kesret	92
2.3.35.Masiva.....	93
2.3.36.Riya.....	93
2.3.37.Terk	93
2.3.38.Halvet, çile, hücre	94
2.3.39.Biat.....	95
2.3.40.Cezb	96
2.3.41.Ruz-ı Elest.....	96
2.3.42.Bazı Mutasavvıflar.....	97
2.3.42.1.Gülbaba.....	97
2.3.42.2.Mansur (Hallâc)	97
2.3.42.3.İbrahim Edhem, Şiblî.....	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM CEMİYET

1.ŞAHISLAR.....	100
1.1.Tarihî Şahıslar	100
1.1.1.Hükümdarlar, devlet adamları	100
1.1.1.1.Sultan II. Osman (Genç Osman).....	100
1.1.1.2.Sultan IV. Murad	100
1.1.1.3.Murtaza Paşa.....	101
1.1.1.4.Musa Paşa	101
1.1.1.5.Celâleddin	102
1.1.1.6.Hasanbeyzâde	102
1.1.1.7.Vezzanoğlu İsmail	103
1.1.1.8.Sipahi-zade.....	103
1.1.1.9.Cengiz	103
1.2.Şairler	104
1.2.1.Feridüddin Attar	104
1.2.2.Isfahanlı Kemal (Hallâk-ı Me'ani).....	104
1.2.3.Sa'dî, Hâfız, Selman, Zahir	105
1.2.4.Şeyh Kemaleddin Mesud	105
1.2.5.Husrev-i Dehlevî.....	105
1.3.Sanatkârlar	106
1.3.1.Behzad	106
1.3.2.Manî	106
1.4.Eserler	106
1.5.Tarihî, Efsanevî Şahsiyetler	106
1.5.1.Abdullah b. Abdilmuttalib	106
1.5.2.Âsaf	107
1.5.3.Belkıs	107
1.5.4.Bu-cehl.....	108

1.5.5.Cemşid	108
1.5.6.Dahhak	109
1.5.7.Dara	109
1.5.8.Feridun	110
1.5.9.Firavn	110
1.5.10.Aziz	110
1.5.11.Güstem, Zal, İsfendiyar	111
1.5.12.İskender	111
1.5.13.Karun	112
1.5.14.Keykubad	112
1.5.15.Neriman	113
1.5.16.Rüstern	113
1.5.17.Yezid	113
1.5.18.Behmen	114
1.6.Masal Kahramanları, Onlarla İlgili Unsur ve Mefhumlar	114
1.6.1.Leylâ, Mecnun (Kays)	114
1.6.2.Ferhad (Kûh-ken), Şirin	116
1.6.2.1.Husrev	116
1.6.2.2.Bîsütun	117
1.6.3.Vamık	117
1.6.4.Ab-ı Hayat, Zulemat	117
1.7.Diğer Şahıslar	118
2.KAVİMLER (Millet)	118
2.1.Hindu, Acem, Arap, Faris	118
2.2.Tatar	119
2.3.Ermeni	119
2.4.Macar	119
2.5.Fireng	119
2.6.Osmanlılar	120
2.7.Yahudi	120
3.ÜLKELER VE ŞEHİRLER	120
3.1.Çin, Çigil, Maçin, Hoten, Hıta	120
3.2.Mısır, Ken'an	121
3.3.Isfahan	121
3.4.Rum	121
3.5.Kerbelâ	121
3.6.Bağdat	122
3.7.Şam	122
3.8.Aden	122
3.9.Bedeşan	122
3.10.Buhara, Semerkand	122
3.11.Budin	123
3.12.Eğri	123
3.13.Galata, Karaköy	123
3.14.Keşmir	123
4.NEHİRLER, DAĞLAR VE DENİZLER	124
4.1.Nehirler	124
4.2.Dağlar ve Denizler	124
5.SOSYAL HAYAT	124

5.1.Padişah ve Çevresi	125
5.1.1.Şehzade, aga, beg, efendi, mir, mirza, vezir, paşa	125
5.1.2.Yaver, çaker, geda, kul, bende	125
5.1.3.Elçi	126
5.1.4.Asker, serdar, silah-dar, solak, sipahi	126
5.2.Resmî ve Gayriresmî Görevler, Meslek ve Meşguliyetler.....	127
5.2.1.Kethüda	127
5.2.2.Derban, hidmetkâr, cellât, dide-ban	127
5.2.3.Attar, sarraf, dellâl	127
5.2.4.Hanende, mutrip, ateş-baz	128
5.2.5.Bağban, ferraş, sakka, saki.....	128
5.2.6.Peyk	129
5.2.7.Mimar.....	130
5.2.8.Ulema, hükema, hattat, kâtip, şadi, yazılar, yazı aletleri, harfler.....	116
5.2.8.1.Elif	131
5.2.8.2.Cim, dâl.....	132
5.2.8.3.Hı, ta.....	132
5.2.8.4.Lâm	132
5.2.8.5.Ra	133
5.2.8.6. Mim, nun.....	133
5.2.9.Muabbir.....	133
5.2.10.Müftü, kadı, hafız, hâce	133
5.2.11.Gavvas, şinaver.....	134
5.2.12.Alışveriş	134
5.2.13.Tababet.....	135
5.2.14.Pehlivan	136
5.2.15.Büyü ve büyücü (sihir, füsün, efsun, tılsım, cadı	137
5.2.16.Hırsız, ayyar, korsan.....	137
5.2.17.Hulefa.....	137
5.3.Çeşitli Sosyal Hâller, Münasebetler ve Bunlara Göre Bazı Tipler	137
5.3.1.Tıfl, sigar.....	123
5.3.2.Gelin, mader, peder, evlât, karı, kardaş, hemşire, kız.....	138
5.3.3.Cevan, er, pire-zen	138
5.3.4.Refik, bay.....	139
5.3.5.Sail, fakir, cahil, nadan	139
5.3.6.Yolculuk, yolcu ve misafir.....	140
5.3.7.Mest, mestane, ser-keş, ser-mest, mey-har, la-ya'kıl.....	140
5.3.8.Hunî, ser-baz	140
5.3.9.Tarrar	141
5.3.10.Mekkâr, gammaz.....	141
5.3.11.Öğrenci.....	141
5.3.12.Muzaffer, guzat.....	141
5.4.Eğlence Hayatı	142
5.4.1.Bezm	142
5.4.2.Av.....	143
5.4.3.Bazı Oyunlar ve Müsabakalar.....	143
5.4.3.1.Çevgân	143
5.4.3.2.Satranç, tavla.....	143
5.4.3.3.Fal	144

5.4.4.Seyir, seyran, temaşa	144
5.4.5.Destan, efsane, hikâye, kıssa, macera, nûkte	144
5.4.6.Musiki	145
5.4.7.Meyhane, harabat, meygede, tekye.....	146
5.4.8.Düğün.....	147
5.5.Haberleşme	147
5.6.Medrese, debistan, muallimhane, ilim, fenn, ders	148
5.7.Çeşitli Telâkki ve İnanışlar	148
5.7.1.Devlet.....	148
5.7.2.Saltanat.....	149
5.7.3.Dünya.....	149
5.7.4.Kimya, iksir	150
5.7.5.Ömr	150
5.7.6.Uyku.....	150
5.7.7.Tali, baht	151
5.7.8.Bayram.....	151
5.8.Bazı Âdet ve Gelenekler	152
5.9.Diğer Unsurlar	153
5.9.1.Kan, hun.....	153
5.9.2.Rezm, ceng, cidal, gavga, neberd, yağma ve savaş aletleri (Ok, Keman, Kılıç, Zırh, Yarag)	154
5.9.3.Ta'n, teşni, tezvîr	155
5.9.4.Bend, dar, berdar.....	156
5.9.5.Mimarî	156
5.9.6.Derbend.....	157
5.9.7.Sofra.....	157
5.9.8.Ceride (Gazete).....	157

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM İNSAN

1.İNSAN	160
2.GÜZELLİK.....	160
2.1.Genel Olarak Güzellik (Güzel, Cemal, Sabahat, Hüsn, Melâhat, Behcet, Ân)	160
2.2.Güzellik Üzerine Teşbih ve Mecazlar.....	161
2.2.1.Gül bahçesi	161
2.2.2.Ayna.....	162
2.2.3.Taht	162
2.2.4.Pazar.....	163
2.2.5.Âlem.....	163
2.2.6.Asker	163
2.2.7.Kitap.....	164
2.2.8.Kıssa.....	164
2.2.9.Berat, mektup.....	164
2.2.10.Deniz.....	164
2.2.11.Kilise.....	164
2.2.12.İklim, Mısır	165
2.2.13.Elbise	165
2.2.14.Nakş	166

2.2.15.Hazine	166
2.2.16.Burç.....	166
2.2.17.Kuş.....	166
3.SEVGİLİ.....	167
3.1.Genel Olarak Sevgili.....	167
3.2.Sevgili Üzerine Teşbih ve Meczazlar	169
3.2.1.Tabip, hekim, şifa-saz, Lokman.....	169
3.2.2.Serv, nihâl, nahl, gül, gonca, lâle, yasemen.....	170
3.2.3.Ay, Güneş	170
3.2.4.Mum.....	170
3.2.5.Leylâ, Şirin.....	171
3.2.6.Yusuf, İsa	171
3.2.7.Büt.....	171
3.2.8.Peri, huri, melek.....	171
3.2.9.Padişah	172
3.2.10.Cevan	173
3.2.11.Şehbaz, tezerv, Hüma, kebg, arı	174
3.2.12.Ahu.....	174
3.2.13.Taş kalpli.....	174
4.SEVGİLİDE GÜZELLİK UNSURLARI	175
4.1.Saç (Zülf, Muy, Saç).....	175
4.1.1.Genel Olarak Saç	175
4.1.1.1.Şekil	175
4.1.1.2.Renk	175
4.1.1.3.Koku.....	176
4.1.2.Saç Üzerine Teşbih ve Meczazlar.....	176
4.1.2.1.Şekil	176
4.1.2.1.1.Semensaye, kanat, ebr, sehab, nikab, Hüma.....	176
4.1.2.1.2.Cim, lâm, dâl.....	177
4.1.2.1.3.Kullâb, çevgân	177
4.1.2.1.4.Tul-ı emel, ömr-i sermed	177
4.1.2.1.5.Kement, zincir, dâm, dâr.....	177
4.1.2.1.6.Ejderha, akrep	178
4.1.2.1.7.Gümüş tel	179
4.1.2.1.8.Belâ, fitne.....	179
4.1.2.2.Renk	179
4.1.2.2.1.Gece, mesa, şeb, küffar, şam, magrib, tar	179
4.1.2.2.2.Kara destar	180
4.1.2.3.Koku.....	180
4.1.3.Diğer Benzetmeler	181
4.2.Alın (Cebin, Alın).....	181
4.3.Kaş	182
4.3.1.Genel Olarak Kaş.....	182
4.3.2.Kaş Üzerine Teşbih ve Meczazlar	182
4.3.2.1.Keman, yay, kavs.....	182
4.3.2.2.Nun, ra, hat-ı celî, tuğra	184
4.3.2.3.Hilâl	184
4.4.Göz (Göz, Çeşm, Dide, ‘Ayn, Basar)	185
4.4.1.Genel Olarak Göz	185

4.4.2.Göz Üzerine Teşbih ve Mecazlar.....	185
4.4.2.1.Bimar, nergis, mest, mahmur, şehlá.....	185
4.4.2.2.Fettan, mekkâr, cadı, ayyar.....	186
4.4.2.3.Lâçin, şehbaz.....	187
4.4.2.4.Hun-riz, hunî.....	187
4.4.2.5.Ahu.....	187
4.5.Gamze.....	187
4.5.1.Genel Olarak Gamze.....	187
4.5.2.Gamze Üzerine Teşbih ve Mecazlar.....	188
4.5.2.1.Ok, tir, hadeng, kılıç, hançer.....	188
4.5.2.2.Tatar, cadı, mekkâr.....	188
4.5.2.3.Mest.....	189
4.5.2.4.Dellâl, simsar, cellât.....	189
4.5.2.5.Hun-riz, hunin, hun-har.....	189
4.6.Kirpik.....	190
4.6.1.Genel Olarak Kirpik.....	190
4.6.2.Kirpik Üzerine Teşbih ve Mecazlar.....	190
4.7.Yüz ve Yanak.....	191
4.7.1.Genel Olarak Yüz ve Yanak.....	191
4.7.2.Yüz Üzerine Teşbih ve Mecazlar.....	191
4.7.2.1.Güneş, Ay, gün, nur, pertev, kandil, şem, çerağ.....	191
4.7.2.2.Ayine.....	193
4.7.2.3.Mushaf.....	194
4.7.2.4.Cinan, gülzar, derya.....	194
4.7.2.5.Gül, lâle, gülnar.....	195
4.7.2.6.Peri, huri, melek.....	197
4.7.2.7.Yusuf, Azra.....	197
4.7.2.8.Maşrık.....	197
4.7.2.9.Hazine.....	197
4.7.2.10.Ateş.....	198
4.7.2.11.Şeftali.....	198
4.7.2.12.Name.....	198
4.8.Ben (Ben, Hâl).....	198
4.8.1.Genel Olarak Ben.....	198
4.8.2.Ben Üzerine Teşbih ve Mecazlar.....	198
4.8.2.1.Nokta, tane.....	198
4.8.2.2.Hindu.....	199
4.8.2.3.Misk, amber.....	199
4.8.2.4.Zer-nişan.....	199
4.8.2.5.Encüm.....	200
4.8.2.6.Ziyinet.....	200
4.8.2.7.Piyade.....	200
4.8.2.8.Gam.....	200
4.8.2.9.Fitne.....	201
4.9.Hatt (Ayva tüyleri).....	201
4.9.1.Genel Olarak Hatt.....	201
4.9.2.Hatt Üzerine Teşbih ve Mecazlar.....	201
4.9.2.1.Hızr, Zulemat, zulmet, sebz, çemen, siyah.....	201
4.9.2.2.Toz.....	202

4.9.2.3.Kuş	202
4.9.2.4.Hatt, irab, ziynet, haşıye	202
4.9.2.5.Amber, müşk	203
4.9.2.6.Hale	203
4.9.2.7.Küfür	203
4.9.2.8.Menekşe	204
4.9.2.9.Asker	204
4.10.Ağız (Fem, Ağız, Dehan, Dehen) ve Dudak (Leb)	204
4.10.1.Genel Olarak Ağız ve Dudak	204
4.10.2.Ağız ve Dudak Üzerine Teşbih ve Mecazlar	206
4.10.2.1.Zemzem, Kevser	206
4.10.2.2.Gonca, kadeh, lâle, gül, la'l, yakut, şarap, mühür	206
4.10.2.3.Şeker, şeftali, bal, hurma, gıda, macun, şerbet, kân-ı nemek, meze ...	208
4.10.2.4.Şirin, İsa	209
4.10.2.5.Sedef, hokka, kutu	210
4.10.2.6.Ab-ı Hayat, Ab-ı Zülâl, Çeşme-i Hayat	210
4.10.2.7.Hadis, mim, sır, esrar	211
4.11.Çene	211
4.12.Gabgab (Çene Altı), Zekan	212
4.13.Boy (Boy, Kad, Kamet, Balâ, Endam)	212
4.13.1.Genel Olarak Boy	212
4.13.2.Boy Üzerine Teşbih ve Mecazlar	213
4.13.2.1.Serv, sanavber, şimşad, ar'ar, nihal, nahl, çınar, narven	213
4.13.2.2.Kıyamet (Ruz-ı kıyamet, Kıyam-ı kamet)	215
4.13.2.3.Elif	215
4.13.2.4.Bayrak	216
4.13.2.5.Tuba, Sidre	216
4.14.Diş (Dendan)	216
4.14.1.Diş Üzerine Teşbih ve Mecazlar	216
4.14.1.1.İnci	216
4.14.1.2.Çiğ	217
4.15.Kulak	217
4.16.Gerdan	217
4.17.Göğüs (Sine)	218
4.18.Bel (Miyan)	218
4.18.1.Genel Olarak Bel	218
4.18.2.Bel Üzerine Teşbih ve Mecazlar	219
4.18.2.1.Kil ü kâl, hayal, kıl	219
4.18.2.2.Yol	219
4.19.Ayak (Pa, Pay, Kadem)	219
4.20.Sa'id	220
4.21.El, Parmak	220
4.21.1.El	220
4.21.2.Parmak	220
4.22.Omuz (Duş, Egn)	221
5.SEVGİLİ İLE İLGİLİ DİĞER UNSURLAR	221
5.1.Buse	221
5.2.Söz	222
5.3.Reftar (Hıram, Reftar)	222

5.3.1.Genel Olarak Reftar	222
5.3.2.Reftar Üzerine Teşbih ve Mecazlar	222
5.3.2.1.Serv, kebg, tezerv.....	222
5.3.2.2.Leylâ	223
5.4.Kûy.....	223
5.4.1.Genel Olarak Kûy	223
5.4.2.Kûy Üzerine Teşbih ve Mecazlar	224
5.4.2.1.Harim, Kâbe, Bağdat	224
5.4.2.2.Gül bahçesi, cennet	225
5.4.2.3.Şifa yeri (Dârü'ş-şifa, Dâr-ı şifa):.....	225
5.4.2.4.Semt	225
5.5.Eşik, Kapı.....	226
5.5.1.Genel Olarak Eşik	226
5.5.2.Eşik Üzerine Teşbih ve Mecazlar	226
5.5.2.1.Bab-ı saadet.....	226
5.5.2.2.Kâbe	226
5.6.Ayak Toprağı (Hâk-i pay, Hâk-i pa, Ayağı tozu, Hâk-i reh, Pamal).....	226
6.ÂŞIK	227
6.1.Âşık.....	227
6.1.1.Genel Olarak Âşık (Âşık, Ehl, Ehil)	227
6.1.2.Âşık Üzerine Teşbih ve Mecazlar	230
6.1.2.1.Padişah, şah, sultan	230
6.1.2.2.Gam-har, gam-nak, belâ-keş	230
6.1.2.3.Mestane	231
6.1.2.4.Derd-mend, bimar, dil-hasta, mübtelâ, müştak.....	231
6.1.2.5.Bülbül, hezar, murg, pervane, anka, tuti	232
6.1.2.6.Behremend (Nasipli), şatır, pehlivan	233
6.1.2.7.Ney	234
6.1.2.8.Kurban, sayd, şıkar, nahcir, ser-baz	234
6.1.2.9.Üftade, bende, kul, derviş, mürit	235
6.1.2.10.Manî, Behzad	235
6.1.2.11.Divane, şeyda, şuride, Mecnun, Ferhad, aşüfte	235
6.1.2.12.Bîçare, âciz, bî-dil, na-şad, mahzun, müştak, ser-baz, nam-dar, ebrar, âli- cay, mümtaz, bî-riya, mürit, bî-neva.....	236
6.2.Gönül (Gönül, Kalp, Dil, Hatır, Ciger).....	236
6.2.1.Genel Olarak Gönül	236
6.2.2.Gönül Üzerine Teşbih ve Mecazlar	238
6.2.2.1.Mısır, kişver, mülk, Bağdat, iklim, ganimet	238
6.2.2.2.Konak, hane, ev, saray, Kâbe, deyr	239
6.2.2.3.Hasta, bimar, natüvan, üftade, zayıf, gam-nak, viran, münkesir, azurde, şikest, çocuk	240
6.2.2.4.Mecnun, Ferhad, İskender, Yakub.....	241
6.2.2.5.Şeyda, divane, silsile, aşüfte, müştak, mahzun, hazin, şuride, mübtelâ, esir, mestane, mest, avare, giriftar, teşne, ragib, mecruh, şaşkın.....	242
6.2.2.6.Bî-nam, na-kâm, na-murad, bîçare, na-şad, arsız, bî-bak	243
6.2.2.7.Bülbül, pervane, semender, kebş, murg, şir, Anka, mur, tuti	244
6.2.2.8.Av.....	244
6.2.2.9.Deniz, kayık, şınaver	244
6.2.2.10.Zülfikar, serir	245

6.2.2.11.Çerağ, mürde.....	245
6.2.2.12.Sayfa	245
6.2.2.13.Ayna, şişe.....	246
6.2.2.14.Kafile, çingirak	246
6.2.2.15.Gül, gonca.....	247
6.2.2.16.Ateş, kebab, piyaz, tennur.....	247
6.2.2.17.Para	248
7.ÂŞIĞIN VÜCUT AKSAMI VE İLGİLİ HUSUSLAR	248
7.1.Cism, Ten, Vücut, Beden, Nesne.....	248
7.1.1.Genel Olarak Cism, Ten, Vücut, Beden, Nesne	248
7.1.2.Cism, Ten, Vücut, Beden Üzerine Teşbih ve Mecazlar.....	249
7.1.2.1.Toprak, kül, kil.....	249
7.1.2.2.Büryan.....	249
7.1.2.3.Pervane.....	249
7.1.2.4.Hane	250
7.1.2.5.Fanus-ı hayal.....	250
7.1.2.6.Saman.....	250
7.1.2.7.Siper	250
7.1.2.8.Kevgir (Gırbal), elbise	250
7.1.2.9.Musikar	251
7.1.2.10.Gemi (Keşti), liman	251
7.1.2.11.Asa	252
7.2.Can.....	252
7.2.1.Genel Olarak Can.....	252
7.2.2.Can Üzerine Teşbih ve Mecazlar.....	253
7.2.2.1.Fikar, zaif, bimar, mübtelâ, nattıvan, ragıb, hasta, şaşkın, esir, gam-nak, mest, teşne, nakd, kişver, mülk, ev, fülk, kebş, murg, Anka, av, Yakub, ayine, serir, tıfl, kafile, bülbul, mürde	253
7.2.2.2.Guş, meşam, dide.....	254
7.2.2.3.Rişte	254
7.2.2.4.Mum.....	254
7.2.2.5.Gülşen	255
7.3.Yüz, Çehre, Beniz.....	255
7.4.Göz (Göz, Çeşm, Dide).....	255
7.4.1.Genel Olarak Göz	255
7.4.2.Göz Üzerine Teşbih ve Mecazlar.....	256
7.4.2.1.Kible-nüma	256
7.4.2.2.Encüm, sitare	256
7.4.2.3.Pınar, Nil, Fırat, Şat, Ceyhun, deniz, akarsu, cuy	256
7.4.2.4.Saray, kasr.....	257
7.4.2.5.Divit	257
7.4.2.6.Sakka.....	257
7.4.2.7.Kân-ı Bedehşan.....	257
7.4.2.8.Kâse, kadeh.....	258
7.5.Gözyaşı (Gözyaşı, Yaş, Eşk, Sırışk).....	258
7.5.1.Genel Olarak Gözyaşı	258
7.5.2.Gözyaşı Üzerine Teşbih ve Mecazlar	259
7.5.2.1.Gümüş, altın, akçe, para.....	259
7.5.2.2.Kan, hun, mey, bade, jale, şebnem, lâle-gun	259

7.5.2.3.Akarsu, Şat, Nil, Fırat, Kızılırmak, Ceyhun, deniz, sel, su.....	260
7.5.2.4.Ok.....	260
7.5.2.5.Güher, dürr, akik.....	261
7.5.2.6.Çocuk, ordu.....	261
7.5.2.7.Rehber, peyk.....	262
7.5.2.8.Dide.....	262
7.6.Kirpik (Müjgân).....	262
7.7.Boy (Kad, Kamet, Boy).....	263
7.8.Bel.....	263
7.9.Sine (Koyun).....	264
7.9.1.Genel Olarak Sine.....	264
7.9.2.Sine Üzerine Teşbih ve Mecazlar.....	264
7.9.2.1.Nişan, tabla.....	264
7.9.2.2.Ateşgede, külhan.....	264
7.9.2.3.Hazine.....	265
7.9.2.4.Kevgir.....	265
7.9.2.5.Feza, sipih.....	265
7.10.Ciğer.....	266
7.11.İskelet.....	266
7.12.Kol.....	267
7.13.Baş.....	267
8.ÂŞIĞIN MADDÎ-MANEVÎ UNSUR VE HÂLLERİ.....	267
8.1.Aşk (Aşk, Mihr ü mahabbet).....	267
8.1.1.Genel Olarak Aşk.....	267
8.1.2.Aşk Üzerine Teşbih ve Mecazlar.....	268
8.1.2.1.Ateş, ahker, koku.....	268
8.1.2.2.Bade, kadeh, saki, mum.....	269
8.1.2.3.İklim, mülk, mansıb, gülşen.....	269
8.1.2.4.Sahn, meclis.....	269
8.1.2.5.Kân, gevher.....	270
8.1.2.6.Bend, silsile, bar, belâ, gam.....	270
8.1.2.7.Hastalık, dağ, cünun.....	271
8.1.2.8.Kaf dağı, bahr, mevc, yol, orman, pazar.....	271
8.1.2.9.Defter, liva, döşek.....	272
8.1.2.10.Dava, macera.....	273
8.1.2.11.Ney, nerd.....	273
8.1.2.12.Muallimhane, bina.....	273
8.1.2.13.Sır, fen, nevbet, tişe.....	274
8.2.Ah, Feryat, Figan, Efgan, Nale, Enin.....	274
8.2.1.Genel Olarak Ah, Feryat, Figan, Efgan, Nale, Enin.....	274
8.2.2.Ah, Feryat, Figan, Efgan, Nale Üzerine Teşbih ve Mecazlar:.....	276
8.2.2.1.Ok.....	276
8.2.2.2.Yel.....	276
8.2.2.3.Kıvılcım, ateş, duman.....	276
8.2.2.4.Çingirak, ud, ney, nağme.....	277
8.2.2.5.Gammaz, dellâl, peyk, hem-dem, Yâr-ı Gar, feryatçı, ateş-baz.....	278
8.2.2.6.Merdiven, sütun, direk.....	278
8.2.2.7.Efsane.....	278
8.3.Yara, Dağ, Zahm.....	278

8.3.1.Genel Olarak Yara, Dağ, Zahm	278
8.3.2.Yara, Dağ, Zahm Üzerini Teşbih ve Mecazlar	279
8.4.Gam, Enduh, Elem, Hüzün, Gussa, Dert, Belâ	280
8.4.1.Genel Olarak Gam, Enduh, Elem, Hüzün, Gussa, Dert, Belâ.....	280
8.4.2.Gam, Enduh, Elem, Hüzün, Gussa, Dert, Belâ Üzerine Teşbih ve Mecazlar	281
8.4.2.1.Ateş	281
8.4.2.2.Zehir, şerbet	281
8.4.2.3.Umman, deniz, dalga, girdap	281
8.4.2.4.Meclis, kadeh, sofrâ	282
8.4.2.5.Döşek, pota, meta.....	282
8.4.2.6.İklim, diyar, ülke, sınır, Kerbelâ, vezir	283
8.4.2.7.Gül bahçesi, diken, orman, çöl, vadi, dağ, Bîsütun	283
8.4.2.8.Kayd, bend, zindan, geçit.....	284
8.4.2.9.Pas, toz, karınca	285
8.4.2.10.Yara, yük.....	285
8.4.2.11.Gökyüzü.....	285
8.4.2.12.Ok.....	285
8.4.2.13.Sayfa, hazine, ben, vefalı yâr	285
8.5.Cevr ü cefa, mihnet	286
8.5.1.Genel Olarak Cevr ü Cefa, Mihnet, Sitem, Zulm, İstırap	286
8.5.2.Cevr ü Cefa, Mihnet, Sitem, Zulm Üzerine Teşbih ve Mecazlar	287
8.5.2.1.Taş, yük, ok, kılıç.....	287
8.5.2.2.El	287
8.5.2.3.Esb	287
8.5.2.4.Kasr	287
8.5.2.5.Kış	287
8.5.2.6.Umman, gül bahçesi, vadi, ateş, kadeh, zenberek, yara, çukur, kadeh, meta, vefalı yâr	288
8.6.Ayrılık (Hasret, Firkat, Fırak, Hicr, Hicran).....	288
8.6.1.Genel Olarak Ayrılık	288
8.6.2.Ayrılık Üzerine Teşbih ve Mecazlar	288
8.7.Vuslat (Vasl, Visal).....	290
8.7.1.Genel Olarak Vuslat.....	290
8.7.2.Vuslat Üzerine Teşbih ve Mecazlar	291
8.7.2.1.Murg, tayir, bezm, han, nat', şem, şehd, şerbet	291
8.7.2.2.Genc, harem, burc, emel, merhem, buy	292
8.7.2.3.Iyd	293
8.7.2.4.Mal, kasr	293
8.7.2.5.Kayık, derya, gülşen	293
8.7.2.6.Damen.....	294
9.RAKİP	294
9.1.Genel Olarak Rakip (Rakip, Agyar, Gayr)	294
9.2.Rakip Üzerine Teşbih ve Mecazlar	295
9.2.1.Kâfir (Kâfir rakip, Rakib-i kâfir, Kâfir agyar), küfr	295
9.2.2.İt, merkep, maymun	295
9.2.3.Ru-siyah	296
9.2.4.Eşrar, na-bekâr, yaman, denî, har, ırk, a'da, mukallid, bî-mezak, ordu.....	296

BEŞİNCİ BÖLÜM

TABIAT

1.KOZMİK ÂLEM	299
1.1.Gökyüzü (Felek, Eflâk, Çarh, Gerdun, Sema, Asuman, Gök, Hirmen, Sipihir).....	299
1.1.1.Gökyüzü İle İlgili İnanışlar ve Görüşler (Arş, Arş u Kürsi, Arş-ı A'la).....	299
1.1.2.Gökyüzü Üzerine Teşbih ve Mecazlar.....	302
1.1.2.1.Sarraf, nakid, gaddar	302
1.1.2.2.Ayna, defter, kalkan.....	303
1.1.2.3.Kasr, burc, atlas, kubbe.....	303
1.1.2.4.Sitemkâr	304
1.1.2.5.Hankeh, tekye, sagar, tokuz peyman, saki	304
1.1.2.6.Dev	305
1.1.2.7.Zen, karı (Zen-i çarh), pir (Pir-i çarh), pire-zen.....	305
1.2.Yıldızlar (Yıldız, Kevkeb, Necm, Nücum, Encüm, Ahter, Sitare)	306
1.2.1.Genel Olarak Yıldızlar.....	306
1.2.2.Yıldızlar Üzerine Teşbih ve Mecazlar	307
1.2.2.1.Meze (Nukl).....	307
1.2.2.2.Dağ (Yara)	308
1.2.2.3.Serir.....	308
1.3.Burçlar	308
1.4.Seyyareler	309
1.4.1.Zuhal	309
1.4.2.Müşteri	309
1.4.3.Güneş (Şems, Mihr, Afitab, Güneş, Hurşid).....	309
1.4.3.1.Genel Olarak Güneş:.....	309
1.4.3.2.Güneş Üzerine Teşbih ve Mecazlar	310
1.4.3.2.1.Zer-tınab, çadır, Hz. Ali.....	310
1.4.3.2.2.Çerağ.....	311
1.4.3.2.3.Dağ.....	311
1.4.3.2.4.Abdal, solak	311
1.4.4.Zühre (Nahid)	311
1.4.5.Ay ve Ayla İlgili Unsurlar	312
1.4.5.1.Ay.....	312
1.4.5.2.Yeni ay (Hilâl)	313
1.4.5.3.Dolunay.....	313
1.4.5.4.Ay tutulması (Husuf)	313
1.5.Işık, Aydınlık (Şule, Ziya, Tab, Pertev, Fer, Lâmi, Işık, Lem'a)	314
1.6.Karanlık (Zulmet, Karanu)	314
1.7.Gölge (Saye, Zıll, Zılal)	315
1.8.Diğer Kozmik Unsurlar	315
1.8.1.Gökkuşağı (Kavs-i kuzah)	315
1.8.2.Evc, hale, ufuk	315
2.ZAMAN VE ZAMANLA İLGİLİ UNSURLAR	316
2.1.Zaman	316
2.1.1.Genel Olarak Zaman	316
2.1.2.Zaman Üzerine Teşbih ve Mecazlar	316
2.1.2.1.Bî-vefa, kazibe (Yalancı).....	316
2.1.2.2.Pire-zen, denî	317
2.1.2.3.Sarraf.....	317

2.2.Yıl (Sal).....	317
2.3.Mevsimler (Mevsim, Fasl).....	317
2.3.1.Bahar	317
2.3.1.1.Genel Olarak Bahar	317
2.3.1.2.Bahar Üzerine Teşbih ve Mecazlar.....	318
2.3.1.2.1.Şah, daver, İskender.....	318
2.3.1.2.2.Çocuk	318
2.3.1.2.3.Cünd.....	319
2.3.1.2.4.Kafile	319
2.3.1.2.5.Hazine	319
2.3.1.2.6.Yaver, çaker	319
2.3.1.2.7.Acem	319
2.3.2.Yaz (Sayf)	319
2.3.3.Hazan	320
2.3.4.Kış (Serma, Şita, Berf).....	320
2.4.Aylar	320
2.5.Gün (Gün, Gündüz, Ruz, Nehar, Yevm, Eyyam).....	321
2.5.1.Genel Olarak Gün	321
2.5.2.Gün İle İlgili Unsurlar (Subh, Seher, Şafak).....	321
2.6.Akşam, Gece (Şam, Şeb, Mesa, Leyl, Gice, Ahşam)	322
3.DÖRT UNSUR (Anasır-ı Erba'a).....	323
3.1.Su (Ab, Ab-ı Tahur, Ma, Zülâl, Su) ve İlgili Unsurlar	323
3.1.1.Su	323
3.1.2. Deniz.....	324
3.1.3.Akarsu (Cuy, Cuy-bar, Enhar, Nehr, Cedvel), Kaynak, Pınar (Bunar)	327
3.1.4.Bulut (Bulut, Sehab, Ebr)	327
3.1.5.Çiğ (Jale, Şebnem).....	328
3.2.Toprak ve İlgili Unsurlar	328
3.2.1.Toprak (Hâk, Tûrab, Gabra, Gil)	328
3.2.2.Toz (Toz, Gerd, Gubar)	329
3.2.3.Dağ (Tağ, Kûh, Kûhsar, Cibâl), Taş (Seng, Taş), Kaya, Mermer (Hare).....	330
3.2.4.Kân.....	330
3.2.5. Çöl, Vadi.....	331
3.3.Ateş	331
3.4.Hava ve İlgili Unsurlar	332
3.4.1.Rüzgâr (Bad, Yel, Rüzgâr).....	332
3.4.2.Saba.....	332
3.4.3.Nesim	333
3.4.4.Hazan Yeli (Bad-ı Hazan).....	333
3.4.5.Şimal	333
3.4.6.Sarsar	333
4.HAYVANLAR	334
4.1.Kuşlar ve Çeşitleri	334
4.1.1.Kuş (Kuş, Murg, Tayir, Tayr).....	334
4.1.2.Bülbül (Bülbül, Hezar, Andelib).....	335
4.1.3.Tuti.....	336
4.1.4.Şahin (Şehbaz, Şahin).....	337
4.1.5.Keklik (Kebg), kumru.....	337
4.1.6.Güvercin (Kebuter)	337

4.1.7.Tavus.....	337
4.1.8.Anka (Simurg)	338
4.1.9.Hüma.....	338
4.1.10.Leylek (Legleg).....	338
4.1.11.Sülün	338
4.2.Diğer Hayvanlar.....	339
4.2.1.At (Esb, At) ve çeşitleri (Tevsen), rikab.....	339
4.2.2.Eşek (Har, Merkeb, Hergele).....	339
4.2.3.Ahu.....	339
4.2.4.Köpek (Seg, İt).....	339
4.2.5.Arslan (Şir), peleng, bebr.....	340
4.2.6.Fil (Pil).....	340
4.2.7.Tilki (Rubah).....	340
4.3.Sürüngenler, Balık ve Böcekler	340
4.3.1.Pervane.....	340
4.3.2.Sinek	341
4.3.3.Karıncı (Mur), arı (Zenbur).....	341
4.3.4.Balık (Mahi).....	341
4.3.5.Yılan, akrep (Mar-ı gejdüm, Gejdüm), ejderha.....	318
4.3.6.Semender	342
4.3.7.Maymun	342
5.BAĞ, ÇEMEN, ÇİÇEKLİK ve İLGİLİ MEFHUMLAR	342
5.1.Bağ, Bağçe, Ravza, Rıyaz.....	342
5.2.Çemen, Sebzezar.....	343
5.3.Gülzar, Gülistan, Gülşen, Lâlezar.....	344
5.4.Bişe, Bişezar	345
6.NEBATAT	345
6.1.Ağaçlar ve Çeşitleri	345
6.1.1.Genel Olarak Ağaç, İlgili Mefhumlar (Dal, Nihal)	345
6.1.1.1.Serv	346
6.1.1.2.Çınar, şimşad, sanavber, ar'ar.....	346
6.1.1.3.Narven (Karaağaç).....	347
6.2.Çiçek	348
6.2.1.Genel Olarak Çiçek.....	348
6.2.2.Çiçek Çeşitleri.....	348
6.2.2.1.Gül	348
6.2.2.2.Gonca	351
6.2.2.3.Lâle	352
6.2.2.4.Menekşe (Benefşe)	353
6.2.2.5.Sümbül, reyhan	353
6.2.2.6.Semen, yasemen, nesrin, erguvan, gülnar.....	354
6.2.2.7.Susen, mugaylan	355
6.2.2.8.Nergis.....	355
6.2.2.9.Zambak	356
7.MEYVELER.....	356
SONUÇ.....	358
KAYNAKLAR.....	360
DİZİN.....	365

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.	öç.	: Ölçü.
a.g.m.	: Adı geçen makale.	s.	: Sayfa.
a.g.mad.	: Adı geçen madde.	Su Kas.	: Su Kasidesi
B.	: Beyit.	st.	: Satır.
Bkz.	: Bakınız.	Sül. Ktp.:	Süleymaniye Kütüphanesi.
bs.	: Basım.	sy.	: Sayı.
C.	: Cilt.	TDEA	: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.
ct:	: Cilt.	TDİ	: Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
G.	: Gazel.	vb.	: Ve benzeri.
H.	: Hicrî	vr.	: Varak.
haz.	: Hazırlayan.	vs.	: Vesaire.
İ.A.	:İslâm Ansiklopedisi.	Yk.	: Yaprak.
İ.Ü.	:İstanbul Üniversitesi.	YKY	: Yapı Kredi Yayınları.
K.	: Kaside.	yy.	: Yüzyıl.
kt.	: Kitap	yz.	: Yazı.
M.	: Milâdî		
M.E.B.	:Millî Eğitim Bakanlığı.		
M.Ü.	:Marmara Üniversitesi.		
Millet Ktp.:	Millet Kütüphanesi.		
mm.	: Milimetre		
OSAV	: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.		
ö.	: Ölümü.		

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Elif	ا	a, e, ā	Sad	ص	ş
Be	ب	b	Dad	ض	ž, d
Pe	پ	p	Tı	ط	ţ
Te	ت	t	Zı	ظ	z
Se	ث	ṣ	Ayin	ع	‘
Cim	ج	c	Gayin	غ	ğ
Çim	چ	ç	Fe	ف	f
Ha	ح	h	Kaf	ق	k
Hı	خ	ḥ	Kef	ك	k, g, ħ
Dâl	د	d	Lâm	ل	l
Zel	ذ	z	Mim	م	m
Re	ر	r	Nun	ن	n
Ze	ز	z	Vav	و	v, o, ö, u, ü, ū
Je	ژ	j	He	ه	h, e, a
Sin	س	s	Ye	ی	î, i, ı, y
Şin	ش	ş			

GİRİŞ

XVII. yüzyıl Dîvân şairlerinden olan Hisâlî, Peşte¹'de yetişmiş, Türk, Arap ve Fars Edebiyatlarına vâkıf bir şairdir. Şairin *Dîvân*'ı hakkında yapılmış tek çalışma, 1972 yılında sadece eserin transkripsiyonlu metninin yer aldığı Sevil Mehmet'in mezuniyet tezidir.²

Çalışmamız, şairin hayatı, sanatı, eserleri ve *Dîvân*'ın incelenmesini içeren beş bölümün bulunduğu birinci cilt ve metni içine alan ikinci ciltten oluşmaktadır. Birinci bölümde, *Dîvân* esas alınmakla birlikte, Peşteli Hisâlî'nin hayatı, eserleri, şiiri ve şiir hakkındaki görüşleri; tahlil kısmını oluşturan ikinci bölümde din-tasavvuf; üçüncü bölümde cemiyet; dördüncü bölümde insan; beşinci bölümde tabiat inceleme konusu edilmiştir. Tahlil kısmında ana başlıklar ve alt başlıklar ışığında, şairin hayata ve şiire bakışı çözümlenmeye çalışılmıştır. Bölümlerden başka çalışma, metin ve her cildin sonundaki dizinden oluşmaktadır.

Şairin hayatı ile ilgili bilgilere tezkire niteliğindeki çalışmalara müracaat edilerek ve *Dîvân*'ındaki bilgilerden yola çıkılarak ulaşılmıştır. Kaynak taramalarında şairin hayatı hakkında bilgilere yeterli derecede yer verilmediği, buna karşılık Hisâlî mahlasını kullanan başka şairlerin bulunduğu görülmüştür. Bu şairler hakkındaki bilgilere de çalışmada yer verilmiştir. Ayrıca şiir mecmualarında tarama çalışması yapılmasına rağmen, şairin hayatı hakkında bilgi edinmek ve başka şiirlerine ulaşmak mümkün olmamıştır. Sadece iki mecmuada³ Hisâlî mahlasına rastlanmıştır. Hamidiye 1186'da kayıtlı olan mecmuada Hisâlî mahlaslı bir şaire ait bir gazel tespit edilmiştir. Esad Efendi 3424'de kayıtlı olan mecmuada ise

¹ Peşte: Macaristan'da Tuna nehrinin sol yakasında ve Budin'in karşısında, ona büyük bir köprü ile bağlı olan şehir. Macaristan'ın en büyük ticaret şehri olmakla meşhurdur. Budin ile birlikte Budapeşte diye anılırlar ve Macaristan'ın başkenti vazifesini görürler. (Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul, 1986, s.280.)

² Mehmet, Sevil, *Hisâlî Dîvânı'nın Transkripsiyonlu Metni*, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1972, 300 s.

³ İsaade Abdullah, *Mecmû'a fi'l-gazaliyat*, Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1186, yk.135b-136a, (H.1135/M.1722/23); Nimetullah b. Muhammed, *Mecmû'at al-kasaid*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi 3424, yk.235a, (H.1039/M.1629/30).

Fuzûlî'nin "Her gören ayb itdi âb-ı dîde-i giryânımı/Eyledüm tahkik görmüş kimse yok cânânımı" matlalı gazeline yazılmış "Tahmis-i Hisâlî Çelebi" başlıklı bir manzume; aynı mecmuanın başka bir yaprağında ise Sun'î mahlaslı bir şairin Hisâlî Efendi'nin "Bana tan eyleyen bilmez nice âlemden ayrıldum/Gözüm yaşı ile ben bilirüm kim nemden ayrıldum" matlalı gazeline yazmış olduğu bir tahmis tespit edilmiştir. Ancak Peşteli Hisâlî'nin manzumeleri arasında bu şiirlere rastlanmamıştır.

Dîvân'ın başka bir nüshası bulunamamıştır. Ancak şairin Edirne İİ Halk Kütüphanesi 2119'da kayıtlı başka bir dîvânına rastlanmıştır. Çalışmada şairin bu dîvânının, *Letaifü'l-Hayal* ve *Metalîü'n-Nezair* adlı şiir mecmualarının nüsha bilgileri de verilmiştir. Dizin bölümünde ise, kelimelerin *Dîvân*'da ve dört bölümde geçtiği sayfalar gösterilerek alfabetik düzene uyulmuştur.

Peşteli Hisâlî'nin *Dîvân*'ının tahlil çalışmasının ilk aşaması Ali Emiri (Millet Ktp.) Manzum Eserler 130'da kayıtlı olan eserin transkripsiyon alfabesi ile okunması olmuştur. Daha sonra her beyit taşıdığı materyal açısından tek tek fişlenerek, tahlil kısmını oluşturan dört bölümdeki ana ve alt başlıklara göre sınıflandırılmış; gerekli bulunan beyitler verilen açıklamaların ardından örnek olarak kaydedilmiştir. Beyit örneklerinde parantez içinde yer alan rakamlardan ilki, şiirin çalışmadaki sıra numarasına; ikincisi ise beytin şiir içindeki yerine işaret eder. Kaside için (K.), gazel için (G.), beyit için (B.) kısaltması kullanılmıştır. Çalışmada *İmlâ Kılavuzu*'⁴nun kurallarına uyulmuştur. Metin kısmında takip edilen yazım özellikleri de şöyledir:

1. "-up" gerundiumunun sonu metinlerde "b" olarak geçtiği hâlde, Türkçe kelimelerin sonunda "b" bulunmadığından "-up/-üp" şeklinde kullanılmıştır: Heb>hep, olub>olup, varub>varup, artub>artup gibi.

---

⁴ *İmlâ Kılavuzu*, TDK, Ankara, 2000.

2.Türkiye Türkçesinde uzun vokal bulunmadığından Türkçe kelimelerde vezin sebebiyle uzun okunan vokaller transkripsiyonda gösterilmemiştir.

3. “ne” sözcüğü ile yapılan birleşmelerde düşen vokal kesme işareti ile gösterilmiştir: N’itmek, n’ola gibi.

4.Vezin gereği “Hisâli, saki, Leyli, badi, bari” gibi sözcüklerin uzun “i” vokali kısa gösterilmiştir.

5.“dürr, kadd” gibi şeddeli kelimeler, Farsça tamlama hâlinde kullanıldıkları zaman, vezin gerektiriyorsa ikiz konsanantı düşürülerek kullanılmıştır: Dür-i, kad-i gibi.

6.Arapça ve Farsça birleşik kelimelerde, kelimeler arasına kısa çizgi konulmuştur: Dil-dûz, dil-sitan, dem-be-dem gibi.

7.Atıf vavları u/ü şeklinde gösterilmiş, atıf vav ile bağlanan birleşik kelimeler arasına çizgi konulmamıştır: Bağ u rag gibi.

8.Arapça terkipler “*Mantıku’t-tayr*, *Zü’l-celâl*” şeklinde yazılmıştır.

9.Farsça kelimelerdeki “vav-ı ma’dule” harflerin dizisi üzerinde gösterilmiştir: HVâr gibi.

10.Metinlerde Arapça ve Farsça beyit, ayet ve sureler transkripsiyon alfabesi ile yazılmış, dipnotta anlamları verilmiştir.

11.Metin içinde yer almayan; ancak anlam açısından bulunması gereken kelimeler parantez içinde yazılmıştır: Derd (ü) gam gibi.

12.Metinde bazen “niçe, yir”, bazen “nice, yer” şeklinde yazılan kelimelerin transkripsiyonu “nice, yer” olarak yapılmıştır.

13.Metinde yer alan galat addedilen yazım yanlışları düzeltilmeyerek, aynen transkribe edilmiştir: اءلء-ءلء alev; دءءءم-ءءءم dâyim gibi.

14.Bazı kelimeler vezin gereği konuşma diline uygun şekilde kullanılmıştır: Hüsün, bezim, seyir gibi.

BİRİNCİ BÖLÜM

PEŞTELİ HİSÂLÎ

HAYATI, SANATI VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1.Hayati ve Eserleri

1.1.Hayati

Peşteli Hisâli hakkında *Osmanlı Müellifleri ve Tuhfe-i Nâilî* 'nden başka bir kaynakta bilgi yer almamaktadır. *Osmanlı Müellifleri*'ne göre Hisâli, Peşte'de yetişen, Arap ve Fars edebiyatlarına vâkıf Osmanlı şairlerindedir. H.1062/M.1651-1652 tarihinde Peşte'de vefat ettiği bilgisinin yanında, şair için "Kavi tabiat, vasi karihalı, değerli bir zattır." fikri de iletilir. ⁵ *Tuhfe*'de ise şairin Peşte'de medfun olduğu ve ölüm tarihi dışında bilgi olmamakla birlikte, birkaç beyti yer almaktadır. Ayrıca Mehmet Nâil, bu bilgileri *Osmanlı Müellifleri*'nden aldığı da belirtmiştir.⁶

Dîvân'da bazı beyitler şairin hayatına dair bilgiler vermektedir. *Dîvân*'daki tek kasidenin fahriye bölümünde şair, Bağdat'a gidip akrabalarını ziyaret ettiğinin ve Zevil şehrinde defterdar olduğunun ipuçlarını verir. Bu beyitten şairin soyunun Bağdat'a dayandığı ve belli bir süre Bağdat'ta kaldığı fikrine varılabilir:

Gâh Bağdâda varup zâ'ir-i evlâd oldum

Gâh şeh-r-i Zevile oldum nice dem defterdâr (K.-59)

Ey Hisâli umaruz luţf-ı Hüdâdan ki bu yıl

Hân Murâduñ naţar-ı himmeti Bağdâda ola (G.3-5)

Ayrıca şaire ait olup olmadığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'de "Hisâli Defterdar" başlığı altında iki beyit kayıtlıdır. ⁷ Bu beyitler, şairin incelediğimiz *Dîvân*'ında bulunmamaktadır.

⁵ Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. II, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1333, s.165.

⁶ Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî, Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, C. I, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, s.250.

⁷ Ali Emiri, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, C.I., Amedî Matbaası, İstanbul, 1328, s.274-275.

"Fakrdan itme şikâyet tatalum kim şâhdur/Her kişiye rızkını takdir iden Allahdur"
"Cefâ fıri gelüp geçdükçe câna zevk ü demlerle/Şerâr-ı nâr-ı âhum karşı çıkar zer-alemlerle"

Kasidenin aynı bölümünde, savaşta aldığı yaralardan, dört defa kalede mahsur kaldığını, bir çok hizmetlerde bulunduğu hâlde malını mülkünü kaybederek, fakirliğe düştüğünü ve Musa Paşa'dan yardım beklediğini ifade eder.

Şair Eğri'nin fethini anlattığı gazelde, bu şehrin gazasına katıldığı izlenimini verir:

Güyyâ tûfân-ı Nûh u fitne-i Cengîzdür

Tîğ-ı hün-efşân ile feth ü gâzâsı Egrinüñ (G.252-4)

Çanlar ağladur kıral-ı bed-fi'âle dem-be-dem

Yâda geldükçe Hîşâli mâcerâsı Egrinüñ (G.252-5)

Tarihî kaynakların verdiği bilgiye göre Eğri, Sultan III. Mehmed tarafından H. 24 Şevval 1004/M. 21 Haziran 1596 yılında fethedildi.⁸ Bu tarihe göre şairin, Eğri gazası esnasında oldukça genç bir yaşta olduğu düşünülebilir. *Dîvân*'da Sultan II. Osman ve Sultan IV. Murad için yazılmış beyitler göz önüne alınırsa ve *Osmanlı Müellifleri*'nde belirtilen ölüm tarihine göre şairin, Sultan III. Mehmed, Sultan I. Ahmed, Sultan I. Mustafa, Sultan II. Osman (Genç Osman), Sultan IV. Murad, Sultan I. İbrahim ve Sultan IV. Mehmed devirlerine tanıklık ettiği açıklığa kavuşur. Ayrıca *Dîvân*'ın 91b yaprağında bulunan Budinli Hamdi Çelebi'nin Hisâli'nin ölümü için yazdığı tarih manzumesi sayesinde şairin ölüm tarihi de kesinlik kazanmış olur. Buna karşın, şairin doğum tarihi tespit edilememiştir:

Düşde gördüm Hîşâli merhûmı

Didüm itsün Hudâ seni dil-şâd

Bizi terk eyleyüp koyup gitdüñ

Menzil ü meskenüñ mübârek bād

⁸ Akgündüz, Ahmed-Öztürk, Said, *Bilinmeyen Osmanlı*, OSAV, İstanbul 1999, s.172.

Dahı şordum memâti aĥvâlin

Didi ol ‘ ârif-i sũĥan-ı şâd

Ĥasb-i ĥâlũm vefâtuma târĩĥ

Luĥf-ı Ĥaĥĥ irdi oldu rũĥum şâd (H.1062/M.1561-62)

Şairin hayatı hakkında bilgi veren diĥer beyitlerde, devlet görevinde bulunduĥu ve çok seyahat ettiĥi ifade edilir:

Der-i devlet-me‘ âbuñda Ĥişâlĩ olalı nâmun

Du‘ â-yı devletũñdür rũz u şeb ezĥâr ü evrâdum (G.294-5)

Ĥişâlĩ kâ ‘inâtı tolanup geşt ü gũzâr itdi

Hemân ey Ĥusrev ü şĩrĩn-zebânũm Bĩsũtũn ĥaldı (G.465-5)

1.2.Eserleri

1.2.1.Dĩvân:

Osmanlı Müellifleri’nde verilen bilgiye göre şair, ayrı ayrı on kít’a dĩvân oluşturmuştur.⁹ *Dĩvân*’ın ilk sayfasında eserin adı “dĩvân-ı tâsi” olarak belirtilmiş ve kasidenin başlangıcında şair, bu eserin dokuzuncu dĩvânı olduĥunu, on sayısına tamamlama isteĥini tařıdıĥını ifade eder. Hisâlĩ’nin bu eserinden ayrı, Edirne İl Halk Kũtũphanesinde başka bir dĩvânı da tespit edilmiştir. Ancak elde iki şiir defteri bulunduĥu hâlde, şairin *Dĩvân*’ında belirttiĥi bilgilerden yola çıkarak, on adet dĩvânı olduĥu yolunda kesin hũkme varmak doĥru deĥildir. Çalıřtıĥımız bu nüshada, Budin Muhafızı Musa Paşa methinde 100 beyitlik bir kaside ile her biri beş, altı beyitlik 500 gazel, Farsça 36, Tũrkçe 10 beyit vardır. Mehmed Tahir’e göre bu eser, şairin kendi hatrıyla yazdıĥı bir nüshadır. Edirne İl Halk

⁹ Edebiyat tarihi içinde ayrı ayrı dıvân oluşturan bir şair olarak Ali şir Nevaı’ye rastlanır. Nevaı, hayatının çeşitli safhalarında sũylediĥi şiirleri dũrt ayrı dıvânda toplamıştır: Garaibũ’s-Sigar (Kũũklũĥũn Garibeleri), Nevâdirũ’s-şebab (Genliĥin Seçkin Deĥerleri), Beda’itũ’l-Vasat (Orta Yaşın Gũzellikleri), Fevâidũ’l-Kiber (Yařlılıĥın Faydaları).

Kütüphanesindeki *Dîvân*'ında Budin Müftüsü Aysî Efendi methinde 22 beyitlik bir kaside, 13 beyitlik naat, 415 gazel yer alır.

Ḥamdülillah ki dilâ tâsi' idür dîvānuñ
'Āşiri daḥı olur cilve-ger inşâ' allah (K.-1)

İmzâ yerine yazdı Ḥişālî teyemmünen
Dîvân-ı tâsi' e kılam ihtitâm-ı temm (G.277-5)

Bu eserlerin nüsha özellikleri şöyledir:

1.2.1.1.Ali Emirî Efendi Manzum Eserler (Millet Ktp.) 130

Baş:

حمد لله که دلا تاسعی در دیوانک
عاشری داخی اولور جلوه کر انشأ لله

Son:

باشده داغ فرقنک محنت نشاند ر بکا
د لده ذوق وصلنک دولت نشاند ر بکا

Yk:94, ölç:199x125, st:19, yz:Nesih, kt:Abadi taklidi, ct:Arkası
meşin üstü kabartma yeşil kâğıt ve miklepli. 1.-3. yapraklarda Ali Emirî'nin
vakıf mührü ve Hisâlî'nin iki mührü vardır.

1.2.1.2.Edirne İI Halk Kütüphanesi 2119

Baş:

اولدی در یای هنر خاطرک ای کان کمال
در والای فضل لله عمان کمال

Son:

ایله یوب مجنون کبی شیدا خصالی بی دخی
کاکک زنجیرنه بند ات دل دیوانی

Yk:81,  c:200x160, 240x100 mm, st:19, yz:Nesih, ct:Sırtı meşin, üzeri kağıt kaplı.

1.2.2.Metaliü'n-Nezair:

Eser, Farsça matla beyitlerinin toplandığı bir mecmuadır. Eserin dört nüshası vardır:

1.2.2.1.Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail 576

Baş:

بسم لله الرحمن الرحيم

هست کلید در کنج حکیم

Son:

باقیا بر طره زجیر مویآن دل مبند

چون ترا دیوانه میآذ ندورسو ا میکنند

Yk.218,  c:278x162, 185x113 mm.,st:b.b, yz:Nesih.

1.2.2.2.Nuruosmaniye 4252-4253

I. Cilt (285 yk.)

Baş:

بسم لله الرحمن الرحيم

اعظم اسمای علیم حکیم

Son:

وصل شامی خلوتمه ایاق سلر نا کاه شمع

رشکی دین جانمنی کاهی سایه اورتر کاه شمع

II. Cilt (385 yk.)

Baş:

سودای کاکک ایلہ مختل اولان دماغ

ساقوی بزمک ایچسن الندن چکوب ایاغ

Son:

جانوکه تا که حقندن ایره عطایی رحمت

هم اخرنده احمد قیله سکا شفاعت

1.2.2.3. Ali Emirî Efendi Farsça (Millet Ktp.) 566

Baş:

بسم لله الرحمن الرحيم

هفت کلید در کنج حکیم

Son:

گذشت آنکه دل بر دیار داشتمی

بزیر کوه ملامت قرار داشتمی

Yk.254, öç:330x230, b.b. mm., yz:Nesih.

1.2.2.4. Ali Emirî Efendi Mazmun (Millet Ktp.) 679-680

I. Cilt (459 s.)

Baş:

بسم لله الرحمن الرحيم

اعظم اسمای علیم حکیم

Son:

وصل شامی خلوتمه ایاق سلر نا گاه شمع

رشکی دین جانمنی گاهی سایه اورتر گاه شمع

II. Cilt (580 s.)

Baş:

سودای کاکلک ایله مختل اولان دماغ

ساقوی بزمک ایچسن نندن چکوب ایاغ

Son:

جانوکه تا که حقن ایره عطایی رحمت

هم اخرتده احمد قيله سکا شفاعت

1.2.3.Letaifu'l-Hayal:

Letaifu'l-Hayal de *Metaliü'n-Nezair* gibi matla beyitlerinin toparlandığı mecmuadır. Bir adet müsvedde, bir adet temiz nüsha olmak üzere, Süleymaniye Kütüphanesinde iki nüshası vardır.

1.2.3.1. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2883

Baş:

غم زلفکله آهمدن کاوله درد درون سرا

ایدر دستار عشقه سبیل ماغ خنو سرا

Son:

عنان صبر واری النندن کتدی مجنونک

قچنکم محمل لیلا یه ایلئر ساریبانه اولدی

Yk.155, ölç:211x148, 134x70 mm., st:15, yz:Ta'lik

1.2.3.1. Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 575

Baş:

بسم لله الرحمن الرحيم

هست کلید در کنج حکیم

Son:

گذشت انکه دل بر دیار داشتمی

بزییر کوه ملامت قرار داشتمی

Yk.246,  c:280x170, 200x115 mm., st:b.b., yz: Nesih.

2.Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri

2.1.Kendi Şiirleri Hakkındaki Görüşleri

Dîvân'da Musa Paşa için yazılmış kasidenin fahriye bölümünde, şair kendisini aşırı birtakım ifadelerle över. Şiirinin canı ve gönlü canlandırdığını; "nazm-ı rengîn"inin "dürr-i şehvar" olduğunu ve hüner denizinde incinin tükenmediğini; felek tarafından kafese konmuş "murg-ı hoş-elhan" olduğunu; şairliğinin kıymetinin bilinmediğini söyler. Genel olarak şairin, şiir ve şairlikle ilgili görüşlerini gazellerinde bulmak mümkündür: Bir manzumede olması gereken şartların başında vezinli ve kafiyeli olması gelir. Ancak sözün şiir sayılabilmesi için kafiye ve vezinle birlikte sanatlara, özellikle anlam sanatlarına ihtiyaç vardır. Hisâlî aynı görüşü destekleyecek bir beyit ortaya koyar. Beyitte kendi nazımının her şairin sözüne benzemediğini ifade ederken, gönül sahibi kişilerin yaradılış özelliklerinin aynı olduğundan; ancak fesahatin bir olmadığından bahseder:

Beñzemez her şâ' irüñ nazm-ı Hişâliye sözi

Vezn-i şab' -ı ehl-i dil birdür feşâhat bir degül (G.272-5)

Söz insan gibi hayal edilerek, mana vücut, anlam; yani içinde barındırdığı mazmun ve sanatlar renkli ve parlak bir elbiseye benzetilir. Dolayısıyla bu unsurlarla desteklenmeyen şiirin güzel olmayacağına işaret edilmiş olur:

Ey Hişâli nazmda mazmün-ı hâş îrâd idüp

Hil' at-i rengine koydum şâhid-i ma' nâyı ben (G.314-5)

Genel olarak *Dîvân*'da Hisâlî, şiiri inci ile özdeşleştirir. Bu benzetmenin sebebi, marifetin sedef; hüner, anlam ve şiirin deniz olarak hayal edilmesidir. Şair, hüner ve şiir denizinde incisinin hiç eksilmediği; gönlün dalgıçlık yaparak buradan nice inciler çıkardığı; Aden incisinin onun nazım incisini kıskanarak bağrını deldiği; anlam denizindeki inci sözlerin kulağa küpe olması gerektiği üzerinde durur:

Dil şinâverlik idüp nice güherler çıkarur

Baħr-i nazm içre Hîşâlî gibi tılınca imiş (G.224-5)

Dîvân'da iki beyitte şairin sıfatının “ulu derya” olduğu, anlam dalgıcı ve peykinin o denizde sahilini bulamayacağı ve ârif şairin dilinden ancak mana denizinde dalgıç olanların anlayacağı ifade edilir:

Ulu deryâyuz ‘aceb var nice yüz biñ dilümüz

Peyk ü gāvvaş-ı me‘ânî bulmaz sâhilümüz (G.195-1)

‘Ârifüz biz nice yüz biñ dil ile söyleşürüz

Baħr-i ma‘nâda şinâver olan añlar dilümüz (G.213-2)

Diğer beyitlerde şair, şiirini şu sıfatlarla anar: “Nazm-ı safa-bahş, eda-yı pak, rengin-eda, nazm-ı pak, nazm-ı bedi.” Ayrıca tab (huy, karakter), Hızır olduğu için şiir “Ab-ı Hayat”; kalem, Hz. Musa'nın asasına benzetildiği için nazım “mucize”; gönül, papağan; tab, Mısır olarak hayal edildiği için nazım “şeker”; şairin yeteneğinin genişliğini ifade için şiir “deniz” olarak nitelendirilir. Bunlardan başka şair için söylenen sıfat ve teşbihler de şunlardır: “Mesiha, muamma, şirin-eda, huçeste-hisal.”

Söz ve şiir için Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetler ve şiir hakkında söylenmiş hadislerden yola çıkarak, *Dîvân* şairleri şiire kutsal bir kimlik yüklemişlerdir.¹⁰ Bu sebeple şair, şiiri “ilham-ı Rabbânî” olarak nitelendirir:

Hezâr bâbına ‘arz idelüm bu nazm-ı cân-bahşuñ

Ki görsünler Hîşâlî neydüğün ilhâm-ı Rabbânî(G.499-5)

Hisâlî, bazı şairleri örnek aldığı, bazılarında kendisini üstün gördüğünü ifade eder (Bkz. Şairler):

¹⁰ Çavuşoğlu, Mehmed; “16.Yüzyılda Dîvân Edebiyatı –Dîvân Edebiyatında Şiir Kavramı-, *Osmanlı Dîvân Şiiri Üzerine Metinler*, haz.: Mehmet Kalpaklı, YKY, İstanbul, 1999, s. 208-217.

Teshîr olur idi bize de mülk-i belâgat

Ḥallâk-ı Me‘ânî gibi ḥallâk olabilesek (G.248-2)

Lebleri vaşfinda cānānuñ kemāle irgürüp

Nazm-ı pākum hem-ser-i pîr-i Ḥucend itsem gerek (G.247-4)

2.2.Şiir Hakkındaki Görüşleri

Hisālî, şiir hakkındaki görüşlerinde sözün inci olduğunu; her şairin sözünün, nazmının bir olmadığını; kâmilin nazım, nesir, ilim, fazl, din ve imanını cüz’î ve küllî’den tamamlayacağını; şiirde sadece lafz ve edaya meyledildiğini; şiirde mazmuna da bakılması gerektiğini ifade eder. Şair, naat vasfında yazdığı gazelde şiirin ilham ve vahy ile olan ilgisini ortaya koyarken, Hz. Muhammed’e “keşf ü ayan” olan bilgileri şiirle anlatmanın mümkün olmadığını söyler:

İlhām ü vahyile saña keşf ü ‘ayān olan

Mümkün midür ki şi‘r ile ben anı şerḥ idem (G.301-6)

2.3.Şiirle İlgili Unsurlar Hakkındaki Görüşleri

Hisālî’nin şiirle ilgili andığı unsurlar “mısra, beyit, matla, kaside, şiir, fesahat, belâgat, nesir ve lafz”dır. Bu unsurlardan bazıları gerçek anlamlarının dışında, “matla”, güneşin doğduğu yer; “beyit”, kapı ve ev anlamında kullanılmıştır. *Dîvân*’da “mısra, nesir ve kaside” herhangi özel bir anlama işaret etmez. Gazel, “gazel-i nükte-şiar, taze gazel, gazel-i rengin, gazel-i can-bahş” gibi sıfatlarla nitelenirken, hem şairin şairlik gücü, hem de gazelin sevgilinin niteliklerini övmeye değer olduğu ifade edilir. Fesahat, şiirde söz, anlam ve edanın bir arada bulunması demektir. *Dîvân*’da gül bahçesine teşbih edilir. Belâgat ise düzgün söz söyleme sanatıdır. Belâgat için “satr-ı belâgat” ve “mülk-i belâgat” terkipleri kullanılır. Şaire göre; lafz; yani söz ve ince hayal, şiirde olması gereken unsurlardır. Hayal, sevgilinin ince beli dolayısıyla söz konusu edilir.

3. *Dîvân*'ın İçeriği ve Dil, Şekil Özellikleri

3.1. İçerik:

Şair, dönemin padişahı ya da ileri gelenleri hakkında pek çok kaside yazmak yerine, Budin Muhafızı Musa Paşa için yazılmış tek bir kaside yazmıştır. 100 beyitlik şiirde şair söze, dîvânının dokuzuncu dîvân olduğunu, yazdığı 500 gazelin elden ele dolaşmasını arzu ettiğini, nazım ülkesini kuşatmayı umduğunu belirterek başlar. Bu 3 beytin ardından 18 beyitlik nesib bölümünde bahar manzarası çizer ve şu beyitle methiyeye giriş yapar:

Didim ayâ bu kadar şevkete bâ' iş ne ola

Didiler devlet-i düstür-ı Feridün-âşâr (K.-19)

26 beyitlik methiyede Musa Paşa, çeşitli kahramanlara benzetilerek övülür. (Bkz. Tarihî Şahıslar; Musa Paşa) Fahriyede şair, şiirini överken, kendisini sedefe, şiirini bazen Ab-ı Hayat'a, bazen hoş nağmelere, bazen de inciye benzetir. Fahriyenin içinde hayatı hakkında da bazı ipuçları verir. (Bkz. Hayatı) Şair, beyitlerde fakirliğe düştüğü için derdini kimsenin anlamadığından, kendisinin de hiç kimseye hâlini iletmediğinden söz eder. Aynı bölümün sonunda Paşa'dan yardım beklediğini, azl ve iflas yüzünden sıkıntı çektiğini, tımar verilirse derdine derman olunacağını, Paşa bu iyiliği yaparsa dua edeceğini iletir ve Paşa'nın methinde 14 beyitlik bir gazel söyler. Şiiri Paşa'nın geleceği ve devleti için dua ederek bitirir.

Dîvân'daki gazellere bakıldığında şu özellikler sıralanabilir:

1. Gazellerin 426'sı 5 beyit, 71'i 6 beyit, 3'ü 7 beyitten oluşmaktadır.
2. Gazelerde şairin mahlası genellikle son beyitte anılır. 139. ve 422. gazelerde tahallüs beyti sondan bir önceki beyittir.

3. *Dîvân*, elifbaya göre düzenlenmiş ve pe, çim, je, tı harfleri dışında aşağıdaki tabloda belirtilen harflerde ve sayıda gazel yazılmıştır:

Elif	19	Zal	1	Ayn	1	Ha	61
Be	5	Ra	140	Fa	1	Ya	76
Te	10	Ze	34	Kaf	9		
Se	1	Sin	1	Kef	18		
Cim	1	Şin	10	Lâm	17		
Ha	1	Sad	1	Mim	30		
Hı	1	Zad	1	Nun	55		
Dâl	3	Za	1	Vav	2		

4.Gazelerde cinaslı söyleyişlere de yer verilir:

Atdı şol deñlü cefâ taşın o sengin-dilümüz

Yeter ey şâh-ı cihân dimege varmaz dilümüz (G.213-1)

5.Farklı gazelerde beyit tekrarı göze çarpar:

Güler yüz göster ağlatma gel ey şüh-ı cihân-dide

Yeter kan ile tıoldı şîşe-i dil kâse-i dide (G.400-1)

Güler yüz gösterüp ağlatmasañ güldürseñ olmaz mı

Yeter kan ile tıoldı şîşe-i dil kâse-i dide (G.403-4)

6.Divân Şiirinde anlam genellikle bir beyitte tamamlanır. Hisâlî bazı gazelerinde anlam bütünlüğünü yakalamıştır. (Bkz. G.18-19)

7.Hisâlî sevgilinin verdiği eziyet ve sıkıntılardan duyduğu derin acılardan bahseden bir şairdir:

Bâr-ı cefâ vü cevriile dâl oldı kâmetüm

Gam yemez idüm olmasa zülfün gibi dü-tâ (G.12-2)

Ža‘îf ü nâtivân oldum şu deñlü derd-i hicrûñle

Ki yokdur kudretüm ardumca sâyem çekmege aşlâ (G.14-3)

8.Zaman zaman rind söyleyişlere de rastlanır:

Rûz u şeb meşşâta-âsâ kim yudı kim taradı

Bezme gör kim geldi soñbet yine kime yaradı (B.23)

‘İşreti fevt eyleme fırsat ğanîmetdür müdâm
Gün-be-gün ‘ömr-i ‘azîz ü rûzgâr elden gider (G.106-3)

Maĥmûr-1 câm-1 ‘aşkam sâķî getür şarâbı
Kim cür‘ası göñülden ref eyler ıztırâbı (G.482-1)

9.Diğer taraftan kalender bir tabiata sahip olduğu için mala mülke değer vermediğini ifade etmiştir:

Ne mülk ü mâldur fikri ne ‘izz ü devlet-i dünyâ
Göñül bir rind-i ‘âlem-şûh u şengül şeh-levend ister (G.138-2)

10.Zaman zaman zahit ve sofulara çatar:

Nüş-1 câm-1 bâdeye zâhid niçün taķlîd ider
Ağzına olur kaşıkla oynasa yegdi añâ (G.10-4)

Şararmış zâhidüñ beñzi libâsı bu riyâdandur
Degüldür zühd ü taķvâ vü riyâzetden riyâdandur (G.75-1)

Şüfi şarâb içer ne kadar tevbe-kâr ise
Güller açıldı geldi irişdi bahâr ise (G.365-1)

11.Az da olsa neşeli söyleyişlerden şunlar örnek verilebilir:

Gül ü ğonca açılup ğülşeni tezyîm eyler
Açılup ğül gibi ey ğonca-dehen olsuñ şen (G.360-2)

Bir kez leb-i mey-ğunuñile mest olabilesek
Yoksa sürerüz zevķ u şafâsın mey-i nâbuñ (G.258-2)

12.Şiirlerinde en çok aşk konusu işlenmiştir. Çoğunlukla beşerî aşkı söyleyen şair, zaman zaman tasavvufî aşkı ifade eder:

‘Aşķum ziyâde olsa benüm n’ola Kaysdan
Meşhûrdur ki şofıra gelen bezme mest olur (G.113-4)

Hişālī mürşid-i ‘ aşk-ı haķīķī

Ķatı çok dilleri irşād iderler (G.108-6)

13.Bazı dizelerinde ciddiyet dışı, çapkınca; hatta müstehcen ifadeler yer alır:

DuĶter-i rez gibi ‘ ālemde bık-r-i duĶter yok

ĶızluĶın almaĶa anuñ baña beñzer er yok (G.241-1)

Nerd-i ‘ aşk içre dūşēş atmaĶ ise maķşūduñ

Sevegör ħūbı Hişālī on iki yaőından (G.332-5)

14.şair söz sanatlarına pek itibar etmemiştir:

Būlbūl gibi aĶlatmaya dirseñ seni ol gül

şebnem gibi gir gönline ālından emīn ol (G.267-4)

Bahār irdi açıldı lāle vū gül

Gül açıl sen daĶı ey ūĶ u őengül (G.269-1)

15.Öte yandan eski mazmun ve ifadelere de yer vermiştir:

őāhin baķıőlu bir gözi őehbāz cān őikār

Bādi nazarda kıldı gönūl murĶını őikār (G.86-1)

Zūlfini barmaĶıla őāneledūķe ol māh

seyr idenler didiler bu gice bedr oldı hilāl (G.261-3)

16.şairin şiirinde anlam derinliĶi de fazla deĶildir. Söylenmek istenen açıkça, aşırı söz oyunlarının arkasına gizlenmeden ifade edilmiştir. Bu yüzden her okuyucunun anlayabileceĶi seviyededir:

Lāyık mı yaő yerine dökem ben mūdām dem

Bezm-i őafāda sen ūtasın elde cām-ı Cem (G.267-1)

Her bir olu başına ki bir bse virrdi

Bir kerre dağı eylese ikrr elin psem (G.279-2)

17.şiirlerinde atasözleri yanında yer yer hikmetli syleyişlerde bulunmuştur:

Ne manşıba irdüm diyü ‘azlinden emn ol

Ne ‘azl in ‘lemde elem ek ne hazn ol (G.267-1)

Herkese dmn-ı esrruñ açup fř eyleme

şhid-i rz-ı nihnı setr idüp prhen ol (G.268-2)

18.şairin Fuzl ve Bk’ye çok yakın söyleyişleri olduğu tespit edilmiştir.

Fuzl

şuya virsün bġbn glzrı zağmet ekmesn

Bir gl açılmaz yüzün tek virse min glzre şu (Su Kas.-5. B.)¹¹

Hisl

Bġbn beyhde zağmet çekmesün ey serv-i nz

Kkl  zülf-i perřnuñ baña sünbül yeter (G.177-2)

Bk

Yine ferrş-ı şab sağn-ı ribt-ı emene

Geldi bir kfile kndurdu yüki cümle bahr (Bahariye-4.B.)¹²

Hisl

Kndı bir kfile glzra yüki cümle bahr

Ĥvce-i faşl-ı bahr ‘arz ider ‘Ađđrluġı (G.440-4)

Bk

Mantıķu ’t-şayr oķumaġa başladı murġ-ı emen

Gşe-i glzr şimdi külbe-i ‘Ađđrdur (G.110-2)

¹¹ alışkan, dem, Fuzl’nin Su Kasidesi ve şerhi, Ankara, 1992, s.73.

¹² Bk ile ilgili beyitler Sabahattin Küçük’n Bk Dvnı, Tenkitli Basım (TDK Yayınları, Ankara,1994) adlı eserinden alınmuştur.

Hisâlî

Ḥayl-i mürğānuñ debistānı dilā gülzārdur

Mantıķu 't-ṭayr oķıdur gül bülbüle ' Atṭārdur (G.115-1)

Bâkî

' Āşık ki sūz-ı ' aşķ ile ' uryān olup gezer

Abdāldur ki ' ālemi ḥayrān olup gezer (G.138-1)

Hisâlî

Ḥaṭṭ-ı ğubār-ı la' l-ı leb-i yāra meyl iden

Abdāldur ki ' ālemi ḥayrān olup gezer (G.63-2)

19.Hisâlî, Nef'î'nin şiirine olan beğenisini de ortaya koyar:

Ḳalb-i maḥzūnum açar ḥaṭṭ-ı ğubār-ı la' lüñ

Nef i-vār neşve virür cān u dil-i ğam-nāke (G.422-3)

20.Gazellerin çoğu âşıkane olmakla birlikte tevhit ¹³, münacat ¹⁴, naat ¹⁵, mersiye ¹⁶ vasfında gazeller bulunur. Manzumelerde geçen diğer konular hikmet¹⁷, tasavvuf ¹⁸, tabiat ¹⁹, eğlence ve içki meclisi ²⁰'dir. Ayrıca Murtaza Paşa²¹, Gülbaba ²², Hz. Muhammed ve Hz. Musa ²³, adı belirtilmeyen bir padişah ²⁴, Eğri gazası ²⁵, Sultan IV. Murad ²⁶, Sultan II. Osman ²⁷ ve Hz. Ali ²⁸ için gazeller de kaleme alınmıştır.

¹³ G.331.

¹⁴ G.25, 34, 41, 97, 105.

¹⁵ G.68, 115, 295, 296, 301.

¹⁶ G.93, 323.

¹⁷ G.45, 75, 79, 80, 81, 152, 154, 167, 220, 224, 237, 267, 268, 310, 313, 385.

¹⁸ G.238, 255, 264, 276, 278, 284, 288, 289, 334, 339, 407, 417, 450, 487.

¹⁹ G.22, 106, 181, 187, 197, 201, 209, 214, 269, 337, 359, 361, 386, 394, 427, 475, 483.

²⁰ G.8, 37, 118, 139, 176, 208, 245, 258, 280, 281, 285, 292, 302, 354, 361, 365, 382, 404, 477, 482.

²¹ G.14.

²² G.16.

²³ G.19.

²⁴ G.149.

²⁵ G.252.

²⁶ G.277.

²⁷ G.378.

²⁸ G. 448, 466, 472.

3.2.Kafiye:

Dīvān Şiirinde bilindiği üzere kafiye kulağa değil, göze göre oluşturulur. Peşteli Hisâlî bu klâsik kuralın dışına çıkmaz. Ancak bazen kafiye kuralına göre kafiyesiz sayılan bazı kelimelerle kafiye yapmaya çalışmıştır:

Kaşuñ kav̄s-i kazâdan bir nişândur ey perî-peyker

Müjeñ tir-i kaderdür sînesin ‘aşıklañ gözler (G.135-1)

Hatta şair, bazı gazellerde de kafiye oluşturacak kelime bulma zorluğu çektiği için, şiir içinde –redif olmadığı hâlde- aynı sözcüğü iki kere kullanmıştır:

Bu dil-i şūrîde kim bir ‘âşık-ı dīvânedür

Her güle bülbül olup her şem‘ e bir pervânedür (G.95-1)

Şem‘ -i rüy u pertev-i mihr-i ‘izâr-ı dilbere

Mâh ü hurşîd-i felek yanar iki pervânedür (G.95-2)

Kullanılan kafiye çeşitleri şunlardır:

3.2.1.Yarım kafiye:

Şafâ vü zevkî yokdur ‘âlemüñ bir özge ‘âlemdür

Şafâsı guşşa vü endüh (u) zevkî miñnet ü ğamdur (G.84-1)

3.2.2.Tam kafiye:

Açıl ey kalb-i mañzûnum neden sende elem vardur

Bihamdullah ne ğam yersin elüñde cām-ı Cem vardur (G.102-1)

3.2.3.Zengin kafiye:

Boyuñ ey serv-ğadd rüz-ı kıyâmetden ‘alâmetdür

Kıyâma geldügi sâ‘ at ise rüz-ı kıyâmetdür (G.57-1)

3.3.Redif:

Dîvân'da hemen hemen bütün şiirlerde redif bulunmaktadır. Şair rediflerin pek çok çeşidini kullanmıştır. Tek kelimeli rediflerden “olur”; çift kelimeli rediflerden “bir taraftan”; ek+sözcük rediflerden “-a dahi”; ekle yapılan rediflerden “-ı” en fazla kullanılan rediflerdir. Redif çeşitleri şunlardır:

3.3.1.Tek kelimeli redif:

La‘l-i mey-günüñ ki bezm-i meyde cânâ yâd olur
Gül gibi alb-i azınüm açılır dil şâd olur (G.112-1)

3.3.2.Çift kelimeli redif:

Gülşende gül açıldı ezhâr bir taraftan
Bağ-ı cinâna döndü gülzâr bir taraftan (G.307-1)

3.3.3.Ek+sözcük redif:

İdelüm tevbe dilâ berşe vü efyûna dağı
Leb-i dilber var iken bâde-i gül-gûna dağı (G.449-1)

3.3.4.Ekle yapılan redif:

Libâs-ı âla girdi gülşenüñ her verd-i andânı
Tutar şahn-ı gülistânı hezârüñ âh u efgânı (G.432-1)

3.4.Vezinler:

Dîvân'da kullanılan vezinlerin sayısı ve bahirleri şunlardır:

Bahirler		Kaside	Gazeller	Beyitler
Hezec	Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün		118	3
	Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün		51	2
	Mef‘ûlü Mefâ‘ilün Mef‘ûlü Mefâ‘ilün		3	
	Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fe‘ûlün		15	

Recez	Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün		3	
Remel	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		96	5
	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		2	
	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	1	120	1
Muzârî	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün		65	1
	Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün		13	1
Müctes	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün		5	
Haff	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün		9	

3.5.Dil:

Peşteli Hisâlî'nin dili döneminin izin verdiği ölçüde sadedir. Arapça ve Farsça kelimelerin aşırıya kaçmaması, vâsf-ı terkebî'lerin çokça kullanılmaması göze çarpan özelliklerdendir. Çok fazla Arapça ve Farsça kelime kullanmadığı hâlde aruz hatası azdır. Tamlamasız, sade söyleyişlere örnek vermek gerekirse aşağıdaki beyitler anılabilir:

‘Aşkî ben âsân şanurdum düşmeyince firâte

Ey Hişâlî şimdi bildüm hayli müşkil-kârimiş (G.222-5)

İki sırça sarâydur gözlerüm seyr eyleseñ görseñ

Kenârına dizülmüş servler tahtânî fevkânî (G.498-4)

Şair, Arapça'yı Kur'an-ı Kerim'den aldığı ayet ve surelerde, ayrıca Arapça birtakım ibarelerde kullanır. (Bkz. Ayet, Hadis ve Arapça İbareler) Bunların yanında 36 Farsça beyitin dışında iki Farsça mısra şiirlerde yer alır:

Vird-i zebân idindi Hişâlî bu mısra'ı

“Bâkî nemâned an ki nehâhed bekâ-yı tû” 29 (G.363-5)

²⁹ Bâkî nemâned an ki nehâhed bekâ-yı tû: Senin baki olmadığım yer ebedî değildir.

Miğdârı deñlü herkesüñ ‘ âlemde var ğamı

“Kes râ nedâde end berât-ı müsellemi”

30

(G.492-1)

3.6. Atasözleri, Veciz İfadeler ve Deyimler:

3.6.1. Atasözleri:

Atasözlerinin şairlerde yer alış *kısmî ıktıbas* şeklinde olabildiği gibi, şair kelimelerin yerlerini değiştirerek ya da kelimelerin yerlerine başkalarını kullanarak, “meseldür, meşhurdur” gibi ifadelerin ardından atasözlerine yer verir.

1. Su alçağa akar.

Devlet ayağına gelür ehl-i tevâzu‘ uñ

Meşhurdur Hişâli ki şu alçağa akar (G.72-5)

2. Belâsı balına değmez.

Meşeldür nişi nüşîne belâsı balına degmez

Dilâ zenbür-ı nefsi-i bedde gerçi şehd ü semm vardur (G.79-2)

3. Sükut ikrardan gelir.

Cân u dil büse-i la‘ l-i lebüñ itdükçe ricâ

Ey lebi ğonca sükütuñ senüñ ikrâr şanur (G.109-3)

4. Memur olan mamur olur.

Saña kim emr-i şâh-ı ‘ aşk ile kul oldum incinme

Meşeldür bu ki me ‘mür olan olur lâ-cerem ma‘ mür (G.141-3)

5. Meclise sonra gelen sarhoş olur.

‘ Aşķum ziyâde olsa benüm n’ola Kaysdan

Meşhurdur ki şofıra gelen bezme mest olur (G.113-4)

³⁰ Kes râ nedâde end berât-ı müsellemi: Kişi için emin olunan berat gibisi yoktur.

6.Söz incidir.

Ehl-i dilde sâde nazm ile selâmet bir degül

Söz güherdür mühre vü yâķūta kıymet bir degül (G.272-1)

7.Üzüm üzüme baka baka kararır.

Rez-duķterinden alsañ olur reng ü rû kızum

Zîrâ üzüme göre ķararur imiş üzüm (G.292-1)

8.Er ölür, namı kalır.

La‘l-i cānāna Hıřālî idelüm cānı fedā

Er ölür nāmı ķalır biz daķı bir nām idelüm (G.299-5)

9.Cahile yâr olunmaz.

Ehl-i ‘irfāna ķarīn ol eyle kesb-i ma‘rifet

Cāhile yâr olma cāhil ādem olmaz cāhile (G.372-4)

10.Göz terazidir.

Göz terāzūdur Hıřālî farkı var yerden göge

Ķāmet-i dildārı bir görme nihāl-i bānile (G.384-6)

11.El eli, el de yüzü yıkar.

Yunalum ķirk-i riyādan řunagör āb-ı řahūr

Bu meřeldür el eli yūr añı el de yüzi yūr (G.105-1)

12.Herkesin canı kendisine leziz gelir.

N’ola gelse dil ü cāna leb-i cānānı lezîz

Ki olur her ķiřiye kendüsinüñ cānı lezîz (G.42-1)

13.El elden üstündür.

El elden üstün olduğu meşeldür ey kamer-ıtal' at

Hüsünde pençeñile nicesi mihrüñ burulmuşdur (G.90-4)

14. Ateş ile pamuk yan yana durmaz.

Odile penbe Hişālī cem' olmaz bir yere

Bir arada kıomak olmaz şem' ile pervāneyi (G.500-5)

3.6.2. Veciz İfadeler

1. Fenā üzre urulmuşdur bināsı dār-ı dünyānuñ (G.141-4)

2. Gelen dehre bilür kim gülmez ağlar (G.167-1)

3. Sa' ādet gölgesi gökçek güzeldür (G.167-3)

4. Kişiyē ma' rifetdür lāzım olan (G.167-4)

5. Olmaz yeksān duñān ile dütün iftārda (G.264-4)

6. Gūş urma lāfına çoğ olur söz kenārda (G.374-2)

7. Ādemüñ devlet ırağ olmaz imiş başından (G.332-1)

3.6.3. Deyimler

acısı tepesine çık-G.249-1

adını yerlere çek-G.118-2

afakı tut-G.36-2

ağız aç-G.40-2

ağızına tut-G.100-4

ağız açtır-G.444-2

ağızına düş-G.56-2

akıl dağıt-G.303-3, G.305-3

akıl fikir dağıt-G.111-3, G.126-2, G.321-2, G.326-4

aklı yitir-G.173-6, G.175-2, G.306-3

aklını al-G.126-3

aman verme-G.135-5

arkası üzere yat-G.68-2

ateş saç-G.332-3

ayak üzere dur-G.118-5

ayağına gel-G.72-5

ayağa düş-G.293-3

ayak çek-G.304-4

ayak öp-G.258-1

ayakta kal-G.275-4

ayakta ko-G.233-4

bade çek-G.163-3

bağrını del-G.253-5, 257-2

bar-ı hicr çek-G.116-3
baş ayak ol-G.150-5
baş eg- G.91-4, G.133-4
baş ez-G.100-2
baş koş-G.15-2
baştan aşır- G.86-5, G.117-5
başına kıyamet kop-G.165-2
başını ez-G.143-4
bin renge koy-G.224-3
bir birine gir-G.333-4
bir gör-G.140-5
bir ol-G.140-3
bir pula al-G.314-3
borcu eda eyle-G.280-3
boyna al-G.297-1
boynına al-G.153-3
boyun eğ-G.45-2, G.318-3
buse al-G.147-5, G.82-5
can al- G.134-2, G.444-1
can at-G.97-1
can bağışla-G.223-2, G.38-1
can erit-G.462-5
can gözüünü aç-G.142-5
can ver-G.316-4, G.415-2, G.134-2, G.134-4, G.408-5, G.42-5, G.87-4, G.218-4, G.231-2, G.235-1
cana değ-G.170-5
cana geç- G.30-5, G.296-1
cana kat kat geç-G.329-4, G.479-5
canda yer et-G.487-5
cihanı tut-G. 254-1
dağ yak-G.4-5
defterini dür-G.387-4
dili yok ağzı var-G.444-2
dille-G.61-5
diş bile-B.-41
dem ur-G.262-1, G.397-4
dünyayı tut-G.1-5
eğri otur doğru söyle-G.116-2
el aç-G.181-6
el al-G.100-4
el bağla-G.362-4, G.452-2
el bir it-G.89-1
el çek-G.282-1
el elden üstün-G.90-4
el ele al-G.375-5
el ir-G.283-4, G.351-4
el sal-G.158-3
el ur-G.72-3
el ver-G.299-1, G.322-5, G.423-2, G.440-1, G.147-4, G.39-3, G.440-1
elden düşürme-G.287-3, G.354-3, G.374-4
elden git-G.106-1, G.106-2, G.106-3, G.106-4, G.106-5
elden git-G.48-1, G.48-2, G.48-3, G.48-4, G.48-5
ele gir-G.395-3
ele gönlüm al-G.162-3, G.212-2
ele gönül al-G.489-3
esmaya çek-G.128-3
ferdaya sal-G.473-1, G.23-5, G.51-2, G.66-3, G.303-5
firkate düş-G. 222-5
gam u mihnete sal-G.34-4

gam ye-288-3, G.173-6,
G.203-1, G.211-4, G.414-5,
G.433-5, G.12-2, G.102-1
kavgaya sal-G.77-4
gece tutul-G.56-3
göğüs ger-G.275-4
gönül aç-G.59-3
gönlü ele al-G.132-1
gönlüm gözüm gül-G.148-2
gönül urul-G.90-1
gönül kap-G.10-5
gönül al-G.239-2, G.421-3,
G.491-2
gönül çek-G.157-3
gönül düş-G.240-2
gönül ver-G.460-6, 288-2,
G.140-2, G.191-5, G.71-5
gönül yık-G.282-2, G.335-
2
göz aç-G.150-3, G.199-5,
G.65-1
göz yumup aç-G.495-1
gözden bırak-G.378-1
gözden geçir-G.297-5
göze uyku girme-G.410-2
gözlerin aydın-G.317-5
gözü gönlü açıl-G.496-2,
G.498-2
gözüm yollarda kaldı-
G.391-5
guş it-G.88-3
guş itdür-G.74-1
guş ur-G.152-4, G.374-2,
G.406-2, G.74-1
güler yüz göster-G.182-2
hatır gözet-G.111-4
hatıra düş-G.53-1
hatırda kal-G.491-1
hatırlara kal-G.473-4
hatırdan gitme-G.30-5
hayale düş-G.327-2
hevaya yelten-G.273-1
hicre düş-G.58-3
hoş geç-G.154-1
hun çek-G.82-4
imanı gevre-G.496-1
ip uzat-G.291-4
kalbi karar-G.254-1
kan ağla-G.169-3, G.177-1,
G.252-5, G.332-2, G.421-2
kan dök-G.20-3
kan iç-G.191-3
kanlı yaş dök-G.469-2
kayda düş-G.144-2
keman ebruları kur-G.90-1
kıyama gel-G.39-4
kıyamet kop-G.433-4
kızlık al-G.241-1
koku tut-G.181-4
kuhl çek-G.82-3
kulag tut-G.152-4
kulak tut-G.73-2
kulağa koy-G.74-1
meyden geç-G.127-5
meygedeye düş-G.302-1
meyhaneye düş-G.202-2
nuktu tutul-G.406-3,
G.407-6, G.166-3
paşa ağa geçin-G.154-1
pek bas-G.228-2
pertev sal-G.15-5
pervaz ur-G.103-4

raha düş-G.295-2
renk geç-G.128-2
renk al-G.412-1
safa sür-G.244-3
sağ esen gel-G.317-5
saye sal-G.64-4, G.77-1
saye çek-G.13-5
seccade sal-G.94-5
ser ver-G.313-3
sevdaya sal-G.77-3
sineye çek-G.136-3
siper çek-G.82-1
söz götür-G.253-4
söz geç-G.51-3
su gibi ak-G.27-4G.488-5
su gibi ezbere oku-G.131-5
su gibi harca-G.336-3
şişe çek-G.192-2
takatı tak ol-G.7-3
tatlı dil dök-G.238-2,
G.239-2, G.290-2, G.38-5,
G.409-2, G.71-2
tenhaya çek-G.128-5
topa tutul-G.309-4
velvele sal-G.22-3
yabana öt-G.23-3
yele ver-G.225-1

yerde kal-G.401-2
yerinde yeller es-G.170-4
yıldız say-G.168-4
yıldızı düş-G.292-3
yıldızı düşkün-G.159-5
yıldızum doğ-G.232-3
yıldızı düşkün (ol-)-G.2-4
yoku var eyle-G.134-4
yoktan var et-G.114-5
yüce ur-G.50-1
yüz çevir-G.101-1, G.338-
4, G.375-4, G.455-3
yüz suyu dök-G.148-1,
G.377-3
yüz sür-B.-39, G.129-4,
G.302-3, G.368-2, G.406-1,
G.436-2, G.485-2, G.53-2
yüz tut-G.108-5, G.225-4,
G.338-4, G.493-4
yüzü ak ol-G.323-4
yüzü gül-G.137-5
zahm ur-G.73-1
zincirden boşan-G.307-3
ziya ver-G.140-3
zülf ü kâküle düş-G.202-3,
G.202-4

4.Hisâli Mahlaslı Şairler

Peşteli Hisâli dışında bu mahlası kullanan dört şair tespit edilmiştir. Bu şairlerden ikisi İran şairlerindedir. Birincisi Hasan Bey'dir ki, aslında Çağatay milletinden olduğu hâlde Horasan'da yaşamış bir şairdir. Şiirlerini Fars dili ile yazmıştır. İkincisi ise Kaşanlı olup, Mevlâna'nın öğrencilerinden biridir.³¹ Bu şairin asıl adı bilinmemektedir.

Hisâli mahlasını kullanan başka bir şair ise, Kara Davud-zade Süleyman Çelebi'nin oğlu Abdurrahman Çelebi, Bursa'da doğmuş, babası ve âlimlerden dersler almıştır. Dedesinin camii yakınlarında gömülüdür. *Beyyinat* adlı bir risalesi vardır. ³² Şairin beyitlerine dair örnekleri *Güldeste-i Riyaz-ı İrfan* ve *Zübdetü'l-eş'ar*'da bulmak mümkündür. ³³

Ahdî Tezkiresi'nde tespit edilen Hisâli mahlaslı bir şair de Arapça-Farsça'ya vâkıf, İnebahtı'da doğmuş, kale kethüdalığı yapmış bir kişidir.³⁴ Hakkında bundan başka bilgi yoktur.

³¹ Şemseddin Sami, *Kamusu'l-alâm*, C.III., Mihran Matbaası, İstanbul, 1308, s.2046.

³² Belîğ, *Güldeste-i Riyaz-ı İrfan*, Sül. Ktp., Âşir Efendi, 264, vr.170a, Müstakimzade Sadeddin Efendi, *Mecelletü'n-nisab*, Sül. Ktp., Halet Efendi, 628, vr.383a.

³³ Kafzade Fâizî, *Zübdetü'l-eş'ar*, Sül. Ktp., Hüsrev Paşa, 573, vr.39a.

³⁴ Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, Millet Ktp. Ali Emiri Tarih, 773, vr. 85b-86b

İKİNCİ BÖLÜM

DİN ve TASAVVUF

1.DİN

1.1.Allah:

Hayatından edinilen bilgiye göre din âlimi olmayan Peştelî Hisâli'nin eserinde, müstakil olarak Allah'ı konu edinen kaside şeklinde yazılmış tevhit, münacat gibi şiirlere ve Musa Paşa'nın vafında yazılan kasidede de Allah'ı öven beyitlere rastlanmaz. Ancak manzumeler arasında beş adet münacat, bir adet tevhit vafında gazel mevcuttur (Bkz. G. G.25, 34, 41, 97, 105, 331). Esmâü'l-hüsna'da yer alan adlar bu gazeller de dahil olmak üzere müstakil beyitlerde göze çarpar. Şair, Allah'a karşı duyduğu sevgiyi ifade etmek, ona sığınmak, Musa Paşa'yı övmek, Sultan IV. Murad'a dua etmek, sevgilinin eziyetinden kurtulmak, isteklerini Allah'a ulaştırmak amacıyla yazdığı beyitlerde sık sık Allah'ın adlarını anmaktadır.

Allah'ın sıfatlarının ve adlarının dışında şair, İslâmî inaniş çerçevesinden Allah'a bakarak, onun varlığı gibi kelâm ilminin konusu içine giren fikirleri söylemek yerine, herhangi bir incelemeye baş vurmada, sadece imana dair düşüncelerini ifade eder. Allah'ın isimleri ve sıfatları şunlardır: *Allah, Bar-ı Huda, Bî-çun, Hudavend, Huda-yı lem-yezel, Sanî, İlâh, Bânî, Mevlâ, Hazret-i Mevlâ, Settar, Hallâk, Hazret-i Bar, Hakk, Hazret-i Hakk, Hazret-i Vedud, Cenab, Yarab, Rabb-ı Gafur, Rabb-i Rahim ü Rahman, Rezzak, Hadî-i Mutlak, Rabbü'l-İzzet, Gaffar, Zü'l-celâl Zahir..* Bunların dışında, *kâtib-i kudret, hattat-ı ezel, kâtib-i ezel* (Bkz. Hattat, Kâtib), *Kâbe-i emn ü eman* gibi mecazî anlamda kullanılan isimler de göze çarpar.

Allah birdir. O, bütün cihanın, yerin ve göğün yaratıcısıdır. Cam yoktan var eden, rahmeti ile bütün varlıkları besleyen, kerem sahibidir. O, bir şeyi yaratmak istesin, sadece "Kün:Ol." emriyle her şey oluverir. Onun yardımıyla güç işler hallolur, çaresizler, fakirler lutf eli ile yeniden hayat bulur. Beyitte şair, Allah'ın kendisini ve fakirleri "haşr eyle"mesini ister. "Haşr" sözcüğünün sözlük anlamı "toplanmak, bir yere birikmek"tir. Aynı zamanda bu sözcük kıyametten sonra bütün insanların bir yere

toplanmalarını ya da Allah'ın ölüleri diriltip mahşere çıkarmasını ifade eder. Bu açıdan bakıldığında şair, kıyamet gününde fakirler ile aynı yerde toplanmak istediğini belirtir. Fakir tasavvufi olarak alçakgönüllülüğü ifade eden bir tabirdir. Ayrıca şair, bütün emirlerin Allah'ın lutuf elinde toplandığına, müminin uyması gereken kuralların da Allah varlığında gizli olduğuna işaret eder:

Fuḡarā ile Hişālī kuluñı haşr eyle

Dest-i luḡfuñdadur ey Bār-ı Hudā cümle umūr(G.105-5)

Allah, Cemal-i Mutlak'tır. Kendisine duyduğu aşk sebebiyle (aşk-ı zatî), kendisini göstermek amacıyla bütün bir âlem olarak tecelli etmiştir. Arşın, yeryüzünün, insanın ve cinin yaratıcısı odur. Her şeyde ondan bir parça vardır. Âşık, yaratılan varlıkların tümünü seyrederek, Allah'ın cemalini temaşa etmiş olur:

Odur Hallāk-ı 'arş u ferş odur Rezzāk-ı ins ü cinn

Tecellā-yı cemāl itmekde ol 'âşık temāşāda (G.420-5)

Mahşer gününün hâllerini inkâr edenler bile, dünyada Allah'ın yarattığı şeyleri görünce imana gelirler. Çünkü âlemdeki her unsur Allah'ın delilidir:

Görüp şun' -ı Hudā-yı Kādir-i bî-çüni 'âlemde

Ḳamusı münkir-i ahvāl-ı haşruñ geldi ikrāra (G.386-4)

Eğer bir ömür sağlık ve afiyetle geçiyorsa, o yaşamın her anı Allah'ın bir lutfudur:

Şihhatle selâmetle geçen 'ömr-i 'azizüñ

Her lahza vü her sâ'ati bir luḡf-ı Hudādur (G.98-4)

Hisâlî, hayatta gam yemenin, eziyet çekmenin gereksizliğinden söz eder. Çünkü Allah, her şeyi onarmaya, düzeltmeye, dertleri, kederleri gidermeye kadirdir:

Ḥudānuñdur oñarmak ey Ḥiṣālī

Cihān için yiyüp gam olma muṣṭarr (G.167-6)

Şair, Allah'ın isimlerini andığı bazı beyitlerde dünya görüşünü de ortaya koyar. Dünyanın işini ve ahiretin emrini “Allah’a ısmarla” diyerek, Allah’a tam bir teslimiyet içinde bulunduğunu gösterir:

Kār-ı dünyā vü emr-i āhoretūñ

Ey Ḥiṣālī Ḥudāya ısmarla (G.392-5)

Kalp vücudun, can kalbin, gönül de canın içindedir. Gönlün içinde ise süveyda denilen kara bir nokta bulunur. Süveyda, kalpteki basiret yeridir. Kişi, Allah'ın varlığını ve birliğini ancak bu idrak yeri ile kavrayabilir. Genel olarak şiiirlerde, gönül Allah'ın evi, yeridir. Çünkü tecelli mekânı burasıdır. Beyitte, âşğın gönlü talan edilmiş, imar edilmeyi bekleyen bir ülkedir. Bu ülkenin imarı ancak Allah tarafından yapılabilir. Gönül, Allah'ın aşkının tecelli ettiği bir mekân olduğuna göre, buranın mimarı Allah'tır:

Vilāyet eyledūñ yap yap gönül mülkin idüp ma' mūr

Ḥarāb-ābād iken Bānī'-i luṭfuñ oldı mi' mārī (G.490-3)

1.2.Melekler ve Cennet Varlıkları:

Rıdvān, Cebrail gibi özel isimler altında ele alınan melekler dışında, genel olarak sevgilinin niteliğini belirtmek için “melek” sıfatı kullanılır.

Meleklerin özellikleri Kur'an-ı Kerim'de kesin olarak belirtilmediği hâlde, varlıkları bildirildiği için İslām dininde onlara inanmak şart koşulmuştur. Halk arasında kanatlı varlıklar olduklarına inanılır. Güzel oldukları inancı dolayısıyla sevgili için benzetme unsuru olarak ele alınır. Sevgili “melek-haslet, melek-manzar” şeklinde nitelendirilirler. Meleklerin insanlara görünmezlik özelliği, bu benzetmenin yapılmasında rol oynar. Şair, melek sevgilinin “merdüm”lük eyleyerek; yani insan suretine bürünerek meclise gelmesini ister. Başka bir beyitte şair, sevgilinin melek

mi, huri mi ya da peri mi olduğunu sorar ve görünüşü ile bir insanı andırsa da aslında melek olduğunu vurgular:

Müşerref eylese merdümlik idüp bezm-i rindânı
Hişâlî ol perî-ḥüy u melek-ḥaşlet zamânıdur (G.139-5)

Hür u melek mi bilmem ol âfet yaḥûd perî
Bâdî nazarda seyr iden ammâ beşer şanur (G.178-2)

İslâmî inanca göre hurilerin cennette yaşadıklarına inanılır. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde birçok kez isimleri geçen huriler, çok güzel, kara gözlü, hilâl kaşlı, inci dişli, gül yanaklı ve beyaz tenlidirler. Cennete gelenlere hizmet etmekle görevlidirler. Bakire oluşları ve hiç yaşlanmamaları diğer özellikleridir. Şairlerimiz sevgililerini hep hurilerin özellikleri ile nitelendirerek, onunla sevgili arasında birtakım benzerlik noktaları bulmuşlardır:

Mâh u ḥurşîd-i felekde zerrece yokdur şafâ
Sendedür ḥüsn ü melâḥat ey meh-i nâ-mihribân (G.2-1)

1.2.1.Cebrail

Peygamberlere vahiy getirmekle görevli, Allah'a en yakın olan dört melekten biridir. Dîvân Şiirinde Hz. Muhammed'e vahiy getirmesi, Hz. Meryem'i nefesle hamile bırakması, Hz. İbrahim'i ateşten kurtarmak amacıyla yardıma gelmesi bakımlarından ele alınır. *Dîvân*'da iki yerde adı Cibril-i Emin olarak geçer. Cebrail'in kanatları ile sevgilinin saçı ya da perçemi arasında ilgi kurulur. Saç ve perçem sevgilinin yüzüne Cebrail kanadı gibi gölge salmaktadır:

Yâr kim gerdenuḡe zülf-i semensâye şalar
Güyyâ şeh-per-i Cibrîl-i emîn sâye şalar (G.77-1)

Kākül didigün şeh-per-i Cibril-i Emîndür

Ol turra-i çarrâr ise bir perr-i Hümâdur (G.98-2)

1.2.2.Rıdvan:

Cennet'tin kapıcısı olan bu melek, diğer meleklerde olduğu gibi sevgili ile ilgili olarak, sevgilinin güzelliğini ve mekânının niteliklerini anlatmakta kullanılır. "Ravza-i Rıdvan" cennet demektir. Sevgilinin mahallesi cennetten bile daha güzeldir:

Var iken gülzâr-ı kûyûñ özge eblehdür o kim

Cennetüñ adın añar yâ ravza-i Rıdván arar (G.78-3)

Aynı zamanda sevgilinin yanağı da Rıdvan'ın bahçesine (Cennet'e) teşbih edilir: (Bkz. Sevgili; Yanak)

Lebün gönca ruñuñ berk-i gül-i ter

‘İzârüñ ravza-i Rıdván degül mi (G.454-4)

1.3.Kitaplar

1.3.1.Zebur:

Dîvân'da sadece bir beyitte geçen Zebur, âşığın inleyişlerini içeren bir kitap olarak düşünülür. Beyitte Hz. Davud'a telmih yapılmıştır. Hz. Davud, Zebur'un ayetlerini okurken insanlar kendilerinden geçirdi. Beyitte geçen bal ve mum sözcükleri üzerinde de durmak gerekir. Bu sözcükler Hz. Davud'un bir mucizesine işaret eder: Hz. Davud demiri elinde bal mumu gibi yumuşatırdı. Kısaca beyitte; "Âşık dudağa erişse de sevgilinin demir kalbini mum gibi eritemez, onun katılığını gideremez, tek yaptığı sabah akşam Zebur okuyan bir insan gibi inlemektir." ifadesi verilmek isteniyor:

Būs-ı la' lünde gönül tıflı ne bāl itdi ne mûm

İderüz şubh u mesâ nâle mişâl-ı Zebûr (G.68-3)

1.3.2.Kur'an-ı Kerim (Mushaf):

Kur'an-ı Kerim *Dîvân*'ın bir yerinde, sevgilinin yüzü ve güzelliği için benzetme unsuru olarak geçer. Kur'an-ı Kerim'de bulunan yazı, nokta gibi unsurlar ile sevgilinin yüzündeki güzellik unsurları arasında ilgi kurulur. Sevgilinin yüzü Kur'an-ı Kerim sayfası, yüzündeki ayva tüyleri yazı, benleri ise yazının noktalarıdır:

Yüzün müşaf haţuñ i' rāb ü hālūñ nokţadur yer yer
Gözün bimār olup şihhat için güyā kitāb açmış (G.219-2)

1.4.Ayet, Hadisler ve Arapça İbareler:

1.4.1.Ayetler:

Dîvân Şiirinde ayetlerden çeşitli biçimlerde yararlanma söz konusudur. Bazen ayet ve sure kelimeleri kullanılırken, bazen sure adları ya da başlıklarına işaret edilir. Kimi zaman da ayetten gayr-ı tam (yarım iktibas) ya da tam iktibas yapılır. Aşağıdaki örnekte surenin başlığı söylenerek, şairin bahsettiği konu ile sure adı arasında ilgi kurulmuştur:

Mihr-i rüyuñdan alur mıydı ziyā şems ü kamer
İnmeşe şān-ı şerīfūñde eger sūre-i Nūr (G.68-4)

Başka bir beyitte ise, "*münteha*" kelimesi ayetten alınmış ve böylece ayete telmih yapılmıştır:

"*Müntehā*" olsa n'ola "*sidre*" nihālinden eger
Yücelikte kadūñ ey serv-i sehī tūbādur³⁵ (G.61-3)

Karşılaşılan diğer ayet iktibasları ifadenin bir kısmının alınışı (gayr-ı tam-yarım iktibas) şeklindedir. *Dîvân*'da geçen ayet ve sureler şunlardır:

³⁵ Sidretü'l-münteha: [Sidretü'l-münteha]'da, ki barınılacak cennet, onun yanındadır. (Necm, 53/14-15)

1.4.1.1. İz-hümâ fi'l-gâr:

Yâr-ı gâr u hem-nişini hâzretüñ Şiddîkdur

Şâh-ı dîn-i 'âdilini "iz-hümâ fi'l-gâr"³⁶dur (G.115-3)

1.4.1.2. Min-'indi'llâh:

Serverâ rûz u nümâda seni "min 'indillâh"³⁷

Dem-be-dem düşmen-i dîn üzre mü 'ebbed bilirüz (G.189-2)

1.4.1.3. 'Alleme'l-esmâ':

Hamdülillah hâlef-i Âdem ü Havvâyuz biz

Mazhar-ı 'âtifet-i "alleme'l-esmâ"³⁸ yuz biz (G.217-1)

1.4.1.4. Lâ-yüs'el 'ammâ yef'al:

Ne kadar cevr ü cefâ itse Hişâlî saña yâr

Aşlını şorma ki "lâ-yüs'el 'ammâ yef'al"³⁹ (G.270-5)

1.4.1.5. Nahnü kasemnâ:

İrişür "nahnü kasemnâ"⁴⁰ daki zevk-ı maşşûd

Minnet Allaha şeh-i mülket-i istiğnâyam (G.278-4)

1.4.1.6. Tahte's-serâ:

"Tahte's-serâ" ya geçdi gam-ı hicrile sirişk

Çıkdı sipihre nâle vü efgânumuz bizüm (G.298-2)

³⁶Eğer siz ona yardım etmezseniz bilin ki, Allah ona zaten yardım etmişti. Hani küfredenler onu [iki kişinin] ikincisi olarak yurdundan çıkardıklarında, [mağarada] buldukları bir sırada arkadaşına şöyle diyordu: "Tasalanma, Allah bizimle." Bunun üzerine Allah ona sükûnet indirmiş ve kendisini sizin görmediğiniz ordularla desteklemişti de küfre sapanların sözünü sefil kılıp alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise yüce olanın ta kendisidir. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir. (Tevbe, 9/40)

³⁷Küfre sapanlar: "Sen gönderilmiş bir elçi değilsin." Diyorlar. De ki: "Benimle sizin aranızda tanık olarak [Allah, bir de yanında] kitap bilgisi bulunanlar yeter." (Ra'd, 13/43)

³⁸Ve Âdem'e [isimlerin tümünü öğretti.] Sonra onları meleklerle sunarak şöyle buyurdu: "Hadi, haber verin bana şunların isimlerini, eğer doğru sözlüler iseniz." (Bakara, 2/31)

³⁹[Allah yaptığından hesaba çekilmez]; ama onlar hesaba çekilirler. (Enbiya, 21/23)

⁴⁰Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında [biz taksim ettik]. Ve onların kimini kimine derecelerle üstün kıldık ki, bazısı bazısını tutup çalıştırsın. Rabbinin rahmeti, onların derleyip topladıklarından daha hayırlıdır. (Zuhruf 43/32)

“*Tahte's-serā*”⁴¹ ya geçdi ğam-ı hicrile sirışk

İrdi sipihre âteş-i dildür şerâr ise (G.380-2)

1.4.1.7.Hüve'l-Hakk:

Şifât u zâtuñ evşâfı “*hüve'l- Haqq*”⁴² *hüve'l-bâkî*”

Senüñdür hikmet ü kudret viren sensin alan sensin (G.331-6)

1.4.1.8.Zü'l-celâl:

Çekme Hişâli minneti bârın denîlerüñ

Aç öldürür mi kimseyi Haqq “*Zü'l-celâl*”⁴³ iken (G.351-5)

1.4.2.Hadisler: Eserde sadece bir hadis tespit edilmiştir.

Sultân-ı enbiyâ sened-i aşfiyâ olup

“*Levlâke*”⁴⁴ dikdün ‘ izz ile şâhâne bir ‘ alem (G.301-3)

1.4.3.Arapça İbareler:

1.4.3.1.Ânesu'llâh, Evhaşe'llâhu:

“*Ânesu'llah*”⁴⁵ zihî kâkûl ü zülf-i müşkîn

“*Evhaşe'llahu*”⁴⁶ zihî turra-i ‘ anber-âşâr (K.-30)

1.4.3.2.El-minnetüli'llâhi tebâreke ve te'âlâ:

Bî-minnet-i kes manşıb-ı ‘ aşk oldı muqarrer

“*El-minnetüli'llahi tebâreke ve te'âlâ*”⁴⁷ (G.6-4)

1.4.3.3.Te'âlâ şânehü Allahuekber:

Ruñuñ vaşfinda geldi işbu mışra‘

“*Te'âlâ şânehü Allahuekber*”⁴⁸ (G.164-2)

⁴¹ Göklerde, yerde, ikisinin arasında ve [toprağın altında] bulunanlar hep onundur. (Taha, 20/6)

⁴² Bu böyledir, çünkü [Allah hakkın ta kendisidir]. O ölüleri diriltiyor ve O, her şey üzerinde kudretiyle egemendir. (Hac, 22/6)

⁴³ Yer üzerinde bulunan her şey yok olacaktır. Yalnız Râbb'inin, [celâl ve ikram sahibi] yüzü baki kalacaktır. (Rahman, 55/26-27)

⁴⁴ Levlâke levlâke lemâ halaktü'l-eflâke: [Sen olmasaydın], sen olmasaydın yeri göğü yaratmazdım. (Hadis-i kudsi) Serdaroğlu, Ahmet, *Mevzûât-ı Aliyyü'l-Kâri Tercemesi*, Ank. 1966, s. 99.

⁴⁵ Allah onu daha da candan kılsın.

⁴⁶ Allah onu yabanıl (vahşi) kılsın.

⁴⁷ Minnet ve mübarek yüce olan Allah'adır.

1.4.3.4.El-leyletū hublā, Er-rızku ‘alā’llāhi:

Rızık için ğam yemezüz bende-i Mevlāyuz biz

Vākıf-ı nükte-i “*el-leyletū hublā*” yüz biz (G.203-1)

Ķūt için ğam yemez “*er-rızku ‘alā’llāhi*”⁴⁹ dirüz

‘Ārif-i nükte-i “*el-leyletū hublā*”⁵⁰ biz (G.211-4)

1.4.3.5.Yâ berîde’l-hummâ hamâka’llâh/Merhâben merhâben te’âl te’âl:

“*Yâ berîde’l-hummâ hamâka’llāh*

Merhâben merhâben te’âl te’âl”⁵¹ (G.260-3)

1.4.3.6.Sânehu’llâh, Bareke’llâh:

“*Bâreke’llāhi*” zihî kaşr-ı bülend-i dīvân

“*Sânehu’llāhi*” zihî Āşaf-ı ferruḥ-ruḥsâr (K.-31)

“*Bâreke’llāhi*” zihî āşaf-ı deryâ-dil kim

Nāmına şâh-ı cihānuñ çeke tuğrâ her-bâr (K.32)

“*Bâreke’llāhi*” zihî bezm-i vişâl-i dildâr

“*Sânehu’llāhi*”⁵² zihî sâkı-i şîrin-güftâr (K.-75)

‘Āşıka mihr ider raķibe kaḥr

“*Bâreke’llāhi*”⁵³ zihî cemâl ü celâl (G.266-2)

⁴⁸ Şanı yüce Allah, en büyüktür.

⁴⁹ Rızık yüce Allah’tandır.

⁵⁰ Gece gebedir.

⁵¹ İç ateşini söndüren, Allah seni korusun. Hoş geldin hoş geldin, buyur buyur.

⁵² Allah (onu) korusun.

⁵³ Allah mübarek etsin.

1.4.3.7.Hüve'l-bâkî:

Şifât u zâtuñ evşâfi “*hüve'l- Haqq hüve'l-bâkî*”⁵⁴

Senüñdür hikmet ü kudret viren sensin alan sensin (G.331-6)

1.4.3.8.Ente ellezî telattafa bi'l-cûdî ve'l keremi/Ente ellezî teşarrafе bi's-seyfi ve'l-kalemi:

“*Ente ellezî telattafa bi'l-cûdî ve'l keremi*

Ente ellezî teşarrafе bi's-seyfi ve'l-kalemi”⁵⁵ (G.301-2)

1.5.Peygamberler

1.5.1.Âdem:

Hz. Âdem, Allah'ın yarattığı ilk insandır. Hz. Âdem'e ruh üfürüldükten sonra Allah, meleklerle ona secde etmelerini emretmiştir. Bütün melekler Hz. Âdem'e secde ettiği hâlde, bir melek (Azazil-Şeytan), kendisinin ateşten, Hz. Âdem'in ise topraktan yaratıldığını söyleyerek ona secde etmemiştir. Sevgilinin mahallesinin cennete benzetilmesi sebebiyle, âşık da oradan ayrılmak istemeyen Hz. Âdem'dir.

Cenneti a' lâ bilüp Âdem gibi kıldum vağan

Sen baña ey kûy-ı dilber Ka' be vü Bağdâdsın (G.328-3)

1.5.2.Eyyub:

İshak Peygamber'in torunu olan Hz. Eyyub, bütün dünya nimetlerine sahip olan biriydi. Allah onu sınamak için malını mülkünü, sağlığını ve çocuklarını elinden almış; ancak Hz. Eyyub, bütün bu cefalar karşısında bile sabrını korumasını bilmiş, Allah'a hiç isyan etmemiştir. Bu sınavı kazanınca topuğunu yere vurması ile yerden fişkıran suyla yıkanarak, vücudundaki tüm yaralardan kurtulmuştur. Divân Edebiyatında da sabrı ile konu edilir:

Her belâya şabr idüp itmezdi feryâd ü figân

‘*Âşıka çekdürmeseydi miñnet-i Eyyüb dost* (G.33-2)

⁵⁴ O (Allah), ölümsüzdür.

⁵⁵ Sen ki cömertlikle lutufta bulundun./Sen ki kalem ve kılıçla şereflendirildin.

1.5.3.Hızır:

Hz. Nuh, Hz. Musa veya İskender zamanında yaşadığı düşünülen Hızır, İskender ile olan maceralarıyla Dîvân Edebiyatında yer almıştır. Efsaneye göre; Hızır, İlyas ve İskender Zulemat ülkesindeki Ab-ı Hayat'ı aramaya başlarlar. Ancak İskender, bu ülkede yolunu kaybeder, Hızır ve İlyas'tan ayrı düşer. Hızır ve İlyas bu arayış yolculuğunda geldikleri bir dere kenarında, yanlarında bulunan balığı yemeye niyetlenirken, Hızır'ın elinden damlayan su balığı canlandırır. O an Hızır ve İlyas, bu suyun Ab-ı Hayat olduğunu anlarlar ve sudan içerler. Ardından İskender'i aramaya çıkarlar. İskender'e bu suyu bulmak için rehberlik ederlerse de muratlarına erişemezler. Hızır, edebiyatımızda Ab-ı Hayat, İskender ve Zulemat ülkesiyle anılır. Hızır kelimesinin yeşillik anlamına gelmesinden dolayı, sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri arasında bir benzerlik kurulur:

Haṭuñ Hızır u lebüñ äb-ı hayât u 'İsidür güyâ

Güzellik resp ü äyînin bugün sen eyledüñ ihyâ (G.14-1)

1.5.4.İbrahim (Halil):

Hz. İbrahim'in babası Azer, put yapıp satmakla geçinen bir kişi ve aynı zamanda Nemrud'un veziriydi. Hz. İbrahim, putlara inanmadığı için babasını bu işten vazgeçirmeye çalışır, babası bu durumdan vazgeçmeyince ondan ayrılır. Bir gün, herkes şehir dışına kurban kesmeye gidince, bütün putları keserek baltayı en büyük putun boynuna asar. İnsanlar putları böyle görünce Hz. İbrahim'i suçlarlar. Ancak Hz. İbrahim bunu büyük putun yaptığını söyleyince, halk ona inanmaz. Nemrud, kendisini cezalandırmak için büyük bir ateş yaktırıp, Hz. İbrahim'i ateşe attırır. Allah'ın yardımı ile Hz. İbrahim'in atıldığı ateş, gül bahçesi olur. Ayrıca Hz. İbrahim, oğlu İsmail'i kurban etmek istemesi ve Kâbe'yi yapmasıyla da Dîvân Edebiyatında söz konusu edilir. Sevgili acımadan âşıkları kurban eder. Bu yüzden Hz. İbrahim'e teşbih edilir:

Halîlüm Ka‘be-i kûyũnda kurbân itmek isterseñ

İrişsün ‘îd-i eđhânuñ nihâyet eyle sultânũm (G.291-5)

1.5.5.İlyas:

İlyas, zamanının hükümdarıyla çok mücadeleler etmiş, çoğu zaman mağarada yaşamış bir peygamberdir. *Dîvân*'da sadece bir beyitte, Hızır ile birlikte anılmıştır. İnanışa göre, Hızır karada, İlyas denizde zorda kalanlara yardım eder:

Hakkuñ ‘inâyetiyle ey dil üşenme olur

Mihnet deminde yâruñ İlyâs u Hızır hâzır (G.111-2)

1.5.6.İsa (Mesiha):

Hiz. Meryem'e Cebrail tarafından üflenen ruh sonucunda dünyaya gelen Hiz. İsa, İsrailoğulları'nı doğru yöne yöneltmeye çalışmış; ancak bunda başarılı olamamıştır. Kur'an-ı Kerim'e göre Hiz. İsa çarmıha gerilmemiş ve asılmamıştır.⁵⁶ İnanışa göre üstünde dünya eşyalarından bir iğne bulunduğu için, dördüncü kata kadar yükselebilmiştir.⁵⁷ *Dîvân*'da sevgilinin dudağı ve nefesi, âşıklara can bağışladığı için Hiz. İsa'ya benzetilir:

Yine tab‘um açılır ol gül-i ra‘nâ mı gelür

Yine cânũm sevinür ol lebi ‘İsî mi gelür (G.47-1)

Öykinürmiş hatt-ı sebzine ol ‘İsî-nefesüñ

Ey Hışâlî dili bitdi yine berk-i çemenüñ (G.246-5)

⁵⁶ [Kâfirler]: “Biz Allah'ın elçisi Meryemoğlu İsa Mesih'i öldürdük” demelerinden ötürü [kendilerini yıldırım çarptı]. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar; fakat onlara [onun] benzeri gösterildi. Tam aksine Allah onu kendisine yükseltti. (Nisa, 4/157-158)

⁵⁷ Ahmet Talât Onay'ın Sûdi'nin Hâfız Şerhi (C.1, s.639)'nden aldığı bilgiye göre bu mesele şöyle ifade edilir: “Feleğe urûc eylediğinde bir sûzen (iğne) 'den gayrı bir nesne bile götürmedi; yani bir iğneyi bile beraber götürdü; eskilerini yamamak için. Hatta derler ki ol iğneye taalluk sebebiyle çarh-ı çârũmde karar eyledi ve el'an Hiz. Muhammed gibi arşa urûc ederdi.” (Ahmet Talât Onay, a.g.e., s.260)

1.5.7.Hz. Muhammed (Resul, Ahmed-i Muhtar):

Son peygamber olan Hz. Muhammed, yirmi üç senelik peygamberlik hayatı boyunca çeşitli mücadeleler içinde bulunmuş, hep insanları doğru yola sevketmeye çalışmıştır. Hiç yalan söylemediği için “Emin” sıfatını taşıyan Hz. Muhammed’in doğuşu birçok mucizelere vesile olmuştur. Kendisinin birçok özelliği ve bir işaretiyle ayın ikiye bölünmesi, yeni diktiği hurma fidanının meyve vermesi, esir geyiğin ondan şefaata dilemesi, parmağından su akıtması, ölüleri diriltmesi, körlerin gözünü açması gibi mucizeleri ile Dîvân Edebiyatında söz konusu edilir. *Dîvân*’da Muhammed adının yanında “Resul, Ahmed-i Muhtar, Nebiüllah” isimleriyle de anılır. Hisâfî, iki peygamberi aynı beyit içinde birlikte anar:

Dem-â-dem gösterürler mu‘ cize Bu-cehl ü Fir‘ avna

Birinüñ ism-i sâmisî Muhammed birinüñ Mūsā (G.19-4)

Hisâfî kendisini Muhammed ümmetinden sayar:

Hişâliye Hudâyâ ‘avn u tevfiķuñ refiķ eyle

Muhammed ümmetine Ka‘be-i emn ü emân sensin (G.331-7)

Hz. Muhammed’i diğer peygamberlerden üstün tutar ve bütün âlemin Resulü olarak ondan insaniyet diler:

Nübüvvetde müsellemsin mu‘ azzezsın mükerremsin

Resül-ı cümle-‘âlemsin mürüvvet eyle sulţānum (G.295-4)

1.5.8.Musa (Hemnam-ı Kelim, Kef-i Musa):

Hz. Musa, kazayla birini öldürünce, Firavun’dan korkar ve Mısır’dan Medyen’e kaçar. Orada Şuayb Peygamber’e on yıl hizmet ederek, onun kızıyla evlenir. Sonra ailesiyle Mısır’a dönerken, Tur Dağı’nda Allah’la konuşur. Hz. Musa, Allah’ın kendisine görünmesini isterse de, Allah sadece dağa tecelli eder. Dîvân Edebiyatında elinden ışık saçması, asayı yılanı çevirmesi gibi mucizeleri ile anılır:

Sā' id-i sīmīnini seyr itdürür ağıyāra yār

Şanki Fir' avna yed-i beyzā-yı Mūsā gösterür (G.55-2)

Kākūlin ejder iden mu' cize-i Mūsādur

Sīm-sā' idleri ' aynıla yed-i beyzādur (G.174-1)

Dīvān'da Musa Paşa için yazılmış kasidede, Paşa'nın adının Musa olması sebebiyle kendisi "Kelim" olarak vasıflandırılır:

Didi hemnām-ı Kelīm a' ni Mūsā Pāşā

Kim odur ' adlile serḥadd-ı Budīne serdār (K.-28)

1.5.9.Nuh:

İnsanoğlu doğru yoldan ayrılınca, Hz. Nuh Allah tarafından onlara gönderilmiştir. Ancak kendisine sadece oğulları Sam, Ham, Yafes ile hanımları ve birkaç kişi iman etmiştir. Ayrıca kavminin alayına maruz kaldığı için, kavmine beddua etmiş, bunun neticesinde Allah bir tufan olacağını bildirmiş ve kendisine bir gemi yapmasını emretmiştir. Vakit gelince büyük bir tufan kopmuş ve her şey yok olmuştur. *Dīvān*'da âşığın gözyaşlarının çokluğu Nuh'un tufanı ile anlatılır:

Hurūş idüp Ḥişālī eşk-i çeşmüm tutdı dünyāyı

N'ola tūfan-ı Nūḥ-āsā olursa baḥr ü ber deryā (G.1-5)

Şair, sadece gözyaşlarını değil, Eğri'nin fethi esnasında akan kanları da Nuh'un tufanına benzetir:

Güyyā tūfān-ı Nūḥ u fitne-i Cengīzdür

Tiğ-i ḥün-efşān ile feth ü ğazāsı Egrinüñ (G.252-4)

1.5.10.Süleyman:

Hem padişah, hem hükümdar olan Hz. Süleyman'ın babası, Hz. Davud'dur. Allah tarafından kendisine birçok mucizeler verilmiştir:

Kuşlarla, cinlerle konuşması, rüzgârı yönetmesi gibi... Dîvân Edebiyatında yüzük, Hüdhüd, karınca, Belkıs ve Süleyman mührü ile beraber anılan Hz. Süleyman, gücün; karınca ise kararlılık ve aczin simgesidir:

İns ü cinn ü dîv ü perîler olur emrine râm
Hâtem-i la' l-i lebin mühr-i Süleymân eylesün (G.320-4)

Pâmâl-ı cefâ itdügüni mür-ı za' ifüñ
Ey taht-ı melâhatda Süleymânun unutma (G.366-5)

1.5.11.Yakub:

Hz. Yusuf'un babası olan Yakub, Hz. Yusuf'u diğer oğullarının üstünde tutar ve çok sever. Ona küçükken bir süt anne tutar. Bu süt anne Hz. Yusuf'a süt verdiği için kendi çocuğuna süt veremez ve Yakub'a, bir gün çocuğundan ayrılın diye, beddua eder. Oğluna hasret kalan Yakub'un ağlamaktan gözleri kör olur. Külbe-i Ahzan'da geçirdiği acı dolu yılların ardından oğluna kavuşur ve gözleri açılır. Dîvân Edebiyatında Yakub, Külbe-i Ahzan ve Hz. Yusuf ile birlikte anılır:

Beytü'l-ahzânda qalup Ya' kûb-ı cân nâtüvân
Yûsuf-âsâ tıfl-ı dil çâh-ı zenahdânuñdadur (G.151-3)

1.5.12.Yusuf:

Yakub'un en sevdiği oğlu olan Hz. Yusuf, kardeşlerinin kıskançlığına uğrayarak, bir kuyuya atılır. Sonra kardeşleri geri dönüp, onu buradan çıkarırlar ve bir kervana satarlar. Kervanla Mısır'a giden Hz. Yusuf, çeşitli maceralardan sonra, Mısır'a hükümdar olur. Sevgilinin güzelliği Hz. Yusuf'a benzetilir:

Ya' kûb-ı dil ü cânuñ ' aceb hâli mükedder
Bir kez yüzüñ ey Yûsuf-ı şâni görebilsem (G.305-4)

1.6.Dört Halife

1.6.1.Hz. Ebubekir (Sıddik):

Hiz. Ebubekir, müslümanlığı ilk kabul eden 4. kişi ve İslâm'ın ilk halifesidir. Hiz. Muhammed'in en yakın dostudur. Hiz. Muhammed, Mirac'ı arkadaşlarına anlatınca birçok kişi duraksamıştır. Ebubekir ise onu anında doğrulamıştır. Bunun için kendisine "Sıddik" (pek doğru) denmiştir. Hiz. Ebubekir'in bir diğer ünvanı "Yâr-ı Gar"dır. Hicret esnasında kendilerini takip eden müşriklerden korunmak için Hira dağında bir mağaraya sığındılar. Onların içeri girmesiyle mağaraya iki güvercin yumurtalarını bırakmak için girdi ve sonra bir örümcek mağaranın ağzını ağ ile ördü. Müşrikler bu durumu görünce mağarada kimsenin olmadığını düşünerek içeri girmediler. Başlarından geçen bu olay dolayısıyla Ebubekir'e mağara arkadaşı anlamında "Yâr-ı Gar" denir. Beyitte bu tamlama ile hikâyeye telmih yapılır. Şair, inlemelerini kendisine bir mağara arkadaşı olarak düşünmüştür:

Çanı o dem ki vâdi-i derd (ü)⁵⁸ ğama düşüp

Tenhâ kıomazdı nâlelerüm yâr-ı ğâr idi (G.446-4)

1.6.2.Hz. Ali (Kerrar, Murtaza):

Hiz. Muhammed'in amcasının oğlu ve damadı olup dördüncü halifedir. *Dîvân*'da Haydar, Kerrar, Murtaza isimleriyle anılan Hiz. Ali, sevgilinin güzellik timsalleri ile ilgili benzetme unsuru olur. Kan dökücü gamze, Hiz. Ali'nin kılıcı Zülfikar'a benzetilir:

Hayl-i ağıyâr 'ırkıını kesmek dilerseñ serverâ

Zülfikâr-ı ğamzeñi şal Haydar-ı Kerrâr-veş (G.228-3)

Şair dilini, nifak tohumu atan rakipleri öldüren Ali'nin kılıcına teşbih etmekten kaçınmaz:

⁵⁸ Metinde yoktur.

Nifâk u ehl-i buğzuñ ‘ırkını bir demde kaç’ eyler

Muḥaşşal tizlikde Zülfiķâr-ı Murtażādur dil (G.273-3)

1.6.3.Hz. Ömer (Faruk):

Hz. Ömer, İslâm’ın ikinci halifesidir. Çok âdil olduğu için kendisine “Faruk” (haklıyı haksızdan ayıran) adı verilmiştir. Şair, Mahmud Paşa vasfında yazdığı kasidede, övüleni Hz. Ömer’e benzetir:

Sensin ol dād u ‘adâletle bugün sultānım

Peyrev-i Ḥaydar u Fārūk olan aḫyār eṭvār (K.-35)

1.6.4.Âl-i Mustafa (Âl-i Resul):

Gülün Hz. Muhammed’in yüzünün terinden yaratıldığına inanılır. *Dîvân*’da Âl-i Resul isminin geçtiği bir beyitte, goncaların Hz. Muhammed’in soyundan gelen Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e işaret ettiği düşünülebilir:

Goncalar Âl-i Resûlüm diyü tutmuş şecere

Sebz-i destârını ben añun ‘alâmet bilürin (G.334-4)

Hz. Muhammed’in soyundan gelen ve Kerbelâ’da Yezid ile yandaşları tarafından şehit edilen Hz. Hüseyin, sevgili ve ağyar arasındaki ilgiyi ifadede konu edilir. Âşık, sevgili ile rakibi beraber görünce, sevgilinin namının Hüseyin olduğunu; ama yine de Yezid’e meyl ettiğini söyler:

Ağyâr-ı nâ-bekâr ile yâr eyler iḫtilât

Nâmı Ḥüseyin iken yine meyli Yezidedür (G.171-2)

1.7.Kaza ve Kader:

Dîvân’da “tir-i kaza, kavş-i kaza” gibi ifadelerde kullanılan kaza, insanın ne yaparsa yapsın engel olamayacağı, kendi iradesi ile değiştiremeyeceği, başına geldiğinde karşı koyamayacağı bir durumdur. Bütün bunlardan yola çıkarak, insanın kazaya rıza göstermekten başka çaresi olmadığını söylemek yanlış olmaz. Kader için de aynı görüşler

geçerlidir. Şair, sevgilinin kaşını kader yayına, kirpiğini de kaza okuna benzetirken, sevgilinin yaralayıcı silahlarından kurtulmanın imkânsızlığını ve bunlara rıza göstermenin gerekliliğini vurgular ve böylece kaza ve kaderden kaçışın mümkün olmadığını da hatırlatmış olur:

Kaşuñla müjen kav̄s-i kader t̄ir-i kazâdur

Ol zül̄f-i siyeh-kâr ise bir kara belâdur (G.98-1)

Feleğin şekli eğri olduğu için yaya benzetilir ve o da sevgili gibi insanların göğüslerine kaza oklarını atmaktadır:

Görenler beñzedür kav̄s-i kazâdan atılan t̄ire

Ki döymez çarhı kalkanı sipihrũñ âh-ı şeb-ḡire (G.402-1)

1.8.Ahiretle İlgili Mefhumlar

1.8.1.Ahiret:

Şair, ahiret konusunda da İslâmî inançlar çerçevesinde görüş belirtir ve insanların bu dünyanın işlerine dalarak ahireti anmadıklarını, hiç ölmeyecek gibi davrandıklarını söyleyerek, bu dünyanın geçici olduğunu vurgular. Şaire göre bu insanlar akıllı ve bilgili geçinen gâfillerdir:

Fikr-i dünyâya düşüp âhiretin yâd itmez

Nice gâfiller olur ‘âkıl u dâñâ geçinür (G.154-2)

1.8.2.Kıyamet (Haşr, Mahşer):

Mahşer genellikle “ruz-ı mahşer, ruz-ı kıyamet, mahşer, hevli-kıyamet, ruz-ı ceza, haşre değın, haşre dek” gibi ifadelerde kullanılır. Şair, mahşerde suç ve günahlarının affolacağını umar. Buna kadir olanın yalnızca Allah olduğunu belirtir. Hz. Muhammed’den de bu zor anlarda şefaât diler. Ayrıca mahşerde yüzünün ak olacağını belirtmeden de geçemez. Şu örnekte şefaât isteğini dile getirir:

Hakũñ lutfına mazharsın ‘inâyet eyle sultânım

Şefî‘-i rüz-ı mahşersin şefâ‘at eyle sultânım (G.295-1)

Kıyamet gününde yaşanacak kargaşadan yola çıkarak şair, kıyamet ile kamet arasında ilgi kurar ve bu, sevgilinin salına salına yürüyüşüyle âşıkların ve rakiplerin arasında meydana gelen karışıklığın kıyamet günündeki olaylara benzetilmesine sebep olur. Sevgili, boyu ile âşıklar arasında bir kargaşa, fitne yaratır. Salınışı adeta kıyamet gününün habercisidir:

Ğāmetũñ rũz-ı kıyāmetden ‘alāmet bilirũz

Bā‘ iş-i fitne olur ol ħadd u ħāmet bilirũz (43.B.)

1.8.3.Ahir zaman:

Ahir zaman Hz. Muhammed’den kıyamet gününe kadar geçen zamandır. Hadis şudur: “Dünyanın ömrü yedi bin yıldır. Benim peygamberlik devrim son bin seneye rastlar.” Her ne kadar âlimler ahirete değin söylenen hadislerin sahih olmadığı fikrinde iseler de, inanişā göre Devr-i Kamer de denilen son bin yıllık zaman yaşanmaktadır. *Dîvân*’da şair bu devir ile sevgilinin fitnesi arasında bir ilgi kurar:

Fitnesi āħir zamānuñ çeşm-i fettānuñdadur

Bu perişānlıħ senũñ zũlf-i perişānuñdadur (G.151-1)

1.9.Cennet ve İlgili Mefhumlar

1.9.1.Cennet (Cinan, İrem, Firdevs, Ucmag):

Dîvân’da sekiz cennetten adı belirtilenler Adn ve Firdevs-i Berîn’dir. Cennet güzel ırmakları, eşsiz meyveleri, hurileri ile insanoğlunun hayallerini süsleyen bir yerdir. Sevgilinin cennete yaraşır bir güzel olması sebebi ile beyitlerde yer eder. İnanışā göre cennete sevapları çok ve günahlarının cezasını çekmiş ruhlar girecektir. Âşık da kendisini cennet mahalleye girmeye lâyük görür, orasının vatani olduğunu belirtir ve Cennet’i bile verseler bu güzelliği hiçbir şeye değışmez:

Cinān-ı kūy-ı cānānı Hıṣālī eyledüm me'vā

Değişmem ravza-i Rıdvāna ben bāğ-ı İrem tursun (G.330-5)

Cennet'e teşbih edilen sadece mahalle değildir. Sevgilinin güzelliği, yanağı, yüzü cennet gülü, cennet bahçesi olarak vasıflandırılır:

‘ İzāruñ hüsniyle berk-i gül-i gülzār-ı cennetdür

Nihāl-i kāmētüñ bir tāze řāh-ı bāğ-ı behcetdür (G.180-1)

Olmış Hıṣālī gülşen-i hüsni o gül-ruhuñ

Reşk-i cinān ü ğayret-i bāğ-ı İrem gibi (G.443-6)

Bir beyitte de “Sevgilinin cennet yanağı varken, Cennet'in adını ağzına alan eblehtir.” ifadesi kullanılır ki ebleh sıfatı ile kastedilen kişi zahittir:

Var iken gülzār-ı kūyuñ özge eblehdür o kim

Cennetüñ adın añar yā ravza-i Rıdvān arar (G.78-3)

Sevgilinin lutfu övülerek o kadar yüceltilir ki, onun gelişiyle bahçeler Cennet'e dönüşür, âşığın hüzünlü kulübesi şenlenir. Beyitte teşhis yoluyla cennete insan kimliği yüklenerek, Cennet âşığı kıskanan bir insan kimliğine bürünür:

Çadem-rence buyur biñ nāzile ey Yūsuf-ı řāni

Kerem kıl kulbe-i ařzānumuz reşk-i cinān eyle (G.381-2)

1.9.1.1.Kevser:

Cennet'te bir ırmağın adıdır. Bu ırmağın suları Hz. Muhammed tarafından inanç ve ibadette kusur etmeyen kimselere sunulacaktır. Kevser'in özelliklerine dair tefsirlerde bilgi bulmak mümkündür. Akarsu veya göl oluşu, içenin hiç susamadığı, baldan tatlı, süttten beyaz, kardan

soğuk, kaymaktan yumuşak oluşu hakkında söylenenlerden bazılarıdır. ⁵⁹ *Dîvân*'da Kevser, sevgilinin ağzına ve dudagina benzetilir:

Bâdi leb-i cân-bağşuñ olup âb-ı hayâta
La' lüñle femüñ kevşerile zemzeme bâ 'ış (G.35-2)

1.9.1.2.Tuba:

Cennet'te Sidre'de olduğuna inanılan, bütün Cennet'i gölgeleyen, dalları aşağıda, kökleri yukarıda bulunan bir ağaçtır. Uzunluk itibariyle sevgilinin boyuna teşbih edilir:

Sebeb baş egmesine pâyüña cennetde tûbânuñ
Senüñ ey serv-ğadd ol kâmet-i mevzünüñ olmışdur (G.133-4)

1.9.2.Cehennem (Duzah):

Cehennem sadece bir beyitte geçer. Âşık sevgilinin cennet mahallesine sonunda erişecektir. Sevgilinin hasretinin verdiği sıkıntılar ateşe benzetildiği için “duzah-ı hicr” tamlaması kullanılır. Beyte göre rakibin mekânı daima cehennem olacaktır:

Cennet-i küyuña 'âşık irişür âhir-kâr
Dûzah-ı hicrde ağyârı muğalled bilirüz (G.189-4)

1.10.Diğer İtikadî Mefhumlar

1.10.1.Miraç, Sidre:

Hz. Muhammed'in Recep ayının 27. gecesinde, Mekke'deki Mescid-i Haram'dan, Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya geliş yolculuğuna “İsra” adı verilir. Mescid-i Aksa'dan Sidretü'n-münteha'ya yükselmeye ise “Miraç” denir. Bu makama gelinceye kadar kendisine Cebrail rehberlik eder. Bu kattan sonra Refref denilen yeşil bir yaygı ile Kürsi'ye varır. Buradan itibaren yalnız başına ilerleyerek Arş'a gelir. Burada Cennet, Cehennemi ve

⁵⁹ Pala, İskender, “Kevser”, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ, Ankara, 1989, s.292.

Allah'ı görür. Bu görüşme esnasında namaz emrini alır. ⁶⁰ Şair, Hz. Muhammed'in kademe kademe Mirac'a yükselerek "Nübüvvet kasrı"na ulaştığını ifade eder:

Mir' acı oldu pāye-i a' lā Hışāliyā

Kaşr-ı nübüvvet'e çıkup evvel kadem kadem (G.301-7)

Sidre bir ağaç türüdür. Ancak özel bir anlamı da vardır. Münteha kelimesi ile birlikte kullanıldığında, Allah katının sınırını işaret eder. Ondan ötesi Allah'ın katıdır. (Ayrıca bkz. Ayetler):

Müntehā olsa n'ola *sidre* nihālinden eger

Yücelikte kadūn ey serv-i sehī tūbādur⁶¹ (G.61-3)

Aynı zamanda Sidre Cebrail'in makamıdır. Cebrail bu kattan yukarı çıkamaz. Sidre tavusu, kanatları olduğuna inanılan Cebrail'dir.

Sidre-i fāvusına ' aynıyla müşābih didiler

Seyr iden nāz ile ol kebg-i derī refārın (G.352-2)

1.10.2.Ölüm, ecel, ölü:

İnsanoğlu ne kadar çabalarsa çabalasın ecel bir gün kapıyı çalacaktır. Onun karşısında Behram da olsan, Dara da olsan, Behmen de olsan yapılacak bir şey yoktur:

Taht idersin tahta-i tenşūyi irdükde ecel

Sen gerek Behrām u Dārā ol gerekse Behmen ol (G.268-2)

Dīvān'da ecel herkesin ömrüne konan bir kuşa benzetilirken, mürde, kelimesi daima âşıkların sıfatı olarak kullanılır. Sevgilinin dudakları ölü âşıklara nefes veren Hz. İsa'nın dudağına teşbih edilir:

⁶⁰ Pala, İskender, "Mirac", a.g.e., s.350-351.

⁶¹ Sidretü'l-münteha: [Sidretü'l-münteha]'da, ki barınılacak cennet, onun yanındadır. (Necm, 53/14-15)

Mürdeler ihyâ ider la' liyle ol 'İsi-nefes

Mu' cize izhâr idüp gūyâ Mesîhâ gösterür (G.55-3)

Mevta, emvat kelimeleri kışın gelişiyle solan bahçedeki bitkiler için kullanılır. Bağlar, bahçeler, bitkiler baharın gelişi ile dirilir:

Nesîm-i şubh-dem mevtâ-yı bāğı eyleyüp ihyâ

Çıkardı yer yüzine bezl için emvâl-i meknûzı (G.475-3)

1.10.3.Ruh:

Dîvân'da bu konu hakkında söylenen beyitlerin çoğunda ruh, ruh-ı revan, ruh-ı musavver ifadelerinin içinde yer alır ve bu tamlamalar sevgilinin dudağı, ağzı için kullanılır:

Baňa dirlik ne mümkün idi ey rûh-ı revân sensüz

Ümîd-i bûs-ı la' lûñ olmasa cismümde cân sensüz (G.207-1)

Virdi 'İsî-şifat emvât-ı nebâtâta hayât

Hızr irüp oldı yine rûh-ı muşavver nevrüz (G.210-2)

Bu anlamdaki beyitlerin dışında ruh sözcüğü, "Tamtâze ider bûse ile bāğ-ı hayâtı/Var ise lebüñ sükker ider rûh-ı nebâti" (G.471-1) mısraının yanı sıra, adı anılmayan bir paşanın ölümü üzerine yazılmış mersiye türündeki gazelde (G.323), paşaya dua edilirken geçer.

Ayrıca şair, ruh ile beden arasındaki ilgiyi de düşünerek, sevgilinin dudağının ruha gıda olduğunu söyler:

Çocmağ belüñi derd-i ğama özge devâdur

Emmek lebüñi cânâ şafâ rûha ğidâdur (G.69-1)

1.10.4.Peri:

Perilerin çok güzel olduklarına, bazı insanlarla münasebet kurarak çeşitli hastalıklara sebep olduklarına, bir görünüp bir kaybolduklarına vs.

inanılır. Sevgili çok güzel olduğu, peri gibi âşıklara görünmezlik niteliği taşıdığı için periye teşbih edilir (Bkz. Sevgili):

Таһ мı ол афет дем-а-дем қаçса бизден гөз гөре

Ҳалта итмек nice мүмkindür пері инсаніле (G.384-2)

1.10.5.Cin, dev:

Kur'an-ı Kerim'de yirmi iki yerde "cin" kelimesi melek ve insan dışındaki üçüncü bir varlık türü kastedilerek kullanılmıştır. Cinler hakkında "El-Cin" ⁶² adıyla müstakil bir sure de mevcuttur. Kur'an-ı Kerim'e göre, cinler insanlardan önce⁶³, dumansız ateşten yaratılmıştır.⁶⁴ İnsanlar gibi üreyip çoğalırlar, çocukları olur, erkek ve dişileri;⁶⁵ ayrıca iman edenleri olduğu gibi etmeyenleri de vardır. ⁶⁶ göğe uçabilirler,⁶⁷ buradan haber almak için göğü dinlemeye çalışırlar; ama dinleyemezler, kovulurlar. ⁶⁸

Hadislerde de cinlerle ilgi bilgilere rastlanmaktadır. Bunlara göre her insanın cini vardır, bu cinler inananlara vesvese verirler; ancak Kur'an-ı Kerim okunan yerde insanları etkileri altına alamazlar. Hz. Muhammed'in ilettiğine göre, kendisi cinlerle konuşmuş, rivayetlere göre namazını bozmaya çalışan bir cini yakalamış; geceleyin cinlerle sohbet etmiş ve onlara Kur'an-ı Kerim okumuştur. ⁶⁹ *Dîvân*'da şair, Allah'ın insanların ve cinlerin yaratıcısı olduğunu söyler:

Оdur Ҳалләк-і 'арш u ферш одур Реzzāk-і ins ü cinn

Теселлә-уі семәл итмекде ол 'ашиқ темәшәда (G.420-5)

⁶² Cin, 72/40

⁶³ Bakara 2/30-34, En'am 6/130, A'raf 7/38-179, Hicr 15/27, Kehf 18/50, Secde 32/13, Fussilet 41/29, Zâriyât 51/56, Rahman 55/15 vs.

⁶⁴ Cini de ateşin dumansızından yarattı. (Rahman 55/15)

⁶⁵ Hani biz meleklerle: Âdem'e secde edin, demiştik; İblis hariç olmak üzere, onlar hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi; Rabbinin emrinden dışarı çıktı. Şimdi siz, beni bırakıp da onu ve onun zürriyetini (neslini) mi dost ediniyorsunuz? (Kehf 18/50)

⁶⁶ Cin 72/2-3, 6-7

⁶⁷ Cin 72/8

⁶⁸ Cin 72/8-10

⁶⁹ Kılavuz, Ahmet Saim, "Cin", TDİ, C. 7, İstanbul, 1993, s.8.

Ayrıca Hz. Süleyman'ın cinlere hakim oluşuna telmih yapılan beyitlerde devlere de yer verilir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de de ayetler mevcuttur⁷⁰:

İns ü cinn ü dīv ü perīler olur emrine rām

Hâtem-i la' l-i lebin mühr-i Süleymân eylesün(G.320-4)

1.10.6.Şeytan (Ehremen):

Kur'an-ı Kerim'e göre insan ve melekten farklı olan Şeytan'ın mayası ateştedir. Allah, Hz. Âdem'i yaratınca Şeytan'a ve meleklerle Hz. Âdem'e secde etmelerini söyledi. Melekler bu emre uymalarına rağmen, Şeytan Hz. Âdem'in topraktan, kendisinin ateşten yaratıldığını söyleyerek baş kaldırdı. Bunun üzerine Şeytan, cennetten kovuldu. O günden beri insan nefsinin en büyük düşmanı oldu. Şeytan'ın asıl adı Azazil'dir. ⁷¹ Hisâlî'nin *Dîvân*'ında Şeytan sadece iki yerde geçer. Hz. Süleyman'ın yüzüğünün Şeytan tarafından çalınması olayına telmih yapılır. Hz. Süleyman, ism-i a'zam yazılı yüzüğü ile dünyaya, bütün yaratılanlara, rüzgâra hükmedermiş. Bir gün Peygamber, bu mührü karısı Âmine'ye emanet eder. Ancak karısı, yüzüğü Hz. Süleyman'ın şekline bürünmüş bir Şeytan'a verir. Beyitte mühür ile sevgilinin dudağı arasında ilgi kurulmuş (Bkz. Sevgili; Dudak) ve Ehremen ile rakipler kastedilmiştir:

Hâtem-i mühr-i Süleymân gibidür la' l-i nigâr

Zîr-i destinde Hîşâlî olıma Ehremenüñ (G.243-5)

Lebleri mühr-i Süleymân iken ol gonca-femüñ

Ey Hîşâlî nice hükminde olur Ehremenüñ (G.257-5)

⁷⁰ Neml 27/17-18, Sebe' 34/12-14, Sâd 38/37-38

⁷¹ Şeytanın insana secde etmemesi ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetlerden (A'raf 7/11-13, Hicr 15/29-34, İsrâ 17/60-62, Tâhâ 20/116, Sâd 38/71-76) ikisi şu şekildedir:

...Meleklerle: "Âdem'e secde edin demiştik, secde ettiler; yalnız İblis etmedi. O cinlerdendi, Rabbinin buyruğu dışına çıktı. (Kehf 18/50)

...Hani biz meleklerle [ve cinlere] Âdem'e secde edin demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu. (Bakara 2/34)

1.11.Din, Çeşitli Dinler İle İlgili Mefhumlar

1.11.1.Din:

Dîvân'da din, şah-ı din, padişah-ı din gibi sıfatlarla övüleni övme amacı yanında, şairin din ve devlet yolunda yaptığı savaşlar sebebiyle konu edilir:

Biz ki serhadde nice derd ü meşakkat çekerüz

Dîn ü devlet yolına cânile gayret çekerüz (G.191-1)

1.11.2.Hidayet, dalâlet:

Eserde hidayet ve dalâlet kelimeleri birlikte kullanılmıştır. Şair sapkınlık yoluna düştüğünü, günahının çok olduğunu söyleyerek, Hz. Muhammed'den doğru yolu, Allah yolunu göstermesini ister:

Dalâlet rāhına düşdüm günāhum eyledi gümrāh

Ṭarîḳ-i Ḥaḳḳa hādîsin hidāyet eyle sulṭānum (G.295-2)

Allah'tan başka hiçbir şeyle ilgisi olmayan gerçek âşık, masiva semtini sapkınlık yolu sayar:

Ey Ḥiṣālî olalum rāh-rev-i rāh-ı hadî

Māsivā semtini ben rāh-ı ḍalālet bilürin (G.334-5)

1.11.3.İman, mümin, abd, mutekif:

İmana dair herhangi bir fikrin ortaya konulmadığı eserde, iman kelimesi iki yerde geçmektedir. İlkinde şair, son nefesini din ve imanla vermek isteğini Allah'a iletir:

Şoñ nefes naḳd-i dîn ü îmānuñ

Ey Ḥiṣālî Ḥudāya işmarla (G.401-5)

Diğer beyitte ise, tasavvufi bir anlam söz konusudur. İnanca göre; irade ikiye ayrılır: Cüz'î irade, küllî irade. Cüz'î irade insanın, küllî irade ise Allah'ın iradesidir. Bazı inanışlar, insanın iradesinin olmadığını, her şeyin

Allah iradesi ile gerçekleştiğini savunurlar. Sünnî inanışa göre ise; insan kendi iradesini bir kenara bırakamaz, onu da kullanarak, Allah'ın iradesine uyar ve işlerini bu iki iradeye göre düzenler. Beyitte şair, birtakım özelliklerinin küllî ve cüz'î iradeden kaynaklandığını belirtir. Bunların içinde iman da vardır:

Odur kâmil ki tekmīl eyleye cüz'î vü küllîden

Hişâlî naẓm u neşr ü 'ilm ü faẓl u dîn ü îmânı (G.444-5)

Mümin unsuruna da tek beyitte rastlanır. Beyitte gerçek müminin ülkesinin, Gülbaba'nın (Bkz. Gülbaba) makamı olduğu belirtilir. (Bkz. G.16-3)

Camide ya da dergâhta bir köşeye çekilip ibadet eden anlamında "mutekif" sözcüğü de eserde üç beyitte geçer. Âşık ayrılık derdi çekmektedir. Dert gerçek anlamıyla ağrı ve hastalık demektir ve bunlar vücuda ait acılardır. Dert hastaya ettiği âşığın maddî varlığıdır. Tasavvuf yolunda âşık, maddî varlığını acılara boğarak varlıktan sıyrılacak, geriye manevî varlığı kalacaktır. Şair, manevî varlığa; yani kendisini fenafillaha eristirebilecek gönle ulaşmak ve sevgiliye kavuşabilmek için tenhaya çekilir ve günlerini ibadetle geçirir:

Derd-i hicrîñle gehi mu' tekif-i miñnet olup

Vaşluñ ümmîdine nice nice ħalvet çekerüz (G.216-3)

Bir başka beyitte de âşık, şarap ile meyhane (dergâh) köşesinde ibadet ederek, meyhane piri(mürşid)nden el alır:

Rez-duñter ile mu' tekif-i meygede olup

Pîr-i muğândan el alup bî' at eyledüm (G.281-3)

1.11.4.Küfr, kâfir, münafık, münkir, bi-din:

Küfr sözcüğü karanlık anlamına geldiği için, sevgilinin saçı ve hattını vasıflandırmakta kullanılmıştır. Dilberin yanak tüyünün siyahlığı kâfir ağyara küfrü, yani nimete şükr etmemeyi ezberletir. Bunun üzerine

ağyar küfre düşmeyenlerin diyarı Anadolu'yu bırakır ve küfür memleketi Firengistan'a gider:

Haç-ı dilber okıtdı küfri ezber kâfir ağyâra

Diyâr-ı Rûmı terk ü menzilin mülk-i Fireng itdi (G.447-4)

Dîvân'da kâfir ve münafık sıfatına sahip olan kişi rakiptir:

Raķīb-i kâfirüñ ipin uzatduñ vaķtidür şimdi

Siyâset-gâh-ı hâricde siyâset eyle sultânüm (G.291-4)

Bendesin ol şâha geçmişler münâfıklar meded

Böyle zulmi baña lâyıķ görmek 'âşıklar meded (G.40-1)

İnkâr eden anlamındaki münkir sözcüğü de *Dîvân*'da iki yerde geçer ve her ikisinde de kıyametle birlikte anılır:

Görüp şun'-ı Hudâ-yı Kâdir-i bi-çüni 'âlemde

Ķamusı münkir-i ahvâl-ı haşruñ geldi ikrâra (G.386-4)

1.11.5.Büt-perest:

Büt-perest isminin geçtiği tek beyitte kilise, sevgilinin güzelliği; o güzelliği görenler ise büt-perest sayılmıştır:

Deyr-i hüsünde ol şanemüñ hüs ü ânını

Baħşüm budur Hişâli gören büt-perest olur (G.113-5)

1.11.6.Büt, sanem:

Dîvân'da "büt-i tersa, büt-i Çin, sanem" gibi ifadelerde genellikle sevgili kastedilirken büt, kilise veya puthane ile birlikte ele alınmıştır. Sevgilinin yüzü ile puthanedeki resimler, nakışlar arasında ilgi kurulur. Bu hayallerde sevgilinin güzelliği, hâli tavrı, put gibi hareketsiz; yani âşığa karşı ilgisiz oluşu yatar (Bkz. Sevgili):

Güş-ı cāna  okunur oldı şadā-yı nākus

Bilmezem deyr-i dile ol büt-i tersā mı gelür (G.47-4)

1.11.7.Deyr, tersa, büthane:

D vān'da bu üç unsur sevgili ile âşık arasındaki ilgiyi ifadede kullanılır. Bu unsurlar, kilise ve b thanenin renkli resimlerle dolu, güzel bir yer oluŖu yüzünden sevgilinin güzelliğine; âşığın gönlünün sevgilinin renkli sureti ile dolu oluŖu sebebiyle de g nle teŖbih edilir. (Bkz. Sevgili; Gönül)

1.11.8.Nakus:

Kilise  anı Ŗekil olarak âşığın kalbine teŖbih edilir.  an sesi ile âşığın, sevgilinin geliŖi ile hızlanan kalp atıŖlarının sesi arasında ilgi kurulur.

1.11.9.İslām

1.11.9.1.Ŗefaāt:

Ŗefaāt s zc g  “ruz-ı kıyamet, ruz-ı mahŖer, mahŖer, cürm, günah, af” gibi sözcüklerle birlikte yer alır. Ŗair, kıyamet gününde su unun, günahının af edilmesinin Allah'tan, Ŗefaatin Hz. Muhammed'den olduğunu söyler.

1.11.9.2.Ŗer, Ŗeriat:

Ŗair, yaŖama İslāmî çerçeveden baktığı için, Muhammed Ŗerinin insanı Ŗereflendirdiğini, Allah'ın Ŗeriatinin emirleri ve yasakları neyse ona uyduğunu belirtir. Bunların yanında, sevgilinin dudak kadehinin Ŗerbetini istemekte Ŗeriat ve kanuna aykırı bir durum yoktur.  nk  dudak Ŗerbeti ilāh  aŖktır. Böylelikle âşıkla zahit arasındaki anlaŖmazlığa da parmak basmıŖ olur.  nk  zahit Ŗeriat sıklıkla bağlıyken, âşık katı tutumların karŖısında yer alır, sevgilinin (Allah) kendisini ister. Talep ettiği zahidinkinden farklıdır. Zahit cennetin peŖindedir:

Ŗerbet-i cām-ı lebün umsa n'ola  asta gönül

Da'vası uyar imiŖ Ŗer'e v  Kān na dağı (G.474-4)

1.12.İbadet, Ta'at:

Şair, dindar bir müslüman olarak “İbadette kusur ve noksanımız çıkarsa ceza gününde hâlimiz nice olur.” der:

Nice olur hâlümüz ol gün ki irüp rûz-ı cezâ

Ṭâ' atûnde çıka noḡşân u ' ibâdetde ḡuşûr (G.97-2)

1.12.1. Namaz ve İlgili Mefhumlar:

1.12.1.1.Secde, sücud, secde-gâh:

Secde, bir beyitte Gülbaba adlı bir mürşidin vasfında yazılmış bir beyit içinde geçer:

Âsitânın secde-gâh itmişdür abdâlân-ı Rûm

Ka' be-veş yüz sürse ṭan' mı ṭâlibân-ı Gülbaba (G.16-4)

Sadece bir beyitte, sevgilinin eşiğine büyük bir sevgi ve bağlılık duyan âşîğın, eşik Kâbesi'ndeki secdelerinden söz edilir:

Ḳıblenümâ gibi gözüm ol cânibe döner

Yârûñ işîgi Ka' besinedür sücûdumuz (G.209-4)

Şair, münacat türünde yazdığı bir gazelin aşağıdaki beytinde, Allah'a hata olarak terk ettiği secdelerin yerine gözyaşı incisini iskat-ı salât⁷² olarak kabul etsin diye yalvarır:

Terk eyledüğüm secdelere sehv ü ḡaṭâ 'en

Naḡd-i güher-i eşkümi ıḡkât-i şalVât it (G.25-4)

1.12.1.2.Kıble:

Dîvân Şiirinde, sevgilinin mahallesi, kaşı ve yüzü kabledir:

Ka' be-i küy-ı yâra irsem olur

Ḳıble semtinden esdi bād-ı şimâl (G.263-2)

⁷² İskat-ı salât: Ölmüş insanın kılmadığı namazların günahını giderir tımidî ile verilen sadaka.

1.12.1.3. Seccade, tesbih:

Seccade kelimesinin geçtiği beyitte “Sanavber, çınardan el almasa, çimenliğe seccade salmazdı.” ifadesinde, sanavberin âşık, çınarın ona el veren mürşit olduğunu düşünebiliriz:

Țutmasa eger bi' at idüp dest-i çenârı

Şalmazdı çemen şahnına seccâde şanavber (G.94-5)

Bir beyitte âşığın gözyaşları kırmızı akik taşına döner. Yani âşık çok ağladığı için gözünden kanlı yaşlar akar ve bu damlalar kırmızı olduğu için tesbihin akik taşlarına teşbih edilir. Akik taşı deniz kenarından toplanan ve ilkin bal mumu gibi yumuşak olan, daha sonra sertleşen bir taştır. Aynı şekilde gözyaşı da yumuşaktır ve onun da kaynağı göz denizidir:

‘Aķıķa döndürürler hün-ı eşk-i çeşm-i hün-pâşum

Zamâne hûbı eşkümden idüp tesbiħ-i seylânı (G.486-4)

1.12.2. Oruç (Ruze, İftar):

İslâm'ın şartlarından biri olan oruç, genellikle “id” (bayram) sözcüğü ile birlikte kullanılır. Çünkü oruç ayı boyunca yasaklanan ve ayrı olunan şeylere, sevgiliye, işret günlerine bayramın gelişi ile kavuşulur:

Ĥamdülillah ki Ĥiřâli yine Ĥadre irdüñ

‘İd-i vuşlat irişüp rüze-i firķat geçdi (G.479-5)

1.12.3. Zekât:

Zekât, senede bir kere zenginlerin fakirlere verdikleri sadakadır. Zekât ile sevgilinin güzelliği kastedilir. Âşık, gençlik parasının yitip gittiğini, yaşlandığını söyleyerek, sevgilinin güzelliğinden zekât talep eder:

Dükendi nev-cevânlık naķdi pîr oldum faķîr oldum

Zekât-ı behcet ü hüsünü ‘inâyet eyle sultânum (G.282-3)

1.12.4.Hac ve İlgili Mefhumlar

1.12.4.1.Tavaf:

Tavaf, daima beyitlerde Kâbe ile birlikte ele alınır ki, sevgilinin mahallesi Kâbe'dir. Âşıklar ise onun etrafında tavaf eden hacılardır: (Bkz. Mahalle)

Sa'y it tavâf-ı Ka' be-i kûyına dilberüñ

Merve hâkiçün ' âlem-i zevk u şafâyı gör (G.172-4)

1.12.4.2.Arafat:

Mekke'nin doğusunda, hacıların arife günü toplandıkları tepedir. İslâm inancına göre, Hz. Âdem ile Havva ayrılık yıllarından sonra burada buluşmuşlardır. Ayrıca Hz. İbrahim ile Cebrail de burada görüşmüşlerdir. Hac sırasında arife sabahı namazdan sonra Arafat'a gelinir ve hutbeler okunur. Öğle ve akşam namazı da burada eda edilir ve geri dönülür. Âşık, Kâbe olan sevgilinin mahallesine eriştikten sonra Arafat'a gitme niyetindedir:

İrdükse eger Ka' be-i kûyına o şūhuñ

Ey dil yüri şimdengirü 'azm-ı 'Arafât it (G.28-3)

1.12.5.Kâbe ve İlgili Mefhumlar

1.12.5.1.Kâbe, Beytullah:

İslâm'dan önce de kutsal bir yer sayılan Kâbe, müslümanların kiblesidir. Kâbe'nin ilk inşasının Hz. Âdem tarafından olduğuna dair söylentiler vardır. İslâm'dan önce putların bulunduğu bir yer iken, İslâm'dan sonra putlardan temizlenmiştir. Farz olunduğu üzere hac zamanında Kâbe'yi tavaf etmek, kurban kesmek gerekir. Dîvân Şiirinde sevgilinin mahallesi, eşiği Kâbe adıyla anılır. (Bkz. Mahalle)

Kâbe sevgilinin mahallesinden başka, âşığın gönlü için de kullanılmıştır. (Bkz. Gönül)

Hem İslâmiyet'ten önce, hem de İslâmiyet'ten sonra Kâbe'de kan dökülmesi yasaklanmıştır. Bu sebeple Kâbe'nin adı Dârü'l-emin olarak da anılır. Kâbe'ye kim girerse girsin eziyetten kurtulur, canına herhangi bir zarar verilmez.⁷³ Tevhit türünde yazılmış bir gazelde Allah, “Kâbe-i emn ü eman” olarak nitelendirilir:

Hişâliye Hudâyâ ‘avn u tevfiķuñ refiķ eyle

Muhammed ümmetine Ka‘be-i emn ü emân sensin (G.331-7)

Şairlerimizin dilinde yer eden deyimlerden biri de “gönül yapmak”tır. Bu deyimın esasında “Yarattığım yerlere ve göklere sığamadım, lâkin mümin kulunun kalbine sığdım.” kudsî hadisi yatar. Kâbe, Allah'ın evi olduğu için, gönül de onun gibi kutsal bir mekândır.⁷⁴ Tasavvufi olarak Allah'ın idrak edildiği yer gönüldür. Gönül âşığın manevî varlığını simgeler. Gönül evi yıkılırsa, âşık maneviyatını kaybedecek ve fenafillaha ulaşamayacaktır:

Yıkma gönlüm hânesin luṭf eyle beytullahdur

Göklere memdûd olan yer yer gubârumdan şaşın (G.335-2)

1.12.5.2.Merve:

Safa ve Merve, Kâbe yakınında bir tepedir. Hac görevini yerine getirenler, bu iki tepe arasında yedi defa koşmak durumundadırlar. Şair safa ve sa'y kelimeleri arasında tevriye yaparak kelime oyunlarına başvurur. (Bkz. G.172-4) Merve kelimesi ise “Merve hakkı” tabiri ile birlikte kullanılır:

Dest-i luṭfuñla dil-i virânum âbâd eyledüñ

Merve haḳḳıçün Ḥalîlüm Ka‘be bünyâd eyledüñ (G.256-1)

1.12.5.3.Kurban:

⁷³ Cunbur, Müjgân, “Eski Şiirimizde Kâbe ve Kâbe Ziyaretleri”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, M.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, sy. 7, Yıl (1991-1992), İstanbul, Ayı Basım, Yıl (1993), İstanbul, s.168-169.

⁷⁴ Cunbur, Müjgân, a.g.m., s.142.

Sevgilinin mahallesi Kâbe, âşığın canı veya gönlü kurbandır. Bu sebeple Kurban Bayramı hatırlanır. Ayrıca sevgilinin kaşı şekil itibariyle Kurban Bayramı'nda gökte beliren aya benzetilir. Bu konudaki beyit şudur:

Kebş-i cânı 'îd-i eğhâda n'ola itse fedâ

Ebruvânũ beñzedür kim görse kırbân ayına (G.368-4)

1.12.6.Helâl:

Yapılmasında herhangi bir sakınca olmayan işler anlamındaki helâl, beyitlerde daha çok, "helâl oldu, helâl olsun" gibi ifadelerde kullanılır. Âşık bir beyitte, sevgilinin kan içici olduğunu, kan içmek helâl ise bu davranışında sakınca olmadığını söyler. Ancak İslâmî inanca göre; kan içmek haramdır. Kan içici sıfatı sevgiliye kâfir özelliğini de yükler:

İç kana kana kanımı ey hûni dem-be-dem

Hübân şerî' atinde eger kan helâl ise (G.379-2)

Helâl oldu yimek 'îd-i vişâlũñ

Buyurmuşdur bize şer' -i muţahhar (G.137-3)

beytiyle de Ramazan Bayramı hatırlatılır.

1.12.7.Tövbe, günah:

Şair, tövbe konusunu daima şarapla ilgili olarak kullanır. Âşık şaraba tövbe etmişken, saki ve bahar bu tövbeyi bozarlar:

Bozdı Hışâli tevbem ibrâm-ı sâkı ile

Ezhâr bir tarafından gülzâr bir tarafından (G.321-5)

Tövbe, küfrü bırakıp imana dönmek, kötü huyları bırakarak iyi huylara yönelmek, tasavvufî anlamda masivadan yüz çevirip Allah'a dönmektir. Allah'a yönelmek her insanın yapabileceği bir iş değildir. Aşamaları, zorlukları vardır. Bu mertebelerde insanın en büyük düşmanı nefsidir. Nefsinin isteklerinden tövbe ederek kurtulmak gerekir. "Korsan"

sözcüğünün bugünkü anlamının dışında “gemi” manası da vardır. Beyit bu açıdan yorumlanırsa, vücut nefsin zararlı ve günah isteklerinden tövbe gemisi ile korunmaya çalışan bir gemidir:

Ġarķ itmedin hevā yeli bu keşti-i teni
Hıfz u hırāsetine gerek tevbe ķorřanı (G.450-1)

şarap içmeye tövbeli olan sadece āřık değildir. Sufi de tövbekār olsa bile gizli gizli şarap içer:

řūfi řarāb ięer ne ķadar tevbe-kār ise
Güller açıldı geldi irişdi bahār ise (G.365-1)

1.12.8.şehadet, şehit:

şehadet, Allah’ın varlığına ve birliğine dair delillerdir. Allah, yarattıklarında “müřāhede-i ayniyye” olarak yarattıklarında cemal sıfatını görmek istemiştir. Bunun üzerine ayna gibi kendi güzelliğinin aynısını görmek için ālemi yaratmıştır. ⁷⁵ Varlıkların Allah’ın tecellisi olduğu görüşünden hareketle şair, dünyayı “mülk-i şühud” olarak vasıflandırmış, Allah’ın varlığına ve birliğine delil kabul etmiştir:

Vaħdet-i zātuña řehādet ider
Bī-nizā‘ olduęı bu mülk-i řühūd (G.41-2)

Ayrıca Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan’ın şehit edilmeleri olayına telmih yapıldığı beyitte Hz. Muhammed’in torunlarının şehitlik mertebesi belirtilir:

İki řehzādeyi sāķi-i devrān telķ-kām itdi
Birinüñ çekdüği şehd-i řehādet birinüñ semdür (G.93-5)

⁷⁵ Cebecioğlu, Ethem, “Cemal”, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Ankara, 1997, s.177.

1.12.9.Gaza:

Gaza, din yolunda yapılan savaştır. Hisâfî, Eğri gazasına katıldığına işaret ettiği gazel ve müstakil beyitlerde, hayatına dair ipuçları verir (bkz.Hayatı):

Güyyâ tûfân-ı Nûh u fitne-i Cengizdür

Tîğ-ı hün-efşân ile feth ü gazâsı Egrinûñ (G.252-4)

1.12.10.Nur:

Dîvân'da nur, yaygın olarak ay, güneş ışığı; sevgilinin yanağının ışığı, mum ışığı ve göz nuru sebebiyle yer alırken, bunların dışında nur-ı tecelli ifadeleri ile Allah'ın nurundan bahsedilir. Bir beyitte Allah'ın zatının nurunun gizli olduğu, onu ancak görmesini bilen basiret sahibinin fark edebileceği belirtilir. O kişi de âşıktır:

Hicâb-ı nûr-ı zâtide olup pinhân u nâ-peydâ

Başîret ehline ammâ ki gün gibi 'ayân sensin (G.331-3)

1.12.11.Berat Gecesi, Kadir Gecesi:

Kadir Gecesi, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin ilk defa vahiy ile gelmeye başladığı, Berat Gecesi ise, Hz. Muhammed'e peygamberlik müjdesinin verildiği gecedir. Her iki gece de "id" (bayram)la birlikte anılır:

Her gicem Kâdr ü Berât oldu günüm 'îd-i şerîf

Devlet el virdi ol âfet merhabâya başladı (G.435-3)

1.12.12.Cami, mescit:

Cami sözcüğünün geçtiği tüm beyitlerde gül, bir toplanma ve ibadet yeri olan camiye teşbih edilir. Çünkü gülün başından bülbüller, bülbüllerin salâları hiç eksik olmaz:

Câmi'-i güldür çemen şahmı hezâr

Maħfil-i gülzârdan eyler şalâ (G.8-4)

Mescidin sözü geçtiği şiir ise, şairin Musa Paşa için yazdığı kasidedir. Budin’de serhatlik görevi yapan Paşa, fethettiği şehirde mescitler, dükkânlar, hanlar imar eder:

Mescid ü hân ü dekâkine idüp sa‘y-ı belîğ

Çodı Būdinde bunuñ gibi nice hûb âşâr (K.-37)

1.12.13.Salâvat, salâ:

İslâmî inanca göre, namaz içinde, günlük hayatta ya da yazılı metinlerde Hz. Muhammed’in adı söylenir veya yazılırken, “Sallallahü aleyhi ve sellem” gibi bir sözle Hz. Muhammed’e salât ve selâm okunur. Buna kısaca “salâvat” denir.

İtmâm idicek hamd-ı Hudâvendi Hişâlî

Tâc-ı şeh-i levlâke huliyy-i şalavât it (G.25-5)

Salâ, namaz vaktinin yaklaştığının duyurulmasıdır. Âşıkların inleyişleri veya bülbüllerin nağmeleri salâya teşbih edilir:

Bülbül nağmesi eyledi şalâ ezhâra

Döndi gül câmi‘ine güşe-be-güşe gülzâr (K.-17)

1.12.14.Temcid:

Üç aylar denilen Recep, Şaban ve Ramazan boyunca sabah ezanının ardından okunan ve Allah’ın büyüklüğünü ifade eden duadır. Âşık, aşk ateşi ile yanar. Geceleri daha da ağırlaşan bu acıyla, sabaha kadar figan eder. Şair, eğer müezzîn-zade şaşırıp da sabah okunan temcidi akşam okumazsa, âşığın figanları ondan önce feleklere ulaşacaktır, diyor:

Çıkar efgânumuz eflâke ilk Allahuekberde

Mü ’ezzin-zâdemüz ahşamdan çıkmazsa temcîde (G.411-4)

2.TASAVVUF

2.1.Hak Âşığı:

Aşk ehli, ehl-i aşk, ehl-i fena, ehl-i gına, ehl-i hâl, ehl-i vecd ü hâl, sahib-hüner, sahib-ata, sahib-i ahlâk, sahib-i fehm ü ra, sahib-i keşf ü keramet, sahib-serir, ehl-i nazar, sahib-i basiret, sahib-i nazar, teşne-dil, ârif-i agâh, teşne-i zülâl, üftade, erbab-ı aşk, erbab-ı dil, erbab-ı düvel, erbab-ı kâl, erbab-ı keramet, erbab-ı meclis, erbab-ı nazar, erbab-ı safa, talip , erbab-ı şevk, kâmil, maarif ehli, mezak ehli, basiret ehli, bende-i ehl-i dil, ehl-i safa, ehl-i tecrübe, ehl-i tevazu, hâl ehli, sema ehli, akli kâmil, aşina-yı aşk, üstad-ı kâmil, vâkıf-ı esrar, vâkıf-ı sırr-ı zamir, âli-himmet âşık, salik, ahir-i dem, şeh-i mülket-i istigna gibi isimlerle kastedilen kişi Hak âşığıdır. Âşık, Allah'a ulaşma yolunda her şeyini feda eden; hatta canını vermekten bile kaçınmayan, çektiklerinden şikâyet etmeyen ve belli mertebeleri bir bir geçerek hedefine ulaşan bir gönül adamıdır. Dünyaya dair ne varsa, gönlü çelen zevkleri kalbinden atmıştır.

Âşığın içtiği gam şerbeti, yediği elem sofrasıdır. Gam, aşk ıstırabıdır ve manevî bir nitelik taşır. Gam ile âşığın maddî varlığı zarar görür. Zaten âşığın istediği de budur. Çünkü maddî varlığın yok oluşuyla fenafillaha ulaşmak mümkün olacaktır. O yüzden şair, "Elem sofrasında yenen yiyeceklerin, içilen gam şerbetlerinin aşk sahibi için nimet kabul edilmesine şaşmamalıdır." diyor:

İçdüğü şerbet-i ğamdur yidüğü hVân-ı elem

Ehl-i ' aşk içre olan ni' met ' aceb na' mādur (G.91-3)

Gerçek âşık, görmesini bilendir. Kuhl gözün görüşünü arttırmak için sürülen ilaç olsa da tasavvufî anlamda âşığın görmesine engel olan dünya nimetleridir ve âşık ondan gözünü sakınır:

Şâhib-başîret ü nazar olur Hîşâliyâ

Çekmez gözine kuhl-ı cilâ rüşenâ-yı ' aşk (G.234-5)

Allah'ın yardımı ile gizli olan şeyleri keşfeden ve keramet sahibi olan âşıkların gözleri açıktır. Gözlerinin önündeki perde kalkmıştır:

Olanlar şâhib-i keşf ü kerâmet

Gözin encüm gibi bîdâr iderler (G.155-5)

Ârif, ilâhî şarabın ve maşukun olmadığı bir dünyayı arzu etmez:

Mey ü maḥbûbsuz mülk-i cihânı

Dilâ 'ârif olan 'âlemde neyler (G.137-4)

Gönül sahibinin raġbet ettiği, medresede yapılan dedikodu değildir. O gerçeğin peşindedir. Şaire göre kişinin yüceliġi davranışlarından anlaşılır:

Ḳîl ü ḳâlile degül raġbeti erbâb-ı dilüñ

Ey Hişâlî kişinüñ 'izzeti ḫâlince imiş (G.227-5)

Âşğın gönlü, sevgilinin saçına, perçemine takılmıştır. Bu da onun kesretten çıkamadığını, daha geçmesi gereken aşamaları olduğunu gösterir. Çünkü vahdete ulaşma yolunda gönül aynasındaki masivaya dair görüntüleri silmek ya da başka bir ifade ile kesretten kurtulmak gerekir. Ancak beyte göre; gönül henüz bu aşamaya gelememiştir ve hâlâ kesret kabul edilen saç meyletmektedir. Bu yüzden şair, Allah yolunda gönlünün kendisine belâ olduğunu söyler:

Kemend-i kâkül ü zülf-i nigâra mübtelâdur dil

Hevâya yeltenür 'aşḳ ehline özge belâdur dil (G.273-1)

Âşıkların meskeni ilâhî aşkın sunulduğu meyhane (tekke) köşesidir:

Meygede güşesi erbâb-ı şafâ meskenidür

Göñlümüz ḫâz ide şâyed biraz ârâm idelüm (G.299-1)

Şayet âşık, hâlâ cefa çekiyorsa, dünyanın çer çöpünden kendini arındıramamışsa, gönlünü Allah'ın varlığına delil olan yaratılanlara ve Allah'a dair elde edilen bilgilere (temaşa ve marifete) kapatmış demektir. Bu yüzden cefa yükünü çekmekten kaçınır ve o yükün eşek ağıyara lâyık

olduğunu söyler. Çünkü cefa tasavvufi anlamda salikin gönlünü ilâhî bilgiye kapaması demektir:

‘ Aşk ehli taḥammül idemez bār-ı cefāña

Ol yük yine aḡyār olacak merkebe maḡşūs (G.229-4)

Aşağıdaki beyitlerden Hisâlî’nin aşk yolunda ne derece ilerlediği hakkında bilgi almak mümkündür. Şair, âşıklık yönünü Vamık’tan, Ferhad’dan ve Mecnun’dan üstün görür:

Ehl-i ‘ aşk içre Ḥişâlî cümle sensin söylenen

Vamık u Ferhād u Mecnūn kışşası efsānedür (G.95-5)

Şeyh ve dervişlerin başlarına giydikleri külâhlara da taç adı verilir. Şair tekkede şeyh tacını giydiğini ifade eder:

Ġam u ḥüzn ü elemden ġam yemem şimdengirü sākî

Geçüp meyhāne şadrına şeh-i şāhib-serir oldum (G.288-3)

Şair, kadehe talip, şaraba ve şarabın verdiği sohbeta de meyillidir:

‘ Āşık-ı duḡter-i rez t̄alib-i şahbāyuz biz

Māyil-i şoḡbet-i cām-ı mey-i ḡamrāyuz biz (G.211-1)

Hisâlî, gönül sahibinden başkasının anlamadığı sırlara ulaşmıştır. Beyte göre; kavuşma zevki yaklaşmıştır. Şair, bunu afet olarak nitelendirdiği sevgilinin bakışından anlamıştır. Bakışla kastedilen maşukun âşığa gösterdiği ilginin derecesidir:

Ol āfet meyl idermiş zevk-ı vaşla añladum bildüm

Ḥişâlî bakışından vākıf-ı sırr-ı zamir oldum (G.288-6)

Şair, istigna ülkesinin padişahıdır. İstigna, salikin Allah’tan başka hiç kimseye ihtiyaç duymamasıdır. Aynı zamanda tasavvufi bir aşamadır:

İrişür “naḥnü ḳasemnâ”⁷⁶ daki zevḳ-ı maḳşûd

Minnet Allaha şeh-i mülket-i istignâyam (G.278-4)

2.2.Tarik, Sülûk:

Tarik, yol demektir. Sözcük *Dîvân*'da gerçek anlamıyla kullanılsa da, aşk yolu anlamında sadece bir beyitte söz konusu edilmiştir. Şair, “Sapkınlık yoluna girdim, günahım arttı.” diyerek Hz. Muhammed'den kendisinin Allah yoluna girmesine yardımcı olmasını diler:

Ḍalâlet rāhına düşdüm günāhum eyledi gümrāh

Ṭarîḳ-i Ḥaḳḳa hādîsin hidâyet eyle sultānum (G.295-2)

Tasavvuf terimi olarak sülûk, bir müridin tasavvufa bağlanışından, vahdete ulaşınca kadar yaptığı manevî sefer, geçtiği makamların tümüdür. Başka bir deyişle “Hakk'a ermek için bir rehberin öncülüğünde ve denetiminde çıkılan manevî ve ruhî yolculuğa seyr ü sülûk denir. ⁷⁷”

Allah'ın kulun gönlüne tecelli etmesiyle gönlünde Allah sevgisinin ağırlığını duyan kul, taleb-i Hak derdine düşer. Ancak Hakk'ı talep etmek için önce Hakk'ı bulup sonra talip sıfatına haiz olmak gerekir. ⁷⁸ Kişinin talipliğe hazırlık devresi geçirmesi gerekir. Bu dönemde oruç, namaz gibi yükümlülüklerini yerine getirdikten sonra, şeyhin yanına giderek, bütün geçmiş günahlarından tövbe eder, farz ve nafilâ bütün şer'i hükümlere uyacağına, ahlâk esaslarını yerine getireceğine; Allah, İslâm, Muhammed, ve Kur'an-ı Kerim'i rehber edineceğine yemin ederek “talip mürid” olarak ihvana alınır. ⁷⁹ Tarikate giren derviş, mürşidinin rehberliği ile, Allah'ın adlarını belli sayılarda zikrederek yola çıkar. Melâmet ehli bu yola aşk, cezbe ve sohbetle başlar. Seyr ü sülûkun mertebeleri dört tanedir: Seyr

⁷⁶ Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında [biz taksim ettik]. Ve onların kimini kimine derecelerle üstün kıldık ki, bazısı bazısını tutup çalıştırsın. Rabbinin rahmeti, onların derleyip topladıklarından daha hayırlıdır. (Zuhuruf 43/32)

⁷⁷ Uludağ, Süleyman, “Sülûk”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1977, s.467.

⁷⁸ Ceylan, Ömür, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, İstanbul, 2000, s.276.

⁷⁹ Türer, Osman, “Bi'at”, *TDİ*, C. 6, İstanbul, 1992, s.124.

ilellah (Allah'a seyir), Seyr fillah (Allah'da seyir), Seyr maallah (Allah'la seyir), Seyr anillah (Allah'dan seyir)⁸⁰ Beyitte bu yolu geçmenin zorluğundan bahsediliyor:

Reh-i 'aşkuñ dilâ derbendini geçmek kıatı gücdür

Nice sâlik sülûkuñdan düşüp zâr u zebûn kıaldı (G.461-5)

2.3. Tarikat ve İlgili Mefhumlar:

2.3.1.Sema:

Musiki tesiriyle coşup dönme diye tanımlanabilecek sema, aynı zamanda Mevlevî ayinine verilen addır. ⁸¹ Başka bir tanımla sema ney, kudüm, çeng ve güzel ses eşliğinde kendinden geçme, coşma hâlidir. Aslında Allah'ın sözünü insanlara dinletmek için sema araç olarak kullanılır. ⁸²

Dîvân'da Mevlâna'nın *Mesnevî*'si ile birlikte kullanılır. Şairin gönlü *Mesnevî*'nin nağmesi ile sema hâindedir. Sema'daki musiki unsurunu sağlayan ise âşığın ah ve bağırsına teşbih edilen ney sesidir. *Mesnevî*'nin ilk on sekiz dizesinde neyin macerasının anlatıldığı da hatırlanmalıdır:

Dilde terâne Meşnevî vü devridür semâ'

Âh u figân u nâledür 'uşşâka nây-ı 'aşk (G.234-3)

Başka bir beyitte sema kelimesinin gökyüzü anlamı da kastedilerek, gök bir Mevlevî'ye benzetilir. (Bkz. G.464-5)

2.3.2.Gülşenî, Ruşenî:

Halvetiye Tarikati'nin dört şubesinden biri olan Ruşeniyye Tarikati Dede Ömer Ruşenî (ö.H.892/M.1487) tarafından kurulmuştur. Gülşeniyye Tarikati ise, Ruşeniyye Tarikatının şubelerinden biridir. Bu tarikat de

⁸⁰ "Süluk", *TDEA*, C. 8, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s. 75.

⁸¹ Uludağ, Süleyman, "Semâ", a.g.e., s.461.

⁸² Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s.144.

İbrahim Gülşenî (ö.H.940/M.1533) tarafından kurulmuştur. ⁸³ Beyitte şair, Gülşenî ve Ruşenî sözcükleri üzerinde söz oyunları yaparak, sevgilinin gül yanaklı olmasından hareketle, onu Gülşenî olarak vasıflandırır. Öte yandan sevgilinin yüzüne âşık gönül, Ruşenî sıfatını alarak aydınlık; yani gerçekleri bilen olur:

Sen bir ‘Ankâ-tab’ u ‘âlî-himmet’ âşıkşın dilâ
Gülşenî dervîşidür biri biri bir Rüşenî (G.497-3)

2.3.3. Abdal, derviş:

Yüzyıllar içinde abdal kelimesi değişik anlamlara gelmiştir. XIV. yüzyılda İran’da derviş; XV. yüzyıl metinlerinde meczup, divane; XVII. ve XVIII. yüzyıllarda serseri, dilenci derviş manalarında kullanılmıştır.

Anadolu abdalları, XIII. yüzyılda Anadolu’da siyasî ve sosyal bir isyana sebep olan Babaîler’in sonraki devamıdır. Ayrıca bu zümre Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda da rol oynamış sosyal bir topluluktur. Abdallar, derviş kıyafetine girip, diyar diyar dolaşarak dilencilik yaparlarmış. ⁸⁴ Sırtlarında kaba, bellerinde boynuzdan yapılmış boru (nefir), esrar muhafazası (cür’adan), ellerinde derviş çanağı ve balta, kulaklarında küpe, kemerlerinde on iki imama işaret eden on iki köşeli teslim taşı, şehir şehir dolaşırlarmış. ⁸⁵ Beyitte sevgilinin dudağının kenarındaki tüylere meyledenlerin abdal olduğu vurgulanır. Bu kişiler tasavvufî aşamalardan hayret makamındadırlar. Hayret, tasavvufta geçilmesi gereken bir aşamadır. Allah’ın varlığını bilmek; ama ifade edememektir. Kişi, bunu aşamazsa sonu deliliğe varır. Beyitte âşık, sevgilinin aşkından deli divane olup gezen bir abdaldır ve hayreti geçemedikleri için diyar diyar dolaşmaktadır:

Ḥaṭṭ-ı gubâr-ı la‘l-i leb-i yâra meyl iden
Abdâldur ki ‘âlemi ḥayrân olup gezer (G.63-2)

⁸³ Eraydın, Selçuk, a.g.e., s.394-395.

⁸⁴ Köprülü, F. Orhan, “Abdal”, *TDİ*, C. 1, İstanbul, 1998, s.61-62.

⁸⁵ Onay, Ahmet Talât, “Abdal”, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Akçağ, Ankara, 2000, s.56.

Başka bir beyitte, ay yüzlü sevgilinin etrafında dolaşan gökyüzündeki ay ve güneş, dönüp dolaşan iki abdala teşbih edilir:

Mâh u mihr-i felek ‘aşkı ile ol meh-rünüñ
İki abdâlı imiş hânķah-ı gerdünüñ (G.251-1)

Dervişler ise, üstleri başları bakımsız, bir hırka bir lokma ile yetinen, miskin, yardımsever gönül adamlarıdır. Yaradan’dan ötürü bütün yaratılmışları sever, herkese hoşgörülü bakarlar. Dervişlik herkesin girebileceği bir yol değildir. ⁸⁶ Beyitlerde derviş, yarı çıplak dolaşması gibi özelliği ile ele alınır:

Bu şıklet-i ten-câme bir bār-ı girān ancak
Dervīş olup ‘âlemde ‘uryān olacaķ demdür (G.54-4)

2.3.4.Pir, mürşit, Baba:

Pir, çok yaşlı ermiş kişi ve bir tarikatın kurucusu anlamlarına gelir.

⁸⁷ Beyitlerde şair kendini aşktan beli bükülmüş bir pire benzetir:

Yolında oķ gibi toğrı iken ķaddi dü-tā oldı
Hişālī nātivānı bir cevānuñ ‘aşkı pīr itdi (G.442-5)

Suflilere göre maddî âlemden gelen kir, pas ve birtakım etkiler kalbin gayb âlemini görmesine engel olur. Bunun için gönülde bu unsurlara yer verilmemeli, nakışlar ortadan kaldırılmalıdır. Şair, gönül sayfasındaki masiva nakışlarını tıraş etmenin ve aşk pirinin müridi olma zamanının geldiğini ifade eder. Böylece pirlerin müridlerini tarikate alırken tıraş ettirmesi hâli de hatırlatılmış olur:

Nukūş-ı māsivāyı şafħa-i dilden tırāş idüp
Mürīd-i pīr-i ‘aşķ olmaķ demi bī‘at zamānidur (G.139-6)

⁸⁶ Yazıcı, Tahsin, “Derviş”, TDİ, C. 9, İstanbul, 1994, s.188-190.

⁸⁷ Kara, İsmail, “Pir”, TDEA, C. 7, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, s. 249.

Ayrıca pir, çarha benzetilir. (Bkz. Felek) Pir-i mugan olarak ifade edilen kişi de mürşiddir. Mug, ateş tapınaklarında hizmet eden demektir. Pir-i mugan ise bu kişilerin başıdır. Dîvân Şiirinde şarap ateşe, meyhane ateşgedeye benzetilirken, tasavvufta ateşgede, dergâh; şarap, aşk ve feyiz şarabı; pir-i mugan, şeyhtir. ⁸⁸

Düşsek ‘aceb mi güşe-i meyhâneye müdâm

Pîr-i muğâna bî‘at idüp bî-riyâlaruz (G.202-2)

Dîvân’da Baba ünvanı da geçmektedir. Baba, Bektaşî tarikatının şeyhlerine verilen addır:

Âsitânın secde-gâh itmişdür abdâlân-ı Rûm

Ka‘be-veş yüz sürse şan‘ mı t̄alibân-ı Gülbaba (G.16-4)

2.3.5.Mürîd, salik, talip:

Mürîd, bir mürşide bağlanmış, daha seyr ü sülûkunu tamamlayamamış tarikat mensubu demektir. Salik de denir.⁸⁹

Mürîd-i pîr-i ‘aşk olup riyâdan yüz çevirmişdür

Ṭutar bir şubha-i şad-dâne gülşende çenâr elde (G.375-4)

Talip, tarikat yoluna girmeye aday kişi demektir. ⁹⁰ Şair, ilm-i ledûnî; yani Allah’ın sırlarına ait manevî bilgiyi, büyük bir istekle elde etme arzusunda olduğunu bildiriyor. Beyitte ilm-i ledûn mala benzetilmiştir. Bir malın karşılığında bir şey verilmelidir. Şair, bu benzetmeyi kullanırken mala karşı maddiyatın sarf edildiğini vurgulamak istiyor, olabilir. Âşığın maddiyatı ise canıdır. Tasavvuf yolunda canın feda edilmesiyle geriye manevî varlık kalacaktır. O da gönüldür. Ancak bu iş güç olduğu için herkesçe gerçekleştirilemez. Şair, kadı ve müftünün onun bu hâlini anlayamayacağını söyler:

⁸⁸ Kara, İsmail, a.g.mad., s. 250.

⁸⁹ “Mürîd”, TDEA, C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986. s. 480.

⁹⁰ Kurnaz, Cemâl, *Hayalî Bey Dîvânı’nın Tahlihi*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1996, s.100.

Ṭalibüz ‘ilm-i ledün mâlîni bir kâmla kim

Ḳādî vü müftî bizüm ḥall idemez müşkilümüz (G.195-3)

2.3.6.Dergâh, tekye, harabat:

“Dergâh, harabat, kuşe-i fakr u felâket, kuşe-i hammar, kuşe-i meyhane, devran-ı harabat, dîvân-ı harabat” şeklinde ifade edilen tekke, dervişlerin sohbet ve zikir için toplandıkları yerdir. Tasavvufî anlamda, âşığın ilâhî aşk şarabını pirin elinden içmeye geldiği mekândır. Beyitlerde tekke gökyüzü ve çile çekilen bir meyhane köşesi olarak hayal edilir:

Güşe-i fakr ü felâketde nice çille çeküp

‘Ömr-i ḥamsîni geçüp bükdi belüm âḫîr-kâr (K.-62)

2.3.7.Hırka:

Hırka, dervişlerin tarikate kabul edildikten sonra, belli bir törenle giydirilen, zikir esnasında kullanılan bir yelectedir. ⁹¹ Şair, omuzuna derviş hırkasını atarak, âleme sultan olur:

İbtizâli ne belâ manşîb-ı dehr-i dūnuñ

Egnüme hırḳa giyüp ‘âleme sultân olayın (G.325-2)

2.3.8.Zikir, vird:

Tasavvufî olarak belli kelime ve cümleleri belli sayıda, birtakım kurallara uyarak tekrar etmektir. Tarikat mensupları zikri tekkelerde musiki ve ilâhîler eşliğinde yaparlar. ⁹² Zikir; vird, ezkâr, evrad gibi isimlerle ifade edilir.

Hisâlî, âşıkların Allah’ı isimleriyle zikrettiklerini söyler:

Vird ü ezkâr idinüp aduñı zikr itse n’ola

Seni teşḫîr için ‘âşıklarūñ esmāya çeker (G.128-3)

⁹¹ Uludağ, Süleyman, “Hırka”, a.g.e., s.237.

⁹² “Zikir”, TDEA, C. 8, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s.658.

2.3.9.Tevazu:

Kelime anlamı olarak alçakgönüllülük demek olan tevazu, tasavvufi anlamda insanın Hakk'ı kabullenmesi, nefsini kulluk makamına oturtması demektir. ⁹³ Hisâlî tevazunun iyiliğinden söz açar. Tevazu sahibi kişinin kismet ayağına gelir:

Devlet ayağına gelür ehl-i tevâzu' uñ
Meşhûrdur Hişâli ki şu alçağa aşar (G.72-5)

2.3.10.Fena, beka, fâni:

Mürîd, bir mürşidin rehberliğinde nefsini terbiyeye çalışır. Bunun sonucunda geldiği noktaya fena-beka adı verilmiştir. Fena terimi müridin kötü huylarından sıyrılması, ⁹⁴ beka ise Allah'ın sıfat ve vasıflarını kazanması demektir. ⁹⁵ Şair, bekaya varma yolunda vücudu fâni mülkte yok etmek gerektiğini söyler:

İrem diyen beķāya billah ey dil
Vücûdın mülk-i fânide yoğ eyler (G.167-5)

İnsanın fena hâlinde olduğunu bilmesi gerekir. Bu hâle “fenâ ender fenâ” denir. Tasavvufi yola giren salik, ilk önce kendisinden, sonda Allah'ın sıfatlarını görünce Allah'tan, en nihayetinde Hakk'ın varlığında tamamen yok olduğunda fâni olur. Böylece nefsinden kurtulduğu için, hem Hak ile baki, hem de Hak'ta fâni olur. Bu iki hâle bekabillah ve fenafillah adı verilir. ⁹⁶ Fâni ve baki âlem sarayı herkesçe aynı şekilde idrak edilemez. Dünya, bazılarına göre bir düğün, bazılarına göre ise bir matem yeridir:

Kimine yas ü mâtemdür kimine sūr u düğündür
Sarây-ı 'âlem-i fânî vü bâkî özge 'âlemdür (G.93-4)

⁹³ Uludağ, Süleyman, “Tevazu”, a.g.e., 1977, s.529.

⁹⁴ Kara, Mustafa, “Fena”, TDJ, C. 12, İstanbul, 1995, s.333.

⁹⁵ Uludağ, Süleyman, “Bekâ-Fenâ”, a.g.e., s.91-92.

⁹⁶ Uludağ, Süleyman, a.g.mad., s.91-92.

2.3.11.Tecelli:

Tecelli kalpten gelen ve kalpte ortaya çıkan nurlar demektir. ⁹⁷ Sevgilinin ay yüzü tecelli nurunun çıkış yeri olarak düşünülür:

Maṭla‘ -i nūr-ı tecellîdür o mâhuñ gün yüzi

Bir meh-i ferhunde-aḫter şâh-ı ferruḫ-fâldur (G.101-4)

2.3.12.Halet, hâl:

Tasavvuf ancak yaşanarak anlaşılabilir. Bu yüzden tasavvufa ilm-i hâl veya ilm-i ahval gibi isimler verilmiştir. Sufiler tasavvufi duygularını, sırlarını sözle anlatmazlar. Bu mümkün olmadığı için iç dünyalarını birbirlerine hâl dili ile anlatırlar. Ancak hâl dilini anlamak için de o manevî hayatı yaşamak gerektiği unutulmamalıdır. ⁹⁸ *Divân*'da hâl anlamına gelen halet, sevgilinin hoşluk ve keyif veren dudağını; sakinin ilâhî şarabı sunduğu kadehini ifade etmek için kullanılır:

Nedür ol kemm ü keyfiyyet nedür ol neşve vü hâlet

Meger kim ey leb-i mey-gün-ı dilber câm-ı Cemsin sen (G.312-4)

Maḥabbet bâdesinüñ hâlet ü keyfiyyeti sâkî

Gül-efsün u mey-i gül-günda olmaz hep görülmişdür (G.90-2)

2.3.13.Akl:

İlk dönem zahit ve suffileri, imandan sonra, ahireti kazanmakta araç olduğu için akla önem verirler. Onlara göre, kişiyi dünyada ve ahirette mutlu edecek hükümleri anlamak için akıl bir araçtır. İslâm düşünce tarihinde akıl, nefsanî arzuların zıddı kabul edilir. Daha sonraki dönemlerde akılla Allah'ın varlığını ispatlamanın güç bir iş, Allah'ı bilmek konusunda aklın gelebileceği en son aşamanın hayret ve dehşet olduğu görüşüne varılmıştır. Mutasavvıfların benimsediği fikir, aklın yerinin gönül

⁹⁷ Uludağ, Süleyman, "Tecellî", a.g.e., s.514.

⁹⁸ Çeker, Orhan, "Hâl", *TDİ*, C. 15, İstanbul, 1997, s.217.

olduğudur. Tasavvufta akıl ile aşk birbirinin zıddıdır. Akıl gelince aşk, aşk gelince akıl ortadan kalkar: ⁹⁹ Şair, kendisinin Mecnun'a benzetilmemesi gerektiğini, çünkü onun gibi aklını noksan etmediğini, "âşık-ı şeyda" olduğunu söyler. Mecnun çöllerde acı ile dolaşırken, Leylâ ile karşılaştığında aklını yitirdiği için âşık ve mâşuk'un bir olduğunu söyleyerek, onu tanımamıştır. Mecnun sevdiğinde kendisini yok etmiş, sadece mâşuk'un varlığının farkında olmuştur. Âşık ise aşk hastalığı ileri dereceye ulaştığı ve kötü davranışlara maruz kaldığı hâlde delilik vasfını almış; ancak sevgiliden daha henüz vazgeçememiştir:

Bizi Mecnûn gibi ey Leyli-şifâ zânn itme

‘Aklı selb eylemişüz ‘âşık-ı şeydâyuz biz (G.203-3)

Ancak şairin akıl konusundaki fikirleri tasavvuf erbabı gibi olumsuz değildir. Âlemde ne varsa akılla idrak olunduğunu, bunun kıymetli bir hazine olduğunu söyler:

Bir gevher-i zî-kıymet olur mı ki Hîşâlî

‘Âlemde ola ‘aqlile idrâke berâber (G.104-5)

Akılla ilgili diğer beyitlerde şair, akıllı âşığın sevgili ile karşılaştıklarında yaşadığı ruh değişimi ve Mecnun'a telmih yapmak için anar. Âşık sevgiliyi gördüğünde akıllı başından gider:

Tagıtdı ‘aql u fikrüm turrañla zülf ü kâkül

Bende efendi yokdur bir zerre tayb-ı hâtır (G.111-3)

Ne bir yerde qarâra şabr u tākāt ne sükūnum var

Şacı leylüm yitürdüm Kays-veş ‘aqlum cünūnum var(G.147-1)

⁹⁹ Döndüren, Hamdi, "Akıl", TDİ, C. 2, İstanbul, 1989, s.246-247.

2.3.14.Aşına:

Aşinalık sevgili ile ilgili olarak kullanılır. Sevgili ile âşığın tanışıklığı ezel meclisine dek dayanır:(Bkz. Ezel)

Seyr ider bigānelerle şahn-ı gülşende o şüh

Yād olunmaz oldu eski aşinalıklar meded (G.40-2)

2.3.15.Esrar, sır, raz, gayb:

Şeyh, tasavvufi bazı bilgileri müridlerinden uygun olanlarına açıklar. Bu tasavvufi bilgilere sır-esrar denir. Sırları gönül sahibinden başkası anlayamaz. Bu yüzden sırları olur olmaz yerde açıklamak doğru değildir:

Herkese dāmān-ı esrāruñ açup fāş eyleme

Şāhid-i rāz-ı nihānı setr idüp pīrāhen ol (G.268-3)

Sırları saklamak kolay değildir. Bunlar kişiye keder verir:

Dilā tefrih-i hātır itmek iken hūlaruñ şānı

Ne sırdur tab‘ -ı şāf u pākuma virür keder deryā (G.1-3)

Âşık, aşk sırrını gönlünde saklar. Ancak sarı benzi, perişan hâli, ahı ve gözyaşı kendisini ele vermektedir:

Sırr-ı ‘aşkı sīnede şaklardum ey dil az çok

Neyleyüm kim girye vü āhum gibi gāmmāz çok (G.240-1)

Sırla ilgili diğer beyitler, daha çok sevgilinin dudaklarının sır oluşuyla ilgilidir. (Bkz. Sevgili)

2.3.16.Kanaat, istigna, gına, fakr:

Kanaati genellikle Kaf dağı ile birlikte kullanan şair, kendisini de oranın padişahı ve Ankası olarak görür:

Şāh-ı dehre n’ola baş egmez ise ehl-i fenā

Her biri Kāf-ı kanā‘ atda birer ‘ Ankādur (G.91-4)

İstigna, gerçek âşığın sahip olması gereken özelliklerden biridir. Âşık kanaatkârdır. Malın mülkün peşinde değildir. *Dîvân*'da, mülket-i istigna, Kaf-ı istigna şeklinde söz konusu edilir. (Bkz. Hak Âşığı)

Gına, kelime anlamı olarak zenginlik, tasavvufî manada ise tam ve kâmil mülkiyet demektir. O da sadece Allah'a aittir. İnsan ise Hak ile kendini zengin bilmelidir:¹⁰⁰

Ey Hîşâlî mâlik-i iksîr olup bulduñ ğinâ

Âteş-i fakruñ saña her aḡkeri bir zer şunar (G.163-5)

Fakr ise salikin her şeyin sahibinin Allah olduğunu fark etmesi, kendini ona muhtaç bilmesidir. ¹⁰¹ Hisâlî, görünüşte fakir olabiliriz, bizi köle sanma, sevgilinin kölesi olduğumuzdan, aşka düştüğümüzden beri gam ülkesinin padişahıyız, diyor:

Fakr u fenâ ile bizi şanma gedâlaruz

Bendeñ olalı mülk-i ğama pâdişâlaruz (G.202-1)

2.3.17.Himmet, inayet:

Daha çok sevgili ile âşık arasındaki ilgiyi ortaya koymakta kullanılan bu iki kelime, âşığın zor durumdan kurtulmak için sevgilinin himmet ve inayetini; yani manevî yardımını beklediği biçiminde şiirlerde yer eder. Şair, bayağı şeylere tenezzül etmediğini ve gözünün en yüksekte olduğunu ifade etmek için himmetinin yüceliğinden söz açarak, şöyle der:

Yücedür himmetüm alçağa tenezzül itmem

Yerüm eflâk-ı hüner merd-i Hümâ-hemtâyam (G.289-3)

Âşık, ateşli ah dumanını göklere direk yaparak ve himmetini sevgilinin boyu gibi yüksek eyleyerek, ona ulaşma çabasındadır:

¹⁰⁰ Uludağ, Süleyman, "Gına", a.g.e., s.205.

¹⁰¹ Uludağ, Süleyman, "Fakr", a.g.e., s.184.

Dūd-ı âh-ı pür-şerārüm göklere idüp direk

Himmetüm kıddüñ gibi gāyet bülend itsem gerek (G.247-2)

İnayet ise Allah'ın kulunu koruması, kollaması demektir. ¹⁰² Beyitlerde şair, sevgiliden, Allah'tan ve Hz. Muhammed'den kendisini kollamasını ister:

Ḥakkuñ ' ināyetiyle ey dil üşenme olur

Mihnet deminde yāruñ İlyās u Hızır hāzır (G.111-2)

2.3.18.Keramet, velāyet:

Velilerin gösterdiği olağanüstü davranışlara keramet denir. Bir velinin keramet gösterebilmesi için peygamberine son derece bağlı olması gerekir. Bununla beraber mutasavvıflar kerameti gizli tutmayı telkin etmişlerdir. Bu yüzden velilerin kerametleri öldükten sonra dilden dile dolaşır, menkıbeler hâlinde yaşar. ¹⁰³ Velāyet, velilik demektir. Kişinin bu dereceye ulaşmasında en önemli unsur, imandır. Veli bu hedefe ermek için dünyadan yüz çevirir, güzel huylarla donanır. ¹⁰⁴ Âşık sevgilinin, viran kalbini imar ettiğini, bunda bir keramet olduğunu söyler. Velāyet-vilāyet kelimesinin tevriyeli kullanıldığı göze çarpmaktadır. Keramet, velāyet mertebesine ulaşana bağışlanır. Aynı zamanda il, kent anlamında kullanılmıştır:

Ḳalb-i virānum yapup dilber vilāyet eyledi

Hāzır olsun himmeti anda kerāmet vardur (G.115-4)

2.3.19.Niyaz:

Niyaz âşığa ait bir davranıştır. Âşık, sevgilinin kendisine verdiği eziyetler sonucunda yalvarır:

¹⁰² Uludağ, Süleyman, "İnayet", a.g.e., s.266.

¹⁰³ Kara, Mustafa, "Keramet", TDEA, C. 5, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982, s. 281-282.

¹⁰⁴ Eraydın, Selçuk, a.g.e., s.90-91.

Şimdengirü çemende nâz u niyâza başlar

‘Uşşâk bir tarafından dildâr bir tarafından (G.359-2)

2.3.20.Hicab:

Kelime anlamı olarak örtü manasına gelen hicab, gerçeği, mutlak varlığı örten bir örtüdür. Sevgilinin yüzünü örten bir peçe ve âşığın gözünü seyr ü temaşaya kapatan bir gaflet örtüsü olarak da kullanılır:

‘İzârûñ gül gül itmiş ruğlarûñ cām-ı şarâb açmış

Gözünüden perdeyi ref^e eylemiş yüzden hicâb açmış (G.219-1)

Ey Hişâli kaldırup gözden hicâb-ı gafleti

Yâr didârın görüp seyr ü temâşâ eyledüm (G.284-5)

Allah’ın zatının nuru gizlidir. Ancak onu görmesini bilenler fark edebilirler. Basiret ehline gerçek, gün gibi apaydınlık ortadadır:

Hicâb-ı nûr-ı zâtide olup pinhân u nâ-peydâ

Başiret ehline ammâ ki gün gibi ‘ayân sensin (G.331-3)

2.3.21.Marifet, fazl:

Maneviyatla ve iç tecrübe ile elde edilen marifete, akıl yoluyla ulaşılamaz, dayanağı akıl değil, keşf ü keramettir. Sadece gönül yoluyla elde edilebilir. Marifete dayalı bilgiye hâl ilmi denir. ¹⁰⁵ Hisâli marifeti bir sedefe benzeterek, kendisini de onun içindeki bir inciye teşbih eder:

Şadef-i ma^e rifetüñ güher-i zî-kıymetiyüz

Efser-i şâha münâsib dür-i şehvâruz biz (G.199-3)

Fazl, herhangi bir karşılık beklemeden, sebepsiz yapılan iyiliktir. ¹⁰⁶

¹⁰⁵ Kara, İsmail, “Marifet”, TDEA, C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986, s. 145-146.

¹⁰⁶ Uludağ, Süleyman, “Fazl”, a.g.e., s.187.

Neyyir-i a' zamyuz tarem-i çarç-ı hünerüñ

Gün gibi fa'z ü ma' arifle hüveydâyuz biz (G.205-2)

2.3.22.Ârif:

Marifet bilgisine sahip olan Allah'ı Allah'la tanıyan, manevî sezgi gücüne sahip kişidir. Ârifin marifeti arttıkça hayreti de artar. En sonunda marifetten uzak ve bildiklerinin yetersiz olduğunu kavrar. Allah'la ârif arasında örtü yoktur. Allah'ı temaşa derecesine ulaşandır. Ârif, ahireti de dünyayı da terk etmiştir. Ne cenneti, ne cehennemi umursar, Allah'tan başkasını istemez. Ârifin gönlü korku ile değil, sevgi ile doludur. Ârif olabilmek çileli bir yaşamı gerektirir. Ancak o, bu eziyetleri sükûn ile karşılar. ¹⁰⁷ Beyitlerde ârif, bakış sahibi, uyanık ve tövbekâr oluşu, sevgili yolunda can verışı, vaizle olan çekişmesi ile ele alınır:

Mey ü ma'hub'suz mülk-i cihânı

Dilâ 'ârif olan 'âlemde neyler (G.137-4)

2.3.23.Fakih, vaiz, zahit, sufi, rint:

Şairler zahidin kâl ehli olduğunu kabul ederler ve şeriatî aşmadıkları için eleştirirler. Onlara göre zahit, taklitçi ve riyakârdır. Cennet'e girme arzusuyla, cehennem korkusuyla ibadet ederler. Şaraba, meyhaneye karşı çıkarlar. Ancak gizli gizli oraya gitmeyi de ihmal etmezler. ¹⁰⁸Zahidin birçok özelliğinden bahsedilebilir. *Dîvân*'da "ehl-i riya, zahid-i salus, zahid-i huşk, ahmak, ebleh, fakih" gibi isimlerle anılan zahit, *Dîvân* Şiirinde rindin zıddı bir tiptir.

Şarap içmeyi taklit eder:

Nüş-ı câm-ı bâdeye zâhid niçün taqlîd ider

Ağzına olur kaşıkla oynasa yegdi aña (G.10-4)

¹⁰⁷ Uludağ, Süleyman, "Ârif", *TDL*, C. 3, İstanbul, 1991, s.361-362.

¹⁰⁸ Beyzâdeoğlu, Süreyya, "Dîvân Şiirinde Zahid", *Dergâh*, C. II, sy. 22, Yıl 11 (1991), İstanbul, s.9-11.

Âşık, riyakâr zahidin sözünü dinlemek istemez, meyhaneye gider:

Nice bir ehl-i riyānuñ sözini dinleyelüm

Varalum meygedeye terk-i riyā eyleyelüm (G.280-2)

Âşık, eğer dudağın sırrını öğrenmek isterse, o ahmağa vereceği cevap sessizlik olacaktır. Çünkü dudak, tasavvufi olarak yokluğu simgeler ve yok olan şeylerden söz etmek imkânsızdır:

Zâhid şorarsa sırr-ı lebünden Hişâliye

Ol ahmağa sükût ile virsün cevâbını (G.478-5)

Âşık, sevgiliyi kenara çektikçe mutluluk ile dolar. Ancak zahide, nefsinin zevki için ona meyletmediğini söyler:

Pehlûye çekdükçe o şûhî cân ü dil eyler şafâ

Şanma ki hazz-ı nefis içündür aña meylüm zâhidâ (G.15-1)

Sufî de zahide benzer özellikler gösterir. O da cennetin içindekinin arzusu ile değil, cennet aşkı ile yanar. Aynı rakip gibi içkiyi sevmez, ibadeti şekildedir. Mecliste o da içki içmeyi arzular. Şarap içtiği zaman yaradılışını saflaştırır; çünkü içki kişinin gerçek tabiatını ortaya çıkarır. Kendisi de rindin yaptıklarını arzuladığı hâlde rindi eleştirmeden yapamaz. Bu yüzden o da zahit gibi ikiyüzlüdür:

Meşrebin şâf eyleyüp şûfî mey-i gül-günile

Ta‘n ü teşnî‘ itmege ehl-i riyâyâ başladı (G.435-4)

Sufî, riyakâr olmasının yanında yalancıdır. Âşık, onun ikiyüzlülüğü bırakarak meclise gelmesini ister:

Mey-i mihr ü maḥabbet meclisine bî-riyâ gelsün

Bilürsin şûfî-i sâlûsda zerḫ ü riyâ vardur (G.114-4)

Rint ise, kendisine yapılan eleştirileri göz ardı ederek, gönlünce hareket eder. Gönlü marifetle (Allah’ın varlığını bilme) doludur; ancak ilâhî bilgiye sahip olduğu hâlde sade bir yaşam sürer. Çünkü rindin

alçakgönüllülüğe sahip olması gerekir. Her şeyin Hakk'ın takdiri ile meydana geldiğini bilir. Şeklî ibadetten uzak durur, bu yüzden zahitleri sık sık eleştirir. Zahidi ikiyüzlü ve yalancı olmakla suçlar. Meyhane, irfan sahibi pir-i mugan'dan Allah'ın yolunu öğrendiği mekândır. Orada kendisine saki tarafından sunulan ilâhî aşkın talibidir. Ne mal, ne makam fikrindedir:

Ne mülk ü mâldur fikri ne 'izz ü devlet-i dünyâ

Göñül bir rind-i 'âlem-şüh u şengül şeh-levend ister (G.138-2)

Rint mey içendir. Yani ilâhî aşk şarabını içmektedir. Bu şarabı içen kişiler dünyadan uzaklaşır. Humar, içkiden sonra gelen ve uykudan önceki ve sonraki mahmurluktur. Ancak sabah içilen bir kadeh şarapla giderilir. Buna mey-i sabuh denir. Tasavvufî anlamda Allah, saliki kendisine çektiği zaman, bu sersemlik dağılır, âşık gaflet uykusunun ağırlığından kurtulur. Bu yüzden şair, şarap içen rint, humar-ı gam nedir, bilmez, diyor. Çünkü rint, ilâhî şarabın etkisiyle kendinden geçmiş ve Allah'ın yakınlığı ile mahmurluktan kurtulmuştur:

Şafâ-yı 'ıyş u 'işretten degüldür bir nefes hâlî

Humâr-ı gam nedür bilmez Hişâlî rind-i mey-ğVâre (G.426-5)

2.3.24.Nefs:

Kişinin Hakk'a ulaşma yolunda engel teşkil eden, kulun kötü huyları ve vasıflarıdır. Bu manada nefis bir düşman olarak addedilir ve mücadele ile ondan kurtulmak gerekir ki bunun için riyazete girilir ve çile çekilir. Buna nefis-i emâre ve nefis-i şehvanî denir. Nefsin çeşitleri vardır: 1.Nefis-i cemâdî: Maddî nefis, maddenin dağılmasını engelleyen güç. 2.Nefis-i nebâtî: Bitkisel nefis. Üremeyi, büyümeyi ve beslenmeyi sağlayan nefis. 3.Nefis-i hayvânî: His ve iradeli hareketlere sahip olma gücü. 4.Nefis-i insânî: İnsandaki küllileri anlama ve akıl yürütme gücü. 5.Nefis-i nâtika: Maddeden soyutlanmış; ama maddeyle faaliyette bulunan cevher. 6.Nefis-i kudsiye: Tür için mümkün olan her şeyi elde etme yetisine sahip nefis. 7.Nefis-i küllî:

Âlem bir insan gibi düşünülerek can sahibi olduğuna inanılır. Buna “Hakikat-i Muhammediye” denir. Tasavvufta nefsin yedi makamı vardır: 1.Nefs-i emâre, 2.Nefs-i levvâme, 3.Nefs-i mülhime, 4.Nefs-i mutmaine, 5.Nefs-i raziye, 6.Nefs-i marziye, 7.Nesf-i kâmile. Birinci nefsten yedinci nefse doğru yavaş yavaş zulmet perdeleri ortadan kalkar ve nuraniyet artar.¹⁰⁹ Âşık nefis arzusunu gözetmenin edebe aykırı olduğunu söylüyor:

Lâyık olan şafâ-yı şerifüñdür ‘âşıka
Yoksa hevâ-yı nefsi gözetmek edeb degül (G.274-3)

2.3.25.Züht, takva:

Takva, Allah’ın azabından kurtulmak için nefsi kötü davranışlardan uzaklaştırmak, dinin bütün emirlerini eksiksiz uygulamak demektir. ¹¹⁰ Zahit Allah sevgisi ile değil, korkusu ile hareket eder. Dinin hükümlerinin dışına çıkmaz gibi görünse de zaman zaman nefsine yenik düşer. Ancak şeriate uymayanları en ağır dille eleştirir.

Züht ise, kelime anlamı olarak ilgisizlik demektir. Tasavvufta zühd kavramı birkaç açıdan ele alınır: 1.Ahirete yönelmek için dünyadan el etek çekmek, 2.Hakk’a yönelmek için dünyadan ve ahiretten el etek çekmek, 3.Var ise bile mala ve mülke gönülde yer vermemek. Tasavvuf tarihi içinde birinci devreye “züht”, ikinci devreye “tasavvuf”, üçüncü devreye de “tarikât” adı verilerek, zühd, herhangi bir sisteme oturtulmamış, Kur’an-ı Kerim ve sünnet esaslarına göre şekillenen, ashabın benimsediği züht ve takvaya işaret etmektedir.¹¹¹ Başka bir tanımla nefsi masivaya olan sevgiden uzaklaştırmaktır. ¹¹² Dîvân Şiirinde zahit, tasavvuftaki kullanımdan farklı olarak, kaba ve ham sofî anlamlarında kullanılır. Rint için bu durum sürekli eleştirdiği, olumsuz ve ibadetin taklitten öte olmadığı bir yaşam biçimidir.

¹⁰⁹ Uludağ, Süleyman, “Nefs-Nefis”, a.g.e., s.405-406.

¹¹⁰ Uludağ, Süleyman, “Takva”, a.g.e., s.508-509.

¹¹¹ “Zühd”, TDEA, C. 8, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s.672.

¹¹² Eraydın, Selçuk, a.g.e., s.173.

Zahidin yüzü ibadetten, dünyadan el etek çekmenin sıkıntısını yaşadığı için değil, ikiyüzlülüğten dolayı sarıdır:

Şararmış zâhidüñ beñzi libâsı bu riyâdandur

Degüldür zühd ü taqvâ vü riyâzetden riyâdandur (G.75-1)

2.3.26.Riyazet:

Riyazet, nefsi terbiye için sufînin kendini masivadan uzaklaştırması, düşüncesini Allah'a yöneltmesi, nefsin arzularına boyun eğmemesi demektir. Terbiye yolunda az yemek, az uyumak, az konuşmak ve halktan uzak olmak gerekir. Riyazeti bir yaşam biçimi hâline getirenlere "riyazet ehli" denir. Riyazet belli bir sistem hâlinde gerçekleştirilirse "çile" ve "erbain" adlarını alır. ¹¹³

Riyâzet potasında cism-i zerdin kim ki kâl eyler

Be-her-ğâl 'aşk-ı Mevlâ anı ehl-i vecd ü ħâl eyler (G.116-1)

2.3.27.Sabr:

Sabır dertlere, belâlara düşülse bile şikâyet etmemek demektir. Sabır makamındaki sufî başına gelen dertlerden sıkıntı duymaz. Çünkü böylece kazaya razı olur. ¹¹⁴ Hisâlî, âşıklar arasında kendisinden üstün bir kişinin olmadığını, ayrılık derdini ve yükünü sabırla çektiğini söyler:

Bâr-ı hicrânuñ çeker derd-i firâka şabr ider

Yokdur 'uşşâk arasında hergiz akrânum 'Alî (G.466-4)

2.3.28.Feragat:

Sufî'nin sahip olması gereken özelliklerden biri olan feragat (tok gözlülük), bir ülkeye benzetilerek, o ülkede makam için perişan gezmenin rezilliği, o ülkeyi korumanın gerçek makam olduğu vurgulanıyor:

¹¹³ Uludağ, Süleyman, "Riyâzet", a.g.e., s.438-439.

¹¹⁴ Eraydın, Selçuk, a.g.e., s.165.

Ümîd-i mansıb için derbeder gezmek rezâletdür

Ferâgat kişverin hıfz eylemek beglik ağalıkdur (G.45-2)

2.3.29.Keşf:

Kapalı ve perdelenmiş olanı, akıl ve hisle idrak edilemeyen konuları kalp gözü ile görmek, Allah'ın bahşettiği ilham yoluyla idrak etmek, bir sırrın ve gizli bir hâlin Allah tarafından bir kişiye gösterilmesi demektir. ¹¹⁵ Kalpteki maddî âleme ait unsurlar gayb âleminin görülmesine engel bir perde oluşturur. Riyazet ve tasfiye ile bu perdenin ortadan kalkması, kalp gözü'nün açılması ile keşf gerçekleşir. Keşf bilgisi, suflere vahiy getiren meleğin vasıtasıyla doğrudan ya da ilham yoluyla, aracısız Allah'tan alınır. ¹¹⁶

İlhâm ü vaHYile saña keşf ü 'ayân olan

Mümkün midür ki şi'r ile ben anı şerh idem (G.303-6)

2.3.30.Hayret:

Şaşırarak, yolunu kaybetmek anlamına gelen hayret, tasavvufi olarak Allah'ın varlığını tanıyan; ama bunu ifade edemeyen ârifin ruh hâlidir. Marifet ve yakîn kavramlarıyla birlikte kullanılan hayret iki türdür: Allah'ın varlığı ve onun keyfiyeti. Yalnız kişi Allah'ın varlığı konusunda emin olduğu için, bu hususta hayrete düşmez. Bu durum şirk ve küfür olarak addedilir. Onun keyfiyeti ile ilgili hayrete düşmek marifettir. Ârif kişi, Allah'ın varlığı konusunda şüpheye düşmez; ancak Allah'ın keyfiyeti konusunda bilgi sahibi olmadığı için, bu bilgiye ulaşmak maksadıyla hayrete düşebilir. Bu da yakîn olmaya işaret eder. ¹¹⁷ Yakîn, iman gücü ile açıkça

¹¹⁵ "Keşf", TDEA, C. 5, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982, s. 296.

¹¹⁶ Uludağ, Süleyman, "Keşf", a.g.e., s.310-311

¹¹⁷ Yetik, Erhan, "Hayret", TDİ, C. 17, İstanbul, 1998, s.60-61.

görülen bilgiye ulaşma demektir. ¹¹⁸ Şair, âşğın hayret denizinin dalgıcı olduğunu söyler:

Minnet çeker mi dürr-i girân-mâyeye müdâm

Ġavvâş-ı baħr-i ħayret olur âşinâ-yı ‘aşk (G.236-3)

2.3.31.Belâ:

Belâ, Allah’tan gelen, Allah’ın kullarını sınamak için verdiği, afiyetin zıddı bir hâldir. Sufiler sürekli rıza hâlinde oldukları için, belâyı şikâyetsiz, sabırla kabul ederler. Belânın acısını duymazlar ve belânın ardından karşılığını alacakları için kendilerini avuturlar. Onlar için en büyük dert aşk belâsıdır. Fakat sufiler için bu zevk alınacak bir belâdır. ¹¹⁹ Ayrıca kulun çektiği cefalara samimî şekilde katlandığı oranda Allah’a yakınlaşması söz konusudur. Bunun için Hz. Muhammed, “En şiddetli belâlara dūçâr olanlar peygamberlerdir; sonra da veliler.” buyurmuştur. ¹²⁰ Âşık, belâ konusunda iddiasını ortaya koyarak, aşk derdinin ve gam sınırının ucu bucağı olmadığını belirtir:

Yoğdur belâ vü ğuşşâ vü derdüñ nihâyeti

Serħadd-i ğamda belli degüldür ħudūdumuz (G.188-3)

2.3.32.Cevher:

Dîvân’da cevher gözyaşına, nazma, aşka, akla, jaleye teşbih edilse de tasavvufî manada Hz. Muhammed’in kutsal ruhu anlamında sadece bir yerde kullanılmıştır:

Senüñ zātuñ gibi burc-ı felekden

Vücūda gelmedi pākize gevher (G.164-4)

¹¹⁸ Uludağ, Süleyman, “Yakîn”, a.g.e., s.577.

¹¹⁹ Uludağ, Süleyman, “Belâ”, *TDİ*, C. 5, İstanbul, 1992, s.380

¹²⁰ Uludağ, Süleyman, “Belâ”, a.g.e., s.92.

2.3.33.Can gözü:

Tasavvufta insanın dünyayı gören iki gözünün dışında kalbinde iç âlemi gören iki göz daha olduğuna inanılır. Aynü'l-kalb, dide-i can, çeşm-i batın-bin, marifet gözü ve kalp gözü gibi adlar alan can gözü, âlemdeki varlıkların iç yüzünü ve manevî âlemdeki gerçekleri görür. Kalp gözü his perdesiyle örtülü olduğu için onu mücahede ile açmak gerekir. Basireti açılan kişilerin kalpleri öyle bir nurla dolar ki, Hz. Muhammed'in Kur'an-ı Kerim'le verdiği haberin gerçek olduğunu, şüphe, tereddüt ve hayretten sıyrılarak idrak ederler.¹²¹ *Dîvân*'da can gözü, çeşm-i can şeklinde kullanılmıştır:

Ey Hîşâlî cân gözin aç h Vâb-ı gâfletden uyan

Dîde-i tenle görünmez ' aşîka didâr-ı yâr (G.142-5)

2.3.34.Vahdet, kesret:

Allah, Vücut-ı Mutlak olduğu için varlıklar onun zatında bir araya gelmiştir. Vahdet, Hakk'ın birliği demektir. Bu sonuca ulaşmanın yolu kulun kendi varlığından, iradesinden geçmesidir. Böylece Hakk'ın iradesine vâkif olur. Salik mevcudatı Allah olarak görür, ondan başka hiçbir şeyi göremez. Hatta nefsinden geçtiği için kendini Allah'la bir görse de, daha sonra Yaradan ile yaradılanı ayırmayı başarır. ¹²² Görünüşte çok olarak görülen varlıklar, gerçekte birdir; yani vahdettir.

Vahdet-i zâtuña şehâdet ider

Bî-nizâ' olduğu bu mülk-i şühûd (G.41-2)

Çokluk anlamındaki kesret, dünyadaki nesnelere Allah'ın dışında, ondan ayrı olarak bilmek ve farkına varmaktır. Masiva kesrettir. Sufî kesretten kurtulamazsa, vahdete ulaşamaz. Yalnız vahdet kesretten ayrı bir

¹²¹ Uludağ, Süleyman, "Basiret", *TDİ*, C. 5, İstanbul, 1992, s.103.

¹²² Uludağ, Süleyman, "Vahdet", a.g.e., s.552-553.

şey değildir, onun içindedir. Buna kesrette vahdet(Vahdet der-kesret) denir.

123 Şair, artık kesretten kurtularak vahdet makamına varmayı başarmıştır:

O şūh u şengüli tenhâ düşürdük ey dil-i zâr

Maķâm-ı vahdete irdi şoñ ucı keşretümüz (G.206-5)

2.3.35.Masiva:

Allah'tan başka her şey, varlık ve eşya için kullanılan masiva, tecelliye, zuhura ve ruhî mertebeleri geçmeye engel teşkil eder. Suffinin masivayı fikrinden çıkarıp atması, onun yerine Allah sevgisini koyması gerekir. Gönlünü masivadan uzaklaştıramayan kişiler, Allah'ın mahzarı olmayı başaramazlar. 124 *Dîvân*'da masiva bir semte ve gönüldeki nakışlara teşbih edilir:

Mâsivâ nakşın gider hâtırdan ey dil sâde ol

Kayd-ı dünyâya taķayyüd eyleme âzâde ol (G.276-1)

2.3.36.Riya:

Tasavvufî ıstılahta Allah için yapılmayan samiyetsiz ibadetler manasında kullanılan riya¹²⁵, *Dîvân*'da daha ziyade zahidin ikiyüzlülüğü anlamında ele alınır. Aşağıdaki beyit, şairin yalan ve riyadan vazgeçtiği yolundadır:

İçerüz bâde-i nâbı hükemâ kavlince

Geçmişüz zerķ ü riyâdan 'urefâ kavlince (G.417-1)

2.3.37.Terk:

Tasavvufta terkin dört şekli vardır: 1.Terk-i dünya: Zahit bütün dünya nimetlerini, malı, mülkü ahiret için terk eder. 2.Terk-i ukbâ: Allah'ın cemalini temaşa için cenneti terk eder. 3.Terk-i hestî: Salik varlığını yok

123 Kara, Mustafa, "Kesret", TDEA, C. 5, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982, s. 2294-295.

124 Kara, Mustafa, "Mâsiva", TDEA, C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986, s. 154.

125 Uludağ, Süleyman, "Riyâ", a.g.c., s.438.

ederek, fâni olur. 4.Terk-i terk: Aklındaki terk kavramını da bırakarak terki terk eder. ¹²⁶ *Dîvân*'da terk; ikiyüzlülüğü, perçem hevesini, sevgiliyi, matem kıyafetini ve sevgilinin yolunda her şeyi terk etme anlamında kullanılır. Beyitte âşık için bir gönülde iki sevgiliye yer vermenin güç olduğu söylenir. İkisinden birini terk etmelidir. Çünkü Allah birdir. Birlikte çokluk olamaz:

İki dildâra dil virmek bir 'âşık hayli müşkildür

İkisinden birin terk it Hîşâlî bir durur Mevlâ (G.19-5)

2.3.38.Halvet, çile, hücre:

Mutasavvıflar Hak'la olmak için halktan ayrı olmayı, yalnız yaşamayı tercih etmişlerdir. İlk dönemlerde zahitler ıssız yerlerde, toplum hayatından uzak şekilde hayatlarını sürdürmeye meylettiler; daha sonraki dönemlerde ise bazı mutasavvıf ve tarikat mensupları onları örnek alarak halvet yapmayı tasavvufun bir unsuru hâline getirdiler. Ancak yüzyıllar içinde halvetin şekli konusunda farklı fikirler oluşmuştur. VIII. yüzyılda sufiler insanlar içinde yer almaz; ancak bütünüyle inzivaya çekilme ve dünya nimetlerini terk etme davranışında da bulunmazlardı. Bu kişiler görünürde halkın yanında, batında ise Allah ile bulunmak fikrinden hareketle, Allah'a ermek için halk içinde de halvet yapılabileceğini savundular. X. yüzyıldan sonra ise bir mürşidin yardımı ile halvethaneye veya çilehaneye girilir; sufi, böylece dünyanın görüntülerinden etkilenmemek için karanlık bir odada ilâhî tecellileri seyre koyulur¹²⁷ Beyitte şair, dünyanın görüntülerinden kalbi temizleyerek, ilâhî sevgiliyi halvete davet ettiğini, böylece kalpte ilâhî nurun zuhur ettiğini belirtmek istiyor:

Mâsivâdan kim sarây-ı albi tenhâ eyledüm

Da' vet idüp alvete cânânı peydâ eyledüm (G.284-1)

¹²⁶ Uludağ, Süleyman, "Terk", a.g.e., s.525.

¹²⁷ Uludağ, Süleyman, "Halvet", *TDİ*, C. 15, İstanbul, 1997, s.386-387.

Hız. Muhammed döneminde tarikat ve tekkelerdeki hâliyle sistemleştirilmiş ve belli bir süre devam eden çile hayatı yoktu. Bununla beraber dünya nimetlerinden uzak durmaya çalışan, evlenmeyen, sürekli oruç tutan, sabaha kadar ibadet eden kişiler mevcuttu. Ancak bu aşırı hâller Hız. Muhammed tarafından engellenmişti. VII. yüzyılda zahitler arasında çile çekmek yaygın bir eğilim şeklinde baş gösterdi. Tarikatların oluşumundan sonra salikin nefsinin terbiye için çile şart görülmüştür. Çile, nefis arzularından kurtulup ruh temizliğine erişmek amacıyla belli (kırk gün, bin bir gün gibi) ya da belirsiz bir süre bedeni ve nefsi zevk aldığı şeylerden uzak tutmaktır. Yeme, içme, uyuma da en aza indirilir. ¹²⁸ Şair, fakirlik ve felaket köşesinde çile çekip, yaşının elliye geçtiğini ve sonunda belinin iki büküm olduğunu ifade ederek, aşk yolunda yaşadığı sıkıntıları dile getirir:

Güşe-i faqr ü felâketde nice çille çeküp

‘Ömr-i hamsîni geçüp bükdi belüm âhir-kâr (K.-62)

2.3.39.Biat:

Mürit olmak isteyen bir şahsın, şeyhe ve onun kurallarına uyacağına dair verdiği sözdür. (Bkz. Tarik, Sülûk) ¹²⁹ Şair, bir pire bağlanmış, eline “sübha-i sad-pare”yi almıştır. Subha hebaya verilen isimdir. Heba Allah’ın halkı yarattığı yerdir ve Allah, ruhlar yaratıldıktan sonra üzerlerine burada nur serpiştirmiştir. Bu nura hangi ruh değdiyse o kişi hidayete ermiştir. Nura değmeyen kişiler ise azgınlık içinde yollarını kaybetmişlerdir. ¹³⁰ Şair kendini hidayete eren ruhların içinde kabul eder:

Yüz çevirmişdür riyâdan pîre bî’at eylemiş

Kim çıkar elde tutar bir sübha-i şad-dâneyi (G.455-3)

¹²⁸ Eraydın, Selçuk, “Çile”, TDİ, C. 8, İstanbul, 1993, s.315.

¹²⁹ Türer, Osman, “Bi’at”, TDİ, C. 6, İstanbul, 1992, s.124.

¹³⁰ Uludağ, Süleyman, “Subha”, a.g.e., s.477.

2.3.40.Cezb:

Cezbe, sözlük anlamı olarak “çekmek”, tasavvufî anlamda Allah’ın kulunu kendine çekmesi, kendi huzuruna yükseltmesi demektir. Böylece kulun kalbinden perde kalkar ve Allah’ın iradesi ile yakîn nuru ile aydınlanır, birden bire manevî makamlara yükseltilir. Cezbe, sırasında kul, Allah dışındaki her şeyi unutarak, kendinden geçer. Bu hâl sülûkta olmayan kişilerde görülürse makbul değildir. Çünkü cezbeleri nefsin etkisinden kurtulamadıkları için kalbîdir, ruhî değildir. Bu kişiler Hakk’ı müşahede ettiklerini zannetseler de ruhlar âlemini müşahede ederler. Cezbesi ruhî olanlar ise Allah’ı seyre koyulurlar. Bundan dolayı sülûk içinde olanlar kemal derecesine erdiklerinde vahdet-i vücuda dair sözler ifşa etmezler. ¹³¹ Şair, sevgilinin yüzünü sülûkun güzelliğine kapılmış bir salike teşbih eder ve ilâhî güzelliğin cezbeli kalplere sahip olduğunu söyler:

Ruhsâr-ı dilber olmuş hüsn-i sülûka sâlik

Cezb-i kulûba mâlik didâr bir taraftan (G.355-2)

2.3.41.Ruz-ı Elest:

Dîvân Edebiyatında bezm-i elest tabiri ile de anılan ve Allah’ın ruhlara “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusuna karşılık ruhların “Evet.” dedikleri meclistir. Dîvân Şiirinde âşıklar sevgiliyi bu mecliste görüp âşık olmuşlar ve o günden beri bu aşkı içlerinde saklamışlardır. O mecliste Allah’a söz veren ruhlardan bazıları sözlerini unutmuş ve küfre düşmüşlerdir. Küfre düşmeyenler ise dünyanın zevkine olduğu kadar derdine de katlanmayı göze almışlardır:

Zevk u şafâ vü derd ü belâ vü elem ki var

Halk-ı cihâna kısmet-i rûz-ı elest olur (G.113-2)

¹³¹ Yılmaz, Hasan Kâmil, “Cezbe”, TDİ, C. 7, İstanbul, 1993, s.504.

2.3.42.Bazı Mutasavvıflar

2.3.42.1.Gülbaba:

Asıl adı Cafer olan Gülbaba'nın babası Hz. Hasan'ın soyundan Kutbü'l-ârifin Yalınkılıçoğlu Veliyyüddin'dir. Gülbaba, Isparta'nın Uluborlu ilçesinin İlegöp köyündendir. 1541 yılında Budin seferine katılmış ve bu fetih esnasında şehit olmuştur. Naaşı Budin'e defnedilmiş ve 1543-1548 yıllarında Budin Beylerbeyi Yahya Paşazade Mehmed Paşa'nın emriyle yapılan türbesi uzun yıllar ziyaret yeri olarak kalmıştır. ¹³² *Dîvân*'da Gülbaba vasfında bir gazel bulunur. (Bkz. G.16)

2.3.42.2.Mansur (Hallâc):

857 yılında İran'ın Beyza kentinde dünyaya gelen Hallâc-ı Mansur, gençliğinde Irak'ın Vâsıt kentine gelerek iki yıl Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'nin hizmetine girdi. Daha sonra Bağdat'a giderek Cüneyd-i Bağdadî, Amr b. Osman el-Mekkî, Ebu'l-Hüseyin en-Nurî gibi ünlü sufilerin sohbetlerinde yer aldı. Bir süre Mekke'ye gitti. Orada çileye girdi. Sülûkunun tamamlanması ile birçok seyahata çıktı. Sırrını ifşa ettiği için birkaç kez zindana atıldı. En sonunda halife tarafından verilen fetva ile Bağdat'ta 921 yılında idam edildi. ¹³³ *Dîvân* Edebiyatında sevgilinin saçları dâr ağacına benzetilince âşık, Mansur gibi aşk şehidi olarak anılır. Âşıkların gönülleri sevgilinin saçlarına asılmıştır. Bu hayalden yola çıkarak şair, Mansur'un dârağacına çekilmesi olayını başka bir sebebe bağlar. Mansur aşk ile sevgilinin saçlarının hevesine düşerek dârağacının ipine asılı kalmıştır. Mansur vahdete ulaşma yolunda makamını kesret olan saçlar eyleyerek, vahdet olan yanağa yakınlaşacaktır. Canı; yani maddî varlığı ilâhî sevgili için yok ederek, fenafillaha ulaşacaktır:

Hevâ-yı zülf-i yâr ile maqâmın ser-bülend idüp

Çekildi dâr-ı 'uqbâya Hişâlî 'aşk ile Mansûr (G.141-5)

¹³² Kaçalın, Mustafa S., "Gülbaba", *TDİ*, C. 14, İstanbul, 1996, s.227-228.

¹³³ Eraydın, Selçuk, a.g.e., s.252-253.

2.3.42.3. İbrahim Edhem, Şiblî:

Edhem, VIII. yüzyılda yaşamış (ö.H. 161/M. 778), sultan iken tacını ve tahtını bırakıp, tasavvuf yoluna girmiş bir kişi olarak edebiyatta tasavvuf erbabları için bir timsal olarak anılır. ¹³⁴

Şiblî, Cüneyd-i Bağdadî'nin müritlerinden ve Mâlikî mezhebinden bir kişidir. Babası Mâverâünnehir'deki Şibile'den olduğu için bu adla anılmıştır. H. 334/M. 945 yılında vefat etmiştir. ¹³⁵

Mey ü maḥbûb ile 'işret iderken zâhid-i sâlûs

Söze gelse velî Şiblî vü İbrâhîm-i Edhemdür

(G.84-5)

---

¹³⁴ Onay, Ahmet Talât, "Edhem", a.g.e., s.183.

¹³⁵ Onay, Ahmet Talât, "Şiblî", a.g.e., s.428.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CEMİYET

1.ŞAHISLAR

1.1.Tarihî Şahıslar:

1.1.1.Hükümdarlar, devlet adamları:

1.1.1.1.Sultan II. Osman (Genç Osman)¹³⁶:

Genç Osman adına yazılmış müstakil beyitlerin dışında herhangi bir şiir *Dîvân*'da yer almaz. Bu beyitlerde şair, Sultan'ın kendisini gözden uzak tutmamasını ve yad etmesini ister. Bir beyitte ise, sevgili olarak hayal ettiği Sultan II. Osman'ın dudağını öpmekle Osmanlı ülkesinin kuşatıldığı hissini duyduğunu ifade eder:

Büse-i la' l-i revân-bağşın alup 'Oşmānuñ

Mülk-i 'Oşmān şanuram oldı müsahhar bu gice (G.396-3)

1.1.1.2.Sultan IV. Murad ¹³⁷:

Dîvân'ın birçok yerinde Sultan IV. Murad'ın ismi geçtiği hâlde şair, sultanın vafında herhangi bir kaside yazmamıştır.

Sultan IV. Murad'ın vasıflarının çeşitli hayaller içinde anlatılmadığı görülür. Sultan'ın adının geçtiği bir gazelde, söze sevgilinin sıfatları ile başlanır, ardından şair kendisini mana denizine benzetir ve sözünün Şah'ın kulağına küpe olmasını ister. Gazeli şu beyitle sonlandırır:

Ey Hişālî umaruz luğf-ı Hudādan ki bu yıl

Hān Murāduñ nazar-ı himmeti Bağdāda ola (G.3-5)

¹³⁶ I. Ahmed ve Hatice Mahfiruze Sultan'ın oğulları olup Kasım 1604'te dünyaya gelmiştir. 14 yaşında, Şubat 1618'de tahta geçmiştir. II. Osman. Arapça, Farsça, Latince, Yunanca ve İtalyanca bilen, Fârisî mahlasıyla şiirler yazan bir padişahı. Yeni bir orda teşkili için bazı istislahlar yapmak isteğinde olduğu ve Hacc'a gitmeyi amaçladığı için askerler arasında çıkan isyan sonucunda, Yedikule'ye kapatıldı ve Mayıs 1622 yılında şehit edildi. (Akgündüz, Ahmed; Öztürk, Said, Bilinmeyen Osmanlı, İstanbul, 1999, s.181.)

¹³⁷ I. Ahmed ve Mah-peyker (Kösem) Sultan'ın oğullarıdır. 27 Temmuz 1612 yılında İstanbul'da doğmuş, 1623 tarihinde 11 yaşında iken padişah olmuştur. 1632 yılına kadar Kösem Sultan, Sadrazamlar ve Şeyhülislam ve benzer devlet adamlarının devleti yönetmesinin ardından, 1640'a kadar asıl saltanat devresini sürmüştür. Devlet toprakları üzerinde emniyeti ve asayişini temin etmiş; İran gibi dış tehlikelere karşı güçlü bir yönetim sergilemiştir. 1635 ve 1638 yılında yapılan İran Seferleri (Revan Seferi, Bağdat Seferi) sonucunda Bağdat Fatihî ünvanını kazanmıştır. (Akgündüz, Ahmed; Öztürk, Said, Bilinmeyen Osmanlı, İstanbul, 1999, s.184-187.)

Sultan IV. Murad adına yazılmış bir başka gazelde şair, padişahın yüzünün ve alınının nurunu, cihanı aydınlatan güneşe teşbih eder ve Sultan'ın adaletinden dem vurur, ardından padişahın huzuruna çıkıp hâlini bildirme isteğini ortaya koyar:

Gel eyle du'â ḥayr ile Sultân Murâda
Ser-defter odur 'adlile ey dil hulefâya (G.383-4)

'Arz itmekiçün ḥâlümüz ol şâha Ḥiṣâlî
Yerden göge dek yalvaralum bâd-ı şabâ (G.383-5)

1.1.1.3.Murtaza Paşa ¹³⁸:

Budin Beylerbeyi Murtaza Paşa'nın *Dîvân*'da bir beyitte adı anılır:

Ḥiṣâlî dâd ü 'adlile Budun serdârıdur şimdi
Vezîr-i bî-nazîri Ḥân Murâduñ Murtażâ Pâşâ (G.14-5)

1.1.1.4.Musa Paşa ¹³⁹:

Dîvân'ın başında Musa Paşa adına bir kaside yer almaktadır. Paşa, İran mitolojisinden ve İslâm tarihinden alınmış şahsiyetlerin özellikleri ile övülmeye çalışılır. Bu şahsiyetler Feridun, Âsaf, Neriman, Hz. Musa, Hz. Ali (Haydar), Hz. Ömer (Faruk), Cem, Hz. İsa, Hz. Yusuf'tur. Musa Paşa'nın devleti Feridun'a, kahramanlığı Neriman'a, dudakları ölüleri diriltten Hz. İsa'nın dudağına, eli ışık saçan Hz. Musa'nın eline, adaleti Hz. Ali ve Hz. Ömer'e, yüzü Hz. Yusuf'a benzetilir. Kendisine en çok benzetilen kişi ise Hz. Süleyman'ın veziri Âsaf'tır.

¹³⁸ IV. Murad devrinde Şarkikarahisar Valiliği yapmış; Sultan Osman'ın öcünü almak için isyan eden Abaza Paşa'nın zorlaması ile Maraş valisi Yusuf Paşa ve Sivas Valisi Tayyar Paşa ile birlikte Abaza Paşa'nın tarafına katılmaya zorlanmıştır. (Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, C.I, II, Haz.: Neşet Çağatay, s.225.) Ayrıca 1606 Zitvatorok'tan Budin ve Peşte civarında gerçekleşen serhad mücadelelerinde Budin Beylerbeyi Murtaza Paşa, 1626 yılında Nögrad'ı muhasara etmiş, Segedin ve Peşte civarına sokulan Alman, Macar ve Hırvat güçlerini Peşte sahrasında yenilgiye uğratmış ve 13 Eylül 1627 yılında Szöny muadesi akd olunmuştur. (Baysun, Cavid, "Budın", *İ.A.*, C.2, İstanbul, 1979, s.752.)

¹³⁹ Koca Mustafa Paşa: Sultan İbrahim devri Kapudan-ı Deryalarından, Sultan Murad devrinde Budin Valisi. Girid Seferi açılınca Serdar Müşavirliğinde, bir süre de İstanbul Muhafızlığında bulunmuştur. (Naima Tarihi, Haz.: Zuhuri Danişman, İstanbul, 1969, C. 5, s.2005.)

Bunlar dışında Paşa'nın kılıcı, harap yerleri imar edişi, şerefi gibi özellikleri de söz konusu edilir. Tarihî bir olay olarak özellikle Paşa'nın Budin Muhafızlığı zamanında kazandığı başarıları anlatılır:

Didi hemnâm-ı Kelîm a' ni Mûsâ Pâşâ

Kim odur 'adlile serhadd-ı Budîne serdâr (K.-28)

Mâcaruñ bâc ü harâcın kılıcuñla alduñ

'Arş-ı a'lâya aşılsa n'ola tîguñ yeri var (K.-39)

Nice çäsârını tîguñla harâca kesdüñ

İlçisin pâdişeh gönderüp itdüñ iş'âr (K.-40)

1.1.1.5.Celâleddin:

Dîvân'da sadece iki yerde geçen bu isim, devlet hizmetinde çalışmış bir kişiye aittir. Bu kişinin kimliğine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamasına karşın, beyitlerden anlaşıldığı üzere Mevlâna Celâleddin Rumî de kastedilmemiştir:

Görüp hüsñ ü cemâlüñ oldı çâker

Küçücükden Celâle'd-dîn-i ekber (G.149-1)

İşigüñde şehâ derbânuñ idi

Küçücükden Celâle'd-dîn-i ekber (G.161-3)

1.1.1.6.Hasanbeyzâde¹⁴⁰:

Şair Hasanbeyzade hakkında da bir övgü beyti yazmıştır:

¹⁴⁰ Hasanbeyzâde (ö. 1636) XVII. yüzyılın tanınmış müverrih ve devlet adamlarından biridir. Tarihte yazmış olduğu *Tarih*'i ile ün salmıştır. Ayrıca Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi'ne bizzat katılmış bir tezkirecidir. (Köprülü, F. Orhan, "Hasanbey-zâde", *İ.A.*, C. 5, İstanbul, 1977, s.334-337.)

Boynı bağlu şulı itdi nice āzādeleri

Ol şeh-i mülk-i şüşün ya' ni Ğasanbeg-zāde (G.413-3)

1.1.1.7.Vezzanoğlu İsmail:

Bu kişinin de kimliği hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak beyitten anlaşıldığı üzere bu kişi bir kuyumcudur. “Vezzanoğlu” adı, “tartan, kantarcı” demektir. şair, kişinin adından yola çıkarak, “Eğer, Vezzanoğlu İsmail’in ölçüsü kolay olsaydı, can nakdini ağırlığınca altına alırdım.” diyerek, bu kişinin tartı konusundaki adaletsizliğini ifade etmek istemiştir:

Alurdum ağırı altuna cān nağdin virüp ey dil

Müyesser olsa Vezzānođlı İsmā' il mevzūnı (G.451-4)

1.1.1.8.Sipahi-zade:

Hakkında bilgi edinemediğimiz bir sipahi, *Divān*'da sadece bir beyitte anılır:

Silāhdār olmak isterse Sipāhī-zāde lāyıkdur

Ki anuñ şevket ü dārātı yoğdur řāh-ı Dārāda (G.420-2)

1.1.1.9.Cengiz¹⁴¹:

Eğri gazası ve fethi, şair tarafından Nuh'un tufanına ve Cengiz Han'ın fitnesine teşbih edilir:

Güyyā tūfān-ı Nūh u fitne-i Cengizdür

Tīđ-ı hūn-efřān ile feth ü gazāsı Egrinüñ (G.252-3)

¹⁴¹ 21 Ocak 1155 yılında, bugün Doğu Sibirya topraklarından geçen Onun nehrinin kıyısında yer alan Deli-ün Boldak'ta doğmuştur. Asıl adı Tımuin olan Cengiz Han, Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk hükümdarıdır. 1206 yılında bütün Moğol hükümdarlarını hakimiyeti altına alarak, kağan ilan edilmiştir. Hükümdarlığı boyunca Kore'den Yakındoğu'ya ve Güney Avrupa'ya, Güney Sibirya'dan Çin Hindi'ne kadar uzanan geniş bir imparatorluk kurmayı başarmıştır. 1227 yılında vefat eden Cengiz Han, ālim ve sanatçılara değer vermesine rağmen, istila ettiği yerlerde acımasızlığı ile ün salmıştır. (Kafalı, Mustafa, “Cengiz Han”, *TDİ*, C. 7, İstanbul, 1993, s.367-369.)

1.2.Şairler

1.2.1.Feridüddin Attar¹⁴²:

Dîvân'ının pek çok yerinde bahsettiği için şairin Attar'a karşı derin bir sevgi ve saygı duyduğu düşünülebilir. Şair, "Attar" sözcüğünün koku satan anlamından da yararlanarak tevriyeli söyleyişlere yer vermiştir. Hisâlî, "Her yeri misk ve amber kokusu sarmıştır; sanki çimenliğe Hoca Attar ya da 'koku satan' biri gelmiştir." diyerek, Attar'ın şiirleriyle insanlara verdiği hoş duyguları, manaları güzel kokulara benzetir:

Müşk ü 'anber koşusu tutdı dimâg-i dehri

Güyyâ kındı çemen şahına Hâce 'Attâr (G.181-4)

1.2.2.Isfahanlı Kemal (Hallâk-ı Me'ani)¹⁴³:

Şair, "Eğer Hallâk-ı Me'anî gibi yaratıcı olabilsek, belâgat ülkesini ele geçirebilirdik." söyleyişi ile kendisini henüz Isfahanlı Kemal kadar iyi bir şair olarak görmediğini ifade eder:

Teshîr olur idi bize de mülk-i belâgat

Hallâk-ı Me'anî gibi hallâk olabilsek (G.248-2)

¹⁴² 1142-1145 yılları arasında Nişabur'da dünyaya geldi. Tıp ve eczacılıkla uğraştığı için Atar lakabına almıştır. Kendisini tasavvufa verdikten sonra, Irak, Şam, Mısır, Mekke, Medine, Hindistan ve Türkistan'a yaptığı seyahatlerden sonra Nişabur'a döndü ve İnzivaya çekildi. Moğollar tarafından bu şehirde şehit edilmiştir. Eserleri: *İlâhîname*, *Esrarname*, *Musibetname*, *Hüsrevname*, *Muhtarname*, *Mantıku't-Tayr*, *Dîvân*, *Tezkiretü'l-Evliya*. (Şahinoğlu, M. Nazif, "Atar, Feridüddin, *TDİ*, C. 4, İstanbul, 1991, s.95-98.)

¹⁴³ Hallâk-ı Me'anî (manalar yaratıcı) lakabı ile tanınan, Isfahan'da siyasî kuvveti elinde tutan, Saidî ailesini öven bir şairdir. (Huart, Cl., "Kemâleddin İsmail", *İ.A.*, C. 6, İstanbul, 1988, s.570-571.)

1.2.3.Sa'dî, Hâfız, Selman, Zahir¹⁴⁴:

Şair, sevgilinin niteliklerini anlatmada Sa'dî, Hâfız, Selman, Zahir gibi şairlerin güçsüz kaldığını belirtir:

Gülistân-ı ruhuñ evşâfını kim bu haķir itdi

Ne Sa' dî vü ne ĥod Hâfız ne Selmân u Zahir itdi (G.442-1)

1.2.4.Şeyh Kemaleddin Mesud¹⁴⁵:

Şair, şiirini "pir-i Hucend"e benzetirse sevgilinin dudağının niteliğini övebileceğini söyler:

Lebleri vaşfında cānānuñ kemāle irgürüp

Nazm-ı pākum hem-ser-i pîr-i Hucend itsem gerek (G.247-4)

1.2.5.Husrev-i Dehlevî¹⁴⁶:

Şair, şiirinin Husrev ve Isfahanlı Kemal tarafından beğenileceğini ifade eder:

Tahsîn ider bu nazmuña Hüsrev zihî Kemâl

Sensin Hişâli şâ' ir-i şîrîn-edâ-yı 'aşķ (G.236-5)

¹⁴⁴ Sa'dî: 1213-1292 yıllarında yaşamış, ilk öğrenimini Şiraz'da almış, Moğol istilası ile 1225'de Bağdat'a gelerek Nizameye Medresesinde öğrenimini devam ettirmiştir. İslâm ülkelerine yaptığı seyahatler esnasında Şihabüddin Sühreverdî ile tanıştı ve 1256 yılında Şiraz'a döndü. Salgurlu Hükümdarı Ebubekir b. Sa'd b. Zengi ve oğluna yakın bir hayat sürdürdü. Bostan ve Gülistan adlı ahlâki ve nasihat niteliğindeki mesnevileri ile ünlüdür. (Yazıcı, Tahsin, "Sa'dî", İ.A., C. 10, İstanbul, 1967, s.36-41.)

¹⁴⁵ Hafız-ı Şirazî: 1317 ya da 1326'da Şiraz'da doğan Hafız, iyi bir eğitimin ardından, rind denilen insanların hayat tarzından etkilenmiş, Hükümdar Ebu İshak ve onun oğlu Şah Şülcâ döneminde saraya yakınlaşmış, 1389-1390 yılında Şiraz'da vefat etmiştir. Türk Edebiyatında Şeyhî, Ahmed Paşa, Fuzûlî, Bâkî, Nef'î gibi şairleri tesiri altına almış; Nedim ve Şeyh Galip gibi şairlerin takdirini kazanmıştır. (Yazıcı, Tahsin, "Hafız-ı Şirazî", TDİ, C. 15, İstanbul, 1997, s.103-106.)

¹⁴⁶ Selman-ı Savecî: 1376 yılında vefat etmiş İranlı kaside şairidir. Zahir:Örgençli olup ömrünü Tebriz'de geçirmiş, 598 yılında katl olunmuş bir kaside şairidir. (Onay, Ahmet Talât, "Selman, Zahir", a.g.e., s.297-298.)

¹⁴⁵ Hicaz dönüşü Tebriz'i vatan edinmiş, Tebriz'in Toktamış Han tarafından işgali üzerine Kıpçak sarayında dört sene ikamet etmiştir. Tebriz'e dönünce Sultan Hüseyin bin Üveys Celâirî kendisine bir hankâh yaptırmıştır. H. 792/M. 1389-90 yılında Tebriz'de vefat etmiştir. (Onay, Ahmet Talât, "Pir-i Hucend", a.g.e., s.368.)

¹⁴⁶ Dehli'de doğmuş, Dehli hükümdarlarının himayesinde yaşamış bir şairdir. Şiirleriyle dikkat çektikten sonra, Şeyh Nizameddin'e bağlanmış ve tasavvufî eserler kaleme almıştır. H. 725/M. 1324-25 yılında Delhi'de vefat etmiştir. (Onay, Ahmet Talât, "Husrev-i Dehlevî", a.g.e., s.250.)

1.3.Sanatkârlar

1.3.1.Behzad:

Tanınmış bir minyatür sanatçısı olan Behzad, Hüseyin Baykara'nın nedimlerinden biri olup, Baykara'dan ve Ali Şir Nevaî'den destek görmüş bir sanatçıdır. ¹⁴⁷ Şair, kendini sevgilinin yanaklarının niteliklerini anlatmada Behzad kadar başarılı bulur:

Ol bütüñ taşvîrini nakş itmede Behzâdsın

Şanma kim şâgird-i Kâbil olasın üstâdsın (G.328-1)

1.3.2.Manî:

Aslında Maniheizm dininin kurucusu olduğu hâlde, Dîvân Edebiyatında ünlü bir ressam olarak kabul edilir. ¹⁴⁸ Âşığın gönlündeki yanakların resmi, Manî'yi ve Behzad'ı kışkandıracak niteliktedir:

Ruĥlaruñ taşvîrini resm idicek deyr-i dile

Reşk-i nakş-şüret-i Mânî vü Behzâd eyledüñ (G.256-5)

1.4.Eserler

Eser adı olarak *Mantku't-tayr*, *Gülşen-i Raz*, *Kanun*, *Mesnevî* ve *Gülistan* anılır. Bunlar sırası ile Feridüddin Attar, Şebüsterî, İbn-i Sina, Mevlâna ve Sa'dî'nin eserleridir. Eser isimleri sözlük anlamlarıyla birlikte tevriyeli olarak kullanılır. Çalışmanın çeşitli yerlerinde geçtiği için eserlerin sadece adları verilmiştir.

1.5.Tarihî, Efsanevî Şahsiyetler

1.5.1.Abdullah b. Abdilmuttalib:

Hız. Muhammed'in babası olan Abdullah'ın doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, kaynaklar Sasanî Hükümdarı Nuşirevan'ın saltanatının 24. ya da 42. yılında doğduğunu belirtirler. Babası

¹⁴⁷ Tökel, Dursun Ali, *Dîvân Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Şahıslar Mitolojisi*, Akçağ, Ankara, 2000, s.121.

¹⁴⁸ Bkz. Tökel, Dursun Ali, a.g.e.. s.232-239.

Abdilmuttalib, annesi Fatıma bin Amr'dır. Abdullah'ın hayatına dair bilgiler birtakım rivayetlere dayanmaktadır. Babası Abdilmuttalib tek oğlan sahibi iken, on erkek çocuğa sahip olduğu takdirde birini kurban etmeyi adanmıştır. Bu gerçekleşikten sonra, Abdilmuttalib çevresinin engellemesi üzerine Abdullah'ın karşılığında yüz deve kurban etmiştir.

Abdullah'ın çok beğenilen bir genç olduğu rivayet edilir. Kendisinin pek çok talibi olmasına rağmen, Vehb kızı Âmine ile evlenmiştir. Evlendikten sonra çok yaşamadığı ve Hz. Muhammed'i yetim bırakarak öldüğü malumdur. Kaynaklara göre ölüm tarihi M. 570'dir. ¹⁴⁹

Mâh u ħurşid-i felek gögsin gerüp kerm atmasun

Bî-vecih bahşi qosun ruhsâr-ı 'Abdullahile (G.372-2)

1.5.2.Âsaf:

Hiz. Süleyman'ın veziri olan Âsaf, *Dîvân*'da sekiz yerde geçer. Bunların çoğu Musa Paşa'nın övüldüğü kasidede yer alır. Övülen, "Âsaf-ı tuğra-keş-i sultan-ı cihan, Âsaf-ı ferruh-dem ü ferhunde-likâ, Âsaf-ı İsi-dem, Âsaf-ı ferruh-ruhsar" gibi niteliklerle anılır:

İşigün maqsim-i erzâk iden Allah için

Merhamet kııl baña ey Âşaf-ı ferruh-ruhsâr (K.-67)

1.5.3.Belkıs:

Saba ülkesinin Düserç adlı bir beyi vardı. Bir gün bey, bir peri prensini yılanın elinden kurtarır. Bunun üzerine canını kurtardığı için peri prensi, kız kardeşini Düserç'e verir. Bu evlilikten Belkıs doğar. ¹⁵⁰ Belkıs, *Dîvân Edebiyatında* Hz. Süleyman'la birlikte anılır:

Oldı Belkıs ü Süleymân çemen-i bülbül ü gül

Götürür bād-ı şabâ tahtını rehber nevrüz (G.187-3)

¹⁴⁹ Topaloğlu, Bekir, "Abdullah", *TDİ*, C. 1 İstanbul, 1988, s.75-76.

¹⁵⁰ Tökel, Dursun Ali, a.g.e., s.299.

1.5.4.Bu-cehl:

Asıl adı Abdü'l-Hakem Amr b. Hişâm b. Muğîre, lâkabı Ebucehl (Cehaletin babası)'dir. Bu lâkap ona Hz. Muhammed tarafından takılmıştır. Hz. Muhammed'in düşmanı olan Ebucehl, Bedr gazasında Abdullah ibn Mesud tarafından öldürülmüştür.¹⁵¹

Dem-â-dem gösterürler mu' cize Bu-cehl ü Fir' avna

Birinüñ ism-i sãmîsi Muḥammed birinüñ Mūsā (G.19-4)

1.5.5.Cemşid:

Cem, İran hükümdarlarından biridir. Tarihte pek çok işler yapmasıyla ün salmıştır. Demirden zırhlar, silahlar imal etmiş; ip eğirmeyi bularak kumaşlar dokumuş; devlere hükmetmiş; kerpiç ve tuğladan saraylar inşa ettirmiş; güzel kokuları bulmuş; kısacası dünyada bilinmeyen ne varsa öğrenmeye gayret etmiş bir padişahdır. Ancak 300 yıl hüküm sürdükten ve ülkesinde ölümü Tanrı'nın da yardımıyla ortadan kaldırdıktan sonra her şeyi kendisinin yarattığını söylemiş, Tanrı olduğunu iddia etmiştir. 21 yıl içinde ordusu dağılmış, çevresinde hiç kimse kalmamış ve İran'ı terk etmek zorunda kalmıştır. 100 yıl sonra Çin'de ortaya çıkmış; halkın Dahhak'ı yardıma çağırması ile helak olmuştur.¹⁵² Cem'le ilgili söylenecek çok şey vardır. Dîvân Edebiyatında şarabı icat eden kişinin Cem olduğuna inanılır ve beyitlerde cām, işret, meclis unsurları ile birlikte anılır. Hisâlî'nin *Dîvân*'ında da çok defa bu mazmun içinde yer alır:

La' l-i lebüñ oldı yine cām-ı Ceme bā'ış

Cem cāmı da vaşluñ gibi bir 'âleme bā'ış (G.35-1)

Musa Paşa için yazılmış kasidede de Cem, bir övgü unsuru olarak kullanılmıştır:

¹⁵¹ Pala, İskender, "Ebucehl", a.g.e, s.147-147.

¹⁵² Tökel, Dursun Ali, a.g.e., s.125-126.

Ĥil' at-i fāhire vü tiġ-ı muraşsa' la seni

Ser-firāz itse n'ola pādişeh-i Cem-miġdār (K.-41)

1.5.6.Dahhak:

Cem'in kendini Tanrı ilan etmesinden sonra, zulüm gören halk, Dahhak'i yardım için çağırmıştır. Dahhak, Çin'de ortaya çıkan Cem'i öldürerek İran ülkesinin başına geçer. Mitolojide ve Dîvân Edebiyatında kötülüğün temsilcisi olarak yer etmiştir.

Dahhak, bir gün Şeytan tarafından babasını öldürmeye ikna edilir. Baba katili olduktan sonra da Şeytan, Dahhak'i rahat bırakmaz. Aşçı kılığında saraya gelir, onu et yemeye alıştırır. Şeytan'a hayran olan Dahhak, onun iki omzunu öpmesine izin verir. Bunun üzerine omuzlarından yılanlar çıkar. Ne yapıldıysa kurtulamaz. Bu kez Şeytan saraya bir hekim olarak girer. Bu yılanlara her gün insan beyni yedirilmesini söyler. Böylece ülkede zulüm hüküm sürer. Bütün eziyetlerinin sonucunda Feridun tarafından öldürülür. ¹⁵³

Zülfün gibi bir ef' i-i gejdüm dem olur mı

Ejder gibi karşı şura Daĥĥāke berāber (G.104-4)

1.5.7.Dara:

Şehname'nin kahramanlarından biri olup, Keyaniyan ailesinin dokuzuncu ve sonuncu hükümdarıdır. İskender ile yaptığı ve bozguna uğradığı savaşta ölmüştür. ¹⁵⁴ Dîvân'da övülen, Dara ve İskender ile karşılaştırılır:

Şeh-i mümtāz-ı 'ālemsin verāşetle 'abaenced

N'ola İskender ü Dārā işigün eylese mesned (G.39-1)

¹⁵³ Tökel, Dursun Ali, a.g.e., s.143-144.

¹⁵⁴ Tökel, Dursun Ali, a.g.e., s.151.

1.5.8.Feridun:

Dahhak'i öldürerek İran ülkesine 500 yıl hükümdarlık yapan bir kişidir. Tahta geçtikten sonra Cem'in kız kardeşlerinden üç oğlu olur: Selm, Tur, İreç. Tur'a Turan ülkesini, İreç'e İran ülkesini, Selm'e de Rum ve Batı ülkesini vermiştir. ¹⁵⁵ Feridun, Dîvân Edebiyatında adaleti ile söz konusu edilir. *Dîvân*'da Feridun, övülenin büyüklüğünü ifade etmek için kullanılır:

Didim ayâ bu kadar şevkete bâ' iş ne ola

Didiler devlet-i düstür-ı Feridûn-âşâr (K.-22)

1.5.9.Firavn:

Tarihten pek çok firavun geçmesine rağmen Dîvân Edebiyatında yer alan Firavn, Hz. Musa döneminde yaşamış olan kişidir. Firavn, Hz. Musa'nın kendisini imana davet ettiği, inanması için birçok mucizeler gösterdiği hâlde inanmaz. Üstelik inananlara eziyet eder. Halk bu eziyetten kaçmak için Hz. Musa ile birlikte yola çıkar. Firavn onları takip ederken Kızıldeniz'de boğulup ölür. ¹⁵⁶ Hz. Musa, Firavn'a inanması için çeşitli mucizeler göstermiştir. Bunlardan biri de elinden nur saçmasıdır. Sevgili rakibe gümüş kolunu gösterir. Şair bunu, Hz. Musa'nın Firavn'a nur saçan elini göstermesi olayına benzetir. Bu hayalin içinde rakip de zalim Firavn'a teşbih edilmiş olur:

Sâ' id-i şîmîni seyr itdürür ağyâra yâr

Şanki Fir' avna yed-i beyzâ-yı Mûsâ gösterür (G.55-2)

1.5.10.Aziz:

Hz. Yusuf kardeşlerinin kendisine ihaneti sonucunda önce kuyuya atılmış, daha sonra da bir kervana köle olarak satılmıştır. Kervanın Mısır'a gelmesiyle Mısır'ın Maliye Bakanı Aziz tarafından satın alınmıştır. Sevgili zamanın Yusufu'dur. Güzellikte Hz. Yusuf'la yarışır. Hatta ondan daha da

¹⁵⁵ Tökel, Dursun Ali, a.g.e., s.166-168.

¹⁵⁶ Pala, İskender, "Fir'avn", a.g.e., s.173.

güzelidir. Ancak onun güzelliğinin değerini rakipler bilemez. Beyitte Aziz'le kastedilen rakiplerdir: ¹⁵⁷

Bilmez bahā-yı behcet ü hüsnuñ ' Aziz-i Mısrı

Ey Yūsuf-ı zamāne haridār olan bilür (G.146-4)

1.5.11.Güstehem, Zal, İsfendiyar:

Her üçü de İran kahramanlarıdır. Güstehem, bir pehlivanın oğludur.¹⁵⁸ Zal, Sam'ın oğlu ve Rüstem'in babasıdır. İhtiyar anlamındaki Zal adı, saçı, kaş, kirpiği beyaz olduğu için verilmiştir.¹⁵⁹ İsfendiyar, Keyâniyân sülalesinden Güştasb'ın oğlu olup, İran'ın kahramanlarından biridir. Heft-han adı verilen tehlikeli yolu geçmiş iki kişiden biridir. İsfendiyar, Rüstem'le yaptığı bir savaşta ölmüştür.¹⁶⁰

Cihānuñ pehlevānānı çekildi bir bir ' uqbāya

Ne Zāl u Rüstem ü İsfendiyār u Güstehem vardur (G.102-4)

1.5.12.İskender:

İskender, Dîvân Edebiyatında kıssaları ile anılır. Ancak iki İskender vardır. Biri İskender-i Zülkareyn, diğeri Makedonyalı İskender'dir. Bu iki kişinin hayatları arasındaki benzerlik, onların başlarından geçen olayların birbirlerine yüklenmesine sebep olmuştur. Dîvân Edebiyatında, Hızır ile Zulemat ülkesinde Ab-ı Hayat'ı arayışları, İskender'in Yecüc ve Mecüc kavmi üzerine set yapması,¹⁶¹ uzaktaki varlıkları yakabilmek ve yalancılardan görüntüsünü yansıtmamak gibi özelliklere sahip bir ayna yaptırması ile söz konusu edilir. *Dîvân*'da da bu özellikleri göz önüne alınır.

¹⁵⁷ Pala, İskender, "Yusuf", a.g.e., s.525.

¹⁵⁸ Pala, İskender, "Güstehem", a.g.e., s.195.

¹⁵⁹ Pala, İskender, "Zal", a.g.e., s.532.

¹⁶⁰ Tökel, Dursun Ali, a.g.e., s.182.

¹⁶¹ Pala, İskender, "İskender", a.g.e., s.260.

Bir yerde de âşığın gönlü durmadan gezip dolaşan İskender'e benzetilir.
(Bkz. Gönül) 162

Câm-ı la' lüñ gibi İskender ü Hızra sordum
Bulmaduğ biz didiler çeşme-i hayvânı leziz (G.42-4)

Sâki-i bezm-i şafâ kim bâde-i aħmer şunar
Güyyâ câm-ı Cem ü mir 'ât-ı İskender şunar (G.163-1)

Cünd-i sermâya yapuğ sedd-i Sikender nevrüz
Oldı devletle çemen tahtına dâver nevrüz (G.214-1)

1.5.13.Karun:

Hız. Musa zamanında yaşamış çok zengin bir kişidir. Ancak çok da cimri bir kişiliğe sahiptir. Zenginliğine güvenerek Allah'a isyan etmiş, bunun ardından malı mülküyle heba olmuştur. 163

Zer ü sim-i bahârile tonadup küh u hãmünı
Çıkardı yer yüzine dest-i kudret genc-i Kârün (G.452-1)

1.5.14.Keykubad:

Şehname'de adı geçen İran hükümdarlarından biridir. Dîvân Edebiyatında adaleti ile yer alır; büyüklüğün, gösterişin temsilcisidir. 164

Gülşende 'işret iden cânân ile dem-â-dem
Reşk itmesün Hişâlî Cemşid ü Keykubâda (G.410-4)

162 Pala, İskender, "Ayineiİskender", a.g.e., s.62-63. Ayrıca Bkz: Pala, İskender, "İskender mi, Zülkareyn mi?", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XXVI, Yıl (1986-1993), İstanbul, 1993, s. 117-146.

163 Tökel, Dursun Ali, a.g.e., s.380.

164 Tökel, Dursun Ali, a.g.e., s.227-228.

1.5.15.Neriman:

Sam'ın babası, Zal'ın dedesi olan bir İran kahramanıdır. Dîvân Şiirinde kahramanlık ve yiğitlik sembolüdür. ¹⁶⁵ *Dîvân*'da övülen, kahramanlığı ile Neriman'a teşbih edilir:

Nice Āşaf ki Nerimāni ide luṭfi nerm

Ḳahramān ḳahr ola ḳahrından olup ' āciz ü zār (K.-25)

1.5.16.Rüstem:

Zal'ın oğludur. Daha doğuştan olağanüstü birtakım özelliklere sahip bir kişiydi. Doğduğunda kırmızı saçlı, yüzü, elleri kanlı bir çocuktur. Daha küçük yaşta gösterdiği kahramanlıklarla dikkat çekmiştir. Rüstem, Dîvân Edebiyatında kahramanlığı, yiğitliği ile tanınır:

Raḳībūñ zūr-ı bāzū ile ḳapdum pençesin burdum

Zamānuñ Rüstemiye itdügüm ḳaḅı dilir itdi (G.445-4)

1.5.17.Yezid:

Emevî Devleti'nin ikinci halifesi ve Muaviye'nin oğludur. Kerbelâ olayı onun zamanında geçmiştir. Bu yüzden "Yezid" kelimesi küfür olarak kullanılır. ¹⁶⁶ *Dîvân*'da sevgilinin rakibe meyletmesine şaşılır. Şair, sevgiliyi Hz. Hüseyin'e, rakibi ise Yezid'e benzetir:

Aḡyār-ı nā-bekār ile yār eyler iḥtilāt

Nāmı Hüseyn iken yine meyli Yezidedür (G.171-2)

¹⁶⁵ Tökel, Dursun Ali, a.g.e., s.240-241.

¹⁶⁶ Pala, İskender, "Yezit", a.g.e., s.524.

1.5.18.Behmen:

İsfendiyar'ın oğlu Erdşir'in lakabıdır. ¹⁶⁷ Şair, “Ecel geldiğinde Behram da, Dara da, Behmen de olsan teneşir tahtasını taht edinirsin.” diyerek ölümün kaçınılmaz olduğunu vurgular:

Taht idersin tahta-i tenşüyi irdükde ecel

Sen gerek Behrām u Dārā ol gerekse Behmen ol (G.268-2)

1.6.Masal Kahramanları, Onlarla İlgili Unsur ve Mefhumlar

1.6.1.Leylâ, Mecnun (Kays):

Leylâ ile Mecnun hikâyesinin kahramanlarıdır. Bu kişiler *Dîvân*'da her zaman sevgili ile âşğın temsilcisi olmuşlardır. Beyitlerde hikâyenin bazı sahnelerine işaret edilmiştir: Mecnun'un çölü gezip dolaşması, deliliği yüzünden zincire vurulması, başında kuşların yuva yapması gibi.

Leylâ kelimesi sözlük anlamı bakımından “gece” manasındadır. Bu yüzden saçın karalığı ile aralarında bağlantı kurulur ve iham-ı tenasüp sanatı yapılır:

Mecnūn gibi ol saçları Leylīnūñ ucundan

Dīvāne dilūñ düşdügi kühsāra münāsib (G.21-2)

Sevgilinin saçları uzun ve örgülü olduğu için zincire benzetilir. Eski zamanlarda deliler tedavi edilmek için ya da çevrelerindeki insanlara zarar vermemeleri için zincire vurulurlardı. Beyitte Leylâ ve Mecnun hikâyesinden yola çıkarak, Mecnun'un deliliği hatırlatılmış ve aşk bağının Mecnun'u Leylâ'ya bağladığı gibi, sevgilinin saç zincirinin de âşğı çöle çektiği vurgulanmıştır:

Zūlfi zencīri beni kūha vü şahrāya çeker

Bend-i 'aşkı dağı Mecnūn gibi Leylīye çeker (G.128-1)

¹⁶⁷ Pala, İskender, “Behmen”, a.g.e., s.76.

Leylâ ve Mecnun halk arasında en büyük âşıklar olarak tanınırlar, dolayısı ile aşkın simgesidirler. Bu yüzden şair, kendisini Mecnun'a, sevgiliyi Leylâ'ya benzetir. Beyitlerde sevgiliye açık istare yolu ile "Leylî-sıfat, Leylî-hıram" sıfatlarını yakıştırır. Şair, pek çok beyitte kendisini Mecnun'dan, sevgiliyi de Leylâ'dan üstün tutar. Beyitte şair, aşkı bir okula benzeterek Mecnun'un orada delilik ilmini öğrendiğini belirtilir. Ancak Mecnun'a "nâ-kâbil-cahil" der ve onun delilikte kayıtlı kaldığını belirtir. Tasavvufî olarak Mecnun'un hayret makamında kaldığını düşünebiliriz. Çünkü bu makamda kalanın sonu deliliktir:

Mu' allimhâne-i ' aşk içre ey Leylî-sıfat Mecnûn
' Aceb nâ-kâbil idi bilmedi fenn-i cünûn kaldı (G.465-4)

Başka bir beyitte âşık,

Cünûn ' ilmin biz ey Leylî-sıfat Mecnûndan gördük
Müsel sel kâkülûñ sevdâsı zencîr-i cünûn kaldı (G.470-2)

dese de, kendisini her zaman Mecnun'dan üstün götür. Mecnun'un kıssasının gerçekliğinin şüpheli olduğunu, âşıklar içinde sadece kendisinin anlatıldığını söyler:

Ehl-i ' aşk içre Hîşâlî cümle sensin söylenen
Vâmık u Ferhâd u Mecnûn kışşası efsânedür (G.95-5)

Şays ü Ferhâda Hîşâlî sözümüz yok ammâ
' Âleme sencileyin ' âşık-ı şeydâ mı gelür (G.47-5)

Dîvân'da sevgiliye "Leylî-sıfat, Leylî-ves" sıfatları yakıştırılırken, sevgili saçlarının karalığı ve salınışı ile Leylâ'ya teşbih edilir:

Ey Hîşâlî düşürür ' âşıkı ol Leylî-hıram
Yine Mecnûn gibi vâdîlere hâmûna dahı (G.474-5)

1.6.2.Ferhad (Kûh-ken), Şirin:

Dîvân'da bu iki kahramanın aynı beyit içinde ya da Mecnun, Vamık, Husrev ile birlikte anıldığını görüyoruz. Şirin sevgilinin, Ferhad ise âşığın temsilcisidir.

Hişālî kûh-ken şimdi benüm Ferhâddan şöıra

Mu' ayyen Bîsütün tağı olup ser-dest-i tîmârum (G.300-5)

Âşık, mecazî aşk içinde Ferhad'a, Kays'a ve Vamık'a benzetilmekten hoşlanmaz. Bu kişilerin gerçek aşktan habersiz olduklarını söyler:

Vâkıf degüldür ' aşk-ı mecâza Hişâliyâ

Ferhâd u Kays ü Vâmıka teşbîh iden seni (G.450-5)

Âşık, genellikle kendisini Ferhad'dan üstün görmesine rağmen, bazen de eşit olduklarını ima eder:

Bezî-i cân itsem Hişālî Kays u Ferhâda n'ola

Her ne dirseñ ehl-i ' aşka gayret-i akrân ider (G.70-6)

Bir beyitte de Ferhad, Ermeni olarak nitelenir:

Şâh-ı ' aşkam Kays u Ferhâda kıyâs itmeñ beni

Biri bir dîvânedür anuñ biri bir Ermeni (G.497-1)

Şirin sözcüğünün sözlük manası üzerinde oyun yapılarak, hem hikâyedeki Şirin karakteri, hem de tatlı, sevimli anlamı kastedilir:

Kesdüren tağı taşı bir nice dem Ferhâda

Tîşe-i ' aşkıdur ol Hûsrev-i şîrîn-dehenüñ (G.246-3)

1.6.2.1.Husrev:

Husrev ile Şirin hikâyesinde, Ferhad ile rekabete giren ve sonunda Şirin'e kavuşan kahramandır. *Dîvân*'da dokuz beyitte Ferhad, Şirin ve

Husrev kıssalarına telmihte bulunulmuş, diğer beyitlerde “Husrev” padişah anlamında kullanılarak, sevgilinin benzetilene olmuştur:

Dem-â-dem zehr-i hicrûñ telh-kâm eyler dil-i zârı
Degüldür şatlu cânım dağı Şirîn Hüsrevâ sensüz (G.198-2)

1.8.2.2.Bîsütun:

Ferhad’ın, Şirin’e kavuşabilmek için, Şirin’in sürülerine süt getirtmek amacıyla kazma ile deldiği dağdır. *Dîvân*’da Bîsütun Dağı, “gam Bîsütunu, Bîsütun-ı hicr” gibi soyut kavramların karşılığı olarak kullanılmıştır:

Ġam Bîsütünüñ ki başum kühsâridur
Göz göz bu çeşm-i ter iki başlu buñâridur (G.156-1)

1.6.3.Vamık, Azra:

Gerek İran, gerek Türk Edebiyatında pek çok kez kaleme alınan ünlü bir aşk hikâyesinin kahramanlarıdır. *Dîvân*’da bu iki karakter beş yerde birlikte, diğer beyitlerde ise Vamık, Ferhad ve Mecnun’la beraber, âşığın âşıklık yeteneğini karşılaştırdığı unsurlar olarak kullanılmıştır:

İttiñâd eyledük ol şüh ile güyâ ki hemân
‘Aşk u hüsñile dilâ Vâmık u ‘Azrâyuz biz (G.211-3)

Ey Hişâlî fenn-i ‘aşkı şöyle tekmîl eyledüñ
Çays u Vâmık saña şâgird olımağ üstâdsın (G.328-5)

1.6.4.Ab-ı Hayat, Zulemat:

Ab-ı Hayat, Hızır, İlyas ve İskender’in Zulemat (karanlıklar ülkesi)’ta aradıkları ölümsüzlük suyudur. Bu suyu Hızır ve İlyas tatmışlar; ancak İskender Ab-ı Hayat’ı içerek ölümsüzlüğe ulaşamamıştır. (Bkz. Hızır, İlyas, İskender)

Dîvân'da Ab-ı Hayat; dudak ve nazmın, Zulemat ise; gece ve hattın benzetilenidir (Bkz. Sevgili; Dudak, Hatt):

Göricek hıtt-ı siyâhuñ leb-i cân-bahşuñda

Çaplamışdur şanuram âb-ı hayâtı zulemât (G.26-4)

1.7.Diğer Şahıslar

Kur'an-ı Kerim'in 31. Suresinde de adı geçen, bazılarına göre veli, bazılarına göre peygamber olan Lokman Hekim'e bu ayette de anıldığı üzere hikmet özelliği verilmiştir. Lokman, bitkilerin hangi hastalığa iyi geldiğini bilir, şifa dağıtırdı. Söylentiye göre, ölümsüzlük otunu bulmasına rağmen rüzgâr onu bir nehre düşürmüştür. Lokman'ın bilgeliği bedenî hastalıklarla sınırlıdır. Aşk acısından ortaya çıkan hastalıklara şifa bulamayacağı söylenmiştir. ¹⁶⁸ Beyitte sevgili, Lokman Hekim'e benzetilerek, ayrılık hastasına derman olması istenir. Aşk hastalığının çaresini doktorlar, ilaçlar gideremez. Bu derdin iyileşmesi için sevgilinin lutfuna sahip olmak gerekir. Beyte göre şair, derdin anılmasının bile çare olabileceğini söyler:

Ben hasta-i hicrânunu Loqmânun unutma

Yâd eyle benüm derdümi dermânun unutma (G.364-1)

2.KAVİMLER (Millet)

2.1.Hindu, Acem, Arap, Faris:

Hindu siyah rengi itibariyle bene teşbih edilir (Bkz. Sevgili; Ben):

Çaparlanmış meger hırşid ü mâha

O hâl-i Hindu vü zülf-i mu'anber (G.161-2)

Acem kelimesi ise, memleket anlamında kullanılmıştır:

¹⁶⁸ Tökel, Dursun Ali, a.g.e., s.425-427.

Gözün hūnī vü ğamzeñ dil-firīb ü cādu-yı mekkār

Füsün u mekr ile bir fitne-i Rūm u ‘ Acemsin sen (G.312-3)

Sadece bir beyitte hem Acem, hem de Arap kavim anlamında yer alır:

‘ Afv-ı günāh için idüp ihsānuñı ricā

Senden umar şefā‘ ati yarın ‘ Arab ‘ Acem (G.303-5)

2.2.Tatar:

Tatar, yağmacı özelliğinden dolayı sevgilinin gamzesi ile birlikte kullanılır. Gönül ülkesi Tatar gamze tarafından talan edilir (Bkz. Sevgili; Gamze):

Çeşmüñle ğamzeñ itdi dil-kışverini ğāret

‘ Ayyār bir tarafından Tātār bir tarafından (G.344-4)

Ayrıca miskin, Tatarlar tarafından Anadolu’ya getirilmesi ve Tatar ülkesinde yapılması bir beyitte “nāfe-i Tatar” terkinin kurulmasına sebep olmuştur:

Zülfüñ hevesiyle ki şabā geldi Hıttādan

Müşk-i Hoten ü nāfe-i Tātār bozuldı (G.494-3)

2.3.Ermeni:

Bir beyitte Ferhad, Ermeni olarak nitelenir. (Bkz. Ferhad)

2.4.Macar:

Musa Paşa için yazılmış kasidede, övülenin Macarlar’a karşı yaptığı savaşları anlatmakta kullanılmıştır. (Bkz. Musa Paşa)

2.5.Fireng:

Fireng, Dīvān Şiirinde Avrupalı anlamında, kâfir sıfatını anlatmakta kullanılmıştır. Beyitte hatt küfürdür ve kâfir hattı ezbere okuyarak menzilini Fireng ülkesi eyler (Sevgili; Hatt):

Haṭ-ı dilber okıtdı küfri ezber kâfir aġyâra

Diyâr-ı Rûmı terk ü menzilin mülk-i Fireng itdi (G.447-4)

2.6.Osmanlılar:

Şair, bir beyitte Osmanlıların bekası için dua ederken, bir beyitte de sevgilinin belini kucaklamayı, dudağını öpmeyi, Osmanlı'nın yüceliği, kudreti ile özdeşleştirmiştir:

Āġüş-ı mü-miyân ü leb-i la'li bûsesi

Çâh ü celâl ü şevket-i 'Oşmâniyânimiş (G.226-3)

2.7.Yahudi:

Sadece bir beyitte Yahudi humması sebebi ile kullanılır.

Ditretmege dirdir ten-i aġyâr u raķîb

Hummâ-yı Yehûdi gibi tâb-ı tebe maḥşûs (G.229-3)

3.ÜLKELER VE ŞEHİRLER

3.1.Çin, Çigil, Maçin, Hoten, Hıta:

Divân'da Çin kelimesi ile birlikte büt, sanem, büthane kelimeleri anılırken, Manî'nin Çin'de yetişmiş olması ve bir ressam olarak güzel eserler vermesi dolayısıyla güzel minyatürler ve yüzler Çin'e nispet edilmiştir:

Hüs̄n ü ânile senüñ yanuñda hûbân-ı cihân

Şûret-i divâre beñzer ey büt-i Çin ü Çigil (G.263-2)

Taşvir-i ruḥuñ ey şanem 'aşıklara 'arz it

Bu hüs̄n ile reşk-i der-i büthâne-i Çin ol (G.267-3)

İnsanlarının çok güzel oluşu ile ünlü Çigil ve Türk kavminin ismini taşıyan Maçin ülkesi, Çin ve Hoten ile birlikte kullanılır:

Esdi şavurdı kākül ü zülfüñ hevâsıyla şabâ

Güyâ ki geldi Rûma mülk-i Çîn ü Mâçin ü Hoten (G.337-3)

Hıta ülkesi, bazı beyitlerde Hoten biçiminde kullanılır. Bu kelime misk kelimesinden ayrı düşünülemez; çünkü misk ahularının bulunduğu bir bölge olması ve miskin bu diyardan gelmesi ile söz konusu edilir:¹⁶⁹

Gice zülfüñ perişân eylemiş bād-ı şabâ gelsün

Bilüp miskînligin hām ‘anber ü müşk-i Hıfâ gelsün (G.318-1)

3.2.Mısır, Ken’an:

Mısır, *Dîvân*’da Yusuf kıssasını hatırlatmak için ele alınır. “Mısır-ı hüsün, şekeristan-ı Mısır, Yusuf-ı Mısırî-asa, Mısır-ı dil, Mısır-ı melâhat” gibi çeşitli benzetmelerde ifade bulur. Aynı şekilde Ken’an ülkesi de Hz. Yusuf ile birlikte söz konusu edilir:

Nice gündür göremem ol şeh-i zî-şânımı ben

Mâlik-i Mısr-ı hüsün Yüsuf-ı Ken’anımı ben (G.316-1)

3.3.Isfahan:

Isfahan sürmesiyle ünlü bir Safevî şehridir.

Nergis çekerse kuhl-ı Şifâhâmı göz göre

Sürme yerine hâk-i rehûñ çeşm-i ter çeker (G.82-3)

3.4.Rum:

Anadolu diyarının abdalları ile ilgili olarak kullanılmıştır. (Bkz. Pir, Mürşit, Baba; Secde)

3.5.Kerbelâ:

Hz. Hüseyin’in şehit edilmesi ve Kerbelâ olayına telmih yapılmak için ele alınır.

¹⁶⁹ Ayrıca Bkz. Sağlam, Feyyaz, “Dîvân Şiirinde Bir Özlem Ülkesi: Hıta”, *Sanat Olayı*, sy. 57, Yıl 6 (1995), İstanbul, s.56-57.

3.6.Bağdat:

Bağdat şehri, Sultan IV. Murad'ın Bağdat'ı alışı, sevgilinin mahallesinin ve gönlün Bağdat'a benzetilişi ve Şat nehri ile birlikte dile getirilir. (Bkz. Sultan IV. Murad, Gönül, Mahalle, Şat)

3.7.Şam:

Şam sözcüğü tevriyeli kullanılışıyla akşam anlamına da gelmektedir. Sevgilinin saçının siyahlığı vurgulanmak için saç ve Şam bir arada yer alır:

Ey Hişālî n'ola fark eyler isem rûz u şebi

Yüzi eyyâm-ı şerîf oldı saçı şâm-ı şerîf (G.233-5)

3.8.Aden:

Eskiden beri inci çıkartılan, Güney Arabistan'da bir sahil şehridir. *Dîvân*'da inci ile birlikte kullanılır:

Dür-i dendânuña ey ağzı şadef öykineli

Dür-i deryâ-yı 'Aden lü 'lü-i lâlâ geçinür (G.154-4)

3.9.Bedeşan:

Eski zamanlardan beri yakut madeninin bulunduğu bir kent olduğu için, yakut cinsinden la'l ile birlikte kullanılır. Böylece dudak la'l-i Bedeşan'a benzetilir (Sevgili; Dudak):

Leb-i yâkûtına nisbet o şūhuñ

Hzef-pâre imiş la' l-i Bedeşân (G.341-2)

3.10.Buhara, Semerkand:

Bu iki şehir sevgilinin dudağı ve saçı ile eş değer gösterilir (Sevgili; Saç):

Hevâ-yı zülf-i yâr u arzû-yı kand-i la' liyle

Gönül varur gelür her dem Buḥārâ vü Semerkande (G.409-3)

3.11.Budin¹⁷⁰:

Musa Paşa (kaside) ve Murtaza Paşa (G.14) için yazılan şiirlerde, Budin ismine rast gelinmektedir.

3.12.Eğri¹⁷¹:

Dîvân'da, Macaristan'daki Eğri kentinin zenginlerini, fakirlerini, güzellerini öven ve ardından Eğri gazasının zorluğunu anlatan bir gazel mevcuttur:

Hüsn-i hulk aşhâbidur bây u gedâsı Egrinüñ

Meskenet erbâbidur ehl-i ğinâsı Egrinüñ (G.254-1)

3.13.Galata, Karaköy:

Eski dönemlerde Hristiyanlar'ın ikâmet ettiği bir semt olan Galata'da pek çok meyhane bulunmuş. Ancak *Dîvân*'da şair, "Denizi geçerek Galata'ya gitmek yerine 'semt-i kara'ya gitmeye niyet edelim." diyor. "Semt-i kara" ifadesi ile kastedilen, bugünkü Karaköy semtidir:

Deryâyı geçüp varmadan ise Ğalaĝaya

'Iyş ise ĝaraż 'azm idelüm semt-i qaraya (G.383-1)

3.14.Keşmir¹⁷²:

Keşmir, Himalâya eteklerinde bir bölgedir. Beyitte Mecnun'a benzetilen âşğın çektiği sıkıntıları ifade etmek için Keşmir ülkesine düştüğü söyleniyor:

Şaçı leylüm hevâ-yı kâkül ü sevdâ-yı zülfüñle

Yine Mecnün gibi düşdi Hişâlî mülk-i Keşmîre (G.402-5)

¹⁷⁰ Budin, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'deki üç önemli eyaletinden biridir. On yedi sancaktan meydana gelirdi: Budin, Estergon, Sigetvar, İstoni Belgrad, Seçen, Novidgrad, Peçuy, Seksar, Sekuçay (Mohaç), Sirem, Semendre, Hatvan, Solnok, Segedin, Simontorna, Kopan, Pojega. (Sertoğlu, Midhat, a.g.e., s.58.)

¹⁷¹ Sultan III. Mehmed tarafından 1592 yılında fethedilen Eğri, Macaristan'daki dört Osmanlı eyaletinden biridir. II. Viyana bozgunu (1683) ile başlayan Avusturya savaşları sırasında kaybedilmiştir. ("Eğri", *Meydan Larousse*, İstanbul, 1971, C.4, s.107)

¹⁷² Hindistan'da bulunan eski bir eyalettir. Bugün Hindistan ve Pakistan arasında paylaşılmıştır.

4.NEHİRLER, DAĞLAR VE DENİZLER

4.1.Nehirler:

Dîvân'da Nil, Fırat, Ceyhun, Şat anılarak âşığın gözyaşı ile aralarında benzerlik bağı kurulmaktadır. (Bkz. Âşık; Gözyaşı)

4.2.Dağlar ve Denizler:

Dağlardan Kaf ve Tur'dan söz edilir. Kaf dağı, Anka kuşunun yaşadığına inanılan, masallarda geçen hayalî bir dağdır. *Dîvân*'da Kaf dağı, âşığın kendisini bu dağdaki Anka'ya benzetmesi sebebiyle yer alır (Bkz. Âşık; Anka):

N'ola sîmurğî sinek yerine 'add itmez isem

Ey gönül Kâf-ı kanâ' atda bugün 'Ankâyam (G.278-5)

Tur Dağı ise, Sina çölünde yer alan, Hz. Musa'nın Allah'la konuştuğu dağdır. *Dîvân*'da sadece bir beyitte geçer:

Serv-ğaddinüñ kıyâmıdır kıyâmetden nişân

Tür dağınca fitne-i devr-i zamândur lâle-ruğ (G.38-3)

Denizlerden "bahr-i Aden" ve "bahr-i Umman"dan söz edilir. (Bkz. Aden), Umman aynı zamanda okyanus anlamındadır.

5.SOSYAL HAYAT

Dîvân Edebiyatında, toplumsal hayatın oluşumunu ortaya koyabilmek için bu çalışmada sosyal hayat şu başlıklar altında incelenmeye çalışılmıştır: 5.1.Padişah ve Çevresi, 5.2.Resmî ve Gayriresmî Görevler, Meslek ve Meşguliyetler, 5.3.Çeşitli Sosyal Hâller, Münasebetler ve Bunlara Göre Bazı Tipler, 5.4.Eğlence Hayatı, 5.5.Haberleşme, 5.6.Medrese, Debistan, İlim, Fenn, Ders, Muallimhane, 5.7.Çeşitli Telâkki ve İnanışlar, 5.8.Bazı Âdet ve Gelenekler, 5.9.Diğer Unsurlar.

5.1.Padişah ve Çevresi:

“Padişah, padişeh, padişa, melik, daver, şehinşah, şeh-levend, sultan, han, hünkâr” gibi isimlerle anılan padişah, *Dîvân*’da hem âşık, hem sevgili, hem de övülen için kullanılan bir sıfattır. Övülen kişi için kullanıldığında gerçek anlamı içinde ele alınır. *Dîvân*’da Sultan IV. Murad adının anıldığı veya kastedildiği bazı gazellerde bu şekilde bir kullanım söz konusu iken, bunların dışında yer alan gazellerde, padişah adının geçtiği dizelerde işaret edilen sevgilidir. Sevgili, padişahın özelliklerini taşır: Adaletlidir, kulları, tahtı, tacı, ordusu, ülkesi vardır. Yukarıda söylenen üç karakter için kullanılan terkipler şunlardır: “Padişah-ı din, padişah-ı vakt, şah-ı cihan-ara, şah-ı cihandar, şah-ı cevan-baht, şah-ı ferruh, şah-ı hayal, şah-ı muzaffer, şah-ı Rum, şah-ı tac-dar, şeh-i âlem, şeh-i âli-himem, şeh-i âli-mikdar, şeh-i çabük-süvar, şeh-i huban, şeh-i hüsn, şeh-i mülket-i istigna, şeh-i ser, şeh-i zi-şan, sultan-ı huban-ı cihan”. Sultan timsali olarak kullanılan kişiler ise Cem ve İskender’dir. Bunların dışında Allah’ın sıfatını ortaya koymak için “padişah-ı lâ-mekân, şah-ı cihan”, Hz. Muhammed için “padişah-ı levlâk, şeh-i levlâk, şah-ı din-i âdil” terkipleri kullanılmıştır. *Dîvân*’da “şah-ı dehr, şah-ı bahar, şah-ı gül ve nevrüz sultanı” kullanımları ve diğerleri, konuları içinde değerlendirildiği için burada konu kısa tutulmuştur.

5.1.1.Şehzade, aga, beg, efendi, mir, mirza, vezir, paşa:

Bazı kullanımlar dışında bu sıfatlar, herhangi bir kişinin şahsiyeti için ya da sosyal bir yöne işaret etmek amacıyla kullanılmamıştır. Yalnızca şehzade, Kerbelâ olayının karakterlerine; vezir ve paşa ise Musa Paşa ve Murtaza Paşa’ların vasıfları olarak kullanılır.

5.1.2.Yaver, çaker, geda, kul, bende:

Kul genellikle padişahla birlikte ve onun zıddı bir kullanım içinde yer alır. Âşık, güzellerin şahı olan sevgilinin kapısından ayrılmayan bir kuldur. Halk içinde, yârı ve âşığı bir arada görenler kimin şah, kimin kul olduğunun farkındadırlar:

Bir yerde Hîşâlî seni yârile görenler

Bunlar didi var ise meger şâh u gedâdur (G.64-5)

Âşık, sevgilinin karşısında kul olarak nitelenir. Hatta bazen boynu bağlı bir köle olarak hayal edilir:

Yine bir şâh-ı cihânuñ hüsni ü ânın seyr idüp

Boynu bağlı bende oldum başuma sultân iken (G.308-3)

Ancak dikkate alınması gereken bir konu, âşığın kulluk makamı içinde padişah olmasıdır:

Pâdişâh-ı ‘ âlemem küyuñ gedâsı olmışam

Virsel bir pûla almam devlet-i dünyâyı ben (G.314-3)

Dîvân'da kul ile kastedilen ayrıca insanın Allah'ın huzurundaki sıfattır:

Yârab kuluña meskeneti hilye-i zât it

Akrân arasında beni ferhunde-şifât it (G.25-1)

Dîvân'da âşığa, çaker denmesinin yanında, nevrüza da bu sıfat yakıştırılmıştır:

Ey Hîşâlî o şeh-i hüsne Hudâdan dilerin

Hîzr-ı ‘ İsi-dem ola yâver ü çaker nevrüz (G.187-5)

5.1.3.Elçi:

Musa Paşa için yazılan kasidede, Paşa'nın Macarlar'ı bozguna uğratmasının ardından padişaha elçi gittiğini ifade eden beyitte söz konusu edilir. (Bkz. K.-40)

5.1.4.Asker, serdar, silahdar, solak, sipahi:

“Şita, nevrüz, encüm, hüsni” gibi soyut varlıklar için kullanılan asker ismi, herhangi bir kişiye işaret etmez. Aynı şekilde susam, bir silahdar olarak hayal edilir.

Solaklar padişahın atının sağ tarafında yürürler ve oklarını sol elleriyle tuttukları için bu adla anılırlardı. Hisâlî, kendisini aşkın şahı ilan ettikten sonra, ayı ve güneşi atının yanında yürüyen, altın işlemeli börk giymiş solaklara teşbih etmiştir:

Şeh-i ‘aşkam ki mihr ü mäh iki rüşen çerâgumdur

Rikâbumda yürürler altun üsküflü şolağumdur (G.49-1)

Divân’da bir beyitte “Sipahi-zade” adlı bir kişi, İran kahramanı Dara ile karşılaştırılarak, onun heybeti ve gösterişinin Dara’da bile olmadığı ifade edilir:

Silâhdâr olmak isterse Sipâhi-zâde lâyıkdur

Ki anuñ şevket ü dârâtı yokdur şâh-ı Dârâda (G.420-2)

5.2.Resmî ve Gayriresmî Görevler, Meslek ve Meşguliyetler

5.2.1.Kethüda:

Üst düzey yöneticilerin temsilcisi olan kethüda ismi de soyut bir kullanım içindedir:

Nizâm ü intizâmı kâ’inātuñ aña muhtaşdur

Vezir-i a‘zam olmak pâdişâha kethüdâlıkdur (G.45-3)

5.2.2.Derban, hidmetkâr, cellât, dide-ban:

Derban Celâleddin Ekber; cellât sevgili; dide-ban nergisin vasıfları olarak kullanılır.

5.2.3.Attar, sarraf, dellâl:

Attar, Feridüddin Attar’ın adıyla tevriyeli kullanılırken (Bkz. Feridüddin Attar), felek ve dehr sarrafa, ah ve nale dellâla benzetilir. (Bkz. Felek; Âşık, Ah)

5.2.4.Hanende, mutrip, ateş-baz:

Hanende ve mutrip içki meclislerinin vaz geçilmez iki unsuru olarak yerini alır:

Nice bir nağme-i h^Vanende vü şavt-ı mutrib

Nice bir zemzeme-i çeng ü ney ü müsîkâr (K.-82)

Ateş-baz ateşle oynayan demektir. Şair, ayın, güneşin ve yıldızın ateşini, ahın ateşiyle kıyaslayarak, onu diğerlerinden daha üstün tutar ve ah ateşini ateş-baza teşbih eder:

Mîhr ü mâh u encümüñ seyrine bakmaz tıfl-ı dil

Nâr-ı âh-ı pür-şerârı gibi âteş-bâzı var (G.142-4)

5.2.5.Bağban, ferraş, sakka, saki:

Âşık kendini bir bahçıvan olarak hayal eder. Yalnız bu bahçıvan bağa, bahçeye bakan bir bahçıvan değildir. O sıkıntı, eziyet bahçesinin bahçıvanıdır. Çünkü sinesinde gamın dikenli gülü vardır. Yara renk ve şekil itibariyle güle teşbih edilir:

Benüm ol bâğbân-ı gülşen-i endüh ü miñnet kim

Gül-i hâr-ı ğam sinemde yer yer tâze dâğumdur (G.49-2)

Saba gül bahçesinin yollarını süpüren bir ferraş olmuştur:

Süpürüp sildi reh-i gülşeni ferrâş-ı şabâ

Şuladı ğüşe-be-ğüşe şu sepüp ebr-i bahâr (K.-13)

Âşık, sevgili ile yaşadığı macerada o kadar büyük sıkıntılar duymaktadır ki ağlamaktan gözleri sakka (su dağıtan, sucu) ve sebil (su dağıtılan yer) olmuştur. Böylece birçok susuzlu da suya doyummuştur:

Çok teşneleri eyledi sîr-âb Hîşâlî

Sakķā olalı çeşm-i ter ebnâ-yı sebîle (G.395-5)

İçki meclisinin ana unsurlarından biri olan sakinin görevi, meclise gelenlere içki vermektir. Dîvân Şiirinde aynı görev sevgiliye yüklenmiştir. Sakinin sunduğu içki de doğal olarak şaraptır. Mecliste çoğu kez sakiden istenen şarap olsa da, âşıklar gerçekte onun şarap renkli dudaklarına talip olurlar:

Sâkiyâ la' l-i leb-i mey-günüñ 'uşşâka müdâm

Bâde-i râhat-fezâdur bâde-i râhat-fezâ (G.13-4)

Sevgiliye yüklenen güzellik özellikleri sakide de bulunur. Şair, "Ey saki" ünlemiyle sevgiliye seslenir. Onu yasemen kokulu, gül yanaklı sıfatlarıyla isimlendirdikten sonra, sevgilinin gelişi ile meclisin şereflendirildiğini belirtir:

Geldüñ müşerref eyledüñ erbâb-ı meclisi

Ey sâki-i semen-bu ü gül-ruḡ-ı hoş-âmedi (G.496-3)

Âşık bazen de sakiden kavuşma isteğinde bulunur:

Sâkiyâ bâ' iş olur vuşlat-ı dildâra kadeḡ

Râygândur nice biñ dirhem ü dînâra kadeḡ (G.37-1)

Saki, meclise gelenlerin gönlünü hoş etmek durumundadır. Bu yolda âşığın hüznünü kaldıracak iki unsurdan biri kadeh, diğeri sakidir:

Ey Hişâlî n'ola âlûde-i bâde olsaḡ

Ara sâkî giderür hüznümüzi ara kadeḡ (G.37-5)

Sakisiz bir meclis asla düşünülemez:

Baña mâtem-serâdur dâr-ı dünyâ dâ'imâ sensüz

Gözüm gönüm açılmaz bâde içsem sâkiyâ sensüz (G.204-1)

5.2.6.Peyk:

Peykler Osmanlı'da postacılık görevi yürüten kişilerdir. Daha sonraları gösterişli kıyafetleriyle padişah alayının en önünde yürümek

görevini üstlendiler. *Dîvân*'da gözyaşı, akıl ve alayın önünde elinde baltasıyla yürüyen menekşe peyke benzetilmiştir:

Düşına aldı benefşe teberin peyk mişâl

Süsenüñ taqdı kemer-bendine hançer nevrüz (G.201-3)

Âşık, sevgilinin Kâbe'ye benzetilen mahallesini hızlı yürüten bir peyk gibi dolaşır:

Ka'be-i küyuñi bir demde ziyâret iderin

Şâtıram peyk-i sebük-seyr ü nesim-âsâyam (G.289-4)

5.2.7.Mimar:

Dîvân'da iki yerde mimar sözcüğü geçmekte ve her ikisi de Allah'ın "Bâni" sıfatı ile birlikte kullanılmaktadır.

5.2.8.Ulema, hükema, hattat, kâtip, şadi, yazılar, yazı aletleri, harfler:

Ulema sözcüğünün geçtiği bir beyitte, sevgilinin dudağının vasfını anlatmada hattın, ulema gibi bir haşiye yazdığı söylenir. "Hükema" sözcüğünün geçtiği iki beyitte de âşık kendini saf şarabı içen âlimlerin yerine koyar:

Severüz tâze cevâni zürefâ kavlince

İçerüz bâde-i nâbi hükemâ kavlince (G.397-1)

Dîvân'da "hattat-ı ezel, kâtib-i kudret, kâtib-i ezel", ruz-ı elest denilen toplantının kâtipleridir. Aslında Allah'ın iradesi, kazası demektir. Allah dünyayı yaratmadan önce ruhları bir araya toplamış. Onlara "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sormuş. Onlar da "Evet!" cevabını vermişlerdir. İnanişe göre insanların kaderi de bu toplantıda yazılmıştır. Beyitte, bu mazmunu ifade etmek için sevgilinin ayva tüyleri yazılara benzetilmiş ve bu yazıların "kâtib-i kudret" tarafından yazılmış güzellik kitabı olduğu vurgulanmıştır:

Kâtib-i kudret kitâb-ı hüsnüñ itmiş taşşiye

Yer yer i' râb u nuqa' ol zülf ü ha'f u hâldür (G.87-2)

Bir beyitte rakip, meclisin mübaşiri (şadi) olarak vasıflandırılırken, topla oynayan bir maymuna benzetilir. (Bkz. Rakip)

Yazı çeşidi olarak hatt-ı celî, ta'lik ve meşk yazıları *Dîvân*'da yer alır. Hatt-ı celî ve ta'lik sevgilinin yanak tüyüne teşbih edilirken, diğer anlamı uzun uzun yazmak olan meşk ise saçlara benzetilir. Yazı malzemeleri olarak kalem (kilk, hame, mıstar) ve divit ile karşılaşılr. Kalem iki beyitte gerçek anlamının dışında kullanılarak, şairin yaptığı hizmetler manasında kullanılmıştır:

Qalem ü tîgile nice nice hizmetler idüp

At eşek qalması gitdi tağılup hizmet-kâr (K.-61)

Diğer beyitlerde kalem, Hz. Musa'nın esasına ve âşığın kirpiğine; divit ise, hokka ve kalemin bir arada bulunduğu bir yazı malzemesi olup âşığın kanlı gözüne benzetilir. (Bkz. Âşık; Göz)

Dîvân Şiirinde elifbada yer alan harfler, sevgilinin birtakım güzellik unsurlarına teşbih olunur. *Dîvân*'da bu harfler arasında elif, cim, dâl, hı, lâm, ra, ta bazen sevgilinin güzelliğini, bazen de âşığın vücut özelliklerini yansıtır.

5.2.8.1.Elif:

Dîvân Edebiyatında elif, doğruluğu, dikliği ve inceliği bakımından sevgilinin boyuna teşbih edilir. Dolayısıyla sevgilinin servi boyu ile elif arasında bir ilgi kurulur:

Kâkül-i müşkîn-i dilber cim ü zülfi dâldür

Olduğına serv elif qaddi kıyâmı dâldür (G.87-1)

Hoca okuma öğretirken elifbanın ilk harfi ile başlar. Ayrıca Fatiha Suresi'nin ilk harfi de eliftir:

Ƙaddũñ hırāmıdur sebeb ‘uŝŝākuñ ‘aşkına

Hıvāce elifden oqıdur itdükde ibtidā (G.12-3)

Elif âşığın boyu olarak da kullanılır. Genellikle âşık, sevgilinin kendisine çektiydikleri yüzünden elif boyunu iki büküm etmiştir: 173

Çekelden dilberā bār-ı cefā vü cevruñi her-bār

Elif Ƙaddüm bükildi nātüvān cismüm zebün Ƙaldı (G.465-2)

5.2.8.2.Cim, dâl:

Cim ve dâl harflerinin şekli eğri olduğu için sevgilinin saçına teşbih edilir:

Kākül-i müşkîn-i dilber cim ü zülfi dâldur

Olduğına serv elif Ƙaddi kıyāmı dâldur (G.87-1)

5.2.8.3.Hı, ta:

Sevgilinin yanağında çıkan hatlar, onun gül bahçesine benzeyen yanağını sonbahar yaprağına dönmüş, güzelliğine eksiklik getirmiştir. Hı ve ta harflerinin hatt'a işaret ettiğini görüyoruz. Hatt sözcüğünün eski harfle yazılmasından yola çıkarak, sevgilinin güzelliğinin hı ve ta harfleri ile bozulduğu belirtilmiştir:

Berk-i hāzāna döndi yine gülşen-i ruĝuñ

Hüsn-i cemāle virdi ħalel ħarf-i ħı vü tã (G.12-4)

5.2.8.4.Lâm:

Âşığın boyu sevgilinin eziyetine uğramadan önce elif şeklindedir. Ancak çektiği sıkıntılar sonucunda elif boy bükülür ve lâma döner:

Elif Ƙaddüm bükildi lâma döndi bār-ı cevruñden

Gözüñle gör de gönlüñle esirge raĝm idüp cānã (G.14-2)

173 Ayrıca Bkz. Çelebioğlu, Âmil, “Elif Harfiyle İlgili Bazı Edebî Hususiyetler”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, sy. XXIV-XXV'den Ayrı Basım, İstanbul Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1986, s.45-64.

Ayrıca bir beyitte de sevgilinin saçını lâma benzetilir. Saçın ucu lâm harfi gibi kıvrıktır.

5.2.8.5.Ra:

Sevgilinin kaşını, eğri olduğu için ra harfine benzetilir:

Ümîd-i büse-i la' lüñ iden fikr-i muhâl eyler

Hilâle râ kaşuñ teşbîh iden egri hayâl eyler (G.121-1)

5.2.8.6. Mim, nun:

Sevgilinin dudağı yuvarlak ve küçük olduğu için mime, kaş ise eğriliğinden dolayı nuna benzetilir:

Hişâlî behcet ü hüsn ü melâhatda nazîri yok

Benüm bir zülfi lâm ü la' li mîm ü kaşî nünüm var (G.175-5)

5.2.9.Muabbir:

Muabbir, rüya tabir eden demektir. Şair, muabbirden rüyasında gördüğü bir olayı yorumlamasını istiyor:

Sîneye çekdüm idi ol şanemi vâkı' ada

Ey mu' abbir düşüme söyleye ta' bîr nedür (G.136-3)

5.2.10.Müftü, kadı, hafız, hâce:

Divân'da bir yerde müftü, sevgi müftüsü olarak nitelenir ve âşıklık davasındaki rolü üzerinde durulur.

Müfti-i mihr ü maḥabbet ki yazup virdi cevâb

' Âşıkuñ itdügi da' vâ vü su 'âlince imiş (G.227-3)

Diğer beyitlerde ise müftü, kadı ile birlikte yer alır. Her ikisi de âşığın hâlinde anlamayan karakterler olarak ortaya konur:

Pîr-i ' aşk itse olur da' vamuñı ḥall yoksa

Kādı vü müfti bizüm faşl idemez müşkilümüz(G.213-4)

Dünya yaşlılığı, gül ve gonca -keselerinin altınla dolu oluşu yönleriyle- hocaya teşbih edilirken, diğer beyitlerde hoca sözcüğü Feridüddin Attar'la birlikte kullanılır.

5.2.11.Gavvas, şinaver:

Âşık, kendisinin hayret denizinin dalgıcı olduğunu belirterek tasavvuftaki makamını bildirir. Bunun dışında âşıkların ulu bir deniz olduğunu söylerken, o kadar mübalâğaya kaçır ki, o denizin sahiline mana dalgıcının bile ulaşamayacağını belirtir. Ayrıca âşığın gözünde aşk bir deniz, o ise dalgıçtır. Ancak bu işi başarmak sanıldığı gibi kolay değildir. Bu uğurda can ve gönül çocuğunu cesur bir levent yapmak gerekir:

Hayli deryâ-dil geçer gavvâş-ı baħr-i 'aşk idüp

Ey Hişâlî cân u dil tıflın levend itsem gerek (G.247-5)

Divân'da dalgıçlık sadece tasavvuf ya da aşk yolundaki ustalığı değil, şairlikteki üstünlüğü de ortaya koyan bir sıfat olarak kullanılmıştır. Hisâlî, nazım denizinin içinden gönül dalgıcının nice güherler çıkardığını söylüyor:

Dil şinâverlik idüp nice güherler çıkarur

Baħr-i nazm içre Hişâlî gibi tılınca imiş (G.224-5)

5.2.12.Alışveriş:

Alışveriş hayatı çarşı ve pazar unsurları içinde hayal edilir. “Suk-ı aşk, bazar-ı aşk, bazar-ı peyam-ber, müzd-i aşk” gibi soyut kavramlar için kullanılır. Bunlar dışında pazar, âşığın inleyişleri ile pazara ve şehre rezil rüsva oluşunu ve gönül nakdi ile pazardan alınmak istenen sevgilinin dudağının öpücüğünü ifade etmek için söz konusu edilir. Pazarla ilgili dikkati çeken bir başka konu da alışverişler esnasında şahitlik görevini üstlenen “pazar şahidi”nin, âşığın yaptığı alışverişte aracı olmasıdır. Bu alışveriş âşıkla sevgili arasındadır:

Çün eyledüğüñ ‘ahd ile ikrâr bozuldı

Bâzârumuz ey şahid-i bâzâr bozuldı (G.494-1)

“Bazar-ı peyam-ber” terkibi ile de Hz. Yusuf’un kardeşleri tarafından bir kervana satılması olayına telmih yapılmıştır:

Bâzâr-ı peyâm-ber idüp ol Yūsuf-ı şâni

Bir bûsesine cân u göñül naqdini aldı (G.473-3)

Alışverişle ilgili olarak şira (satın alma), bey’ (satma), sermaye, baha, meta, hüccet (senet), dekakin (dükkânlar), bac (vergi), haraç, borç gibi unsurlar da anılır.

Alışverişin önemli unsurlarından biri de paradır. *Divân*’da “nakd” sözcüğü ile de kastedilen paradır. Ancak “nakd-i can, nakd-i dil, nakd-i eşk, nev-cevanlık nakdi” gibi soyut kavramlar için kullanılır. Paralardan akçe, kırmızı mangır, dinar, sikke; ölçülerden ayar, habbe (dirhem 1\48 kadarı) ve dirhem söz konusu edilir.

5.2.13.Tababet:

Divân’da hastalık hâli âşığın vasıflarındandır. (Bkz. Âşık) Ayrıca yara, uçuk, göz iltihabı gibi marazlardan, özellikle delilik hastalığından söz edilir. Âşık, Mecnun’a teşbih edildiği için, bu hastalık âşıkla ilgilidir.

Hastaların tedavi edildiği yer dârü’ş-şifa’dır. Âşık için dârü’ş-şifa olacak yer sadece sevgilinin mahallesidir. (Bkz. Mahalle) Ayrıca hastaların şifa ve derman bulması için çeşitli tedavi yöntemlerinden söz edilir: “Fitul, merhem, tiryak, em, ilaç, şişe çekmek” gibi.

Tabip, hekim ve şifa-saz aşk hastalarına şifa verirler. Muayene esnasında hastaların nabzını tutar, derdlerine derman olmaya çalışırlar. Tabip ile kastedilen sevgilidir. Âşık, sevgilinin dudak şerbeti ile şifa bulma ümidiyle yaşar. Hikmet şerbeti ya da ilaçlar onu iyileştiremez. Bu hastalığa tek çare sevgilinin kendisidir. Ancak tabip sevgilinin ayrılığı, âşık için

zehirdir. Ayrılık zehrinin ilacı onu öldürür. Burada bir zıtlık söz konusudur. Ayrılık aşkı besleyen bir ilaç, hem de âşığı öldüren bir zehirdir:

Ey tabīb-i cān u dil dārū-yı zehr-i firqatūñ
Öldürür dil-ḥasta ‘uşşākı ‘aceb ḳattāldur (G.87-3)

Bir beyitte de baharın gelişi ile yeşillenen tabiat, uzman doktor anlamındaki “hazık”ın içirdiği şerbet sayesinde güç bulur:

Bahār eyyāmı sevdā vü cününü ḡālib olmışdı
Ṭabīb-i ḥāzıḳ-ı ḥikmet içürdi şerbet eşcāra (G.386-3)

Dīvān’da İbn-i Sina’nın ünlü tıp eseri *Kanun*’un adının geçtiği üç beyitten birinde şair, âşık sevgilinin cefasına maruz kalırsa, bunun âdet ve kanuna uymadığına işaret eder. Böylece “kanun” sözcüğü üzerinde söz oyunları yapılarak, İbn-i Sina’nın eserinde bahsedilen hastalıkların, sevgiliden eziyet görüldüğünde yok olduğu söylenmiş olur. (G.467-2) Şair, diğer bir beyitte *Kanun*’da şarabın yararlarından sıklıkla bahsedildiğini; ancak şarabın âşiğe bir başka deva olduğunu belirtir:

Çoḳ yazar menfa‘at-ı bādeyi Ḳānūn-ı Şifā
Özge dārūdur ‘aceb ‘āşık-ı ḡam-ḥVāra ḳadeḥ (G.37-4)

Diğer beyitte ise, “Eğer hasta gönül dudağı umursa, bu şere ve kanuna uyar.” diyerek, İbn-i Sina’nın *Kanunu*’nda yazan, şarabın faydalarına işaret etmiş olur. Dudak şaraptır ve âşığın hastalığına iyi gelir. Bu yüzden sevgiliden dudağın istenmesi doğaldır. (Bkz. G.474-4)

5.2.14.Pehlivan:

Dīvān’da pehlivan, Musa Paşa ile Rüstem, Zal, İsfendiyyar ve Güstehem’in karşılaştırılması sebebiyle ve âşığın bir sıfatı olarak kullanılmıştır. (Bkz. Âşık)

5.2.15.Büyü ve büyücü (Sihir, Füsün, Efsun, Tılsım, Cadı):

Sihir ve efsun sevgiliyle birlikte anılır. Sevgilinin efsunlu dudakları ve sunduğu sihirli kadeh âşıkları büyüler. Ayrıca sevgilinin gözü ve gamzesi “cadı”dır. (Bkz. Sevgili; Göz, Bakış)

Kavuşma bir hazineye benzetilir. Âşıklar bu hazinenin peşindedirler. Ancak hazineler tılsım ile korunur:

Tılsım-ı sîm ü zerle vuşlatuñ gencine t̄alib çok

Gönül tıflı gibi bir ‘âşık-ı dîdârı neylersin (G.327-3)

5.2.16.Hırsız, ayyar, korsan:

Sevgilinin yüzü ay ile kıyaslanır ve aydan daha parlak olarak düşünülür. Bu yüzden sevgilinin gece dışarıya çıkması ile ayın ışığı etkisiz kalır ve gece karanlığa bürünür. Karanlık geceler ise hırsızlar için bir nimettir:

Gice tutuldı ‘izāruñdan uğurlar gezinür

Yüzi qaraluğını şimdi dağı bildi kamer (G.56-3)

Sevgilinin gözünün gönül ülkesini yağma eden bir ayyar (Bkz. Sevgili; Göz) ve tövbenin ten gemisini heva yelinden koruyan bir korsan gemisi olduğu ifade edilir. (Bkz. Tövbe)

5.2.17.Hulefa:

Sultan IV. Murad’ın övüldüğü bir beyitte, Sultan gelmiş geçmiş halifelerin başı olarak görülür:

Gel eyle du‘ â hayr ile Sulţān Murāda

Ser-defter odur ‘adlile ey dil hulefāya (G.383-4)

5.3.Çeşitli Sosyal Hâller, Münasebetler ve Bunlara Göre Bazı Tipler

5.3.1.Tıfl, sigar:

Âşığın can ve gönlü bir çocuğa teşbih edilir. (Bkz. Gönül)

5.3.2.Gelin, mader, peder, evlât, karı, kardaş, hemşire, kız:

“Gelin”in meclisin mumu olduğu ve kına yakındığı onunla ilgili olarak ifade edilen özelliklerindedir.

Âşık, sevgilinin âşıkların kanını içtiğini ve o kanların ona “anne sütü” gibi helâl olması gerektiğini söyler:

İçerseñ şu yerine kana kana hün-ı ‘uşşâkı

Dem-â-dem şîr-i mâder gibi ey hünî helâl olsun (G.354-4)

Hisâlî, “peder” sözcüğüne karşılık olarak soyut bir şahıstan söz eder. “Evlât”tan bahseden beyitlerden birinde şair, Bağdat’a gidip büyüklerini ziyaret eden bir evlât olduğunu (K.-59); diğerinde ise Kerbelâ olayını hatırlatarak, hem Hz. Ali’nin, hem de evlâtlarının “keşf ü keramet ehli” olduklarından bahseder. (Bkz. G.355-4) Çarhın söz edildiği beyitte ise felek, saçı uzun, akli kısa bir kadına teşbih edilir. (Bkz. Felek)

Şair, içki meclisinde kan kırmızısı şarap çekenleri, kan yalayıp kardaş olanlara benzetir ve yârın şarap renkli dudağı ile üzüm kızının hemşire; yani “kız kardaş” olduğunu belirtir:

Bezimde birbiriyle kan yalaşup kardaş olmuşken

Leb-i mey-gün-ı yâra duhter-i rez çıktı hemşîre (G.402-4)

“Duhter” sözcüğü ise *Dîvân*’da her zaman, şarabın üzüm kızı anlamındaki “duhter-i rez” tamlaması içinde yer alır.

5.3.3.Cevan, er, pire-zen:

Sevgilinin genel bir özelliği her zaman genç olmasıdır. Sevgili hiçbir zaman yaşlanmaz. *Dîvân*’da “cevan” ile kastedilen sevgilidir:

Müy-ı miyân u gonca-leb ü gül-‘ izârle

Ĥübân içinde bellüce bir nev-cevânemiş (G.223-3)

Âşık, sevgilinin aşkının yolunda kendini feda edebilecek, âleme rezil rüsva olmaktan çekinmeyecek bir harabat eridir. Bu yolda hiçbir şeyden vazgeçmez. Ancak zamane, erlerden haz etmez:

Hüner ehlin n'ola pâmâl idüp nâ-ehle yâr olsa

Zamâne köhne-sâl u pîre-zendür itmez erden hâz (G.231-3)

Ayrıca felek ve zaman yaşlı bir kocakarıya teşbih edilir. (Bkz. Felek; Zaman)

5.3.4.Refik, bay:

Âşık zorlu aşk yolunda Allah'ı bir refik (yardımcı) olarak görür:

Sâlik-i 'aşka Hişâlî umaruz tevfiğin

Hâdi-i muṭlak ide yâr u refîk ü rehber (G.56-5)

Zengin anlamındaki "bay" sözcüğü Eğri'nin zenginlerini öven bir beyitte geçer:

Hüsn-i hulk aşhâbidur bây u gedâsı Egrinüñ

Meskenet erbâbidur ehl-i ğinâsı Egrinüñ (G.252-1)

5.3.5.Sail, fakir, cahil, nadan:

Sail ve fakir âşığın, cahil ve nadan rakiplerin ve dünyanın faziletinin farkında olmayanların sıfatıdır. Âşık, gözyaşı ve gençlik parasını sevgilinin yolunda harcadıktan sonra yaşlı bir fakir olur. Çünkü bütün servetini bu yolda yitirmiştir:

Düketdi nukre-i eşküm yoluñda harc idüp çeşmüm

Beni âhîr dem-i pîri de sâ'il bir faķir itdi (G.442-3)

Bu dünyanın eziyet ve sıkıntıları cahile uğramaz. Ancak âriflerin göğsü feleğin attığı kader oklarına siper olur:

Göğsin gere şadra geçe her câhil ü nâdân

Ayağda kıala 'ârif-i âgâh ne müşkil (G.275-4)

Şair, “Cähile yâr olma; cahilden adam olmaz.” atasözleri ile bu konudaki fikrini ortaya koymuştur:

Ehl-i ‘irfâna qarîn ol eyle kesb-i ma’ rifet
Cähile yâr olma cähil âdem olmaz cähile (G.372-4)

5.3.6. Yolculuk, yolcu ve misafir:

Âşığın ayrılık seferinde olduğu, gam ülkesine sefere çıkmağa hazırlandığı ve nevrusun yılda bir kez sefer eylediği ifade edilir. Âşık, misafir sözcüğünün geçtiği beyitte Gülbaba’nın dergâhına misafir olduğunu vurgular. Başka bir beyitte, âşığın gönlü bir misafirhanedir. Âşık, sevgiliyi seyrettiği bir gün, acıların tutkun can ve gönle misafir olduğunu ima ediyor. Tasavvufî açıdan bakılırsa, gerçek sevgili olan Allah’ın gönülde tecelli ettiği kanısına varılabilir:

Ol serv-i sehî-kâmet seyrân iderek birgün
Cân u dil-i müştâka mihmân olacak demdür (G.52-4)

5.3.7. Mest, mestane, ser-keş, ser-mest, mey-har, la-ya’kıl:

Bütün bu sıfatların çoğu âşık için kullanılır. Âşık sakinin sunduğu şarap ile değil, sevgilinin aşkı ve dudak şerbeti ile sarhoş olmuştur. (Bkz. Âşık) Ayrıca sevgilinin baygın bakışlı gözleri için mest ifadesi geçer. (Bkz. Sevgili, Göz)

5.3.8. Hunî, ser-baz:

Dîvân’da sevgiliye “ey hunî” diye hitap edilir. Böylece sevgili kan içici bir özelliğe bürünür. Kastedilen sevgilinin gözüdür: (Bkz. Sevgili; Göz)

Gözün hünî vü gamzeñ dil-firîb ü câdu-yı mekkâr
Füsün u mekr ile bir fitne-i Rûm u ‘Accemsin sen (G.312-3)

Âşıklar içinde sevgiliye başını feda edebilecek tek âşık, âleme isim salmış bir “ser-baz”dır:

Olur cihānda ‘ aşık-ı ser-bāz u nām-dār

‘Uşşāk içinde dilbere cān ile ser viren (G.313-3)

5.3.9.Tarrar:

Tarrar yankesici demektir. Daima sevgilinin perçemi için kullanılır.
(Bkz. Sevgili, Perçem)

5.3.10.Mekkâr, gammaz:

Mekkâr ile kastedilen sevgilinin gözü ve gamzesidir. (Bkz. Sevgili; Göz) Âşık her zaman gönlündeki aşkı gizli tutmayı yeğler. Ancak görünüşü onu ele verir. Âşık zayıf, sarı bir benizle; saçları, üstü başı perişan hâlde dolaşır. Halk onun bu hâlinin âşıklık belirtisi olduğunu anlar. Bu yüzden âşık, gözden akan yaşları, sinesinden gelen ahları aşkını ortaya koyan bir gammaz olarak görür:

Sırr-ı ‘ aşkı sînde şaqlardum ey dil az çok

Neyleyüm kim girye vü âhum gibi gammâz çok (G.240-1)

5.3.11.Öğrenci:

Âşık kendisini, sevgilinin resmini çizmede Behzad’dan ve aşk ilmi içinde Kays ve Vamık’tan üstün görür. Onların öğrenci, kendisinin ise üstat olduğunu söyler:

Ey Hîşālî fenn-i ‘ aşkı şöyle tekmîl eyledüñ

Çays u Vāmık saña şâgird olımaz üstâdsın (G.328-5)

5.3.12.Muzaffer, guzat:

Dîvân’da muzaffer ile kastedilen övülenin kendisidir. Şair, gazilerin din düşmanlarına karşı galip gelmeleri için Allah’ın yardımını ister:

Ola mansûr u muzaffer diyü serhadda guzât

Düşmen-i dîne müdām ‘ asker-i nuşret çekerüz (G.216-2)

5.4.Eğlence Hayatı

5.4.1.Bezm:

Bezm içki meclisidir. Bu mecliste yemekler yenir, şarap içilir, musiki dinlenir ve güzellerin dansıyla gönüller hoş edilir. Bezmin en önemli unsuru sakidir. (Bkz. Saki) Yardımcı unsurlar olarak şarap, kadeh, meze, sürahi ve mum yer ederken, musiki aletlerinden ney, saz, çeng, rûbab, cünbiş, erganun, musikar vb. anılır.

Bezm, baharın gelişiyile birlikte bağ, bahçe, çemen gibi mekânlarda kurulur. Baharın erişmesi ıyş zamanına ve kadeh devrine işarettir:

Sâkî bahâr irişdi yine gül zamânıdur

Hengâm-ı ‘ıyş u devr-i kadeh mül zamânıdur (G.176-1)

Altın kadehler, mücevherli sürahiler ve altın tepsilerle meclis süslenir. Bezm bazen de gece yapılır. O meclis, ay ve güneş yüzlü sevgilinin yüzü ile aydınlanır. Sevgilinin yüzü bazen de mum olup, meclisteki sarhoşları etrafına toplar. Bezme her kim gelirse orada yapılan sohbetler ona yarar sağlar. Kalpteki hüzn ve elemeler bezmde içilen gül renkli şarap ile silinir:

Nice bir hüzn ü elem kalbümüze ide hücum

‘ıyş u nüş eyleyelüm bâde-i gül-fâm idelüm (G.299-3)

Bezm sözcüğü bazen de gerçek anlamının dışında, soyut ve tasavvufî kelimelerin karşılığı olarak kullanılır: “Bezm-i aşk, bezm-i gam, bezm-i meşakkat, bezm-i belâ, bezm-i vasl, bezm-i visal, bezm-i vuslat, bezm-i mey, âlem bezmi, bezm-i safa, mahabbet bezmi.” Bazen de topluluğun adına işaret eder: “Bezm-i rindan, bezm-i şah.”

Şarabı bulan Cem, bezmle birlikte anılır. (Bkz. Cem) Şairin hayal gücünde bezmin unsurları farklı şekillenir. Felek kadeh, şafak mey, meze yıldız, ay ise sakidir:

O mihr-i ' âlem-ârâ ' ıyş u nüş itdükçe bezminde

Felek sāğar şafağ mey nuğl encüm mäh sākīdür (G.85-3)

5.4.2.Av:

Âşğın gönlü bir kuşa benzetildiğinden, sevgilinin yan bakışı da şahinin keskin bakışına teşbih edilir. *Dîvân*'da av ve avcılık konusu, sevgilinin saçının âşıkların gönüllerini yakalayan bir tuzağa benzetildiği beyitlerde ortaya çıkar. Beyte göre, "şir" ile kastedilen âşık, saç ise onu yakalayan avcı ya da tuzaktır:

Kākül-i müşkîni tursun tırra-i tarrâr ile

Yalñız zülfi nice şîr-i neri nağçîr ider (G.83-3)

5.4.3.Bazı Oyunlar ve Müsabakalar:

5.4.3.1.Çevgân:

Bir atın üstünde ucu kıvrık bir sopa (çevgân) ile oynanan bir oyundur. Bu oyunun diğer bir unsuru toptur. Kıvrık sopa ve top çeşitli hayaller içinde anılır. Sevgilinin uzun ve ucu kıvrık olan saçı çevgâna, âşıkların başı ve sevgilinin çene çukuru topa teşbih edilir. (Bkz. Sevgili; Saç, Çene)

Tıfl-ı dil itse n'ola zülf ü zenağdâna heves

Kim ider ehl-i hevâ tıp ile çevgâna heves (G.218-1)

5.4.3.2.Satranç, tavla:

Satrançla ilgili terimler tevriyeli olarak kullanılır. Bunlar şeh, lu'b, baydak, şehmat, nat, mat, nerd, ferzane'dir.

At baydağ-ı hâl-i ruhuñı nağ' -ı hüsünde

Ferzâne nice şehleri bir lu'b ile mât it (G.34-2)

Tavla ise "düşüş atmak" fiiliyle birlikte hatırlatılır:

Nerd-i ‘aşk içre düşeş atmak ise maqşūduñ

Sevegör hūbı Hıṣālī on iki yaşından (G.332-5)

5.4.3.3.Fal:

Divân’da sadece bir yerde, sevgilinin yüzünün Kur’an-ı Kerim sayfasına benzetilmesiyle gönül sahiplerinin orada Kur’an falı bakmalarını ifade eden beyitte geçer:

‘ İzāruñ muşhafından ey gül-i ter

Tefe ’ül idicek erbāb-ı diller (G.164-1)

5.4.4.Seyir, seyran, temaşa:

Seyir ve temaşa özellikle bahar ayında gül bahçelerinde yapılır. Âşıklar gül bahçesini seyretmekle kalmaz, sevgilinin yüzünü, kaşını ve gümüş renkli bir tene sahip olan kolunu seyre çıkarlar:

Ġaflet itme aç gözün yār ‘ arz-ı dīdār eyledi

Düşmez ey dil böyle bir seyr ü temāşā biñde bir (G.150-3)

Sadece âşık sevgiliyi değil, sevgili de âşığı seyreder. Ancak bu seyir daha çok âşığın hâllerini görüp, ona ilgisiz kalma şeklindedir:

Seyr ider ‘ âşıklarūñ aḥvālını açmazdan

Ey Hıṣālī şanma kim ol gözleri fettān uyur (G.168-5)

5.4.5.Destan, efsane, hikâye, kıssa, macera, nükte:

Destan, efsane, kıssa belli topluluklarda eğlence maksadı ile anlatılan hikâyelerdir. Genellikle âşığın düştüğü hâlleri, çektiği ıstırapı, sevgilinin güzelliğini anlatmak ve âşığı diğer âşıklarla kıyas etmek amacıyla kullanılır:

Bülbül gibi gülşende nālān olacaḳ demdür

‘ Aşķile cihān içre destān olacaḳ demdür (G.52-1)

Şair, “Çılgın bülbül, sevgilinin güzelliğini gül yaprağına yazmış ve âlemi dudağının vasıflarını anlatan şirin hikâyeler tutmuştur.” diyor:

Gül-i şad-berke yazmış nağş-ı hüsnüñ bülbül-i şeydâ
Lebüñ vaşında tutmuş ‘âlemi şirîn hikâyetler (G.165-3)

Macera kelimesi, hikâye anlamında kullanılır. Aşk, âşık için bir maceradır:

Kılsun dem-â-dem eşk-i ter-i dîdeme nazar
Bilmek dilerse kimse nedür mâcerâ-yı ‘aşk (G.224-2)

Sözcük anlamı olarak anlaşılması zor, ince söz olan nükte, *Dîvân*’da genellikle, şairlik niteliğini ifade etmek için kullanılmıştır. Beyitte hem hikâye anlamında, hem de “gizli ve görünmez” manasında sevgilinin dudağı ile birlikte söz konusu edilir:

Dillere düşmüş ‘aceb nükte-i la’l-i leb-i yâr
Havfım oldur ki bu esrâr-ı nihân şâyi’ olur (G.81-4)

5.4.6.Musiki:

Dîvân’da musikiye, çeşitli musiki terimleri ve aletleri içinde rastlanır. “Terane, terennüm, nağme, nagamat, neva” gibi unsurlar; “saz, ud, çeng, rûbab, ney, musikar, erganun” gibi aletler ve “mehter, mutrib” gibi musiki ustaları ile söz konusu edilir. Âşğın inleyişleri “ud, ney, çeng ve rûbab”ın sesine; rakibin ah ve inleyişleri “erganun”a teşbih edilir:

Hişâlî ‘âlem içre ehl-i ‘aşka ‘işret itdükçe
Raķībüñ âh u zârından şadâ-yı erganün kaldı (G.461-6)

Musikar, kamışların yan yana dizilmesinden oluşmuş, üzerlerinde delikler bulunan üflemeli bir çalgıdır. Hisâlî vücudunu bu çalgıya benzetir:

Hişâlî oldı vücüd ‘aynı ile müsikâr
Belürdi regleri yer yer ten-i nizârumuzuñ (G.254-5)

Bir beyitte de eline çengi almış, feleğin çalgıcısı Zühre yıldızına telmih yapılır:

Zühre düşürdi çengin elinden figânile

Bezm-i belâda gûş idüp ey dil sürüdumuz (G.209-3)

5.4.7.Meyhane, harabat, meygede, tekye:

Âşığın yegâne mekânı meyhanedir. *Divân*'da meyhane iki şekilde yer alır: Âşığın ibadet köşesi ve tekke. Bir beyitte de meyhane, dünya olarak hayal edilir.

Âşığa göre meyhane zevk ve safa yeridir. Çünkü tasavvufi açıdan bakılırsa, meyhane ilâhî aşk yoludur. Âşığın huzur ve emniyet bulacağı tek yer meyhanedir. Orada elem ve acıların farkına varılmaz. O, ancak orada kendisi için zevk olan aşk acısını çeker:

Nice bir cāna riyā ile cefā eyleyelüm

Düşelüm meygedeye zevk u şafā eyleyelüm (G.302-1)

Hak âşığına göre ise meyhane, pir-i muganın ilâhî şarabı sunduğu bir tekkedir. Meyhane bir aşk mabedidir. Oranın rahipleri de muglardır. Mug ateşperest rahibidir. Onlar ateşe secde ederler. Âşık da aşk ateşine secde eder. Bu yüzden “pir-i mugan”ı piri kabul eder ve onun elinden ilâhî şarabı içer:

Devr-i la' lüñde şu deñlü bāde-nūşam ki müdām

Maḥremüm pīr-i muḡān ü meskenüm meyḡānedür (G.95-3)

Meyhanenin anlamını bilmeyenler, aşk sahibi olmayan insanlardır. O kişiler orada sunulan şarabın tadını da alamazlar. Bu yüzden şair onları “bî-mezak-zevksiz” olarak isimlendirir. Onlar meyhanenin boş bir yer olduğunu sanırlar; ancak âşıklar oranın kalbe ferahlık verilen bir yer olduğunu bilincindedirler:

Meyhâne gibi olmaz iken cāy-ı dil-güşâ

Her bî-mezāk bilmez anı hâlî yer şanur (G.178-3)

Beyitte şair, meyhanede taç giydiğini belirterek, makamını da açıklamış olur:

Ġam u hüzün ü elemden ğam yemem şimdengirü sâķî

Geçüp meyhâne şadrına şeh-i şāhib-serîr oldum (G.288-3)

Ayrıca meyhane, riya sahipleri tarafından günahların toplandığı bir yer olarak adlandırılır:

Bî-riyâ menzolidür hâne-i hammâr ammâ

Fışka mecma' idür ehil-i riyâ kavlince (G.397-2)

5.4.8.Düğün:

“Ālem bambaşka bir saray olarak hayal edilir ve orada bazılarının kısmetine yas ve elem, bazılarının kısmetine ise düğün düşer.” deniyor.

Kimine yas ü mätemdür kimine sūr u düğündür

Sarây-ı 'âlem-i fânî vü bâķî özge 'âlemdür (G.93-4)

5.5.Haberleşme:

Dîvân'da haberleşme aracı mektuptur. Mektup, sevgiliye âşğın hâllerini anlatan bir kişidir. Ayrıca mektup için “ferahlık verici” sıfatı kullanılır:

Gel gel ey nâme-i ferruĥ-dem ü ferhunde-şifât

Yâra aĥvâlümü bir bir varup 'arz it bi 'z-zât (G.26-1)

Sevgilinin güzelliği bir mektuba, kaşları ise tuğraya benzetilir:

Nâme-i hüsnuñ güzel göstermiş açmış kaşlaruñ

Nitekim şāh emrini tuğrâ-yı ğarrâ gösterür (G.55-4)

5.6.Medrese, debistan, muallimhane, ilim, fenn, ders:

Medrese, muallimhane ve debistan ders alınan, çeşitli ilimlerin öğrenildiği mekânlardır. Bu ilimlerin başında aşk ilmi gelir. Şair, ilim için çeşitli soyut kavramları kullanır: “Şevk ü garam ilmi, cünun ilmi, vefa ilmi.” İlimler içinde “tıp ilmi” ve “ilm-i ledün” söz konusu edilir. Aşk ve nazım, delilik fenni olarak düşünülür. Şair, özellikle sevgiliyi kucaklamak fenninde üstüne kimseyi tanımaz:

Dil emmek buse almak mü-miyân kocmağda mâhirdür

Hişâlî gibi bir üstâd-ı kâmil var mı bu fennde (G.409-5)

Âşık, sevgilinin saç telinin dersini öğrenmek isteğindedir:

Ders-i târ-ı zülf-i dilberden baña virsün cevâb

Çok su 'âlüm var fakîhe anda bend itsem gerek (G.247-3)

5.7.Çeşitli Telâkki ve İnanişlar

5.7.1.Devlet:

Övülenin niteliklerinin anlatıldığı beyitlerde şair, onun devletine dua eder, devletinin Feridun'un ki kadar uzun ömürlü olmasını diler. Diğer beyitlerde şans, talih anlamında; alçakgönüllü olanın ayağına devletin geleceği söylenirken, kişinin devlete ulaşması için cihan şahının eteğini elden bırakmaması öğütlenir. Sevgilinin âşığa karşı her türlü davranışı da devlet olarak düşünülür:

Biz senüñ devletüñi devlet-i sermed bilirüz

İşigüñ kulluğın 'uşşâka der-âmed bilirüz (G.189-1)

Bunlar dışında şair, din ve devlet yolunda çektiği zorluklara canla göğüs gerdüğünü söyler:

Biz ki serhadde nice derd ü meşakkaat çekerüz

Din ü devlet yolına cânile gayret çekerüz (G.191-1)

Devletin teşbih edildiği birtakım unsurlar şunlardır: “Gülşen, hüsn, sütte, ukba, dünya, gözyaşı”. Şu beyit gözyaşının devlete teşbihine örnektir:

İtdi taḥşîl-i ğınâ dâde-i ter yaşından
Âdemüñ devlet ırağ olmaz imiş başından (G.332-1)

5.7.2.Saltanat:

Sadece iki beyitte anılan saltanat, birinde sevgilinin üstünlüğü anlamında, diğerinde ise kaşının saltanat tuğrasına teşbih edilmesi şeklinde kullanılır.

5.7.3.Dünya:

Dîvân'da “âlem, dâr, cihan, zemin, ruy-ı zemin” sözcükleriyle karşılanan dünya inancı, İslâmî inançların dışında söz konusu edilmez. On sekiz bin âlemi yaratan Allah'tır:

Yaradan ‘arş u kürsi on sekiz biñ ‘âlemi Ḥaḫdur
‘Ayândur gün gibi şun‘ı Ḥişâlî cümle eşyâda (G.420-6)

Âlem eninde sonunda yok olup gidecektir, fânidir:

Ḳarârı yok döner ‘aksine her dem gerdiş-i gerdün
Fenâya varsa âhumdan yeridür ‘âlem-i fânî (G.444-4)

Âlem, her ne kadar fânî olsa da cihan halkı ona bağlı olmaktan vazgeçemez:

Ḳayd-ı dünyâya muḳayyeddür ḳamu ḫalk-ı cihân
Baña ‘âlemde dilâ bir merd-i fâriğ-bâl bul (G.264-2)

Dîvân'da pek çok kez geçen “âlem, cihan, dehr” kelimeleri daha çok onun içindekileri; yani insanları kasteder:

Ey Ḥişâlî leb-i dilber var iken ‘âlemde
Tevbeler bâde-i gül-gûna gül-efsûna daḫı (G.469-5)

Dünya, âlem, dehr ve cihan pek çok unsura teşbih edilir: “Dâr-ı gurbet, fersude, âlem-i harab, âlem-i tedric ü itlak, bive-zen, dünya-yı denî, devlet-i dünya, kurı dünya, meyhanedür dünya, saray-ı âlem, harabat-ı cihan, kazibe-i dehr, sarraf-ı dehr, mülk-i cihan.”

5.7.4.Kimya, iksir:

Bugünkü anlamından farklı olarak kimya, çeşitli madenlerden altın elde etmeye çalışan asılsız bir ilimdir. Âşık, elindeki gözyaşı parasını bir sermaye olarak gördüğünü söyleyerek, kimya ilmi ile gözyaşlarını gümüşe dönüştürebileceğini ima ediyor:

Hamdülillah kîmyāya vâşıl olduñ ğam yeme

Elde naqd-i eşk-i çeşm-i ter gibi sermāye var (G.129-4)

İksir, kimyada kullanılan, üzerine döküldüğü maddeleri altına dönüştürebilen bir maddedir. Şair, iksir sahibi olup zenginlik bulduğunu söylüyor. Ancak şairin kastettiği zenginlik, fakirliktir. Zira Hak âşığı fakirleştikçe zenginleşir:

Ey Hişālî mālîk-i iksîr olup bulduñ ğinā

Âteş-i fakruñ saña her aḡkeri bir zer şunar (G.163-5)

5.7.5.Ömr:

Daha çok padişahın kulu ve âşık için konu edilen ömür, uzunluğu kısalığı, geçiciliği, değeri ile ele alınır.

‘İşreti fevt eyleme fırsat ğanîmetdür müdām

Gün-be-gün ‘ömr-i ‘azîz ü rûzgār elden gider (G.106-3)

5.7.6.Uyku:

Uyku hâli, gerçek anlamının dışında gaflet uykusu şeklinde düşünülür. Göz nergisinin, şahın meclisine bekçi oluşuyla gözlerini açıp gaflet uykusundan uyandığı, âşığın bahtının gaflet uykusundan uyanması gerektiği, âşığın, sevgilinin yüzünü ancak gaflet uykusundan uyanması ile

görebileceği ifade edilir. Uykunun soyut varlıklarla ifadesi de söz konusudur. “Hab-ı gam” gibi.

Âşığın uykusuzluk hâli de mevcuttur. Aşk acısı ile sabahlara kadar ah çekip, gökteki yıldızları sayar:

Derd-i firâkuñ ile girmez gözüme uyğu

Tâ şubḥ olunca her şeb yıldız şayar semâda (G.410-2)

5.7.7.Tali, baht:

Beyitlerden anlaşıldığına göre; âşığın bahtı ve talii pek yüzüne gülmemektedir. Âşık, bahtının gaflet uykusunda olduğunu, kötü taliin onu kavuşmanın zevkine eriştirmediğini, bahtı açılmazsa sevgilinin gün yüzünü günlerce göremeyeceğini ifade eder.

Baht ve tali çeşitli sıfatlarla sınıflandırılır: “Necm-i baht u tali, tali gunude, baht-ı hab-alud, baht-ı siyeh, baht-ı zebun, ferhunde-fâl, ferruh-fâl, ferhunde-baht, ferhunde-ahter, ferruh-ikbal.”

5.7.8.Bayram:

Âşık için tek bayram, sevgilinin baharda ortaya çıkışı ile onun yüzünü gördüğü gündür. Bayramın gelişi hilâlin ortaya çıkışı ile bilinir.

Bugün bayrām iderler devlet-i hüsnünde ‘aşk ehli

Hilâl-ebrûñı teşbih eylediler gurre-i ‘îde (G.400-3)

Kurban Bayramı’nda kurbanlar kesilir, bayramlarda herkes birbiriyle selâmlaşır, Ramazan Bayramı’nın ardından yemek içmek helâldir, kurbanlar Kâbe’de kesilir. Âşık gecelerini, sevgiliden ayrı ve daha henüz bayrama vakit olduğu için Kadir ve Berat gecelerine; gündüzlerini ise sevgiliye ulaştığı için bayrama teşbih eder:

Her gicem Kâdr ü Berât oldı günüm ‘îd-i şerîf

Devlet el virdi ol âfet merḥabâya başladı (G.435-3)

Bayram ve id sözü şu terkiplerde geçer: “Ruz-ı id, id-i mübarek, id-i visal, garra-i id, meh-i edha, bayram-ı şerif.”

5.8.Bazı Âdet ve Gelenekler

Buraya kadar alınan ve bundan sonra bahsedilecek konular içinde âdet ve geleneklere ait birtakım bilgiler, yeri geldikçe başlıklar hâlinde belirtilmiştir. Ancak toplu bir şekilde *Dîvân*'da yer alan geleneklerden bahsetmek yerinde olacaktır.

Dîvân şairleri, şiirlerini belli bir birikime ulaştıktan sonra bir kitapta toplarlar. Ancak bu işi gerçekleştirmeden önce, yazdığı yeni bir şiiri dostların, şiirden anlayanların meclisinde okumak, bu şiiri tanıtmak zorundadır. Bu suretle şiirler dîvâna girmeden önce meclislerde elden ele dolaşır. Beyit bu geleneği yansıtır:

Oldı beş yüz gâzeli her birinüñ bi-kem u kâst

Sübha-veş elden ele devr ider idi inşâ' allah (K.-2)

Elin kitap üzerine konularak yemin edilmesi aşağıdaki beyitte şu şekilde ifade bulur:

Senden ümmîdüm odur rûz-ı cezâda Yârab

Ki ola dest-i yeminümde kitâb-ı menşûr (G.105-3)

İnsanların bir şeyi unutmamak için parmaklarına ip bağlamaları, şairin derin hayalinde farklı bir şekilde ortaya konmuştur:

Unutmayasın ben kuluñı rişte-i cânım

Bağla ser-i engüştüñe sulţânım unutma (G.366-2)

Kan yalayarak kan kardeşi olma âdeti de dikkat çekenlerden biridir:

Bezimde birbiriyle kan yalaşup arkadaş olmuşken

Leb-i mey-gün-ı yâra duğter-i rez çıktı hemşire (G.402-4)

Bunların dışında, büyüklerin elinin ve eteğinin öpülmesi, meclislerde kadehten sonra sakiden öpücük alınması, ölen kişinin yasını tutarken siyah,

bayramlarda kırmızı elbise giyilmesi, hacıların yıldızlara bakarak yol bulması, mecliste bir gözcü bulundurulması, bayram gününün hilâli görme ile tespit edilmesi, yaranın tedavi edilirken dağlanması, padişahlara şîir sunulması, ölmüş insan için kılmadığı namazların günahını giderir ümidi ile sadaka verilmesi, devlet büyüklerinin eteklerine kapanarak eteğin tutulması, hacıların arife günü Arafat'ta toplanmaları, fakire zekât verilmesi, padişahların altın işlemeli kıyafetler giymeleri, kiliselerde çan çalınması, dervişlerin uryan gezmeleri, padişahların namelerin altına tuğra basmaları, şekerin ezilerek yapılması, okula ya da herhangi bir topluluğa gelen ve gelmeyenlerin bir deftere kaydedilmesi, yaramazlık yapan çocukların kulaklarının çekilmesi, Kur'an falı bakılması, yas tutanların siyah kavuk giymeleri, papağanların şeker ile beslenmesi, bahar ayında gülistan seyrine çıkılması, kan içmenin haram sayılması, insanların birbirlerini parmakla göstermeleri, mürşidlerin kendilerine bağlanan müridleri tıraş etmeleri, uykusu kaçan insanların yıldız saymaları, bayramlarda padişahların halkı selâmlaması, pazarda yapılan alışverişlere şahit koşulması, kadınların halhal takmaları, gözlerine sürme çekmeleri gibi âdet ve gelenekler *Dîvân*'da yer eder.

5.9.Diğer Unsurlar

5.9.1.Kan, hun:

Dîvân'da genellikle sevgilinin kan dökücü özelliği ile birlikte kullanılır. Kan dökmenin kan içen gamzeğe uygun olduğu, din düşmanın kanını dökmek için nevrusun beline kılıç taktığı, âşığın kanının sevgilinin gerdanına döküldüğü, sevgilinin âşığın kanını içmesinin helâl olduğu ve âşığın gönlünün kan dolduğu ifade edilir.

Kanın renginin kırmızı oluşu sebebiyle, bu renkteki çeşitli unsurlarla ilgi kurulur. “Şarap, dudak” gibi.

Kan, sevgilinin dışında âşıkla da ilgili bir unsurdur. Çünkü âşık çektiği acıların üzüntüsü ile gözlerini kan çanağına döndürmüş, ciğerini

kanla doldurmuştur. “Hun-ı eşk, hun-ı sirişk, hun-ı ciger, dide-i pür-hun” terkipleri hep âşıkla birlikte kullanılır. (Bkz. Âşık)

“Kan ağlamak, kan içmek” gibi deyimler âşığın gönlündeki acıların göstergesidir. Kanla ilgili kullanılan başka deyimler de şunlardır: “Kan yalaşmak, kan dökmek.”

5.9.2.Rezm, ceng, cidal, gavga, neberd, yağma ve savaş aletleri (Ok, Keman, Kılıç, Zırh, Yarag):

Sevgili padişah olduğu için, padişaha has olan özellikler onun için de geçerlidir.

Ġarazuñ Şive vü nâzise yeter sulţānum

Nükte vü rezm ü kināyeyle edālar nice bir (G.44-3)

Sevgilinin gamzesi ve zülfü, âşığın karşısına savaşmak için çıkmışlardır:

Ceng ü cidāla ũrmıř gamzeñile zülf-i bed-giş

Tātār bir ũarafdan küffār bir ũarafdan (G.326-1)

Âşık sadece sevgili ile ceng itmez, rakip ordusunu da karşısında bulur:

Ĥayl-i rakīb ü ‘uřřāk girmiş Ĥiřālī cenge

Eřrār bir ũarafdan ebrār bir ũarafdan (G.361-2)

Kavga ise sevgilinin fitnessi sonucu ortaya çıkar. Yağma olayı da sevgilinin âşığın gönül ülkesini talan etmesi üzerine görülür.

Savaş aletleri arasında ok (tir, hadeng), yay (keman), kılıç (tig), temren (peykân) ve yaragdan söz edilir. Bu öğelerle sevgilinin bazı güzellik unsurları arasında benzerlik ilgisi kurulduğu için, “yarag” dışındakilerin sadece isimleri anılmıştır. Yarag, herhangi bir savaş aletinin adı olmayıp silah anlamında kullanılmıştır. Sadece bir beyitte âşığın ah ateşinin kıvılcımı, elindeki silaha teşbih edilir:

Şerâr-ı nâr-ı âhumdan çıkan her şu' le-i cân-süz

Neberd-i haşm için elde birer yalıñ yarağumdur (G.46-3)

Zırh ise sadece bir yerde geçer ve kalkan balığının, köpüğü ve dalgayı zırh eyleyerek, denizin âşığın gözyaşı ve ah oklarına göğüs gerdiği söylenir:

Ĥabâb ü mevci zırh ü cevşen vü cüş itmiş mâhi-i kalğan

Anuñçün tîr-i eşk ü âhuma göğsin gerer deryâ (G.1-2)

5.9.3. Ta'n, teşni, tezvîr:

Ta'n, âşığa karşı rakiplerden gelen "küfür veya kınama" anlamındadır. Rakiplerin kötü sözleri âşığı canından bezdirmiştir. Ona eziyet eden sadece rakipler değildir, sevgili de bu işte hiç kimseden geri kalmaz:

Teşnî' ü ta' n-ı ağıyar cânumdan itdi bîzâr

Ĥâlî degül cefâdan dildâr bir taraftan (G.333-3)

Teşni; yani "ayıplama" da âşığa rakipten ve sofudan gelir. Sofu, âşığı şarap içiyor, diye kınarken, kendisi de aynı davranışı sergiler ve böylece riyakârlığını ortaya koyar:

Meşrebin şâf eyleyüp şüfî mey-i gül-günile

Ṭa' n ü teşnî' itmege ehl-i riyâya başladı (G.435-4)

Tezvîrin sözcük anlamı söze "yalan karıştırmak"tır. Şair, sevgilinin hoş yürüyüşlü bir sülün olduğunu söyleyerek kendisine tezvîr tuzağına düşmemesi gerektiğini öğütler:

Ĥazer kıł kınma âb u dâne için degme bir tala

Düşersin ey tezerv-i hoş-ĥırâmum dâm-ı tezvîre (G.391-3)

5.9.4.Bend, dâr, berdar:

Sevgilinin saçı, perçemi, fitnesi, aşkı, gamı bağa benzetilir. (Bkz. Saç, Perçem, Gam)

Dâr, dârağacı demektir. *Dîvân*'da Hallâc-ı Mansur'un dârağacında can vermesi olayına telmih yapılır. Sevgilinin saçına asılı olanların Mansur'un erdiği makamı bildiği söylenir: (Bkz. Hallâc-ı Mansur)

Mansûruñ irdügi güzelüm ' izz ü rıf' ate

Dâr-ı cihânda zülfüñe berdâr olan bilür (G.144-3)

5.9.5.Mimarî:

Yapı unsuru olarak “hane, han, hanuman, bina olarak bendehane, kahvehane, hanuman, kubur (kabirler), zindan ve kale”; bunlarla ilgili olarak “duvar, kule, revzen, set, sütun, sayeban, kilit (kufi), ocak” belirtilir. Bu unsurlar *Dîvân*'da benzetmeye dayalı öğeler olarak kullanılmıştır.

Bendehane ve kahvehane âşıkların mekânıdır. Âşık, sevgilinin kulu olduğu için yerinin bendehane olması doğaldır. Şair, “Eğer kahvehane eteğimizden tutmasaydı, şarap küpünün dibini mesken edinir, kadehi elden bırakmazdık.” diyor:

Hum dibin mesken idüp elden kımazduk ayağı

Ķahvehâne güşesi olmasa dâmen-girümüz (G.185-2)

Kabir ise, “ehl-i kubur” dediği insanları anmak için söz konusu edilir. Kıyamet gününde Sur çalındığı zaman kabir sahiplerinin mahşerde toplanmak için can atacakları söylenir:

Her kaçan kim çalına rüz-ı kıyâmetde şür

Cân atar mahşere haşr olmağičün ehl-i kubür (G.97-1)

İşret zamanının gelmesi ile içki sunan sevgili, şarap küpünün kilidini altın anahtar ile açar:

Açdı kufılın zer anahtar ile humuñ mäh-ı nev

İrdi ' işret demi rindâne nidâ eyleyelüm (G.293-2)

Sevgilinin olmadığı bir dünya ve meyhane, âşık için gam zindanıdır. Sevgilinin güzellik unsurlarından biri de çene çukurudur. Âşık delilikten dolayı sevgilinin zincir saçı ile bağlanır ve zindana benzetilen çene çukuruna atılır. (Bkz. Sevgili; Çene) Ayrıca zindan ve Yusuf sözcüklerinin bir arada kullanılması ile Hz. Yusuf'un kuyuya atılması olayına telmih yapılır.

Dîvân'da kale bir beyitte geçer. Şair, "Dört defa bir kalede mahsur kaldım." diyerek hayatından bir kesit sunar:

Dört def' a kapanup kal' ada maşşür oldum

Bere vü yaradan oldu bedenüm cümle figâr (K.-60)

5.9.6.Derbend:

Geçit anlamındaki derbend, *Dîvân*'da üç yerde geçer ve ikisinde aşk yolunda var olan bir geçit olarak, diğesinde ise, soyut bir kavram olarak hayal edilir:

Esb-i himem-ıtab' -ı Hışâliye nigârâ

Derbend-i gamuñ ola güzzer-gâh ne müşkil (G.275-5)

5.9.7.Sofra:

Dîvân'da sofra elem, aşk, kavuşma sofrası gibi soyut kavramları ifadede kullanılır. Bir beyitte şair, zahidin kavuşma sofrasına oturmak için dış bilemediğini, başka bir beyitte de âşığın o sofrada gam şerbeti içtiğini, elem sofrası yediğini ve bunların onun için nimet olduğunu söyler. (G.91-3) (Ayrıca Bkz. Tasavvuf; Hak Âşığı)

5.9.8.Ceride (Gazete):

Hisâli, şiirini övmek amacıyla şiirinin her satırını güzel bir gazeteye benzetiyor:

Deryâ-dil oldu baħr-i nazmda Hışalı kim

Her satırı şi' rinũn gũzelũm bir ceridedũr (G.171-6)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNSAN

1.İNSAN

Peşтели Hisâli *Divân*'ında insan unsuruna sevgili, âşık ve rakip üçlüsü açısından bakılmış, bunlar dışında insanın hayattaki yeri, Allah karşısındaki konumu gibi felsefi konulara yer verilmemiştir. “Beşer, nev-i beşer, âdem” sözcükleri ise daha çok sevgilinin insan olmadığı, bir peri ya da huri olduğu fikrinin verildiği beyitlerde yer bulmuştur:

Degül nev' -i beşerden yâ melekdür yâ perî dilber
Anuñcün göz göre gâyb olup gözden nihân oldu (G.480-4)

2.GÜZELLİK

2.1.Genel Olarak Güzellik (Güzel, Cemal, Sabahat, Hüsn, Melâhat, Behcet, Ân)

Peşтели Hisâli *Divân*'nda: güzellik en çok ele alınan konular arasındadır. Beyitlerde güzellik, içinde gülleri bülbülleri bulunan bir bahçe, âşıklara verilen zekât, içinde pek çok güzeli barındıran bir âlem, âşığın sevgilinin inci dişinin hayali ile daldığı bir denizdir. Bunların dışında, çok çabuk kaybolup gidecek, bir daha ulaşılamayacak bir değer olarak karşımıza çıkar.

Sevgilinin baharın gelişi ile gül bahçesi gezintilerine çıkması, âşık için sevinç verici bir durumdur. Sevgilinin yüzünü gösterdiği an, “güzellik vakti, behcet zamanı” olarak nitelenir:

Bihamdullah güzellik vahtidür behcet zamânıdur
' İzâruñ ' arz iderseñ ey kamer-ıtal' at zamânıdur (G.139-1)

Şair, sevgilinin kendisine göstereceği sevgi ve ilgiyi güzellik olarak vasıflandırırken, sevgilinin kirpik okuyula açtığı yaraları da güzellik yadigârı kabul eder:

Her dâğ u şerha kim çekilüp izi sinede
Her birisi birer güzellik yâdigârıdur (G.156-2)

Bunlar dışındaki beyitlerde güzellik, hep sevgilinin yüzündeki birtakım unsurlarla ilgi kurularak ifade edilir. Sevgili o kadar güzeldir ki, ayın ve güneşin yüzünde onun güzelliğinin zerresi yoktur. Ancak o güzelliği bozacak veya arttıracak unsur yüzdeki ayva tüyleridir. Güzellik kilisesindeki sevgilinin tasvirlerini gören putlar, yüzlerini ondan tarafa çevirerek sevgiliye taparlar. O, güzellik devletinin şahıdır. Güzelliğin verdiği gönül hoşluğunu, kadeh bile veremez. Yüz güzelliğinin şöhreti bütün şehri ve pazarı sarmıştır. Güzel olabilmek için onun, ahlâk güzelliğine de sahip olması gerekir. Ayrıca sevgili güzelliği ile zengindir. Bu yüzden âşıklara zekât vermelidir.

Şaire göre güzelliğin kaynağı Allah'tır:

Şüret viremez naşına bir vechile Mânî

Hüsnüñ senüñ ey reşk-i melek şun' -ı Hudâdur (G.69-2)

Güzelliğin âşıklar üzerinde etki edici bir rolü vardır. Âşık sevgilinin güzellik karşısında aklını yitirir ve sultan iken boynu bağı bir bendeye döner:

Şacı leylüm dil-i dīvâne kim Mecnüñ olmuşdur

Görüp bu hüsn ü ân u behceti meftüñ olmuşdur (G.133-1)

Bu güzellik sıkıntının yanında âşığa hoşluk da verir:

Yâruñ şafâ-yı şafvet-i mir 'ât-ı hüsnini

Şüfî ne bilsün 'âşık-ı dîdâr olan bilür (G.146-3)

Benzetmeler bölümünde de görüleceği gibi, şair güzellikle ilgili birçok teşbih ve mecaz kullanmış ve bu suretle maddî ve manevî unsurlarla sevgilinin güzelliğini bağdaştırmıştır.

2.2.Güzellik Üzerine Teşbih ve Mecazlar

2.2.1.Gül bahçesi:

Yanak gül, ayva tüyleri çimen, âşığın gözyaşları gül bahçesini besleyen sudur. Ayrıca sevgilinin gözü nergis, parmakları zambaktır. Boyu

ile serviyi ve fidanı, salınışı ile keklığı andırır. Güzellik, bütün bu tabiat unsurlarının bir araya toplandığı bir bahçedir.

Sevgili, eğer güzellik bahçesindeki güllerin kırmızı olmasını istiyorsa, elinden gül renkli şarabı bırakmamalıdır:

Çızarsun gül gül olsun dir iseñ gülzâr-ı hüsünüñde

Çoma elden mey-i gül-fâmı kim ruhsârũñ âl eyler (G.116-4)

Bülbüle teşbih edilen âşık, güllerle dolu güzellik bahçesinin misafiridir.

Kerem kıl bülbül-âsâ ey gül-i gülzâr-ı hüsn ü ân

Dem-i luţf u mürüvvetdür sevindür ‘ âşık-ı zârı (G.495-3)

Sevgilinin güzellik gülşeni, Ravza-i Rıdvân’a ve İrem’e üstün tutulur:

Cihân bâğında yokdur gülşen-i hüsünüñ gibi gülşen

Meger kim ravza-i Rıdvân ile bâğ-ı İrem vardur (G.79-5)

2.2.2.Ayna:

Güzellik, parlaklık bakımından aynaya benzetilirken, kastedilenin yüz güzelliği olduğu açıktır. Âşığın kalbi, ayna gibi parlak yüzün ışığı ile aydınlanmıştır. Yalnız bu mutluluğu, sadece yüze âşık olan bilir, sufînin bu güzellikten haberi yoktur:

Yârũñ şafâ-yı şafvet-i mir ’ât-ı hüsünü

Şüfî ne bilsün ‘ âşık-ı dîdâr olan bilür (G.146-3)

2.2.3.Taht:

Bektaşî tarikatine mensup olan kişilerden Baba olanlar, evlenmeme, yalnız yaşama kararı alırlarsa, mücerretlik âyin-i cem’ine girmek zorundadır. Bu ayin esnasında Baba’ların kaşları, saç ve sakalları tıraş

edilerek, sağ kulakları delinir ve küpe takılır. Taçlarının üzerine sarık sarılır.

174 Baba'lar gibi sevgili de güzellik tahtına geçerek tüylerini tıraş ettirir:

N'ola tâze tırâş olsa serîr-i hüsne geçdi yâr

Ki muhtâc olur 'âdetdür berât-ı şâhi tecrîde (G.403-2)

2.2.4.Pazar:

Güzellik, pazardan alınan çok değerli bir varlık olarak düşünülür. Güzelliğin zamanla yitirilmesi özelliği ile malın elden gitmesi arasında ilgi kurulur. Beyitlerde yüzdeki güzellik unsurları değerli birer mal olarak kabul edilir. Sevgilinin dişleri inci, dudakları yakuttur. Bu değerli mallara sahip olan sevgilinin güzelliğini almak için, pazara gitmek gerekir. Âşık, güzellik pazarındaki bütün güzelleri gözden geçirmiş ve içlerinden birini beğenmiştir:

Görüp gözden geçürdüm ey Hîşâlî cümle hûbânı

Muhaşşal sũk-ı hüsni içre bîfin gördüm birin aldum (G.297-5)

2.2.5.Âlem:

Güzellerin bulunduğu dünya, güzellik âlemi olarak düşünülür. O âlemin içinde pek çok güzel vardır:

Egerçi 'âlem-i hüsni içre çok cânâneler vardur

Velî künc-i vişâlünde senüñ cânâ neler vardur(G.123-1)

2.2.6.Asker:

Sevgilinin güzelliğini arttıran öğelerden biri de yanak tüyleridir. Şair, sevgilinin ayva tüylerini güzellik askeri olarak vasıflandırır. Bu askerlerin komutanı ise perçemdir:

Çıkdı bir haţţ bugün ol şâh-ı cihân emri ile

'Asker-i hüsni kâkül ide serdârluğı (G.440-3)

174 Aksoy, Mehmed, "Bektaşılık", TDEAA, C. 1, İstanbul, 1977, s.386.

2.2.7.Kitap:

Güzelliğin kitaba teşbihi, sevgilinin yüzünün güzelliğine ve yüzdeki güzellik unsurlarının, kitap sayfasındaki çeşitli yazılara benzetilmesine dayanır. Sevgilinin yanakları sayfa, kaşı yazının başlığı, dudağı mühür, ayva tüyleri, benleri ve yüz üzerine düşmüş saçları yazıdır:

Kâtib-i kudret kitâb-ı hüsnüñ itmiş taşşiye

Yer yer i' râb u nuqaṭ ol zülf ü ḥaṭṭ u ḥâldür (G.87-2)

2.2.8.Kıssa:

Yazının düzgün yazılmasını sağlayan alet (mıstar), sevgilinin güzellik kıssasını nakleder. Güzelliğin kıssaya benzetilmesinin sebebi, sevgilinin güzelliğinin dilden dile dolaşan bir hikâye olmasıdır:

Naql-i mıstarı imiş şâh u gedânuñ cânâ

Qışsa-i hüsnüñile 'aşkı dil-i maḥzûnuñ (G.251-3)

2.2.9.Berat, mektup:

Yüzün bir sayfaya teşbih edilmesi dolayısıyla, sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri bu güzellik mektubunu ve beratını bozan unsurlar olarak düşünülür:

Yazılıp ḥaṭṭ-ı ruḥuñ bozdı berât-ı hüsnüñ

Nâme-i behcetüñe ḳayd-ı ferâgat çekerüz (G.193-5)

2.2.10.Deniz:

Yanağın güneşe, saf ve parlak suya; saçın dalgalara; dişlerin inciye benzetilmesi ile yanak-su ilgisi kurularak güzellik deniz olarak hayal edilir. Sevgilinin yüzü deniz, perçemleri ise girdaptır:

Deryâ-yı hüsndür yüzüñ ol ṭurralar emvâc

Ol kâkül-i pür-piç ise girdâb-ı belâdur (G.64-3)

2.2.11.Kilise:

Kilisenin güzellik olarak nitelendirilmesi, içindeki bazı resim ve nakışların ona ss kazandırmasından kaynaklanır. Sevgiliyle kilise arasında bir ilgi söz konusudur. Sevgili put kadar güzel olduğu için “bt” olarak nitelenir ve bu yüzden kilisedeki putlar ve kilisenin duvarlarındaki resimlerle onun güzelliği karşılaştırılır. Sevgilinin güzellik kilisesindeki suretini görenler, doğru yoldan saparak putperest olurlar:

Görüp taşvr-i hüsn  behcetñ deyr-i melhatda
şanemler şret-i divre döndi ey bt-i ters (G.14-4)

2.2.12.İklim, Mısır:

Beyitlerde “iklim-i hüsn, hüsn-i Mısır” terkipleriyle yer alan güzellik-ülke ilgisi, sevgilinin padişah, boyunun bayrak, ayva tüylerinin asker olarak düşünülmesine dayanır. Ayrıca güzellik de ülkedeki saltanat da geçici olduğu için aralarında böyle bir ilgi kurulur:

Teşr in cihn alup zr-i destine
İklm-i hüsne kmet-i dilber liv eker(G.157-2)

Güzelliğin Mısır ile karşılanması, güzelliği ile meşhur Hz. Yusuf’un kıssasına telmih yapılmasından ileri gelir. Sevgili, güzellik Mısırnın tahtına oturabilecek güzelliğe sahiptir. Hatta Hz. Yusuf’tan bile daha güzeldir:

Serr-i Mışr-ı hüsne pdişh olmağa lyıkısın
Nazrñ behcet  n ile yokdur vardur ikrrum (G.300-4)

2.2.13.Elbise:

Güzellik, padişahın giydiği süslü bir elbiseye teşbih edilir. Aynı zamanda elbisenin giyip çıkarıldığı göz önüne alınırsa, güzelliğin geçici olduğunun vurgulandığı söylenebilir:

Ėil’ at-i hüsnine o mh-ruĖuñ
Kamer yağa oldu gökde hill (G.260-4)

2.2.14.Nakş:

Nakış kelimesi resim anlamında kullanılır. Sevgilinin ayva tüyleri ve benleri yüzdeki resimler olarak görülür:

Gül-i şad-berke yazmış nakş-ı hüsnuñ bülbül-i şeydâ

Lebüñ vaşfında tutmuş 'âlemi şîrîn hikâyetler (G.165-3)

2.2.15.Hazine:

Çok değerli sayıldığı için sevgilinin güzelliği hazineye teşbih edilir. Bu benzetme de sevgilinin yüzü ile ilgilidir. Sevgilinin dudağının yakut, dişlerinin inci olduğu düşünülürse, güzelliğinin hazine olması doğaldır. Hazinenin bekçisi yılan benzeyen saçlardır:

Genc-i hüsünin gözedür yaşlanup iki ruhını

Heft-ser ejder idi zülf-i mu' anber bu gice (G.396-2)

2.2.16.Burç:

Güzellik burcunun ayı olan sevgiliye, feleğin atlas kumaştan yapılmış giysisi kaftan olmuştur:

O mâh-ı burc-ı hüsne ol nihâl-i bâğ-ı Rıdâna

Hişâlî atlas-ı çarh-ı felek âvâre hil' atdır (G.57-5)

2.2.17.Kuş:

Sevgilinin güzelliği elde durmayan bir kuşa teşbih edilir. Kuşlar insana alışkın olmayan, ürkek ve elde tutulamayan hayvanlardır. Kuşları elde tutmanın imkânı olmadığı gibi, güzelliği de kalıcı kılmak mümkün değildir:

Bâl u per açup hatı pervâz ider uçmazdan

Nâgehân kim bile murğ-i hüsni-yâr elden gider (G.48-4)

3.SEVGİLİ

3.1.Genel Olarak Sevgili

Peşteli Hisâli *Dîvân*'ındaki sevgiliye verilen isim ve sıfatlar şunlardır: “Canan, canane, yâr, dost, mahbub, güzel, hub, afet-i huban, afet-i devran, cabir, huban, huban-ı cihan, huban-ı zaman, sanem, bût, nigâr, nigâr-ı şuh, şuh, şuh-ı can-sitan, şuh-ı cefa-cu, şuh-ı cefa-piçe, şuh-ı cihan, şuh-ı dil-sitan, şuh-ı şengül, server, server-i âli-himem, dilber, dilber-i fayık, dilber-i gendüm-gun, dilber-i mümtaz, dilber-i mümtaz u müstesna, dilber-i tannaz, fettan, gözleri fettan, hunî, şivekâr, bî-vefa, dildar, dil-rûba, gül-beden, gül-fam, gül-i handan, gül-i nazik-beden, gül-i ter, gül-ruh, gül-izar, gün yüz, fitne-i devran, fitne-i Cengiz, cevan, meh-i ferruh-dem, meh-i ferhunde, meh-pare, meh-ru, meh-i na-mihriban, mihr-lika, meh-lika, meh-ru, peri, peri-ru, peri-peyker, peri-ruhsar, hur, melek, melek-hu, melek-manzar, efendi, keman-eburu, hilâl-eburu, elâ gözlü, saki, şah, bîdad, bî-mihr, kattal” v.b. Bu kelimelerden bazıları doğrudan sevgilinin adı olup, bazıları da adı yerine kullanılmıştır. Bu terkip ve kelimeler sevgilinin fiziksel yapısını ve karakterini yansıtacak niteliktedir.

Sevgili ile ilgili beyitlere bakıldığında vasıfları ve güzellik unsurları üzerinde durulduğunu görülür. Teşbih ve mecazlar konusunda, güzellik unsurları hakkında bilgi verilecektir.

Sevgilinin niteliklerinin başında acımasızlığı gelir. Onun kastı âşğın canınadır. Daima kirpik oklarını âşğâ çevirir. Zulüm ve eziyet adına yapmadığını bırakmaz. Gönlü taş gibi olduğu için, karşısında ağlayıp aman dileyen âşğâ acıma göstermez. En belirgin özelliği âşıklara karşı takındığı ilgisiz ve eziyet verici tavırlarıdır:

Rahm idüp ‘ ayn-ı ‘ inâyetle eger itse nazâr

Ey Hîşâlî yâra ma‘ lûm olur idi mâcerâ (G.13-5)

Sevgili, vefa bilmez, sevgiden habersizdir. Bildiği tek şey eziyettir. Onun acı çektirmek için türlü yolları vardır. Kendisini âşıktan esirgeyerek

eziyet çektirebileceği gibi; kaşı, gözü, bakışı, kirpiği ile âşığın gönlünü parça parça etmekten kaçınmaz. Yine de âşık bu sıkıntıları ister. Vücudu yaralarla bezemek hem sevgiliye yakışan bir davranış, hem de âşığa hoşluk veren bir durumdur:

Yararsañ eger şerha vü yara ile yâra
Açsa ten-i şad-pâreñe biñ yara münâsib (G.20-4)

Yârın acımasızlığı yanında sitemkâr ve cefakâr oluşuna bir sebep aranmamalıdır. Hem işve ve nazda, hem de cefa etmede ustadır. Naz sevgilinin en önemli niteliğidir. Bakışında, gülüşünde, salınışında hep nazın izi vardır. Ağzından çıkan kötü sözler bile nazdır. Âşık ne yaparsa yapsın, onu nazından vazgeçiremez ve nazın yanında, işveye, cilveye, girişmeye de maruz kalır:

Bir sencileyin ‘ işve vü nâz itmede mâhir
Bir yâr-ı cefâ-kârı kimüñ var benüm var (G.66-2)

Sevgili “sultan, şah, padişah” vasıflarını taşır. Sadece çevresindeki âşıkları değil, bütün dünyayı kendisine kul eylemiştir:

Ûul eyledi dünyâyı ihsân-ı firâvanuñ
Ey yâr-ı gâzanfer-fer ey şâh-ı Sikender-der (G.131-2)

Âşığın dileği, cevriyle gönül ülkesini yıkan sevgilinin, orayı imar etmesidir:

Yıkıldı dest-i cevrüñle gönül mülki harâb oldu
‘ İmâret eyleyüp yap yap vilâyet eyle sultânım (G.282-2)

Sevgiliden güzel sözler beklemek boşunadır. Bütün dünyayı ayağa kaldıran ahlâk, sevgilinin taş kalbini yumuşatamaz. Âşığın çektiği acılardan zevk alır. Buna karşılık, âşığın hissesine cefa düşerken, rakibe vefa kalır. Rakip ile sürekli beraber gezer, acımasını ve lutfunu ona gösterir:

Yalnız çıkmaz dirîgâ seyre yâr ağırsuz

Güiyâ bir goncadur kıpmaz yerinden hârsuz(G.200-1)

Sevgilinin âşık üzerinde derin bir etkisi vardır. Âşık onun güzel sesini işitince nutku tutulur. Perçeminin ve saçının hevesi âşığın sabrını ve kararını berbat ederken, cefa ve cevri sevgi ülkesine mutluluk verir. Âşık sevgilinin yolunda gözyaşı parasını harcayıp, fakir olmaktan kaçınmaz. Canını bile feda eder. Üstelik bunu seve seve yapar. Bütün bunlara rağmen sevgili, âşığın kıymetini hiç bilmez:

Bilmez Hişâli derdümi yâr ‘âşık olmadı

Ahvâl-ı ‘aşkı yine giriftâr olan bilür (G.146-5)

Sevgilinin niteliklerinden biri de âşığa hiç güzel sözler sarf etmemesidir. Bütün dünya halkına lutuf yağdırmaktan çekinmez; ancak âşığa gelince görüp görmezlikten gelir:

Cihân halkın görürsen luğ idüp ‘ayn-ı ‘inâyetle

Görüp görmezlenürsün bizi ey şüh-ı cihân-dîde (G.393-4)

3.2.Sevgili Üzerine Teşbih ve Mecazlar

3.2.1.Tabip, hekim, şifa-saz, Lokman:

Sevgilinin *Dîvân*'da pek çok yerde “tabip, tabib-i can, can tabibi, tabib-i dil, şifa-saz, Lokman” gibi isim ve sıfatlarla anılması, âşığın hasta olması ve bu hastalığın çaresinin sevgilide bulunmasıyla ilgilidir. Âşığın gönlü hastadır. Ancak bu hastalığın teşhisi ve tedavisi kolay değildir. İşinde uzman, ya da şairin deyimi ile “hazık” olan kişi hastalığa çare bulabilir. Âşık, ayrılık zehrini içmiştir. Ona verilecek herhangi bir ilaç derman olamaz. Âşığa şifa olacak şeyler, sevgilinin mahallesi ve dudak şerbetidir.

‘Âşık-ı dil-hastasınıñ ol tabib-i cān u dil

Hâline rahm eyleyüp tedbir-i dermān itmedi (G.481-2)

3.2.2.Serv, nihâl, nahl, gül, gonca, lâle, yasemen:

Sevgilinin bu unsurlarla ilgisi, yüzünün güzelliği ve boyunun uzunluğuna dayanır. Gül ve gonca hayalinde, sevgilinin yanağının gül, âşğın onun etrafında acı nağmeler şakıyan bülbül, rakibin diken olarak hayal edilmesi göze çarpar. Dudağın şekil ve renk olarak güle, goncaya ve lâleye benzetilmesi sevgilinin bu unsurlarla anılmasına sebep olur.

Sevgili “gül-i ra’na” olarak nitelenir. Çünkü iki renkli bir yüze sahiptir. Yanak gül-i sad-berk’tir. Yaprakları kat kat açılan bir güldür. Sevgili “gonca-i neveste” olarak nitelenirken, genç ve taze bir güzel oluşu vurgulanır. Güzel kokulu olduğu için de yüz, yasemen olarak nitelenir.

Sevgilinin boyunun düzgün, uzun ve ince oluşu, salına salına yürüyüşü, onun “servi, nahl, nihâl” olarak vasıflandırılmasına yol açar. Âşğın gözyaşlarının sevgilinin olduğu yere doğru akışı ile servinin su kenarlarında dikili olması arasında ilgi kurulur. Sevgilinin yüzündeki hatlar; çimenlik, boy; servi, yanaklar ise gül olur. Bu hayal içinde sevgilinin servi boyuna sarılmış güller yer alır. Sevgilinin “serv-i hoş-hıram, serv-i hıraman” oluşu onun yürüyüşünün nazına, “sehi-kamet” oluşu da boyunun düzgünlüğüne işaret eder. Sevgili taze, genç bir güzeldir. İnce ve nazlı oluşuyla fidana benzetilir.

3.2.3.Ay, Güneş:

Sevgiliye ayla ilgili olarak “meh, meh-pare, meh-ru, meh-lika”; güneşle ilgili olarak “mihriban, mihr-lika, güneş ruh, şems” gibi isimler verilir.

Sevgilinin ay ve güneş yüzü yanında gökyüzündekilerin hiçbir güzelliği ve parlaklığı yoktur. Onun yüzünün güneşi bütün âlemi aydınlatır. Sevgilinin yüz güneşi ile sadece dünya değil, âşğın gönül evi ve gözü de aydınlanır. (Bkz. Sevgili; Yüz; Yanak; Alın)

3.2.4.Mum:

Mum teşbihinde sevgilinin yüzünün aydınlık ve parlak olma özelliğinin rolü vardır. Yüz mumu meclisi aydınlatırken, âşık da onun etrafında dönen, kendini ateşe atan pervane olur. (Bkz. Sevgili; Yüz)

3.2.5.Leylâ, Şirin:

Âşığın Mecnun ve Ferhad; sevgilinin Leylâ ve Şirin oluşu, bu hikâyelerin sevgili ile âşığın macerasına teşbih edilmesinden kaynaklanır. (Bkz. Leylâ; Mecnun; Ferhad; Şirin; Sevgili; Ağız)

3.2.6.Yusuf, İsa:

Sevgili çok güzel bir varlık olduğu için, güzelliği ile ünlü olan Hz. Yusuf'a benzetilir. Hz. Yusuf ile sevgili arasındaki benzerlikler ortaya konulurken, Hz. Yusuf'un başından geçen olaylara da telmih yapılır. "Müşteri, Mısr, Aziz, haridar, çah, pirehen, Yakub, malik-i Mısr, Yusuf-ı Ken'an, Züleyha" kelimeleri bu sebeple kullanılır. Sevgili ayrıca "Yusuf-ı zamane, Yusuf-ı sanî" gibi sıfatlarla da anılır.

Sevgilinin Hz. İsa'ya teşbih edilmesinin ardında, sevgilinin dudağının aynı Hz. İsa gibi can vermesi vardır. (Bkz. Sevgili; Dudak)

3.2.7.Büt:

Sevgilinin âşık ile konuşmaması, put kadar hareketsiz, cansız ve güzel olması onun Çin ve Maçın putuna benzetilmesine sebep olur. "Deyr, büt-perest, büthane, tersa, suret-i divar" gibi sözcüklerle büt arasında tenasüp yapılır.

Ḥüsn ü ânile senüñ yanuñda ḥübân-ı cihân

Şüret-i dīvāre beñzer ey büt-i Çin ü Çigil (G.265-2)

3.2.8.Peri, huri, melek:

Sevgiliye peri, huri ve melek olarak hitap edilmesi güzelliğine ve görünmezliğine işaret eder. Herhangi bir insanla onların güzellikleri karşılaştırılmaz. Ancak sevgili onlardan bile daha güzel olarak hayal edilir. (Bkz. Sevgili; Yüz)

3.2.9.Padişah:

Sevgili, *Dîvân*'da padişah olarak anılırken şu kelimeler kullanılır: “Şah-ı cihan-ara, şah-ı cevan-baht, şah-ı dehr, şah-ı ferruh, şah-ı hayal, şeh-i âlem, şeh-i âli-himem, şeh-i âli-mikdar, şeh-i huban, şeh-i hüsn, şeh-i ser, şeh-i zi-şan, şehinşah, şeh-levend, sultan-ı huban-ı cihan, han, hünkâr.” Sevgili bazen güzellik ülkesinin padişahı, bazen hayal padişahı, bazen de bütün dünyanın padişahı olur. Ancak her durumda âşık, sevgiliye kuldur. Sevgili bir padişahta olması gereken özellikleri taşır. Onun kulları, orduları, ülkesi, tacı, tahtı vardır. Bir padişahta aranan ilk özellik adaletli olmasıdır. Bunun yanında cömertlik sahibi ve din işleri ile meşgul olması istenir:

Melâhatla saḥâvetle diyânetle ‘ adâletle

Cihâmı bende itmiş bir şeh-i şâhib-keremsin sen (G.312-2)

Sevgilinin bir diğer özelliği iyi ata binmesidir. Yalnız işi cefa atı ile âşıklara eziyet etmektir:

Esb-i cevrile Hîşâlî ol şeh-i çâbük-süvâr

‘ Âşık-ı bî-dilleri ḥâkile yeksân itmede (G.394-5)

Ayrıca nasıl bir padişah ülkesinin imar faaliyetlerini yürütürse, âşığın yıkılan gönlünü de abad etmelidir. Çünkü sevgili, bir ülkeye teşbih edilen âşığın gönlünü fetheden dünya padişahıdır:

İtseydün ‘ imâret-i dil-i vîrânımı yap yap

Ey şâh-ı cihân eyler idün özge vilâyet (G.27-3)

Diğer güzeller içinde en güzel olması sevgilinin şah sayılmasına yol açar. Bu sebeple “şah-ı huban” sıfatını alır:

Nice biñ Husrev ü şîrîn-zebânı bende itmişdür

Güzeller arasında hüsnile şâh-ı müsellemdür (G.84-4)

Sevgilinin ordusunu oluşturan kalabalık ise rakip ve âşıklardır. Âşıklar için bu istenen bir makamdır:

Hişālī başlamış ol şāh-ı ‘ālem hayl-i ‘uşşāka

İşigi kulluğı manşıbların tevcih ü taqlide (G.370-5)

Ayrıca *Dîvân*'da bir beyitte sevgilinin yüzü bir ülke, güzelliği asker, perçemi komutan olarak nitelenir:

Çıkdı bir hatt bugün ol şāh-ı cihān emri ile

‘Asker-i hüsnine kākül ide serdārluđı (G.440-3)

Sevgili bir padişah gibi süslü, değerli altın işlemeli kıyafetler giyer. Görünüşü âşığın gözünü kamaştırır ve böylece onun perişan hâline karşılık sevgilinin yüceliği vurgulanır:

Ey Hişālī o şeh-i hüsn ü bahāya yaraşur

Gün gibi giyse eger egnine zerrin dībāc (G.36-6)

Rakibin sıfatlarının başında kâfir ve köpek olması gelir. Aşağıdaki beyitte “kâfir rakibin ipinin uzatılması” ifadesi, boynu bağlı bir köpeğe teşbih edildiğini de gösterir. Âşık, rakibe duyduğu kıskançlıkla sevgilinin yanından uzaklaştırılmasını ister. Böylece sevgiliye, tavır ve davranışları ile siyasî olma özelliği yüklenir:

Raķib-i kâfirün ipin uzatduñ vaķtidür şimdi

Siyâset-gāh-ı hāricde siyâset eyle sultānum (G. 291-4)

3.2.10.Cevan:

Dîvân Şiirinde sevgilinin her zaman genç olduğu görülür. Yaşlı ya da ölen bir sevgilinin hayali yer almaz. *Dîvân*'da sevgiliye bu yolda atfedilen sıfatlar şunlardır: “Taze cevan, şāh-ı cevan-baht, nev-cevan, cevan-ı nev-hat.” Âşık için böyle bir genç sevmenin bedeli ağırdır. Bu yolda kendi gençliğini harcamak, pir olmak zorundadır:

Yolında oķ gibi toğrı iken ķaddi dü-tā oldı

Hişālī nātüvānı bir cevānuñ ‘aşkı pīr itdi (G.442-5)

3.2.11.Şehbaz, tezerv, Hüma, kebg, arı:

Sevgilinin şehbaza teşbih edilmesi bakışının keskinliğinden ve ele geçmesinin zorluğundan, tezerve ve keklige teşbihi ise salınışının hoşluğundan ileri gelir. Sadece bir beyitte sevgili Hüma olarak hayal edilir. Beyitte sevgilinin, Hüma gibi hayalî bir kuş olduğu söylenirken, fazla görünmediği vurgulanmak istenir. Ayrıca kendisini üstün görmesi, zor elde edilmesi, kolay kolay ulaşılamaması sevgilinin Hüma'ya benzetilmesine yol açar. Hüma sevgilinin hayali ancak bir yerde saklıdır: Âşığın ağlayan gözünün içindedir:

Ol Hümānuñ var ise murğ-ı hayālidür uçan

Görünür bāl u peri dīde-i giryānuñda (G.387-3)

3.2.12.Ahu:

Sevgili, inceliği, zor ele geçmesi, güzelliği sebebi ile ahuya benzetilir. Bu hayalin diğer önemli bir yönü ise sevgilinin gözlerinin ahu kadar güzel olmasıdır:

Şayd eyledi o gözleri āhūyı ‘ākıbet

Dil bīşe-zār-ı ‘aşkda şīr-i jeyānımış (G.226-2)

3.2.13.Taş kalpli:

Sevgili için kullanılan sıfatlardan biri de taş kalpli oluşudur. Çünkü âşığın çektiği eziyetlere tepkisiz kalması, hiçbir acıma göstermemesi onun özelliğidir. İşi âşığa cefa taşını atmaktır. Ancak âşık, acı çektiren sevgilinin kendisine ilgi gösterdiğini düşünerek ona yeter demek istemez. Bu cefanın bitişi âşığın sonu olur:

Atdı şol deñlü cefā taşın o sengin-dilümüz

Yeter ey şāh-ı cihān dimege varmaz dilümüz (G.213-1)

Sevgili bir beyitte de “ahen-dil” sıfatını alır. Bu beyitte sevgilinin kalbini etkilemenin mümkün olmadığı görülür:

Ne sengin-çalb ü ahen-dil olur kim bunca müddetdür

Hadeng-i ah u nâle eylemez kâr ol cefâ-kâra (G.364-3)

4.SEVGİLİDE GÜZELLİK UNSURLARI

4.1.Saç (Zülf, Muy, Saç)

4.1.1.Genel Olarak Saç:

Saç sevgilinin en çok üzerinde durulan güzellik unsurlarından biridir. Şair, saç unsurunu şekil, renk ve koku bakımından bazı somut ve soyut unsurlara benzeterek hayal dünyasını oluşturmuştur.

4.1.1.1.Şekil:

Beyitlerde saçın şekline dair unsurları şöyle sıralayabiliriz: “Perişan, zülf-i girih-gir, zülf-i bed-giş, zülfi kemend, zülfi kullâb, zülfi lâm, zülf-i mücaad, zülf-i piçide, zülf-i semensaye, zülfi zencir, cim zülf, dâm-ı zülf, zencir-i zülf, dü-ta, yedi başlu ejder, ham-ı zülf”. Sevgilinin saçlarının perişan oluşu âşığın bütün fikrini ve kararını bozmaya yeterlidir. Saç ne kadar dağınık olursa, âşığın perişanlığı da o derece artar. Sevgilinin saçının perişan olması, sabah rüzgârında aranmalıdır.

4.1.1.2.Renk:

Dîvân'da sevgilinin saçının rengi siyahtır. Başka bir renge rastlanmaz. Bu özelliği ile ilgili olarak kullanılan terkip ve sıfatlar şunlardır: “Sevda-yı zülf, zülf-i siyeh, zülf-i siyeh-kâr, saçı Leylî, magrib-i zülf, küffar.” Bunların içinde “siyeh-kâr” üzerinde durursak, sözcük hem siyah renge, hem de sevgilinin âşığa eziyet eden tavrına işaret eder. “Sevda, Leylî ve küffar” sözcükleri de tevriyeli olarak kullanılır.

Şol kadar bir saçı Leylî beni itdi meftûn

Görse dîvâne diyü ta' n ider idi Mecnûn

(G.356-1)

4.1.1.3.Koku:

Saç koku yönünden amber ve misk ile birlikte kullanılır. “Zülf-i müşkin, zülf-i muanber, saçı müşk, abir” sözleriyle anılan misk, saçın aynı zamanda rengine de işaret eder. Çünkü misk, amber ve abir siyah renktedir. Yalnız saçtaki bu koku, Tatar ve Hoten miskinden de güzeldir. Adeta kokunun kaynağı bu diyarlar değilmiş, saçın kendisiymiş düşüncesi sezilir:

Zülfüñ hevesiyle ki şabâ geldi Hıtâdan

Müşk-i Hıten ü nâfe-i Tâtâr bozuldı (G.494-3)

4.1.2.Saç Üzerine Teşbih ve Mecazlar

4.1.2.1.Şekil

4.1.2.1.1.Semensaye, kanat, ebr, sehab, nikab, Hüma:

Eski zamanlarda olduğu gibi bugün de güneşten korunmak için gölgelik kullanılır. Beyitte saç, âşığın sevgilinin yüzünün ışığından korunmak için kullandığı bir gölgelik ve korunaklı olduğu için Cebrail’in emin kanadı olur:

Yâr kim gerdenüme zülf-i semensâye şalar

Güyyâ şeh-per-i Cibrîl-i emîn sâye şalar (G.77-1)

Ayrıca sevgilinin yüzünün gizlenmesi yönü ve renk itibariyle de saç, buluta ve örtüye benzetilir. Sevgilinin yüzünün ay ve güneş, kaşının hilâl oluşu; gül yanağı üzerindeki ter damlalarının yağmur damlası olarak düşünülmesi; saçın, ay ve güneş yüzü bulut gibi gölgelemesi; bu benzetmenin başka yönlerini oluşturur. Sevgili buluta ve örtüye benzeyen saçını yüze salmış, böylece yüzünün âşık tarafından görülmesini engellemiştir. Ayrıca Hüma’ya benzetilen saç, âşığın aşkın hararetinden korunmak için saklandığı bir gölgelik görevi görür:

Çok süz ü harâret virür ‘aşkuñ dil ü câna

Şalmazsa Hümâ-yı ser-i zülfüñ baña sâye (G.383-3)

4.1.2.1.2.Cim, lâm, dâl:

Elifbadan olan bu harfler saçın eğriliğine işaret eder.

4.1.2.1.3.Kullâb, çevgân:

Eski zamanlarda suç işleyenler, cezalandırılmak için çengele asılarak idam edilirdi. Âşığın sevgilinin yüzündeki hazineyi çalmaya kalkışması üzerine cellat sevgili, gönülleri çengelle saçına asmıştır:

Çekinür dil göricek tırta-i cânânemüzi

Zülfi kullâbı çeker var ise divânemüzi (G.462-1)

Çevgân, sopa ve topla oynanan bir oyunun unsuru olup ucu kıvrık bir sopadır. Sevgilinin saçı çevgân, âşığın başı top olur. Bazen de sevgilinin çene çukuru top olarak hayal edilir:

Tıfl-ı dil itse n'ola zülf ü zenahdâna heves

Kim ider ehl-i hevâ tûp ile çevgâna heves (G.218-1)

4.1.2.1.4.Tul-ı emel, ömr-i sermed:

Sözcük anlamı “bitmeyen istek” olan “tul-ı emel”, saçın uzunluğuna ve saçın hevesine kapılan âşıkların geçeceği uzun ve zorlu bir yola işaret eder.

‘ Aceb tül-ı emeldür vuşlatuñ endîşesi cânâ

Dil-i efkâra fikr-i kâkül ü zülf-i ‘ abîr-âsâ (B.-42)

“Ömr-i sermed” de saçın uzunluğu sebebi ile kullanılır:

Erbâb-ı ‘ aşka oldı lebün çeşme-i hayât

Zülf-i dirâz u kâkül ise ‘ ömr-i sermedi (G.496-4)

4.1.2.1.5.Kement, zincir, dâm, dâr:

Saçın dâr ve kemente benzetilmesi, âşıkların sevgilinin saçında asılarak can vermeleri hayaline dayanır. Diğer sebepler ise sevgilinin saçının

uzun olması ve âşığı esir etmesidir. Başka bir beyitte ise Hallâc-ı Mansur'un idam edilişi olayı ile gönüllerin saçta asılı olması arasında ilgi kurulur:

Kimüñe Manşür-şifat zülfine berdâr oldı

Ehl-i 'aşk içre çıkarur başa serdârluğı (G.453-3)

Kemend-i kâkül ü zülfine her-bâr

Dil-i biçâreyi berdâr iderler (G.155-4)

Saçın zincir olduğu beyitlerde Mecnun'un hikâyesine telmih yapılır. Mecnun aşkından çöllere düşmüş; ancak delirdiği için zincire bağlanmıştır. Sevgiliye duyduğu aşk, âşığın aklını başından almıştır. Böylece saç hem aşkı arttıran, hem de âşığı esir eden bir unsur olarak karşımıza çıkar. Şekil yönüyle örülmüş ve uzun saç, zincire benzer:

Zülfi zenciri beni kûha vü şahrâya çeker

Bend-i 'aşkı dağı Mecnûn gibi Leylîye çeker (G.128-1)

Başka bir beyitte de saç, âşıkların gönüllerini yakalayan bir tuzaktır. Sevgilinin yanağındaki ben tanelerinin peşinde olan âşık, tuzağa kapılan bir kuştur:

Dâm-ı zülf ü dâne-i hâl-i siyâh ile o şüh

Ey Hîşâlî şübhe yoğdur 'âlemi teşhîr ider (G.89-4)

Ayrıca saç; bağ, bend ve kayd olarak da isimlendirilir.

4.1.2.1.6.Ejderha, akrep:

Saç, birçok ucu olduğu için yedi başlı bir ejderhadır. Ejderhalar eski efsanelerde hazinelerin koruyucusu olarak yer eder. Dîvân Şiirinde de sevgilinin yüzü bir hazinedir. Çünkü dudağı yakut, dişleri incidir. Bu yüzden bu hazineyi âşıklardan korumak ejderha saçın görevidir:

Birinüñ kâkül ü zülfi yedi başlu bir ejderdür

Sezâdur sâ'id-i sîmînine dirsem yed-i beyzâ (G.19-3)

Ayrıca bir beyitte de Dahhak'ın başındaki ejder ile, sevgilinin akrebe teşbih edilen saç karşılaştırılır:

Zülfüñ gibi bir ef' i-i gejdüm dem olur mı

Ejder gibi karşı tura Dahhâke berâber (G.104-4)

4.1.2.1.7.Gümüş tel:

Dîvân Şiirinde gümüş, rengi dolayısıyla daha çok sevgilinin yüzü, bedeni, çenesi, eli için kullanılırken, şair aşağıdaki beyitte saç şekil itibariyle gümüş bir tele benzetir:

Sırma disem ' aceb mi bu zülf-i müselsele

Beñzetedüm ' aynı ile ben anı gümüştür tele (G.418-1)

4.1.2.1.8.Belâ, fitne:

Saçın belâ ve fitne unsurları ile ilgisi, âşığın gönlünde sebep olduğu karışıklıkla ilgilidir. Saç, âşıklar üzerinde derin bir etki yarattığı için ortalığı karıştırır. Âşığa yaşattığı sıkıntılar sebebi ile saç, kara belâ olarak da nitelenir. Belâ-balâ sözcükleri üzerinde yapılan söz oyunu neticesinde saçın uzunluğuna ve siyahlığına işaret edilir:

Kaşuñla müjen kavş-i kader tîr-i kazâdur

Ol zülf-i siyeh-kâr ise bir kara belâdur (G.98-1)

O şūhuñ fitne-i devr-i zamândur kâkül ü zülfî

Qıyâma geldiği sâ' at kıyâmetden nişân ol kıdd (G.39-4)

4.1.2.2.Renk

4.1.2.2.1.Gece, mesa, şeb, küffar, şam, magrib, tar:

Saçın geceye, karanlığa ve küfre benzetilmesi rengi dolayısıyladır. Sevgilinin saçı yağmacıdır. Yağmacılar her zaman geceleri yağmaya çıkarlar. Âşığın gönlü karanlık saçın içinde her gece yağmalanır. Âşık saçın

içinde ne gecenin, ne de gündüzün farkındadır. Hatta gündüzleri bile saçın karalığı içinde kaybolup gider.

Ayrıca şair, saçın karalığını anlatmak için tezatlardan da yararlanır ve bu yüzden aydınlık kaynağı olan yüzle birlikte teşbihi oluşturur. Ayrıca saçın magribe (batı) benzetilmesinin ardında, yüzün güneş oluşu yatar. Yüz güneşi, adeta batıya teşbih edilen saçın içinde kaybolur:

Ey maşrıq-ı rüyuñda ‘ayân şubh-ı şabâhat

V’ey mağrib-i zülfüñde nihân şâm-ı kıyâmet (G.27-1)

Hem karanlık, hem de tel anlamına gelen “tar” sözcüğü üzerinde de tevriye yapılır:

Ey Hişâlî var mıdur bir derd-mend âvâre kim

Târ-ı zülf ü kâkül-i dildâra berdâr olmadı (G.493-5)

Kâfirler anlamındaki küffâr ile kastedilen, İslâm dininin esaslarını kabul etmeyen insanlardır. İnanca göre bu kişilerin gönülleri aydınlıktan mahrumdur, karanlık içinde kaybolmuşlardır. Şekil olarak gür ve renk olarak siyah olduğu için saça, “kâfirler” sıfatı yakıştırılır:

Ceng ü cidâla tırnış gamzeñle zülf-i bed-giş

Tâtâr bir tarafdan küffâr bir tarafdan (G.326-2)

4.1.2.2.2.Kara destar:

Sevgilinin siyah saçları, yas tutan bir insanın başına sardığı siyah kavuğa benzetilmiştir:

Çara destârı şarınmış başına ‘abâsı var

Kâkül ü zülf-i siyâh-ı dilberüñ bir yası var (G.183-1)

4.1.2.3.Koku

Yukarıda da bahsedildiği gibi saçın müşk, amber, sümbül, abir gibi kokulara teşbihi hem renk, hem de koku açısından. Sevgilinin saçının kokusu bunların üstünde tutulur.

4.1.3.Diğer Benzetmeler:

Saçın Çin, Maçın, Hoten ülkelerine teşbih edilmesi kokusu ve siyahlığı dolayısıyladır. Saçın kokusunun miske bağlandığı ve miskin bu diyarlardan geldiği hatırlanmalıdır. Ayrıca miskin rengi de siyahtır. Bunların dışında saç, adı geçen ülkeleri yağmalamaya çıkan bir askerdir:

Ṭurra vü kākül ü zülf-i siyehüñdür âhir

Çin ü Mâçin ü Hotenden alacak bâc u harâc (G.36-4)

Alın bölgesinde yer alan bir tutam saç için kullanılan perçem (kākül, turra), genel olarak saçın özelliklerini taşır. Saça yapılan teşbih ve mecazlara göz atıldığında aynı unsurların perçem için de kullanıldığı görülür. Bu yüzden perçem konusu ayrı bir başlık altında incelenmemiştir. Perçem için yapılan teşbih ve mecazlar şunlardır: Şekil: “Zincir, kement, bend, emvac, ejderha, Cebrail kanadı, ömr-i ser-amed, tul-ı emel, dâl, akrep. Renk: “Leylî, sevda, şam.” Koku: “Amber, misk.” Diğer: “Çin, Maçın, Hoten, fitne, serdar.” Görüldüğü üzere saç için kullanılan teşbih ve mecazlar ortaktır. Yalnızca, saç için kullanılmayan “tarrar” ve “serdar” benzetmeleri perçeme addedilmiştir. Sevgilinin perçemi ile gözü birlik olup âşığın gönül ülkesini yağmalarken, başka bir beyitte perçem, sevgilinin yüzündeki güzellik askerinin komutanı olur:

Ṭurrañla çeşm-i mestüñ dil mülkin itdi talan

Ṭarrâr bir tarafından mekkâr bir tarafından (G.326-3)

Çıkdı bir haṭṭ bugün ol şâh-ı cihân emri ile

‘Asker-i hüsnine kākül ide serdârluğı (G.440-3)

4.2.Alın (Cebin)

Sevgilinin alınının nura teşbih edilmesi, bir inanışa dayanmaktadır. Buna göre Nur-ı Muhammedî ilk önce Hz. Âdem’e intikal etmiş, ondan

sonra Hz. Muhammed'e kadar gelmiştir. ¹⁷⁵ Bu yüzden sevgilinin alnı ay ve güneş gibi parlar. Sevgiliye “alnı kamer, alnı mah-ı enver, meh-cebin, mah-ı bedr” gibi sıfatlar verilir. Genel olarak sevgilinin alnının dünyayı aydınlattığı, aya teşbih etmenin mümkün olamayacağı, ayın ışığından bile daha çok ışık verdiği ifade edilir:

Ḥurşid ü mehe pertev-i ruhsâr u cebînüñ

Teşbih idemem râ şaşuña gökde hilâli (G.484-2)

4.3.Kaş

4.3.1.Genel Olarak Kaş:

Sevgilinin en önemli güzellik unsurlarından biri kaştır. Şekil, renk açısından göz, kirpik, yanak ve gamze ile aralarında ilgi kurulur. Özellikle kaş, bu unsurlarla işbirliği yapan öldürücü bir yay olarak düşünülür. Kaşın hançer, kılıç gibi savaş aletlerine benzetilmesi de söz konusudur. Yüz Kâbe ise, kaş mihrap olur. Yanak sayfasında kaş, yazı başlığıdır. Kaş-hilâl ilgisinde, şekil benzerliğinin yanında, saçın buluta, geceye teşbihi ve hilâl ile ilgili inanışlar rol oynar. Bayramın gelişi ile sevgilinin kaşlarını gören âşıklar, kaşları “hilâl-i id” olarak nitelerler. Bunlar dışında âşiğa çektiği eziyetler yüzünden kaş, yağma, hile, belâ, cadı unsurları ile birlikte anılır.

4.3.2.Kaş Üzerine Teşbih ve Mecazlar:

4.3.2.1.Keman, yay, kavs:

“Kaşı keman, keman-ebri” olarak nitelenen sevgilinin kaşı için konusu geçen teşbihlerden en fazla yay kullanılır. Keman bir savaş aletidir. Ok atmak için kullanılır. Sevgilinin kaşının kemana teşbih edilmesi kaşın eğri şeklinden kaynaklanır. Sevgilinin keman kaşı, kirpik oklarını attığı zaman âşığın bu öldürücü oklardan kurtuluşu yoktur. Zaten böyle bir arzusu da yoktur. Bu manzara âşığın kurban olma isteğini de ortaya koyar:

¹⁷⁵ Tolasa, Harun, Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası, A.Ü. Yayınları, Ankara, 1973, s.180.

Güyyâ Rüstem kemânıdır hilâl-ebrûları

Rüstemüñ kurbân olayın kaşlarınıñ yâyına (G.412-3)

Ayrıca sevgilinin kaş ve kirpiğinin ortaklaşa davranarak, âşığın göğsünü nişan tahtasına çevirdikleri görülür:

Sinem hadeng-i gamzesine eyleyüp nişân

Her dem o şüh kaşı kemânın gerer çeker (G.72-4)

Kaşın gamze ve göz ile de ilgisi vardır. Gamze ok, kaş oku atandır.

Ehl-i ‘aşkuñ sine-i bî-kînesin itme nişân

Tîr-i gamzeñ ey kemân-ebrû ne var elden gider (G.48-3)

Bütün bunların yanında kaşın ah ile birlikte kullanıldığı da görülür. Âşık sevgilinin aşk acısından sürekli ah çekmektedir. Şair, “Ey kaşı yay olan sevgili, gamze okun vücut evimde pencere açmasa çektiğim ahların dumanından onun içi kapkara olurdu.” diyerek, hem ne kadar çok ah çektiğini, hem de kaş yayının gamze okuyla birlik olarak vücudu nasıl parçaladığını ifade eder:

Vücüdüm hânesi tîre olurdu düd-ı âhumdan

Hadeng-i gamzeñ ey kaşı kemânım açmasa revzen (G.315-1)

Kavsin iki anlamı vardır. Biri savaş aleti, diğeri burçtur. Kavs ile ilgili olarak *Dîvân*'da kullanılan terkipler şunlardır: “Kavs-ı kader, kavs-i kaza, kavs-i kuzah.” Sırasıyla bu terkiplere göz atarsak, kaşın kavs-i kader oluşu okların âşığa gelişinin kader olarak düşünülmesinden kaynaklanır. Kaderdir, çünkü levh-i mahfuzda yazılmış bir olaydır ve gerçekleşecektir. Kaş, kavs-i kazadır. Kaza, kaderin ortaya çıkmasıdır. Son olarak kaş, kavs-i kuzah; yani gökkuşağıdır. Bu benzetme de gökkuşağının ve kaşın şeklinin eğriliğinden kaynaklanır.

Seyr idüp kavs-i kuzah ebrûñı kıddin kıldı lâm

Döndürüp cismin hilâle mâh-ı nev virdi selâm (G.287-1)

4.3.2.2.Nun, ra, hat-ı celî, tuğra:

Sevgilinin boyunun elife benzetilmesi ve kaşın eğri oluşu sebebiyle kaş, nun harfi olarak hayal edilir. Böylece elif ve nun harflerinin bir araya gelişi ile “güzellik” anlamına gelen “ân” kelimesinin eski harflerle yazılışına işaret edilir. Ayrıca yazıların siyah mürekkeple yazıldığı düşünülürse bu açıdan da kaş ile renk bakımından benzerlik kurulur. Kaşların rengi de siyahtır:

Hişālî behcet ü hüsn ü melâhatda nazîri yoķ

Benüm bir zülfi lâm ü la‘ li mîm ü kaşı nünüm var (G.175-5)

Eger öykinmeyeydi râ kaşuña

Ayda bir irmez idi mâha zevâl (G.263-3)

Sevgili sultan, yüzü sayfa olduğu için kaşın şekil bakımından tuğraya benzetilmesi söz konusudur. Tuğra, siyah mürekkebe batırılır ve fermanların başına basılırdı. Kaş da renk açısından tuğra gibi siyah ve yüz sayfasının başında yer alır. Bu sebeple aralarında bir ilgi kurulur:

Nâme-i hüsnüñ güzel göstermiş açmış kaşlaruñ

Nitekim şâh emrini tuğrâ-yı garrâ gösterür (G.55-4)

4.3.2.3.Hilâl:

Kaşın hilâle benzetilmesi yine şeklinden kaynaklanır. Sevgilinin kaşı bayram hilâlini andırır. Çünkü sevgili bahar gelip de dışarıya çıkınca, onu gören âşıklar için bayram başlar. Kaş ile Ramazan Bayramı, ayı ve hilâlin görünmesi arasında bağlantı kurulur. Kaş ayrıca “gurre-i id”dir:

Bugün bayrâm iderler devlet-i hüsnüñde ‘aşk ehli

Hilâl-ebrüñi teşbîh eylediler gurre-i ‘îde (G.400-3)

4.4.Göz (Göz, Çeşm, Dide, ‘Ayn, Basar)

4.4.1.Genel Olarak Göz:

Göz; sevgilinin âşıkları kendisine bağlayan, onun etkileyici kişiliğini yansıtan en önemli güzellik unsurlarından biridir. Gözün geçtiği beyitlerde çoğunlukla sevgilinin yan bakışı, kirpiği ve kaşları da söz konusu edilir. “Âl ile gönlüm aldı gözleri elâ yine” mısraıyla sevgilinin gözlerinin hileci ve elâ renkli olduğu belirtilir. Âşığın iki sevgiliye meyl ettiği bunlardan birinin kaş, diğerinin ise göz olduğu vurgulanır. Gözün sevgilinin nazlı oluşuna kattığı özellik de göz ardı edilmez. Çünkü göz işveli ve “ahuvane” bakışa sahiptir. Şekil olarak gözün nergis oluşu, sevgilinin sarhoşluğuna ve mahmurluğuna işaret eder. Göz ile birlikte kullanılan kaş, kirpik, gamze; âşığı türlü acılara sürükleyen savaş aletleridir.

Âşık sevgilinin gözünün “inayet”e sahip olmasını ister. Böylece âşığın iki gözü de sevgiliden yana dönecektir. Ancak sevgili bunu yapmaz. Her zaman âşığa “ayn-ı hakaret”le bakar. İyilik ve ihsanla dünya halkına baksa da âşığı görmezlikten gelir:

Görüp şimdi gözetmezsin bakup ‘ayn-ı ‘inâyetle

Çoğ ağlarsın güle bir dem ki şâyed çeşm-i giryânı (G.498-3)

4.4.2.Göz Üzerine Teşbih ve Mecazlar

4.4.2.1.Bimar, nergis, mest, mahmur, şehlâ:

Sevgilinin baygın bakışları hasta bir insanın bakışına teşbih edilir. Sevgilinin yüzü Kur’an-ı Kerim, hatları ve benleri Kur’an-ı Kerim sayfasındaki yazılardır. Hasta olan insanların Kur’an-ı Kerim okuyarak derman aramaları söz konusudur. Sevgilinin hasta gözü de şifa bulmak için Kur’an-ı Kerim okuyan bir insana benzetilir:

Yüzüñ muşhaf haţuñ i‘ râb ü hâlüñ noĸţadur yer yer

Gözüñ bîmâr olup şîhhat için güyâ kitâb açmış (G.219-2)

Gözün nergise benzetilmesinin sebebi de şekil itibariyledir. Göz şehlâ baktığı için “nergis-i şehlâ” olarak vasıflandırılır:

Gözedür gülşen-i hüsnüñ göz açup şâm u seher

Görmedüm nergis-i şehlâ gibi bir ehl-i nazar (G.65-1)

Sevgili renk bakımından şaraba benzeyen âşığın kanını içme isteğinde olduğu için bazı beyitlerde “hunî” olarak nitelenir. Ancak çoğu beyitte şaraba düşkün olması sebebi ile “mest, mahmur” sıfatlarını alır. Gözün mahmur olmasının sebebi, “ayyaş” sevgilinin mecliste elinde bir şarap kadehi ile dolaşarak, âşıklar gibi içkiden sarhoş olmasıdır:

Gözün mahmür u gamzeñ mest ü cām-ı hoş-güvâr elde

Tutar ‘ayyaş olan her demde cām-ı zer-nigâr elde (G.375-1)

Sevgili, kendisine âşık olan gönülleri tek tek gözden geçirir. Amacı hastalığını iyileştirmek için kendisine bir kurban seçmektir. Sevgili çok güzel olduğu için kendisine nazar değer. İyileşmenin yolu, kurban kanını alınca sürmektir. Çünkü inanışa göre alına sürülen bu kan, kişiyi nazardan korur:

Ser-be-ser gözden geçürdi ‘âşık-ı bî-dilleri

Şiḥhat için çeşm-i mesti ḥastadur ḳurbân arar(G.78-2)

Göz o kadar hilecidir ki, göz açıp kapayınca kadar hem rakiplere göz süzer, hem de âşığa işaret eder. Böylece çok kısa bir zaman dahi olsa, rakipleri aldatarak, âşığa yüz verir:

Şatar bâdî nazarda göz yumup açınca aḡyârı

Göz uciyla baña idüp işaret çeşm-i ‘ayyârı (G.495-1)

4.4.2.2.Fettan, mekkâr, cadı, ayyar: Gözün bu unsurlarla anılmasının sebebi, âşığı kendisine bağlama isteğinde olmasıdır. “Gözleri fettan, çeşm-i fettan, çeşm-i cadu” sıfatlarını alan sevgili, âşığı sürekli hile ile aldatır. Hilede göz yalnız değildir. Kaş, gamze ve kirpiklerle bu konuda birliktir.

Sevgilinin çeşm-i fettanının ahir zamanın fitnesi olduğundan söz edilir. İnanışa göre zamanın son bin yılında fitne fazlalaşacaktır:

Fitnesi āhir zamānuñ çeşm-i fettānuñdadur

Bu perişānlık senüñ zülf-i perişānuñdadur (G.151-1)

4.4.2.3.Lâçin, şehbaz:

Sevgilinin gözleri, âşğın kuşa benzetilen gönlünü avlayan, keskin bakışlı bir şahindir:

Bir bakımnda şalınup murğ-ı dile şāhın gibi

Eyledi lâçin bakışlu gözlerüñ şayd u şikār (G.142-2)

4.4.2.4.Hun-riz, hunî:

Göz, kan dökmeyi seven bir insan olarak hayal edilmiştir. Gönül ülkesini fethetmek için kılıç ve hançer ile kan dökmekten kaçınmaz:

Çeşm-i hün-rizi o şūhuñ tīg ile oynar yürür

Ġamzesi cellādı ise bağruma hançer şunar (G.122-3)

4.4.2.5.Ahu:

Göz, güzellik bakımından ahu olarak nitelenirken, Çin'in ahularıyla ünlü bir ülke oluşu üzerinde de durulur. Her zaman sevgilinin gözleri âşğı avlarken beyitte âşık, aşk ormanında gönlünün aslan kesildiğini ve gözleri ahu sevgiliyi avladığını ifade eder:

Şayd eyledi o gözleri āhüyı 'ākıbet

Dil bīşe-zār-ı 'aşkda şīr-i jeyānemiş (G.226-2)

4.5.Gamze

4.5.1.Genel Olarak Gamze:

Gözün, âşğı avlamak, onun gönlünü parçalamak, eziyet etmek, öldürmek için kullandığı en etkili silahlardan biri gamzedir. Âşğı sevgiliye bağlayan, güzellik unsurları içinde en önemlisidir. Gamzenin geçtiği

beyitlerde kirpik, göz ve kaş unsurları yerini alır. Sevgilinin gamzesi âşığa eziyet edebilmek için sürekli talim eder. Bunu âşığın gönlünü elinden kaçırmamak için, iyi bir nişancı olabilmek için yapar ve başarıya da ulaşır.

4.5.2.Gamze Üzerine Teşbih ve Mecazlar:

4.5.2.1.Ok, tir, hadeng, kılıç, hançer:

Gamzenin oka teşbih edildiği beyitlerde ciğer, sine, gönül ve kalp unsurları kesinlikle yer alır. Çünkü gamze okunun hedefi bunları yaralamaktır. Böylece âşığın gönlü sürekli kan içindedir. Sevgili gamze okunu kaş yayıyla gerer ve âşığın vücut evine pencereler açar. Ancak bu yaralar âşığa mutluluk verir. Çünkü okun ucundaki temren demirden yapılmış, su ile yoğrulmuştur. Hasta gönle bu şekilde su verilmiş olur ve gönül acı yerine bir ferahlık duyar:

Hadeng-i gamzesi yâruñ gelince kalb-i mecrûha

Şafâdan cânum istikbâl idüp cismümde yer itdi (G.442-4)

Sevgilinin gamzesi yaralayıcılık ve öldürme özelliklerinden dolayı, Hz. Ali'nin kılıcına, Zülfikar'a benzetilir ve sevgiliden ağyar ırkını bu kılıçla kesmesi istenir:

Hayl-i ağyâr ' ırkını kesmek dilerseñ serverâ

Zülfikâr-ı gamzeñi şal Haydar-ı Kerrâr-ves (G.228-3)

Âşığın gönlüne saplanan hançer, kılıç ve ok gamze, âşığın yarasına merhem olur:

Dilâ ol gamze-i hançer-keş ü ' âşık-küşüñ her dem

Derünum zaħmına tîri fitîl ü tîgi merhemdür (G.84-2)

4.5.2.2.Tatar, cadı, mekkâr:

Göze yüklenen bu özellikler gamze için de geçerlidir. Tatar ırkının yağmacı ve cengâverlik özelliğine sahip olan gamze, gönül ülkesini yıkıp

geçer. Hileci ve cadı olduğu için de âşıklar arasında fitne yaratmakta başarılıdır.

4.5.2.3.Mest:

Gözle birlikte gamze de altın nakışlı kadehten şarap içtiği için sarhoş olmuştur. (Bkz. Sevgili; Göz)

4.5.2.4.Dellâl, simsar, cellât:

Dellâl pazarlarda alışveriş yapan kişiler arasında arabuluculuk eden bir meslek erbabıdır. Gamze hile ile âşığın gönlünü alan bir dellâla benzetilmiştir:

Bâdî nazarda öldürür ‘uşşâkı gamzesi

Âlile diller almada ğunc ü dellâl ise (G.388-4)

Simsar da alım satım işlerinde arabuluculuk yapan kişidir. *Dîvân*'da bir yerde sevgilinin ayrılığını bilen kişilerin, simsara benzetilmesi söz konusudur. Bu kişiler âşıklardır:

Yâruñ metâ‘-ı zevk-ı vişâlin Hişâliyâ

Derd ü belâ-yı firqate simsâr olan bilür (G.125-5)

Sevgilinin gamzesinin işi suç işleyen âşığın canını almaktır. Bu özellik onun cellat olarak nitelendirilmesine yol açarken, can alma işini göz ile birlik olup yapar.

4.5.2.5.Hun-riz, hunin, hun-har:

Bütün bu sıfatlar sevgilinin gamzesinin kan dökücü olduğunu yansıtır. Kan dökmekteki amaç âşığı öldürmektir. Gamzenin kan saçması, âşığın kalbini hüznü ve perişan kılsa da o, sevgiliden asla vazgeçmez Hatta kan döken gamzeye vurulmuş, bu aşk dillerde söylenen bir atasözü olmuştur:

Urulduġuñ tıyulmış ġamze-i ġun-rizine yâruñ

Hişâli şimdi dillerde ‘aceb đarb-ı meşel sensin (G.324-5)

4.6.Kirpik

4.6.1.Genel Olarak Kirpik:

Göz, kaş ve gamze ile birlikte kullanılan kirpiğin kan döken bir silah olduğu üzerinde durulur. Bunun sebebi şekil olarak kılıca ve oka teşbih edilmesidir.

4.6.2.Kirpik Üzerine Teşbih ve Mecazlar

Kirpik ok, kılıç, hançer unsurlarının içinde en çok oka benzetildiği görülür. Sevgilinin kirpiği, kaş yayıyla atıldığında gönlü yaralayan, öldürücü özellik taşıyan ok olur. Âşık gönlüne gelen, tenini delip geçen okları bir iyilik olarak niteler. Yaydan çıkan kirpik okları doğruca can evini bulur. “Toğrı gelir” sözü okun gidiş güzergâhını gösterdiği gibi, şekline de işaret eder. Kirpikler “tir-i kader” olarak nitelendirilir ve âşıkların sinisini gözlediği belirtilir. Âşığın gönlünün, teninin “hane” olarak düşünülmesi, sinedeki yaraların oklar tarafından açılan pencerelere benzetilmesine yol açar.

Şekil olarak eğri ve yaralayıcı özelliklerine sahip oldukları için kirpiğin hançer ve kılıca benzetilmesi söz konusudur. Sevgili kirpiklerini demirden bir kılıç eyleyerek, âşıkların kanını döker.

Var ise hûn-rizlik semtin tıttup ‘âşıklara

Ĝamzeñi hançer müjeñ bir tiĝ-ı pülâd eyledüñ (G.256-3)

Ümidüm tiĝ-ı sertiz-i müjeñden kesmezem kať ‘â

Ten-i şad-çakum eylerseñ eger ey hûni biñ päre (G.364-4)

beytiyle âşık, sevgilinin gamzesinden ümidini kesmek istemediğini ortaya koyar. Sevgilinin âşıktan bakışını çevirmesi, onun için istenmeyen bir durumdur.

4.7.Yüz ve Yanak:

4.7.1.Genel Olarak Yüz ve Yanak:

Yüz ve yanak birbirlerinden ayrılmaz unsurlar oldukları için ve bunlarla ilgili kullanılan teşbihlerin ortak olması sebebi ile bu iki konu birlikte değerlendirilmiştir. Yüz ve yanak en çok ele alınan konular arasındadır. Bunun başlıca nedeni sevgilinin çoğu güzellik unsurunun yüz ve yanakta toplanmış olmasıdır.

Yüz ve yanak genellikle parlak oluşu ve beyazlığı ile söz konusu edilir. Yüzün güzelliğini bozan unsurlar yüzdeki ayva tüyleridir. *Dîvân* içinde yüze bazı beyitlerde tasavvufî bir görüş açısından bakıldığı görülür. Yüzün Allah'ın tecelli mekânı olduğu değişik hayaller içinde vurgulanır. Bir beyitte ilâhî sevgilinin yüzüne talip olabilmek için gönüldeki kirlerden arınmak ve gönül aynasını saf kılmak gerektiği belirtilir:

Şâf u pāk olsun dilerseñ cān u dil āyinesi

Ğill u ğışdan bir eşer kalmaz dilā didāra baķ (G.238-5)

Ayrıca didara sadece gerçek âşıkların ulaşması mümkündür. Bu yüzden sevgilinin güzellik aynasının safasını ancak yüze âşık olan bilecektir. Oysa sufi sevgilinin yüzünü değil, sevgilinin bulunduğu yerin, cennetin peşindedir. (Bkz. G.146-3)

4.7.2.Yüz Üzerine Teşbih ve Mecazlar

4.7.2.1.Güneş, Ay, gün, nur, pertev, kandil, şem, çerağ:

Sevgilinin yüzü için kullanılan gün, nur, pertev, ay ve güneşle ilgili kullanılan terkip ve isimler şunlardır: “Mah-ı enver, yüzi mah, meh-lika, kamer-talat, mihr-i cihan-tab, mihr-i ruy, gün yüz, eyyam-ı şerif, matla-ı nur-ı tecelli, ziya-yı nur-ı ruy, pertev-i mihr-i ruy, şem-i ruy, şeb-çerağ, hurşid-i âlem-suz, hurşid-i cihan-tab, hurşid-i ruh, hurşid-i tabende, mihr-i ruh, mihr-i izar, mah-izar, nur-ı ruh, nur-ı ruhsar, envar-ı ruh, pertev-i mihr-i ruh, pertev-i mihr-i izar, pertev-i envar-ı Huda, tab-ı ruh, tab-ı izar.” Bütün

bu kullanımlara bakıldığında benzetme sebebinin renk, parlaklık ve yakıcılık olduğu görülür.

Sevgilinin yüzü âşıkların gönlünü ve âlemi yakıp kavuran bir güneştir. Yüzün parlaklığı, gökteki güneşin ve ayın ışığından daha fazladır. Hatta onun yanında ayın yüzü karadır. Ay ve güneş sevgilinin yüzü etrafında dönen birer pervane olur. Âşık yüzü seyretmeye doyamaz. Onu görünce gözü gönlü açılır. Buna karşılık sevgili yüzünü çok az gösterir. Sevgilinin saçları siyah olduğu için gece, yüz de o gecede parlayan aydır:

Mâh u mihr-i felek ‘aşkı ile ol meh-rünüñ

İki abdâlı imiş hânkah-ı gerdünüñ (G.251-1)

Hz. Muhammed için yazılan bir naat gazelinde ise şair, Peygamber’e “Senin mübarek şanında sure-i Nur inmeseydi, yüzünün güneşinden güneş ve ay ışık alamazdı.” diyerek, Nur-ı Muhammedî’nin Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e nakl edilmesini hatırlatır:

Mihr-i rüyuñdan alur mıydı ziyâ şems ü kamer

İnmese şân-ı şerifüñde eger süre-i Nür(G.68-4)

Dîvân’da iki beyitte de Hz. Ali’nin yüzü de parlak bir aya teşbih edilmiştir:

Ey sipihr-i hüsnde hürşid-i raşşânüm ‘Alî

Gün gibi göster ‘izâruñ mâh-ı tâbânüm ‘Alî (G.472-1)

Sevgilinin gün yüzü ilâhî kudretin meydana çıktığı doğuş yeridir. Dolayısıyla tasavvufî açıdan bakıldığında insanın yüzü Allah’ın tecelli ettiği bir yerdir.

Maṭla‘ -i nūr-ı tecellîdür o mâhuñ gün yüzi

Bir meh-i ferhunde-aḥter şâh-ı ferruḥ-fâldur (G.101-4)

Rüyuñla cebinüñ güzelüm mihr-i cihân-tâb

Ol ruhlar ise pertev-i envâr-ı Hudâdur (G.64-2)

Ayrıca yüz, ışığı ufukları saran parlak bir kandil olarak hayal edilir:

Nice ay u gün olur pertevi âfâkı tutar

Görmedüm nür-ı ruhuñ gibi sirâc-ı vehhâc (G.36-2)

Sevgilinin yüzü mumdur. Bu teşbihin sebebi de yine parlaklık, aydınlıktır. Sevgili mum olunca, âşık da onun etrafında dönen, sonunda kendisini ateşe atan bir pervanedir:

Dil ki pervâne-şifat ‘ âşık-ı bî-hemtâdur

Şem‘ -i ruhsârûña per yakmada bî-pervâdur (G.61-1)

Şeb-çerağ gece çırası ve gece parlayan mücevher demektir. Efsaneye göre, gâv-ı bahri (su aygırı) otlamak için geceleri kıyıya gelir ve yanında şeb-çerağ denilen mücevheri getirir. ¹⁷⁶ Sevgilinin yüzü de şeb-çerağ olarak hayal edilir. Âşık, mecliste dudağın devri yapıldıkça, bedava hazineye sahip olduğunu düşünür. Sevgilinin dişi inci, ağzı sedef, yanağı ise şeb-çerağdır:

Ne genc-i şâygâna mâlikiyem devr-i la‘ lüñde

Dişüñ dürr ü şadef ağzuñ ‘ izârüñ şeb-çerâgumdur (G.46-5)

4.7.2.2.Ayine:

Parlak ve yuvarlak olduğu için yüz aynaya benzetilir. Bu hayalin içinde âşığın papağan olarak düşünülmesi ve papağanların konuşmaya alıştırılırken aynanın kullanılmasıdır. Beyitte âşığın can ve gönlü sevgilinin yanağına ve dudağına meyleden bir papağandır:

Ruhuñla la‘ lüñe meyl itse tañ mı murğ-ı cân u dil

Şafâ vü zevk ider âyineden tûñi şekerden haz (G.231-4)

¹⁷⁶ Levend, Agâh Sırrı, Dîvân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984, s.178-179.

Sevgilinin aynaya benzetilen yüzü için kullanılan terkipler şunlardır:
“Ayine-i ru, ayine-i ru-nüma-yı âlem-i zat, safa-yı safvet-i mirat-ı hüsn, mirat-ı ruy, mirat-ı ruy-ı enver, mirat-ı ruh, ayine-ruhsar, ayine-i âlem-nüma.”

4.7.2.3.Mushaf:

Yüz ve yanak bir Kur'an-ı Kerim sayfası, hatt ve benler ise yazılardır. *Dîvân*'da sadece bir yerde yüz, Kur'an-ı Kerim'e benzetilir. (Bkz. Sevgili, Göz)

4.7.2.4.Cinan, gülzar, derya:

Yüz; rengi, güzelliği ve kendinde topladığı güzellik unsurlarının çeşitli tabiat olaylarına ve bitkilere benzetilmesinden dolayı cinan ve gülzara benzetilir. Sevgilinin yüzü ile cennet ve gül bahçesinin bazı özellikleri benzeşir. Cennet yeşillik, her yeri değerli taşlarla bezeli, güzel kokulu bir yerdir. Gülzar ise içinde türlü kokulu çiçekleri barındıran bir güzelliktir. Sevgilinin yüzü de hatların çimen, yanağın gül olması sebebi ile cennet ve gülzar gibidir. Hoş kokulara sahiptir. Ayrıca yüz, cennet gibi çeşitli mücevherlerle süslenmiştir. Dişler inci, dudaklar yakuttur. Sonuç olarak sevgilinin yüzü cennetten ve gül bahçesinden bile daha güzeldir:

Var iken Ka'be-i küyüñla cinân-ı rüyuñ

‘Aklı yokdur kim ider ravza-i Rıdvâna heves (G.218-2)

‘İzâruñ hüsñile berk-i gül-i gülzâr-ı cennetdür

Nihâl-i kâmetüñ bir tâze şâh-ı bâğ-ı behcetdür (G.180-1)

“Gülzar-ı cemaal” terkihi ile de cennete gidenlerin, orada Allah'ın cemaalini görecekleri hatırlatılır ve yüzün o bahçedeki gül yaprağı olduğu söylenir:

Ey lebi gonca yüzi gül-berk-i gülzâr-ı cemâl

Bülbül-i nâlânuñam arturma efgânüm ‘Alî (G.448-3)

Yüz üzerindeki saçın dalgaya, perçemin kıvrım kıvrım görünüşü ile girdaba benzetilmesi ve yüzün deniz gibi parlak oluşu yüz-deniz ilgisinin kurulmasına neden olur:

Deryâ-yı hüsndür yüzün ol tırralar emvâc

Ol kâkül-i pür-piç ise girdâb-ı belâdur (G.64-3)

Sevgilinin yüzü o kadar güzeldir ki, bu güzellikleri anlatmakta usta şairler bile başarılı olamazlar:

Gülistân-ı ruhuñ evşâfını kim bu haķır itdi

Ne Sa‘ dî vü ne hod Hâfız ne Selmân u Zâhîr itdi (G.442-1)

Yüz pek çok güzelliği bir arada toplamasına rağmen, ayva tüyleri gün gelir onu hazan yaprağına döndürerek, güzelliğini gölgeler:

Berk-i hazâna döndi yine gülşen-i ruhuñ

Hüsn-i cemâle virdi hâlel harf-i hı vü tã (G.12-4)

4.7.2.5.Gül, lâle, gülnar:

Yüz ve yanak, şairin gözünde çeşitli hayallerle bezendiği için birtakım unsurlarla birlikte anılırlar. Bu unsurların en çok benzetildikleri öğeler, kırmızılık ve koku açısından aralarında ilgi kurulan gül, yasemen, lâle gibi çiçeklerdir. Kullanılan terkipler şunlardır: “Gül yüz, yüzün gül, yüzi gül-berk-i gülzâr-ı cemal, gül-i nev-güşade, çehresi gülgun, çehre-i gülgun, gül-ruh, gülgun ruh, ruh-ı gülgun, arız-ı gülgun, gül-i gülzâr-ı izar, gül-izar, berk-i gül-i sad-berk-i şüküfte, berk-i gül-i sad-berk-i melâhat, berk-i gül, berk-i gül-i gülzâr-ı cennet, gül-berk-i âl, lâle-ruh, lâle-ruhsar, lâle-izar, ruh-ı gülnar.”

Gül bahçesindeki bülbül, gül yüzün ayrılığı ile her zaman yaralar içindedir. Bülbül, gül yüzü istedikçe, gonca dudaklı sevgili onu belâlara

salar. Sevgilinin gül yüzüne sadece bülbül değil, onu gören herkes hayran olur. Âşığın aşkının şiddeti o kadar fazladır ki, gül yüzün aşkından çektiği ahlal bütün dünyayı tutmuştur. Gül bile rengini yüzden alır. Hatta gül yanak, İrem bağındaki ve cennetteki gülleri kıskandıracak güzelliكتedir. Yanağın gülüne canlılık veren, renk ve şekil olarak bahar bulutuna benzetilen saçlar ve amber saçan ayva tüyleridir. Bu unsurlar gül yanağın güzelliğini daha da artırır:

Gül-i gülzâr-ı ʿizârına viren neşv ü nemâ
Dilberüñ ebr-i bahârı haţ-ı ʿanber-sâdur (G.174-2)

Düşürme ayağı elden mey-i gülgün ile her dem
Kızarsun gül gül olsun ruğlarıñ gül-berk-i âl olsun (G.354-3)

Yukarıdaki beyitte, sevgilinin yüzünün kırmızı olmasında elinden düşmeyen kadehin de payı olduğu söylenir. Böylece sevgili, gül renkli şarabı çektikçe, yanağı da kırmızı gül yaprağına dönecektir.

Sevgilinin yüzü ve yanağı kırmızı olduğu için lâleye benzetilir:
Kızarsun gül gül olsun nâb-ı mülden lâle-ruğsârüñ
Yaraşur şâhid-i hüsnuñ iderse gül donanması (G.438-2)

Çok kokulu bir çiçek olmasından dolayı, sevgilinin yanağı yasemen olarak nitelenir:

Ġonca-lebüñle müy-ı miyânuñda kıl kadar
Bir söz yeri bulımadum ey ruğları semen (G.311-2)

Yüzün bir beyitte değişik bir çiçeğe, nar çiçeğine benzetildiği görülür:

Hevesi murğ-ı dilüñ ol ruğ-ı gülnâra gibi
Yoksa pervâne-şifat şemʿ -i pür-envâra gibi (G.434-1)

4.7.2.6.Peri, huri, melek:

“Peri-ruy, peri-çehre, huri-lika, melek-çehre” olarak anılan yüzün; peri, huri ve meleğe benzetilmesinde, sevgilinin bu varlıklar kadar güzel olmasının ve onlar gibi insanlara görünmemesinin rolü vardır.

Ḥūr u melek mi bilmem ol âfet yaḥūd perī

Bādī nazarda seyr iden ammā beşer şanur (G.178-2)

4.7.2.7.Yusuf, Azra:

“Yusuf-lika, Yusuf-didar, Azra-izar” sözleriyle Hz. Yusuf ve Azra'nın güzelliklerine telmih yapılarak, sevgilinin yüzü ile bu kişilerin yüzü arasında ilgi kurulmaktadır:

Sen ol şīrīn-leb ü ‘Azrā-‘ izār u Leyli-kākülsin

Beni Ferhād u Ḳays u Vāmīḳ-āsā eyledüñ ‘aşīḳ (G.235-5)

Żāyi‘ oldı tıfl-ı dil gibi çeker gūşum meded

Şāyed ey Yūsuf-liḳā çāh-ı zenaḥdānuñdadur (G.151-5)

4.7.2.8.Maşrık:

“Maşrık-ı didar-ı yâr, maşrık-ı ruy” tamlamaları ile sevgilinin yüzünün parlak ve aydınlık oluşu vurgulanmak istenir:

Ḳanı o şeb ki maşrık-ı dīdār-ı yârdan

Şubḥ-ı vişāle cān u dil ümmīd-vār idi (G.485-3)

4.7.2.9.Hazine:

Yüz; parlak, yuvarlak ve çok değerli olan altına, dudak yakuta ve la'le, dişler inciye benzetildiği için bir hazine olarak hayal edilir.

Tılsım-ı sīm ü zerle vuşlatuñ gencine tālib çok

Gönül tıflı gibi bir ‘aşīḳ-ı dīdārı neylersin (G.327-3)

4.7.2.10.Ateş:

“Ruhsar-ı ateşin, ateş-i ruhsar, ateşin ruhsar” isimleriyle anılan yüzün ateşe benzetilme sebebi; kırmızı renkli, parlak ve yakıcı olmasıdır:

Ruhsâr-ı âteşin ile ol mâh-ı çâr-deh

Yandurdu yakdı yine bugün gün gibi yüzüm (G.292-4)

4.7.2.11.Şeftali:

Renk ve şekil olarak yüz, kırmızı ve üzerinde tüyler olan bir şeftalidir:

Geldi yetişdi mîveye naḥl-i berâveri

Şeftalü-yı ‘ izâr ü lebi râygânimiş (G.223-4)

4.7.2.12.Name:

Yüzdeki ayva tüyleri ve benler yazıya; kaşlar tuğraya, yüz de bir mektuba benzetilir:

Yine ḥaṭṭât-ı ezel kayd-ı ferâgat yazmış

Nâme-i behcetüñe virdi ḥaṭṭuñ kara ḥaber (G.65-4)

4.8.Ben (Ben, Hâl)

4.8.1.Genel Olarak Ben

Sevgilinin güzellik unsurlarından ben, siyah rengi ve kokusu ile ilgili çeşitli benzetmelerde konu edilir. Yanakta süs olarak düşünülür. Rengi göz bebeğinin rengi ile aynıdır ve genellikle dudak, yanak, kaş ve saç ile birlikte kullanılır.

4.8.2.Ben Üzerine Teşbih ve Mecazlar

4.8.2.1.Nokta, tane:

Ben yuvarlak, siyah ve küçük oluşu yönleriyle noktaya benzetilir. Sevgilinin Mushaf yüzünde benler, yazıdaki noktalara teşbih edilirken, göz de sıhhat bulmak için Kur’an-ı Kerim açıp okuyan bir insan olur. Bir beyitte

de yüzdeki benlerin ve hatların güzellik kitabına Allah tarafından yazıldığı belirtilir:

Kâtib-i kudret kitâb-ı hüsnüñ itmiş taşsiye

Yer yer i' râb u nuqa' ol zülf ü haṭṭ u hâldür (G.87-2)

Benin taneye benzetilmesi şekil itibariyledir. Ancak bu benzetmede birtakım hayaller rol oynar. Sevgilinin saçı, âşıkların gönüllerini avlayan bir tuzak yeridir. Bu durumda gönül bir kuş olur. Böylece âşıklar, tuzağın ortasındaki yem tanesini alırlarken yakalanacaklardır:

Dâm-ı zülf ü dâne-i hâl-i siyâh ile o şüh

Ey Hişâlî şübhe yoḡdur 'âlemi teshîr ider (G.89-5)

4.8.2.2.Hindu:

Benin Hindu'ya benzetilmesinin sebebi siyah renkli oluşudur. Sevgilinin saçı ve beni arasında fitne çıkar. Çünkü Hindu ben, dudak hazinesini çalmak isteyen bir hırsızdır. Saç ise o hazineyi koruyan bir ejder olarak düşünülür:

Haṭṭ-ı sebzî gibi çok fitne ḡpar seyr idesin

Hâl-i Hindüsü ile zülf-i siyeh-kârından (G.338-2)

4.8.2.3.Misk, amber:

Ben, rengi ve kokusu sebebiyle misk ve ambere benzetilir. Yanakta kokulu benin yer alması, misk ve amberle yapılmış sahte benlere işaret eder.

Saç, perçem ve benin ortaklığı ile âşıkların gönülleri avlanır:

Hâl-i müşkinüñle zülf ü kâkülüñ el bir ider

Havfum oldur 'âşık-ı bî-dilleri naḡçir ider (G.89-1)

4.8.2.4.Zer-nişan:

Zer-nişan, Osmanlı döneminde metal üzerine altın kakma tekniği ile yapılan bir süsleme sanatıdır. Genellikle kılıç, makas, hattat kalemtıraşı, mahfaza üzerine işlenen zer-nişan ile ben arasında kurulan ilgilinin sebebi,

yüzün bir sayfa, kaşın tuğra, benlerin ise toz hâline getirilmiş altın tanelerine benzetilmesidir:

Kaşı berât-ı hüsnine tuğrâ-yı salţanat

Hâl-i 'izârî saçma birer zer-nişânîmiş (G.223-5)

4.8.2.5.Encüm:

Yüzdeki benlerin güneşe oranla küçük olmaları, yıldıza benzetilmelerine yol açar. Ancak küçük olmalarına rağmen gökteki yıldızdan daha parlaktır:

Degül zerre ruĥ u ĥâlũñ yanında

Meh ü encümle ĥurşîd-i dırâĥşân (G.341-3)

4.8.2.6.Ziyet:

Benler sevgilinin güzelliğini arttıran süslerdir:

Zîbâ yaraşdı gül gibi gülgüne-i ĥayâ

Ziyet-fezâ-yı ĥüsndür ol ĥatı u ĥâl ise (G.379-3)

4.8.2.7.Piyade:

Piyade, satranç tahtasındaki aletlerden biridir. Sevgilinin yüzü bir satranç tahtası, benler ise piyadedir. Sevgili, ben piyadesini ileri sürünce, birçok şahı mat eder:

At baydaĥ-ı ĥâl-i ruĥuñı naı' -ı ĥüsünde

Ferzâne nice şehleri bir lu' b ile mât it (G.34-2)

4.8.2.8.Gam:

Yanak, lâle; ben, lâlenin ortasındaki siyahlıktır. Lâlenin yapraklarının altındaki siyah leke, sevgilinin kırmızı yanağındaki siyah beni kışkandıĥı için ortaya çıkmıştır. Gamda da siyahlık söz konusudur:

Ėam-ı ĥâlũñ ile yakılmadan lâle zebün kaldı

Dilinde dâĥ-ı miĥnetden eşer baĥrında ĥũn kaldı (G.468-1)

4.8.2.9.Fitne:

Dudağın etrafında yer alan ayva tüyleri, ben, saç; renk açısından ve karıştırıcılık özellikleri bakımından fitne olarak nitelendirilirler:

Fitneden zülfi ile h̄ali dahı h̄alī degül

Ögredür kāküline tırrası tarrârluğı (G.476-4)

4.9.Hatt (Ayva tüyleri)

4.9.1.Genel Olarak Hatt

Sevgilinin ayva tüyleri siyah rengi ile söz konusu edilir. Koku yönüyle de amber ve müşk ile anılır. Hatt, bazen güzelliği arttırıcı, bazen de güzelliği bozucu bir unsurdur. Özellikle, beyitlerde hatt kelimesinin, yazı ve ayva tüyleri anlamlarını taşıması, değişik hayallere sebep olmuştur.

4.9.2.Hatt Üzerine Teşbih ve Mecazlar

4.9.2.1.Hızır, Zulemat, zulmet, sebz, çemen, siyah:

Hatt, Hızır ve zulmet unsurlarıyla birlikte kullanıldığı zaman, Hızır'ın Ab-1 Hayat'ı arayışına telmih yapılmış olur. Hızır kelimesinin yeşillik anlamına geldiği de düşünülürse, hatt dudağın etrafını saran çimenler, dudak ölümsüzlüğü sunan Ab-1 Hayat ve can veren Hz. İsa olur:

Haṭuñ Hızır u lebüñ âb-1 hayât u 'İsidür güyâ

Güzellik resm ü âyinin bugün sen eyledüñ ihyâ (G.14-1)

Hatt, "hatt-ı siyah" olarak vasıflandırılır ve bu yönüyle Hızır ve İlyas'ın Ab-1 Hayat'ı aradıkları Zulemat ülkesine benzetilir. Hızır, İlyas ve İskender'in Ab-1 Hayat'ı arayış serüvenleri, İskender'in ölümsüzlük suyunu bulamayışı ile son bulur. İskender edebiyatımızda fâniliğin simgesidir. Beyitte fâni gönül, karanlıklar ülkesine benzetilen hatların içinde, Ab-1 Hayat'ı sunan dudağı arayan İskender'dir:

Göñül Sikender olup tañ mı cüst ü cü itse

Lebüñdür âb-1 hayât u haṭuñ durur zulemât (G.31-4)

Hattın renk açısından benzerlik oluşturduğu bir başka unsur çimenliktir. Böyle bir hayal yine Hızır'ı hatırlatır. Ayrıca yüzün gül oluşu sebebiyle, gülün dibinde yer alan tüyler çimen olarak nitelenir.

4.9.2.2.Toz:

Sevgilinin hattının toza benzetilmesi, yüzün ayna oluşundan ileri gelir ki, toz aynanın parlaklığını gizleyen bir unsurdur:

Mir'ât-ı tab' a haṭṭ-ı ruḥuñdur keder viren

Zehr-i ḥumâr-ı câm-ı ğamuñ derd-i ser viren (G.349-1)

Bunun dışındaki beyitlerde tasavvufî bir anlam sezme mümkündür. Çünkü hatt, kesret olarak düşünülür. Kesret vahdetin zıttıdır. Vahdet bütün varlıkları Allah'la bir görmektir. Allah'tan ayrı yaratılmış varlıklar olarak algılananlar ise kesreti oluşturur. Âşık, gönlünü kesretten kurtarıp Allah'a kavuşmak ister. Şiirde hatt kesreti oluştururken, dudak vahdete işaret eder. Âşığın önünde hatt, dudağa erişmek için engel oluşturur. Âşık gönlünü bunlardan kurtaramazsa, gönül aynası kederli kalacaktır:

Beni haṭṭ-ı ğubâruñ şol kadar ḥayrân u deng itdi

Ḥayâlâta düşüp söyletdi nice gizlü esrârı (G.489-4)

4.9.2.3.Kuş:

Hattın kuş olması rengi ile açıklanabilir. Siyah olarak tasavvur edilirse karga, yeşil olarak düşünülürse papağan olur. Yüz ile kuş arasındaki ilgi ise, papağanın aynaya aksetmesi hayaliyle kurulur. Hatlar yüz aynasında yeşil tüylerini gösteren bir papağandır. Sevgilinin yanak tüyleri, kanat açıp ansızın uçup giden bir kuştur:

Bâl u per açup ḥatı pervâz ider uçmazdan

Nâgehân kim bile murğ-i ḥüsn-i yâr elden gider (G.48-4)

4.9.2.4.Hatt, irab, ziynet, haşiye:

Hatt kelimesinin yazı anlamından yola çıkarak, ayva tüyleri yüz sayfasındaki yazılar olarak hayal edilir. Ayrıca sevgilinin güzelliğini arttıran bir unsur olarak kullanılır:

Dilberüñ hüsni berâtında olan haţţ-ı ğubâr

Nâme-i behcetine kayd-ı ferâgat bilürin (G.322-4)

Haşiyeye, sayfa kenarına yazılmış açıklamalardır. Yine yazıyla bağlantılı olarak hatlar, haşiyeye teşbih edilir:

Dilberüñ hüsni kitâbında Hîşâlî haţţ u hâl

Hâşiyeye yazdı Gülistâna şebistân-ı hayâl (G.261-5)

4.9.2.5.Amber, müşk:

Ayva tüyelerinin bu unsurlarla birlikte anılması, güzel kokmasına dayanır. Müşk ile birlikte Hoten, Hıta ve Tatar sözcüklerinin oluşturduğu terkipler, müşkün elde edildiği bu diyarlara işaret eder. Ayva tüyleri ile müşk ve amber gibi kokulu maddelerle ilgi kurulurken, bunda siyah renk benzerliği de rol oynar:

Behcet ü hüsni berâtı haţţ-ı ‘ anber-sâdur

İki ebrûları şâhâne birer tuğrâdur (G.92-1)

4.9.2.6.Hale:

Sevgilinin yüzü parlak bir ay olarak düşünülür. Hatlar da bu ay yüzün etrafındaki haledir:

İhâta eylemiş hâle-şifat pîrâmen-i hüsün

Haţţ-ı ruhsâridur ol mâh-ı bedrîñ var ise hâle (G.424-4)

4.9.2.7.Küfür:

Dîvân Şiirinde küfür, sevgilinin saçının ve ayva tüyelerinin rengidir. Beyitte siyah olduğu için küfür sıfatını alan hatt, aynı zamanda yazı anlamında kullanıldığından ağyar, yüzdeki siyah yazıları okuyarak küfre düşer. Böylece “Diyar-ı Rum” olarak adlandırılan yüzü terk ederek imandan

uzaklaşmış ve Fireng memleketine benzetilen ayva tüylerin hevesi ile kâfir olmuştur. Ayva tüyleri, çokluğu ve siyah rengi sebebiyle Allah'ın tecelli mekânı olan yüzü kapatır. Yüz hem aydınlığı, hem de karanlığı bir arada barındıran mekândır:

Haṭ-ı dilber oḳıtdı küfri ezber kâfir aḡyâra

Diyâr-ı Rûmı terk ü menzilin mülk-i Fireng itdi (G.447-4)

4.9.2.8.Menekşe:

Menekşenin, yere yakın ve siyah renkli olması, misk ve amber gibi kokması sebebiyle hatt ile aralarında ilgi kurulur. Beyitte, menekşe hatt sevgilinin la'l dudağını süsleyen bir unsurdur.

Haṭṭ-ı benefşe zeyn ideli la' l-i nâbını

' Ârifler içer oldı benefşe şarâbını (G.478-1)

4.9.2.9.Asker:

Bir beyitte hatt, güzellik askeri olarak nitelendirilir:

Çıkdı bir haṭṭ bugün ol şâh-ı cihân emri ile

' Asker-i hüsnine kâkül ide serdârluḡı (G.440-3)

4.10.Aḡız (Fem, Aḡız, Dehan, Dehen) ve Dudak (Leb)

4.10.1.Genel Olarak Aḡız ve Dudak

Aḡız, dudakla birlikte anılan bir güzellik unsurudur. Dudak ile aḡzın etrafında oluşan teşbih ve mecazlar ortak olduğundan bu iki unsur birlikte değerlendirilmiştir. Açıklamalarda önemine göre bazen aḡız, bazen dudak ifadeleri birlikte ya da ayrı ayrı kullanılmıştır.

Sevgilinin aḡzı şekil olarak küçüktür. Hem bu özelliğini belirtmek, hem sevgilinin âşıkla konuşmayan bir insan olduğunu vurgulamak için sevgilinin, ayrılık hastasına şifa veren bir konuşma yapmadığı ve aḡzının zerre kadar olduğu söylenir:

Virmez cevāb-ı şāfi marīz-i firāka yār

Yokdur Hîşâli zerre kadar ağız var ise (G.404-5)

Sevgili âşığa karşı o kadar ilgisizdir ki, âşık hileyle bile onun ağzından bir sevgi sözcüğü alamaz. Sevgili âşığı kavuşturma yolunda umutlandırsa dahi, yarım ağız ile öpücüğe razı olur. “Yarım ağız” deyimini ile sevgilinin bir işi istemeyerek yaptığına ve ağzının küçüklüğüne işaret edilir:

Vaşla ikdām idicek şive vü nāz ile hele

Yarım ağız ile bir büseye ikrār itdi (G.488-2)

Genel olarak *Dîvân*'da ağız ve dudak; tadı bakımından zemmeme, sekere; kapalılık ve gülüş açısından güle, goncaya, lâleye; Şirin'in hikâyesine telmih yapılarak güzel sözler sarfetmesi özelliği ile Şirin'e; küçük oluşu ile sırta ve içinde inci dişleri barındırdığı için sedefe teşbih edilir.

Dudak ölüleri diriltten, lezzetli, uğruna âşığın canını verdiği bir güzellik iken, sevgili hiçbir zaman dudağını âşığa vermez. Dudağın ayrılığı ile âşık ne yapacağını bilemez hâlde gezinirken, üzüntüyü kadeh çekerek yok etmeye çalışır. Kendisinin dudağı arzulanışına suffiler karşı çıkarlar. Sevgilinin dudağı varken âşık, ne şaraba, ne afyona yüz verir. Her ne kadar sevgili âşıkla konuşmaz, ona hoş sözler etmezse de, konuşması papağana benzetilir. Daha önce de belirtildiği gibi dudak ve ağız küçüktür. Hatta o kadar ki, gönül erbabı toplanıp tartışsalar bile onun varlığını ispat edemezler:

Lebüñle mû-miyānuñ nefy ü işbāt olmadan kaldı

Egerçi cem' olup erbāb-ı dil çok kıl ü kâl eyler (G.121-2)

Ayrıca şair, sevgilinin dudağını anlatmanın kolay bir iş olmadığını, bunu herkesin yapamayacağını belirterek, şairlik gücünü över:

Erbāb-ı nazm içinde şimdi Hîşâli sensin

Vaşf-ı lebinde yāruñ rengin-edāya kâdir (G.111-6)

4.10.2.Ağız ve Dudak Üzerine Teşbih ve Mecazlar

4.10.2.1.Zemzem, Kevser:

Kâbe'nin yakınındaki kutsal bir sudur. Sevgilinin yüzünün cennet, boyunun Tuba olması özellikleriyle ağız ve dudak, aşk acısından perişan olan âşığın canına can katacak Zemzem suyu, dudak ise Kevser olur. (Bkz. Kevser)

4.10.2.2.Gonca, kadeh, lâle, gül, la'l, yakut, şarap, mühür:

Sevgilinin ağız ve dudağı, kırmızı ve kapalı olduğu için goncaya benzetilir. Dudak zerre kadar küçüktür. Nasıl ki gonca kapalı ise ağız da hiç açılmaz. Açıldığı zaman güle benzer.

Âşık, gül bahçesinin sonbahar rüzgârından korunması için Allah'a dua eder. Çünkü orada gül yanak ve gonca ağız vardır. Sevgilinin dudakları güzel sözler söylemeye uygundur. Ancak âşığa karşı kötü sözler söylemekten de uzak değildir. Âşık ne kadar çok sorarsa sorsun, kavuşmaya dair bir cevap ağızdan çıkmaz.

Sevgilinin mahallesi gül bahçesi, sevgili gül yanak ve gül ağız olunca, âşık da yüzün bu güzelliklerini öven bir bülbül olur. Bülbülün bağırsıkları sevgilinin ilgisini çekmez. Âşık, sevgilinin hep gülmesini ister. Onun gülen ağızı, baharın gelişini müjdelir ve dünya, cenneti bile kıskandırır güzelliklere bürünür. Ayrıca sevgilinin ağız ve dudağı bir gül yaprağıdır. Bütün bu özellikleri taşıyan dudağın yanında, sevgilinin yanağını ve dudağını gören gül ve gonca, utancından açılmaz:

O şüh u şengülün gördükde ruhsâr u leb-i la' lin

Hiçâbindan açılmaz gonca vü gül ola şermende (G.409-4)

Ağzın güle ve goncaya benzetildiği beyitlerde “gülşen, bağ, bahar, bülbül, nale, tuti, işret” gibi kelimelerle tenasüp yapılır.

Sevgilinin dudak ve ağzının kadehe benzetilmesi rengi ve şekliyle ilgilidir. İçi şarap dolu bir kadeh nasıl kırmızı ve yuvarlak ise, ağız ve dudak

da öyledir. Bazı beyitlerde de dudak la'l taşından imal edilmiş bir kadehe benzetilir. Sevgilinin meclisin sakisi olduğu hatırlanırsa, sevgili içki dolu kadehi dudaktan dudağa devr ettirir. "Devr-i la'l" ile sevgilinin dudak kadehini elden ele dolaştırdığı düşünülebilir. Bununla dudağın yuvarlaklığına da işaret edilir:

Yeter meclisde devr itdi kadeh ey gönca-fem tursun

Biraz nūş idelūm la' l-i lebūnden cām-ı Cem tursun (G.330-1)

Kıymetli bir taş olan la'l ile sevgilinin dudağı arasındaki ilgi renk açısından kurulur. "La'l-i leb, la'l-ı nab, la'l-i Bedehşan" ifadeleri ile dudağa işaret edilir. La'l dudağın verdiği keyif hiçbir şeye değişilmez. Hem cana hoşluk, hem ağıza lezzet verir. Âşığın la'l lebi arayıp sormaları hep boşunadır. Onda zerre kadar sevgi yoktur. Buna karşılık gönüldeki ayrılık zehrini âşık için lezzetli kılan sevgilinin la'l dudağının şerbetidir.

Renk ve şekil yönünden dudak, Süleyman'ın mührüne benzetilir. Bu benzetişte la'l taşı da rol oynar. Dudağın ve mührün kırmızılığı ile la'l arasında ilgi kurulur. Gerçekte de mühür, kâğıda basılmadan önce bal mumuna batırıldığı için kırmızıya bulanır. Ayrıca dudak da, mühür de yuvarlaktır. Dudağın kenarındaki ayva tüyleri de yazıdır:

Ey Süleymân-ı zamân seyr iden erbâb-ı nazâr

Beñzedür hâtem-i la' l-i lebūñi tiryâka (G.385-2)

Doğrudan la'le ilgi kurulmadan dudak, "cām-ı leb" olarak da nitelenir. Dudak kadehinin âşık üzerindeki etkisi büyüktür. Dudaktan içtiği şarap ile sarhoş olur ve hâli tavrı ile âşık olduğunu ya da iç sırrını halka ifşa eder. Bazı beyitlerde de dudak, "cām-ı Cem" olarak adlandırılır ki, bu kullanım ile Cem'in şarabı bulma olayına telmih yapılır (Bkz. Cemşid):

Cām-ı lebūñle mest-i müdâm olmasam eger

Râz-ı derūnum olmaz idi halka âşikâr (G.86-3)

Divân'da dudağın en çok benzetildiği unsurlardan biri şaraptır. Bunun sebepleri arasında dudağın şekil olarak kadehe benzetilmesi yanında, renk ve lezzet açısından şarap olarak nitelendirilmesi yer alır. “Leb-i mey-gun, bade-i gülgun, lebi mül, lebi mey-gun” isim ve tamlamaları ile anılan dudağın, âşık üzerindeki etkisi kadehten farklı değildir. Şarap ve kadeh benzetmesi meyhane hayalini ortaya çıkarır. Baharın gelişi ile kurulan içki meclislerinde şarap sunan sevgili, âşıkları kendinden geçirir. Mecliste yuvarlak oturma ve bu şekilde sohbet etme özellikleri de dudağın yuvarlaklığına ve konuşmasına işaret eder. Mecliste sevgilinin içki içtiği ve bu sebeple dudakla şarabın birbirine karıştığı söylenir; hatta ikisinin kan yalaşan iki kardeşe teşbih edildiği görülür:

Lebûnle bâde-i gülgün emiş karış olmuş

Biri birine iderler maḥabbetin izhâr (G.67-3)

Beyitte Bedeḥşan'dan çıkartılan la'lin, sevgilinin dudak yakutunun yanında çanak parçası gibi kaldığı belirtilir:

Leb-i yâkûtına nisbet o şūḥuñ

Ḥazef-pâre imiş la' l-i Bedeḥşân (G.341-2)

4.10.2.3.Şeker, şeftali, bal, hurma, gıda, macun, şerbet, kân-ı nemek, meze:

Dudak, tadı dolayısıyla şeker, hurma, macun, bal ve şerbete benzetilir. “Sükker, leb-i sükker-şiken, kand-i leb” ad ve tamlamalarıyla anılan dudağın tadı, ayrılık gamının zehrini şekere dönüştürür:

Ol Ḥusrev-i şirîn-dehenüñ şehd-i lebiyle

Zehr-i gam-ı hicrânı baña kand-i nebât it (G.25-2)

Papağan ile şeker birlikte anılır. Çünkü papağana şeker yedirilir ve konuşsun diye karşısına ayna konulur. Papağana ayna olarak sevgilinin yüzü, şekere karşılık dudağı verilirse konuşmaya başlar:

utup yineye ruyun muqabil sukkere la' lün

Lebün şafında tütü nice yüzden kı̄l ü kı̄l itdi (G.456-3)

Sevgilinin tatlı dilli olduğundan söz edilir. Bunun sebebi dudağın ezilmiş şeker olmasıdır:

Dökmezdi tatlı dilleri almağıçün dili

and-i mükerrer olmasa ol şehd-i fām fem (G.290-2)

Dudağın şeftaliye benzetilmesi her ikisinin de kırmızı olmasından kaynaklanır. Ancak dudak üzerindeki hatlarla, şeftalinin üzerindeki tüyler bunda daha fazla rol oynar:

Geldi yetişdi miveye nağl-i berāveri

Şeftalü-yı ' izār ü lebi rāygānemiş (G.223-4)

Sevgilinin dudağını emmek, cana safā verdiği kadar, ruha da gıda olur:

ocmağ belüni derd-i ğama özge devādur

Emmek lebüni cāna şafā rūha ğıdādur (G.69-1)

Dudağın tuz madeni olması, tuzun yemeklere tat verdiği düşünülürse, sevgilinin dudağının ne kadar lezzetli olduğunu ifade eder:

and-i lebin emdüñ gibi mestāne o şūğūñ

Ol kān-ı nemekle nedür aşı şeker-ābuñ (G.258-3)

Dudağın tadı ve şekli, meze olarak nitelendirilmesine neden olur:

Bir çāre gerek būs-ı leb-i yāra Ğişālī

Yoğdur mezesi bī-meze meclisde şarābuñ (G.258-5)

4.10.2.4.Şirin, İsa:

Şirin, tatlı demektir. Sevgilinin dudağına yüklenen bu özellikle birlikte Şirin, Ferhad ile Husrev'in hikāyelerine telmih yapılır. (Bkz. Bu konular)

Bīsūtūn-ı hicrde ey Hüsrev-i şirîn-dehen

Ṭıfl-ı dildür firâkuñla senüñ Ferhâd olur (G.112-2)

Hız. İsa'nın ölümleri diriltlen bir peygamber olması sebebi ile ağız ve dudak; "leb-i can-bahş, leb-i can-feza, leb-i İsi-dem" olarak anılır. "Can-bahş, ihya, mürde, nefes, canlar bağışlar, öldürme" kelimeleri ile tenasüp yapılır.

‘İsi-şifat itmezse eger leblerüñ ihyâ

Öldürme bizi bâri tabîbâ ta‘abile (G.416-2)

4.10.2.5.Sedef, hokka, kutu:

Hokka, bir yazı aleti olmasının yanında, içine mücevher konan bir kaptır. Ağız içindeki dişlerin inciye teşbih edilmesi, ağızın hokkaya ve sedefe benzetilmesini doğurmuştur:

Yâkût u la‘l ü dürr ü cevâhir nişâr ider

Ol gönca-leb ki hoşka-i dürr-i hoş-âb açar (G.110-3)

Dür-i dendânuña ey ağızı şadef öykineli

Dür-i deryâ-yı ‘Aden lü’lü-i lâlâ geçinür (G.154-4)

Bir beyitte de ağız, içinde inci saklayan kıymetli bir kutuya teşbih edilir:

‘Ayn ile dürr-i dürc-i girân-mâyedür dişüñ

Bir nâ-şüküfte-goncadır ol lâlâ-fâm fem (G.285-3)

4.10.2.6.Ab-ı Hayat, Ab-ı Zülâl, Çeşme-i Hayat:

Beyitlerde, "Ab-ı Hayat, Ab-ı Hayvan, çeşme-i hayat" olarak nitelenen dudak, âşıklara ölümsüzlük ve can vermesi sebebi ile bu unsurlarla anılır. Ayva tüyleri, Ab-ı Hayvan olan dudağın etrafında biten yeşilliklerdir. Âşık, Hızır ve İskender gibi Zulemat ülkesi olarak nitelenen hatlar içinde dönüp dolaşarak, Ab-ı Hayat'ı arar. (Bkz. İlyas, Hızır, İskender, Hatt)

4.10.2.7.Hadis, mim, sır, esrar:

Kelime anlamı olarak hadis, “yok iken var olan” demektir. Hem küçük, hem de şerh edilen bir hadis gibi tasavvur edilmiştir:

Diñleñ ol H̄usrev-i ş̄ir̄in-dehenüñ evşāfin

Ki ḥadīs-i lebini şerḥ-i meşārīk söyler (G.166-2)

Ağız çok küçük olduğu için mime benzetilir. Sevgilinin saçı cim, perçemi dâldır. Ağız ise belirsiz bir mim harfidir:

Āim-i zūlfüñ olduġına kākülün̄ eylerdi dāl

Leblerün̄ bildürdi ammā mīm-i mübhem neydüġin (G.357-2)

Ağzın küçüklüğü sır oluşuna işarettir. Sır gizlenen şeydir. Başkalarına söylemek doğru değildir. Bu yüzden âşık sevgilinin dudağını sormaya bile korkar. Çünkü sırrının ortaya çıkmasını istemez. Dudağın sır olması konuşmaması anlamına da gelir. Şair, zahit dudağın sırrını bilmek isterse, sevgili cevabını susarak versin, derken bunu vurgulamak istiyor:

Zāhid şorarsa sır-ı lebüñden Ḥiṣāliye

Ol aḥmaḳa sūkūt ile virsün cevābını (G.478-5)

4.11.Çene

Sevgilinin çenesi çukur olduğu için *Dîvân*'da zindan ve kuyuya benzetilir. “Çah-ı zenehdan” ile birlikte kullanılarak tenasüp yapılan kelimeler şunlardır: “Beytü'l-ahzan, Yakub, Yusuf, zindan.” Bütün bu unsurlar bir araya geldiğinde akla gelen Hz. Yusuf'un kıssasıdır. Hz. Yusuf, kardeşleri tarafından kuyuya, Züleyha ile olan macerası yüzünden de çukura atılmıştır. (Bkz. Yusuf) Çene çukurunun âşığın gönlü ile ilgisi, gönlün ona âşık olmasından kaynaklanır. Gönül çocuğu sevgilinin çene çukuruna meyleder:

Žāyi' oldı tıfl-ı dil gibi çeker gūşum meded

Şāyed ey Yūsuf-liḳā çāh-ı zenaḥdānuñdadur (G.151-5)

Gönlün aşk delisi olduğu hayali içinde, saç zincir olarak düşünülür. Deli ve suçlu insanların zincirlenip zindana atıldıkları malûmdur. Âşığın gönlü de bazen bilerek, bazen bilmeyerek çene çukurunun zindanına girer. Delilik özellikleri gösteren âşık, zindana can atar. Çünkü azat olmanın yolu, zindan cezasını çekmektir. Beyitte bu zindandan kurtulmak isteyen bir gönül söz konusu edilir:

Dil-i dîvâneye bend itmeñüz zencîr ü zindānı

Yeter yāruñ kemend-i zülfi vü çāh-ı zenañdānı (G.486-1)

4.12.Gabgab (Çene Altı), Zekan

Gabgab, çenenin altındaki kıvrımdır. Dîvân Şiirinde elmaya ve turunca benzetilir. Bazen de mey renkli dudağın altında meze olur. Sevgilinin gabgabı âşıkların gönüllerinin bir arada bulunduğu, hapsedildiği bir yerdir:

‘Âşıkları ħabs eylemek ol ğabğaba maĥşūs

Luĥf u kerem ol Ĥusrev-i şîrîn-lebe maĥşūs (G.229-1)

Zekan; enek de denilen, iki çenenin birleştiği yerdir. *Dîvân*'da sadece bir yerde geçer ve Hz. Yusuf'un çukura atılmasını hatırlatan beyitte çukur olarak hayal edilir:

Ṭıfl-ı dil düşmez idi Yūsuf-ı Mışrî-āsā

Olmasaydı zekānuñ çāh benüm sulṫānum (G.296-4)

4.13.Boy (Boy, Kad, Kamet, Balâ, Endam)

4.13.1.Genel Olarak Boy

Boy, sevgilinin önemle üzerinde durulan güzellik unsurlarından biridir. Uzun, ince ve düzgün boylu sevgilinin övgüsü yapılırken boydan oldukça abartılı olarak söz edilir. Sevgilinin âşıklara yukarıdan bakarak erişilmez duygusunu vermesi boyunun uzunluğu sebebiyledir. Şairin boy için kullanmış olduğu isim ve terkipler şunlardır: “Serv-kadd, serv-kamet,

serv-i sehi-kamet, kıyamet, serv-i hoş-reftar, sanavber, ar'ar, nihal-i kamet, nihal-i ban, nahl, çınar, narven, şimşad, kamet-i mevzun, sehi-kamet, kamet-i balâ, kadd-i balâ, kadd-i mevzun, ser-amed kad, bülend.” Bu kullanımlara dikkat edildiğinde hepsinin sevgilinin boyunun uzunluğuna işaret ettiği görülür. Bunların içinde yer alan kamet-kıyamet kelimeleri üzerinde oyun yapılarak, iştikak sanatı ile birlikte tevriyeli kullanılır. Heva-azade kelimeleri ile cinas ve tevriye; münteha ile tevriye, balâ-belâ sözcükleri ile de cinas yapılarak, sevgilinin boyunun âşıklar üzerinde yarattığı derin etki ve kargaşaya işaret edilir. Sevgilinin ince yapısı ona nahl, fidan boylu yakıştırmasına neden olur. Boyunun abartılı uzunluğu, yüceliğini ve erişilmezliğini vurguladığı gibi, âşığın onun karşısında ne kadar âciz ve perişan olduğu gerçeğini de ortaya koyar:

Қadd-i bālāñile bu derd ü belâlar nice bir

Çeşm-i mestüñden iren zecr ü ‘anâlar nice bir (G.44-1)

4.13.2.Boy Üzerine Teşbih ve Mecazlar

4.13.2.1.Serv, sanavber, şimşad, ar'ar, nihal, nahl, çınar, narven:

Boy ile aralarında en fazla ilgi kurulan unsur servidir. Sevgilinin boyu için servi kelimesi kullanıldığında istiare yoluyla doğrudan doğruya boyun kastedildiği açıktır. Boyun nitelikleri ile servinin nitelikleri arasında kurulan ilgi bu benzetmenin yapılmasına neden olur. Serviler su kenarlarında yetişen ağaçlardır. Servi boylu sevgili de içinden ırmakların geçtiği bahçelerde gezintiye çıkar. Böyle bir hayalin içinde âşığın gözyaşları servi boylu sevgilinin ayağının dibinden akıp giden bir ırmaktır:

‘Azm-ı gülzâr eyledükçe nâzile ol serv-қadd

Pâyına ferrâş-ı қudret sebz-i ҳarâlar düşer (G.53-3)

Boy ve servi arasında kurulan ilginin sebebi, sevgilinin yanağının güle benzetilmesi, âşığın bülbül olarak nitelendirilmesi, servilerin dallarına güllerin dolanması hayalidir:

Ŧurmadın ol meh-cebīn ü serv-ķadd ü gūl-ruķı

Yerde cūy-ı eķk ü gōkde nāle vū efgān arar (G.130-2)

Servi boylu sevgili, āşıĝın gōzyaķlarını kendine doĝru akıtır. Gōzyaķı kendine akacak yol arayarak servinin peķine dūķer:

Cūy-ı siriķk-i dīde revān oldı sū-be-sū

Ol serv-ķaddi Őu gibi itmekde cūst ü cū (G.363-1)

Birkaķ ōrnekte boy, ayaĝa kalkmıķ, kıyama gelmiķ bir serviye benzer. Bu suretle kıyamet mefhumu ile birlikte kullanılır (Bkz. Boy; Kıyamet):

Serv-ķaddinūñ kıyāmıdır kıyāmetden niķān

Ŧūr daĝınca fitne-i devr-i zamāndur lāle-ruķ (G.38-3)

Bahar manzarasından baķka, sonbaharda ınar yapraklarının dōkūlerek servinin ayaklarına yapıķması hoķ bir hayal içinde anlatılır. Servi salına salına gūl bahçesinde gezinirken ınar, bir padiķahın karķısındaki kullar gibi el baĝlar. “El baĝlamak” hem bir duruķu, hem de çınarın ele benzeyen yapraklarının servinin eteĝine baĝlanmasını ifade eder:

enār el baĝlayup Ŧurdı ayaĝa Őahn-ı gūlķende

ķalındı ķidmet iūn sū-be-sū her serv-i mevzūnı (G.452-2)

Sevgilinin salına salına yūrūyūķu ve rūzgārın etkisi ile hareket eden servi arasında ilgi kurularak, sevgiliye “serv-i revan, serv-i hıraman” sıfatları yakıķtırılır.

ınar ve narven (karaaĝa) benzetmeleri de yine boyun uzunluĝuna iķarettir. oĝu beyitte servi, sanavber ve ınar birlikte kullanılan unsurlardır. Çınarın, servinin ve sanavberin bahçe kenarında dizi dizi sıralanması, oradan geçen sevgiliden selām almak isteyen insanlara benzetilir. Aĝaların dizilmesi gūzel bir sebebe baĝlanarak hūsn-i ta’lil yapılır. *Dīvān*’da iki yerde geçen bu kullanım, narvenin boyu kıskanması Őeklinde ifade bulur.

Sanavber, şimşad ve ar'ar da servi cinsinden ağaçlardır. Sevgilinin sanavbere benzeyen boyu, gerçek sanavberi, çınarı ve serviyi çimenlikte yürütmez. Âşık, sevgilinin sanavber mi, ar'ar mı olduğuna karar veremez:

Kıyâmet-kâmeti ol serv-ğaddüñ

Şanavber mi Hişâli yoğsa 'ar'ar (G.161-5)

Boyun fidana benzetilmesinde rol oynayan unsurlar sevgilinin inceliği ve tazeliğidir. Sevgilinin boyu Sidre fidanıdır. Boy sadece meyve fidanı değil, aynı zamanda gül fidanıdır. Bu sebeple yanak, cennet bahçesinin gül yaprağıdır. Bazen de yanaklar iki güldür. Sevgilinin boyu o kadar uzundur ki başı gökyüzüne fidandır. Sevgilinin fidan boyunun meyveleri, dudak ve yanak şeftalisedir. Yeşil elbise giymiş bir sultana benzeyen fidan boy, bahar askerine yardımda bulunur:

Hil'at-i sebze koyup her tâze nağlin gülşenüñ

Şâh-ı gül cünd-i bahâra luğ u iğsân itmede (G.394-2)

4.13.2.2.Kıyamet (Ruz-ı kıyamet, Kıyam-ı kamet):

Sevgilinin boyu kıyam hâlinde düşünöldüğü ve karıştırcılık özelliğı taşıdığı için kıyamet gününü akla getirir. Zaten sevgilinin saçı, beni, perçemi fitne yaratmakta üstündür. Sevgili o düzgün boyu ile salınca âşıklar arasında kızılca kıyamet kopar. Sevgilinin ortaya çıktığı gün ise kıyamet günüdür:

Bir 'alâmetdür kıyâmetden kıyâm-ı kâmetüñ

Ğoncatur itse tebessüm gülse güldür ol dehân (G.343-2)

4.13.2.3.Elif:

Sevgilinin boyu elif, saçı dâl, perçemi cimdür. Yine bu benzerlik boyun uzun ve düzgün oluşu ile kurulur.

Kâkül-i müşkin-i dilber cîm ü zülfi dâldur

Olduğma serv elif çaddi kıyâmı dâldur (G.87-1)

4.13.2.4.Bayrak:

Boy; düz, uzun ve ince olduğu için bayrağa benzetilirken, sevgiliyi övmek, yüceltmek ve onun padişah olduğunu vurgulamak amacıyla böyle bir vasıflandırmaya gerek duyulmuştur. Sevgili bazen güzellerin, bazen güzellik ülkesinin şahıdır. Şah cihanı fetheder ve fethettiği yerlere bayrağını diker:

Teshîr için cihâmı alup zîr-i destine

İklîm-i hüsne kâmet-i dilber livâ çeker(G.157-2)

4.13.2.5.Tuba, Sidre:

Tuba cennette bulunan bir ağaçtır. (Bkz. Tuba) Sevgilinin boyunun Tuba olarak düşünülmesi, onun cennete lâyık bir varlık olarak görülmesinden ileri gelir. Boy ile Tuba arasında bir karşılaştırma yapılıncaya sevgilinin boyu daha üstün gelir. Hatta Tuba, boy karşısında baş eğer:

Sebeb baş egmesine pâyûña cennetde tûbânuñ

Senüñ ey serv-ğadd ol kâmet-i mevzûnuñ olmışdur (G.133-4)

Sidre kelimesi iki anlamda kullanılır: Arşın sağ yanında bulunan ilâhî bir ağaç ve Cebrail'in makamı olan "Sidretü'l-münteha."(Bkz. Mîraç; Sidre) Sevgilinin boyunun uzunluğuna işaret etmek için böyle bir benzetme kullanılmıştır.

4.14.Diş (Dendan)

4.14.1.Diş Üzerine Teşbih ve Mecazlar

4.14.1.1.İnci:

"Dürr-i dendan, dürr-diş, lü'lü diş, dürr-i hoş-ab, dürr-i dürc-i giran-maye" adlarıyla yer alan diş; yuvarlaklık, şekil ve parlaklık açısından inciye teşbih edilir. İnci denizde, sedefin içinde oluşur. Sevgilinin dişi o kadar değerli ve güzeldir ki, Aden Denizi'nden çıkarılan inci bile, dişi örnek aldığından beri parlak bir inciye benzemektedir. Ayrıca incinin dizilmek için

delinmesi güzel bir olaya bağlanır. İnci, sevgilinin dişlerini kıskandığı için bağı delinmiştir:

Dür-i dendānuña öykinmese ey gonca-dehen

Reşkile bağı delinmezdi dür-i ‘Adenüñ (G.257-2)

4.14.1.2.Çiğ:

Diş; şekil, yuvarlaklık ve parlaklık bakımından çiğe benzetilirken, goncanın üstündeki çiğ tanesinin ve gözyaşlarının dişe özendiği belirtilir. Göz ile inci arasında ilgi kurulursa, âşık inci dişlerin hayali ile çok ağlar. İnciler bu yaşların içindeki bir hayaldir. Başka bir deyişle inci, gözyaşı denizinin içindedir. Bir başka örnekte basiret sahibi dişleri, inci dizisine benzetir:

Jäledür dürr-dişüñ ey dürr-i girān-māye velī

Beñzedür ehl-i başiret dür-i meknūna dağı (G.467-3)

4.15.Kulak

Dîvân'da kulak ile ilgili çok sayıda hayal ile karşılaşılır. Bazı beyitlerde “kulag tutma”, “ne kulagina koyar”, “guşına irmez”, “irmedi guşına” gibi ifadelerin içinde kullanılır. Burada kastedilen sevgilinin, kulağına giden herhangi bir şikâyet ve feryatla ilgilenmiyor olmasıdır. Sevgili bir gül fidanı, yüz gül bahçesi, kulak gül yaprağı, âşık ise bülbüldür. Yalnızca bir beyitte kulak, şekil olarak yaprağa benzetilir. Bu ilgi kulak ile gül yaprağının rengi ve şekli arasındaki benzerlikten doğar:

Nâlesin bülbül-i şeydâ nice gūş itdîrsün

Çulağı berk imiş ey dil gül-i nâzik-bedenüñ (G.253-3)

4.16.Gerdan

Sevgilinin gerdanı beyaz ve şeffaftır. La'l dudağın kan içici özelliği üzerinde durulduğu bir beyitte âşık, sevgiliye dudağını öptüğü için kendisini öldürmemesini ve kanının sevgilinin gerdanına düştüğünü söylüyor:

Būs itmegile la' lūni öldürme bī-günāh

Gerdānuña düşer güzelüm şanumuz bizüm (G.298-4)

Başka bir örnekte, âşğın zayıf can ipi, sevgilinin siyah saçı gibi gerdanına sarılır:

Rişte-i cān-ı za' ifüm şarılur gerdenüñe

Var ise kendüsini zülf-i siyeh-kār şanur (G.109-2)

4.17.Göğüs (Sine)

Dîvân'da üzerinde pek fazla durulmayan unsurlardan biri olan göğüs, yumuşaklığı, kokusu ve pembe rengi dolayısıyla güle benzetilir:

Güldeñ dağı nāzik-ter imiş sine-i cānān

Giyse yaraşur atlas-ı eflākı ser-ā-ser (G.71-3)

4.18.Bel (Miyan)

4.18.1.Genel Olarak Bel

Bel, vücudun ortasında yer alması özelliği ile “orta” anlamına gelen “miyan” sözcüğü ile karşılanır. Bazı beyitlerde aynı ağız gibi yok olduğu için birlikte anılır. Belin âşık üzerindeki etkisi onun bütün dertlerine deva olması şeklinde ortaya çıkar. Şair, bel kucaklamakta üstüne kimseyi tanımaz.

Sevgili elbisesinin üstüne hançer ve altın bir kemer takar. Onun belini bunlardan başka hiçbir şey ya da bir kişi saramaz. Bel o kadar incedir ki, kemer takılmasa varlığı bile anlaşılamaz. Belde kemer olarak kullanılan bir başka unsur, kavuşma hazinesini koruyan yedi başlı ejdere benzetilen “bend-i şalvar”dır:

Hişālî var ise me'mūr-ı hıfz-ı genc-i vuşlatdur

İki başlu bir ejderhāye beñzer bend-i şalvāri (G.495-5)

4.18.2.Bel Üzerine Teşbih ve Mecazlar

4.18.2.1.Kil ü kâl, hayal, kıl:

Her üç kullanım da belin çok ince oluşuna işaret eder. O kadar incedir ki, insanlar onun varlığını ne kadar ispata çalışırlarsa çalışsınlar, bunlar söz olmaktan öteye gidemez. Sevgilinin beli hayal olduğu gibi, âşığı hayallere daldıran bir güzelliştir. Belin inceliği mübalâğa edilerek kıla teşbih edilir ve şair, onun niteliklerini anlatmaya kalksa, söyleyecek söz bulamayacağından yakınır:

Ġonca-lebüñle mûy-ı miyānuñda kıl kadar

Bir söz yeri bulımadum ey ruĥları semen (G.311-2)

4.18.2.2.Yol:

Sevgilinin bedeni şeffaf bir dağa benzetilir. Bu benzetmede, dağın ve sevgilinin kalbinin taş olmasının etkisi vardır. Ayrıca bedene şeffaf ve parlak sıfatlarının yakıştırılması, sevgilinin teninin bu özellikleri taşımasından kaynaklanır. Bel de bu dağa çıkan bir yol olarak hayal edilmiştir:

Kûh-ı billûra çıkar ince beli bir yoldur

Ey Ĥiřālî karamudur ötesin bilmezsin (G.336-5)

4.19.Ayak (Pa, Pay, Kadem)

Ayak unsuru, pek çok beyitte geçmesine rağmen, birkaç istisna dışında ayağa has, özel bir durumdan bahsedilmemiştir. Ayak, beyitlerde birtakım deyimler içinde geçer. Bu deyimler şunlardır: “Payına yüz sürmek, payına düşmek, payına baş eğmek, payına gelmek, payına düşmek, payına kına yakmak.”

Sevgili, âşığın yanında üstündür. Padişah sıfatına sahip olduğu için ayağı öpülür, önünde eğilip ayağına yüz sürülür. Âşık bazen de sarhoşluktan ayakta duramaz ve sevgilinin ayaklarının dibine düşer. Bunlar dışında

ayağın niteliğine “pay-ı simin” tamlamasıyla işaret edilirken, yere atılan kadehin son yudumunun da ayağa halhal olduğu söylenir:

Âl fütîdür mey-i gülgün u peymâne kafes

Pây-ı simininde cür' a la' lden halhâldur (G.103-3)

4.20.Sa'id

Kolun, bilek ile dirsek arasındaki kısmı olan sa'idin renk ve parlaklık açısından gümüşe benzetildiği görülür. Sevgilinin gümüş sa'idinin Hz. Musa'nın nurlu eline benzediği, açmamış bir zambak goncası olduğu, gül bahçesindeki çınarın sevgilinin sa'idini gördükçe “gel” diye el salladığı ifade edilir.

Sîm-sâ' id görmek isterseñ yed-i beyzâya var

Hâyil olmayınca mihr-i rûyına Mûsâya var (G.129-1)

4.21.El, Parmak

4.21.1.El

Güzellik unsuru olarak elden birtakım terkipler içinde bahsedilir. Sevgilinin eli, “lutuf, ihsan, cefa, cevr ve cefa-cu” olarak nitelendirilir. Âşık, sevgilinin elinden geleni lutfetmesini, yıkılan gönlünü ihsan eliyle yapmasını isterken, diğer taraftan da sevgilinin cefa ve cevr eliyle cisminin ateşe atıldığını, yakaların yırtıldığını, gönül mülkünün talan edildiğini söyler.

Çäk ola dest-i cefâyile yakalar nice bir

Cismümüz âteş-i hicrâna yakalar nice bir (G.51-1)

4.21.2.Parmak

Parmak, şairin çok az ilgi duyduğu unsurlar arasında yer alır. Şekil ve renk olarak tarak, kamış ve zambak goncasına benzetilir. Sevgili parmağı ile saçlarını düzelttikçe, sevgilinin yüzü açılır ve dolunay ortaya çıkar:

Zülfini barmağıla şâneledükçe ol mäh

Seyr idenler didiler bu gice bedr oldı hilâl (G.261-3)

Renk olarak beyaz, şekil olarak zambak goncası gibi uzun olduğu için bu kullanıma gerek duyulur. Ayrıca uzun parmaklara işaret etmek için kamyş benzetmesine yer verilir. Parmakla ilgili bazı tavır ve gelenekler de söz konusu edilmiştir: Parmakla göstermek ve yapılacak bir şeyin unutulmaması için parmağa ip bağlamak gibi. (Bkz. Bazı Âdet ve Gelenekler)

4.22.Omuz (Duş, Egn)

Sevgilinin çevgân şeklindeki saçlarının omzuna döküldüğü ve güzellik şahının omzuna ancak altın işlemeli kumaş yaraştığı ifadelerinin dışında, sevgilinin omuz özelliği üzerinde durulmaz.

5.SEVGİLİ İLE İLGİLİ DİĞER UNSURLAR

5.1.Buse

Dudak ile buse bir bütünlük oluşturdukları için dudak konusunda verilen bilgiler buse için de geçerlidir. Burada, sadece busenin geçtiği beyitler üzerinde durulmuştur.

Buse, âşğın sevgiliye ulaşmasında bir araçtır. Buna karşılık âşğın sevgiliden buse alması kolay bir iş değildir. Onu almak için çok değerli bir şeyi; can nakdini feda eder; hatta bu davranış âşık tarafından “kâr” olarak nitelendirilir. Âşık, buse almayı candan ümit etse de beklentisinin boş olduğunun da farkındadır. Canını veren bir kişiye yakışmayacak fikirlere de kapılır, bazen bu yolda çok zahmet çekmekten korkar. Ancak şair bu işte usta olduğunu gizlemez. Dil emmek, buse almak, bel kucaklamak onun için kolaydır. Sevgili meclisde “devr-i la’i” yaparken, âşğın isteği her dolu kadeh başına bir buse almaktır. Bunun verdiği zevk ve safa bir başka olur:

Bundan özge nice olur zevk u şafâ ‘ âlemde

Her tolu başına bir buse vire lufile yâr (K.-78)

Bütün bu özelliklerinin yanında âşıktan esirgenen buse, ellere kolayca sunulur. Bir beyitte de sevgili “ikinci Yusuf” olarak nitelendirilirken, peygamber pazarında bir buse vermek için can ve gönül nakdini aldığı söylenir. Böylece Hz. Yusuf’un pazarda satılması olayına telmih yapılır:

Bâzâr-ı peyâm-ber idüp ol Yûsuf-ı şâni

Bir bûsesine cân u gönül nakdini aldı (G.473-3)

5.2.Söz

Sevgilinin sözü için tatlı anlamına gelen “şirin-suhan, şirin-zeban” sıfatları kullanılır. Bu benzetmenin yer aldığı beyitlerde Şirin, Husrev ve Ferhad isimleri de geçer, böylece bu kişilerin maceralarına telmih yapılır. (Bkz. Bu maddeler)

‘Âşıkun göñlin alınca nice tatlu dil döker

Ey Hişâlî Husrev-i şîrîn-zebândur lâle-ruḥ (G.38-5)

5.3.Reftar (Hıram, Reftar)

5.3.1.Genel Olarak Reftar

Sevgilinin yürüyüşü güzellik unsurları içinde önemli bir yer tutar. Ancak bu konu daha çok sevgilinin boyu ile ilgilidir. Yürüyüş, boy unsurunun yanında şive ve nazla birlikte anılarak, sevgilinin nazlı kişiliği de sezdirilmiş olur. Sevgili için şive-i reftar, hoş-hıram gibi sıfat ve terkipler kullanılır.

5.3.2.Reftar Üzerine Teşbih ve Mecazlar

5.3.2.1.Serv, kebg, tezerv:

Sevgilinin salına salına yürüyüşü ile, servinin rüzgârda hafif hafif sallanışı arasında ilgi kurulur.

Eyyâm-ı bahâr irdi çıkup şahn-ı çemende

Nâzile şalın serv-i hırâmânum unutma (G.389-4)

Keklik sekerek yürüyen bir hayvandır. Sevgilinin salınışı keklige benzetilirken, âşığın can ve gönül kuşu da onu avlayacak Anka'ya dönüşür:

‘Ankâ-tabî’ at oldu ‘aceb murğ-ı cân u dil

Ol kebgün hoş-hıramânun ednâ şikâridur (G.156-4)

Bunların yanında sevgili, bir sülün gibi nazlı bir yürüyüşe sahiptir. O kadar güzel salınır ki, Sidre'deki tavusu bile kıskandırır:

Dem-â-dem ihtirâz eyle ‘adûnuñ ihtilâından

Düşersin ey tezerv-i hoş-hıramum dâm-ı tezvîre (G.367-3)

5.3.2.2.Leylâ:

Sevgilinin yürüyüşü Leylâ'ya teşbih edilirken, Leylâ ile Mecnun hikâyesine telmih yapılır (Bkz. Leylâ, Mecnun):

Şöhreti var gerçi kim Mecnûnuñ ey Leylî-hıram

Fenn-i ‘aşk içre benüm gibi velî fâyiğ degül (G.262-3)

5.4.Kûy

5.4.1.Genel Olarak Kûy

Dîvân'da üzerinde en çok durulan unsurlardan biri sevgilinin mahallesidir. Sevgilinin bulunduğu bir yer olmasına karşın, âşığın ve rakiplerin olmadığı bir mahalle düşünülemez. Bu yüzden mahallenin geçtiği beyitlerde bu tiplere rastlamak mümkündür. Âşık, sevgilinin ayrılığı ile sıkıntı duyarken onu aradığı yer mahalledir. Mahalleye verilen adlar, sevgilinin benzetildiği varlıklara göre isim alır: Sevgili melek ve gül; mahalle cennet ve gülzardır.

Kâbe, mahalleye yakıştırılan diğer benzetme unsurudur. Bu benzetmede ise sevgilinin kible olması yatar. Âşık, Kâbe olarak nitelenen mahalleye varıp sevgili için kurban olmaktan çekinmez.

Âşık bülbül, aşkını açıklamak için sevgilinin mahallesine varıp figan eylese de bazen bu işi sabah yeli üstlenir. Mahalleden esen rüzgârdan

sevgilinin haberini almak mümkündür. Bütün bu manzara içinde âşık, mahallenin gedası, rakip ise köpeğidir. Âşığın tüm çabası mahalleye ulaşmak olsa da aslında varmak istediği sevgilidir. Mahalle, âşığın kavuşma isteğinin ifade bulduğu bir semboldür.

5.4.2.Kûy Üzerine Teşbih ve Mecazlar

5.4.2.1.Harim, Kâbe, Bağdat:

Divân'da sevgilinin mahallesinin "harim"; yani herkesin giremeyeceği yer olarak nitelendirilmesinde, âşığın sevgiliye verdiği değer söz konusudur. Sevgilinin mahallesi herkesin giremeyeceği, özellikle âşık için, rakiplerin giremeyeceği bir yerdir. Âşığın isteği ise oraya ulaşmaktır:

Harim-i kûyuña irgür Hişâli bendeñi şâhum

Yeter derd ü belâ çekdi biraz âsüde-hâl olsun (G.354-5)

İslâm'ın şartlarından biri olan hac görevini yerine getirmek isteyenler Kâbe'ye toplanırlar. Âşığın hacı olarak hayal edilmesi mahalleye Kâbe sıfatının verilmesine neden olur. Ayrıca Kâbe'de yapılan birtakım tavır, gelenek ve dinin gereği davranışlar ile âşığın sevgilinin mahallesinde yaptığı işlerin benzerliği de bu benzetmede rol oynar. Âşık Kâbe'yi tavaf eder gibi, mahalleyi tavaf eder. Orada kurban edilir. Hacılar Kâbe yolunu yıldızlarla bulurlar. Âşık ise mahallenin yolunu kendine rehber olan gözyaşları ile bulur. Müminlerin kıblesi Kâbe ise, âşığın kıblesi de mahalledir.

Ka'be-i kûyuñ tavâfın arzû eyler gönül

Yüce himmetdür begenmez degme bir kâşaneyi (G.500-3)

Sevgilinin mahallesi Bağdat olarak da hayal edilir. Kâbe yolunun Bağdat'tan geçmesi bu nitelendirmeye sebep olur:

Cenneti a' lâ bilüp Âdem gibi kıldum vağan

Sen baña ey kûy-ı dilber Ka'be vü Bağdâdsın (G.328-3)

5.4.2.2. Gül bahçesi, cennet:

Âşığın gönlü ve canı bülbül, mahalle gül bahçesidir. Çünkü âşık, dudağı ve yanakları gül olan sevgiliyi arar. Onun makamı ise mahalledir:

Gülşen-i kûyuñda ey gonca-dehân ü gül-‘ izâr

Cân u dil murğı fiğân u nâlede bülbül yeter (G.177-3)

Mahalle, gül yanaklı sevgiliyi barındırır. Hem çok güzel, hem de sevgilinin mekânı olduğu için cennete teşbih edilir. Bu benzetmeyle bağlantılı olarak zahidin sevgilinin mahallesi yerine, cenneti istemesi “akılsızlık” olarak nitelendirilir:

Var iken gülzâr-ı kûyuñ özge eblehdür o kim

Cennetüñ adın añar yâ ravza-i Rıdvân arar (G.78-3)

5.4.2.3. Şifa yeri (Dârtü’ş-şifa, Dâr-ı şifa):

Aşk hastalığına tutulmuş âşığa tabibler yardımcı olamaz. Ne kadehten içtiği şarap ya da şerbet, ne de tabibin vereceği ilaç bu derde deva olur. Gönlü hasta âşıklar, mahalleyi bir şifa yeri, sevgiliyi de şifacı olarak görürler ve oradan ayrılmak istemezler:

Ey tabīb-i dil ü cân hasta-i derd-i ‘ aşkuz

Kûyuñuñ dâr-ı şifâsın bilirüz menzilümüz (G.213-5)

5.4.2.4. Semt:

Sevgilinin mahallesi âşıkların kurban edildiği ve kanlı gözyaşların aktığı bir mekân olduğu için “hun-rizlik semti” olarak anılır:

Var ise hûn-rizlik semtin tutup ‘ âşıklara

Ġamzeñi hançer müjeñ bir tiğ-ı pülâd eyledüñ (G.256-3)

Kıble kabul edildiği için de “kıble semti” olarak nitelenir:

Ka‘be-i kûy-ı yâra irsem olur

Kıble semtinden esdi bād-ı şimâl (G.263-2)

5.5.Eşik, Kapı

5.5.1.Genel Olarak Eşik

Eşik, âşık için erişilmesi zor, yüksek bir makam ve secde yeridir. Sevgilinin ve övülen kişinin eşiği, lutuf ve iyilik mekânıdır, çaresizler için bir sığınaktır. Onun eşiğine, kapısına yüz sürmek âşığın her türlü belâsına devadır. Bütün bu hayallerde, âşığın sevgiliyi yüceltme, ona değer verme isteği görülür. Eşiği kasteden sözcükler “bab, der, kapu ve asitan”dır.

5.5.2.Eşik Üzerine Teşbih ve Mecazlar

5.5.2.1.Bab-1 saadet:

Padişahın bayram sabahlarında erkânıyla bayramlaştığı yere “der-saadet” denir. Şair, sevgilinin eşiğini âşıklara ihsan dağıttığı bir padişah kapısı olarak görür. Böyle bir nitelendirmede sevgilinin padişah ve şair için yüce bir varlık olması rol oynar:

Derbederlik idemem gayrı kapuya varmam

Ben senün işigüni bāb-ı sa‘adet bilürin (G.334-2)

5.5.2.2.Kâbe:

Kâbe, müminlerin ibadet ederken yöneldikleri makamdır. Âşık, gözlerinin sevgilinin eşiğine doğru döndüğünü söyleyerek, eşiğe yüce bir nitelik kazandırır:

Çıble-nümâ gibi gözüm ol cânibe döner

Yaruñ işigi Ka‘besinedür sücüdumuz (G.209-4)

5.6.Ayak Toprağı(Hâk-i pay, Hâk-i pa, Ayağı tozu, Hâk-i reh, Pamal)

Sevgilinin âşık için en değerli olan unsurlarından biri ayak toprağıdır. Ayak toprağının göze sürülmesi ile âşık şifa bulur. Eskiden göze sürme çekilirmiş. Bunun sebebi göze parlaklık vermek ve görüşü arttırmaktır. Sürme ayak toprağı gibi toz hâlinde bulunan bir maddedir. Renk olarak her ikisi de siyahtır. Ayak tozunun sürme olması, onun

yüceliğini gösterir. Onun için söylenen “sürme-i izzet” terkibi de buna işaret ederken, Isfahan’ın en iyi sürmenin bulunduğu bir yer olduğunu ifade için “kuhl-ı Sifahan” tamlaması kullanır.

Nergis bile sürme yerine sevgilinin ayak tozunu çekmiştir. Ancak onun kıymetini bilemez, illet çeken göz onun değerini bilebilir. Âşık, ayak toprağını göze sürse, sabah rüzgârı onu kıskanır, sevgilinin mahallesinde âşığı bir oraya bir buraya savurur:

Kuhl eyledüm izi tozını dîdeme diyü

Bâd-ı şabâ esüp şavurur küy-ı yârda (G.374-4)

6.ÂŞIK

6.1.Âşık

6.1.1.Genel Olarak Âşık (Âşık, Ehl, Ehil)

Dîvân’da, birtakım kelime, terkipler, şairin mahlası ve “âşık” sözcüğü ile ifade edilen, *Dîvân* Edebiyatının üç tipinden biri olan âşık, sürekli eziyet çeken, ruhsal çöküntü içinde günlerini geçiren ve bu ruhî hâllerin fiziksel yapısına yansıdığı bir tip olarak karşımıza çıkar. Şair, âşık tipini oluştururken, tasavvufa da önem vermiştir. Beşerî aşktan söz eden şiiirlermiş izlenimini veren pek çok beyitte, ilâhî aşkı anlatırken âşığa birtakım sıfatlar yüklenir: “Aşk ehli, ehl-i aşk, ehl-i fena, ehl-i gına, ehl-i hâl, ehl-i vecd ü hâl, sahib-hüner, sahib-ata, sahib-i ahlâk, sahib-i fehm ü ra, sahib-i keşf ü keramet, sahib-serir, ehl-i nazar, sahib-i basiret, sahib-i nazar, teşne-dil, ârif-i agâh, teşne-i zülâl, üftade, erbab-ı aşk, erbab-ı dil, erbab-ı kâl, erbab-ı keramet, erbab-ı meclis, erbab-ı nazar, erbab-ı safa, erbab-ı şevk, talib, kâmil, maarif ehli, mezak ehli, basiret ehli, bende-i ehl-i dil, ehl-i safa, ehl-i tecrübe, ehl-i tevazu, hâl ehli, kâl ehli, sema ehli, aklı kâmil, aşına-yı aşk, kâmil, üstad-ı kâmil, vâkıf-ı esrar, vâkıf-ı sırr-ı zamir, âli-himmet âşık, salik, ahir-i dem, şeh-i mülket-i istigna.” (Bkz. Hak Âşığı)

Âşığın vücudunun, çektiği eziyet yükünün ağırlığından bükülmüş, hastalıklı, yüzünün sarı olduğu görülür. Ruhsal olarak da kendine güvensiz,

sabırsız ve zayıf karakterli olan âşık, kendisini sevgilinin karşısında acıya ve sıkıntıya son derece dayanıklı bulur. Kavuşma ümidi ile her türlü sövmeye, yaralanmaya, ilgisizliğe katlanır. Hatta bunun hayali ile bütün bu acılardan güç alır.

Âşık, çoğu güzellik unsurlarının toplandığı yer olan didarın aşkı ile sevgilinin ayağına her zaman yüz sürmek ister. Yüzün meclisin mumu olduğu düşünülürse, âşık korkusuzca kendini bu ateşe atan pervanedir. Bazen de sevgilinin güneş yüzü, âşığın karanlık kalbini aydınlatır.

Âşığın aşkını saklaması hiçbir zaman mümkün olmaz; çünkü hâli, tavrı, perişanlığı, sarı yüzü, gözyaşları, ahları onu ele verir. Böylece halka rezil rüsva olur. Şair bu durumun erlik olmadığından, âşığın zayıflığını saklaması gerektiğinden bahseder.

Dert ile ayrılık, ayrılık ile kavuşma beyitlerde birbirine bağlı unsurlar olarak düşünülür. Âşığa göre, ayrılık olmasa gam derdi ve kavuşma ümidi de olmazdı. Onun için ayrılık, hiç bitmeyecek bir seferdir. Bu sebeple âşık, kavuşma denizine varmak istemez. O hâlden memnundur.

Sevgilinin yoluna canını feda eder. Bülbül âşık, gül sevgilinin dikenlerinden yaralanmış, ciğeri kan dolmuş hâldedir. Çekilen bu acılara rağmen sevgilinin âşığa bakışı bile hakaret yüklüdür. Ancak yine de kendisine zulmü reva görenlerden medet umar, o şaha bende olmaktan kaçınmaz, hiçbir zaman sadık olma özelliğini kaybetmez. Hatta ona göre kendisinden başka sadık âşık yoktur.

Birçok beyitte kavuşmayı arzu etse de, bazı beyitlerde ayrılıktan üzüntü çekmediğini, kavuşmayı ümit etmediğini söyler. Bu tip zıtlıklara dayalı özelliklerini başka beyitlerde de görmek mümkündür. Âşık bazen padişah, bazen köle olur. Kimi eziyetten şikâyet eder, kimi bundan zevk duyar. Fakir sıfatını kabul etse de zengin olduğunu belirtir. Sevgiliye canını verir, buna karşılık sevgilinin busesinden can alır.

Âşık sürekli ağlayan, inleyendir. Bu ağlamalarda kendisine eşlik eden ahlarıdır. Sevgilinin taş gönlü ah ve inlemelerin hiçbirini dikkate almaz. Âşığa eziyet eden unsurlardan en önemlisi sevgilinin gözleridir. Göz, gamze, kirpik ve kaş işbirliği ile âşığın sinesi bir nişan tahtası olarak kullanılır. Âşığın gönlünün yaralı oluşu bir lâleye benzetilir. Bu yaranın sebebinin sevgi olduğu belirtilir. Bütün bunlara rağmen kendisinin değerini her güzelin bilmediğinden, yalnız vefalı sevgilinin bileceğinden, kıymet bilmek için ise sevgilinin genç olduğundan söz edilir. Âşık, kendisine yapılan eziyetlerin sevgiden kaynaklandığını belirtir.

Âşık ile sevgili yan yana gelemmez. Kavuşmalar hep hayalîdir. Sevgilinin perçemini düşünmek bile eğlencedir. Genel özelliklerinin başında âşığın bahtının kara olması gelir. Şair kara bahtının, sevgilinin siyah ayva tüylerinden kara haber verdiğini söyler:

Baht-ı siyâh u tâlî' -i meş'ûm u naşidür

Haft-ı lebûñden ' âşıka kara haber viren (G.349-2)

Âşığın mekânı sevgilinin bulunduğu yerdir. Kimi zaman gül bahçesine, kimi zaman meyhaneye ya da mahalleye gider. Âşık, âşıklık vasfını Mecnun, Vamık ve Ferhad'la karşılaştırır ve kendini hepsinden üstün görür.

Âşığın dikkat çeken özelliklerinden biri de maddiyata önem vermemesidir. Sevgilinin soyut güzelliği ilgisini çekerken, sofu ya da zahit tipinin sevgilinin maddiyatıyla alâkalı olduğu görülür. Sufiler sevgilinin yüz güzelliğinin sefasını bilmezler. Gerçek âşık ile yalancı âşığın arasındaki fark budur:

Yâruñ şafâ-yı şafvet-i mir 'ât-ı hüsni

Şûfî ne bilsün ' âşık-ı dîdâr olan bilür (G.146-3)

Sevgiliye kavuşma yolundaki engellerden biri de rakiptir. Sevgili küçük bir bakışını âşıktan esirgerken, rakibe bütün vefasını gösterir. Sevgiliyi âşık hakkında dolduran, nifak tohumları eken de rakiptir:

Turnmaz cefâ iderse n'ola 'âşık o şüh

Her dem nifâk ider yürür ağıâr-ı nâ-bekâr (G.76-3)

Bütün bunlar göz önüne alındığında âşığın aşk acısı ile çektiği eziyetlerin onun manevî ve maddî özelliklerini şekillendirdiği görülür.

6.1.2.Âşık Üzerine Teşbih ve Mecazlar

6.1.2.1.Padişah, şah, sultan:

Âşık, aşk ülkesinin şahıdır. Bu benzetme, âşığın kendisini âşıklar içinde en üstünü kabul etmesinden kaynaklanır. Âşıklık yeteneğinin herkesten fazla olduğu görüşünde olduğu için Mecnun ve Ferhad'la karşılaştırılmaktan hoşlanmaz:

Şâh-ı 'aşkam Kays u Ferhâda kıyâs itmeñ beni

Biri bir dîvânedür anuñ biri bir Ermeni (G.497-1)

Tasavvufî manada âşık, hırka giydiğinde sultan olur. Beşerî aşkın anlatıldığı beyitlerde dünya padişahının güzelliğinin seyrine daldığı zaman, sultan olma özelliğini yitirir ve boynu bağlı bir köleye dönüşür:

Yine bir şâh-ı cihânuñ hüsñ ü ânın seyr idüp

Boynu bağlı bende oldum başuma sultân iken (G.308-3)

6.1.2.2.Gam-har, gam-nak, belâ-keş:

Âşığın kendisine yüklenen sıfatların içinde sevgilinin elinden eziyet çektiği ve belâdan kurtulamadığı için "gam-har, gam-nak, belâ-keş" ilk sırayı alır. Gam yiyen âşık için deva, ilaç kadehtir:

Çoğ yazar menfa'at-ı bâdeyi Kânûn-ı Şifâ

Özge dârûdur 'aceb 'âşık-ı gam-h'vâra kadeh (G.37-4)

Dert sahipleri içinde âşıkla bir tutulabilecek, ona eş koşulabilecek biri daha yoktur. Ancak sevgili rakiplerle onu aynı kefeye koymaktan çekinmez. Âşık bu durumdan şikâyetçidir:

‘ Ālemde mürüvvet midür ol şüh-ı cefā-cū

Āgyārı tuta ‘ âşık-ı ğam-nāke berāber (G.104-2)

Āşığın belâ-keş sıfatını alması, sevgilinin cefasına uğramasından ileri gelir. Ayrıca sevgilinin güzellik unsurlarından saçın da belâ özelliği taşıması âşığın belâ-keş olarak nitelendirilmesine neden olur (Bkz. Sevgili; Saç):

Yokdur hisābı gerçi belâ-keşlerūn velī

Var mı cihānda bencileyin bir belâ çeker (G.157-4)

6.1.2.3.Mestane:

Āşık, meyhaneyi mesken edinmiş bir kişidir. Her yolu terk ederek meyhane yoluna döner. Ancak orada sunulan şarap onu mest etmeye yetmez. Āşık, aşk şarabının sarhoşudur. Hiçbir zaman ayılmaz. Sürekli sarhoş gezer. Bu özelliği ona, sevgilinin şarap renkli dudağı da verir. Sevgili mecliste dudağını devrettirdikçe mestlik artar. Sarhoş âşık, ne yaptığını bilmez bir hâlde sokaklarda gezerken, insanlar onunla eğlenirler. Köpekler ise bu durumda olan âşığa musallat olur. Beyitte rakip, köpek olarak nitelendirilirken, sarhoş âşığın peşinde gezerek onunla alay eder. Ancak şair, bu olumsuz durumu, aşk şarabını içmekten ileri geldiği için “İzzet ve rıf’ata erdim.” sözü ile yüceltir:

‘ İzzet ü rıf’ata irdüm ululansam yeridür

Düşmişüm dün gice pāy-ı segūne mestāne (G.407-3)

6.1.2.4.Derd-mend, bimar, dil-hasta, mübtelâ, müştak:

Dertli ve hasta olanın istediği şey devadır. Āşığın sıkıntısı her türlü dertten çok farklıdır. Onun hastalığı ilaçla ya da hekimin yardımlarıyla son bulamaz. Onun derdini gam çekmeyen, gam dōşeğinde hasta yatmayan bilemez. Hastaya şifa olarak dudak şarabı sunulmalıdır. Ayrılık ve aşk derdi çeken âşık için şifa yeri, sevgilinin dudaklarıdır:

Hişālī derd-mende şerbet-i la' lūñ dirīğ itme

Tabībā künc-i miħnetdür aña dārü 'ş-şifā sensüz (G.204-5)

Gönlü hasta olanların şifa yeri, sevgilinin mahallesidir. Hastalar burada toplanarak sağlıklarına kavuşmak isterler:

' Aceb dārü 'ş-şifādur Ka' be-i kūyı o şūhuñ kim

İrişür şihhate dāhil olan dil-ħasta ' aşıklar (G.138-4)

Âşık çektiği eziyeti ortaya çıkarmak istemez. Ancak gönlü hasta olan âşıkların nutku tutulur, çektikleri eziyet ve sıkıntılar ortaya çıkar:

Ey tabīb-i dil ü cān ' aşık-ı dil-ħastalaruñ

Çäre yok derd-i derünün saña izhār idemez (G.186-5)

6.1.2.5.Bülbül, hezar, murg, pervane, anka, tuti:

Sevgilinin boyunun gül fidanına, yüzünün ve yanaklarının güle, dudağının goncaya benzetilmesi, âşığın bülbül sıfatını almasına neden olur. Âşık, bahçede gül fidanının başından ayrılmayan bir bülbüldür. Sürekli onun başında öter, figan eder. Ancak taze gül onun feryatlarına kulak tutmaz:

Ol gül-i ter birinüñ feryādına tutmaz kulağ

Bülbül-i nālānı var gülzār-ı gamda şad-hezār (G.73-2)

Bülbül neşeyle şakıyabilmek için nasıl ki gülünü arıyorsa, âşık da, aşkını söyleyebilmek için sürekli sevgiliyi arar. Sevgilinin yüzünü gören âşığın nutka gelmesi ile bir gülü görünce ötmeye başlayan bülbül arasında ilgi kurulur:

Cüst ü cū eyler gözüm her dem o şūh-ı şengüli

Nitekim gülşende bülbül bir gül-i ħandān arar(G.130-3)

Âşık, gaddar feleğın kafese koyduğı bir kuştur:

Benüm ol murg-ı hoş-elhān-ı gülistān-ı elem

Ķafese Ķoya anı lu' bile çarħ-ı gaddār (K.-55)

Âşık, ışığın etrafında dönen ve sonunda kendini ateşe atan pervanedir:

Biri pervânedür sūz u harâret ıssı ‘ âşıkdur

Yağar bâl ü perin şem‘ -i ruḥ-ı cānāna bî-pervā (G.18-3)

Anka, Kaf dağında yaşadığına inanılan bir kuştur. Âşık kanaat Kafi'nın padişahıdır. Bu yüzden “ehl-i fena”, ne zamanın şahına, ne alçağa, ne de dünya malına boyun eğer:

Ser-fürü itmezüz ednāya degül a‘ lāya

Ḳāf-ı ‘ aşk içre Ḥişālî ‘ aceb ‘ Anḳâyuz biz (G.205-5)

Tuti, kafes içinde yetiştirilen, konuşma yeteneğine sahip, şekerle beslenen bir kuştur. Sevgilinin yanağının ayna olması, sözünün ve dudağının şekere benzetilmesi ile tutinin özellikleri arasındaki ilgi böyle bir benzetmenin ortaya çıkmasına neden olur. Âşık konuşan bir tutidir. Bu yüzden sevgilinin dudak şekerini ister:

Ḳand-i la‘ l-i lebūñi şun bize ey gonca-dehen

Gayre beñzetme bizi tūṭi-i güyâyuz biz (G.205-4)

6.1.2.6.Behremend (Nasıpli), şatır, pehlivan:

Âşık, canını sevgilinin yolunda feda ettiği için kâr ettiğini düşündür ve bu yüzden kendisini nasipli olarak niteler:

Yoluña bezl-i cān iden ‘ âşık

Behremend oldı itdi ‘ aşkile sūd (G.41-3)

Âşık, sevgilinin mahallesini ziyaret ettiği için kendisini mutlu sayar:

Ka‘ be-i kūyuñı bir demde ziyâret iderin

Şâtıram peyk-i sebük-seyr ü nesīm-āsāyam (G.289-4)

Bir ayağ ile götürmez arkasın yere gamuñ

Pehlevān-ı ‘ālem olmaz cām ile Cem olmayan (G.310-4)

beytinde “ayag” kelimesi tevriyeli kullanılmıştır. “Ayag” aynı zamanda kadeh demektir. Âşık gamını içki içmekle giderir. Diğer anlamı ile gamın ayağını bir pehlivan gibi yere devirmek için Cem olmak, ele kadeh almak gerekir. Bunu yapmayan âlemin pehlivanı olamaz.

6.1.2.7.Ney:

Eğlence meclisinin vazgeçilmez öğelerinden biri neydir. Âşığın inlemeleri ve feryatları yanında neyin sesinin lafı bile olmaz. Ahlar neyin güzel sesinden daha etkilidir:

Feryād u figānum var iken muṭrib-i meclis

Neyler işidüp nāyı n’ider söz ile sāzı (G.460-5)

6.1.2.8.Kurban, sayd, şikâr, nahcir, ser-baz:

Kurban benzetmesi, sevgilinin mahallesinin Kâbe’ye teşbih edilmesiyle ortaya çıkar. Bilindiği üzere hacca gidenler Kâbe’nin yakınlarında kurban keserler. Âşık da, sevgiliye duyduğu aşırı bağlılık ve arzu sonucunda can vermenin, onun mahallesinde kurban olmanın mutluluğu içindedir.

İkinci bir hayal de sevgilinin kaşlarının bayram hilâlîne benzetilmesidir. Sevgili bayramda kendini gösterir ve âşık, onun hilâl kaşlarını görünce bayramın geldiğini anlar:

Gūyiyā Rüstem kemānidur hilâl-ebṛuları

Rüstemüñ kurbân olayın kaşlarınıñ yāyına (G.412-3)

Sevgilinin bakışlarının ve kirpiklerinin oka benzetilmesi, sevgilinin avcılık özelliği, âşığın av olarak nitelendirilmesine neden olur:

Bir bakımda şalınup murğ-ı dile şāhîn gibi

Eyledi lâçin bakışlu gözlerüñ şayd u şikâr (G.142-2)

6.1.2.9.Üftade, bende, kul, derviş, mürit:

Âşık, tutkun bir hâlde ayrılık vadisine düşerek, sevgilinin kendisini yad etmesini bekler. Oysa sevgili tutkun olanlara kara toprağı reva görür ve âşıkları atının ayakları altında ezer:

Bâ' is-i rıf' at bilürler pâyuña yüz sürmegi

‘Âşık-ı üftâdeler hâk ile yeksân olmadı (G.436-2)

Âşık, devamlı sultan sevgilinin emrine hazır bir kuldur. Sürekli olarak sevgilinin lutfuna mecburdur:

Rahm it dil-i mahzûnuma lutfuñla sevindür

Bir bende-i fermânuñum ey şâh-ı yegâne (G.408-2)

Bazı beyitlerde âşğın kul olması tasavvufî manada kullanılır. Şair kendisinin Allah'ın kulu olduğunu söylerken, bende olmakla gam ülkesine padişah olduğunu belirtir. Bununla birlikte derviş ve mürit benzetmelerinde de yine tasavvufî bakış açısı rol oynar. (Bkz. Derviş, Mürit)

6.1.2.10.Manî, Behzad:

Şair, kendisini övmek amacıyla böyle bir benzetmeye gerek duyar. Sevgilinin yanaklarını gönül kilisesine nakş etmekte, Manî ve Behzad kadar usta olduğunu söyler:

Ol bütüñ taşvirini nakş itmede Behzâdsın

Şanma kim şâgird-i Kâbil olasın üstâdsın (G.328-1)

6.1.2.11.Divane, şeyda, şuride, Mecnun, Ferhad, aşüfte:

Âşğın deliye benzetilme sebepleri; sevgiliye duyduğu aşrı bağıllık, sevgilinin saçları ile zincir arasında kurulan ilgi, delilikle ilgili birtakım konuların söz konusu edilmesidir. Deliler halk içinde kendilerini bilmeden gezerler. Aynı şekilde âşık da sevgiliye duyduğu aşk sonucunda aklını yitirir. Bu yüzden sevgilinin zincir saçlarıyla bağlanmış bir deliyi anımsatır. Deli olan insan ne yaptığını bilemez. Âşık da hareketlerinin sonucunun

farkında değildir. O kadar ki her güle bülbül olur, her mumun ışığına kendini atar.

Kays'ın Leylâ'nın aşkından delirmiş olması ile âşığın özellikleri arasında ilgi kurularak, onun için Mecnun benzetmesi yapılır. Âşık delilikte Mecnun'dan daha da üstündür. Şair, gerçek aşka ulaştığını belirtirken, Mecnun ve Ferhad ile karşılaştırılmak istemez:

Vâkıf degüldür ' aşk-ı mecâza Hişâliyâ

Ferhâd u Kays ü Vâmîka teşbîh iden seni (G.450-5)

Deliliğinin şöhreti bütün dünyaya yayılmış olan âşık, aşk kitaplarında ilk sırayı alır. Aklın dağılmasında etkili olan güzellik unsurları içinde en önemlisi sevgilinin saçlarıdır. Perişanlığı sevgilinin dağınık saçları daha da artırır:

Dîvâne olup şabr u qarârüm gider elden

' Aklum tağılur turra-i farrâruña baksam (G.303-3)

6.1.2.12. Bîçare, âciz, bî-dil, na-şad, mahzun, müştak, ser-baz, namdar, ebrar, âli-cay, mümtaz, bî-riya, mürit, bî-neva:

Bütün bu sıfatlar âşığın, aşk acısı ve sevgilinin eziyetleri karşısında ne kadar çaresiz, hüznü, mutsuz, dilsiz ve sessiz olduğunu gösterir. Diğer taraftan bu sıkıntıların sonucunda yaşadığı maddî ve manevî hâllerin ortaya çıkışı ile âşığın şöhreti yaygınlaşır. “Âli-cay, bî-riya, mümtaz” sıfatları ise onun yüce ve seçkin niteliklere sahip olduğunu ifade eder.

6.2. Gönül (Gönül, Kalp, Dil, Hatır, Ciger)

6.2.1. Genel Olarak Gönül:

Dîvân'da kişileştirilerek ve âşığın kendisinden soyutlanarak bir insan gibi hayal edilen gönül, âşığa yüklenen özellikleri de kendisinde toplar. Gönül, her zaman ayrılık yüküne katlandığı için kanlı gözyaşı dökerek ağlar, feryat eder. Gönül için kullanılan teşbih ve mecazlar, onun gamı barındıran bir mekân ve acıların merkezi olduğunu ortaya koyar. O da âşık gibi yüce

gönül vermiş, gamzenin okuna, kaşın hançerine hedef olmuştur. Bu sebeple daima yaralıdır. Ayrılıktan çektiği acılar yanında, sevgilinin cevrine de alışkıdır. Çoğu kez bu eziyetlere karşı sabırlı olduğu hâlde, bazen “Kalmadı şabr u qarâr elde gönülden gitdi zevk/Hâne tenhâdur niçün gelmez o şüh-ı şîve-kâr” (G.127-2) diyerek isyan eder.

Gönlün eziyetten çekinmeyen hâli onun cesaretini ortaya koyar. O, aşk meydanı içinde hızlı koşan bir erdir. Hatta kaşı yay olan sevgili ok attıkça sinisini gerer. Ayrıca cefa taşının kendisine isabet edişi ile sevinir:

Her gelen seng-i cefâya sevinürsin ey dil

Giderek kaşr-ı vefâya urasın gibi temel (G.270-3)

Gönlün sevgiliye olan sevgisi çeşitli hayallerin ortaya çıkışına neden olur. Gönül, sevgilinin dudağını öpmek, belini kucaklamak isteğindedir:

Büs-ı leb ü âgûş-ı miyânuñ umaruz kim

Ġâyetde sever cân u gönül būs u kenârı (G.428-2)

La‘l-i mey-günüñ ki bezm-i meyde cânâ yâd olur

Gül gibi kalb-i hazinüm açılır dil şâd olur (G.112-1)

beytinde ifade edildiği gibi; sevgilinin dudağının anılması âşığın hüznü dolu gönlünün gül gibi açılmasını sağlar ve böylece gönül mutlu olur.

Tasavvufî açıdan gönül, bir müridin geçmesi gereken makamları aşmalıdır. Vahdete ulaşma yolunda kişiyi dünyaya bağlayan her türlü maddiyattan geçmek ya da kesretten sıyrılmak gerekir. Tasavvuf yolunda kişi kanaatkâr olmalıdır. Bunun için gönül, dudağı istemeden kanaatkâr olmalıdır. Aşağıdaki beyte göre, âşığın gönlü bu mertebeye ulaşamamış, yeterince olgunlaşamamıştır:

Lebi şeftalüsün umma taleb-i kâmi kıya

Ġatı nâ-puhtesin ey dil tam‘ a-i hâmi kıya (G.11-1)

Başka bir beyitte ise kesret sayılan perçem ve saçtan kurtulmuştur:

Çanı bir dil kim olup kayd-ı ta' alluğdan beri

Kākül ü zülfün kemendine giriftār olmadı (G.493-3)

Gönül, sevgilinin verdiği ayrılık acısını ancak şarapla giderebilir. Şarap insanın aklını başından alır, mantığını kaybetmesine sebep olur. Böylece gönüldeki dertler unutulur:

Maħmūr-ı cām-ı ' aşkam sāķi getir şarābı

Kim cür' ası gönülden ref' eyler ıztırābı (G.482-1)

Gönül, marifet ve irfan denilen tasavvufi bilginin kaynağı ve tecelli ettiği yerdir. Bütün bunların gönülde yer edebilmesi için gönlün, Allah'ın isim ve sıfatlarının tecelli edip çokluk hâlinde görünmesi durumundan, yani kesretten sıyrılması, bu yolda Allah'tan başka her şeyi içinden atması gerekir. Bunlara gönüldeki acı, kederler ve kararsız fikirler de dahildir:

Māsivā naķşın gider hâtırdan ey dil sāde ol

Çayd-ı dünyāya taķayyüd eyleme āzāde ol (G.276-1)

Her kimün kim ğıll u ğışdan ķalbi şāf u pāk ola

Cām-ı Cem āyine-i ' ālem-nümā oldur dilā (G.4-1)

“Gönül vermek, gönül almak, göz gördü gönül sevdi, dil almak, hatırı kalmak, hatır sormak, hatır gözetmek, hatıra düşmek, hatırdan gitmemek” gibi deyim ve tabirler ile çeşitli ilgiler kurularak gönül ve sevgili arasındaki ilgi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

6.2.2.Gönül Üzerine Teşbih ve Mecazlar

6.2.2.1.Mısır, kişver, mülk, Bağdat, iklim, ganimet:

Gönlün bir ülke olarak düşünülmesinin sebebi; sevgilinin padişaha benzetilmesidir. Bunun yanında ayva tüylerinin asker, kaşların hançer, kirpiklerin ok ve kılıç olarak hayali ile âşığın gözyaşlarının orduya

benzetilmesi gönlün ülke olarak nitelendirilmesine neden olur. (Bkz. Âşık; Gözyaşı) Gönül mülkü “şuh-ı şeh-r-aşub” sevgili tarafından yağmalanarak harap edilir. Tatar’a teşbih edilen sevgilinin gamzesi, perçemi ve mest gözü bu işte rol oynar. Gönül ülkesinin talan olmasının bir başka sebebi de aşk sahibinin sevgilinin yoluna varını yoğunu dökmesi olarak gösterilir. Bunun neticesinde geriye ne mülk, ne de bir ev kalmıştır, deniyor:

Çürütmiş yolına ‘aşk ehli yâruñ cümleten varın
Ne naqd-i cân u dil kalmış ne mülk ü hânımân kalmış (G.225-2)

Gönül iklimi, madem sevgilinin cefa taşıyla yıkılıp gitmiştir, yine onun tarafından imar edilmelidir. Çünkü o sultandır:

Yıkıldı dest-i cevrüñle gönül mülki hārāb oldu
‘İmāret eyleyüp yap yap vilāyet eyle sultānum (G.282-2)

Bağdat, Dicle’nin iki yakasına kurulmuş bir kenttir. Âşığın gözyaşları nehir gibi göğüsten süzülüp giderken, gönül bu iki nehrin ortasında yer alan Bağdat olur:

Dest-i cevrüñle hārāb olmuş yatur Bağdād-ı dil
Şaṭṭ u Nīlūñ ‘aynıdur gözden akan yaşum benüm (G.304-3)

Gönlün Mısır’a benzetilmesi ile de Yusuf kıssasına telmih yapılır:

Yād eyler Hışālī kuluñı itme ferāmüş
Ey Mısr-ı dile Yūsuf-ı Ken‘ānum unutma (G.389-5)

6.2.2.2.Konak, hane, ev, saray, Kâbe, deyr:

Âşığın göğsündeki yaralarla pencereler arasında kurulan ilgi sonucunda, gönül eve benzetilir. Gönül evi, sevgili tarafından yakılıp yıkılmış, âşığın çektiği ahlar sonucunda kapkara olmuştur ve âşık, sevgilinin yüz güneşi ile oranın aydınlanmasını ister.

Gönül Kâbe'dir. Bu suretle bir kişinin kalbinin kırılması, Kâbe'nin yıkılması olarak düşünülür. Sevgili cefasıyla gönlü yıktığı gibi, lutuf eliyle de orayı imar eder:

Dest-i luḡfuḡla dil-i vîrānum ābād eyledüñ

Merve ḡaḡḡıçün ḡalîlüm Ka'be bünyād eyledüñ (G.256-1)

Gönül sarayı, sultan sevgilinin mekânıdır. *Dîvân*'da bu teşbih tasavvufî bir beyit içinde geçer. Gönül Allah'ın tecelli yeridir. Ancak tecellinin gerçekleşmesi için gönlün masivadan; yani Allah'ın dışındaki her türlü maddiyattan temizlenmesi gerekir:

Māsivādan kim sarāy-ı ḡalbi tenhā eyledüm

Da'vet idüp ḡalvete cānānı peydā eyledüm (G.284-1)

Gönül kiliseye benzetilirken, “nakış, büt, nakus, tasvir, resm” gibi unsurlarla birlikte tenasüp içinde söylenir. Gönül; sevgilinin hayal, yanak ve güzellik resimleri ile süslendiği için bir kiliseyi andırır:

Deyr-i dilde her bütüñ taḡvîr ü naḡşı var iken

ḡıll u ḡışdan pāk idüp ḡāf u mücellā eyledüm (G.284-2)

6.2.2.3.Hasta, bimar, natüvan, üftade, zaif, gam-nak, viran, münkesir, azurde, šikest, çocuk:

Gönlü hasta eden, sevgilinin aşk derdidir ve bu illetin çaresi sadece sevgilidir. “Tabib-i dil ü can” olan sevgili, dudağını hasta gönle sunarsa dert sona erecektir. “Em” sözcüğünün ilaç manası da unutulmamalıdır:

ḡasta-i 'aşḡa eger cānā ḡaraḡ tîmār ise

La' lüñ emdür bu dil-i bîmāra luḡfuñ var ise (G.421-1)

Bütün çektiği hastalık, dert ve sıkıntılar sonucunda gönül; “natüvan, zaif, gam-nak, viran, münkesir, azurde ve šikest” sıfatları ile adlandırılır.

Nice bir hicrile dil münkesirü 'l-bâl olsun

Zevk-ı vaşluñla biraz muntazamü 'l-ḥâl olsun (G.358-1)

‘ Aşkuñ dil-i za‘ ifüme tâb u tüvân virüp

Pîr-i dü-tâ iken beni tamtâze eyledi (G.496-5)

Çocuklar mektebe gönderilir ve orada ilk önce okuma yazma öğretilir. Gönül, aşk ilmini öğrenme çağında olduğu için bir çocuk olarak hayal edilirken, sevgilinin yanağındaki ayva tüylerini aşk ile ezbere okur. Bunun yanında gönül, perçemin hevesine düşmüş, ayrılık Bîsütunu’nda Ferhad olmuş, Hz. Yusuf gibi çukurda asılı kalmış, kavuşma hazinesine talip, kendini düşünmeden aşk ateşinin içine atan bir çocuk olarak nitelendirilir.

6.2.2.4.Mecnun, Ferhad, İskender, Yakub:

Gönül başı dönmüş, divane ve şeyda bir Mecnun’a teşbih edilirken, Mecnun’un zincirlenmesi olayına telmih yapılır:

Mecnûna irdi silsile-i dil cünûn ile

Yaruñ delâlet eyledi zülf-i müselseli (G.459-2)

Ferhad’ın Şirin için dağı delmesi olayı hatırlatılırken, gönül ile Ferhad arasında benzerlik kurulur.

Sevgilinin dudağının Ab-ı Hayat olması sebebi ile de gönül onu arayan İskender’dir:

Göñül Sikender olup tañ mı cüst ü cû itse

Lebüñdür âb-ı hayât u ḥaṭuñ durur zulemât (G.31-4)

Yakub-gönül arasındaki ilgi ise, ayrılık ile ağlayan gönlün Yakup olması hayaline dayanır:

Ya‘kūb-ı dil ü cānuñ ‘aceb hāli mükedder

Bir kez yüzüñ ey Yūsuf-ı şāni görebilsem (G.305-4)

6.2.2.5.Şeyda, divane, silsile, aşüfte, müştak, mahzun, hazin, şuride, mübtelâ, esir, mestane, mest, avare, giriftar, teşne, ragıb, mecruh, şaşkın:

Gönlün divane, şeyda, Mecnun olarak nitelendirilmesi, sevgilinin aşkına ve ilgisizliğine, buna karşılık âşğın ondan bir türlü ayrılmamasına bağlanabilir. Ayrıca sevgilinin yüzünün mum, yanağının ateş, saçının zincir olması ve sevgilinin bu unsurların aracılığı ile âşğa her türlü eziyeti yapması bu benzetmelerde rol oynar.

Aşkı arttıran güzellik unsurlarından biri sevgilinin saçlarıdır. Saçlar da zincir olduğuna göre gönül, saç zinciri ile bağlanmış bir delidir. Bu teşbih içinde Leylâ ve Mecnun hikâyesine de telmih yapılır. (Bkz. Sevgili; Saç) Aşk derdine tutulmuş gönül sevgilinin esiridir.

Gönlün sevgiliye karşı duyduğu aşırı istek, onun müştak olarak isimlendirilmesine neden olur. Gönüller, sevgilinin boyuna ve özellikle yanağının seyrine tutkundurlar:

‘İzāruñ seyrine müştāk olan diller niyāz itmiş

Şabā zülfüñ perişān eyleyüp yüzden niķāb açmış (G.219-4)

Gönül gamın toplandığı bir mekân olduğu için mahzundur. Sevgiliyi görmediği zaman hüznün dolarken, baharın gelişi ile elemden eser kalmaz. Çünkü baharda kurulan meclislerde şarap içilir, sevgili insan içine çıkar. Elemin giderilmesi için ikisi de gereklidir:

Nevbahār oldı irdi mevsim-i gül

Ķalb-i maħzūn açıldı gonca mişāl (G.260-5)

Gönül, derdini meyhanede gidermeye çalışır. Onun bir ayağı evde, bir ayağı meyhanededir. O kadar çok şarap içer ki, bir an bile ayık gezmez. Ayrıca gönül, sevgilinin şarap tadındaki dudağı ile de mest olmak ister.

Leb-i mey-gūnuñ ile cān u dil mest-i müdām iken

Keder virme ğubāra bā' iş olma añma esrārı (G.429-4)

Aşkın verdiği acı ile gönül, avare avare gezen bir insan olarak düşünülür. Gönül, hem gezer, hem de ah çeker. Gam ülkesine sefer ederken çektiği ahlar kendisine yol arkadaşı olur:

Hem-rāh ider āvāre gönül āhı ceres-vār

Hicrile geh mülk-i ğama 'azm-ı sefer eyler (G.58-4)

Gönül, sevgilinin kavuşma şerbetine susamıştır. Onun için susuzluğunu sevgilinin kerem bulutu ile ihsan suyu ve kavuşma şerbetini sunan dudak giderir.

Ol āfet-i 'aql u dil ü cāmı görebilsem

Dil-teşneyem ol şāh-ı cihānı görebilsem (G.305-1)

Gönlün yaralı oluşu, sevgilinin kaşlarının yaya, gamzesinin oka benzetilmesine dayanır. Fakat bu acı verici olay gönül için safayı, hoşluğu arttırıcı bir durumdur:

Ĥadeng-i ğamzesi yāruñ gelince ğalb-i mecrūħa

Şafādan cānum istiğbāl idüp cismümde yer itdi (G.442-4)

6.2.2.6.Bî-nam, na-kām, na-murad, bîçare, na-şad, arsız, bî-bak:

Gönül, sevgilinin ilgisizliğinden dolayı ve sevgilinin sözlerinde yer etmediği için yok sayılarak “namsız” diye adlandırılır:

Her dem ol şūħ-ı cefā-piše ider cevri ü sitem

Ne çeker cān-ı za' ifüm dil-i bî-nāmı ğoya (G.11-2)

Âşık, sevgiliye kavuşamadığı için muratsız, sevgilinin belini kucaklayamadığından mutsuz, insanlara aşkının sırrını açıkladığı için rezil, kendisine verilen öğütleri dinlemediğinden arsız, kendisini aşk ateşine çekinmeden attığı için korkusuz olarak nitelenir. Bütün bu vasıflar içinde

gönle en çok yakıştırılan sıfat bîçaredir. Bîçare gönlün acılarına çare olabilecek tek şey vardır; o da sevgilinin kendisidir:

Ey Hişâlî dil-i bîçāreyi kırtarsa o şūh

Kayd-ı zülfi gibi efkār-ı belā vü gāmdan (G.360-5)

6.2.2.7.Bülbül, pervane, semender, kebş, murg, şir, Anka, mur, tuti:

Sevgilinin âşığı derinden etkileyen birtakım güzellik unsurları ile âşığın gönlü arasında bağlantı kurularak, gönül için “kuş” benzetmesi yapılır. Saç; tuzak, boy; servi, güzellik; bağ, yüz; mum ve ayna, yanak; gül, göz; şahin ve doğandır. Âşıkla ilgili bazı unsurlar da bu benzetmeye sebep olur: Gönlün göğüs kafesinin içinde bulunması, kuşların ötüşlerinin gönlün ahlara benzetilmesi. Bunların dışında sevgilinin mahallesinin Kâbe olması, âşığın canını orada feda etmesi “koç”, âşığın kanaatkâr ve alçakgönüllü olması “Anka”, sevgilinin yüceliği karşısındaki zayıflığı “karınca”, âşığın sevgilinin karşısında kimi zaman cesaret kazanması “aslan”, sevgilinin şeker dudağını görünce şiirler söylemesi “papağan” benzetmelerine neden olur.

Cennet-i küyuña dil perr açup uçmağ ister

Luṭf u iḥsānuñ olursa eger ey gayret-i hūr (G.105-2)

6.2.2.8.Av:

Sevgilinin kaşlarının yay, kirpiğinin ok, saçlarının tuzak, gözlerinin avcı olması gönlün av olarak hayal edilmesine sebep olur:

Nice cān kırtarın ol āfetden

Çeşmi şebāzını dile şaldı (G.491-3)

6.2.2.9.Deniz, kayık, şinaver:

Gönül ile deniz arasında ilgi; her ikisinin de kimi zaman sakin, kimi zaman coşup taşma özelliklerine sahip olmasından kaynaklanır. Gönül, acıyı, sevgiyi, masivayı kendisinde toplayan bir mekândır. Bu yüzden onun sınırlarının dar olmadığını ifade etmek için denize benzetilir. Bazı beyitlerde

ise aşk ve gamın denize benzetilmesi, aşka tutulmuş gönlün kayık olarak hayal edilmesine neden olur. Gönül, kendisini kıyıya ulaştırmayan dalgalarla boğuşarak, kimi zaman hayatından ümidini keser. Bir beyitte de nazım denizinden nice nice inciler çıkaran bir dalgıçtır.

Dil zevrağın ‘ummân-ı gam u mihnete şalduñ

Şimdengirü ümmidüñi kes kaç’ -ı hayât it (G.34-4)

6.2.2.10.Zülfikar, serir:

Sevgilinin peşinde olan ve onunla aralarını bozan rakipleri öldürme isteği ile âşık, gönlünü Hz. Ali’nin kılıcı Zülfikar’a benzetir:

Nifâk u ehl-i buğzuñ ‘ırkıñı bir demde kaç’ eyler

Muhaşşal tizlikde Zülfikâr-ı Murtażadur dil (G.273-3)

Bir başka beyitte gönül tahttır. Çünkü sultan sevgilinin hayali orada saklıdır. (Bkz. Sine)

6.2.2.11.Çerağ, mürde:

Âşığın cismi, sevgiliye ölünceye değin aydınlık veren bir kandildir:

Çerâğudur efendüm tâ ölince

Bu cism-i nâtüvân u kalb-i bî-fer (G.149-3)

Gönül, kendisine can verecek Ab-ı Hayat’ı sunan dudağa ulaşamadığı için ölüdür:

Çeşme-i âb-ı hayâta kılamamdur lüle

Dirgürür mürde-i cân u dili bu hûb eş’âr (K.-50)

6.2.2.12.Sayfa:

Gönül-sayfa ilgisi, sevgilinin aşkının bir hikâyeye benzetilmesinden doğar. Âşık, sevgilinin saçının ve perçeminin hevesine düşünce, gönül sayfasına meşk yazısı ile deliliği karalamaktadır. Meşk bir tür yazıdır. Aynı

zamanda uzun uzun yazmak anlamındadır. Bu manası ile de saçla ilgi kurulabilir:

Düşdi hevâyi gönümüz ol zülf ü kâküle

Dil şafhasına meşk-ı cününü qaralaruz (G.202-3)

6.2.2.13.Ayna, şişe:

Gönül-ayna ilgisi, aynanın kırılma olma ve varlıkları yansıtırma özelliklerine dayanır. Gönül, sevgilinin güzelliğinin ve ilâhî varlığın tecelli ettiği bir aynadır. Ancak tecellinin gerçekleşmesi için gönül aynasının saf olması gerekir. Çünkü keder, gönül aynasını paslandırır: (Bkz. Genel Olarak Gönül)

Jeng-i gam virmişdi mir 'ât-ı dile hayli keder

Şafvet-i mir 'ât-ı rüyuñla muşaffâ eyledüm (G.284-4)

Gönlün şişeye benzetilmesi, kırılma özelliğine sahip olmasından dolayıdır. Bunun yanında gönlün sevgilinin eziyeti sonunda kanla dolması, şarap renkli dudak hayalinin âşığın gönlünde olduğuna işaret eder. Sevgilinin âşığa karşı olan sert ve kırıcı tavırları gönül şişesinin kırılmasına neden olur:

Güler yüz gösterüp ağlatmasañ güldürseñ olmaz mı

Yeter kan ile tıoldı şişe-i dil kâse-i dide (G.403-4)

6.2.2.14.Kafiler, çingirak:

Hem gönül, hem can sevgilinin bulunduğu yere doğru sefer etme arzusu ile yanıp tutuşmaktadır. Bu sebeple gönül, bir kafiler olup postacı Hüdühüd kuşu ve sabah rüzgârı ile arkadaşır:

Ey Hişâlî hoşalum kâfile-i cân u dile

Kâşid-i Hüdühüdi hem-râh-ı şabâ eyleyelüm (G.293-5)

Kervanın göçmesi durumunda kervandaki hayvanlara takılan çingırak, gönül ile çıkardığı ses açısından ilişkilendirilir. Kervanın çingırağı âşığın ahlarıdır:

Hem-rāh ider āvāre gönül āhı ceres-vār

Hicrile geh mülk-i ğama ‘azm-ı sefer eyler (G.58-4)

6.2.2.15.Gül, gonca:

Âşığın gönlü sevgilinin öldürücü unsurları yüzünden yaralıdır. Bu sebeple gönlün aynı gonca gibi kapalı ve kan renginde oluşu, gül ve gonca teşbihine izin verir. Gonca gönül, gül mevsiminin gelişi ile hüzünden sıyrılır ve açılır, bir güle dönüşür. “Açmak” sözcüğü ile kastedilen gönlün sırrını ortaya çıkarmasıdır. “Gül” sözcüğü üzerinde tevriyeli kullanım söz konusu olduğunda şu anlam çıkar: Gönül, sevgilinin busesini alırsa gülen olacaktır.

Ey Hîşālî kalb-i mahzūnum açıldı gül gibi

Devr-i la‘ linde o şūhuñ cām-ı şahbādan yine (G.398-5)

6.2.2.16.Ateş, kebab, piyaz, tennur:

Âşığın gönlünün içinde ateş yanması sevgiliye duyulan hasretin aşırılığından ve aşkın ateş gibi yakıcı olmasından kaynaklanır. Bu ateş o kadar etkilidir ki, âşık ah çektikçe gönülden çıkan kıvılcımlar, bütün gökyüzünü tutar:

Māh-ı münîr ü encüm ü gülgün şafağ degül

Ṭutdı sipihri āteş-i dilden çıkan şerār (G.86-4)

Sevgilinin yanağının da etkisi ile gönüldeki ateş alevlenir ve gönül kebab olup yanar. Beytin ikinci dizesinde sevgili, âşığın “Gönlüm yandı, kebab oldu.” serzenişi ile kebabın yanında meze olan piyazı hazırlar. Böylece sofrasının lezzeti tamamlanmış olur:

Dil yandı kebāb oldı dise söz ile ‘âşık

İhżār ider ol gonca-dehen puḡte piyāzı(G.460-3)

Gönül bir başka beyitte tandıra ve cızbız kebabına teşbih edilir. Tandır yere çukur kazılarak yapılan bir pişirme gerecidir. Cızbız kebabı ise ızgarada pişirilen ve ateşin üzerine damlayan yağ damlalarının çıkardığı “cız, bız” sesinden ad alan bir kebab türüdür:

Tennür-ı dilde hâzır ider nâr-ı ‘aşkile

Bezm-i gamuñda her kişi cızbız kebâbını (G.478-2)

6.2.2.17.Para:

Genel olarak beyitlerde gönül-para-gözyaşı ilgisi kurulur. (Bkz. Âşık; Gözyaşı) Gönül şekil bakımından paraya teşbih edilir. Âşığın isteği gönül parası ile aşk pazarında satılan sevgilinin busesini almaktır. Ancak âşık bazen vefa ve sevgi görmediği için gönül parasını boş yere harcamaktan yanadır.

Ümîd-i büse-i la’ l-i revân-bahşuñ iden ‘âşık

Fedâ-yı nakd-i cân u dildür anuñ ‘âkıbet kârı (G.495-4)

7.ÂŞIĞIN VÜCUT AKSAMI VE İLGİLİ HUSUSLAR

7.1.Cism, Ten, Vücut, Beden, Nesne

7.1.1.Genel Olarak Cism, Ten, Vücut, Beden, Nesne:

Dîvân'da âşığın vücudu; “cism, ten, beden, nesne” gibi sözcüklerle anılırken, çeşitli hayal unsurları içinde ifade edilmiştir: Vücut sevgilinin keskin hançeri ve gamzesi ile baştan aşağı delik deşik edilmiştir. Sevgilinin ayrılık ateşi içinde yanmaktadır. Cisim cansız sıfatını alır. Çünkü o tene can verecek sevgili yoktur. Sevgilinin dudakları can bağışlarsa, cisme ruh gelir. Âşık, sadece yaralı ve yanık değildir, o kadar zayıftır ki, cisminden geriye kalan sadece bir iskelettir. Akla sevgilinin fikri düşünce, çektiği ahlar âşığın cismine yakar. Vücudun dış görünüşü bu hâllerdeyken, cisim elem çeken, güçsüz bir insan görüntüsü de sergiler. Ten “zeban-ı hâl” ile bütün dertleri ortaya serer. Renk olarak da sarıdır. Bütün bu söyleyişler içinde sadece bir beyitte vücuda tasavvufî açıdan bakılmıştır. Bedenin dünyaya aît oluşu,

tasavvufî makamlardan bekaya ermek için vücudun “mülk-i fânî”de yok edilmesi inancı şu beyitle ortaya konur:

İrem diyen beķāya billah ey dil

Vücūdın mülk-i fānīde yoğ eyler (G.167-5)

7.1.2.Cism, Ten, Vücut, Beden Üzerine Teşbih ve Mecazlar

7.1.2.1.Toprak, kül, kil:

İnsanın toprak (kil) ve su karışımı çamurdan yaratıldığı inancına dayanarak, âşğın vücudu toprak ve kil olarak vasıflandırılır. Vücut baştan başa toprağa bulanmış olarak hayal edilir. Ayrıca sevgilinin atı altında ezilerek, toprakla bir olmuştur. Âşğın vücudunun küle benzetilmesinin sebebi; vücudun aşk ve hasret acısı ile yanıp kül olmasıdır:

Hākister itdi âteş-i miñnet vücūdumuz

Yeridür ağsa göklere dūd-ı kebūdumuz (G.188-1)

7.1.2.2.Büryan:

Vücut aşk ateşinde yanan bir kebaptır.

Sīne-i sūzān olupdur gūyiya âteşgede

Yandurup ‘aşkile bağrum cismümi büryān ider (G.70-5)

7.1.2.3.Pervane, semender:

Cisim kendini çekinmeden aşk ateşinin içine attığı için pervaneye ve semendere teşbih edilir. Kertenkele benzeri bir hayvan olarak düşünülen semenderlerin ateşi söndürebileceklerine inanılır.

Yandurdu yaqdı cismüm pervāne-veş Hişālī

Şem‘-i ruħı o şūhuñ ruħsār bir tarafından (G.344-5)

Bir māh-pāre toğdı ki şehri semendere

Döndürdi cismüm âteş-i mihri semendere (G.377-1)

7.1.2.4.Hane:

Âşığın vücudu içinde ah ateşinin yandığı, içi kapkara, harap olmuş bir evdir:

Vücūdum hānesi tīre olurdu dūd-ı āhumdan

Ḥadeng-i ğamzeñ ey qaşı kemānum açmasa revzen (G.315-1)

7.1.2.5.Fanus-ı hayal:

Fanus-ı hayal, camın üzerindeki resimleri büyütüp yansıtan bir tür aydınlatma gereçidir. Fanus döndükçe yansıttığı şekiller de değişir. Her gece sevgilinin mahallesinde tavaf ederken, sabaha kadar dönen bir fanustur. Vücudun içinde olan gönül ve canın muma benzetilmesi, bedeninin de onları içinde barındıran bir fanus olması hayalini doğurur:

Her gice Ka'be-i küyuñda tavāf eyler iken

Şubha dek dönmede fānūs-ı hayāl-āsāyam (G.278-2)

7.1.2.6.Saman:

Ayrılık yükü ile ten bir samana döner. Bundan kasıt, âşığın vücudunun çok zayıfladığını ifade etmektir:

Tenüm bir kâha dönmişdür Ḥiṣālī bār-ı hicr ile

Bu deñlü za' file tağlarca ammā derd ü ğam vardır (G.102-5)

7.1.2.7.Siper:

Sevgilinin keman kaşları ile gönle gönderdiği oklar, âşığı korkutamaz. Âşık oklardan çekinmek yerine, acısı daha da artsın diye oklara tenini siper eder:

Her nāvek-i dil-dūzına ol qaşı kemānuñ

Her dem siper idüp tenüñi sīne gerersin (G.353-2)

7.1.2.8.Kevgir (Gırbal), elbise:

Sevgilinin gamze okları sineyi o derece yaralamıştır ki, açılan delikler sayesinde âşığın teni kevgire dönmüştür:

Şu deñlü kalbümi sürâh sürâh eyledi gamzeñ

Tenüm ğırbâla döndi sine-i bî-kîne kevgire (G.367-2)

Âşık vücudunu bir elbise olarak görür. Ancak bu ten elbisesinden kurtulmak ister. Tasavvufi olarak varlıktan kurtulmak, vahdete ulaşmanın yoludur. Ayrıca beyit, dervişlerin de uryan şekilde gezip dolaştıklarını da hatırlatır:

Bu şiklet-i ten-câme bir bâr-ı girân ancağ

Derviş olup ' âlemde ' uryân olacağ demdür (G.54-4)

7.1.2.9.Musikar:

Musikar, kamışların yan yana dizilmesinden oluşmuş, üzerlerinde delikler bulunan üflemeli bir çalgıdır.

Hişâli oldı vücüd ' aynı ile müsîkâr

Belürdi regleri yer yer ten-i nizârumuzuñ (G.254-5)

7.1.2.10.Gemi (Keşti), liman:

Tasavvufî manada âşığın vücudu bir gemi (Bkz. Tövbe, Günah), tövbe onu heva yelinden koruyan bir korsan gemisidir:

Ġarğ itmedin hevâ yeli bu keşti-i teni

Hiş u hırâsetine gerek tevbe çorşanı (G.450-1)

Öte yandan beden, gam denizinde seyreden felâket gemisinin sığınağı olur:

Bir gice kal yete lîmân-ı bedende Hızır ol

Düşmişüz baħr-i ğama fülk-i felâket çekerüz (G.193-2)

7.1.2.11.Asa:

Ayrılık yükü çeken vücut, o kadar zayıflamıştır ki, bir asaya benzemiştir:

Çekerken bār-ı hicrānuñ kuvāsi za' fumuñ gālib

Harāb oldı yıkıldı ten asası bir sūtün kaldı (G.468-3)

7.2.Can

7.2.1.Genel Olarak Can:

Can âşığın elinde var olan en değerli hazinedir. Bu yüzden onunla aşk pazarına çıkararak sevgilinin aşkını ve busesini almak ister. Âşık, sevgiliye ulaşmak için canını ortaya koymaktan çekinmez. Ayrılık derdi canına işlemişken bile, şuh güzelin lutfunu ummaktan vazgeçmez. Canın sevgiliye meyletmesinin sebebi cana ve gönle hoşluk vermesidir. Bunun ardında nefsi bir haz yatmaz.

Cana kat kat geçen kirpik oku âşığın ölünceye kadar aklından çıkmayacak bir iyiliktir. Zaten bu oklardan kaçıp canını kurtarması mümkün değildir. Sevgilinin belini kucaklamak gam derdine iyi gelirken, canın sefası ise dudağı emmektir. Can, Mecnun ve Ferhad'a can vermekte rakip olmaktan çekinmez. Ancak âşıklar gam meclisinde can verip, bir yandan da sevgilinin kadeh başına ahd ettikleri buselerle can alırlar.

Sevgilinin yüzü âşığa ten gözü ile görünmez. Bu yüzden âşık can gözünü açıp gaflet uykusundan uyanmak ister:

Ey Hışālī cān gözin aç h^vāb-ı gafletden uyan

Dīde-i tenle görünmez 'âşıka dīdār-ı yār (G.142-5)

Ayrılık kılıcı canı o kadar çok yaralamıştır ki, âşığın gözünden kanlı gözyaşları akmaktadır. Bu acının derecesini gösterir:

Şu deñlü cāna te'sīr eylemişdür tīg-ı hicrānuñ

Akar hūn-ı sirişküm dīdeden bir nice dem vardur (G.173-2)

Can âşık için değersizdir. Onun gözünde dünya devletinin bir değeri yoktur. Sevgilinin kendisi ve aşkı olmazsa hiçbir şeyin kıymeti olamaz:

Devlet-i dünyâ ile lâzım degül bize hayât

‘Âşıkuz biz neylerüz cân u cihânı yârsuz (G.200-2)

Sevgilinin güzel kokulu saçının havası estikçe, bu kavuşma kokusu canın dimağını etkisi altına alır. Dimağın sözlük anlamı beyindir. Mecazî olarak bütün hislerin kaynağı olarak düşünülebilir:

Eski zülfüñ hevâsı ile şimâl

Cân dimâğma irdi bü-y-ı vişâl (G.260-1)

Can gönülde, bağırda bulunur. Bülbül, gönlündeki canı yakıp pişirdiği zaman, gül bahçesinin ileri gelenlerine ziyafet çeker. Bülbül âşık, gül bahçesinin en önemli konuğu olan sevgiliye canını ve tenini kebab yapar:

Bülbül ziyâfet idicek a‘yân-ı gülşeni

Bağrı yağın eritdi yakup cân ile teni (G.464-1)

Canla ilgili kullanılan deyimler şunlardır: “Can bağışlamak, can vermek, can bahşetmek, can atmak, can almak, candan ümit etmek, can u gönülden dua etmek, can ile ser vermek, canı feda etmek.”

7.2.2.Can Üzerine Teşbih ve Mecazlar:

7.2.2.1.Fikar, zaif, bimar, mübtelâ, natüvan. ragıb, hasta, şaşkın, esir, gam-nak, mest, teşne, nakd, kişver, mülk, ev, fülk, keşş, murg, Anka, av, Yakub, ayine, serir, tıfl, kafil, bülbül, mürde:

Bu unsurlardan bazılarının gönül sözcüğü yer almadan da beyitlerde kullanıldığı görülmektedir. Ancak gönül bahsinde anlatılanlardan farklı bir kullanım söz konusu olmadığı için, bu teşbih ve mecazların sadece adları anılmıştır.

7.2.2.2.Guş, meşam, dide:

Canın bir insan gibi düşünülmesi sonucunda ona bu sıfatlar yüklenmiştir. Beyitte gönül kilise, sevgilinin kiliseye gelişi ile hızlanan kalp atışları çan sesine teşbih edilirken, bu seslerden etkilenen can ise kulağa benzer:

Güş-ı cāna toķunur oldı şadā-yı nākus

Bilmezem deyr-i dile ol büt-i tersā mı gelür (G.47-4)

İrdi meşām-ı cāna maħabbet ķoķuları

Zülfı o şūħ u şengülūñ ‘anber-feşānımış (G.221-3)

beytinde can, sevgilinin saçlarından yayılan güzel kokuları duyan bir burun olurken, başka bir beyitte ise sevgilinin yanağını seyreden bir göze dönüşür:

Senden ey alnı ķamer gün gibi ‘arz-ı dīdār

Dīde-i cāmı açup seyr ü temāşā benden (G.342-2)

7.2.2.3.Rişte:

Canın ipe benzetilmesi, sevgilinin saçlarında asılı durmasından ve sevgilinin verdiği eziyet yükünün altında âşığın bedeninin iki kat olmasından ileri gelir. Âşığın can ipi, sevgilinin boynuna sarıldığı için, şair bu durumu güzel bir söyleyişle, “Canın kendisini siyah saç zannetmesi.” olarak açıklar:

Rişte-i cān-ı za‘ ifüm şarılr gerdenüñe

Var ise kendüsini zülf-i siyeh-kār şanur (G.109-2)

7.2.2.4.Mum:

Mum, pervane, yakmak ve erimek sözcükleri ile tenasüp hâlinde kullanılarak, âşığın sevgilinin yüz mumuna canını atıp yaktığı ifade edilmektedir:

Mūmdur cān eridūr şem‘ -i ‘ izār-ı yāra

Ey Hışālī yaqalum şevk ile pervānemūzi (G.462-5)

7.2.2.5.Gülşen:

Sevgilinin çeşitli uzuvlarının; yüzünün güle, saçının sümbüle, boyunun serviye benzetilmesiyle, âşığın canı da gül bahçesi olur. Beyitte sevgilinin âşığa verdiği buse ile gül bahçesine teşbih edilen canın yeşillendiği ifade edilir. Aslında “gülşen-i can” kullanımında mecazî olarak sevgilinin yanağı kastedilir:

Kızardı gül gül olup būs idince ol meh-rū

Tonatdı gülşen-i cāmı bahār-ı şeftalü (G.362-1)

7.3.Yüz, Çehre, Beniz

Âşığın yüzünün rengi sarıdır. *Dîvân*'da yüzün geçtiği beyitler genellikle sevgilinin ayağına, ayak tozuna ve eşiğine yüz sürmekle ilgili olarak kullanılır. Bir beyitte yüz, “Sevgilinin aya benzetilen ateşli yanağının ortaya çıkması ile gün gibi aydınlık oldu.” şeklinde ifade bulur. Öte yandan gün sözcüğü, “güneş” anlamında da kullanılarak yüzün yandığı anlatılır:

Ruhsār-ı âteşin ile ol mäh-ı çār-deh

Yandurđı yaqdı yine bugün gün gibi yüzüm (G.292-4)

Gözyaşı, gümüş renginde; yüz, sarı olduğu için dinara ve dirheme teşbih edilir:

Görince rüy-ı zerd ü sīm-i eşki dīde-i terde

Şanur ol nūr-ı çeşmüm bende dīnār u direm vardur (G.102-3)

7.4.Göz (Göz, Çeşm, Dide)

7.4.1.Genel Olarak Göz:

Âşığın gözü devamlı ağlar. Bu yüzden genellikle göz, gözyaşı ile birlikte anılır. “Eşk-bar, illet-bin, âlem-bin, çeşm-i alil, giryan, güher-paş, gam-dide, pür-hun, gevher-nisar, güher-bar” sözcükleri gözün hastalık

çekmesine, inci saçmasına, gam dolu ve kan renginde olmasına işaret eder. Bunlar dışında âşığın gözüne hiç uyku girmediği için “bîdar” olarak vasıflandırılır. Göz, sabaha kadar yıldızları sayarak geceyi geçirir.

7.4.2.Göz Üzerine Teşbih ve Mecazlar

7.4.2.1.Kıble-nüma:

Kıble-nüma, kıblenin tayinine yarayan bir pusuladır. Âşığın gözünün kıble-nümaya teşbih edilmesinin sebebi; sevgilinin mahallesinin Kâbe, dolayısıyla sevgilinin bulunduğu yerin kıble olmasıdır. Âşığın tek isteği, sevgilinin bulunduğu mekâna ulaşabilmektir. Bu sebeple gözleri kıble-nüma gibi her zaman sevgiliden tarafa döner:

Kıble-nümâ gibi gözüm ol cânibe döner

Yâruñ işiği Ka‘ besinedür sücûdumuz (G.209-4)

7.4.2.2.Encüm, sitare:

Gözün sürekli açık oluşu, hiç sönmeyen bir yıldıza benzetilir:

Ey Hîşâlî gözi açıklar idelden nazarı

Göz açup şubha dek encüm gibi bîdâruz biz (G.199-5)

Ayrıca âşık, kanlı gözyaşı dökerek, sevgilinin eşğinin etrafında, gezgin bir yıldız gibi döner durur:

Ûatre Ûatre dökerek eşkini çeşm-i hûn-bâr

Devr ider işigüñi her gice sitâre gibi (G.434-3)

7.4.2.3.Pınar, Nil, Fırat, Şat, Ceyhun, deniz, akarsu, cuy:

Âşığın gözünün pınara, akarsuya ve denize benzetilmesinin sebebi gözyaşı ile ilgi kurulmasıdır. Âşığın sürekli gamlı olması, bu yüzden çok fazla gözyaşı dökmesi bu teşbihlerin yapılmasına neden olur. Göz ile bu unsurlar arasında çeşitli ilgiler kurulur. Meselâ âşığın gözü inci saçandır ve inci de denizden çıkarılır.

Ġam Bīsütününü ki başum kühsâridur

Göz göz bu çeşm-i ter iki başlu buñarıdur (G.156-1)

7.4.2.4.Saray, kasr:

Göz, sevgilinin hayalinin bulunduğu bir sırça saraydır. Sırçayla bezenmiş bir saray, onun çinili oluşuna işaret eder. Bu da gözün renginin kırmızı olduğunu gösterir:

Şâyed Hîşâliyâ gele diyü hayâl-i yâr

Sırça-sarây-ı çeşm-i teri halvet eyledüm (G.281-5)

7.4.2.5.Divit:

Âşğın gözü, içinde gözyaşı mürekkebi olan hokkayı ve kalem kirpiklerini barındıran bir divittir:

Yazayın derd-i derûnum o şeh-i hûbâna

Çeşm-i hûn-bâr ile müjgânüm idüp kilik ü devât (G.26-2)

7.4.2.6.Sakka:

Sakkanın kelime anlamı, çok su dağıtan, sucudur. Göz çok ağladığı için sakkaya teşbih edilir:

Çok teşneleri eyledi sîr-âb Hîşâlî

Sakķâ olalı çeşm-i ter ebnâ-yı sebîle (G.395-5)

7.4.2.7.Kân-ı Bedehşan:

Âşğın gözyaşının inciye teşbih edilmesi, gözün de incileriyle ünlü kân-ı Bedehşan'a benzetilmesine sebep olur:

Rağbet komadı kân-ı Bedehşân ile yeme

Şarrâf-ı dehre dîde-i terdür güher viren (G.313-2)

7.4.2.8.Kâse, kadeh:

Gözün kâse ve kadehe benzetilmesinin sebebi, gözün rengi ve şekli ile ilgilidir. İçi şarap dolu kadeh ve kâse, kanlı gözyaşları akıtan göz ile aynı renktedir. Bunun yanında gözün bu iki unsura benzetilmesi, aralarındaki şekil benzerliğine de dayanır. Göz kâsesi kanlı yaşlarla dolu âşık, sevgiliden güler yüz görme isteğindedir. Başka bir beyitte ise, göz kadehi dudağın hasretinden kırmızı şarapla dolmuştur:

Hişâlî hasret-i la‘l-i leb-i mey-gün-ı yârile

Dem-â-dem toptoludur bâde-i gülgünile dîde (G.400-5)

7.5.Gözyaşı (Gözyaşı, Yaş, Eşk, Sirişk)

7.5.1.Genel Olarak Gözyaşı:

Dîvân'da yaş, eşk, sirişk sözcükleri ile söz konusu edilen gözyaşı, çokluğu, parlaklığı, inci ve gümüş oluşu, kırmızılığı ile çeşitli hayallerle bezenerek ifade bulur. Âşığın en önemli özelliklerinden biri çok fazla gözyaşı akıtmasıdır. Gözyaşı hiçbir surette eksilmez, tersine devamlı artış gösterir. Renk açısından “nukre, sim, zer, hun, kanlu” gibi isim ve sıfatlar ile nitelenen gözyaşı; değerli olduğu için gümüş ve altın; gözün sürekli çok ağlaması, elinden kadehi düşürmemesi, sevgilinin yanağı ve dudağından kendisini ayıramaması sebebi ile kırmızı sıfatlarını alır.

Aşk macerasının ne demek olduğunu bilmek isteyen varsa, âşığın nemli gözlerine bakması yeterlidir:

Qılsun dem-â-dem eşk-i ter-i dîdeme nazar

Bilmek dilerse kimse nedür mâcerâ-yı ‘aşk (G.234-2)

Göz. sevgiliye âşık olmasının neticesinde o kadar çok yaş akıtır ki, yaşlar sele dönüşür. Hatta gözyaşı seli Nuh tufanından bile daha fazla felâket getirir. Öte yandan ayrılık acısı ile dökülen gözyaşları akarak yerin altına geçer. Ancak bunun önemi yoktur. Çünkü gönül ateşinin harareti ile gözyaşları buharlaşarak göklere ulaşacaktır:

“Tahte's-şerā”¹⁷⁷ ya geçdi ğam-ı hicrile sirişk

İrdi sipihre âteş-i dildür şerâr ise (G.380-2)

7.5.2.Gözyaşı Üzerine Teşbih ve Mecazlar

7.5.2.1.Gümüş, altın, akçe, para:

Âşığın gözyaşının gümüş, altın, akçe ve paraya benzetilmesinin sebebi rengi, şekli ve parlaklığı ile bu unsurlar arasında ilgi kurulmasıdır. Aşk pazarında can veren âşık, gümüş paraya teşbih edilen gözyaşları ile dert satın alır. Bazen de gözyaşı, sevgiliye kavuşmayı isteyen âşığın, sevgilinin yoluna harcadığı gümüş paradır. Akıtılan gümüş gözyaşları o kadar çoktur ki, âşığın eteği ve kesesi paralarla dolar. Ancak gözyaşlarının tükenmesi âşık için hayırlı değildir. Çünkü, gümüş gözyaşları âşığın zenginliğidir. Onlar biterse, sevgili fakir âşığa dönüp bakmaz. Güzellerin gözyaşından hoşlanmasının sebebi, gümüş ve altını sevmesi, iflas etmişlerden hoşlanmamasıdır:

‘ Aceb mi itse ol âfet dem-â-dem eşk-i terden hâz

Güzeller eylemez müflisden eyler sîm ü zerden hâz (G.231-1)

7.5.2.2.Kan, hun, mey, bade, jale, şebnem, lâle-gun:

Gözyaşının bu unsurlarla arasındaki benzerlik, renk ve şekil yönündendir. Gözyaşı kırmızıdır. “Hun-ı sirişk, hun-ı eşk, kanlu yaş” kullanımları âşığın da çok ağladığına işaret eder. Bade ve lâle de renk açısından benzetmelerde yer alır:

Âh-ı şeb-dîzi ile gül gibi gülgün-ı sirişk

Baş berâber tutuşur girdüğü dem meydâne (G.407-5)

Tenümde âteş-i ‘ aşkuñla nice şerha vü dâğum

Gözümde hicr-i la’ lüñle sirişk-i lâle-günüm var (G.147-2)

¹⁷⁷ Allah, arşa hükmetmektedir. Göklerde, yerde, ikisinin arasında ve [toprağın altında] bulunanlar hep onundur. (Taha, 20/6)

Gözyaşı çiğ tanesine teşbih edilirken, onun parlaklığı ve yuvarlak oluşu göz önüne alınır:

Jâle-i eşk-i çeşmdür yaşum

Ter düşermiş görüp o gönca-i ter (G.170-2)

Görinen gönca vü güllerde degüldür şebnem

Kaatre kaatre dökülen yaşlarıdır küh-kenüñ (G.243-4)

7.5.2.3.Akarsu, Şat, Nil, Fırat, Kızılırmak, Ceyhun, deniz, sel, su:

Gözyaşının akarsu ve denize benzetilmesinin nedeni, çekilen acıların etkisi ile çok fazla miktarda akmasıdır. “Bahr, bahr-ı bî-payan, bahr-ı bî-kenar, bahr-ı bî-giran, bahr-ı muhit, bahr-i Umman” isim ve terkipleriyle anılan gözyaşı, deniz gibi tuzlu; Ceyhun, Şat, Nil, Fırat, Kızılırmak gibi coşkundur. Beyitlerde ırmak ile servi hayalinin birlikte yer alması, servinin sulak yerlerde, akarsu kenarlarında bulunması sebebiyledir. Yaş, daima servi sevgilinin olduğu yere doğru akar:

Cüy-ı sirişk-i dide revân oldı sū-be-sū

Ol serv-ğaddi şu gibi itmekte cüst ü cū (G.363-1)

Gözyaşı, çokluğu ve bulanıklığı açısından sel olarak hayal edilir. Seller akarken önünde ne var, ne yok siler süpürür. Âşığın ah rüzgârı ile gözyaşı seli ortalığı tufana çevirir ve âşık, deniz gibi dalgalı ve coşkun olur. Ancak bu sel coşkunluğu, kavuşma havasının gelmesi ile çekilir.

Şarşar-ı âhile seyl-i eşkümüz tūfân idüp

Ey Hîşâlî dem-be-dem deryâ gibi cüş eylerüz (G.196-5)

7.5.2.4.Ok:

Gözyaşının oka benzetilmesinde, akarken, ince ve düzgün görünüşü rol oynar.

Ḥadeng-i eşk ü âhumdan idüp her dem hâzer deryâ

Kimin tîğ eylemiş mâhîlerüñ kimin siper deryâ (G.9-1)

7.5.2.5.Güher, dürr, akik:

Gözyaşı şekil ve renk itibariyle inci ve gevhere benzetilir. “Kân-ı Bedehşan ve bahr-i Aden” göz, mücevher ve inciler saçar:

Bahr-i ‘Adenle kân-ı Bedehşâna kim varur

Dehre Ḥişâli dîde-i terdür güher viren (G.349-5)

Akik taşının kırmızı ve yuvarlık oluşu, gözyaşıyla ilgi kurulmasına da sebep olmuştur. (Bkz. Seccade, Tesbih)

7.5.2.6.Çocuk, ordu:

Âşığın gözünün nurundan isteği yetim gözyaşı çocuğunu gizleyip, korumasıdır. Gözyaşının yetim bir çocuğa benzetilmesinin sebebi, beyitte açıkça ifade edilmese de gözden; yani asıl kaynağından akıp giderek ayrılıp gurbete gitmesidir:

Eyle merdümlük yetim-i tıfl-ı eşk-i çeşmümi

Besleyüp ey nür-ı dîde gözle dâmânuñdadur (G.151-2)

Gözyaşı çok fazla olduğu için bir orduya benzetilir. Fakat gözyaşı ordusu yıldız sayan askerler olarak hayal edilir. Yıldız-gözyaşı ilgisini şu şekilde açıklayabiliriz: Yıldızlar gece görünürler. Güneşin gelişiyle birlikte yıldızlar kaybolur. Sevgilinin yüzünün güneş olduğunu göz önüne alırsak, sevgilinin sabah dışarıya çıkışı ile birlikte âşığın yıldıza teşbih edilen gözyaşları kaybolur:

Ḥayl-i sirişküm ‘asker-i encüm-şümâr olur

Şevk-i duḥân-ı âteş-i âhum livâ-yı ‘aşk (G.239-3)

7.5.2.7.Rehber, peyk:

Hacıların yıldızlara bakarak yol bulduklarını söyleyen âşık, sevgilinin mahallesinin yolunu bulmak için gözyaşını rehber edindiğini söyler:

Nitekim Ka‘beye encümle varur sa‘y iden huccâc

Benümde kûy-ı yâra eşküm-âsâ reh-nümünüm var (G.175-4)

Gözyaşı, âşığın hâlini sevgiliye ileten, bütün insanlara âşıklık niteliğini bildiren bir peyktir (Bkz. Peyk):

O servi yerde gökde cüst ü cû eyler kimüm var

Sirişküm peyki vü dellâl-i âh u nâleden gayrı (G.441-2)

7.5.2.8.Dide:

Gözyaşları sevgiliye ulaşma çabası içindedir. Böylece âşık sevgilinin ilgisini kazanabilecektir. Beyitte gözyaşları, sevgilinin gül yanağı üzerindeki çiğ taneleri olarak hayal edilirken, gözyaşlarının gözden akıp gelmesi, renk açısından kırmızı olması tanelerin göze benzetilmesine neden olur. İkinci mısradaki yer alan “macera” kelimesinin tevriyeli kullanılması söz konusudur. Macera baştan geçen olay ve akan şey manasındadır. Gözyaşının macerası yüzün âşığı olmasıdır ya da ikinci anlamı ile gözyaşının akması sevgilinin yüzüne âşık olmasından ileri gelir:

Her habâbı eşkümün bir dîdedür ruhsârûña

Mâcerâsı bu imiş kim ‘âşık-ı didârimiş (G.222-3)

7.6.Kirpik (Müjgân)

Dîvân'da âşığın kirpiği sadece iki yerde söz konusu edilmiştir. Âşığın gözyaşının kanlı olmasından dolayı, kirpikler de “hun-âlud” olarak nitelendirilir:

Biri birine girdi şıgmayup müjgân-ı hûn-âlûd

Fezâ-yı dîdemi şâh-ı hayâlûñ cüнди teng (itdi)¹⁷⁸ (G.447-3)

Gözün yazı takımına teşbih edilmesi, şekli ve kanlı oluşu itibariyle kirpiğin kaleme benzetilmesine neden olur. Âşık kirpik kalemi ile sevgiliye, hâlini anlatacak bir mektup yazma isteğindedir:

Yazayın derd-i derûnum o şeh-i hûbâna

Çeşm-i hûn-bâr ile müjgânım idüp kilik ü devât (G.26-2)

7.7.Boy (Kad, Kamet, Boy)

Âşğın boyu, *Divân*'da “dü-ta, hamide, ham” gibi eğriliği ifade eden sıfatlarla anılır. Çünkü boy, cefa ve cevr yükü çekmekten dolayı bükülmüş, sevgilinin saçı gibi eğri olmuştur:

Bâr-ı cefâ vü cevrile dâl oldı kâmetüm

Ġam yemez idüm olmasa zülfüñ gibi dü-tâ (G.12-2)

Âşık, aşka düşmeden önce boyunun elife benzediğini; ancak eziyet yükünden dolayı dâl ve lâm harflerine döndüğünü ifade eder:

Çekelden dilberâ bâr-ı cefâ vü cevrüñi her-bâr

Elif kâddüm bükildi nâtevân cismüm zebün kâldı (G.465-2)

7.8.Bel

Bel hakkında herhangi bir teşbih ve mecaz üzerinde durulmazken, sadece ayrılık ateşi ile bükülüp kaldığı belirtilir:

Ten-i süzânımı yandurdu yakdı âteş-i hicrûñ

Cefâ bârı belüm bükdi vücûdum bî-mecâl itdi (G.456-4)

Âşık, günahlarının çokluğundan iki büküm olduğunu da ima eder:

¹⁷⁸ Metinde yoktur.

Pırlık bükmedi bār-ı günehüm itdi dü-tā

Meded ey rahmeti çok Rabb-ı Raḥīm ü Raḥman (G.347-5)

7.9.Sine (Koyun)

7.9.1.Genel Olarak Sine

Âşığın sinesi, sevgilinin çektiği eziyet ve ayrılık derdinin yanı sıra, gamzesi ve kirpiği ile devamlı yaralıdır. Göğüsteki yaralar, onun hâlini de beyan eder. Aşk sırrının saklandığı yer sinedir. Ancak gözyaşı ve ahın gammazlığı ile âşığın içinde bulunan dertler açığa çıkar. Sine sadece yaralı değil, aynı zamanda ateş içindedir. Âşık için bu yaraların varlığı bir dert kaynağı değildir. Aksine onlar birer güzellik yadigârıdır. Tabi bu yaraların sebebinin güzel sevgili olması, yaralara böyle bir sıfat yakıştırılmasına neden olur. Ayrıca bunlar sinenin süsüdür.

Sinemde gamzeñ açduğı yara oñulmadın

Lâyık mıdur ki tır-i müjeñ bağrımı dele (G.418-3)

7.9.2.Sine Üzerine Teşbih ve Mecazlar

7.9.2.1.Nişan, tabla:

Aşk sahibinin sinesi gamze okunun nişan tahtasıdır. Gamzeye bu işte sevgilinin keman kaşları yardım eder.

Kemân-ebrûlaruñ bîhûde kurma gözleme gayrı

Ḥadeng-i gamze vü müjgânuña sinem nişan eyle (G.381-3)

7.9.2.2.Ateşgede, külhan:

Sinenin aşk ateşiyle yanması, mecazî anlamda sevgiliye karşı duyulan aşkın, hasret acısının derecesini gösterir. Aşkın seviyesi fazla olduğu için sine, ateşgede ve külhan sıfatlarını alır.

Ne ‘aceb âteş imiş nâr-ı maḥabbet ki müdâm

Külhân-i sineyüz aḥker ü ḥâkister yok (G.241-4)

Ḥavfūm oldur ki Ḥiṣālī dil ü cān murğı yanar

Nāgah āteṣgede-i sīne-i sūzānuñda (G.387-5)

7.9.2.3.Hazine:

Sine birçok unsurun bir araya toplandığı bir mekândır. Acı, ıstırap, dert yanında, bilginin saklandığı yer olarak da şiirde geçer. Tasavvufi anlamda sine, ilim sıfatı ve ilâhî ilim manasında kullanılır. Bu sebeple bir beyitte sine hazine olarak hayal edilir:

Ma‘ārif gevherine kân u ‘ilm ü fazla genc olmuş

Ḥiṣālī sīne-i gencīnede ‘aceb vīrāneler vardır(G.153-5)

7.9.2.4.Kevgir:

Sevgilinin gamze okları ile sine, o kadar fazla delinmiştir ki adeta bir kevgire dönmüştür.

Şu deñlü kalbümi sūrāḥ sūrāḥ eyledi ğamzeñ

Tenüm ğırbāla döndi sīne-i bī-kīne kevgīre (G.367-2)

7.9.2.5.Feza, sipihr:

Kaş, kavş-i kazadır. Kaza ise, kaderin ortaya çıkmasıdır. Beyitte gamze okunun, kavş-i kazadan, gökyüzüne teşbih edilen sineye atıldığı hayal edilir.

Ḥadeng-i ğamzeñi beñzetsem olur ey kemān-ebrū

Fezā-yı sīnede kavş-i kazādan atılan tīre (G.391-4)

Başka bir beyitte ise, Hz. Ali gökyüzündeki parlak güneş, sine de ona duyulan sevginin saklandığı bir gökyüzüdür:

Ey sipihr-i sīnede mihr-i dıraḥşānum ‘Alī

V’ey serīr-i cān u dilde şāḥ-ı zī-şānum ‘Alī (G.466-1)

7.10.Ciğer

Âşığın ciğeri sevgilinin kirpik okları ve kılıcı ile yaralanmış ve sürekli kan akıtmaktadır. Bu yüzden “ciğer, hunin-ciger, hun-ı ciger” gibi isimlerle anılır. Âşığın gönlü bir türlü sağlık bulamaz. Çünkü gamze oku ve kirpik kılıcı ciğeri delmiştir. Bu âşık için eziyet verici bir durum olsa da, tek istediği kirpik oklarının ciğere uğramasıdır. Beyitte “Kirpik okları gelirse, onları kendi yağumla beslerim.” ifadesi bu isteğin derecesini ortaya koyar:

Ciger-güşem gibi beslerdüm anı kendü yağumla

Derûna uğrasa ol kaşı yānuñ tîr-i müjgānı (G.458-4)

Âşığın gıdası ise ciğer kanıdır.

Senden ayru h^Vān-ı gamdur yidüğüm

Bezm-i gamda içdüğüm hūn-ı ciger (G.158-2)

Âşık, gül bahçesinde figan eden bir bülbüldür. Bülbül sürekli gülün etrafında dolaşır, ona ulaşmak ister. Ancak bu çabaları onun gülün dikenleri ile yaralanmasına sebep olur. Hatta bu yaralardan ölür, kefeni girer. Bu yüzden bülbülün kefeni kanlıdır. Beyitte gül bahçesinde kanlı kefen içinde yatan bülbülün, kırmızı gül yaprağı olmadığı ifade edilerek, gül-bülbül mazmunu üzerinde durulur:

Şanmañuz kırmızı gül yaprağıdur gülşende

Cigeri pāresidür bülbül-i hūnīn-kefenüñ (G.249-2)

7.11.İskelet

Herhangi bir benzetmeye ve mecaza gerek duyulmadan *Dîvân*'da sadece bir yerde geçen “üstühan” sözcüğü çevresinde oluşan hayal, âşığın çektiği acılar neticesinde bir deri bir kemik kalmasıdır:

Şu deñlü za' fa yüz tütmiş kuvāsi kalb-i bīmāruñ

Hayātundan ramaç cisminden ancak üstüh^Vān kalmış (G.225-4)

7.12.Kol

Kol hakkında herhangi bir teşbih ve mecaz unsuruna rastlanmaz. Sadece bir beyitte, rakibin pençesini tutan güçlü bir kola sahip âşık, kendisini zamanın Rüstemi olarak görür:

Rakībūñ zūr-ı bāzū ile apdum pençesin burdum

Zamānuñ Rüstemiym itdügüm angı dilir itdi (G.445-4)

7.13.Baş

Âşıklar aşk yoluna girdikten sonra çeşitli tehlikelere karşı koymak zorundadırlar. Bu yolda kendilerini feda ederken, en büyük diyet başlarını feda etmeleridir. *Dîvân*'da baş, aşk sarhoşluğu ile hoş olmuş, sevdaya uğramış bir kişiye benzetilir.

Baş, gam Bîsütunu'nun başı olarak hayal edilirken, baştaki gözler iki başlı pınar şeklinde ifade bulur:

am Bîsütünüñ ki başum kühsarıdır

Göz göz bu çeşm-i ter iki başlu buñarıdır (G.156-1)

Güy u çevgân oyunu hatırlanarak, sevgilinin saçı çevgân, âşığın başı yuvarlanan bir top olarak hayal edilmiştir:

Güy idüp ser-kelle-i 'uşşakını altân ider

Yâr zülfinden açan kim düşına çevgân alur (G.134-3)

8.ÂŞIĞIN MADDÎ-MANEVÎ UNSUR VE HÂLLERİ

8.1.Aşk (Aşk, Mihr ü mahabbet)

8.1.1.Genel Olarak Aşk

Aşk, âşığın çok fazla etki altında kaldığı bir hâldir. Genel olarak âşığı acılara boğan, ona sıkıntılar yaşatan bir durumdur. *Dîvân*'da pek çok beyitte aşkın niteliklerinin anlatıldığı görülür. Aşk, bülbül âşığı türlü hâllere sevk eder. Gül bahçesinde hüznü nağmeler şakıyan bülbül, aşk ile bütün dünyanın dilinde destan olur. Pek çok beyitte aşk dert, hastalık olarak

nitelendirilir. Aşkın ayrılmaz bir parçası deliliktir. Çünkü aşk âşığın aklını başından alır. Bu yüzden âşık, “Mecnun, deli, şeyda” gibi sıfatlarla anılır. Aşkın âşığın ruhsal durumu üzerindeki etkisinin dışında vücudu üzerinde de tesiri vardır. Aşk ile bağır kebab olur, vücut ikiye katlanır. Aşk kolay bir iş değildir.

Aşkın ortaya çıkmasında ah ve inlemeler yanında âşığın görünüşü de rol oynar. Hatta içindeki ateş bakımından bile belli olur. Genel olarak aşk, acılara sebep olan, bazen şikâyet edilen, bazen zevk alınan bir duygudur. Bütün serzenişlere rağmen aşk, âşık için vazgeçilmez bir duygudur:

Bunların dışında aşk, tasavvufî bakış açısı ile de *Dîvân*'da yer eder. Tasavvufî inanca göre, dünyadaki bütün varlık ve nesnelere, Allah'ın kendisine duyduğu aşk ve insanlar tarafından bilinme isteği sonucunda yaratılmıştır. Şair “Ab u gîlümüz aşk ile yoğrulmuştur.” der:

Ey Hîşâlî ne bilür hâlümüzü zâhid-i huşk

‘Âşıkuz ‘aşk ile âğıştadur âb u gîlümüz

(G.195-5)

8.1.2.Aşk Üzerine Teşbih ve Mecazlar

8.1.2.1.Ateş, ahker, koku:

Âşığın sevgilinin elinden çektiği sıkıntılar düşünülerek aşk, ateşe benzetilmiştir. Genel olarak âşığın bu ateşten şikâyet ettiği görülmez. Nitekim “Ey Hîşâlî dâğ yakmak nâr-ı ‘aşk-ı yâr ile/Derd-i hicre key devâdur derd-i hicre key devâ” (G.4-5) beyti ile bu fikrini dile getirmiş olur. Ateşle bağlantılı olarak âşık, semender ve pervanedir. O yüzden tenini aşk ateşi ile yakmaktan çekinmez.

Aşk ile saç arasındaki ilgi; âşığın can ve gönlüne, saçın verdiği sıkıntıdır. Perişanlığa sebep olan saçlarda gönüller bir o yana bir bu yana sallanırken, yüzden gelen mahabbet kokusu canın burnuna ulaşır:

İrdi meşâm-ı câna mahabbet koğuları

Zülfi o şüh u şengülün ‘anber-feşânimiş

(G.221-3)

8.1.2.2. Bade, kadeh, saki, mum:

Şarap insana sarhoşluk verir. Âşık aşk şarabı ile aklını ve mantığını yitirmiş, şarabın harareti ile yanıp tutuşmuştur. Aşk şarabı sadece başı hoş yapmaz, âşığın mizacında da değişiklik yaratır. Onun etkisi ile âşık, feryadını göklere salarak gezer. Âşığın bu hâlimden sufi bile mest olur.

Mahabbet kadehi aşk sakisinin sunduğu şarap ile devamlı doludur:

Ṭolusın dāyim itdükde Ḥiṣālī sāki-i ‘aşkuñ

Bir iki kaçre cür‘a kalmış imiş Kays u Ferhâda (G.399-5)

“Mahabbet şemi” aşktan yanıp tutuşan âşığı ifade eder:

Mahabbet şem‘ine bāl ü peri pervâne-veş yaqsun

Şu kim ister derün-ı kalbine nūr u ziyâ gelsün (G.339-2)

8.1.2.3. İklim, mülk, mansıb, gülşen:

Aşkın mülk ve mansıp olarak hayal edilmesi, âşığın ona verdiği değeri gösterir. Ayrıca sevgilinin aşk ülkesinin padişahı, âşığın da onun kulu olması aşkın ülke benzetmesini ortaya çıkarır:

Meyl idicek ol pîr olası tāze cevāna

Güyā ki baña manşıb-ı ‘aşk oldu muğarrer (G.71-4)

Aşk ile gül bahçesinin ilgisi, bülbül-gül-âşık öğelerinin arasındaki ilişkiye dayanır. Âşık, sevgilinin eziyeti karşısında çektiği acıları ahlar ve feryatlarla ifade eder. Bu figanlar sevgilinin gül yanağını görünce daha da artar. Öte yandan bülbül de güle feryatlarla kendisini duyurmaya çalışır:

Ḥiṣālī gülşen-i ‘aşkında yāruñ

‘Aceb feryād ider biçāre bülbül (G.269-5)

8.1.2.4. Sahn, meclis:

Âşık, devamlı sarhoşluk içindedir. Bu yüzden aşk bir meclis, orada içilen şarap aşk şarabı, ahlar saz olarak hayal edilir. Aşk meclisinin herkes

tarafından, özellikle zahit ve sufi tarafından ziyaret edilmesi âşığı rahatsız eder. Çünkü riya sahibinin orada yer alması söz konusu olamaz:

Ke gitsün zâhid ü şüfî o şüh-ı dil-sitân gelsün

Mey-i mihr ü maḥabbet bezmine ehl-i riyâ neyler (G.162-4)

Âşık, güzeller topluluğunu görünce aşk meydanında, atını sürer:

Ey Hîşâlî göricek mecma‘ -i ḥübâni gönül

Şahn-ı ‘aşk içre sürüp atını âläya şalar(G.77-5)

8.1.2.5.Kân, gevher:

Aşk, değerli bir varlık olarak düşünülerek kân (ocak) ve mücevher sıfatlarını alır:

Eşk-i çeşm-i ḥün-feşânum tâb-ı mihr-i rüy-ı yâr

Kân-ı ‘aşk içre dilâ la‘ l-i Bedehşân itdürür (G.124-3)

‘Aşkı yabanda biter şanurmuş ağıâr-ı denî

Gevherüñ kâdrin Hîşâlî bilmez âdem olmayan (G.310-5)

8.1.2.6.Bend, silsile, bar, belâ, gam:

Aşk ile saç arasında ilgi kurulması sonucunda, bend ve silsile benzetmesi yapılır. Sevgilinin saçları şekil olarak zincire benzer ve âşığı sevgiliye bağlamakta en etkili olan güzellik unsurlarındandır. Dolayısı ile “bend-i aşk” ve “silsile-i aşk” terkiplerinde kastedilen saçtır:

Zülfi zenciri beni küha vü şahrâya çeker

Bend-i ‘aşkı daḥı Mecnûn gibi Leyliye çeker (G.128-1)

Aşk, âşığın altında ezildiği bir yük olarak tasavvur edilir:

Bâr-ı ‘aşka taḥammül itdügüme

Oldı ḥam-kâmetüm Hîşâlî dâl (G.266-5)

Sevgilinin âşığı yaşattığı dert ve sıkıntıların derecesini ifade etmek için aşk, belâ ve gam olarak nitelenir:

‘Aşkî o şūhuñ özge belâdur Hîşâliyâ
Dil virme her ne deñlü ki merdüm-ñişâl ise (G.379-5)

‘Gam-ı ‘aşkuñla dilde nâr u çeşm-i terde hūn kaldı
Perişân sünbül-i ter lâlede dâğ-ı derūn kaldı (G.465-1)

8.1.2.7.Hastalık, dağ, cünun:

Aşk, çaresi olmayan bir hastalık ve yaradır:

Olmazsa dirîgâ o tabîb-i marâz-ı ‘aşk
Derd-i dil-i biçâreden âgâh ne müşkil (G.271-3)

Derūnına benüm gibi maħabbet dâğını yakmış
Yine ‘aşık didiler bir güle ol lâle-ruhsârı (G.495-2)

‘Âşığın aklını başından aldığı için deliliktir:

Yitürdüñse Hîşâlî ‘aql u hūşî gam degül zirâ
Cünūn-ı ‘aşkı irgürdüñ kemâle her ziyân bir fenn (G.315-5)

8.1.2.8.Kaf dağı, bahr, mevc, yol, orman, pazar:

‘Âşık, alçakgönüllülük ve kanaatkârlığını ifade etmek için kendisini Kaf dağındaki Anka’ya benzetir:

Ser-fürü itmezüz ednâya degül a‘lâya
Kâf-ı ‘aşk içre Hîşâlî ‘aceb ‘Ankâyuz biz (G.205-5)

Aşk, öldürücülüğü, coşkunluğu, ve büyüklüğü sebebiyle deniz ve dalgaya benzetilir:

Bahr-i ‘aşka taşırup cūy-ı sirişk-i didemi
Kaṭre-i nâçiz iken bir ulu deryâ eyledüm (G.284-3)

Ben sāhilini zevk-ı vişālũn ũmidde

Başumdan aşdı mevc-i ğam-ı ‘aşk-ı yār ise (G.380-3)

Bunlardan başka aşk; sefer hâlindeki bir insanın yaşadığı güçlükler göz önüne alınarak bir yol;

Ey Hışālî reh-i ‘aşk içre ayak-dâşum yok

Gâh olur kim qalır olmaz baña hem-pâ sâyem (G.289-5)

ahu sevgilinin, aslan olarak nitelenen âşık tarafından avlandığı bir orman;

Şayd eyledi o gözleri âhũyı ‘âkıbet

Dil bişe-zâr-ı ‘aşkda şîr-i jeyânemiş (G.226-2)

âşığın canının alınıp satıldığı bir pazar olarak nitelenir:

Bâzâr-ı ‘aşk-ı yârda ğam oldu sũdumuz

Ŧañ mı ağarsa göklere dũd-ı kebũdumuz (G.209-1)

8.1.2.9.Defter, liva, dõşek:

Âşık kendisini bũtũn âşıklardan ũstũn gõrũr. Bu yũzden aşk defterinde adı olduğundan bahseder:

Şānuña lāyık mı bî-nām ũ nişān itmek bizi

Ħamdũlillah defter-i ‘aşkuñda vardur nāmumuz (G.215-4)

Divān'da bir beyitte âşığın gõzyaşları ordu, ah ateşinin dumanı ise “liva-yı aşk” olarak nitelenir:

Şafāda cũmle ‘ālem-i cihān ağyārdan ħālî

Maĥabbet pisterinde yār ile ħalvet zamāmdur (G.139-4)

8.1.2.10.Dava, macera:

Aşk bir dava olarak düşünülürken âşık, iki dilber sevip onların yolunda can ve gönül parasını saçmanın kınanacak bir şey olmadığından, aşk davasında iki gözün şahit olduğundan söz eder:

İki dilber sevüp şarf itse tañ mı cân u dil nağdin

İki şâhid gerek da‘vâ-yı ‘aşka ‘âşık-ı zâra (G.364-2)

Macera kelimesinin “akan su” anlamı ile gözyaşının akıcılık özelliği arasındaki ilgi aşkın “macera-yı aşk” terkihi ile nitelendirilmesine neden olur:

Çılsun dem-â-dem eşk-i ter-i dîdeme nazâr

Bilmek dilerse kimse nedür mâcerâ-yı ‘aşk (G.234-2)

8.1.2.11.Ney, nerd:

Dîvân’da Mevlâna’nın *Mesnevî*’sine telmih yapılarak, âşıkların ah ve inlemelerinin aşk neyi olduğu belirtilir. (Bkz. Eserler, Mesnevi)

Şair, aşkı sevgili ile oynanan bir oyun olarak düşünür ve “Aşk tavlâsı içinde düşüş atmak istiyorsan, on iki yaşında güzel sev.” diyerek öğütte bulunur:

Nerd-i ‘aşk içre düşüş atmak ise maşşûduñ

Sevegör hûbı Hîşâlî on iki yaşından (G.332-5)

8.1.2.12.Muallimhane, bina:

Aşkın mektep olarak hayal edilmesinin sebebi gönlün çocuk olmasıdır. Ayrıca Mecnun ve Leylâ’nın sınıf arkadaşı olması, aşk ile mektep arasında ilgi kurulmasına neden olur. Âşık, Mecnun’un aşk mektebi içinde “fenn-i cünun”da kaldığını belirtir. (Bkz. Leylâ, Mecnun)

Aşkın binaya benzetildiği beyitte, sevgilinin cefa ve cevr taşlarını esirgememesi istenir:

Seng-i cefā vü cevri dirîğ itmesün o şüh

Başdan geçilmeyince urulmaz binā-yı ‘aşk (G.234-4)

8.1.2.13.Sır, fen, nevbet, tişe:

Aşk bir sırdır. Sırrı sinede saklamak gerekir. Ancak âşık için bu mümkün olamaz; çünkü gözyaşları ve ahları onu ele verir:

Sırr-ı ‘aşkı sinede şaqlardum ey dil az çok

Neyleyüm kim girye vü âhum gibi gammâz çok (G.240-1)

Âşık, aşk ilmi içinde halk arasında ün salmış Ferhad’dan ve Mecnun’dan kendisini daha üstün tutar:

Fünün-ı ‘aşkı tekmi̇l itmedür ‘uşşâka irşâdum

Güzel sevmekte şanma Kays u Ferhâd ola üstâdum (G.294-1)

Başına mehter olup nevbet-i ‘aşkı çalmak

Dikdi Ferhâda dilâ Vâmık u Mecnûna dahı (G.463-2)

Başka bir beyitte ise, Ferhad’ın Şirin için dağları bir balta ile delmesi olayına telmih yapılarak, Ferhad’ın bu güç işi aşk baltası ile yaptığı vurgulanır:

Kesdüren tağı taşı bir nice dem Ferhâda

Tişe-i ‘aşkıdur ol Husrev-i şîrîn-dehenüñ (G.246-3)

8.2.Ah, Feryat, Figan, Efgan, Nale, Enin

8.2.1.Genel Olarak Ah, Feryat, Figan, Efgan, Nale, Enin:

Âşığın bu hâlleri onun aşk hastası ve delisi olmasından kaynaklanır. Onun en önemli özelliklerinden biri olan ah, *Divân*’da üzerinde çok durulan bir unsurdur. Ah, inleme, bağırıp çağırma sabahlara kadar sürer. Feryatların sebebi sevgiliye duyulan özlemdir. Sevgilinin çeşitli güzellik unsurları

âşığın ah etmesine sebep olurken, bunların başında sevgilinin gonca ağzı gelir:

Feryād u fiğāna sebep ol gonca-dehāndur

Terk eyledi ben bülbülünü hayli zamāndur (G.140-1)

Âşığın feryat eden hâli, gülün çevresinde sürekli uçuşarak öten bir bülbüle benzetilir. Bülbül gönlün ahı, göklere kadar ulaşır. Bütün cihanı kaplar, gökteki her şeyi yakar. Hatta fâni âlemi bile fenaya ulaştıracak güçtedir. Çünkü kaynağı aşk ateşinin yandığı gönül ya da bağırdır. Ah, Hz. Yakub'un Hz. Yusuf'u aradığı gibi yerde gökte sevgiliyi arar. Ancak bütün bunlara rağmen taze güle benzeyen sevgili ahlara kulak vermez. Taş kalpli sevgiliye inlemeler, feryatlar tesir edemez. Âşık, sevgiliye "Feryat ve zârımdan sakın, ahımı alma." diye öğüt verir:

Çıl hazer ey seng-dil feryād u zârımdan şağın

Alma āhum nāle-i bi-ih̄tiyārımdan şağın (G.335-1)

Ah o kadar tesirlidir ki, felekteki kuşları yakar, denizdeki balıkları pişirir:

Bir kerre āh ideydüm nār-ı şerār-ı dilden

Kuşlar yanup felekde māhî bişeydi māda (G.410-3)

Âşığın ah ve feryat ettiği mekân, sevgiliyi anarak şarap içtiği, aşk acısını tazelediği meyhanedir. Meyhanede başaşağı edilen kadehlerin sayesinde derecesi artan inlemeler neyin sesini kısar ve orayı bir sessizlik kaplar. Başka bir deyişle ney sesleri, feryatlar ile kesilir. Beyitte ise çeng ve rübabin sesi inlemelerle kaybolup gider:

Her fūrū-dāş eyledükçe nāle vü feryād ile

Diñdirüp ney şıkluğın meclisde hāmūş eylerüz (G.196-4)

8.2.2.Ah, Feryat, Figan, Efgan, Nale Üzerine Teşbih ve Mecazlar:

8.2.2.1.Ok:

Ahın oka benzetilmesi genel olarak şekil yönündendir. Âşık, gözyaşını ve ahını ok yaparak, denize atmıştır. Deniz de bu oklardan korunmak için balıkların bazılarını kılıç, bazılarını siper eder. Başka bir beyitte ise ahlar, sevgilinin taş ve demir kalbine tesir etmeye çalışan ok olur. Gökyüzü de ah oklarına maruz kalır. Ancak kendisini ne kadar korursa korusun, geceyi kaplayan ahlara karşı duramaz:

Hişālīnūñ ḥadeng-i nālesinden iḥtirāz eyle

Ki döymez çarḫı ḳalkānı sipihrūñ āh-ı ṣeb-gīre (G.367-5)

Gül de ah oklarından nasibini alır. Bülbül ne zaman ahları goncaya gönderse gül, bahçedeki diğer bülbülleri bu oklara siper eder:

Bülbül ḳaçan ki nāvek-i āh-i seḫer çeker

Gül goncası başına hezārān siper çeker (G.82-1)

8.2.2.2.Yel:

Âşığın ahının yel olması rüzgârla ilgili bazı özelliklere yer verilmesi ile mümkün olur. Rüzgâr estikçe deniz dalgalanır, çoşar. Ah yel olunca, gözyaşı denizi daha bir çoşkun olur. Zaten ayrılık derdi ile gittikçe çoğalan gözyaşı, ahın tesiri ile tufan hâline döner. (Bkz. Âşık, Gözyaşı)

8.2.2.3.Kıvılcım, ateş, duman:

Ah gönülde yanan aşk ateşinin etkisi ile bağırdan geldiği için ateşlidir. “Şerar-ı nâr-ı ah, ah-ı pür-şerar, nâr-ı ah, ateş-i ah” gibi sıfatlarla ifade edilir. Âşığın ah ateşi çok kuvvetlidir. Ahlardan çıkan kıvılcımlar, düşmanlar için bir silah olur. Ah kıvılcımlarından sakınması gerekenler sadece düşmanlar değildir, âşık sevgilinin de bunlardan korunmasını telkin eder:

Âteş-i hicrâna yandırma Hişâlî-veş beni

Ey nihâl-i tâze âh-ı pür-şerârumdan şaşın (G.335-6)

Ah ateşi o kadar çoktur ki, bu ateşten sıçrayan kıvılcımlar yıldızlar gibi gökyüzünü süsler. Bu benzetmenin sebebi kıvılcımın rengi ve parlaklığı ile yıldızın özellikleri arasında ilgi kurulmasıdır:

Zeyn eyleyen sipihri degül her gice nücüm

Süz-ı gamuñla âteş-i âhum şerâridur (G.156-3)

Gönüldeki ateşin şiddetinin azalması ile ortaya ateşsiz bir duman çıkar. Dumanın rengi ile âşığın gönlündeki karalık arasında ilgi kurulur. Ayrıca ah dumanı, gönlü ve vücudu değil, bütün feleği karalara boyamıştır:

Cihânı tutsa n'ola düdü âh u zârumuzuñ

Çarardı kalbi duhân içmeden kibârumuzuñ (G.254-1)

Bir beyitte de ah ateşinin dumanı aşk sancağına teşbih edilir.

8.2.2.4.Çingirak, ud, ney, nağme:

Gönül, gam ülkesine yapılan seferde ahı, çingirak gibi arkadaş edinir. (Bkz. Âşık; Gönül) Ahın çeşitli musiki aletlerine benzetilmesi söz konusudur. Ud, ney gibi. Bu teşbihten dolayı da “nağme-i ah” sıfatını alır. Başka bir beyitte ise, âşık belâ meclisinde çeng ve rübâbı istemez. Çünkü “nale vü ah udı” ona yetmektedir:

Çeng ü rübâbı neyleyelüm sâz u sözden

Bezm-i belâda nale vü âh oldı ‘üdümuz (G.188-2)

Ahın ney oluşu hayali bir meclis sahnesi ile birlikte kurulur. Mecliste âşığın feryat ve efganı varken çalgıcının neye ihtiyacı yoktur. Başka bir beyitte gönülden gelen ahlar, âşık için aşk neyidir ve bunlar ile gönül sema hâlinedir. (Bkz. Tarikat ve İlgili Mefhumlar; Sema)

8.2.2.5.Gammaz, dellâl, peyk, hem-dem, Yâr-ı Gar, feryatçı, ateş-baz:

Âşığın sırrının açıklanmasında gözyaşı ile birlik oldukları için gammaz olarak nitelendirilen (Bkz. Âşık, Gözyaşı) ah, sevgili ile âşık arasında arabulucuk görevini üstlenen bir “dellâl”; gam köşesinde âşığa “arkadaş”; dert ve gam vadisinde “yâr-ı gar”; sevgiliye âşığın hâlini anlatmada “feryatçı” ve ay, Güneş ve yıldızın seyrine talip olmayan gönül çocuğunun “ateş-baz”ı olur.

8.2.2.6.Merdiven, sütun, direk:

Ahın bu unsurlara benzetilmesinin ardında çeşitli sebepler yatar. Felekler bir kasra benzediği için, göğe yükselen ahlar “merdiven”, vücut ev olduğu için, içindeki ahlar “sütun” olur. Başka bir beyitte ise gökyüzü bir kubbe olarak hayal edildiğinden ahlar “direk”tir:

Dūd-ı âh-ı pür-şerârüm göklere idüp direk

Himmetüm kıddüñ gibi gâyet bülend itsem gerek (G.247-2)

8.2.2.7.Efsane:

Mecliste çekilen ahlar, halk arasında dilden dile dolaşan bir efsane olmuştur:

Bülbül-âsâ ne kadar nâle vü feryâd itseñ

Güş urup diñlemez ol gül bizüm efsânemüzi (G.462-2)

8.3.Yara, Dağ, Zahm

8.3.1.Genel Olarak Yara, Dağ, Zahm:

Sevgilinin âşığa verdiği eziyetin bir göstergesi olan yara, şekil ve renk bakımından çeşitli hayallere konu olur. Genel olarak âşığın gönlü, bağı, sinesi, ciğeri yaralarla kaplıdır. Bu yaralara sebep, sevgilinin bir kılıç kadar keskin ve bir ok kadar delici olan gamzesi ve kirpiğidir. Bu yaralar dış

yaralardır. Ayrıca âşığın ayrılık, dert ve kederden oluşmuş iç yaraları mevcuttur.

Ayrılık derdi ile sinede açılmış yaralara tabibin sunduğu merhemler ilaç olamaz. Onun devası, yaralara merhem olacak candan bir sevgilidir. Başka bir çözüm ise yaraları aşk ateşi ile dağlamaktır. Yaralara sarılacak merhem etkisi veren candan bir sevgili gerekir ya da yaralar sevgilinin aşk ateşi ile dağlanmalıdır:

Ey Hişālī dāğ yaqmaq nār-ı ‘aşq-ı yār ile

Derd-i hicre key devādur derd-i hicre key devā (G.4-5)

Hatta

Dilā ol gāmze-i hañçer-keş ü ‘aşık-küşüñ her dem

Derūnum zaħmına tiri fitil ü tigi merhemdür (G.84-2)

beytinde de görüldüğü gibi, sevgilinin ok ve kılıç gamzesi fitil ve merhem olarak nitelenir.

8.3.2.Yara, Dağ, Zahm Üzerini Teşbih ve Mecazlar:

Kırmızı rengi, şekli ve ortasındaki siyahlık dolayısıyla yara lâleye benzetilir. Yaralar tedavi amaçlı kızgın demirle dağlanır. Âşığın sinesindeki yaralar dağlandığı için bağı kara bir lâle gibi hayal edilir:

Benüm bu şüh u şengül şive-kār-ı lâle-gūnum var

Anuñcün sinede lâle-şifat dāğ-ı derūnum var (G.175-1)

Yaranın gül ve gonca olarak hayal edildiği örnekler çoktur. Aynı şekilde hem yaranın, hem de gül ile goncanın kırmızı ve yuvarlak oluşu bu benzetmenin sebebidir. Âşık, dert bahçesinin bahçivanı, sinesindeki yaralar ise dikenli güllerdir:

Benüm ol bāğbān-ı gülşen-i endūh ü miñnet kim

Gül-i hār-ı gām sinemde yer yer taze dāğumdur (G.49-2)

8.4.Gam, Enduh, Elem, Hüzün, Gussa, Dert, Belâ

8.4.1.Genel Olarak Gam, Enduh, Elem, Hüzün, Gussa, Dert, Belâ:

Âşığın başından hiç eksik olmayan gam, dert, hüzün ve belâ, onun bedensel ve ruhsal durumunu derinden etkileyen unsurlardır. Âşığın gam, keder, belâ, elem ve dert içinde olmasının kaynağı sevgilidir. Çünkü sevgili âşığın bütün feryatlarına karşın kayıtsız ve ilgisizdir. Sevgilinin kendisini âşıktan mahrum etmesi de bu acıları artırır. Hatta bu ıstırapların sonu yoktur.

Âşığın geceleri derdi daha fazla artar. Çünkü sevgili gece görünmez. Ayrılık acısı ile dolu âşık, elemi geceleri dost edinir. Sevgilinin siyah saçları da gamın artmasına neden olur. Saçlara baka baka âşık akı karayı ayıramaz. Hatta saçın gamıyla gündüzler bile geceye döner. Ancak sabah olup da sevgili güneş yanağını gösterirse, âşık gamdan kurtulabilecektir.

Âşık, sevgilinin mahallesini tavaf etmeye başladığında ise göntülde hüzün ve gam, gözde gözyaşı silinip gider. Ayrıca sevgilinin belini kucaklamak, dudağını emmek ve şarap içmek de dert ve gama şifa olacaktır. “Dem-i vaşluñ hayâtumdur gam-ı hicriñ memâtumdur” (G.204-3) diyerek, kavuşmaya ve ayrılığa olan bakışını aksettirir.

Sevgilinin aşkını, kavuşmasını ya da dudağını almak için gittiği aşk pazarında, âşığın kârı yalnızca gam olmuştur. Gamdan dolayı boyunu iki kat etmiş, yaşlanmış, yakasını paçasını yırtmış, toprakla bir olmuş ve sinesini, ciğerini kanlı yaralarla doldurmuştur. Bu acılara hiçbir tabip şifa sunamaz. Âşık, ayrılık vadisinde gama düşerek şu şikâyette bulunur: “Öldürür birgün ecelsiz beni tenhâya çeker” (G.128-5). Bu serzenişe rağmen âşık, kavuşmaktan hiçbir zaman ümidini kesmez.

8.4.2.Gam, Enduh, Elem, Hüzün, Gussa, Dert, Belâ Üzerine Teşbih ve Mecazlar:

8.4.2.1.Ateş:

Gam bir ateş olup âşığı yakar. Bu ateş onun çektiği acıların derecesini ifade eder. İstirap arttıkça gönüldeki gam ateşi de fazlalaşır. Ateş cismi yakıp yıkar, âşıkta takat bırakmaz, sinede yanıklar meydana getirir, gam ateşi ile gönülden çıkan ahlar gökyüzüne yıldız olur (Bkz. Âşık, Ah).

Nâr-ı ğamla şerha vü dâğum ne deñlü varise

Ağız açup şerh ider sîne de yanıklar meded (G.40-4)

8.4.2.2.Zehir, şerbet:

Gam, âşığı öldüren bir zehir olarak hayal edilirken, beyitlerde daima sevgilinin şifa veren tatlı dudağı ile birlikte tezat oluşturulur. Gam zehri, mizacı ne kadar acı yaparsa yapsın, onu sevgilinin şeker dudağı ıslah edecektir. *Dîvân*'da sadece bir beyitte gam şerbete benzetilir. Gamın şerbet sıfatını alması, sevgiliden geldiği için âşık tarafından hoş karşılandığına işaret eder:

İçdüğü şerbet-i ğamdur yidüğü hVân-ı elem

Ehl-i 'aşk içre olan ni' met 'aceb na' mädur (G.91-3)

8.4.2.3.Umman, deniz, dalga, girdap:

Âşık, çektiği sıkıntıların büyüklüğünü ifade etmek, orada verdiği mücadeleyi ortaya koymak için gamı bir deniz olarak hayal etmiştir. Bu deniz, âşığın çektiği ahlar yüzünden gam dalgalarının coşmasıyla daha da tehlikeli olur. Âşık bu esnada sevgilinin kavuşmasını ümit etmektedir:

Ben sâhilini zevk-ı vişâlün ümîdde

Başumdan aşdı mevc-i ğam-ı 'aşk-ı yâr ise (G.380-3)

Gönlün kayık olduğu teşbihinden de yola çıkarak, gam denizinde yüzmeye çalışan, gam girdabından ve dalgalarından sakınan âşık, buradan kurtulmak için Hızır'dan ve Allah'tan medet umar:

Girdâb-ı gam-ı firâkata düşdüñse Hişâlî
Şimdengirüdür Allahdan ümmîd-i necât it (G.32-5)

8.4.2.4.Meclis, kadeh, sofrâ:

Gamın meclise benzetilmesinin sebebi bir mecliste bulunan bazı unsurlar ile âşık arasında kurulan ilgidir. Âşık, gam meclisinde elinde dudağın rengine atfedilen kadehi tutar, ney gibi inler, ahı ve feryadı sūrahinin “kukul” sesine benzer, gönlü kebab olup, meclisin mezesi hâline gelir.

Göñül bezm-i gamuñda nâle eyler
Firâk-ı la' lûñile ey lebi mül (G.269-4)

Mecliste gam şerbeti içilir, elem sofrasına oturulur; göñül, gam kadehi ile sarhoş olur, içi hüznle dolar:

Humâr-ı cām-ı gam kalb-i hazîni ser-girân itdi
Mey-i bâkîye sâki yok mı çâre turma oturma (G.373-3)

8.4.2.5.Döşek, pota, meta:

Âşık, bir beyitte aşk ateşi ile teninin yandığı ve sadece kendi adının anıldığı bir gam potasında olduğu için Allah'a şükrederken, başka bir beyitte sürekli inleyip figan ettiği bir gam döşeginde günlerini geçirmektedir:

Ten-i sūzânımı yandurdu yaqdı gerçi nâr-ı ' aşk
Bihamdullah hele gam potasında bâri kâl oldum (G.297-3)

Ben hasta-i hicrânı koma pister-i gamda
Bir çâre idüp derdüme dermânım unutma (G.378-3)

Dert, gam ve mihnet can parası ile aşk pazarından alınan bir maldır:

Cân nağdi ile derd ü gam ü miḥnet alınur

Bāzār-ı ‘aşq-ı yārda budur mu‘āmele (G.418-5)

8.4.2.6. İklim, diyar, ülke, sınır, Kerbelâ, vezir:

Bütün bu benzetmelerin sebebi sevgilinin güzellik ve gönül ülkesinin padişahı, âşığın ise bu diyarların kölesi olmasıdır. Ancak beyitlerde âşığın köle olmasının birtakım zıt kavramlarla anıldığı görülür. Bir beyitte sevgilinin kendisine sunduğu acılar neticesinde belâ ve kederin veziri olarak vasıflandırılırken, aşağıdaki beyitte ise zevk ve sefa ülkesini kuşatanın, dert ve gam ülkesine kendisini emir yaptığını söyler:

Saḡa teşhîr iden mülk-i şafâ vü zevki sulṫānum

Diyār-ı derd ü iklîm-i ğama bendeñ emîr itdi (G.487-4)

Bir beyitte âşık, gam ülkesinin padişahı olduğunu belirtirken, başka bir beyitte ise acısının derecesini ifade edebilmek için eziyet sınırının belli olmadığından söz eder. Sadece bir yerde ise sınıra ulaştığını söyler:

Kûy-ı vişâl-i dilbere ümmîd-vâr iken

Serḡadd-i ğamda irdi firâka ḡudûdumuz (G.209-2)

Kerbelâ, Hz. Muhammed’in torunu Hz. Hüseyin’in şehit edildiği yerdir. Hz. Hüseyin çölde Yezid tarafından susuz bırakılarak şehit edilmiştir. Aşağıdaki beyitte âşık dudağın susuzluğu ile gam Kerbelâsı’na düşmüştür:

Dil Kerbelâ-yı derd-i ğama düşdi ḡuşk-leb

Cân teşne-i zülâl-i leb-i la‘l-i yâr ise (G.365-4)

8.4.2.7. Gül bahçesi, diken, orman, çöl, vadi, dağ, Bîsütun:

Gamın gül bahçesine benzetilmesi, sevgilinin gül, âşığın bülbül olmasından kaynaklanır. Âşık, sevgilinin aşkı ile bülbül gibi feryat ederken, sevgili ona karşı kayıtsızdır:

Âşığın acılarının sebebi olarak felek de gösterilir. Âşık, keder bahçesinde hoş nağmeler söyleyen bir kuş, onu hâllere sokan, hile ile onu kafese kapatan felektir:

Benüm ol murğ-ı hoş-elhân-ı gülistân-ı elem

Çafese kıoya anı lu' bile çarh-ı ğaddâr (K.-55)

Âşığın gönlünde açılan yaralar güzel bir benzetmeye sebep olur. Yaralar kırmızı ve yuvarlak olduğu için güle teşbih edilir ve âşık da bunları besleyen, gözyaşı ile sulayan bahçivandır. Bu yaralara sebep ise gam dikenidir:

Benüm ol bāğbān-ı gülşen-i endüh ü miñnet kim

Gül-i hār-ı ğam sinemde yer yer tāze dāğumdur (G.49-2)

Âşık, acılardan kükreyen, elemden bir türlü kurtulamayan bir arslan, yatağı ise gam ormanıdır. Başka bir beyitte Leylá'nın aşkı ile gam çölüne ve vadisine düşmüş bir Mecnun, gam Bîsütunu'nda dağ delen Ferhad, bir diğesinde ise gözünden kanlı yaşlar akıtan dertli bir dağ başıdır.

8.4.2.8.Kayd, bend, zindan, geçit:

Gamın bir bağa benzetilmesi, sevgilinin saçları ile ilgili olarak kullanılır. Âşık, sevgilinin kement saçlarının boynuna dolanması ile gam bağından kurtulur. Buradan kurtulmanın başka bir yolu da sevgilinin kendisini anması ve lutuf nağmesi göndermesidir. Hz. Yusuf'un zindana atılması olayına telmih yapılması ile Yusuf-likâ sevgilinin olmadığı bir dünyanın gam zindanına döneceği ve sevgilinin olmadığı bir meyhanenin zindan olacağı fikirlerini ifade eden beyitlerde gam zindana benzetilir. Sevgilinin yardımının âşığa ulaşmasında gam bir engeldir:

Esb-i himem-ıtab' -ı Hışâliye nigārā

Derbend-i ğamuñ ola güzer-ğāh ne müşkil (G.275-5)

8.4.2.9.Pas, toz, karınca:

Âşığın gönlü aynaya benzetildiği için (Bkz. Âşık, Gönül), gönüldeki gam da pas ve toza benzetilir. Başka bir beyitte sakinin sunduğu kadeh ile gönüldeki elem ve dert karınca gibi yerlerde sürünecek ve ayaklar altına alınacaktır.

8.4.2.10.Yara, yük:

Gam, âşığın bağırında yer alan kanlı ve lâle renkli yaralara benzetilir.

Neydügin nâr-ı maḥabbet bilmedi lâle-şıfat

Dâğ-ı ğamla her kimüñ kim sinesi yanık degül (G.262-4)

Âşığın belini büküp, yaşlanmasına sebep olduğu için gam yüke teşbih edilir:

Bâr-ı ğamı pîr itdi Ğiṣâlî beni âḫir

Raḥm eylemedi çâre olup tâze cevânum (G.286-5)

8.4.2.11.Gökyüzü:

Dert ve gamın büyüklüğünü göstermek için bu benzetmeye gerek duyulmuştur:

Gözüm yaşın eger aqıtmayaydı şarşar-ı hicrûñ

Fezâ-yı derd ü ğamda olmaz idi böyle ter-dîde (G.411-2)

8.4.2.12.Ok:

Gam, âşığın bağırını delen, ayrılık ile yaralayan bir oktur:

Nice kez cānuma kâr itdügin ey qaşı kemân

Tîğ-ı hicrân ile tîr-i ğam-ı firqat bilürin (G.340-3)

8.4.2.13.Sayfa, hazine, ben. vefalı yâr:

Gam, üstüne âşığın gözyaşları ile cetvel çekilen bir “sayfa”; âşığı zenginleştiren bir “hazine”; onu üzüntüye sevk eden “ben”; yanından hiç ayrılmayan “vefalı bir yâr” olarak nitelendirilir:

Hall eyleyüp sirişkümü çekdüm Hişâliyâ

Hüzn ü elem şahîfesine sîm-cedveli (G.459-5)

Hişâliye hücüm eyler belâ gencinde şubh u şâm

Belâ vü miñnet ü derd ü gam ü renc ü 'anâ sensüz (G.198-5)

Ġam-ı hâlûñle dilde lâle-veş dâġ-ı derün kaldı

Vişâlûñ hasretinden dîdede bir kıatre hün kaldı (G.461-1)

Düşelden vâdi-i hicre yanumdan bir dem ayrılmaz

Belâ vü derd ü miñnetdür benüm yâr-ı vefâ-dârum (G.300-2)

8.5.Cevr ü cefa, miñnet

8.5.1.Genel Olarak Cevr ü Cefa, Miñnet, Sitem, Zulm, İstrap:

Sevgilinin âşığa karşı bitmez tükenmez bir eziyeti vardır. Bunun kaynağı âşığı kendisinden uzak tutması, ayrılık acısını yaşatmasıdır. Gerçi âşık bu durumdan şikâyetçi gibi görünse de sevgilinin ilgisinin işareti olduğu için cevrdan kurtulmayı istemez:

Kâsesin Leyli şıdıķça n'ola hâz eylese Kıays

Şüretâ cevır ü cefâ ma' nîde istignâdur (G.174-3)

Eziyetin kaynağı sevgilinin gamzesi ve kirpikleridir. Eziyet sonucunda âşığın vücudunda yaralar açılmıştır. Sevgili merhametsiz olduğu için bunların hiçbir önemi yoktur. Eziyetlere katlanmanın yolu sabretmek ve içki içmektir.

8.5.2.Cevr ü Cefa, Mihnet, Sitem, Zulm Üzerine Teşbih ve Mecazlar

8.5.2.1.Taş, yük, ok, kılıç:

Âşığa eziyet etmek adına taşla benzetilen cevr, tezat bir anlam içinde yıkık gönlü abad eden bir unsur olarak da ele alınır. Ayrıca sevgiliye şöyle seslenir: “Gönül aynasını cefa taşınla kırma, güvenmemden sakın.”

Seng-i cevrüñle gönül âyinesin şındırma kim

İñfi' âlümden hâzer kıl inkisârımdan şaşın (G.335-5)

Öte yandan cevr, âşığın belini büken ve takatını bitip tüketen bir yük, âşığın vücudunu baştan ayağa yaralayan ok ve kılıçtır.

8.5.2.2.El:

Cefa, âşığın yakasını parçalar ve gönül ülkesini talan eder. Bu sebeple cevr, cefa ve zulüm bir el gibi hayal edilmiştir:

Ol cefâ-cü dest-i zulm ile yakup itdi hârab

Ey Hîşâlî mülk-i dil evvel 'aceb ma' mür idi (G.457-5)

8.5.2.3.Esb:

Âşık cevr atının ayakları altında gölge gibi ezilir.

8.5.2.4.Kasr:

Sevgili âşığa eziyet ettikçe cevr kasrının temellerini atmakta ve böylece âşığın yıkılmış gönlünü abad etmektedir. Bu beyitten âşığın cevrden memnun olduğu anlaşılır:

Cefâ kasrını kim bünyâd iderler

Yıkılmış gönlümi âbâd iderler (G.43-1)

8.5.2.5.Kış:

Âşık her zaman sevgilinin elinden cefa çekmez. Onu üzen başka bir şey de zamanın kendisine vefasızlığıdır. Zaman değişkenlik taşır. Bazen güzel şeyler bahşederek baharı sunar, bazen de sıkıntılar vererek kışı yaşatır:

Gehî cefâ-yı şitâ vü gehî şafâ-yı bahâr

Zamânenüñ ezeli hâli böyledür her-bâr (G.67-1)

8.5.2.6.Umman, gül bahçesi, vadi, ateş, kadeh, zenberek, yara, çukur, kadeh, meta, vefalı yâr:

Bütün bu benzetmelerin ardında gam konusunda söz edilen aynı sebepler rol oynar. (Bkz. Âşık, Gam)

8.6.Ayrılık (Hasret, Firkat, Firak, Hicr, Hicran)

8.6.1.Genel Olarak Ayrılık

Sevgilinin ilgisiz ve vefasız tavırları sonucunda âşığın içinde bulunduğu bir durum olan hasret ve ayrılığın âşık üzerindeki etkisi derindir. Ayrılık acısı ile sabahlara kadar ağlayan âşığın gözüne bir damla uyku girmez. Hasret ve ayrılık ile zayıflar, ardınca gölgesini çekmeye bile gücü kalmaz. Ayrılığın âşık üzerindeki diğer etkileri, gözyaşının artması ve ölmesidir. Sevgilinin keman kaşları, “tig-i hicran” ve “tir-i gam-ı firkat” ile âşığın canına kast eder. Ayrılık açısından kurtuluş söz konusu değildir. Aşk sahibi, “Geh derdile hicare düşürür gâhi firâka” (G.58-3) diyerek kara bahtından şikâyet eder.

Âşığın üzüntü ve sıkıntılarının kaynağı olan sevgili, ayrılığın tek çaresidir. Hasret sadece sevgiliye karşı değil, onun mahallesine karşı da duyulur. Âşığın çektiği ayrılık derdinin yanında, sevgilinin verdiği gam ve ağyarın kınamaları gönlü kederlendirmeye yetmez. Öte yandan âşık kendisini ayrılık derdinin tutkunu olarak niteler. Ayrılık ve kavuşmanın sadık âşık için hiçbir farkı yoktur. Ona göre; aşkın her türlü zararı kârdır.

Bîm-i firkat çekmeden ümmîd-i vuşlat itmeden

İki ‘ âlemde murâdı ‘ âşıkun bir yârimiş (G.222-4)

8.6.2.Ayrılık Üzerine Teşbih ve Mecazlar

Ayrılık için yapılan “ateş, girdap, mevc, sarsar, sefer, vadi, derya, Bîsütun, zehir, tir, tig, yara, burç, kadeh, şarap, kale; pister, oruç, yük,

Cehennem, sıtma, hastalık, mansıb” benzetmelerinin ortak özelliği âşığa verdiği acı ve sıkıntılardır. Ayrılık ateştir:

Ten-i sūzānumı yandurdu yaqđı âteş-i hicrūñ

Cefā bārı belūm bükdi vücūdum bī-mecāl itdi (G.456-4)

Aşk denizinde, gönül kayığı ayrılık girdaplarına ve dalgalarına karşı durur:

Girdāb-ı firāka yine düşdüñse Hışālī

Fülk-i yem-i vaşlı sebab-i fevz ü necāt it (G.34-5)

Ayrılık rüzgârı, âşığı türlü hâllere sürükler:

Gözüm yaşın eger akıtmayaydı şarşar-ı hicrūñ

Fezâ-yı derd ü gamda olmaz idi böyle ter-dāde (G.411-2)

Gam ülkesinde, ayrılık yükü ile sefere çıkan âşık, gönlünü kervan çingırağı eyler:

Hem-rāh ider āvāre gönül āhı ceres-vār

Hicrile geh mülk-i gama ‘azm-ı sefer eyler (G.58-4)

Âşık, Mecnun ve Ferhad, sevgili, Leylâ ve Şirin olarak nitelendirildiği için ayrılık, vadi ve Bîsütun sıfatını alır:

Vaşl ümîd eylerken ey Leylī-şifat Mecnūn gibi

Vādi-i hicre düşürdüm bu dil-i şeydāyı ben (G.314-4)

Bîsütūn-ı hicrede ey Hüsrev-i şîrîn-dehen

Ṭıfl-ı dildür firākuñla senūñ Ferhād olur (G.112-2)

Ayrılık; öldürücü özelliğinden dolayı zehre;

Ey tabīb-i cān u dil dārū-yı zehr-i firkatūñ

Öldürür dil-ḥasta ‘uşşâkı ‘aceb kıttāldur (G.87-3)

yaralayıcı olduğu için tir ve tige benzetilir:

Nice kez cānuma kār itdügin ey kaşı kemān

Tîğ-ı hicrān ile tîr-i ğam-ı firķat bilürin (G.340-3)

Şu deñlü cāna te 'şîr eylemişdür tîğ-ı hicrānuñ

Aķar ħūn-ı sirişkūm dīdeden bir nice dem vardır (G.173-2)

Ayrıca ayrılık; acı verdiği için yara; sevgili ay ve güneş olarak hayal edildiği için burç; meclis gam veren bir yer olduğu için kadeh ve şarap; kavuşma bir kasr, ayrılık ona ulaşmayı engelleyen kale; âşığın acı çektiği bir döşek; kavuşma bayram olarak vasıflandırıldığı için oruç; âşığın zayıf vücudunun taşıdığı bir yük; sevgilinin mahallesi cennet olduğu için cehennem; âşığın vücudunu kırıp geçirdiği için sıtma ve hastalık; âşığın sevgiliye kavuşma yolunda geçilmesi gereken bir makam olarak nitelenir.

8.7.Vuslat (Vasl, Visal)

8.7.1.Genel Olarak Vuslat

Vuslat âşığa her türlü sıkıntıların içinde dayanma gücü veren bir unsurdur. Âşık, cefaya sabretmekle sevgiye ve vefaya, dolayısıyla sevgiliye kavuşacağını ümit eder. Ayrılık derdi ile ibadet köşesine çekilen âşık, bazen de kavuşmanın umudu ile halvete çekilir. Ona göre ayrılık derdi ile kavuşmanın sefasını bilmeyen gerçek âşık değildir. Sevgilinin kavuşmaya niyet ettiğini âşık, onun bakışlarından anlar. Ancak kavuşma hayallerinin önünde pek çok engel vardır: Sevgili ve rakip. Rakip sevgiliyi âşığa karşı doldurur ve kavuşmaya engel olurken, vuslat konusunda sevgili ne kadar riyakâr ve hileci olduğunu sözünde durmayarak gösterir:

Vişāle gerçi evvel 'ahd iderler

Veli şoñra dönüp inkār iderler (G.155-2)

Sevgiliyi sabah vakti görme ihtimalinden dolayı sabah ve bayram ile kavuşma arasında bağlantı kurulur:

Ꞑanı o Şeb ki maŐrıꞑ-ı dı̄dār-ı yārdan

Őubĥ-ı viŐāle cān u dil ümmı̄d-vār idi (G.485-3)

8.7.2.Vuslat Üzerine Teşbih ve Mecazlar

8.7.2.1.Murg, tayir, bezm, han, nat, Şem, Şehd, Şerbet:

Kavuşma ele geĥirilemeyen bir kuş;

Çekmeden bār-ı cefāñı gerĥi ꞑaddüm dāldur

Murĝ-ı vuşlat degme dala ꞑonmaz özge ĥāldür (G.103-1)

sevgilinin dudak Şarabının sunulduĝu bir meclis;

Bezm-i vuşlatda leb-i cān-baĥŐı Şundukça yār

Ey ĤiŐālī Şanuram cām-ı mey-i kevşer Şunar (G.122-5)

âşık dışında zahidin de yiyip içmek istediĝi bir sofraya;

Zāhid elinde sübĥasını döndürür yürür

ĤVān-ı viŐāle aş yirüp diş biler turur (B.-41)

üzerinde ayva tüylerinin piyade olduĝu bir satranĥ tahtası;

Saña ruĥ gösterüp açmazdan Őehmāt ider göñlüm

ViŐālũñ naĥ'ına ferzāne-veş baydaĥ sürülmiŐdür (G.90-3)

âŐıĝa ışık veren bir mum;

Şem'-i vuşlat bir degül nār-ı ĝam-ı hicrānile

Reşk ider erbāb-ı firĥat sũziŐ-i pervāneye (G.382-4)

ayrılık zehrinin yanında lezzetli bal;

Gelür 'aşk ehline ol Ĥusrev-i Őirīn-dehenũñ

Şehd-i vaşlı gibi zehr-i ĝam-ı hicrāmı leziz (G.42-2)

ve gönlü susamıŐ âŐıĝın Şerbetidir:

Şerbet-i vaşluñ umar ‘ aşık-ı dil-teşne müdām

Şanma kim la‘1-i revān-bahşuñ ile k̄āni‘ olur (G.81-3)

8.7.2.2.Genc, harem, burc, emel, merhem, buy:

Sevgilinin yüzünün değerli mücevherleri içinde barındırması ve kavuşma ile yüz arasında kurulan ilgi sonucunda vuslat için hazine nitelendirilmesi yapılır:

Tılsım-ı sīm ü zerle vuşlatuñ gencine t̄ālib çok

Gönül tıflı gibi bir ‘ aşık-ı dīdārı neylersin (G.327-3)

Âşık, kavuşma yolunda en değerli hazinesini harcamaktan çekinmez. Gönül parasını ve gözyaşı gümüşünü sevgiliye varabilmek için saçarken, herkesin erişemeyeceği kavuşmayı “harem” olarak vasıflandırır:

Bezl olurken yoluña naqd-i dil ü nukre-i eşk

Harem-i vuşlatuña girmede ‘ usret çekerüz (G.184-2)

Sevgilinin güneş yanağı âşığın gönlünü aydınlatırken şair, baht ve tali yıldızının kavuşma burcundan doğduğunu ifade eder. Başka bir beyitte ise ayrılık burcundan kavuşma ayı ve güneşi doğar (Bkz. Ayrılık):

Ṭoğaldan necm-i baht ü t̄āli‘ üm burc-ı vişālūñden

Ziyā-yı pertev-i mihr-i ruḥuñla rüşenādur dil (G.273-4)

Kavuşma kolay gerçekleşen bir durum değildir. Saçların uzun ve sevgiliye kavuşmak için bekleyen gönüllerin saçta asılı olmaları hayali, kavuşmanın “tul-ı emel” olarak nitelendirilmesine neden olur:

‘ Aceb t̄ul-ı emeldür vuşlatuñ endişesi cānā

Dil-i efkāra fikr-i kākül ü zülf-i ‘ abīr-āsā (B.-42)

Âşık, sevgilinin ayrılığından dolayı hastalıklı, zayıf, dudağı uçuk kaplı bir insan görünümündedir. Bu rahatsızlıkların geçmesi için sevgilinin dudağına, dudaktan çıkan güzel sözlere ya da kavuşma merhemine ihtiyaç vardır:

Her hasta-ḥāle merhem-i vaşlı ‘ilâc ider

Yaralara şarılmalu bir yâr-i cânımış (G.221-2)

Sevgilinin kokulu yanağına ulaşma hayali içinde ondan âşığa gelen güzel kokular “buy-ı visal” sıfatını alır:

Esdî zülfüñ hevâsı ile şimâl

Cân dimâğına irdi bûy-ı vişâl (G.260-1)

8.7.2.3.Iyd:

Vuslat, âşğın büyük bir hevesle beklediğı andır. Sevgiliden ayrıken âşık oruç tutar, bayramın gelişi ile ayrılık günleri son bulur ve kavuşma bayramına erişilir:

Bihamdullah Ḥişâlî rûze-i hicr irdi encâma

Bugünler ‘îd-i vaşl-ı yâr ü eyyâm-ı telâkidür (G.85-5)

8.7.2.4.Mal, kasr:

Kavuşma, âşğın hiçbir zaman ulaşamayacağı ya da çok değerli can parasını feda ederek alabileceğı; yani hayatta iken sahip olamayacağı bir maldır. Başka bir beyitte ise sevgilinin padişaha benzetilmesinin sonucu, kavuşma onun ikâmet ettiği bir kasr olarak nitelendirilir. (Bkz. Ayrılık):

Yâruñ metâ‘ -ı zevk-ı vişâlin Ḥişâliyâ

Derd ü belâ-yı firqatê simsâr olan bilür (G.125-5)

8.7.2.5.Kayık, derya, gülşen:

Aşkın deniz, ayrılığın girdap, gönlün kayık olarak hayal edilmesi, kavuşmanın kayığa ve karaya benzetilmesine neden olur:

Girdâb-ı firâka yine düşdüñse Ḥişâlî

Fülk-i yem-i vaşlı sebab-i fevz ü necât it (G.34-5)

Düşen deryâ-yı hicrâna vişâlûñ qarâsın görmez

Görüp kendin ol âfet ' âşık-ı bîçâresin görmez (G.192-1)

Âşık, kavuşma isteği içinde iken, aslında ulaşmak istediği yüzdür. Yüzün kırmızı ve kokulu olması güle benzetilmesine neden olur ve kavuşma da gül bahçesi olarak nitelenir:

Yârûñ giricek gülşen-i vaşlına Hîşâlî

Vardur şama' uñ nice gül ü gönca derersin (G.353-5)

8.7.2.6.Damen:

Bilindiği gibi yüce makamlı kişilerin elini eteğini öpmek âdetti. Bu kişiler yüksek makamlarda oldukları için onlara ulaşmak kolay değildi. Bu yüzden beyitte sevgilinin vuslatına ermenin zorluğundan bahsetmek için kavuşma, makam sahibi bir kişinin eteğine benzetilir. Ancak şair, visale ulaşmanın kendisi için imkânsız olduğunu söyler:

Dâmen-i vaşla Hîşâlî nice mümkün dest-res

Baht u şâlî' vâj-gün olmaz müsâ' id rûzgâr (G.145-5)

9.RAKİP

9.1.Genel Olarak Rakip (Rakip, Agyar, Gayr):

Sevgili ve âşığın yanında anılan üçüncü tip rakiptir. Rakip âşığın önünde sevgiliye ulaşmakta en önemli engeldir. Böyle olmasına rağmen, sevgili rakibin yanında olmaktan, ona buseler vermekten ve sevgi göstermekten, onunla sefa sürmekten çekinmez.

Âşığın gözünde rakip türlü eziyetlere lâyıktır. Yahudi hummasına yakalanıp teni tirtir titremeli, tenine kaza oku geçmelidir. Oysa bu eziyetlerin tümünü âşık çekmektedir. Bütün bu eziyetlere rağmen âşık, sonunda sevgilinin cennet mahallesine ulaşacaktır; ancak rakip ayrılık cehenneminde bakidir:

Cennet-i küyuña ‘âşık irişür âhir-kâr

Dūzağ-ı hicrde ağıyârı muhalled bilirüz (G.189-4)

Rakip, sevgilinin gözündeki âşığın sürekli zor duruma düşmesi için çaba harcar. Aşk konusunda âşığı beğenmez; buna karşılık aşk mektebi içinde dilber, yoklama defterinde rakibin adını bulamamaktadır:

Aña mensüb olan ‘uşşâkı bir bir yokladı dilber

Bulunmadı rakībün kaydı kaldı hâric-ez-defter (G.138-1)

9.2.Rakip Üzerine Teşbih ve Mecazlar

9.2.1.Kâfir (Kâfir rakip, Rakib-i kâfir, Kâfir ağıyar), küfr:

Sevgilinin yüzünün Kâbe ve Kur’an-ı Kerim’e, mahallesinin ise Kâbe ve cennete benzetilmesi sonucu rakip, kâfir ve küfr olarak nitelendirilir. Böyle bir benzetmenin amacı; rakibin sevgilinin mekânına girmesini engellemektir. Çünkü kâfir olanlara Kâbe toprakları haram, onların cennete girmesi ise hayaldir. Öte yandan küfre düşmüş kişiler Kur’an-ı Kerim’in yanına yaklaşıp ona el bile süremezler.

Rakīb-i kâfir ile ceng-i sultâniye kaçd itdüm

İdüp imdād u himmet vaktidür şîr-i veğâ gelsün (G.339-4)

9.2.2.İt, merkep, maymun:

Rakibin köpek, eşek ve maymun olarak nitelendirilmesi, onun âşık tarafından aşağı görülmesinin ve ona hakaret etme isteğinin sonucudur. Köpek ile rakibin arasında kurulan ilgi, sahibine karşı duyduğu bağlılık, onu koruma, ondan ayrılmama özelliklerinin her ikisinde de ortak olmasından kaynaklanır. *Dîvân*’da rakip-köpek nitelemesinin geçtiği beş beyitten birinde hiçbir sebep belirtilmeden, sadece hakaret amacı ile rakip için bu benzetme yapılır. Diğer beyitlerde sevgilinin mahallesinin köpeği olduğu için başka köpeklerden daha değerli bulunarak, rakibe aziz bir dost gibi saygı duyulur. Hatta sevgilinin yanında köpek rakip övülerek ona yüce bir

değer biçilir, Cem'in kadehine karşılık tercih edilir ve sarhoş hâlde ayağına düşmek yücelik olarak nitelendirilir:

Şadre geçürdüm ite ite seg rakibini

Yârûñ yanında ululayup ' izzet eyledüm (G.281-2)

Rakibin eşek olması, sevgilinin eziyetinin taşınması zor bir yüke teşbihi ile ilgilidir. Böylece âşğın bütün acılardan uzak durmak isteği ve bunları rakibe yükleme arzusu ifade edilir:

' Aşğ ehli taħammül idemez bār-ı cefāña

Ol yük yine ađyār olacak merkebe maħşūs (G.229-4)

Başka bir beyitte ise rakip, yine aşğılama amacıyla maymuna benzetilir:

N'ola meclisde rakib eyler ise şādılık

Döndi maymuna ki topa tütıla yer yerden (G.309-4)

9.2.3.Ru-siyah:

Yüzü kara sıfatı, açıkça rakibe hakaret etme amacı ile kullanılmıştır. Ayrıca kahve ve rakibin yüzü ile ilgi kurulur:

Ķahve-i kışr-ı Yemen oldu rakib-i rü-siyāh

Duħter-i pîr-i muğān bir çehresi gülgün nigār (G.127-4)

9.2.4.Eşrar, na-bekâr, yaman, denî, har, ırk, a'da, mukallid, bî-mezak, ordu:

Bütün bu benzetmeler, rakibin âşğın gözündeki değerini gösteren kullanımlardır. Rakip, sadık âşıklar karşısında "kötü niyetli"; sevgiliyle günlerini geçiren bir "işsiz"; yahşı (iyi,güzel) âşıkla bir tutulmaması gereken "yaman (kötü); alçak"; gül yanaklı sevgilinin hiç yanından ayrılmayan, sevgiliye ulaşmak isteyen âşıkları yaralayan "diken"; âşık tarafından katledilmek istenen bir "ırk"; âşğın elinde oku ile beklediği "düşman"; aşk mücevherini halka açıklayan bir "taklitçi"; meyhaneyi boş bir yer sanan ve

şaraptan tat alamayan bir “zevksiz”; âşıklar ile savaşıyan bir “ordu” olarak nitelendirilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TABIAT

1.KOZMİK ÂLEM

1.1. Gökyüzü (Felek, Eflâk, Çarh, Gerdun, Sema, Asuman, Gök, Hırmen, Sipih)

1.1.1.Gökyüzü İle İlgili İnanışlar ve Görüşler (Arş, Arş u Kürsi, Arş-ı A'la)

Hisâlî *Dîvânı*'nda “felek, eflâk, çarh, gerdun, sema, asuman, gök, hırmen, sipih” gibi isimlerle söz konusu edilen gökyüzü, eski astronomi anlayışına göre ele alınır. Buna göre felek yedi (ya da dokuz) katlıdır. Her bir katta bir yıldız bulunur. Bu yedi yıldızın çeşitli şekillerde dünyaya ve dünyadaki her türlü varlık üzerinde derin etkileri vardır. Bu tesirden dolayı dünyadaki çeşitli olaylar, feleğin işiymiş gibi ona yüklenmiş ve insanlar Allah'a karşı duramadıkları, kaderlerine isyan edemedikleri için her türlü şikâyet, karşı çıkış ve sızlanmalarını feleğe yöneltmişlerdir. Felekten şikâyet etmeyen şair yoktur. Hisâlî de pek çok beyitte, sevgilinin vefasızlığına karşı sitem eder. Ayrıca feleğin cahil insanlara karşı vefalı olduğunu belirtirken, fazilet sahibine eziyet ettiğini söyler:

Çarhuñ vefası dünyede nâdân u câhile

Cevr ü cefası fâzıl-ı dehr ü feridedür (G.171-5)

Felekler şunlardır:

1.Kamer, 2.Utarid, 3.Zühre, 4.Şems, 5.Mirrih, 6.Müşteri, 7.Zühal, 8.Felekü'l-Bürûc (Burçlar), 9.Felek-i Atlas. Bu dokuz felekten ilk yedisine “Seb'a-i Seyyare” denir. Bunların her birinde birer gezegen bulunur. Felekü'l-Bürûc'da sabit yıldızlar vardır. Felek-i Atlas'da ise herhangi bir yıldız ya da gezegen yoktur. Felekü'l-Eflâk, Felek-i A'zam, Felek-i A'la, Arş da denilen bu gökte; Hamel (Koç), Sevr (Boğa), Cevza (İkizler), Seretan (Yengeç), Esed (Aslan), Mizan (Terazi), Akrep, Kavs (Yay), Cedi (Oğlak), Sünbüle (Başak), Delvi (Kova) ve Hut (Balık) adlarıyla anılan on iki burç

vardır. 179 Felekü'l-Atlas, diğer feleklerin aksine doğudan batıya doğru hareket eder. 180

Hisâli “dokuz peyman” ile dokuz kat feleğe şu şekli işaret eder.

Bu nüh humuñ şarâbı virmez aña neşve vü hâlet

Çoğuz peymâne bir demde içer mestâneeler vardur (G.123-3)

Nüh-sipihruñ arhı kâlkâni taħammül idemez

Göklere pertâb idicek nâle-i şeb-girümüz (G.185-4)

Feleklerin hareketli oluşlarını Hisâlî, iki gün yerlerinde duramadıkları ve kararsızlık özelliğini taşıdıkları şeklinde ifade eder:

Devlet-i dünyâya mağrur olmaz ehl-i tecrübe

Çarh geçer vü iki gün olmaz dem-â-dem bir karar (G.73-4)

Dîvân'da özellikle anılan göklerden biri dördüncü felektir. Hz. İsa'nın göğe yükselme olayının hatırlatıldığı bu beyitlerde, peygamberin ancak bu kata kadar çıktığına işaret edilmiş olur:

Başuñ irgürseñ eger rıf atile eflâke

İndürür nâkıd-ı çarh-ı felek âhir hâke (G.422-1)

Meskenetle yüzüni eyle berâber hâka

Başuñ irsün dir iseñ rıf atile eflâka (G.385-1)

Felekde yer idüp gün gibi kağ -ı pâyeye eylersin

Mesih-âsâ düşerseñ ' âlem-i tecrid ü itlâka (G.414-3)

179 İpekten, Haluk, *Fuzûlî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Akçağ, Ankara, 1996, s.227-228.

180 Sefercioğlu, Nejat, *Nev'î Dîvânı'nın Tahlihi*, Akçağ, Ankara, 2001, s.345.

Şair, kendi niteliğini övmekte de feleklerin özelliklerinden yararlanır. Himmetinin yüce olduğunu, alçağa tenezzül etmediğini, bu sebeple yerinin “eflâk-ı hüner” olduğunu belirtir:

Yücedür himmetüm alçağa tenezzül itmem

Yerüm eflâk-ı hüner merd-i Hümâ-hemtâyam (G.289-3)

Sevgilinin âşığın ahlara karşı ilgisiz kalışı, ahlara “çarh-ı berin”e kadar ulaştığı; ancak onun kulağına gitmediği şeklinde ifade edilir. Göğün en yüksek noktası demek olan “çarh-ı berin” terkibi ile övülen kişinin yüceliği ifade edilmiş olur:

Güş urmadı yâ irmedi güşına o mâhuñ

Âhum irişürken dün ü gün çarh-ı berine (G.406-2)

Beyitte yer alan “devr-i felek” kullanımı ile “Çarh-ı Atlas” dışındaki feleklerin batıdan doğuya dönüşlerine, bu esnada yıldızların da sürekli hareket edişlerine işaret edilir. Meclisteki kadehin elden ele dönüşü ile göklerin hareketleri ve kadeh-gökyüzü arasındaki renk benzerliği bu benzetmede rol oynar:

Gelsün piyâle gerdişe devr-i felek-mişâl

İtsün şürâhi bezmde kılkül zamânıdur (G.176-3)

Sevgilinin güzellik, naz ve yücelik makamının derecesini ifade için onun “burc-ı felek” de Keyvan (Zuhal) yıldızını mesken edindiği söylenir (Bkz. Burçlar). Feleğe şeklinin eğriliğini ifade etmek için “ham, kec-rev” gibi sıfatlar yakıştırılırken, bu benzetmede insanların çektiği eziyetin de payı vardır. Beyit Hz Hüseyin’in şehit edilmesi üzerine şairin duyduğu ölüm acısını anlatan mersiye vasfındaki gazelden alınmıştır:

Ġamı bârın o mazlûmuñ Ğişâlî çekmeden her-bâr

Zemînüñ cismi fersüde sipihrüñ kâmeti hamdur (G.93-6)

Ṭālī' ü baḥtum zebūn u yıldızum düškün ḳatı

Yār mihr itmez felek kec-rev zamāne bī-vefā (G.2-4)

Tasavvufî inanışta âlem, Allah'ın nur şeklinde tecellisidir. Allah en küçük varlığa kadar her şeye hâkimdir. Âlemdeki varlıklar birbirlerinden ayırırlar. Gözle görülen âlem, akıl ile bilinebilir. Tahtü'l-kamer; yani ayın altındaki âlemler duyular ile anlaşılabilirler. Ancak çeşitli varlıkların yer aldığı felekler âlemi, herkes tarafından anlaşılabilir. Bunun için kalp gözüne ihtiyaç vardır. Allah, âlemlerin yaratıcısı ve sahibidir. Hisâlî beyitte, âlemde her şeyin Allah'tan geldiğine inandığı için eşyada Allah'ın gün gibi açık olduğunu ifade eder:

Yaradan 'arş u kürsi on sekiz biñ 'âlemi Ḥaḳdur

'Ayāndur gün gibi şun'ı Ḥisālî cümle eşyāda (G.420-6)

1.1.2.Gökyüzü Üzerine Teşbih ve Mecazlar

1.1.2.1.Sarraḳ, nakıd, gaddar:

Şair feleği, inci alıp satan bir sarraf olarak hayal ederek, kıymetinin bilinmediğini söyler:

Ḳıymet-i gevherümi bilmedi şarrāf-ı felek

Pîlverle dürri bir 'add ider oldı her-bār (K.-56)

Nakıd, bir şeyin iyisini kötüsünden ayıran, ayarcı demektir. Şair feleğin, eksik ve olgun insanları bir tuttuğu için "kâmil ayar" olmadığını söyler:

Nāḳış ü kāmili ṭutmazdı berāber her dem

Nāḳıd-ı çarḫ-ı felek olsa eger kāmil 'ayār (K.-57)

Şair, kendisini güzel nağmeler söyleyen bir kuşa benzettiği için, feleği onu kafese koyan bir gaddar olarak niteler:

Benüm ol murğ-ı hoş-elhān-ı gülistān-ı elem

Ḳafese ḳoya anı lu' bile çarḫ-ı ḡaddār (K.-55)

1.1.2.2.Ayna, defter, kalkan:

Feleğin aynaya benzetilmesinde, gökyüzü ile ayna arasında renk, şekil ve parlaklık benzerliği vardır. Gökler ayna gibi saf ve parlaktır. Ayna ile gönül arasında kurulan ilgi sonucunda gökyüzü ile de benzer bir nokta bulunur. Allah'ın tecelli ettiği iki yer vardır: gökyüzü ve kalp. Kalbe konan tozlar, Allah'ı idrak etmekten uzaklaştırır. Şair, gökleri bir insan gibi düşünerek onun ayna kalbine toz konmamasına istemektedir:

Nitekim şâf u mücellâ ola mir'ât-ı felek

Çonmasun âyine-i çalbüñe 'âlemde çubâr (K.94)

Gökyüzünün deftere benzetilmesinin sebebi, düz, geniş ve katlarının üst üste olmasıdır. Ayrıca insanların amellerinin deftere yazılması bu benzetmenin nedeni olabilir. Çünkü felekler insanların davranışlarında rol oynar. Bunlardan başka; âşığın ahının kalem oluşu ve gönlünün delilik yazısını yazan bir insana benzetilmesi sebepler arasında sayılabilir:

Dil-i dîvâne Hîşâlî iderek meşç-i cünün

Düd-ı âh ile yazup çarha çaralar nice bir (G.51-5)

Âşığın oka benzeyen ahlalarının sevgiliye ulaşacağı kaygısı ile felek, oklara kalkan olur. Şair, bu oklardan korunmak gerektiğini; çünkü gökyüzü kalkanının, geceyi tutan ahlara dayanamayacağını söyler:

Hîşâlîñün hadeng-i nâlesinden ihtirâz eyle

Ki döymez çarhı çalkanı sipihrûñ âh-ı şeb-gîre (G.367-5)

1.1.2.3.Kasr, burc, atlas, kubbe:

Gökyüzünün kasra benzetilmesinin sebebi, yükseklik ve insanları barındırma özelliklerini taşımasıdır. Âşığın ahlalarının felek kasrını karma karışık etmesine rağmen, sevgilinin taş kalbine işlemediği ifade edilir:

Âhum ki felek çasrını zîr ü zeber eyle

Ol seng-dilüñ çalbine birgün eşer eyle (G.58-1)

Burçların insanların kaderlerini, davranış ve kişiliklerini etkilediği inancından yola çıkarak âşık, “burc-ı felek”ten onun gibi temiz bir mücevherin gelmediğini söyler:

Senüñ zātuñ gibi burc-ı felekden
Vücūda gelmedi pākīze gevher (G.164-4)

Gökyüzünün sade hâlinden yola çıkarak felek, atlas kumaşına benzetilir ve güzellik burcunun ayına felek atlasının elbise olacağı belirtilir:

O mäh-ı burc-ı hüsne ol nihâl-i bâğ-ı Rıdvāna
Hişālī atlas-ı çarḥ-ı felek āvāre hil’ atdür (G.57-5)

Yuvarlaklık ve yükseklik itibariyle kubbeye benzetilen felek, melek sevgilinin yanağının güneşi ile aydınlanır:

Pertev-i mihr-i ruḥuñla oldı pür-nür ey melek
Ser-be-ser rüy-ı zemīn ü ḳubbe-i çarḥ-ı felek (G.242-1)

1.1.2.4.Sitemkâr:

Felek, insanların kaderlerine etki edebildiği ve insanlara eziyet etmeği sevdiği için sitemkâr olarak nitelenir:

Pāmāl idüp erbāb-ı dili ‘ aksine gerdiş
Ġayrıya degül çarḥ-ı sitem-kāra münāsib (G.21-3)

1.1.2.5.Hankeh, tekye, sagar, tokuz peyman, saki:

Gökyüzünün tekyeye benzetilmesinin nedeni; güneş ve ayın, sevgilinin ay yüzü etrafında iki abdal olarak nitelendirilmesidir:

Mäh u mihr-i felek ‘ aşkı ile ol meh-rūnuñ
İki abdālī imiş ḥānḳah-ı gerdūnuñ (G.251-1)

Feleğin kadeh olarak hayal edilmesinde, şafağın kırmızı rengi dolayısıyla şaraba, yıldızların mezelere ve ayın sakiye benzetilmesi yer alır. Ayrıca kadeh gibi gökyüzü de yuvarlaktır:

O mihr-i 'âlem-ârâ 'ıyş u nüş itdükçe bezminde

Felek sâgar şafağ mey nuql encüm mâh sâkîdür (G.85-3)

Gökyüzünün "tokuz peymane" olarak nitelendirilmesi onun dokuz kat oluşuna, kadeh-gökyüzü arasındaki şekil ve renk benzerliğine dayanır:

Bu nüh humuñ şarâbı virmez aña neşve vü hâlet

Ûokuz peymâne bir demde içer mestâneler vardur (G.123-3)

Bir beyitte de felek, harabat ehline içki sunan saki olur:

Elinden ayađı dūşmez harâbât ehlinüñ ammâ

Bize şunmaz felek bir iki üç ğassâleden ğayrı (G.441-3)

1.1.2.6.Dev:

Felek, insanları hile ile aldattığı, onların kaderleri ile oynadığı için Hz. Süleyman'ı kandırarak elinden mührü alan dev olarak nitelendirilir:

Felek alup hükümet mührini elden Süleymānuñ

Döñüp 'aksine sürdürdi nice dem dīve dīvānı (G.444-3)

1.1.2.7.Zen, karı (Zen-i çarh), pir (Pir-i çarh), pire-zen:

Felek âşığın değerini bilmeyen bir kadına benzetilirken, renk bakımından saç ile gece arasında ilgi kurulur. Felek, gece indiği zaman siyah saçlı bir kadın; ama akli kısa, saçı uzun bir kadın olarak hayal edilir. Şair, "Akıllı bir hırsız olsaydı, gözyaşı parasını alırdı." fikri ile sevgiliden ilgi beklediğini ifade eder:

Zen-i çarh 'aklı kısa saçı uzun karı imiş

Nağd-i eşküm siler idi eger olsa 'ayyār (K.-58)

Gökyüzündeki yıldız, ay ve güneş, tekke pirinin göğsündeki yaralara benzetildiği için, felek "pir-i çarh" olarak nitelenir:

Dāğ-ı mihr ü mäh u encümle tenin zeyn eylemiş

Tekye-i gerdünda p̄r-i çarḥ ‘aceb abdāldur (G.103-2)

Pire-zen, kocakarı demektir. Felek yaşlanmış bir kocakarıdır; ama gönül Mecnun gibi çöllere düşse de ona sevgisini vermemiştir:

Merd imiş virmedi dil p̄re-zen-i gerdüna

Düşdi Mecnūn gibi dīvāne gönül hāmūna (G.419-1)

1.2.Yıldızlar (Yıldız, Kevkeb, Necm, Nücum, Encüm, Ahter, Sitare)

1.2.1.Genel Olarak Yıldızlar

Yıldızlar genellikle renkleri, şekilleri, parlaklıkları açısından ele alınırken, “yıldız, ahter, nücum, necm, encüm, sitare, kevkeb” adlarıyla anılırlar.

Yıldızlar sabaha kadar gökyüzünde parladıkları için uyanık olarak nitelendirilir ve âşğın ayrılık gecelerinde uykusuz kalışları sonucunda yıldız saydığı belirtilir. Göz ile yıldız arasında kurulan şekil benzerliğinin bu konuda rolü vardır:

Derd-i firāḡuñ ile girmez gözüme uyḡu

Tā şubḡ olunca her şeb yıldız şayar semāda (G.410-2)

Şair, övülen kişinin bahtının, hiç sönmeyen yıldızlar gibi “baht-ı bîdar” olmasını ister:

Āfitāb-i hüner ü mäh-ı cihān-tāb-ı kemāl

Encüm-āsā kim odur mālīk-i baht-ı bîdār (K.-26)

Yıldız, sevgilinin güzelliğini anlatmada karşılaştırma unsuru olarak da kullanılır. Sevgilinin uzun boylu oluşuna işaret eden beyitte âşık, “Sevgili gökyüzünün atlas kumaşından yapılmış altın işlemeli elbiseyi giyince yıldızlar yere düşer.” ifadesinde kıyamet gününü hatırlatır. Kur’an-ı Kerim’in bazı surelerinde kıyamet alâmeti olarak yıldızların gökyüzünden

düşmesi gösterilir.¹⁸¹ Boy ile kıyamet arasında kurulan ilginin sonucunda, sevgilinin salınmasıyla kıyamet kopacak ve yıldızlar düşecektir:

Aṭlas-ı çarḥ-ı felekden ḥil' at-ı zerrīn idüp

Ḳāmet-i bālāña giyseñ iy bülend aḥter düşer (G.53-4)

Yıldızların parlak oluşları çeşitli unsurların onlara benzetilmesine neden olur. Âşığın çektiği ateşli ahlara gökyüzüne yükselmesi ile kıvılcıklar gökyüzünün süsü olur ve şair bunların yıldız zannedilmemesi gerektiğini ifade eder. Ayrıca sabahleyin yıldızların kayboluşu ile sevgilinin gün yüzüne çıkışıyla gözyaşlarının bitmesi arasında ilgi kurulur. (Bkz. Âşık; Gözyaşı)

Yıldızların yön tayininde kullanılışına işaret edilir. Beyitte hacılar yıldızla Kâbe'nin yolunu bulurlarken, âşık sevgilinin mahallesini bulmak için gözyaşlarını rehber yapmıştır: (Bkz. Âşık; Gözyaşı):

Nitekim Ka' beye encümle varur sa' y iden ḥuccâc

Benümde kūy-ı yâra eşküm-âsâ reh-nümünüm var (G.175-4)

Eski inanışa göre, yıldızların bazıları uğurlu, bazıları uğursuzdur. Bu yüzden yıldız için "necm-i saadet" nitelendirilmesi yapılır:

Mâderüme bedr olsa peder mihr-i cihân-tâb

Ey necm-i sa' âdet bedelüñ yoḡ ḥasebile (G.416-4)

1.2.2. Yıldızlar Üzerine Teşbih ve Mecazlar

1.2.2.1. Meze (Nukl):

Gökyüzü çadır olarak düşünüldüğü için, bu kubbenin altında kurulan içki sofrasında kırmızılık açısından şafak şarap, çokluk ve parlaklık itibarıyla yıldızlar meze olarak hayal edilir:

¹⁸¹ Mürselât, 77/8; Tekvîr, 81/2-3; İnfîtâr, 82/1-2; İnşıkak, 84/1.

O mihr-i 'âlem-ârâ 'ıyş u nüş itdükçe bezminde

Felek sâgar şafağ mey nuğl encüm mâh sâkîdür (G.85-3)

1.2.2.2.Dağ (Yara):

Şekil ve renk açısından sinedeki yaralar güneş, ay ve yıldız benzetilir. Şaire göre bu olayda şaşılacak bir durum yoktur. Çünkü dünya bir tekke, feleğin piri ise abdaldır:

Dâğ-ı mihr ü mâh u encümle tenin zeyn eylemiş

Tekye-i gerdünda pîr-i çarğ 'aceb abdâldur (G.103-2)

1.2.2.3.Serir:

Sultan sevgilinin parlak yanağı güneş, ay ve yıldızlar onun tahtı olarak hayal edilir.

Cihânı pertev-i mihr-i ruhuñla eyleyen pür-nür

Sipihri mâh u encümle saña zerrin serir itdi (G.445-2)

1.3.Burçlar

Burç kelimesi, gökteki yıldız burcu anlamında ve genellikle sevgilinin güzellik, makam, zat, ayrılık, kavuşma gibi bazı özelliklerini nitelendirmekte kullanılır. "Burc-ı felek, burc-ı hüsn, burc-ı firkat, burc-ı visal" gibi sözlerle bahsedilen burçlardan "Kavs" (Yay) ve "Gejdüm" (Akrep), sözlük anlamlarıyla ilgili kullanılarak sevgilinin kaş ve yayına benzetilir.

Hadeng-i gamzeñi beñzetsem olur ey kemân-ebrü

Fezâ-yı sînde kavs-i kazâdan atılan tîre (G.391-4)

Hişâlî mâr-ı gejdüm düm şekildür kâkül-i dilber

Velîkin heft-ser bir ejdehadur zülf-i piçide (G.403-6)

1.4.Seyyareler

1.4.1.Zuhal:

Yedinci felekte yer alan bir yıldızdır. Güneş sultanının hazinesi olarak hayal edilen Zuhal, en uğursuz yıldız olarak düşünülür. Siyah renge sahiptir. Bu burca dahil olan insanların yalancı, korkak, cahil, hasis ve ahmak olduklarına inanılır. Yedinci felekte olduğu için bütün yıldızlardan en yüksekte bulunur. ¹⁸² Bu yüzden sevgilinin makamı “menzil-i Keyvan” olarak nitelendirilir:

Gün gibi irdüñ sipihre ‘ izz ü nâz ü hüsñile

Meskenüñ burc-ı felekde menzil-i Keyvân olup (G.22-5)

1.4.2.Müşteri:

Altıncı felekte yer alan yıldızdır. Güneş sultanının kadısıdır. En uğurlu yıldız sayılan Müşteri'nin etkisinde doğanlar zarif, mutlu, iyi huylu ve talihli olurlar. ¹⁸³ Kelimenin sözlük anlamı da düşünülerek Hz. Yusuf'un pazarda satılması olayına telmih yapılmıştır:

Mısr-ı hüsñ içre hırâmânî hırâmânî gezer

Müşterisin güyiyâ ol Yüsuf-ı Ken‘ân arar (G.130-4)

1.4.3.Güneş (Şems, Mihr, Afitab, Güneş, Hurşid)

1.4.3.1.Genel Olarak Güneş:

Dördüncü felekte yer alan ve bütün yıldızların sultanı olarak nitelendirilen güneşin etkisinde doğanların zeki, güçlü, başarılı, sanatçı, eğlenceye, zevke ve gösterişe düşkün insanlar olduklarına inanılır. ¹⁸⁴ Genellikle sevgilinin yüzü için kullanılan benzetmeliklerden biri olan güneş, sadece bir beyitte “gezegen” anlamında kullanılmıştır. Şekil itibariyle yuvarlak, renk bakımından sarı ve parlak oluşu, yüze de bu özelliklerin

¹⁸² İpekten, Haluk, Bâki, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Akçağ, Ankara, 1998, s.69.

¹⁸³ İpekten, Haluk, a.g.e., s.68.

¹⁸⁴ İpekten, Haluk, a.g.e., s.71.

yüklenmesine sebep olur. Bazı beyitlerde sevgilinin yüzü gökteki güneşi bile gölgede bırakır. Bazen yüze düşen saçlar, güneşin önüne geçmiş bulutlar gibi hayal edilir. Güneşin Dünya'ya hayat verdiği gibi yüzün de âşıklara can verdiği ifade edilir. Devrettiği için, sevgilinin âşığa yüzünü her zaman göstermemesi arasında ilgi kurulur. (Bkz. Sevgili; Yüz ve Yanak)

Güneş, bir yıldız olarak bahsedildiği beyitlerde az da olsa benzetmelik görevini üstlenir. “Çadır ipi, çıra, pervane, yara, abdal” gibi sıfatlarla anılan güneşten, goncaları açtıran bir güç kaynağı olarak da bahsedilir:

Her nâ-şüküfte-goncaları âfitâb açar
Zirâ hicâb-ı tâzeyi câm-ı şarâb açar (G.110-1)

Işık saçtığı için altın elbise giymiş birine benzetilir:

Kamerî yaqâlu bir hil' at-i zerrîn giyinür
Mâh u hürşîd-i cihân-tâb-ı felek leyl ü nehâr (K.-44)

1.4.3.2.Güneş Üzerine Teşbih ve Mecazlar

1.4.3.2.1.Zer-tınab, çadır, Hz. Ali:

Güneşin renk itibariyle altına benzetilmesinin sebebi ona verilen değerdir. Gökyüzünün bir çadır olarak düşünülmesi, güneş ışıklarının çadır ipine benzetilmesine neden olur:

Hişâlî zer-tınâbı şa' şa' a vü şemsesi hürşîd
Ser-â-ser atlas-ı çarh-ı felek gül-gün oğâgumdur (G.49-5)

Güneş, bahar manzarasının anlatıldığı bir başka beyitte padişah çadırına benzetilir:

Yine şâh-ı bahâr 'ıyş itmek ister şahn-ı gülşende
Kuruldı şemse-i zerrîn ile çetr-i hümâyûnı (G.451-3)

Güneş tek ve benzersiz olduğu ve ona verilen değerinin büyüklüğünden dolayı, Hz. Ali için benzetme unsuru olur:

Ey sipihr-i sînedede mihr-i dirahşânum ‘Alî

V’ey serîr-i cân u dilde şâh-ı zî-şânum ‘Alî (G.466-1)

1.4.3.2.2.Çerağ:

Feleğin renkli bir otağa benzetilmesi, ay ve güneşin o çadırı aydınlatan iki çerağ olması hayaline neden olur:

Gül-gün şafağ felekde rengîn otağın olsun

Mihr ü mehi cihân-tâb iki çerâğın olsun (B.-38)

1.4.3.2.3.Dağ:

Yara-güneş benzetmesinde renk ve şekil ortaklığı söz konusudur. Beyitte Dünya tekke, gökyüzü pir, ay ve güneş de pirin göğsündeki yaralardır:

Dâğ-ı mihr ü mâh u encümle tenin zeyn eylemiş

Tekye-i gerdünda pîr-i çarğ ‘aceb abdâldur (G.103-2)

1.4.3.2.4.Abdal, solak:

Gökyüzündeki güneş ve ayın devr etmeleri, güzel bir sebebe bağlanarak, ay yüzlü sevgilinin aşkıdan dötüp duran iki abdala benzetilir:

Mâh u mihr-i felek ‘aşkı ile ol meh-rünüñ

İki abdâlî imiş hânçah-ı gerdünüñ (G.251-1)

Solaklar padişahın atının sağ tarafında yürüyen ve oklarını sol elleriyle tuttukları için bu adı alan hizmetkârlardır. Hisâlî, kendisini aşkın şahı ilan ettikten sonra, ayı ve güneşi atının yanında yürüyen, altın işlemeli börk giymiş solaklara teşbih etmiştir. (Bkz. Padişah ve Çevresi; Solak)

1.4.4.Zühre (Nahid)

Zühre yıldızı üçüncü felektedir. Güneş sultanının çalgıcısı ve rakkasesidir. Küçük uğurlu yıldızlardandır. Etkisinde doğanların güzel, âşık,

zarif ve zevk sahibi insanlar olduklarına inanılır. ¹⁸⁵ Beyitlerde çok parlak bir yıldız olduğu için sevgilinin yanağı “şem-i Nahid”e benzetilirken, Zühre belâ meclisinde gönlün feryatlarını duyunca elinden çengisini düşüren bir çalgıcıdır:

Zühre düşürdi çengin elinden figânile

Bezm-i belâda gûş idüp ey dil sürûdumuz (G.209-3)

N’ola pervâne-veş yansa yakılsa şevk ile ‘uşşâk

‘İzâruñ pertevin teşbîh iderler şem’-i Nâhîde (G.411-3)

1.4.5.Ay ve Ayla İlgili Unsurlar

1.4.5.1.Ay

Ay birinci felektir. Dünya’ya en yakın olan ay, orta uğurlu, güneş sultanının veziri ve beyaz renklidir. Bu ayın etkisi ile doğanların, hayalci, kararsız, zayıf ve kendilerini beğenen insanlar olduğuna inanılır. ¹⁸⁶ *Divân*’da genel olarak, sevgilinin yüz, yanak ve alınının benzetme unsuru olarak kullanılır. “Meh-ru, meh-lika, meh-cebin” gibi ifadelerle kastedilen sevgilidir. Ayın parlaklığı ile sevgilinin yanağı, yüzü ve alını arasında ilgi kurulur. (Bkz. Sevgili; Yüz ve Yanak; Alın)

Feleğin kadeh, şafağın şarap, yıldızın meze olarak hayal edildiği beyitte, ay meclisin sakisidir:

O mihr-i ‘âlem-ârâ ‘ıyş u nüş itdükçe bezminde

Felek sâğar şafağ mey nuğl encüm mâh sâkîdür (G.85-3)

Ayın yeni ay şeklini alması, bayramın geldiğine işaret eder. Böylece içki yasağı ortadan kalkmış, şarap küpünün kilidi açılmıştır:

¹⁸⁵ İpekten, Haluk, a.g.e., s.64-65.

¹⁸⁶ İpekten, Haluk, a.g.e., s.63.

Açdı kufılın zer anahtar ile humuñ mäh-1 nev

İrdi ‘ işret demi rindâne nidâ eyleyelüm (G.293-2)

Ayın devretmesi gökyüzünün kararsız oluşuna bağlanmıştır:

Hişâlî bir qarâr olmaz sipihrüñ gerdiş ü devri

Hilâli mäh-1 bedr idüp döner bedri hilâl eyler (G.116-5)

Şafak bade, yıldız meze, ay da esrar içenlerin kullandığı bir tür nargiledir:

Şu deñlü bâde-nüşam kim elümden cäm-1 Cem düşmez

Şafağ bâde vü encüm nuql u meh zerrin kabağumdur (G.49-3)

Bunlar dışında ay için yapılan teşbih ve mecazlar güneşle aynıdır. Ay, gökyüzü otağını aydınlatan bir çerağ; aşk şahının yanında yürüyen bir solak; sevgilinin yanağının etrafında dönen pervane; felek pirinin göğüs yarası; ay yüzlünün aşkı ile dönüp dolaşan bir abdal; sultan sevgilinin altın tahtıdır.

1.4.5.2.Yeni ay (Hilâl):

Şekli ve rengi dolayısıyla çeşitli benzetmelere konu olan hilâl, genel olarak sevgilinin kaşına benzetilir. Yeni ayın çıkması bayramın müjdesi olarak kabul edilir ve beyitlerde hilâlin görünüşü ile içki yasağı sona ermiş olur. Şekil olarak eğri olduğu için hilâl, kılıca ve altın kılıflı hançere benzetilir:

Mäh-1 nev bir hançer-i zerrin-ğılâf u tîğıdur

Atlas-1 çarh-1 felekden hil’at-i dîbâsı var (G.183-3)

1.4.5.3.Dolunay:

“Mah-1 bedr, mah-1 çar-deh, bedr” adlarıyla anılan dolunay, sevgilinin yüzü ile şekil, renk ve parlaklık açısından ilgi kurularak söz konusu edilir. (Bkz. Sevgili; Yüz ve Yanak)

1.4.5.4.Ay tutulması (Husuf):

Sadece bir beyitte geçen ay tutulması, sevgilinin ışık saçan güneş yanağının görünmesi ile ayın tutulduğunu ifade etmek için kullanılır:

Görince pertev-i mihr-i ‘izāruñ gün gibi rüşen

Ziyāsına husūf irüp götürdi mäh-ı tábānı (G.499-3)

1.5. Işık, Aydınlık (Şule, Ziya, Tab, Pertev, Fer, Lâmi, Işık, Lem’a)

“Mihr-i ziya-güster, mah-ı taban, pertev-i mihr-i ruh, pertev-i envar-ı Huda, pertev-i ruhsar u cebin, şem-i ruy” gibi tamlamaların da ifade ettiği şekilde ışık kaynağı olarak gösterilen unsurlar; güneş, ay, âşığın ahları, yanak, alın, mumdur. Işıkla ilgili yapılan benzetmeler sınırlıdır. Bütün dünyayı gece ve gündüz dolaşıp, sevgilinin perçemini yalayıp geçtiği için rüzgâra;

Ey Hışālī rüz u şeb bād-ı ziyā

Kākül-i dilber hevāsında yeler (G.158-5)

Zühre yıldızına;

N’ola pervāne-veş yansa yağılsa şevk ile ‘uşşāk

‘İzāruñ pertevin teşbīh iderler şem’-i Nāhīde (G.411-3)

bir zümrenin adı olan Işık kelimesinin sözlük anlamı hatırlatılacak şekilde kullanılması ile dünyayı dolaşan bir dervişe ve ahlardan çıkan ışıklar âşığı koruyacak bir tür silaha benzetilir:

Mihr-i ruhuñla mäh ki tábān olup gezer

Güyā Işıkdur ‘ālemi sultān olup gezer (G.63-1)

Şerār-ı nār-ı āhumdan çıkan her şu‘le-i cān-süz

Neberd-i haşm için elde birer yalıñ yarağumdur (G.46-3)

1.6. Karanlık (Zulmet, Karanlık)

Karanlık renk açısından sevgilinin saçları, âşığın kara bahtı, ayrılık gecesi, Hızır, İlyas ve İskender’in Ab-ı Hayat’ı aradıkları Zulemat ülkesi ile

ilgili olarak söz konusu edilir. Karanlık hakkında herhangi bir benzetme yapılmaz.

1.7.Gölge (Saye, Zıll, Zılal)

Gölge, âşığın güçsüzlüğünü ve sevgilinin peşini hiç bırakmayan rakibi ifade etmek için kullanılır. Ayrıca saç, perçem ve sevgilinin gölgesine sığınıp ağa gibi böbürlenene; servi sevgilinin gölgesini isteyen ve bunu Allah'ın gölgesi olarak vasıflandıran âşığa; sevgiliye âşık olan bir kişi gibi düşünülen gölgeye işaret etmek için, gölge ile saydığımız bu unsurlar arasında ilgi kurulur.

1.8.Diğer Kozmik Unsurlar

1.8.1.Gökkuşığı (Kavs-i kuzah):

Şekil yönünden sevgilinin kaşlarına benzetilmektedir:

Seyr idüp kavs-i kuzah ebrûnı kıddin kıldı lām

Döndürüp cismin hilâle mâh-ı nev virdi selām (G.287-1)

1.8.2.Evc, hale, ufuk:

Evc, her yıl 21 Nisan'da gerçekleşen, güneşin Dünya'dan en uzak olduğu noktadır. Bir şeyin en uç noktasını ifade etmekte kullanıldığı için sevgilinin güzelliğinin benzetilene olur:

Pertev-i mihr-i ruhuñdur 'âlemi pür-nür iden

Gün gibi evc-i hüsünde mâh-ı tâbānum 'Alî (G.466-2)

Hale, bazı geceler ayın etrafında oluşan beyaz halkadır. *Dîvân*'da sadece bir beyitte geçen hale, dolunayla birlikte kullanır. Sevgilinin yüzü dolunay, ayva tüyleri ise hale olarak hayal edilir ve bunlar güzellik olarak nitelenir:

İhâta eylemiş hâle-şîfat pîrâmen-i hüsün

Hañ-ı ruhsârıdur ol mâh-ı bedrûñ var ise hâle (G.424-4)

Dîvân'da ay, güneş, ziya gibi unsurlarla birlikte anılan ufuk, sevgilinin ay ve güneş yüzünün ufukları aydınlattığını ifade eden beyitlerde yer eder:

Mihr-i ruhuñ âfâka ziyâ virdügi her-bâr

Ey alnı kamer gün gibi meşhûr-ı cihândur (G.140-3)

2.ZAMAN VE ZAMANLA İLGİLİ UNSURLAR

2.1.Zaman

2.1.1.Genel Olarak Zaman

“Zamane, vakt, dehr, hengâm” ve tevriyeli olarak “rüzgâr” kelimeleri ile ifade edilen zaman; fitne sahibi, bazen cefa, bazen safa veren, durmadan devreden ve kendisinden şikâyet edilen bir unsur olarak karşımıza çıkar. Ayrıca “güzellik zamanı, güzellik vakti, gül zamanı, işret zamanı, kulkul zamanı, gulgul zamanı, mül zamanı, tahammül zamanı, imdad u himmet vakti, aşub-ı dehr, hengâm-ı bahar, eyyam-ı bahar, hengâm-ı musibet, hengâm-ı gül, hengâm-ı ıyş, zevk u safa hengâmı” gibi tamlamalarla âşığın zevk ve acı dönemlerine, “Süleyman-ı zaman ve padişah-ı vakt” ile sevgiliye; “zamanın Rüstemi” ifadesi ile âşığa işaret edilir.

2.1.2.Zaman Üzerine Teşbih ve Mecazlar

2.1.2.1.Bî-vefa, kazibe (Yalancı):

Âşık bahtının zayıf, yıldızının düşkün olmasını feleğin eğriliğine, zamanın vefasızlığına bağlar:

Ṭâli' ü bahtum zebûn u yıldızum düşkün kıatı

Yâr mihr itmez felek kec-rev zamâne bî-vefâ (G.2-4)

Şöhret-i kâzibe-i dehr-i deniden geçdük

Ğıll u gışdan yok eşer sâde vü yektâyuz biz (G.217-4)

beytinde ise âşık, sade ve tek oldukları için zamanın yalancı şöhretinden vazgeçtiklerini ifade eder.

2.1.2.2.Pire-zen, denî:

Zaman, “er”den hoşlanmayan bir kocakarı;

Hüner ehlin n’ola pāmāl idüp nā-ehle yār olsa

Zamāne köhne-sāl u pīre-zendür itmez erden hāz (G.231-3)

âşığı sürekli endişeye sürükleyen bir alçaktır:

Hişālî cām-ı ‘aşkı nūş idüp mest olmadan maqşūd

Ġam u endiše-i dehr-i denīden istirāhatdur (G.180-5)

2.1.2.3.Sarraf:

Zamanın fitne ve kötülüğü sonucunda âşık, inciye benzetilen gözyaşları döktüğü için, dehr sarrafa teşbih edilir:

Raġbet kıomadı kân-ı Bedeşşān ile yeme

Şarrāf-ı dehre dīde-i terdür güher viren (G.313-2)

2.2.Yıl (Sal)

Yıl, Hisālî’nin şiirlerinde önemli bir yer tutmaz. “Feth için kişver-i gülzārı şeh-i sermādan/Yılda bir kerre Hişālî sefer eyler nevrüz” (G.201-5); “Fikr ü endiše şināverleri biñ yıl arasa/Peyk-i ‘aqlile ne mümkin ki bula sâhilümüz” (G.213-3) gibi ifadeler içinde belli bir zamanı kastetmek amacıyla kullanılmıştır.

2.3.Mevsimler (Mevsim, Fasl)

2.3.1.Bahar

2.3.1.1.Genel Olarak Bahar

“Bahar, nevbahar, mevsim-i gül, fasl-ı gül, nevrüz, gül zamanı” gibi isim ve terkiplerle anılan bahar, genel olarak eğlence, iştret ve şarap zamanı

olarak düştünüldüğü için devamlı bu unsurlarla birlikte söz konusu edilir. Baharda çimen denizi dalgalanıp yemyeşil olur; bahar bulutu her yanı sular; güller, lâleler açılır; bülbüller öter; sevgilinin gül bahçesi yanağına tazelik gelir. Baharın gelişi ile ıyş, işret ve şarap zamanı başlar. En önemlisi bahar, sevgilinin bahçeleri şereflendirdiğı ve “kemal-i sun’-ı Sanî”nin ortaya çıktığı zamandır. Sadece âşığa değıl, sufiye bile tövbesini bozdurup içki içiren bir güzellik olarak da anılır. Ayrıca sevda ve deliliğın galip geldiğı, mahzun gönüllerin açıldığı tek andır.

Gül mevsimi irişdi yüzi güldi ‘âlemüñ

Ġonca-şıfat şarılma açıl gül zamânıdur (G.176-2)

2.3.1.2.Bahar Üzerine Teşbih ve Mecazlar

2.3.1.2.1.şah, daver, İskender:

Baharın bahçelere gelişi tahtına çıkmış bir padişaha benzetilir. Beyitlerde baharın tahtı gül bahçesi, çimenlik ülke olarak hayal edilir. Bahar sultanı, kış sultanına galip gelen bir şahtır. Ayrıca bahar sultanının susamı silahdar eylemesi üzerine kılıç ve hançer kuşanır:

Geydi silâhını kuşanup tiğ ü hançerin

řâh-ı bahâr idince silâhdâr-ı sūseni (G.464-4)

Sevgilinin dudakları Ab-ı Hayat olarak hayal edildiğı için, nevrüz da onu aramaya çıkan İskender olmuştur:

Leblerüñ âb-ı hayâtına irem diyü müdâm

Geşt ider ‘âlemi mânend-i Sikender nevrüz (G.210-4)

2.3.1.2.2.Çocuk:

Bahar, çimenliğı yeşil bir deniz zanneden bir çocuktur:

Mevc urup yemyeşil oldu yine deryâ-yı çemen

Bahr-i ağdar şanup atılmada eşfâl-i bahâr (K.-12)

2.3.1.2.3.Cünd:

Gül bahçesindeki fidanlara yeşil elbise giydiren bahar, gül şahından ihsan ve lutuf alan bir orduya benzetilir:

Hil' at-i sebze koyup her taze nahlin gülşenüñ

Şâh-ı gül cünd-i bahâra luḡ u iḥsân itmede (G.394-2)

2.3.1.2.4.Kafile:

Baharın gelişi gül bahçesine konan bir kervanı andırır:

Ḳondı bir ḳâfile gülzâra yüki cümle bahâr

ḤVâce-i faşl-ı bahâr ' arz ider ' Aṭṭârluḡı (G.440-4)

2.3.1.2.5.Hazine:

Baharın gelişi ile doğanın yaşadığı değişim Karun'un hazinesine benzetilir:

Zer ü sîm-i bahârile ṭonadup kûh u hâmunı

Çıḳardı yer yüzine dest-i ḳudret genc-i Ḳârûnı (G.452-1)

2.3.1.2.6.Yaver, çaker:

Şair, güzellik padişahına baharın yaver ve çaker olmasını diler:

Ey Ḥişâlî o şeh-i ḥüsne Ḥudâdan dilerin

Ḥızr-ı ' İsi-dem ola yâver ü çâker nevrüz (G.187-5)

2.3.1.2.7.Acem:

Bahar bir ülke olarak hayal edilmiştir:

Yayıldı naḡme-i âhum şadâsı cümle âfâḳa

Nevâ-yı nâle nevrüz-ı ' Acemden irdi ' uşşâḳa (G.414-1)

2.3.2.Yaz (Sayf)

Dîvân'da yaz mevsimi sadece bir beyitte geçer:

Nitekim bāğ-ı cihāna urıla berk ü kalem

Naḥl-i maḫşūduñ ola şayf ü şitā ber-ḥürdār (K.-95)

2.3.3.Hazan

Sevgilinin yüzünde çıkan ayva tüyelerinin gül bahçesi hazan yaprağına döndürdüğünü; dünya üzerinde gül yanaklı, gonca ağızlı pek çok güzel olduğu için hazan rüzgârının gelmemesi gerektiği ifade edilirken; baharın gidişi, hazanın gelişi ile bezm altın renkli yapraklarla kaplanır. Bu durum meclisin altın tepsilerle süslenmesi olarak nitelenir:

Zer tepsilerle bezmi şabā ziynet eyledi

Geçmiş bahār mevsimi faşl-ı ḥazānemiş (G.226-4)

2.3.4.Kış (Serma, Şita, Berf)

Baharın gidişi ile gül bahçelerinin hâlini ifade etmek için kışın gelişi bir ordunun talanına benzetilir. Kış ordusu gülşen ülkesini baştan başa fetheder. Kış aynı zamanda askere ve padişaha da benzetilir.

Feth için kişver-i gülzârı şeh-i sermādan

Yılda bir kerre Ḥişālî sefer eyler nevrüz (G.201-5)

Kışla ilgili yer eden bir unsur da kardır. Yeryüzünün gam yüzünden, karın yağışı ile gümüş renkli bir denize döndüğü ifade edilir:

Ḳulzüm-i sîm-āba döndi berf ile necden zemîn

‘ Ārif olan zevraḳ-ı bāde çeker sāğar şunar (G.163-3)

2.4.Aylar

“Ay olur, meh ü sâl” gibi ifadelerde kullanılan ay, *Dîvân*’da âşığın kendisini sevgilinin yoluna kurban etmesi ve sevgilinin kaşlarının kurban ayına benzetilmesi sebebi ile geçer. Aylardan da kamerî ayının ilk ayı olan Muharrem, sadece bir yerde anılır. Bu ay Hz. Hüseyin’in şehit edildiği aydır:

Dil-i maḥzūn açılmazsa n'ola māh-ı Muḥarremdür

Ki şādī vü şafā māh-ı Muḥarremde muḥarremdür (G.93-1)

2.5.Gün (Gün, Gündüz, Ruz, Nehar, Yevm, Eyyam)

2.5.1.Genel Olarak Gün

Gün kelimesi, “birgün, bugün” gibi zaman bildiren kelimeler ve kıyamete işaret eden “yevm-i nüṣur, ruz-ı kıyamet”; elest meclisini ifade eden “ruz-ı elest” gibi tamlamaların içinde yer alır. Ayrıca “ruz u şeb, ruz-ı ruşen, ruz u nüma, şeb ü ruz, leyl ü nehar” gibi zamanın devamlılığını gösteren ve “eyyam-ı bahar, bahar eyyamı, eyyam-ı işret, eyyam-ı şerif, eyyam-ı visal” gibi belli bir döneme işaret eden tamlamalarda bulunur.

Ayrıca gün ile ilgili bazı sözler de dikkati çeker: “Ne günüm gündür ne gicem gice”, “Ruşen olsun gün gibi göztün gönlün”, “Günde bir kez ölmedin derd-i gam-ı hicran ile”, “Her gicem Kadr ü Berat oldu günüm id-i şerif” gibi. Bunlardan başka âlemi yaratan Allah’ın sanatının bütün eşyada “gün gibi” aşikâr olduğu belirtilir. (Bkz. G.420-6)

Dîvân’da bunlardan başka gün kelimesinin “güneş” anlamı kastedilerek tevriye ve iham-ı tenasüp yapılır. Bu anlamı ile sevgilinin yüzü kastedilir ve âlemi aydınlatan bir unsur olarak ele alınır. “Gün” kelimesinin “güneş” anlamında kullanıldığı bir beyitte, Hz. İsa’nın dördüncü feleğe kadar çıkması olayı hatırlanır:

Felekde yer idüp gün gibi kaṭ’ -ı pāye eylersin

Mesîḥ-āsā düşerseñ ‘ âlem-i tecrîd ü iṭlâka (G.414-3)

2.5.2.Gün İle İlgili Unsurlar (Subh, Seher, Şafak)

Dîvân’da genel olarak sabah; “şafak, subha dek, subh olunca, subh-dem, seherî” gibi ifadeler içinde bir zaman unsuru olarak kullanılır. Ayrıca “subh-ı visal, ah-ı seher, ah-ı seher-gâh” gibi terkipler, âşığın ahlarının ve gözyaşlarının sabah vakti kaybolduğunu, sabahla birlikte sevgiliye kavuşulduğunu ifade eden beyitlerde yer alır:

Bî-ḥuzūr eyledi āfākı dilā feryāduñ

Seḥerî girye ile nāle-i şeb-gîr nedür (G.136-2)

“Subh u mesa, subh u şam, şam u seher” gibi gece unsuru ile birlikte kullanılmasının yanında, şafak kırmızı renginden dolayı şaraba, gül renkli bir otağa benzetilir. Gerçek sabahı ifade etmek için de “subh-ı sadık” kullanımını yer alır:

Pertev-i mihr-i ruḥuñ şevḳine ey mäh-ı münîr

Şubḥ-ı şādık gibi çāk ola yaḳalar nice bir (G.44-2)

“Güneşin doğduğu yer” anlamındaki matla kelimesi ile sevgilinin yüzünün parlaklığı ifade edilir:

Maṭla‘-i nūr-ı tecellîdür o mähüñ gün yüzi

Bir meh-i ferḥunde-aḥter şäh-ı ferruḥ-fâldur (G.101-4)

Sevgilinin yüzünün doğuya benzetildiği beyitte yanakta güzellik sabahının ortaya çıktığı belirtilir:

Ey maşrıḳ-ı rüyuñda ‘ayân şubḥ-ı şabâḥat

V’ey maḡrib-i zülfüñde nihân şâm-ı kıyâmet (G.27-1)

2.6.Akşam, Gece (Şam, Şeb, Mesa, Leyl, Gice, Ahşam)

Genellikle akşam ve sabah; “şam u seher, subh u şam, ruz u şeb, subh u mesa, leyl ü nehar” şeklinde âşığın çektiği ahların, yaşadığı eziyetlerin uzun bir zaman dilimi içinde yaşandığını ifade etmek için, gündüz ve sabah ile bir tezat içinde kullanılır.

Genel olarak gecenin renginin siyah olması, sevgilinin saçlarının rengi ile ilgi kurulmasına neden olur. Yüz, âşık için doğuyu ifade ederken, saçlar, batı ve “şam-ı kıyamet” olarak nitelenir. Işık saçması dolayısıyla yüz, geceyi süsleyen bir aya benzetilir. Âşık, sevgilinin hasreti ile geceyi kaplayan ahlar çekerken, “şeb-i zulmet”te kalmak istemez. Aydınlık gününün kara bahtından dolayı karanlık bir geceye döndüğünü ifade eder.

Bazen de sevgilinin siyah saçı yüzünden gündüzler kararır. Gecenin verdiği hasret acısıyla gözüne uyku girmeyen âşık, her gece sabaha kadar yıldız sayar.

“Leyl” kelimesi üzerinde tevriye yapılarak, sevgilinin siyah saçına işaret edilirken, Leylâ ve Mecnun hikâyesi de hatırlatılmış olur:

Şaçı leylüm dil-i dîvâne kim Mecnûnuñ olmuşdur

Görüp bu hüsn ü ân u behceti meftûnuñ olmuşdur (G.133-1)

Sevgilinin yüzünün parlaklığını anlatmak için gecenin tutulduğu ve bu sebeple hırsızların ortaya çıktığı ifade edilir. (Bkz. Resmî ve Gayriresmî Görevler, Meslek ve Meşguliyetler; Hırsız) Gece ile ilgili bazı ifadeler de dikkati çeker: “Ne gütüm gündür ne gicem gicedür”, “Her bir günümi id ü gicem Kadr u Berat it” gibi.

3.DÖRT UNSUR (Anasır-ı Erba’a)

3.1.Su (Ab, Ab-1 Tahur, Ma, Zülâl, Su) ve İlgili Unsurlar

3.1.1.Su

Dîvân’da su hakkında yapılan benzetmeler birkaçı geçmez. Su, hayat verici oluşu yanında temizliği sağlayan bir unsur olarak da ele alınır. “Ab-1 tahur” sıfatını alan su, riya pisliğinden insanları temizler:

Pâk idüp çirk-i riyâdan arınur âb-1 tahûr

Elüñe al ayağı sâki riyâlar nice bir (G.44-4)

Beyitlerde “ab-1 ateşin, ab-1 ineb” sıfatı ile kastedilen şaraptır. Öte yandan “fasl-1 bahar”ı ve “devr-i gül”ü besleyen unsurların su ve ışık olduğu ifade edilir:

Zevk eylerüz ol gonca-femüñ cām-1 leb ile

Şüfî gibi mest olmazuz âb-1 ‘inebile (G.416-1)

Tâb-ı ruḥuñla nûş idelüm âb-ı âteşin

Faşl-ı bahâr u devr-i güli âb u tâb açar (G.110-4)

Su, bazen de âşğın gözyaşının benzetilene olur:

Çeşmüm sirişki bâde vü âhum şabâ-yı ‘aşğ

Gâyetde ḥüb olur imiş âb u hevâ-yı ‘aşğ (G.234-1)

Dökme yüzüñ şuyın yere kim gam-füzüdedür

Cânâ nazar ḥüsünde degül âb-ı rûdadur (G.148-1)

Âşık, su ve kilinin aşk ile yoğrulduğunu söylerken, insanın yaratılış sebepleri içinde aşkın olduğunu belirtilmiş olur:

Ey Ḥişâlî ne bilür ḥâlümüzi zâhid-i ḥuşk

‘Âşıkuz ‘aşğ ile âğıştadır âb u gîlümüz (G.195-5)

Sevgilinin dudağının benzetilene olan su, kimi zaman “Ab-ı Hayat”, bazen de “Ab-ı Zülâl” terkipleri içinde geçer:

Âb-ı ḥayātuñ ‘aynıdur ihyâda lebleri

La‘ li o rûḥ-ı şâninüñ âb-ı zülâl ise (G.379-4)

Dîvân’da bir beyitte “ma” (su) kullanımı ile kastedilen denizdir. Ahın ateşi ile gökteki kuşlar yanar, denizdeki balıklar pişer:

Bir kerre âh ideydüm nâr-ı şerâr-ı dilden

Ḳuşlar yanup felekde mâhî bişeydi mâda (G.410-3)

3.1.2. Deniz

“Bahr, kulzüm, Umman, derya, deniz, yemm, Muhit” gibi isimlerle anılan deniz, *Dîvân*’da önemli bir yer tutar ve genişlik, büyüklük özellikleri dolayısıyla çeşitli benzetmelere konu olur. Şairin hâli tavrı, ruhsal durumu ile denizin çoşkun ve dalgalı hâli arasında ilgi kurulur.

“Bahr-i Muhit, Bahr-i Umman” gibi terkiplerle okyanuslara işaret edilirken, “Derya-yı Aden, Bahr-i Aden” gibi özel adlar içinde deniz kelimesi geçer. *Dîvân*’da deniz şu hayaller içinde yer alır:

Bahar günü çimenlerin rüzgârda hareket edişleri yeşil bir deniz olarak nitelenir. Genel olarak en fazla denizin enginliği ve suyun rengi ile gözyaşının çokluğu ve rengi arasında bir bağlantı kurulur. Ah rüzgârı ile gözyaşı denizi coşar. Ayrılık derdinden dolayı gözyaşları sonsuz bir deniz olur. Sevgilinin güzelliğinin ölçüsünü ifade etmekte de deniz, sevgilinin yüzünün benzetilene olarak kullanılır:

Yed-i beyzâ iki sâ’ idleridür Mûsânuñ

Bahr-i hüsn oldı ruḥı kâküli ejderhâdur (G.92-2)

Şair, şairlik niteliğini övmek için de deniz sıfatını kullanır. Bu beyitlerde şiir bir deniz, gönül de oradan inciler çıkaran dalgıçtır:

Dil şinâverlik idüp nice güherler çıkarur

Bahr-i nazm içre Ḥişâlî gibi tılınca imiş (G.224-5)

Bahr-i ma’ nâda şinâverlik idersek tañ mı

Şûretâ katreyüz ammâ ulu deryâyuz biz (G.217-3)

Denizin benzetilen olduğu diğer unsur da aşktır. Aşk, sonsuz, bitmeyen bir denizdir. Bu zorlu denizde âşık, dalgıç; can ve gönül deniz eridir. Başka bir beyitte ise gönül aşk denizindeki kayıktır:

Ḥayli deryâ-dil geçer ğavvâş-ı bahr-i ‘ aşk idüp

Ey Ḥişâlî cân u dil tıflın levend itsem gerek (G.247-5)

Gönül fülkini bahr-i ‘ aşka şalduḡ

Ḥişâlî diyelüm Allah oñara (G.425-5)

Şair, sevgilinin rakiplere yaptığı iyiliklerin çokluğunu ifade etmek için de “derya-yı vefa vü kerem” sıfatını kullanır:

Deryâ-yı vefâ vü kereme ğarķ olup ağyâr

Bahr-i gama biçâre Hîşâlî yine taldı (G.473-5)

Âşık, sevgilinin yüzüne duyduğu sevgi ile ona yüz sürmek ister. Deniz de kişileştirilerek, sevgilinin ayağına düşmek isteyen bir insan olarak hayal edilir:

Benüm gibi meger kim ‘âşık-ı dîdâr-ı yâr olmuş

Düşüp eşküm gibi pâyına her dem yüz sürer deryâ (G.9-4)

Âşık, ayrılık seferi yüzünden karadan denize açılmamaktadır:

Deryâ-yı vişâlûñde irişmez ise Hızra

Karada koyan ‘âşıkı firķat seferidür (G.50-4)

Bazen de deniz, “ayrılık” sıfatını alır:

Düşen deryâ-yı hicrâna vişâlûñ karasın görmez

Görüp kendin ol âfet ‘âşık-ı biçâresin görmez (G.192-1)

Eskilerin inanışına göre Dünya’da yedi deniz bulunur: Bahr-i Muhit (Atlas Okyanusu), Bahr-i Sin (Hint Okyanusu), Bahr-i Lut (Lut Gölü), Bahr-i Rum (Akdeniz), Bahr-i Nitaş (Karadeniz), Bahr-i Hazer (Hazar Denizi), Bahr-i Kulzüm (Kızıldeniz). *Dîvân*’da bu denizlerden “Bahr-i Muhit, Bahr-i Kulzüm” söz konusu edilir. Bütün bu denizleri ifade etmek için “yedi derya” sıfatı kullanılır:

Şol kadar tâb-ı teb-i hicrûñ harâret virdi kim

Ķanmazam bir demde nûş itsem yedi deryâyı ben (G.314-2)

Tasavvufî açıdan ele alındığında deniz, bazı soyut kavramları ifade eder: “Bahr-i gam, Umman-ı gam u mihnet, derya-dil, bahr-i bî-kenar, bahr-i hayret, bahr-i felâket, bahr-i cihan, ulu derya, leb-i derya” gibi.

Tasavvufî olarak deniz vahdeti, dalga ve damlaları kesreti simgeler. Şair, denizin gönlünü ferahlatmak yerine, kesrete düşürdüğü için keder verdiğini ifade eder:

Dilâ tefrih-i hâtır itmek iken hûlaruñ şanı

Ne sırdur tab' -ı şâf u pākuma virür keder deryā (G.1-3)

3.1.3.Akarsu (Cuy, Cuy-bar, Enhar, Nehr, Cedvel), Kaynak, Pınar (Bunar)

Akarsu gözyaşının benzetileni olarak *Dîvân*'da yer eder. Gözyaşının gözden çağlayarak akışı, bu hâle gelmesinde ahlârin ve ayrılık derdinin rolü üzerinde durulur. Gözyaşı akarsuyunun sevgilinin olduğu yere aktığı belirtilmek için de serv-su ilgisinden yararlanılır. Gözyaşının çokluğu bir beyitte “pınar” vasıflandırılması ile ifade edilir:

Ġam Bîsütüninuñ ki başum kûhsâridur

Göz göz bu çeşm-i ter iki başlu buñâridur (G.156-1)

3.1.4.Bulut (Bulut, Sehab, Ebr)

Genel olarak bulut; baharın gelişi ile birlikte gül bahçesi yollarını ve bahçeleri sulayarak, bitkilere canlılık veren bir unsur olarak yer eder. Baharda yağmurun çok yağmasına işaret edilir.

Süpürüp sildi reh-i gülşeni ferrâş-ı şabâ

Şuladı gûşe-be-gûşe şu sepüp ebr-i bahâr (K.-13)

Bunun dışında daha çok sevgilinin yüzüne gölge yapan bir gölgelik ya da yüze canlılık veren yağmurları yağdıran bir buluttur. Bulut-saç ilgisi renk ortaklığından ileri gelir:

‘İzârî gülşenine ebr-i zülfin sâyebân eyler

Gül-i şad-berk-i nâzıkdür ki döymez tâb-ı hırşide (G.370-4)

Gül-i gülzâr-ı ‘izârına viren neşv ü nemâ

Dilberüñ ebr-i bahârî haţ-ı ‘anber-sâdur (G.174-2)

3.1.5.Çiğ (Jale, Şebnem)

Çiğ, parlaklığı, şekli ve rengi ile ilgili birtakım benzetmelere konu olur. Diş, gevher, eşk ile çiğ arasında kurulan benzerlikler ilgili maddeler içinde söz konusu edilmiştir:

Kemer kıocar kemerde mû-miyânın ol gülüñ yoksa

Hişâli giremez kıoyına kimse jâleden ğayrı (G.441-5)

3.2.Toprak ve İlgili Unsurlar

3.2.1.Toprak (Hâk, Tûrab, Gabra, Gil)

Dîvân'da “hâk-ı reh, hâk-i pay” sıfatları ile kastedilen sevgilinin ayak tozudur. Ayak tozu, âşık için çok değerlidir. Onun bulunduğu makam yüce bir yer olduğu için, ayak tozu olmak âşık için bir nimettir. Ayrıca sürme olarak çekilirse, göze sıhhat verir.

Toprakla bir olmak tevazuun ifadesi olarak yer eder. Böylece o kişinin değeri daha da artacaktır:

Her kim ki tevâzu‘ la ola hâke berâber

Hağ ider anuñ kıadrini eflâke berâber (G.104-1)

Toprak aşağıda bulunduğu için “hâk-ı mezellet, hâk-ı zillet” sıfatını alır. Bu kullanımda sevgilinin âşığın vücudunu Arap atına çignetmesi ifade edilir:

Çignetdi esb-i tâza vücûdum Hişâli yâr

Hâk-i mezellet içre ten-i hâk-sâr ise (G.380-5)

İnsanın topraktan yaratıldığına işaret eden beyitler de vardır. “Hâk-ı cism, vücudum hâki” sıfatlarının yanında şair, “Ab u gilimiz aşk ile yoğrulmuştur.” ifadesi ile yaradılış sebebi olan aşkı hatırlatmış olur.

Eskiden, birtakım iksirlerle toprağı altın, gümüş gibi değerli madenlere çevirmenin mümkün olduğu görüşü yaygındı. *Dîvân*'da birkaç beyitte bu unsur üzerinde durulur ve âşıkların bir işaretle siyah toprağı altına çevirdiğı ifade edilir:

Zer-i hâliş ider hâk-i siyâhı bir işâretle

Gedâ şeklinde nice server-i ‘âlî-himem vardur (G.173-5)

Siyeh hâki kızıl altun idüp ednâ işâretle

Nice mürde tene cân bahş ider âdemde dem vardur (G.79-3)

3.2.2.Toz (Toz, Gerd, Gubar)

Toz, genel olarak sevgilinin ayva tüyleri ve ayak tozu, âşığın kalp aynasındaki tozlar olarak ifade bulur. Ayak tozu âşık için değer taşıyan, göze sürme olarak çekilen bir unsurdur. Yanak tüyleri rengi açısından toza benzetilirken, hem güzelliğı bozan, hem de âşığı kesrete sürükleyen bir öge olarak karşımıza çıkar. Gönül aynasında yer alan ve kişiyi vahdetten uzaklaştıran suretler de toz olarak nitelendirilir.

Nitekim şâf u mücellâ ola mir ’ât-ı felek

Çonmasun âyine-i çalbüne ‘âlemde çubar (K.-94)

Dilberün çatt-ı çubar ile olup âlüde

‘Âlemi seyr ideyin ‘aşkıla çayrân olayın (G.325-4)

3.2.3.Dağ (Tağ, Kûh, Kûhsar, Cibal), Taş (Seng, Taş), Kaya, Mermer (Hare)

Dîvân'da Hz. Musa'nın Allah'ın daveti ile çıktığı ve orada onunla konuştuğu bir dağ olan Tur Dağı dışında herhangi bir dağdan bahsedilmez. Genel olarak Ferhad'ın Şirin için dağı delme ve Mecnun'un dağları, çölleri gezmesi olayına telmih yapılmasının yanında, âşığın ayrılık acısının yükünün dağlarca olduğunu ifade için vücut bir dağ olarak hayal edilir. Bir beyitte de sevgilinin boyu dağa, beli ince bir yola teşbih edilir.

Taş, kaya ve mermer sertlikleri açısından ele alınır. Ferhad'ın taş kesmesi dışında, sevgilinin eşiğinin taşı söz konusu edilir:

Yüz sürmek için pâyuna ey şâh-ı felek-taht

Düşdüm işigüñ taşına yâ taht ola yâ baht (B.-39)

Âşığın aynaya benzetilen gönlünün cefa taşı ile kırıldığı ifade edilir:

Seng-i cevrüñle gönül âyinesin şındırma kim

İñfi' âlümünden hâzer kıl inkisârumdan şakın (G.335-5)

Hiçbir zaman yumuşamama özelliğinden dolayı taş, sevgilinin gönlü için benzetilen olur:

Âh-ı 'âşıkdan hâzer itmez mi kim ol seng-dil

Ey Hişâlî bunca âh u nâle vü efgân alur (G.134-6)

Dîvân'da bir beyitte de âşık, yattığı döşeği, çektiği acının derecesini ifade etmek için mermere teşbih eder:

Berâberdür döşek örti yanumda

Yâ şûf u hâredür yâ seng-i hâre (G.425-3)

3.2.4.Kân

Ocak anlamına gelen kân, inci kaynağı olması açısından "kân-ı Bedehşan" söz konusu edildiğinde âşığın gözyaşları ile ilgi kurulur (Bkz. Âşık, Gözyaşı). Bunun dışında sevgilinin kötü sözler sarf etme özelliğinden

dolayı dudakları “kân-ı nemek” ve âşîğın sahip olması arzulanan bilgi “kân” olarak nitelenir.

Rağbet kıomadı kân-ı Bedehşân ile yeme

Şarrâf-ı dehre dîde-i terdür güher viren (G.313-2)

Ma' ârif gevherine kân u ' ilm ü fazla genc olmuş

Hişâlî sine-i gencînde ' aceb vîrâneler vardur (G.153-5)

3.2.5. Çöl, Vadi

Beyitlerde sahra, beyaban, deşt adları ile anılan çöl; genel olarak âşîğın Mecnun gibi aklını yitirerek gezip dolaştığı bir mekân olarak kullanılır. Bunun dışında sevgilinin misk kokulu saçının ve perçeminin hevesinde olan âşık, “deşt-i Hıta”ya düştüğünü ifade eder.

“Vadi-i hicr, vadi-i gam” gibi terkipler içinde geçen vadi; sevgiliden ayrıldığı zamanlarda âşîğın kendisini bilmeden gezip dolaştığı bir mekândır. Bu hâli ile Ferhad’a ve Mecnun’a benzetilmesinin dışında herhangi bir hayale yer verilmez.

3.3. Ateş

Ateş, yakıcı oluşu, parlaklığı ve âşîğın aşk ateşi içinde yanması ile ilgili olarak kullanılır. “Ayrılık ateşi, gönül ateşi, aşk ateşi, ah ateşi, mihnet ateşi, mahabbet ateşi, hasret ateşi, iç ateşi, güneş ateşi, reşk ateşi, matem ateşi, gam ateşi, hüznün ateşi” gibi sözler, âşîğın içinde bulunduğu ruhsal durumu ifade etmek için yeterlidir. Âşîğın gönlünde yer eden ateş, bütün âlemi yakabileceği gibi, gönlü de kebab hâline çevirir.

Ateşle birlikte sözü geçen unsurlar “kıvılcım, duman, külhan, tennur, kül”dür. Bunlar gönülde ateşin bıraktığı izlere ve onun bir ateş ocağı olduğuna işaret eder. Âşîğın gönül yarasının ateşle dağlandığını ifade etmek için “dağ” sözcüğü anılır. Öte yandan ayrılık ateş, kavuşma mum olarak hayal edilir. Mum aynı zamanda sevgilinin yüzünün benzetilene olur.

3.4.Hava ve İlgili Unsurlar

3.4.1.Rüzgâr (Bad, Yel, Rüzgâr)

Rüzgâr sözcüğünün “zaman” anlamından da yola çıkılarak, âşığın zamanın elinden çektiklerine işaret edilir. Yel anlamında ise; saç, perçem, koku, dalga gibi unsurlarla birlikte kullanılır. Sevgilinin saçlarını dağıtan, kokusunu âşığa getiren, gam denizini dalgalandıran bir unsur olarak yer eder.

“Yerinde yeller eser” deyimini ile de “yok olup gitti” anlamı kastedilmektedir:

Gitdi faşl-ı bahâr irişdi hâzân

Sünbül ü gül yerinde yeller eser (G.170-4)

3.4.2.Saba

“Bad-ı saba” bahar sabahları esen ılık rüzgârdır. Gerçek anlamının dışında bir beyitte Saba melikesi Belkıs'ı ifade etmek için tevriyeli kullanılır:

Oldı Belkīs ü Süleymân çemen-i bülbül ü gül

Götürür bād-ı şabâ tahtını rehber nevrüz (G.187-3)

Sabanın gül bahçesinin yollarını temizleyen bir süpürgeci olarak hayal edilmesi ve bu esnada yağmur yağması, yerleri süpürürken toz kalmasını diye su serpilmesi olayını hatırlatır:

Süpürüp sildi reh-i gülşeni ferrâş-ı şabâ

Şuladı gūşe-be-gūşe şu sepüp ebr-i bahâr (K.-13)

Saba, sevgilinin kokusunu getiren bir postacı olması yanında, âşığın hâlini sevgiliye ulaştıracak bir habercidir:

‘ Arz itmekiçün hâlümüz ol şāha Hîşālī

Yerden göge dek yalvaralum bād-ı şabāya (G.383-5)

3.4.3.Nesim

Nesim, hafif esen rüzgârdır. *Dîvân*'da gülleri açtıran bir Hak lutfu, bağı canlandıran ve mahzun gönüllere mutluluk veren bir yeldir. Bir beyitte şair kendisini nesim gibi hızlı koşan bir postacıya teşbih eder:

Ka'be-i küyuñı bir demde ziyâret iderin

Şâtıram peyk-i sebük-seyr ü nesîm-âsâyam (G.289-4)

3.4.4.Hazan Yeli (Bad-ı Hazan)

Bad-ı hazan gül bahçelerini solduran rüzgârdır. Dolayısı ile sevgilinin gül yanağının kırmızılığını aldığı için rüzgâr, yaşlılığa teşbih edilmiş olur:

Ruñ bād-ı hâzân şoldurmasun güller gibi gülsün

Hudâ yāvuz nazardan şaklayup virsün şafâlıklar (G.132-3)

3.4.5.Şimal

Dîvân'da sadece üç yerde anılan şimal, kuzeyden esen rüzgârdır. Sevgilinin saçının kokusunu can dimağına ulaştırır. Kâbe semtinden bu kokuyu alıp âşığa getirir. Sevgilinin mahallesinin yolunda eserek gülü ve goncayı açtırır:

Faşl-ı bahâr irişdi gül ü gonca açılıp

Küyuñ yolından esmede bād-ı şimâl ise (G.390-2)

3.4.6.Sarsar

Sarsar, şiddetli esen rüzgâr demektir. Sadece iki yerde geçen sarsar, sert olduğu için ayrılığa benzetilir ve âşığın gözyaşlarını akıtan bir yel olarak nitelenir. “Sarsar” kelimesi tevriye yapılarak gerçek anlamında kullanılır ve bu beyitte ömür fidanını sarsan ecel rüzgârı sıfatını alır:

Şarşar-ı bād-ı ecel 'ömri nihâlin şarşar

Ṭayanup kuvvet-i bâzûya tüvânâ geçinür (G.154-3)

4.HAYVANLAR

4.1.Kuşlar ve Çeşitleri

4.1.1.Kuş (Kuş, Murg, Tayir, Tayr)

“Kuş, murg, tayir, tayr” adları ile kuş, herhangi bir türü kastetmeden genel olarak âşığın gönlü ve canının benzetilene olarak kullanılır. (Bkz. Âşık, Gönül; Can) Gönül kuşu, şahin bakışlı sevgilinin avıdır. Sürekli olarak sevgilinin şeker dudağına, ayna ve mum yanağına ulaşma çabası içindedir. Âşığın sinesindeki aşk ateşi içinde can ve gönül kuşu kebab olur. Tasavvufi olarak gönül kuşu takva sahibi ve Anka tabiatlı olarak nitelenir. Anka, Kaf dağında yaşadığına inanılan, çok büyük, dünyayı kanatları altına almış bir kuştur. Hak âşığının gönlü, dünya malına değer vermediği ve tevazu sahibi olduğu için Anka’ya teşbih edilir:

‘Ankâ-ı tabî’ at oldı ‘aceb murğ-ı cân u dil

Ol kebgüñ hoş-ı hırâmānuñ ednâ şikâridur (G.156-4)

“Murg-ı hoş-elhan” ile kastedilen şairin kendisidir. Şairlik gücünü övmek için bu sıfatı kullanan şair, elem bahçesinin hoş nağmeler söyleyen kuşudur:

Benüm ol murğ-ı hoş-elhân-ı gülistân-ı elem

Çafese kıoya anı lu’ bile çarh-ı ğaddâr (K.-55)

Bunlardan başka geçiciliği yüzünden sevgilinin güzelliği; elde tutulamadığı, kolay yakalanamadığı için kavuşma; herkesin başına gelecek olan ecel, kuşa benzetilir. *Dîvân*’da bir beyitte Hüma, kanadı ağlayan gözde görülen hayalî bir kuş olarak nitelendirilir:

Ol Hümānuñ var ise murğ-ı hayālidür uçan

Görünür bāl u peri dīde-i giryānuñda (G.387-3)

4.1.2.Bülbül (Bülbül, Hezar, Andelib)

Kuşlar içinde *Dîvân*'da en çok yer eden bülbüldür. Bütün bu beyitlerde gül-bülbül mazmunu üzerinde durulur ve gül sevgiliyi, bülbül âşığı simgeler. Bülbül, gül bahçesinden hiç ayrılmayan, sürekli gülün başında ağlayan, inleyen, ona ulaşmaya çalıştıkça bağıri dikenler yüzünden yaralanan âşıktır. Gül ise gül bahçesinin nadide, nazlı nazlı salınan çiçeği ve âşığa türlü eziyetler yapan acımasız sevgilidir.

Bülbül, “gönül, ömr, can, şair, sevgili, âşık” gibi unsurların benzetilenidir. Bülbülün ötüşleri gül bahçesinin çiçeklerine salâ verir, böylece bahçe gül camiine döner. Şair, gül bahçesini bir devlete, ömrü ise bülbüle benzetir. Bu teşbih ömrün, kuş gibi uçup giden, kolay yitirilebilecek bir unsur olduğuna işaret eder. Âşığın gönlünün iskelet içinde yer alması kafesteki bülbüle ve hızlı hızlı atan kalbin sesi nağmelere benzetilirken, onun mekânının gül bahçesi olduğu vurgulanır. Bülbül için kullanılan sıfatların başında “şeyda” gelir. Aşk, gönül bülbülünü çılgına çevirmiştir. Bu yüzden bülbül, ne yaptığını bilmeden, oradan oraya uçuşur. Bülbül, ârifler arasında, sevgilinin gül yanağını tarif ettiğinden beri “hezarfen” olarak anılır. Baharın gelişi ile gül açılır, bülbül figana başlar, böylece işret vaktinin geldiği ifade edilir. Bir beyitte bülbül Hz. Süleyman, gül Belkıs olarak nitelendirilir. Gülün bülbülü yaralaması, bülbülün kanlı kefeneye bürünmesine sebep olur. Başka bir beyitte ise Hz. Ali gül, şair ise ağlayan bülbüle teşbih edilir. Gül, kulak şeklinde hayal edilerek, bülbülün feryatlarını duymadığı söylenir.

Bülbül “hanende”dir; ötüşü ise, “feryat, efgan, figan, zâr, nale, nağme, nagamat” gibi söyleyişlerle ifade edilirken, bunlar bazen doğaya canlılık veren ötüş, bazen sevgilinin gül goncasına atılan ok, bazen okunan bir kitap (*Mantıku't-tayr* ve *Gülşen-i Raz*), bazen de âlemi tutan hikâye ve destan olarak nitelenir. Ayrıca şair, sevgilinin güzelliklerini söyleyen “bülbül-i nağme-sera” sıfatını alır. *Dîvân*'da bülbüllerin feryatları ile gül

bahçesinde bir kavga ve gürültünün çıktığı ve bu yüzden gül şahının etrafına insanların toplanması ile bir padişah meclisinin kurulduğu ifade edilir:

Şahn-ı gülşende Hışālī yine bir hengāme var

Bülbülün feryādı gül şahına dīvān itdürür (G.124-5)

“Gül” kelimesi tevriyeli kullanılarak, bülbülün “nalān” oluşu ile tezat oluşturulur. Şair, “güldür” diye seslenirken, sevgilinin hem gül yüzlü oluşuna işaret eder, hem de ondan bülbül âşığı ağlatmayıp güldürmesini ister. Öte yandan tezat bir yaklaşımla ağlayış ve inleyişlerin, âşığın gönlüne mutluluk verdiğini de ifade eder:

Bülbül ki şürū‘ eyledi gülşende figāna

Murğ-ı dil-i maḥzūnum olup ḥurrem açıldı (G.483-2)

Bülbül anlamına gelen “hezar” sözcüğünün, “bin” manası kullanıldığında, bazen âşıkların bolluğu, bazen de güzellerin çokluğu ifade edilir:

Şad-hezār ‘ âşık-ı biçāresi var gülşende

Güle güş itdüremez nālesini bülbüller (G.74-2)

Bu ‘ālem gülşenin bād-ı ḥazāndan şaḳlasun Mevlā

Hezārān şūḫ ü şengül gül-‘ izār ü gonca-fem vardur (G.79-4)

4.1.3.Tuti

Tuti, şeker yemesi, ayna karşısında konuşması gibi özellikleri dolayısıyla âşığın, şarabın, dudağın, gönlün benzetileni olarak kullanılır.

Lebüñ ḳand eyleyen Mısr-ı melāḥatda senüñ cānā

Benüm pākīze-ṭab‘ um ṭūṭi-i şīrīn-maḳāl itdi (G.456-2)

4.1.4.Şahin (Şehbaz, Şahin)

Şahinin avcı bir kuş olması ile sevgilinin bakışları arasında ilgi kurularak, âşığın gönlü ve canı bir av olarak hayal edilir.

Şahin bakışlu bir gözi şehbâz cân şikâr

Bâdi nazarda kıldı gönül murğını şikâr (G.86-1)

4.1.5.Keklik (Kebg), kumru

Keklik yürüyüşü yönünden ele alınır. *Dîvân*'da sadece "kebg-i deri" cinsinden söz edilir. Bu, dağ eteğinde yetişen büyük keklik cinsidir.

Bahâr ile müzeyyen olduğın gördükde eşcâruñ

Dilâ kebg-i derî seyr itmek için çıktı kühsâra(G.386-2)

Kumru ile kastedilen âşıktır. Sevgilinin parlak yüzünün aynasını görünce kumru, aynı tuti gibi dile gelir.

Görüp âyîne-i ' âlem-nümâ-yı dehri şâf u pāk

Şafâdan tûti-i güyâ vü kumrı geldi güftâra (G.426-4)

4.1.6.Güvercin (Kebuter)

Güvercin, *Dîvân*'da sadece bir yerde geçer ve halhal takması ile söz konusu edilir.

Sâkiyâ hün-1 kebüterle idüp mâl-â-mâl

Cür' ası cām-1 Cemüñ pâyına halhâl olsun (G.358-4)

4.1.7.Tavus

Salınışı yönünden tavus ile sevgili arasında ilgi kurulurken, "tavus-1 kudsî" ile kastedilen Cebrail'dir:

Sidrede şāvūs-1 kudsîye dilâ refâr-1 yâr

Açdurup bâl u perin şevkile cevân itdürür (G.124-2)

4.1.8.Anka (Simurg)

Anka, Kaf dağında yaşadığına inanılan, çok büyük ve renkli, hayalî bir kuştur. Âşığın benzetileni olarak *Dîvân*'da yer eder. Âşık kanaat Kafi'nin Ankası'dır. Bu nitelendirmede tasavvufî ifadeler rol oynar: "Kaf-ı kanaat, Anka-tabiat, Kaf-ı aşk, Kaf-ı istigna" gibi.

Ķāf u āfāka geĶer hūkm-i Hūmā vū 'Anķā

Yine Ķarşu tūramaz cān u dil-i bī-bāka (G.385-3)

4.1.9.Hūma

Hūma, devlet kuşu olduğuna ve gölgesi kimin üzerine düşerse mutluluğa erişeceğine inanılan efsanevî bir kuştur. Sevgilinin saçı ve âşık için benzetilen olarak kullanılır. Saç, Hūma kanadı gibi âşığa gölge yapar. Yükseklerde uçan bir kuş olduğu için âşığın yüce makamlı olduğunu ifade etmekte "Hūma-himmet, merd-i Hūma-hemta" gibi sıfatlar kullanılır:

Eyleyüp himmet-i yārān-ı şafāyı perr ü bāl

Bir Hūmā-himmet ü 'Anķā-dil ü 'ālī-cāyam (G.289-2)

Yücedür himmetüm alĶağa tenezzül itmem

Yerüm eflāk-ı hüner merd-i Hūmā-hemtāyam (G.289-3)

4.1.10.Leylek (Legleg)

Çölde Mecnun'un başına kuşların yuva yapması olayını hatırlatan beyitte, baştaki yuva leylek kazası olarak nitelenir:

Leylīnūñ 'aşķı ile Mecnūn-ı nā-murāduñ

Legleg Ķazāsı idi başındaki yuvada (G.405-3)

4.1.11.Sülün:

Sevgili ile salınışları yönünden ilgi kurulan sülün, "tezerv-i hoş-hıram" sıfatı ile *Dîvân*'da yer eder.

Ey Hîşâlî sidrede tâvûsa cevân itdürür

Nâz ile reftâra gelse ol tezerv-i hoş-ıırâm (G.287-5)

4.2.Diğer Hayvanlar

4.2.1.At (Esb, At) ve çeşitleri (Tevsen), rikab:

Dîvân'da at, hızlı koşması, savaşta binek olması dışında at eşyası olan rikab ve satranç taşı sebebiyle söz konusu edilir. Ayrıca şairin tabı, "himem, cevr, cefa, sabr" gibi unsurların benzetilene olur. At türlerinden tevsen; azgın, başı sert at ve esb-i taz; Arap atıdır. Genel olarak "şeh-süvar" sevgilinin âşığı atının ayakları altında ezdiğinden bahsedilir:

Çignetdi esb-i tâza vücûdum Hîşâlî yâr

Hâk-i mezellet içre ten-i hâk-sâr ise (G.380-5)

4.2.2.Eşek (Har, Merkeb, Hergele):

Dîvân'da üç yerde geçen eşek, şairin malı mülkü kalmadığını belirtmek için "At eşek kalmadı gitdi tağılup hizmetkâr" (K.-61) mısraı içinde anılırken, diğer beyitlerde rakip ve vaizin sıfatı olarak kullanılır. (Bkz. Rakip, Vaiz)

4.2.3.Ahu:

Hoten ülkesinde bulunması ve gözlerinin güzelliği sebebiyle söz konusu edilir ve bu yönleri ile sevgili ile bağlantı kurulur. Sevgilinin saçları ahunun göbeğine kan oturması sonucu elde edilen miskten bile daha güzel kokmaktadır. Ayrıca aşk ormanında gönül aslanı tarafından gözleri ahu sevgilinin avlandığı ifade edilir. (Bkz. Av)

4.2.4.Köpek (Seg, İt):

Rakibin sıfatı olarak *Dîvân*'da geçen it, aşağılayıcı bir nitelendirme olması yanında sevgilinin mahallesinin köpeği olduğu için rakibe bir değer de yükler. (Bkz. Rakip) Sarhoş kişilerin peşine köpek takılması, köpeklerin uluması gibi özellikleri ile söz konusu edilir.

4.2.5.Arslan (Şir), peleng, bebr:

“Arslan âşık, sevgili, süt, şairin tabı, gönül” gibi unsurların benzetileni olarak kullanılır. Arslan türlerinden “gazanfer” söz konusu edilir. Âşığın arslan şeklinde hayal edilmesi, sevgilinin karşısında zaman zaman acizlikten sıyrıldığı anlamına gelir. Bebr, pars demektir. Arslan ve peleng ile birlikte beyitlerde yer ederken, karınca ile tezat içinde kullanılır. Peleng; yani kaplan, arslan ve pars ile aynı beyitlerde geçer.

Süleymānum gönül zātında bir mūr-ı za‘îf iken

Şecā‘at bîşesinde cām-ı ‘aşkuñ bebr ü şîr itdi (G.442-2)

Maḥabbet bîşe-zârında peleng ü bebr ü şîr-âsâ

Hişālî yolda zencîrin sürür dîvâneler vardur (G.123-5)

4.2.6.Fil (Pil):

Dîvân'da şair, şiirinin fil kadar değerli bulunmadığını ifade edip, inciye benzettiği sözlerinin boşa gideceğini söyler:

Pîlver deñlü degül kıymet ü kadri nazmuñ

Ey Hişālî bu güherler nice bir zâyî‘ olur (G.81-5)

4.2.7.Tilki (Rubah):

Âşığın tabiatı, zayıf bir hayvan olan tilkiye benzetilir. Ancak aşk şarabını içmesinin ardından âşık “bebr ü şîr” olur:

Mey-i mihr ü maḥabbetde olan ḥâlet ne ḥâletdür

Nice rübâh-ı ṭab‘ı cām-ı ‘aşkuñ bebr ü şîr itdi (G.445-3)

4.3.Sürüngenler, Balık ve Böcekler

4.3.1.Pervane:

Dîvân'da “mum, meclis, چراغ” gibi unsurlarla birlikte kullanılan pervane âşığı temsil eder. Bir meclisi aydınlatan چراغ ve muma benzetilen

sevgilinin yüzü, pervaneye teşbih edilen âşığı sürekli kendisine çeker ve en sonunda pervane bu ateşin içinde yok olup gider. Bu yüzden “suz, hararet, yakma, yak, yakılısam, yanup yakılma” gibi sözler sık sık anılır.

Nār-ı ‘aşka yanmadan yakılmadan pervâne-vār

Şem’ -i rûy ü mihr-i ruhsârûñ temâşâdur ğaraž (G.230-2)

4.3.2.Sinek:

Sinek, küçük bir hayvan olduğu için Anka kuşu ile karşılaştırılmak, dolayısı ile âşığın yüceliğini ortaya koymak amacıyla kullanılmıştır:

N’ola sîmurġı sinek yerine ‘add itmez isem

Ey göñül Kâf-ı kanâ‘ atda bugün ‘Ankâyam (G.278-5)

4.3.3.Karınca (Mur), arı (Zenbur):

Karınca küçük, aciz ve zayıf oluşunun yanında, Hz. Süleyman ile olan macerası ile söz konusu edilir. Âşık kendisini karıncaya benzeterek, zamanın Süleymanı olsa da sevgilinin onu incitmemesi yolunda öğütte bulunur:

Süleymân-ı zamân iseñ daħı incitme bir mûrı

Budur merdümlik âdâbı budur hulğ-ı pesen-dîde (G.370-2)

Zenbur; yani arı, içinde hem zehir, hem de bal olan kötü bir nefse benzetilirken “Belâsı balına deġmemek” deyimi anımsatılır. Ayrıca sıkıntı, gamın karıncaya benzetildiği beyitte, insana türlü acılar verdiği için arıya benzetilmiştir:

Sür ey sâķî ayaġı nice bir dilde melûl olsun

Ki mûr-ı ġuşşâ vü zenbûr-ı miñnet pâymâl olsun (G.354-1)

4.3.4.Balık (Mahi):

Balık, deniz ile birlikte kullanılır. Âşığın gözyaşı ve ah oklarından korunmak için denizin balıkları siper ve kılıç ettiği belirtilir. Bir beyitte de

âşığın ahlarından gökteki kuşların ve sudaki balıkların piştiği söylenir. (Bkz. Âşık; Ah)

4.3.5. Yılan, akrep (Mar-ı gejdüm, Gejdüm), ejderha:

Yılan ile Dahhak (Bkz. Dahhak) arasındaki ilgiden dolayı konu edilen yılan, “mar-ı gejdüm” olarak anılır. Ayrıca sevgilinin saçları “ef’i-i gejdüm”, “heft-ser-i ejder” olarak nitelendirilirken (Bkz. Sevgili, Saç), sevgilinin şalvarının kuşağı da yedi ve iki başlı ejder sıfatını alır:

Hişālī var ise me ’mūr-ı hıfz-ı genc-i vuşlatdur

İki başlu bir ejderhāye beñzer bend-i şalvārı (G.495-5)

4.3.6. Semender:

Semender ateşte yanmayan ve sürekli ateşte yaşayan bir hayvan olarak hayal edilir. Bu yüzden kendisini aşk ateşi içine atan âşığın benzetilene olarak kullanılır.

Yanar oda atar mı idük baş u cānuñı

Meyl itmeyeydük ey dil-i şeydā semendere (G.377-2)

4.3.7. Maymun:

Rakip toplarla oynayan bir maymuna benzetilmiştir:

N’ola meclisde raķīb eyler ise şādīlık

Döndi maymuna ki topa tütıla yer yerden (G.309-4)

5. BAĞ, ÇEMEN, ÇİÇEKLİK ve İLGİLİ MEFHURLAR

5.1. Bağ, Bağçe, Ravza, Riyaz:

Bağ; baharın gelişi ile doğada yaşanan değişikliklerin yaşandığı bir mekân olmasının yanında, genel olarak sevgilinin yüzü, yanağı ve mahallesi, âşığın sinesi gibi birtakım unsurlarla birlikte kullanılarak aralarındaki benzerlik noktaları açısından ele alınır.

Bazı beyitlerde “Ravza-i Rıdvan, bağ-1 İrem, gülzar-1 cennet, bağ-1 cennet, bağ-1 cinan, bağ-1 Adn, bağ-1 cihan” adlarıyla anılan bağ, cennet ile karşılaştırılır ve ondan daha güzel olarak hayal edilir. Bahçenin içinde bulundurduğu bazı çiçek ve bitkiler, sevgilinin yüzündeki güzellik unsurlarına benzetilir. Sevgilinin dişleri jale, yüzü ve yanağı gül, kulağı gül yaprağı, boyu servi ve gül fidanı, parmağı zambak goncası, dudakları gonca, gözü nergis, saçları, kokusu yasemendir. Bunların yanında bağda bulunan bülbül, tuti; âşık; şehbaz, sülün ise bazen sevgili, bazen âşık olarak nitelenir. Bağın önemli bir unsuru da sudur. Çünkü sayılan bütün bu unsurlara canlılık ve hayat veren sudur. Özellikle serv-su ilgisi üzerinde durulur.

Genel olarak bağın, baharda ulaştığı tazeliği, güzelliği üzerinde durulurken, bazı beyitlerde güzelliğin geçiciliğini ifade etmek için sonbaharın gelişi ile aldığı hâlden bahsedilir.

“Gülşen-i ümmid, gülşen-i hüsn, bağ-1 hüsn, bağ-1 behcet, bağ-1 hayat, bağ-1 cemal” gibi terkipler bazı soyut kavramları belirtmek için kullanılır. Sevgilinin lutfu “feyz” olarak nitelendirilerek âşığın ümit bahçesinin tazelendiği; sevgilinin güzellik unsurlarının toplandığı bir mekân olduğu; onun busesi ile bitkilere ruh gelip, hayat bağının canlandığı ifade edilir.

5.2.Çemen, Sebzezar:

Çemen, çiçek, ot ve ağaçlarla kaplı geniş; eğlence meclislerinin kurulduğu bir mekândır. Çemen; lüle renkli otağların kurulduğu, çiçeklerinin nakışlı bir havluya benzetildiği; güllerin toplandığı; tavus ve kekliklerin gezindiği bir mekân; bahar şahının hüküm sürdüğü “taht-gâh”; yeşil bir seccade; servinin salındığı, bülbüllerin figan ettikleri bir sahne, yeşil ve rüzgârda çimenleri dalgalanan bir deniz olarak hayal edilir. Ayrıca meclislerin mekânı olduğu için eğlenmeye gelen insanların yeşil elbiseler giydiği ifade edilir.

Sebzezar, *Dîvân*'da sadece bir beyitte geçer ve baharın gelişi ile çölün ve dağın sebzezara döndüğü ve bu sebep ile Allah'ın sanat olgunluğunun ortaya çıktığı belirtilir.

Bahâr irdi yeşerdi küh u şahrâ sebzezâr oldu

Kemâl-i şun' -1 Şâni' yine gündend âşikâr oldu (B.-44)

5.3.Gülzar, Gülistan, Gülşen, Lâlezar:

Gül bahçesi, gül, benefşe, lâle, yasemen, susen, nergis çiçeklerinin; narven, çınar, servi ağaçlarının; bülbül, tuti, şehbaz kuşlarının mekânıdır. Güzel oluşu, kokusu ve adını aldığı gül çiçeğinin rengi ile çeşitli hayaller içinde yer alır.

Sevgilinin yüzü, yanağı, dudağı gül ve gonca, boyu gül fidanı, âşık ise bülbüldür. Ayrıca sevgilinin güzelliği, mahallesi; âşığın sinesi, kanlı gözyaşları gül bahçesine benzetilir. "Sahn-ı gülzar, harim-i gülzar, mahfil-i gülzar, gülzar-ı kûy, gülzar-ı fesahat, gülzar-ı cennet, gülzar-ı gam, gülzar-ı hüsn, gülzar-ı izar, kişver-i gülzar, taht-ı gülzar, gülzar-ı cemal, gülistan-ı elem, debistan-ı gülistan, sahn-ı gülistan, gülistan-ı ruh, gülşen-i devlet, gülşen-i enduh u mihnet" gibi terkiplerde bazen soyut, bazen somut kavramların karşılığı olur.

Ayrıca gül bahçesi, kış askeri tarafından yılda bir kere fethedilen bir ülkeye benzetilir. Gül bahçesi; kış askeri tarafından talan edilir. Ancak baharda bülbülün nağmesi ile her köşesi gül camiine döner. Tuti "musahib", bülbül "hanende"dir. Güllerin açılışı ile meclisler kurulur. Onun bu hâlini cennet bile kıskanır. Sevgilinin mahallesi de gül bahçesidir. Öte yandan âşığın bülbül gönlü sevgilinin gül bahçesine; yani yanağına hayrandır. Ârifin gözünde şarap kırmızı bir gül, kadeh ise gül bahçesidir. Servinin mekânı da eteklerinde yeşil çimenlerin yer aldığı gül bahçesidir. Âşığın ruhsal durumu üzerinde etkili olan gül bahçesi, ona içki içmemek için verdiği tövbeyi bozdurur, hüznü kalbinin mutlulukla dolmasına sebep olur. Sevgili "şah-ı gül" olarak nitelendirilirken, gül bahçesi onun tahtı olur.

Gül bahçesi bir “debistan” olarak hayal edilerek, nevruzun bülbüllere “*Gülşen-i Raz*” okuttuğu belirtilir. Bir beyitte de sevgilinin yüzü güzellik kitabı olarak düşünülerek, sevgilinin ayva tüyleri ve benlerinin *Gülistan*’a haşiye yazdığı söylenir. Ayrıca âşığın teni gül bahçesine benzetilir. Sinedeki yaralar gül ve goncadır.

Lâlezar, *Dîvân*’da sadece bir beyitte geçer. Baharın gelişi ile çemen ülkesinin lâle bahçesine döndüğü belirtilir.

5.4.Biše, Bişezar:

Dîvân’da çok fazla yer etmeyen orman, âşığın kendisini arslana, kaplana ve parsa benzetmesi sebebiyle geçer. Âşık; gam, aşk ve cesaret ormanında bazen sıkıntılarla, bazen aşk belâsı ile mücadele ederken, bazen de gözleri ahu sevgiliyi avlar.

6.NEBATAT

6.1.Ağaçlar ve Çeşitleri

6.1.1.Genel Olarak Ağaç, İlgili Mefhumlar (Dal, Nihal):

Dîvân’da ağaç; “dal, fidan (nihal, nahl), yaprak” gibi unsurlarıyla birlikte, baharda ya da sonbaharda yaşadığı değişiklik açısından ele alınır. Baharın gelişi ile kuşlar ağaçları mekân edinir. Ağaçlar yeşil elbise giymiş insanlara benzer.

Ĥil‘at-i sebze koyup her tâze naĥlin gülşenüñ

Şâh-ı gül cünd-i bahâra luĥ u iĥsân itmede (G.394-2)

Ağaçla ilgili bir unsur olan dal, *Dîvân*’da sadece bir yerde geçer. Beyitte takva bir kuşa benzetilir ve onun her dala konmadığı ifade edilir:

Riyâ ile tenin döndürdi zâhid gerçi kim dâla

Velîkin murġ-ı takvâ konmaz ey dil degme bir dala (G.424-1)

Sevgilinin boyunun benzetilene olan fidan; “nihal, nahl” adları ile anılır. Güzellik burcunun ayı olan sevgili, Rıdvan bağının fidanıdır. “Nihal-i

kamet, nihâl-i kamet-i balâ, nihâl-i taze, kamet-i balâ, nihâl-i ban, nihâl-i kadd, nahl-i maksud, nahl-i gül” gibi isimlerle anılan sevgilinin boyu, “Sidre fidanı, serv, ar’ar ve çınar” ile karşılaştırılır. Sevgili şeftali yanakları ve dudağı ile “nahl-i pür-bar” olarak nitelenir.

Sevgilinin kulağının, yanağının ve teninin benzetileni olarak, sadece gül yaprağı *Dîvân*’da yer etmiştir.

6.1.1.1.Serv:

Dîvân’da en fazla söz konusu edilen ağaç servidir. Uzun, düzgün oluşu, su kenarlarında yer alması, gül bahçesinde bulunması, sabah rüzgârı ile hareket etmesi, gölge salması, sıra sıra dizilmeleri gibi özellikleri bakımından ele alınır. “Serv-kamet, serv-i azad, serv-i kad, serv-i mevzun, serv-i ser-efraz” gibi terkipler ile anılarak, sevgilinin boyu için benzetme unsuru olur. (Bkz. Sevgili; Boy)

Sevgilinin salınışı ile servinin bahar sabahının hafif rüzgârı ile sallanışı arasında ilgi kurularak “serv-i hıraman”; nazlı oluşlarını ifade için “serv-i naz”; servi ile gül arasında kurulan ilgi sonucunda “serv-i ra’na”; akıcılık yönleri ile “serv-i revan” sıfatları kullanılır. Boy-kıyam ilgisinden yola çıkılarak servi kaddin âşıklar arasında kıyamet çıkardığı ifade edilir.

İki şırça sarâydur gözlerüm seyr eyleseñ görseñ

Kenârına dizülmiş servler tahtânî fevkânî (G.498-4)

Serv bir beyitte sevgilinin boyunu taklit ettiği için “boy begi” olarak nitelenir:

Serv taqlîd ideli kâmetine boy begidür

Öykinelden haţ-ı yâra dili bitdi çemenüñ (G.253-2)

6.1.1.2.Çınar, şimşad, sanavber, ar’ar:

Çınar; uzun boyu ve ele benzetilen yaprakları ile söz konusu edilir. Sevgilinin boyu ile ilgi kurulduğu için servi, sanavber, şimşad, ar’ar ile

birlikte anılır. Çınar ağacının hareketsizliğine işaret etmek için Dünya'nın ancak zelzeleyle kıyama geldiği ifade edilir. Çoğunlukla yapraklarının ele benzetilmesi ve dökülmesi sebebi ile çeşitli hayallere konu olur. Çınarın yaşlı bir ağaç olduğu hayalinden yola çıkarak el alınan bir derviş olur. Âşık, gül bahçesine ve sevgilinin yollarına, gül yerine diken ekenlerin ellerinin çınar gibi kuruması için dua eder.

Ey Hişālī k̄urusun elleri manend-i çenār

Dilberüñ yollarına ħār-ı muğaylān dikenüñ (G.259-5)

Ayrıca çınar dua etmek için Allah'a el açmış bir kişiye benzetilir. Gül bahçesinin Adn cennetine döndüğü ve ezel meclisinde bazı kullara ihsan edilen nurdan nasip aldığı için şükreder. Baharın gelişi ile nevrusun nergise altın bir taç giydirip, çınarın eline de bir bayrak verildiği ifade edilir. Başka bir beyitte ise servinin hizmetinde bulunan el bağlamış bir insan olarak hayal edilir:

Çenār el bağlayup t̄urdı ayağa şah̄n-ı gülşende

Şalındı ħidmet için sū-be-sū her serv-i mevzūnı (G.452-2)

Şimşad, boyu ile sevgiliye benzetilirken, hareketsizliği ile sevgilinin yürütyüş özelliğinden ayrılır.

Şarşılıp zelzele vü lertzeye vardı dünyā

Varise itdi kıyām ol ħadi şimşād ü çenār (G.126-4)

Şair, sevgilinin boyunun benzetilene olan sanavberi, başında sevgilinin saçının havası estiği için mutsuz âşığa benzetmiştir:

Başında hevā-yı ser-i zūlfüñ eser ey serv

Beñzetmiş özin ' âşık-ı nā-şāda şanavber (G.94-3)

Ar'ar; servi, çınar, sanavber ve şimşad gibi sevgilinin boyu ile ilgi kurularak söz konusu edilir.

6.1.1.3.Narven (Karaağaç):

Âşığın boyu için benzetmelik olarak kullanılan narven; gül bahçesinde sevgilinin uzun boyunu görmediği için onunla yarışa kalkar. Başka bir beyitte ise âşık, narven boylu olduğunu söyleyerek “dik canımı” kullanımını ile bu özelliğini ifade eder:

Görmemiş kâmet-i mevzûnuñi gülşende meger

Başka boy çekmesine ne ki sebep nârvenüñ (G.259-2)

6.2.Çiçek

6.2.1.Genel Olarak Çiçek:

“Şükufe ve ezhar” ile *Dîvân*'da herhangi bir çiçek adına işaret etmeden kullanılan çiçek, baharla birlikte açışları ile söz konusu edilir. Çiçeklerin doğaya verdiği canlılık çeşitli hayallere konu olur. Meyvelerle birlikte gül bahçesinin süsü; çimende yayılışları ile nakışlı havlu olurken; bülbülün salâsı ile bir araya gelmiş insanlara; sarı renkleri ile altın taç takmış padişaha benzetilirler. Çiçekler açmış bir bahçe âşığın gönlünü hüzünden kurtarır, cennet bahçesi ile boy ölçüştür. Baharın müjdecisidirler. Sakinin eline lâle kadehini alması ile çiçeklerin mekânının belli; yani içki meclisi olduğu ifade edilir.

Bahâr oldı açıldı gül gibi ezhârı gülzâruñ

Nevâdan nağme-perdâz oldı her murğ-ı nev-âmûzı (G.475-2)

6.2.2.Çiçek Çeşitleri

6.2.2.1.Gül:

Dîvân'da en çok sözü geçen çiçek güldür. Gül rengi, kokusu, yumuşaklığı gibi hususlar açısından çeşitli hayaller içinde kullanılır. Bu hayallerin başında sevgilinin dudak, yüz, yanak ve boy gibi birtakım güzellik unsurlarının, âşığın sinesindeki yaraların ve şarap renginin gül ile ilişkilendirilmesi gelir. (Bkz. Sevgili; Âşık; Bu maddeler)

Genel olarak gül ve bülbül unsurunun yan yana kullanıldığını görmekteyiz. Âşığın bülbül, sevgilinin gül olarak hayal edilmesi bunun

sebebidir. Gül, bir içki meclisinin de unsuru olarak yer eder. Nergis, inci dolu tabağı eline alarak yerlere gül yaprakları dökmektedir. Bu hayalde gülün şekil olarak tabağa, onun üzerindeki çiğlerin inciye benzetilmesi söz konusudur:

Başına nergis alup gevherile nice tabak
Eyledi gül gibi ayağına ĩşār ü nişār (K.-21)

Başka bir beyitte şair, gazelini bir güle benzetir. Bu gazeli, gonca dudaklı sevgilinin kapısına sunacağını söyler:

Gül yerine sunacak tapuña ey gonca-dehen
'Arz-ı hāl oldu yine bu gazel-i nükte-şi'ār (K.-74)

Şair, güzel şiirlerini gül camiinde okur:

Cāmi' -i gülde Hişālī okıyup didi hezār
Oldı bu nazm-ı bedī' üñ nice fenni cāmi' (G.232-5)

Gül; diğer çiçekler içinde özel bir yere sahip olduğu için güllerin şahı olarak nitelendirilir. Bu hayalin sebebi, gül bahçesinin tahta; bahçeye gelen kışın askere; çiçeklerin onun etrafında bulunan hizmetlilere benzetilmesidir.

Çalmadı ikisi bir yerde şitā 'askerinüñ
Göricek şevketini şāh-ı gülüñ itdi firār (K.-7)

Her yönüyle Hz. Muhammed'i temsil eden gül, *Dîvân*'da bir beyitte Ashab'ın gül bahçesinin ileri gelenlerinden, gonca ve güllerin ise Hz. Muhammed olduğundan bahsedilir:

Güiyā a' yān-ı gülşen oldu aşhāb-ı kibār
Goncalar āl oldu vü gül Aħmed-i muħtārdur (G.115-2)

Gülşen devletinde nevrusun ve baharın iki tüccar olduğu ve gül ile gonca kesesini altınla doldurduğu ifade edilirken iki renkli gül-i ra'na

hayaline ulaşılır. Kırmızı ve sarı renkli gül-i ra'na, kırmızı kese ve sarı altınların bir araya gelişlerini hatırlatır:

El virüp devlet iki h^vâcegidür gülşende

Çıldı hemyân-ı gül ü goncayı pür-zer nevrüz (G.187-4)

Bir beyitte gül bahçesinin, kuşların dershanesi olduğu ve orada gülün bülbüle *Mantiku't-tayr* okuttuğu belirtilirken, başka birinde ise gül yaprakları şekli sebebiyle “evrak” olarak nitelendirilir:

Yele virmiş gül evrâkın ne nâm u ne nişân kalmış

Uçup bülbül yuvasından hemân bir âşiyân kalmış (G.225-1)

Hz. Yusuf'un kanlı gömleği “gül-pirehen” olarak vasıflandırılır:

Nevrüz sultânı irüp bülbül mülâkîdür güle

Zevk u şafâ hengâmıdır ey Yüsuf-ı gül-pîrehen (G.337-2)

Kendisi için yazılmış bir gazelin iki beytinde ise Hz. Ali, gülen bir güle teşbih edilir:

Güldür ağlatma firâkuñla vişâlũñ umarum

Bülbül-i nâlânũñam ey verd-i handânum ' Alî (G.466-3)

Gül, açılmış hâli ile gülen bir ağza benzetilir ve bu hayalle “gül gibi açılmak” deyimini arasında bir ilgi kurularak, bazen âşığın hüznü kalbinin açılması, bazen de dünyanın tazelandığı ifade edilir. Gül ile ilgili kullanılan bir başka deyim ise sevgilinin utanç ve şarabın etkisi ile yanaklarının kırmızıya dönmesi için kullanılan “gül gül olmak, gül gül etmek” tir. Gül sözcüğünün tevriyeli anlamıyla kullanıldığı beyitler de vardır:

Görüp şimdi gözetmezsın bakup ' ayn-ı ' inâyetle

Çoğ ağlarsın güle bir dem ki şâyed çeşm-i giryânı (G.498-3)

Güllerin bahar mevsiminin habercisi olduğunu ifade eden terkiplerde gülün adı anılır: “Mevsim-i gül, fasl-ı gül, hengâm-ı gül” gibi. Şekil ve renk

olarak gül ile ilgi kurulduğu için sinedeki yaralar, renk açısından şarap ve içinde kırmızı şarap bulunduğu için kadeh, âşığın gözyaşı, sevgilinin çehresi, şafak, otağ güle teşbih edilir.

‘ Âşık-ı hüşyârı bir demde ider mest-i harâb

Sâki-i sîmîn-beden kim gül gibi sâgar şunar (G.122-2)

6.2.2.2.Gonca:

Goncanın küçük ve kapalı olma özelliği, onun istiare yolu ile sevgilinin ağzı olarak hayal edilmesine sebep olur. Âşık için gonca dudaktan kelimelerin dökülmesi “lezzet-i güftar”, “fesahat” ya da “şirin-suhan” olarak vasıflandırılır. Gonca ağız açılınca remz, nükte, muamma ve hakikatler söyler. Bütün bu özelliklere rağmen sevgilinin âşığa konuşup güzel sözler sarf ettiği görülmez. Âşık, sevgiliye kavuşmanın ne zaman olduğunu sorsa da ona şifa veren bir cevap alamaz. Çünkü ilgisiz ve duyarsızdır. Öte yandan sevgilinin bir türlü cevap vermemesi onun yeni yetme bir çocuk oluşuna yorulur:

La‘ lüñi emsem disem ol gonca-leb virmez cevâb

Nâ-resîde bir tıfildur bilmez emsem neydügin(G.357-4)

Dudağın “tebessüm kılması” goncanın açılması, baharın gelmesi demektir. Kırmızı renginden dolayı kadehe de benzetilen gonca, içinde la’l dudağı ve inci dişleri saklayan bir kutu olur. Ayrıca içi altınlarla dolu kırmızı bir kese olarak hayal edilir (Bkz. Gül):

Güyyâ a‘ yân-ı gülşen oldı aşhâb-ı kibâr

Ġoncalar âl oldı vü gül AĦmed-i muĦtârdur (G.115-2)

Dîvân’da, gül-Hz. Muhammed ilgisi sebebi ile goncaların “Âl-i Resul” olarak nitelendirildiği birkaç beyit vardır:

Ġoncalar Âl-i Resûlüm diyü tütmiş şecere

Sebz-i destârını ben añun ‘ alâmet bilürin (G.334-4)

Gonca-sevgili ilgisinden başka; goncanın kapalı ve dar oluşu, açılması gibi özellikleri bakımından âşığın gönlü arasında bir bağlantı kurulur. Âşığın her zaman hüznü, kederli, aşk ateşi ile kebab olmuş gönlü gonca olarak nitelendirilir ve güllerin gülmesi, baharın gelmesi ile gönlü “gonca misal” açılır:

Güllerüñ güldi yüzi seyr ideli ruhsaruñ
Gonca dil-teng iken açıldı işidüp suhanuñ (G.249-3)

Nevbahâr oldı irdi mevsim-i gül
Kalb-i mahzûn açıldı gonca mişâl (G.260-5)

Gonca ve gülün ayrılmaz bir parçası dikendir. Diken âşığın bülbül gönlünü sürekli yaralar ve ona ulaşmasını engeller. Bu yüzden rakipler dikene benzetilir:

Yalıñız çıkmaz dirîgâ seyre yâr ağıyârsuz
Güiyâ bir goncadur kopmaz yerinden hârsuz(G.200-1)

6.2.2.3.Lâle:

Dîvân'da rengi ve şekli bakımından çeşitli varlıklarla arasında ilgi kurulan bir çiçektir. Lâle, çimenler üzerinde otağını kurmuş bir hükümdar olarak hayal edilirken, eline kadeh almış bir sakiye de benzetilir. Baharın gelişi ile gül bahçesinde kurulan meclislerde, nevrüz eline lâle kadehini almış eğlenen bir insana teşbih edilir:

Ey Hişâlî görünen lâle degül gülşende
' İyş ider almış ele gül gibi sâğar nevrüz (G.214-5)

Renk ve şekil bakımından yanak ve ağız ile lâle benzerlik gösterir. “Lâle-ruh, lâle-ruhsar”, şirin bir ağza sahip ve güzellikte eşsiz kabul edilen sevgilinin sıfatı olarak kullanılır. (Bkz. Sevgili; Yanak; Ağız)

Lâlenin içindeki siyahlık ile âşığın gönlündeki siyah yara arasında ilgi kurulurken, her ikisinin de kaynağının dert olduğu ifade edilir. Lâlenin de âşık gibi “mahabbet dağı”nı yaktığı belirtilir. (Bkz. Âşık; Yara, Dağ, Zahm)

Genel olarak şekli ve rengi bakımından lâle-kadeh ilgisi kurulur. Lâlenin üzerindeki çiğ taneleri mücevherlerle bezenmiş kadehe benzetilir. Bu yüzden lâle “câm-ı mücevher gösterür” ifadesi kullanılır.

Lâlenin, gül gibi, baharın gelişinin habercisi ve mahzun gönülleri açtıran bir çiçek olması üzerinde durulan başka fikirlerdir. Lâlenin sadece rengi ile ilgili benzetmeler de yapılır. *Dîvân*'da iki beyitte âşığın gözyaşlarının lâle renkli olduğu ifade edilirken, bir beyitte sevgilinin yanaklarının lâle renkli olması sebebi ile “şivekâr-ı lâle-gun” olarak anıldığı görülür:

Benüm bu şüh u şengül şive-kâr-ı lâle-günüm var
Anuñcün sinede lâle-şifat dâğ-ı derünüm var (G.175-1)

6.2.2.4.Menekşe (Benefşe):

Gül, bahçenin şahı olarak hayal edildiği için buradaki çiçekler onun emrindeki çeşitli görevlilerdir. Menekşe de bunlardan biri olarak, omzuna balta asmış bir asker ve peyk; başka bir beyitte ise içki meclisinde porselen tabak sunan bir hizmetçi olarak hayal edilir. Renk açısından sevgilinin ayva tüyleri menekşe olarak nitelendirilirken, bir beyitte “hatt-ı benefşe” ile süslenen dudak şarabını yudumlayan âriflerin menekşe şarabı içtikleri ifade edilir:

Hatt-ı benefşe zeyn ideli la' l-i nâbını
‘ Ârifler içer oldı benefşe şarâbını (G.478-1)

6.2.2.5.Sümbül, reyhan:

Sevgilinin saçının rengi ve kokusu sümbüle benzetilir. Genel olarak sümbül gül ile birlikte anılır. Yanaklar bahar rüzgârı ile açan bir gül, saçlar

da perişan sümbüller olarak hayal edilir. Gül için sabah yelinin önemi ne ise bu sümbül için de geçerlidir. Bahar rüzgârı sümbülü açtırırken, kış rüzgârı onu soldurur. Şairin ifadesine göre bahçıvanın bağdaki sümbülleri sulamasına gerek yoktur; çünkü sevgilinin perişan saçları ona yetmektedir. Saçın bu perişan hâlden başka, onun sümbül kokusu da âşığı etkiler.

Cemâlün güllerinün surhı surh u ağı ağ olmuş

Şemim-i sümbülünden gülsitân müşkin-dimâg olmuş (B.-40)

Reyhan *Divân*'da sadece bir beyitte sevgilinin ayva tüylerinin kokusu sebebiyle söz konusu edilir:

Gülşen-i hüsnüni tezyin ideli hatt-ı ruhuñ

Dürdiler defterini lâle vü reyhanuñda (G.387-4)

6.2.2.6.Semen, yasemen, nesrin, erguvan, gülнар:

“Semen-sa, semen-bu” ile daha çok kokusu sebebiyle söz konusu edilen yasemen ile sevgilinin güzel kokulu saçlarına işaret edilir. Renk açısından sevgilinin yüzünün beyazlığını ifade etmek için semenle yanak arasında ilgi kurulur.

Gül gibi ‘ arz-ı ‘ izâr eylese gülşende o şüh

Bildürürdi yüzi ağın semen ü yâsemenün (G.257-4)

Nesrin, gülнар, kırmızı katmer ve erguvan *Divân*'da çok az söz konusu edilen çiçeklerdir. Hepsinin ortak özelliği kırmızı ve baharın müjdecisi oluşlarıdır. Erguvan göz alıcı bir kırmızıya sahip olduğu için ateş ve şarap arasında ilgi kurulur. Sevgilinin yanağı yine renk itibariyle gülנara benzetilir. Kırmızı katmer ise âşığın sinesindeki açılmış yaralarla ilgi kurularak kullanılır.

İrişdi faşl-ı gül bülbüller âgâz itdiler zâra

Gül ü nesrin ü lâle virdi revnağ şahñ-ı gülzâra(G.386-1)

Leb-i dilber Hîşâlî nâr-ı reşke yandurup yaqdı
Gül-i efsûn u şarâb erguvâna özge reng itdi (G.447-5)

Hevesi murğ-ı dilûñ ol ruḥ-ı gülnâra gibi
Yoksa pervâne-şifat şem‘ -i pür-envâra gibi (G.434-1)

Açılmış kırmızı katmer gül-i bî-hâruñ ‘aynîdür
Ne deñlü sînede var ise dâğ-ı hûn-feşân sensüz (G.207-4)

6.2.2.7.Susen, mugaylan:

Susen, susam çiçeği olup sivri ve uzun yaprakları açısından söz konusu edilir. Bu sebeple susen eline kılıç almış bir asker, beline hançer takmış bir savaşçı, bahar sultanının emri ile kılıç ve hançer kuşanan bir silahdar olur.

Geydi silâhımı kuşanup tîğ ü hançerin
Şâh-ı bahâr idince silâhdâr-ı sūseni (G.464-4)

Mugaylan, deve dikenidir. Şair, sevgilinin yollarına deve dikenini dikenlerin ellerinin çınar gibi kurumasını diler:

Ey Hîşâlî kûrusun elleri manend-i çenâr
Dilberüñ yollarına ḥâr-ı muḡaylân dikenüñ (G.259-5)

6.2.2.8.Nergis:

Gülün meclisin şahı olması ve nergis-göz ilgisinden dolayı nergis, meclisin “dide-ban”ı ve mecliste tabak sunan bir hizmetkâr olarak hayal edilir. Genel olarak baygın ve şehlâ bakmasından dolayı, sevgilinin gözü nergise benzetilir. Bu yüzden sevgili “nergis-i şehlâ” olarak vasıflandırılır. Sarı renkli olması sebebi ile altın kadehle mecliste eğlenen taç sahibi bir padişah olan nergis, uyku getirici bir çiçek olduğu için sevgilinin uyuyan gözleri ile aralarında ilgi kurulur.

Narsis adlı güzel bir delikanlının sudaki aksine âşık olması ile suya düşüp boğulmasının ardından, düştüğü yerden göze benzeyen bir çiçeğin çıktığı ve çiçeğin adının nergis olduğu efsanesine dayanarak nergis ile göz arasında ilgi kurulurken; beyitte nergisin kendisini görmekle “tahsil-i remed” yaptığı ifade edilir. Bu onun, kıyamete kadar ayrılık çekmeye mahkum olduğu için çektiği bir hastalıktır. Buna rağmen sevgilinin baygın gözleri ile kurulan bağlantı sonucunda “basiret ehli”nin beğendiği bir güzellik olarak ifade bulur:

Kendüsin görmekle nergis kıldı taḥşîl-i remed

Nice gün gerçi başiret ehline manzûr idi (G.457-4)

6.2.2.9.Zambak:

Sevgilinin sa'id'i renk açısından ve parmakları şekil bakımından zambak goncasına teşbih edilir:

O degme sîm-sâ' id nâ-şüküfte-gonca-i zanbaḡ

Lebûñ gonca ruḡuñ berk-i gül-i gülzâr-ı cennetdür (G.57-2)

Bâḡ-ı ḡüsn içre ruḡuñ güldür 'izâruñ güleşen

Ġonca-i zanbaḡ-ı ter barmaḡuñ ey gonca-dehen (G.309-1)

7.MEYVELER

“Mive, ber, esmar” ile anılan meyve, genel olarak sevgilinin dudaklarını işaret etmek için kullanılır. Bu benzetmenin sebebi dudağın meyve gibi tatlı oluşudur. Ayrıca meyvenin güneşle beraber anılması, onun gelişmesine katkıda bulunması sebebiyledir. Türlü rengi sebebiyle meyveler bağın süsü olarak vasıflandırılır.

Divân'da beş beyitte anılan şeftali, renk ve tat benzerliği kurularak sevgilinin dudağını ve yanağını ifadede kullanılır. Şeftalinin tüylerinin olması da bu hayale yardımcı olur. Çünkü kırmızı dudağın etrafını tüyler kaplamıştır.

Yetiřdi mīveye geldi nihāl-i addi ol servūñ

Ne minnet lebleri řeftalūsine rāygān oldu (G.480-3)

Sözü geçen bir başka meyve de narenci olarak anılan portakaldır. Renginın sarı olması sebebi ile āřıgın ah kıvılcımı ile aralarında ilgi kurulur:

Dün gice āhum řerārı cem‘ idüp nice alay

Her ‘alev açdı ‘alem nārenci vālādan yine (G.398-2)

Sadece bir beyitte anılan badem, iek açması ile baharın müjdecisi ve incir fidanı da yanağın ve dudağın şeftaliye benzetilmesi sonucunda sevgilinin boyu olur:

Hengām-ı bahār irdi yine bādem açıldı

Gül gibi cihān tāzelenüp ‘ālem açıldı (G.483-1)

Geldi yetişdi mīveye nağl-i berāveri

şeftalü-yı ‘izār ü lebi rāygānımiř (G.223-4)

SONUÇ

XVII. yüzyılda yaşamış ve Dîvân Edebiyatına sadece ikisi mevcut olan on adet dîvân ve iki şiir mecmuası kazandırmış Peşteli Hisâlî'nin Millet Kütüphanesi Ali Emirî Manzum Eserler, 130'da kayıtlı olan *Dîvân*'ı üzerinde yapılan tahlil çalışmasında, Peşteli Hisâlî'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri, Din-Tasavvuf, Cemiyet, İnsan ve Tabiat olmak üzere beş ana bölümün değerlendirilmesi sonucunda varılan fikirler şöyle özetlenebilir:

1.Hisâlî, Arapça ve Farsça'ya vâkıf, 1651/52 yılında Peşte'de vefat etmiş bir şairdir. Hayatı hakkında kaynaklardaki sınırlı bilgilerin yanında, şiirlerinden, Sultan III. Mehmed, Sultan I. Ahmed, Sultan I. Mustafa, Sultan II. Osman (Genç Osman), Sultan IV. Murad, Sultan I. İbrahim ve Sultan IV. Mehmed dönemlerini gördüğü, Bağdat'a akraba ziyaretine gittiği, diyar diyar gezdiği, Eğri gazasına katıldığı, Zevil şehrinde defterdarlık yaptığı, bilinmeyen bir nedenden dolayı azl edilip iflas ettiği bilgilerine ulaşılabilir. Ayrıca Gülbaba adlı bir Bektaşî şeyhine sevgi ve saygısını belirttiği bir gazelden, Bektaşî olabileceği fikrine de varılabilir.

2.Arapça ve Farsça'ya vâkıf olduğu hâlde manzumelerde sade bir söyleyişi tercih eden şair, eserini kendisi kaleme almıştır. Bazı yanlış yazımlardan şairin eğitim düzeyinin çok yüksek olmadığı anlaşılır. Şair, sade diline göre aruz hatasına fazla düşmemiş; ancak aynı şiir içinde aynı sözcüklerle kafiye yapmış ve farklı şiirlerde aynı mısraları kullanmıştır. Bazı şiirlerde de kafiye olmayan sözcüklerle uyak oluşturmuştur. Hisâlî, atasözlerini bazen tam, bazen kısmî iktibas yaparak kullanmış ve bol bol Türkçe deyim ve söyleyişlere yer vermiştir.

3.İslâmî inançlara bağlı bir müslüman olduğu anlaşılan şairin şiirlerinde kelâm ve fıkıh ilimlerine ait felsefî konulara değinilmemiş, sorgusuzca inanan, samimî bir kişinin hâli şiirlere yansıtılmıştır. Muhammed ümmetinden olduğunu vurgulayan şair, kaside nazım biçimi ile tevhid, münacat ve naat yazmamasına rağmen, bu konuları gazellerinde söylemiştir. Şiirlerinde halifeler ve peygamberlere olan sevgisini övücü ifadelerle gösteren şairin, bazı gazellerinde yer alan tasavvufî düşüncelerini şöyle sıralayabiliriz: Hak âşığı istigna ülkesinin padişahı ve fakirliği ile zengin kişidir. Tasavvuf yolunda sahip olması gereken en önemli özellikler tevazu ve kanatkârlıktır. Şaire göre ilm-i ledün; yani Allah'ın sırlarına ait manevî bilgi bir maldır ve onu alabilmek için maddî varlıktan; candan geçmek gerekir. Bu bilgiye ulaşmak için akli kaybetmenin gerekliliği yanında şair, âlemde ne varsa akılla idrâk olunduğunu, bunun kıymetli bir hazine olduğunu da kabul eder. Allah'ın zatının nuru gizlidir. Ancak onu görmesini bilenler fark edebilirler. Basiret ehline gerçek, gün gibi apaydınlık ortadadır. Bilgi, suflere vahiy getiren meleğin vasıtasıyla doğrudan ya da ilham yoluyla, aracısız Allah'tan alınır.

4.Hisâlî, Cemiyet bölümündeki şahıslar kadrosunu geniş tutmuştur. Tarihî kişiliklerden ziyade, resmî görevliler-gayriresmî meslek erbabları ve efsanevî şahsiyetler ağırlıktadır. Resmî ve gayriresmî görevliler, padişah çevresindeki ve sosyal hayattaki tiplerden; efsanevî şahsiyetler ise İran tarih,

edebiyat ve mitolojisinden alınmıştır. Şair, âşık ile sevgili arasındaki münasebeti ortaya koyabilmek için Ferhad ile Şirin, Leylâ ile Mecnun, Vamık ile Azra gibi hikâye kahramanlarının maceralarından yararlanmışır.

5. Güzelliğe, sevgilinin fiziksel özellikleri ile örtüşen bir unsur olarak bakılır. İnsan mefhumu üç ana tip etrafında oluşur: Sevgili, âşık, rakip. Fiziksel olarak esmer, uzun boylu, keskin bakışlı, beyaz tenli olan sevgili, güzelliği yanında acımasız ve vefasızdır. Buna karşılık âşık, sevgilinin ve feleğin kendisine yaptığı eziyetler sonucunda hüzünlü, gamla dolu, beli iki büklüm, perişan bir hâldedir. Sevgilinin karşısında boyun eğmiş, sevgilinin baskın kişiliğini sorgusuz sualsiz kabul etmiş bir kişilik sergiler. *Dîvân*'da ne sevgilinin, ne de âşığın özellikleri *Dîvân* Edebiyatındaki genel görünümün dışına çıkmaz. Sadece birkaç beyitte aşk ormanı içindeki âşık, ahu sevgilinin karşısında aslan kesilir ve onu avlamaya niyet eder. Rakip tipi ise, genellikle âşık tarafından ikiyüzlülükle suçlanır ve sevgilinin mahallesine girmesin diye "kâfir" olarak anılır. Ayrıca eşek, köpek ve maymun gibi aşağılayıcı sıfatlar alır. Âşığın gözünde sevgilinin mahallesinin köpeği olduğu için, bazen rakibe yüce bir değer de verilir.

6. Şair, kozmik âlem, bitkiler ve hayvanlarla ilgili bilgisini ifade ederken, bu unsurlar hakkındaki genel bilgilerin yanında gözlemlerinden de yararlanır. Hisâlî, baharın gelişi ile doğanın aldığı manzarayı tasvir eden beyitler yanında, bahar ile eğlence meclisleri; gül, yasemen, lâle gibi çiçekler; çınar, servi, sanavber gibi ağaçlar; bülbül, tuti gibi hayvanlar ile sevgili-âşık-bahar ilgisini ortaya koyan mısralar kaleme almıştır.

7. Hisâlî, hiç kaside söylemeyen bir şair olduğu için gazel şairi olarak nitelendirilebilir. Dinî şiirlere rağbet etmemiştir. Buna karşın tevhid, naat, münacat vasfında gazellere rastlanır. Çok az olmakla birlikte rindane, ifadeler sarfeden şair, çoğunlukla sevgiliden duyduğu sıkıntılarını, dertlerini; kimi zaman insanoğlunun, dolayısıyla kendi özlemlerini dile getirir. Genel olarak aşk ve tabiat konularını işlerken, bazen dünyaya kalender görüş açısıyla bakar. Şiirlerinde İstanbul Türkçesi ile külfetsiz söyleyişi tercih etmiştir. Bazı dizelerinde ciddiyet dışı, çapkınca; hatta müstehcen ifadeler yer alır. Şair şiirlerinde kelime oyunları yapmamış ve sanat yapma endişesine kapılmamıştır. Uzun tamlamalara yer vermediği gibi, tamlamasız beyitlerine de rastlanır. Halk diline yaklaşan söyleyişleri de görülür. Zaman zaman tasavvufî söyleyişleri varsa da genel olarak şiirleri lâdinîdir.

KAYNAKLAR

- “Eğri”, Meydan Larousse, İstanbul, 1971, C.4, s.107
- “Keşf”, TDEA, C.5, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982, s. 296.
- “Mürid”, TDEA, C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986, s. 480.
- “Süluk”, TDEA, C. 8, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s. 75.
- “Zikir”, TDEA, C. 8, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s.658.
- “Marifet”, TDEA, C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s.672
- Ahdî, Gülşen-i Şu’arâ, Millet Ktp. Ali Emîrî Tarih, 774, vr. 85b-86b
- Akgündüz, Ahmed; Öztürk, Said, Bilinmeyen Osmanlı, OSAV, İstanbul 1999, s.172; 181; 184-187.
- Aksoy, Mehmed, “Bektaşîlik”, TDEAA, C. 1, İstanbul, 1977, s.386.
- Ali Emîrî, Tezkire-i Şu’ara-yı Âmid, Amedî Matbaası, İstanbul, H. 1328, s. 274. (Sül. Ktp. Basma Bağışlar 611)
- Baysun, Cavid, “Budin”, İ.A., C.2, İstanbul, 1979, s.752.
- Beliğ, Güldeste-i Riyâz-ı İrfân, Sül. Ktp. Âşir Efendi, 264, vr. 170a.
- Beyzâdeoğlu, Süreyya, “Dîvân Şiirinde Zahid”, Dergâh, C. II, sy. 22, Yıl 11 (1991), İstanbul, s.9-11.
- Cebecioğlu, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Ankara, 1997.
- Ceylan, Ömür, Tasavvufi Şiir Şerhleri, İstanbul, 2000, s.276.
- Cunbur, Müjgân, “Eski Şiirimizde Kâbe ve Kâbe Ziyaretleri”, Türklük Araştırmaları Dergisi, M.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, sy. 7, Yıl (1991-1992), İstanbul, Ayır Basım, Yıl (1993), İstanbul, s.168-169.
- ....., a.g.m., s.142.
- Çalışkan, Âdem, Fuzûlî’nin Su Kasidesi ve Şerhi, Ankara, 1992, s.73.
- Çavuşoğlu, Mehmed; “16.Yüzyılda Dîvân Edebiyatı –Dîvân Edebiyatında Şiir Kavramı-”, Osmanlı Dîvân Şiiri Üzerine Metinler, haz.: Mehmet Kalpaklı, YKY, İstanbul, 1999, s. 208-217.
- Çeker, Orhan, “Hâl”, TDİ, C.15, İstanbul, 1997, s.217.
- Çelebioğlu, Âmil, “Elif Harfiyle İlgili Bazı Edebî Hususiyetler”, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, sy. XXIV-XXV’den Ayır Basım, İstanbul Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1986, s.45-64.
- Döndüren, Hamdi, “Akıl”, TDİ, C. 2, İstanbul, 1989, s.246-247.
- Eraydın, Selçuk, “Çile”, TDİ, C. 8, İstanbul, 1993, s.315.
- ....., Tasavvuf ve Tarikatler, M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Hisâlî, Dîvân, Edirne İl Halk Kütüphanesi, 2119.
- ....., Dîvân, Millet Ktp. Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler, 130.
- ....., Dîvân-ı Şu’arâ (Letâifu’l-hayâl), Millet Ktp. Ali Emîrî Farsça, 566.
- ....., Letâifu’l-hayâl, Sül. Ktp. Esad Efendi, 2883.
- ....., Letâifu’l-hayâl, Sül. Ktp. Lala İsmail, 575.
- ....., Metâliü’ n-nezair, Millet Ktp. Ali Emîrî Manzum Eserler, 679-680
- ....., Metâliü’ n-nezair, Nuruosmaniye, 4252-4253
- ....., Metâliü’ n-nezair, Sül. Ktp. Lala İsmail, 576.

- Huart, Cİ., "Kemâleddin İsmail", İ.A., C. 6, İstanbul, 1988, s.570-571.
- İpekten, Haluk, Bâki, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Akçağ, Ankara, 1998.
- ....., Fuzûlî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları, Akçağ, Ankara, 1996, s.227-228.
- İsazade Abdullah, Mecmû'a fi'l-gazaliyat, Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1186
- Kaçalin, Mustafa S., "Gülbaba", TDİ, C. 14, İstanbul, 1996, s.227-228.
- Kafalı, Mustafa, "Cengiz Han", TDİ, C. 7, İstanbul, 1993, s.367-369.
- Kafzade Fâizî, Zübdatü'l-es'âr, Sül. Ktp. Hüsrev Paşa, 573, vr. 39a.
- Kara, İsmail, "Marifet", TDEA, C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986, s. 145-146.
- ....., "Pir", TDEA, C. 7, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, s. 249-250.
- Kara, Mustafa, "Fena", TDİ, C. 12, İstanbul, 1995, s.333.
- ....., "Keramet", TDEA, C. 5, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982, s. 281-282.
- ....., "Kesret", TDEA, C. 5, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982, s. 229-295.
- ....., "Mâsiva", TDEA, C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986, s. 154.
- Kılavuz, Ahmet Saim, "Cin", TDİ, C. 7, İstanbul, 1993, s.8.
- Köprülü, F. Orhan, "Hasan-beyzâde", İ.A., C. 5, İstanbul, 1977, s.334-337.
- ....., "Abdal", TDİ, C. 1, İstanbul, 1998, s.61-62.
- Kurnaz, Cemâl, Hayalî Bey Dîvânı'nın Tahlili, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1996, s.100.
- Levend, Agâh Sırrı, Dîvân edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984, s.178-179.
- Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri II, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1333, s.165.
- Mehmet, Sevil, Hisâlî Dîvânı'nın Transkripsiyonlu Metni, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1972, 300 s.
- Mustafa Nuri Paşa, Netayic ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi, C.I, II, Haz.: Neşet Çağatay, s.225.
- Müstakimzade Sadeddin Efendi, Mecelletü'n-nisâb, Sül. Ktp. Esad Efendi, 628, vr.198b.
- Nimetullah b. Muhammed, Mecmû'at al-kasâid, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, 3424.
- Onay, Ahmet Talât, "Abdal", Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ, Ankara, 2000.
- Pala, İskender, "İskender mi, Zülkareyn mi?", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XXVI, Yıl (1986-1993), İstanbul, 1993, s. 117-146.
- ....., Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara, 1989.
- Sağlam, Feyyaz, "Dîvân Şiirinde Bir Özlem Ülkesi: Hıta", Sanat Olayı, sy. 57, Yıl 6 (1995), İstanbul, s.56-57.
- Sefercioğlu, Nejat, Nev'î Dîvânı'nın Tahlili, Akçağ, Ankara, 2001, s.345.
- Serdaroğlu, Ahmet, Mevzûât-i Aliyyü'l-Kâri Tercemesi, Ank. 1966, s. 99.
- Sertoğlu, Midhat, Osmanlı Tarih Lûgatı, İstanbul, 1986, s.58; 280.
- Şahinoğlu, M. Nazif, "Atar, Feridüddin", TDİ, C. 4, İstanbul, 1991, s.95-98.
- Şemseddin Sami, Kâmûsu'l-âlâm, C.III, Mihran Matbaası, İstanbul 1308, s. 2046. (Sül. Ktp. Basma Bağışlar, 6285/1-6)

- Tolasa, Harun, Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası, A.Ü. Yayınları, Ankara, 1973, s.180.
- Topaloğlu, Bekir, "Abdullah", TDİ, C. 1 İstanbul, 1988, s.75-76.
- Tökel, Dursun Ali, Dîvân Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Şahıslar Mitolojisi, Akçağ, Ankara, 2000.
- Tuman, Mehmet Nâil, Tuhfe-i Nâilî, Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri I, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, s.250.
- Türer, Osman, "Bi'at", TDİ, C. 6, İstanbul, 1992, s.124.
- Uludağ, Süleyman, "Belâ", TDİ, C. 5, İstanbul, 1992, s.380
- ....., "Halvet", TDİ, C. 15, İstanbul, 1997, s.386-387.
- ....., "Ârif", TDİ, C. 3, İstanbul, 1991, s.361-362.
- ....., "Basiret", TDİ, C. 5, İstanbul, 1992, s.103.
- ....., Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1977.
- Yazıcı, Tahsin, "Derviş", TDİ, C. 9, İstanbul, 1994, s.188-190.
- ....., "Sa'dî", İ.A., C. 10, İstanbul, 1967, s.36-41.
- ....., "Hafız-ı Şirazi", TDİ, C. 15, İstanbul, 1997, s.103-106.
- Yetik, Erhan, "Hayret", TDİ, C. 17, İstanbul, 1998, s.60-61.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, "Cezbe", TDİ, C. 7, İstanbul, 1993, s.504.

DİĞER KAYNAKLAR

- Akkuş, Metin, "Dîvân Edebiyatında 'İktibas' ve 'Şiirde Lafzi Âyet İktibasları' Üzerine Bir Deneme", Dergâh, C.IV, sy. 42, Yıl Ağustos 1993, İstanbul, s.10-11-22.
- Aksoy, Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimler, Ankara, 1965.
- Aykan, Recep, Kelime ve Konularına Göre Alfabetik Kur'an Fihristi, Pınar Yayınları, İstanbul, 2000.
- Bayraktutan, Lütfi, "Dîvân Şiirinde Sevgiliye Mahsûs Estetik Motifler", Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi, C.V, sy.2, Yıl 1990, Bursa, s.85-92.
- Bayraktutan, Lütfi, "Dîvân Şiirinde Sevgiliye Mahsûs Estetik Motifler III", Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi, C.VII, sy.2, Yıl 1992, Bursa, s.83-92.
- Beyzadeoğlu, Süreyya, "Âşık Çelebi Tezkiresinde Şair ve Şarap", Dergâh, C.III, sy. 28, Yıl Haziran 1992, İstanbul, s.10-11.
- Bilkan, Fuat, "Divan Şiirinde Aslı Aşk", Millî Kültür, sy. 46, Yıl Eylül 1984, Ankara, s. 43-45.
- Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, -Eski ve Yeni Harflerle-, Doğu Matbaası, Ankara, 1962.
- Diriöz, Meserret, "Divan Edebiyatında Gül", Yeni Divan, C.1, sy.4, Yıl Ağustos 1980, Ankara, s. 4-7.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Divan Edebiyatında Çiçekler II Lâle Kitaplarından Öğrendiklerimiz", Tarih Toplum, C.13, sy.77, Yıl Mayıs 1990, İstanbul, s.34-39.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Divan Edebiyatında Çiçekler III", Tarih Toplum, C.14, sy.79, Yıl Temmuz 1990, İstanbul, s.18-23.

- Gökyay, Orhan Şaik, "Divan Edebiyatında Çiçekler", Tarih Toplum, C.13, sy.76, Yıl Nisan 1990, İstanbul, s.30-33.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Divan Edebiyatında Meyveler", Tarih Toplum, C.19, sy.112, Yıl Nisan 1993, İstanbul, s.9-13.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Divan Edebiyatında Şehirler I", Tarih Toplum, C.18, sy.105, Yıl Eylül 1992, İstanbul, s.9-12.
- Kemal, İbnülemin Mahmut, "Divan Edebiyatında Ramazan", Çınaraltı, sy.11, Yıl Ekim 1941, İstanbul, s.5-7.
- Koçin, Abdülhakim, "Kültürümüzde ve Divan Şiirinde Su", İlim ve Sanat, sy. 20, Yıl Temmuz-Ağustos 1988, Ankara, s. 50-53.
- Koçu, Reşad Ekrem, Osmanlı Padışahları, Ana Yayınevi, İstanbul, 1981.
- Kurnaz, Cemal, "Ok Doğru, Yay Eğri", Dergâh, C.VI, sy. 72, Yıl Şubat 1996, İstanbul, s.7.
- Naima Tarihi, Haz.: Zuhuri Danışman, İstanbul, 1969, C. 5, s.2005.
- Okurer, Cahit, "Divan Şiirinde Tabiat ve Tecrit", Millet, sy.21, Yıl Ocak 1944, Ankara, s. 276-279.
- Onaran, Mustafa Şerif, "Divan Şiirinde Kadın", Virgül, sy.29, Yıl Nisan 2000, İstanbul, s.51-53.
- Özdamarlar, Kadir, "Divan Edebiyatında İnsan", Küçük Dergi, C.2, sy.12, Yıl Mayıs 1980, Kayseri, s.3-4.
- Pala, İskender, "Divan Şiiri, İrsal-i Mesel, Hayat ve Gelenek", Tarih Toplum, C.20, sy.119, Yıl Aralık 1993, İstanbul, s.281-283.
- ....., "Divan Şiirinde Harflerin Ele Alınışı", Millî Eğitim, sy. 90, Yıl Ekim 1989, Ankara, s. 27-33.
- ....., "Gamze mi? Neuzübilleh!.." Türk Edebiyatı, sy. 298, Yıl 26 (1998), İstanbul, s.7.
- ....., "Habibim Fasl-ı Güldür Bu", Türk Edebiyatı, sy. 292, Yıl 26 (1998), İstanbul, s.17-18.
- ....., "Hayvanlar Âlemi", Türk Edebiyatı, sy. 274, Yıl 24 (1996), İstanbul, s.35-36.
- ....., "Müstesna Güzeller, Vuslata Dair", Türk Edebiyatı, sy. 243, Ocak, 1994, s.45-46.
- Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türkî, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989.
- Yılmaz, Mehmet, Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük), Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992.

DİZİN

A

- A'da, 296
ab u gil, 268, 329
abdâl, 74, 121, 304, 308, 310, 311, 313
Abdilmuttalib, 107
Abdullah b. Abdilmuttalib, 106
Abdullah ibn Mesud, 108
Abdurrahman Çelebi, 30
Abdü'l-Hakem Amr b. Hişâm b. Muğîre, 108
ab-ı ateşin, 323
Ab-ı Hayat, 13, 15, 42, 111, 117, 118, 201, 210, 241, 245, 314, 318, 324
ab-ı ineb, 323
ab-ı tahur, 323
Ab-ı Zülâl, 210, 324
abir, 176, 180
Acem, 118, 319
acı, 46, 146, 167, 170, 174, 188, 238, 243, 244, 250, 265, 268, 281, 283, 284, 289, 290, 316, 330, 341
acımasız sevgili, 335
âciz, 213, 236
aç, 39
açık istare, 115
ad, 36, 51, 77, 225
adalet, 110, 112
adaletli, 125, 172
âdem
insan, 160
Aden, 122, 124
Aden Denizi, 216
Aden incisi, 12
âdet, 124, 136, 152, 153
Adn, 50
Adn cenneti, 347
afet, 71
afet-i devran, 167
afet-i huban, 167
afitab, 309
afyon, 205
aga, 125
agız, 204
ağaç, 343, 345
ağız, 171, 193, 204, 205, 206, 210, 211, 218, 350, 351, 352
ağlayan, 335
ağlayış, 336
ağyar, 48, 59, 188, 203, 288, 294
ağyar ırkı, 188
ah, 73, 81, 82, 127, 128, 141, 145, 151, 154, 155, 168, 183, 196, 228, 229, 234, 243, 244, 247, 248, 264, 268, 269, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 281, 282, 301, 303, 307, 314, 321, 322, 327, 331, 342, 357
ah ateşi, 128, 154, 250, 272, 276, 277, 331
ah dumanı, 82, 277
ah kıvılcımı, 357
ah kıvılcımları, 276
ah okları, 155, 276, 341
ah rüzgârı, 260, 325
Ahdî Tezkiresi, 30
ahen-dil, 174
ah-ı pür-şerar, 276
ah-ı seher, 321
ah-ı seher-gâh, 321
ahın ateşi, 324
ahir zaman, 50

- ahiret, 34, 49, 50, 79, 85, 88
ahir-i dem, 69, 227
ahker, 268
ahlâk güzelliği, 161
ahmak, 85, 309
Ahmed-i Muhtar, 44
ahşam, 322
ahter, 306
ahu, 121, 174, 187, 272, 339
ahuvane, 185
akan su, 273
akarsu, 256, 260
akçe, 135, 259
Akdeniz, 326
akıl, 79, 90, 130, 161, 302
akıl yolu, 84
akılsızlık, 225
akik, 261
akik taşı, 62
akl, 79
aklı kâmil, 69, 227
akrep, 178, 181, 299, 308, 342
akşam, 68, 122, 322
akşam namazı, 63
alçak, 296, 317
alçakgönüllü, 33, 78, 87, 148, 244
alçakgönüllülük, 271
âlem, 33, 44, 66, 77, 80, 139, 140, 145,
147, 149, 150, 302, 321, 331, 335
âlem bezmi, 142
âlem sarayı, 78
âlem-bin, 255
âlem-i harab, 150
âlem-i tedric ü itlak, 150
âlemin pehlivanı, 234
Âl-i Resul, 351
ahın, 170, 181, 312, 314
alışveriş, 134, 153
Ali Emiri, 8
Âl-i Mustafa, 48
Âl-i Resul, 48
Ali Şir Nevaî, 106
Âli-cay, 236
âli-himmet âşık, 227
âlimler, 130
Allah, 32, 33, 34, 35, 38, 39, 41, 42, 44,
45, 49, 53, 55, 56, 57, 58, 60, 61,
64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72,
73, 74, 76, 77, 78, 79, 82, 83, 84,
85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
94, 95, 96, 107, 112, 124, 125, 126,
130, 139, 140, 141, 149, 160, 161,
191, 192, 194, 199, 202, 204, 206,
238, 240, 259, 268, 282, 299, 302,
303, 315, 321, 325, 330, 344, 347
Allah sevgisi, 88
Allah yolu, 72
Allah'ın cemali, 194
Allah'ın evi, 34
Allah'ın kulu, 235
Allah'ın varlığı, 90
Allahuekber, 68
alnı kamer, 182
alnı mah-ı enver, 182
altın, 150, 197, 258, 259, 310, 329, 349,
351
altın anahtar, 156
altın elbise, 310
altın işleme, 153
altın işlemeli kıyafet, 173
altın kadeh, 355
altın kadehler, 142
altın kılıflı hançer, 313
altın nakışlı, 189
altın taç, 348
altın taht, 313
altın taneleri, 200
altın tepsi, 320
altın tepsiler, 142
altuncu felek, 309

- altun, 103
altun üsküf, 127
amber, 104, 176, 180, 181, 196, 199,
201, 203, 204
amel, 303
Âmine, 56, 107
Amr b. Osman el-Mekkî, 97
ân, 160, 184
Anadolu, 119, 121
Anadolu abdalları, 74
andelib, 335
Anka, 81, 124, 223, 232, 233, 244, 253,
271, 334, 338, 341
Anka kuşu, 124, 341
Anka tabiatlı, 334
Anka-tabiat, 338
anlam dalgıcı, 13
anlam denizi, 12
anlam sanatları, 12
anne sütü, 138
ar'ar, 213, 215, 346, 347
Arafat, 63, 153
Arap, 118, 119
Arap atı, 328, 339
Arapça, 23, 30
arı, 174, 341
arız-ı gül-gun, 195
ârif, 13, 70, 85, 90, 139, 335, 344, 353
arife günü, 153
arife sabahı, 63
ârif-i agâh, 69, 227
arsız, 243
arслан, 284, 340, 345
arş, 33, 52, 149, 216, 299, 302
arş u kürsi, 299
Arş-ı A'la, 299
aruz, 23
asa, 13, 44, 131, 252
Âsaf, 101, 107
Âsaf-ı ferruh-dem, 107
Âsaf-ı ferruh-ruhsar, 107
Âsaf-ı İsi-dem, 107
ashab, 88, 349
asitan, 226
asker, 126, 163, 165, 173, 181, 204,
238, 261, 320, 349, 353, 355
aslan, 244, 272, 299
aslan kesilmek, 187
astronomi, 299
asuman, 299
aş, 291
âşğın tabiatı, 340
âşık, 33, 36, 41, 48, 50, 52, 57, 58, 60,
62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70,
74, 80, 81, 82, 83, 86, 87, 88, 91,
94, 96, 97, 115, 116, 124, 125, 126,
127, 128, 129, 130, 131, 134, 135,
136, 138, 139, 140, 141, 143, 144,
145, 146, 148, 150, 151, 153, 154,
156, 157, 160, 161, 162, 163, 168,
169, 171, 172, 173, 174, 176, 178,
179, 183, 185, 186, 187, 190, 191,
192, 193, 202, 204, 205, 206, 207,
208, 210, 211, 212, 215, 217, 218,
219, 220, 221, 222, 223, 224, 225,
226, 227, 228, 229, 230, 231, 232,
233, 234, 235, 236, 239, 243, 245,
247, 248, 250, 251, 252, 253, 256,
258, 259, 260, 262, 263, 264, 266,
267, 268, 269, 270, 271, 272, 273,
274, 275, 276, 277, 278, 279, 280,
281, 282, 283, 284, 285, 287, 288,
289, 290, 291, 292, 293, 294, 295,
296, 304, 306, 307, 311, 315, 316,
317, 322, 324, 325, 326, 328, 329,
330, 331, 334, 335, 338, 340, 341,
342, 343, 344, 345, 347, 348, 351,
353, 356.
âşık tipi, 227
âşıkane gazeller, 20

- âşık-ı şeyda, 80
âşıklar, 42, 43, 50, 53, 55, 63, 68, 70,
77, 89, 96, 97, 115, 129, 134, 137,
138, 140, 143, 144, 146, 156, 161,
172, 177, 179, 182, 184, 185, 186,
189, 199, 210, 213, 215, 225, 230,
252, 297, 310, 329, 336, 346
âşıklık, 71, 117, 133, 141, 262
âşıklık vasfı, 229
aşına, 81
aşına-yı aşk, 69, 227
aşk, 17, 33, 34, 68, 69, 71, 72, 74, 75,
76, 77, 80, 81, 82, 87, 91, 96, 97,
114, 115, 116, 117, 127, 134, 136,
139, 140, 141, 145, 146, 148, 156,
157, 178, 183, 189, 227, 235, 239,
241, 242, 243, 245, 247, 249, 263,
264, 267, 268, 269, 270, 271, 272,
273, 274, 277, 280, 283, 311, 313,
324, 325, 329, 331, 334, 335, 339,
340, 342, 345, 352
aşk acısı, 118, 146, 151, 206, 230, 236,
275
aşk ateşi, 68, 146, 241, 243, 249, 264,
268, 275, 276, 279, 282, 331, 334,
342, 352
aşk bağı, 114
aşk baltası, 274
aşk belâsı, 91, 345
aşk davası, 273
aşk defteri, 272
aşk delisi, 212
aşk denizi, 289, 325
aşk derdi, 91, 231, 240, 242
aşk ehli, 69, 227
aşk hastaları, 135
aşk hastalığı, 80, 118, 225
aşk hastası, 274
aşk hikâyesi, 117
aşk ıstırabı, 69
aşk ilmi, 141, 148, 274
aşk kitapları, 236
aşk mabedi, 146
aşk macerası, 258
aşk meclisi, 269
aşk mektebi, 273, 295
aşk meydanı, 237, 270
aşk mücevheri, 296
aşk neyi, 273
aşk ormanı, 187, 339
aşk pazarı, 248, 252, 259, 280, 283
aşk piri, 75
aşk sahibi, 69, 146, 264, 288
aşk sakisi, 269
aşk sancağı, 277
aşk sarhoşluğu, 267
aşk sırrı, 81, 264
aşk şahı, 313
aşk şarabı, 231, 269, 340
aşk tavlasi, 273
aşk ülkesi, 230, 269
aşk-ı zatî, 33
aşkın şahı, 311
aşub-ı dehr, 316
aşüfte, 235, 242
at, 127, 131, 143, 172, 200, 235, 249,
270, 311, 339
atasözleri, 24, 140
atasözü, 189
ateş, 26, 35, 41, 42, 52, 55, 56, 76, 82,
128, 146, 198, 228, 233, 242, 247,
264, 268, 276, 277, 281, 288, 289,
307, 331, 341, 342, 354
ateş tapınakları, 76
ateş-baz, 128, 278
ateşgede, 76, 264
ateş-i ah, 276
ateş-i ruhsar, 198
ateşin ruhsar, 198
ateşli, 276

ateşperest, 146
atlas, 303
atlas kumaş, 166, 304, 306
Atlas Okyanusu, 326
av, 143, 234, 244, 253, 334, 337
avare, 242
avcı, 143, 244, 337
avcılık, 143, 234
Avrupalı, 119
ay, 44, 65, 67, 75, 79, 127, 128, 137,
142, 161, 166, 170, 176, 182, 184,
191, 192, 193, 203, 255, 278, 290,
302, 304, 305, 308, 311, 312, 313,
314, 315, 316, 320, 322, 345
zaman, 320
ay tutulması, 313, 314
ay yüz, 79, 203, 304
ay yüzlü, 75, 311, 313
ayag, 234
ayağı Tozu, 226
ayak, 255
uzuv, 326, 219, 328, 329
ayak toprağı, 226
ayak tozu, 227, 255, 328, 329
ayar, 135
ayarcı, 302
aydınlık, 255, 314
ayet, 13, 36, 37, 53, 67, 118
ayık, 242
ayıplama, 155
ayine, 193, 253
ayine-i âlem-nüma, 194
ayine-i ru, 194
ayine-i ru-nüma-yı âlem-i zat, 194
ayine-ruhsar, 194
aylar
zaman, 320
ayna, 111, 162, 193, 202, 208, 233, 244,
246, 285, 303, 330, 334, 336, 337
ayna kalb, 303
ayn-ı hakaret, 185

aynü'l-kalb, 92
ayrılık, 63, 135, 228, 231, 241, 279,
280, 285, 288, 289, 290, 292, 293,
308, 326, 331, 333, 356
ayrılık acısı, 258, 280, 286, 288, 330
ayrılık ateşi, 248, 263, 331
ayrılık Bîsütunu, 241
ayrılık burcu, 292
ayrılık cehennemi, 294
ayrılık derdi, 58, 89, 252, 264, 276, 279,
288, 290, 325, 327
ayrılık geceleri, 306
ayrılık gecesi, 314
ayrılık günleri, 293
ayrılık hastası, 118, 204
ayrılık kılıcı, 252
ayrılık rüzgârı, 289
ayrılık seferi, 140, 326
ayrılık vadisi, 235, 280
ayrılık yükü, 250, 252, 289
ayrılık zehri, 136, 169, 207, 291
Aysî Efendi, 8
ayva tüyleri, 37, 42, 130, 161, 163, 164,
165, 166, 191, 195, 196, 198, 201,
203, 204, 207, 210, 229, 238, 241,
291, 315, 320, 329, 345, 353, 354
ayyar, 137, 186
ayyaş, 186
azade, 213
Azazil, 41, 56
Azer, 42
Aziz, 110, 171
Azra, 117, 197
Azra-izar, 197
azurde, 240

B

bab, 226
baba, 76, 121, 162

- Babaî, 74
bab-ı saadet, 226
bac, 135
bad, 313, 332
bade, 259, 269
bade-i gül-gun, 208
badem, 357
bad-ı hazan, 333
bad-ı saba, 332
bağ, 128, 142, 156, 178, 206, 244, 284,
333, 342, 343, 354, 356
bağban, 128
bağçe, 342
Bağdat, 5, 97, 122, 138, 224, 238, 239
bağ-ı Adn, 343
bağ-ı behcet, 343
bağ-ı cemal, 343
bağ-ı cennet, 343
bağ-ı cihan, 343
bağ-ı hayat, 343
bağ-ı hüsn, 343
bağ-ı İrem, 343
bağır, 253, 268, 275, 276, 278, 285
bağlılık, 61
baha, 135
bahar, 15, 65, 142, 144, 151, 153, 160,
184, 206, 214, 242, 287, 310, 317,
318, 319, 320, 321, 325, 327, 332,
335, 343, 344, 345, 346, 349, 350,
351, 352, 353, 354, 355, 357
bahar askeri, 215
bahar ayı, 144, 153
bahar bulutu, 196, 318
bahar eyyamı, 321
bahar manzarası, 310
bahar mevsimi, 350
bahar rüzgârı, 353
bahar sabahı, 346
bahar sabahları, 332
bahar sultanı, 318, 355
bahar şahı, 343
bahçe, 128, 142, 160, 162, 214, 232,
276, 318, 327, 335, 348, 349
bahçıvan, 128, 279, 284, 354
bahr, 260, 271, 324
bahr-ı bî-giran, 260
bahr-ı bî-kenar, 260
bahr-ı bî-payan, 260
bahr-ı muhit, 260
bahr-i Aden, 124, 261
Bahr-i Aden, 325
bahr-i bî-kenar, 327
bahr-i cihan, 327
bahr-i felâket, 327
Bahr-i gam, 327
bahr-i hayret, 327
Bahr-i Hazer, 326
Bahr-i Kulzüm, 326
Bahr-i Lut, 326
Bahr-i Muhit, 325, 326
Bahr-i Nitaş, 326
Bahr-i Rum, 326
Bahr-i Sin, 326
Bahr-i Umman, 124, 260, 325
baht, 150, 151, 229, 292, 306, 316
baht-ı bîdar, 306
baht-ı hab-alud, 151
baht-ı siyeh, 151
baht-ı zebun, 151
bakış, 137, 168, 234
bakış sahibi, 85
baki, 78, 294
Bâkî, 19
bal, 24, 36, 51, 62, 207, 208, 291, 341
bal mumu, 36, 62, 207
balâ, 179, 212, 213
balık, 42, 275, 276, 299, 324, 340, 341
balta, 42, 74, 130, 274, 353
Bânî, 32, 130
bar, 270

- Bar-ı Hudâ, 32
 basar, 185
 basiret, 34, 92
 basiret ehli, 69, 84, 227, 356
 basiret sahibi, 67, 217
 baş, 19, 26, 117, 126, 140, 143, 149,
 178, 180, 218, 221, 230, 257, 267,
 272, 274, 276, 281, 300, 327, 338,
 342, 347, 349
 baş eg-, 52, 81, 216
 Başak, 299
 başarılı, 309
 batı, 180, 300, 322
 Batı ülkesi, 110
 bay, 139
 baygın bakış, 140, 185
 baygın göz, 356
 bayrak, 165, 216, 347
 bayram, 62, 67, 151, 152, 153, 184,
 226, 234, 290, 293, 312, 313
 bayram günü, 153
 bayram hilâli, 184, 234
 bayram-ı şerif, 152
 bazar-ı aşk, 134
 bazar-ı peyam-ber, 134, 135
 bebr, 340
 bebr ü şir, 340
 Bedehşan, 122, 208
 beden, 95, 157, 179, 219, 248, 254
 bedenî hastalık, 118
 bedr, 18, 221, 307, 313
 Bedr gazası, 108
 beg, 125
 beglük, 90
 behcet, 133, 160, 161, 165, 184, 203,
 323
 behcet zamanı, 160
 Behmen, 53, 114
 Behram, 114
 behremend, 233
 Behzad, 106, 141, 235
 beka, 78
 bekabillah, 78
 bekçi, 150
 Bektaşî tarikatı, 76, 162
 bel, 54, 77, 95, 120, 209, 218, 219, 237,
 243, 252, 263, 280, 285, 287, 289,
 330, 355
 bel kucaklamak, 221
 belâ, 70, 89, 91, 179, 182, 195, 213,
 226, 231, 270, 271, 280, 281, 283,
 312, 362
 belâ meclisi, 277, 312
 belâgat, 14
 belâgat ülkesi, 104
 belâ-keş, 230, 231
 belâsı balına değmemek, 341
 Belkıs, 46, 107, 332, 335
 ben, 12, 14, 18, 23, 37, 48, 51, 57, 90,
 96, 118, 121, 126, 130, 152, 164,
 166, 178, 185, 198, 199, 200, 201,
 215, 285, 326, 351
 ben piyadesi, 200
 ben taneleri, 178
 bend, 148, 156, 178, 181, 212, 270, 284,
 342
 bende, 59, 82, 125, 126, 161, 172, 224,
 228, 230, 235, 283
 bendehane, 156
 bende-i ehl-i dil, 69, 227
 bend-i aşk, 270
 bend-i şalvar, 218
 benefşe, 130, 204, 344, 353
 beniz, 255
 benler, 194, 198, 200, 345
 ber, 356
 Berat, 67, 164, 321, 323
 Berat Gecesi, 67, 151
 berdar, 156
 bere, 157

berf, 320
berk, 217, 320
berk-i çemen, 43
berk-i gül, 195
berk-i gül-i gülzar-ı cennet, 195
berk-i gül-i sad-berk-i melâhat, 195
berk-i gül-i sad-berk-i şüküfte, 195
berk-i gül-i ter, 36
berş, 22
beşer, 35, 160, 197
beşerî aşk, 17, 227
bey', 135
beyaban, 331
beydak, 143
beyit, 14, 15
beytullah, 63, 64
Beytü'l-ahzan, 211
Beyyinat, 30
Beyza, 97
bezim, 138, 152
bezm, 16, 17, 24, 142, 143, 291, 301, 305, 308, 312, 320
bezm-i aşk, 142
bezm-i belâ, 142
bezm-i elest, 96
bezm-i gam, 142
bezm-i meşakkat, 142
bezm-i mey, 22, 142, 237
bezm-i rindan, 142
bezm-i safa, 142
bezm-i şah, 142
bezm-i vasl, 142
bezm-i visal, 142
bezm-i vuslat, 142
bî-bak, 243
bîçare, 236, 243
Biçun, 32
bîdad, 167
bîdar, 256
bî-dil, 236
bimar, 185, 231, 240, 253
bî-mezak, 146, 296
bî-mihr, 167
bin, 336
bina, 273
bî-nam, 243
bî-neva, 236
birinci felek, 312
bî-riya, 236
birlik, 94
Bîsütun, 117, 283, 288, 289
Bîsütun-ı hicr, 117
bişe, 345
bişe-zar, 345
bitki, 327
bitkiler, 343
bitmeyen istek, 177
bî-vefa, 167, 316
bive-zen, 150
Boğa, 299
borç, 135
boy, 21, 50, 51, 52, 82, 131, 132, 161, 165, 170, 184, 212, 213, 214, 215, 216, 222, 232, 244, 255, 263, 307, 330, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 357
boy begi, 346
boynu bağlı, 126
boyun, 103, 126, 230, 254, 284
böcek, 340
börk, 127, 311
Bu-cehl, 44, 108
Budın, 7, 8, 15, 68, 97, 101, 123
Budın Muhafızlığı, 102
Budın seferi, 97
Budınli Hamdi Çelebi, 6
Budınli Hisâfî, 8
bugün, 42, 48, 124, 163, 173, 181, 198, 201, 204, 255, 341
bugün, 151, 184, 293

Buhara, 122
bulut, 176, 182, 310, 327
bunar, 327
burc, 303
burc, 292
burc-ı felek, 91, 301, 304, 308, 309
burc-ı firkat, 308
burc-ı hüsn, 308
burc-ı visal, 308
burç, 166, 183, 288, 290, 304, 308
burçlar, 308
Bursa, 30
burun, 254
buse, 221, 222, 228, 247, 248, 252, 255,
294, 343
buse almak, 221
buy, 292
buy-ı visal, 293
bülbül, 18, 20, 21, 67, 68, 107, 144,
145, 160, 162, 166, 170, 195, 206,
213, 217, 223, 225, 228, 232, 236,
244, 253, 266, 267, 269, 275, 276,
278, 283, 318, 332, 335, 336, 343,
344, 348, 350, 352, 354
bülbül-i nağme-sera, 335
bülbüllerin nağmeleri, 68
bülend, 40, 83, 213, 278, 307
büt, 59, 60, 106, 120, 165, 167, 235,
240
büthane, 120, 171
büt-perest, 59, 171

C

cabir, 167
cadı, 137, 182, 186, 188, 189
cahil, 139, 309
cahil insanlar, 299
cahilden adam olmaz, 140
cahile yâr olma, 140

câm-ı Cem, 207
câm-ı leb, 207
câm-ı mücevher, 353
cami, 67
can, 12, 14, 25, 32, 34, 43, 64, 65, 69,
76, 85, 97, 103, 134, 137, 140, 156,
167, 169, 171, 177, 189, 190, 193,
201, 206, 209, 210, 212, 222, 223,
225, 228, 234, 245, 246, 248, 250,
252, 254, 255, 259, 268, 272, 273,
288, 310, 325, 333, 334, 335, 337
can almak, 253
can atmak, 253
can bağışlamak, 253
can bahşetmek, 253
can burnu, 268
can evi, 190
can gözü, 92
can ile ser vermek, 253
can ipi, 218, 254
can nakdi, 221
can parası, 283, 293
can tabibi, 169
can u gönülden dua etmek, 253
can verme, 171
can vermek, 253
canan, 167
canane, 167
can-bahş, 210
candan ümit etmek, 253
canı feda etmek, 253
canlar bağışlar, 210
cebin, 181
Cebrail, 34, 35, 52, 53, 63, 176, 216,
337
Cebrail kanadı, 35, 181
cedvel, 327
cefa, 41, 70, 71, 136, 167, 168, 169,
174, 220, 231, 240, 263, 273, 286,
287, 290, 316, 330, 339

cefa atı, 172
cefa taşı, 237, 239, 287, 330
cefa yükü, 70
cefa-cu, 220
cefakâr, 168
cehennem, 85, 289, 290
Celâleddin, 102
Celâleddin Ekber, 127
cellât, 127, 189
Cem, 101, 108, 109, 110, 125, 142, 207,
234
Cem'in kadehi, 296
cemal, 33, 66, 93, 160
Cemal-i Mutlak, 33
Cemşid, 108
Cenab, 32
ceng, 154
cengâver, 188
Cengiz Han, 103
cennet, 34, 35, 36, 37, 41, 50, 51, 52,
53, 56, 60, 85, 86, 191, 194, 196,
206, 216, 223, 225, 290, 294, 295,
343, 344, 348
cennet aşkı, 86
cennet bahçesi, 51, 215, 348
cennet gülü, 51
cennet mahalle, 52
cennet varlıkları, 34
ceres, 243, 247, 289
ceride, 157
cesaret ormanı, 345
cetvel, 285
cevan, 125, 138, 167, 173
cevan-ı nev-hat, 173
cevher, 91
cevr, 38, 132, 169, 220, 237, 243, 263,
286, 287, 299, 339
cevr atı, 287
cevr kasrı, 287
cevr taşları, 273

cevr yükü, 263
cevşen, 155
Cevza, 299
Ceyhun, 124, 256, 260
cezb, 96
cezbe, 72, 96
cezbeli kalpler, 96
cızbız kebabı, 248
cibal, 330
Cibril-i Emin, 35
cidal, 154
ciger, 236
çiğer, 153, 188, 228, 266, 278, 280
çiğer kanı, 266
cihan, 149, 150
cihan halkı, 149
cihan şahı, 148
cilve, 8, 168
cim, 16, 131, 132, 177, 211, 215
cim zülf, 175
cin, 33, 46, 55
cinan, 50, 194
cinas, 16, 213
cinn, 33, 46, 55, 56
cisim, 220
cism, 54, 132, 183, 188, 220, 243, 248,
249, 263, 266, 281, 301, 315
cömertlik sahibi, 172
cuy, 256, 327
cuy-bar, 327
cünbiş, 142
cünd, 263, 319
Cüneyd-i Bağdadî, 97, 98
cünun, 271
cünun ilmi, 148
cür'adan, 74
cüz'î, 14, 58
cüz'î irade, 57

Ç

çadır, 307, 310, 311
çadır ipi, 310
Çağatay, 30
çah, 171
çah-ı zenehdan, 211
çaker, 125, 126, 319
çalgi, 145, 251
çalgıcı, 277, 311, 312
çamur, 249
çan, 153
çan sesi, 254
çanak parçası, 208
çarh, 138, 299
çarh-ı Atlas, 301
çarh-ı berin, 301
çarşı, 134
çehre, 255, 296, 351
çehre-i gül-gun, 195
çehresi gül-gun, 195
çemen, 84, 142, 201, 343, 346
çemen ülkesi, 345
çemen-i bülbül ü gül, 107, 332
çene, 143, 157, 179, 211
çene çukuru, 143, 157, 177, 211
çeng, 73, 142, 145, 146, 275, 277, 312
çengel, 177
çengi, 146, 312
çerağ, 191, 245, 311, 313, 340
çeşm, 119, 139, 185, 255, 324
Çeşme-i Hayat, 210
çeşm-i alil, 255
çeşm-i batın-bin, 92
çeşm-i cadu, 186
çeşm-i can, 92
çeşm-i fettan, 186
çeşm-i mest, 181, 186, 213
çeşm-i ter, 117, 121, 128, 257, 267, 271, 327

çevgân, 143, 177, 221, 267
çınar, 62, 213, 214, 220, 344, 346, 347, 355
çingirak, 247, 277
çıra, 310
çiçek, 195, 343, 348, 352
çiçekler, 194
Çigil, 120
çiğ, 217, 260, 262, 328, 353
çiğ tanesi, 217
çile, 77, 85, 87, 89, 94, 95, 97
çilehane, 94
çimen, 161, 194, 202, 318, 325, 343, 344, 348, 352
çimen denizi, 318
çimenler, 201
çimenlik, 62, 104, 170, 202, 215, 318
Çin, 59, 108, 109, 120, 171, 181, 187
çocuk, 240, 241, 261, 273, 318, 351
çokluk, 94
çöl, 114, 178, 283, 306, 330, 331, 338, 344
çukur, 212, 288

D

dağ, 117, 219, 241, 271, 278, 283, 330, 344
yara, 308, 311
dağ başı, 284
dağ delen, 284
dağ eteği, 337
dağlar, 124
dağlarca, 330
Dahhak, 109, 110, 179, 342
dal, 291, 345
dâl, 16, 131, 132, 177, 181, 211, 215, 263
dalga, 164, 195, 271, 281, 289, 327, 332
dalgiç, 12, 13, 91, 134, 245, 325
dâm, 177

damen, 294
dâm-ı zülf, 175
damla, 327
dar, 149, 156
Dâr, 177
Dara, 109, 114, 127
darağacı, 97, 156
dar-ı gurbet, 150
dar-ı şifa, 225
Darü'l-emin, 64
Darü's-şifa, 225
dava, 273
daver, 125, 318
debistan, 124, 148, 345
debistan-ı gülistan, 344
Dede Ömer Ruşenî, 73
defter, 153, 272, 303
defterdar, 5
dehan, 204
dehen, 204
Dehli, 105
Dehli hükümdarları, 105
dehr, 26, 127, 149, 150, 261, 316
dekakin, 135
deli, 242, 268, 274
deliler, 114
delilik, 80, 114, 115, 135, 157, 235, 245, 268, 271, 318
delilik fenni, 148
delilik ilmi, 115
delilik yazısı, 303
dellâl, 127, 189, 278
Delvi, 299
dem, 5, 18, 43, 47, 48, 75, 83, 109, 116, 122, 130, 140, 144, 149, 157, 179, 183, 185, 186, 188, 196, 230, 232, 233, 243, 245, 250, 251, 252, 259, 261, 274, 279, 286, 290, 300, 302, 305, 313, 326, 329, 333, 350, 351
demir, 188, 190
demir kalp, 276
dendan, 216
deng, 202
denî, 296, 317
deniz, 12, 13, 43, 62, 123, 124, 134, 155, 160, 164, 195, 216, 244, 256, 260, 271, 275, 276, 281, 293, 318, 320, 324, 325, 326, 327, 341, 343
deniz eri, 325
der, 120, 226
derban, 127
der-be-der, 90, 226
derbend, 73, 157
derd, 57, 91, 96, 118, 148, 169, 213, 224, 242, 250, 282, 283, 286, 288
derd-i gam-ı hicran, 321
derd-i hicr, 16, 58, 279
derd-i ser, 202
derd-mend, 180, 231, 232
dergâh, 76, 77, 140
der-gülşen, 350
derman, 15, 118, 135, 169, 185
ders, 124, 148
der-saadet, 226
dershane, 350
dert, 33, 58, 89, 91, 118, 228, 231, 238, 240, 259, 265, 267, 279, 280, 283, 285, 353
dert bahçesi, 279
dert kaynağı, 264
dert sahipleri, 230
dert ve gam ülkesi, 283
dertli, 284
derviş, 71, 72, 77, 153, 235, 314, 347
derviş çanağı, 74
derviş hırkası, 77
derviş kıyafeti, 74
dervişler, 75
derya, 194, 288, 293, 324, 325
derya-dil, 327

- Derya-yı Aden, 325
derya-yı vefa ve kerem, 326
destan, 144, 267, 335
dest-i cevr, 168, 239
dest-res, 294
deşt, 331
deşt-i Hıta, 331
dev, 305
deva, 136, 218, 225, 230, 231
deve dikeni, 355
devlet, 7, 15, 24, 26, 57, 67, 78, 101,
112, 148, 149, 151, 335, 350
devlet adamları, 102, 100
devlet büyükleri, 153
devlet hizmeti, 102
devlet kuşu, 338
devlet-i dünya, 150
devlet-i sermed, 148
devr, 73, 313
devran-ı harabat, 77
devr-i felek, 301
devr-i gül, 323, 324
devr-i kamer, 50
devr-i la'l, 207, 221
deyr, 59, 60, 171, 239
deyr-i dil, 60, 106, 240, 254
Dicle, 239
didar, 191, 228
dide, 185, 254, 255, 262
dide-ban, 127, 355
dide-i can, 92
dide-i pür-hun, 154
dik canımı, 348
diken, 170, 228, 266, 283, 296, 335,
347, 352
dikenli gül, 128
dikenli güller, 279
dil, 8, 13, 18, 20, 22, 24, 25, 43, 63, 70,
73, 74, 78, 81, 83, 85, 86, 93, 101,
103, 117, 134, 137, 141, 144, 146,
149, 174, 176, 177, 187, 188, 189,
191, 193, 197, 200, 209, 217, 236,
237, 238, 241, 242, 243, 244, 245,
247, 249, 270, 271, 272, 274, 279,
283, 286, 291, 292, 306, 312, 322,
325, 327, 337, 341, 345
lisan, 13
uzuv, 16, 174
dil almak, 238
dil emmek, 148, 221
dil mülki, 181
dil virme, 271
dil virmek, 94
dilber, 63, 83, 132, 141, 160, 167, 196,
203, 263, 273, 295, 328, 329, 347,
355
dilber-i fayık, 167
dilber-i gendüm-gun, 167
dilber-i mümtaz, 167
dilber-i mümtaz u müstesna, 167
dilber-i tannaz, 167
dildar, 167
dilenci derviş, 74
dili bit-, 43
dil-kışveri, 119
dil-rüba, 167
dilsiz, 236
dil-teng, 352
dil-teşne, 243
din, 14, 57, 67, 88, 106, 141, 148
din âlimi, 32
din düşmanı, 153
din işleri, 172
dinar, 135, 255
dindar, 61
dirdir ten-i ağıyar u rakīb, 120
direk, 82, 83, 278
direm, 255
dirhem, 129, 135, 255

diş, 163, 164, 166, 178, 193, 194, 197,
205, 210, 216, 217, 328, 343
dîvân, 7, 15
Dîvân, iii, v, 1, 2, 5, 6, 7, 8, 12, 13, 14,
15, 22, 35, 36, 37, 43, 44, 45, 47,
48, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59,
60, 67, 72, 73, 76, 79, 82, 85, 91,
92, 93, 94, 97, 100, 101, 102, 103,
104, 106, 107, 108, 109, 110, 111,
113, 114, 115, 116, 117, 118, 120,
121, 122, 123, 124, 125, 126, 127,
130, 131, 133, 134, 135, 136, 138,
140, 141, 143, 144, 145, 146, 147,
149, 152, 153, 156, 157, 160, 167,
169, 172, 173, 175, 183, 189, 191,
192, 194, 205, 208, 211, 212, 214,
217, 218, 223, 224, 227, 236, 240,
248, 255, 258, 262, 263, 266, 267,
268, 272, 273, 274, 281, 295, 299,
300, 312, 315, 316, 319, 320, 321,
323, 324, 325, 326, 327, 328, 329,
330, 333, 334, 335, 337, 338, 339,
340, 344, 345, 346, 348, 349, 351,
352, 353, 354, 356
Dîvân Edebiyatı, 41, 42, 44, 46, 96, 97,
106, 107, 108, 109, 110, 111, 112,
113, 124, 131, 227
Dîvân şairi, v
Dîvân şairleri, 1, 13, 152
Dîvân Şiiri, v, 16, 21, 35, 37, 61, 63, 76,
85, 88, 96, 113, 119, 129, 131, 173,
178, 179, 203, 212
divane, 74, 235, 241, 242
dîvân-ı harabat, 77
divit, 131, 257
diyar, 283
diyar-ı Rum, 203
doğa, 319, 335, 342, 348
doğan, 244
doğu, 300, 322

dokuz felek, 299
dokuz kat felek, 300
dokuz peyman, 300
dolunay, 220, 313, 315
dost, 41, 167, 280, 295
dördüncü felek, 300, 309, 321
dört melek, 35
döşek, 290, 330, 272, 282
dua, 120, 148
dua etmek, 347
dudak, 36, 43, 52, 53, 54, 56, 60, 74, 79,
81, 86, 100, 101, 105, 118, 120,
122, 129, 130, 133, 134, 135, 136,
137, 138, 140, 145, 153, 163, 164,
169, 170, 171, 178, 193, 194, 197,
198, 199, 201, 202, 204, 205, 206,
207, 208, 209, 210, 215, 221, 225,
231, 233, 237, 241, 242, 243, 246,
248, 252, 258, 280, 282, 283, 292,
318, 324, 336, 343, 344, 346, 348,
351, 353, 356, 357
dudak şarabı, 231, 291
dudak şerbeti, 135, 140, 169
duhter-i rez, 138
duman, 272, 276, 277
duş, 221
duvar, 156
düğün, 78, 147
dükkân, 68
dün ü gün, 301
dünya, 33, 34, 41, 43, 49, 56, 66, 69, 70,
78, 79, 83, 85, 87, 89, 92, 130, 134,
139, 146, 149, 150, 157, 163, 169,
170, 185, 206, 299, 308, 314, 320,
334, 350
gezegen, 310, 311, 312, 315, 326,
347
dünya devleti, 253
dünya görüşü, 34
dünya inancı, 149

dünya malı, 233, 334
dünya nimetleri, 41, 69
dünya padişahı, 172, 230
dünyanın görüntüleri, 94
dünyanın işleri, 49
dünya-yı denî, 150
dünye, 299
dür, 122, 210
dürr, 193, 210, 302, 261
dürr-diş, 216, 217
dürr-i dendan, 216
dürr-i dürc-i giran-maye, 216
dürr-i hoş-ab, 216
dürr-i şehvar, 12
Düserç, 107
düş, 133
düşeş atmak, 143
düşman, 296
dü-ta, 175, 263
dütün, 26

E

ebleh, 36, 51, 85, 225
ebr, 327, 176
bbrar, 236
ebr-i zülf, 328
Ebu'l-Hüseyn en-Nurî, 97
ecel, 53, 114, 280
ecel rüzgârı, 333
eda, 14
eda-yı pak, 13
edeb, 88
edebe aykırı, 88
Edirne İl Halk Kütüphanesi, 7, 8
ef'i-i gejdüm, 342
efendî, 80, 125, 167
efendüm, 245
efgan, 274, 276, 277, 335
eflâk, 299
eflâk-ı hüner, 301

efsane, 144, 278
efsun, 137
egn, 173, 77, 221
eğlence, 20, 309, 317
eğlence hayatı, 124, 142
eğlence meclisi, 234
eğlence meclisleri, 343
Eğri, 6, 45, 123, 139
Eğri gazası, 20, 67, 103, 123
Eğri Seferi, 102
ehil, 227
ehl, 227
ehl-i aşk, 69
ehl-i dil, 25
ehl-i fena, 69, 227, 233
ehl-i gına, 69, 227
ehl-i hâl, 69, 227
ehl-i kubur, 156
ehl-i nazar, 227
ehl-i riya, 85
ehl-i safa, 69, 227
ehl-i tecrübe, 69, 227, 300
ehl-i tevazu, 69, 227
ehl-i vecd ü hâl, 69, 227
Ehremen, 56
ejder, 45, 178, 179, 199, 218, 342
ejder, 109, 179
ejderha, 178, 181, 342
ejderha saç, 178
el, 18, 19, 21, 25, 26, 39, 40, 58, 95,
146, 150, 155, 156, 162, 179, 186,
196, 214, 220, 236, 287, 291, 305,
312, 313, 314, 323, 346, 347, 350,
352, 355
el elden üstün, 26
elâ gözlü, 167
elbise, 165, 250, 251, 304, 306
El-Cin, 55
elçi, 126
elden ele, 152

elem, 19, 21, 71, 96, 142, 146, 147, 157,
242, 248, 280, 285
elem bahçesi, 334
elem sofrası, 69, 157, 282
elest meclisi, 321
elif, 16, 131, 132, 184, 215, 263, 360
elif boy, 132
elifba, 131, 177
elma, 212
em, 135, 240
emel, 292
Emevî Devleti, 113
emin, 44
emir, 283
emiş karış, 208
emr, 46, 56, 147, 163, 173, 181, 184,
204
emsem, 351
emvac, 181
encüm, 126, 128, 143, 200, 247, 256,
262, 305, 306, 307, 308, 312, 313
endam, 212
enduh, 280
enhar, 327
enin, 274
envar-ı ruh, 191
er, 18, 25, 138, 139, 237, 317
erbab-ı aşk, 69, 227
erbab-ı dil, 69, 227
erbab-ı düvel, 69
erbab-ı kal, 69
erbab-ı kâl, 227
erbab-ı keramet, 69, 227
erbab-ı meclis, 69, 227
erbab-ı nazar, 69, 227
erbab-ı safa, 69, 227
erbab-ı şevk, 69, 227
erbain, 89
Erdşir, 114
erganun, 142, 145, 354
erlik, 228
Ermeni, 116, 119, 230
esb, 339, 287
esb-i cevır, 172
esb-i taz, 339
Esed, 299
esir, 44, 178, 242, 242, 253
esmar, 356
Esmâü'l-hüsna, 32
esrar, 81, 313, 211
eşek, 131, 295, 296, 339
eşek ağyar, 70
eşik, 61, 63, 255, 256, 330, 226
eşik Kâbesi, 61
eşk, 62, 256, 262, 307, 326, 328, 258
eşk-bar, 255
eşk-i çeşm, 45
eşk-i ter, 259
eşrar, 296
eşya, 302
etek, 259
ev, 239, 242, 250, 278
Ev, 239, 253
evc, 315
evlât, 138
evrad, 77
evrak, 350
eyyam, 321
eyyam-ı bahar, 316, 321
eyyam-ı işret, 321
eyyam-ı şerif, 191, 321
eyyam-ı visal, 321
ezel meclisi, 81, 347
ezhar, 348
eziyet, 32, 33, 64, 83, 85, 109, 110, 128,
132, 136, 139, 155, 167, 168, 172,
174, 175, 187, 188, 227, 228, 229,
230, 232, 236, 264, 266, 269, 283,
286, 287, 299, 301, 304, 322, 335
eziyet bahçesi, 128

eziyet yükü, 254, 263
ezkâr, 77

F

fahriye, 5, 12, 15
fakih, 85
fakir, 82, 123, 139, 169, 228
fakir âşık, 259
fakirlik, 95, 150
fakr, 81, 82
fâni, 78, 94, 149
fâni âlem, 275
fâni mülk, 78
fanus-ı hayal, 250
Faris, 118
Fars dili, 30
Farsça, 7, 23, 30
Faruk, 48, 101
farz, 72
fasl, 317
fasl-ı bahar, 323
fasl-ı gül, 317, 350
Fatıma bin Amr, 107
Fatiha Suresi, 131
fazilet sahibi, 299
fazl, 14, 84
felaket, 95
felâket gemisi, 251
feleğin çalgıcısı, 146
felek, 12, 49, 68, 76, 127, 138, 139,
142, 143, 166, 275, 277, 284, 299,
300, 302, 303, 304, 305, 308, 311,
312, 316, 321, 324
felek atlası, 304
felek kasrı, 303
felek piri, 313
Felek-i A'la, 299
Felek-i A'zam, 299
Felek-i Atlas, 299

felekler, 301
felekler âlemi, 302
Felekü'l-Atlas, 300
Felekü'l-Bürûc, 299
Felekü'l-Eflâk, 299
fem, 52, 204
fen, 274
fena, 78, 275
fenâ ender fenâ, 78
fenafillah, 64, 69, 78, 97
fenn, 124, 148, 349
fenn-i cünun, 273
fer, 314
feragat, 89
ferahlık verici, 147
Ferhad, 71, 116, 117, 119, 171, 209,
222, 229, 230, 235, 236, 241, 252,
274, 284, 289, 330, 331
ferhunde-ahter, 151
ferhunde-baht, 151
ferhunde-fal, 151
ferhunde-lika, 107
Feridun, 101, 109, 148
Feridüddin Attar, 104, 106, 127, 134
ferman, 184
ferraş, 128
ferruh-fal, 151
ferruh-ikbal, 151
fersude, 150
feryat, 217, 234, 269, 275, 277, 280,
282, 283, 312, 335, 274, 276
feryatçı, 278
ferzane, 143
fesahat, 12, 14, 351
fettan, 167, 186
feyiz şarabı, 76
feyz, 343
feza, 265
Fırat, 124, 256, 260
fidan, 162, 170, 232, 319, 345

fidan boylu, 213
figan, 68, 232, 266, 282, 335, 343, 274,
276
fıkar, 253
fıkr, 17, 80, 87, 317
fil, 340
firak, 288
Firavn, 110
firavun, 110
Firavun, 44
Firdevs, 50
Firdevs-i Berîn, 50
Fireng, 119
Fireng ülkesi, 119
Firenk memleketi, 204
firkat, 288
fitil, 135, 279
fitne, 6, 45, 50, 67, 103, 119, 124, 140,
154, 156, 167, 179, 181, 187, 189,
199, 201, 215, 316, 317, 50, 179,
187, 201
fitne-i Cengiz, 167
fitne-i devran, 167
Fuzûlî, 2, 19
fûlk, 253
fûsun, 137

G

gabgab, 212
gabra, 328
gaddar, 302
Gaffar, 32
gaflet örtüsü, 84
gaflet uykusu, 87, 150, 151, 252
Galata, 123
gam, 69, 91, 128, 156, 208, 200, 231,
234, 236, 242, 245, 256, 280, 281,
283, 285, 288, 320, 341, 345
gam ateşi, 281, 331

gam bağı, 284
gam Bîsütunu, 117, 267, 284
gam çölü, 284
gam dalgaları, 281
gam denizi, 251, 282, 332
gam derdi, 228, 252
gam diken, 284
gam döşeği, 231, 282
gam girdabı, 282
gam kadehi, 282
gam Kerbelâsı, 283
gam köşesi, 278
gam meclisi, 252, 282
gam ormanı, 284
gam potası, 282
gam şerbeti, 69, 157, 282
gam şerbetleri, 69
gam ülkesi, 82, 140, 235, 243, 283, 289
gam yeme, 33
gam zehri, 281
gam zindanı, 157, 284
gam-dide, 255
gam-har, 230
gamlı, 256
gammaz, 141, 264, 278
gam-nak, 230, 240, 253
gamze, 47, 119, 141, 153, 154, 182,
183, 185, 186, 187, 188, 189, 190,
229, 237, 239, 243, 248, 264, 278,
279, 286
gamze okları, 251, 265
gamze oku, 183, 264, 265, 266
gamzesi cadı, 137
ganimet, 238
garra-i id, 152
gavga, 154
gâv-ı bahri, 193
gavvas, 134
gayb, 81
gayb âlemi, 75, 90

gayr, 294
gaza, 67
gazanfer, 340
gazel, 6, 7, 8, 12, 14, 15, 16, 21, 32, 54,
61, 64, 67, 97, 100, 101, 123, 125,
301, 349, 350
gazel-i can-bahş, 14
gazel-i nükte-şiar, 14
gazel-i rengin, 14
gazete, 157
gece, 40, 114, 118, 137, 179, 192, 256,
261, 280, 305, 322, 323
gece çırası, 193
geçit, 157, 284
geda, 125, 224
gejdüm, 308, 342
gelenek, 124
gelenekler, 152, 153
gelin, 138
gemi, 45, 66, 251
genc, 265, 292, 331
genc-i hüsn, 166
genç, 138
Genç Osman, iii, 6, 100, 358
gençlik parası, 139
gerçek âşıklar, 191
gerd, 329
gerdan, 153, 217
gerden, 35, 176, 218, 254
gerdiş, 301, 313
gerdun, 299
geşt, 318
gevher, 261, 270, 328, 349
gevher-nisar, 255
geyik, 44
gezegen, 299, 309
gıda, 208
gına, 81, 82
gırbal, 250
gil, 328
girdab, 195
girdap, 164, 281, 288, 289, 293
giriftar, 242
girişme, 168
giryan, 255
girye, 81, 141, 274
gizli, 145
gonca, 48, 134, 170, 205, 206, 217, 232,
247, 276, 279, 310, 333, 343, 344,
345, 349, 351, 352
gonca ağız, 275, 320, 351
gonca dudak, 351
gonca dudaklı, 195, 349
gonca kesesi, 349
gonca misal, 352
gonca-i nevreste, 170
göğüs, 49, 139, 148, 155, 183, 218, 239,
244, 264, 311, 313
göğüs yarası, 313
gök, 64, 65, 73, 82, 83, 151, 165, 182,
214, 249, 262, 272, 278, 299, 300,
301, 303, 308, 310, 324, 342
gökçek güzel, 26
gökkuşağı, 183, 315
gökler, 269, 275
gökyüzü, 73, 75, 77, 265, 277, 278, 281,
285, 299, 301, 302, 303, 304, 305,
306, 307, 310, 311, 313
gökyüzü kalkanı, 303
gökyüzü otağı, 313
gölge, 26, 35, 315, 327, 338, 346
gölgelik, 176, 327
gönül, 12, 13, 34, 58, 60, 63, 64, 65, 69,
70, 71, 73, 74, 75, 76, 79, 81, 84,
85, 86, 93, 94, 97, 106, 112, 122,
129, 134, 136, 137, 140, 141, 143,
144, 153, 154, 161, 168, 169, 170,
172, 177, 179, 181, 186, 188, 191,
192, 193, 199, 201, 202, 205, 212,
220, 225, 229, 235, 236, 237, 238,

239, 240, 241, 242, 243, 244, 245,
246, 247, 248, 250, 252, 253, 254,
268, 275, 276, 277, 278, 280, 281,
282, 285, 289, 292, 303, 306, 312,
321, 325, 327, 330, 331, 333, 334,
335, 336, 337, 339, 340, 344, 348,
352, 353
gönül adamı, 69
gönül adamları, 75
gönül almak, 238
gönül aslanı, 339
gönül ateşi, 258, 331
gönül aynası, 70, 191, 246, 329
gönül aynası, 287
gönül bülbülü, 335
gönül çocuğu, 211, 278
gönül evi, 64, 170, 239
gönül iklimi, 239
gönül kayığı, 289
gönül kilisesi, 235
gönül kuşu, 223, 334
gönül mülkü, 220, 239
gönül nakdi, 134, 222
gönül parası, 248, 273, 292
gönül sahibi, 70, 81
gönül sarayı, 240
gönül sayfası, 75
gönül şişesi, 246
gönül ülkesi, 119, 137, 154, 168, 187,
188, 283, 287
gönül vermek, 238
gönül yapmak, 64
gönül yarası, 331
gönüller, 178
görünmez, 145
göz, 6, 23, 25, 46, 55, 61, 62, 67, 69, 84,
86, 111, 117, 119, 121, 128, 131,
132, 134, 135, 137, 140, 141, 144,
150, 151, 153, 160, 161, 165, 168,
174, 181, 182, 183, 185, 186, 187,

188, 189, 190, 194, 198, 217, 226,
227, 229, 230, 232, 234, 238, 239,
244, 254, 255, 256, 257, 258, 259,
260, 261, 272, 273, 280, 306, 327,
328, 329, 334, 339, 343, 346, 354,
355, 356
göz bebeği, 198
göz denizi, 62
göz iltihabı, 135
göz kadehi, 258
göz kâsesi, 258
göz nergisi, 150
göz nuru, 67
gözcü, 153
gözleri ahu, 187, 339, 345
gözleri elâ, 185
gözleri fettan, 167, 186
gözü nergis, 343
gözyaşı, 62, 81, 91, 124, 130, 139, 149,
155, 248, 255, 256, 257, 258, 259,
261, 262, 264, 276, 278, 280, 284,
288, 307, 324, 325, 327, 330, 341,
351
gözyaşı akarsuyu, 327
gözyaşı çocuğu, 261
gözyaşı denizi, 217, 276, 325
gözyaşı gümüşü, 292
gözyaşı incisi, 61
gözyaşı parası, 150, 169, 305
gözyaşı seli, 258, 260
gözyaşları, 45, 62, 150, 161, 170, 213,
217, 224, 228, 238, 239, 252, 258,
259, 261, 262, 272, 274, 285, 307,
317, 321, 325, 330, 333, 353
gubar, 329
gulgul zamanı, 316
gurre-i id, 184
gussa, 280
guş, 254
guşına irmez, 217

- gûy u çevgân, 267
güçlü, 309
güher, 13, 134, 257, 261, 317, 325, 331, 340
güher-bar, 255
güher-paş, 255
gül, 14, 17, 18, 20, 21, 22, 35, 36, 42, 43, 48, 51, 66, 67, 68, 74, 79, 84, 86, 128, 129, 132, 134, 138, 142, 144, 145, 149, 155, 160, 161, 162, 166, 167, 170, 176, 185, 194, 195, 200, 202, 205, 206, 213, 214, 215, 217, 218, 223, 228, 232, 236, 237, 244, 247, 255, 259, 260, 266, 269, 271, 275, 276, 278, 279, 283, 294, 310, 311, 316, 318, 319, 320, 322, 327, 328, 332, 333, 335, 336, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357
gülmek, 26, 215, 318, 333
gül bahçeleri, 144, 320, 333
gül bahçesi, 14, 42, 128, 132, 144, 160, 161, 194, 195, 217, 220, 225, 229, 253, 255, 266, 267, 269, 283, 288, 294, 318, 319, 320, 327, 332, 335, 336, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 352
gül camii, 335, 344, 349
gül çiçeği, 344
gül donanması, 196
gül fidanı, 215, 232, 343, 344
gül gibi açılmak, 350
gül goncası, 335
gül gül etmek, 350
gül gül olmak, 350
gül gül olsun, 162, 196
gül gül olup, 255
gül mevsimi, 247, 318
gül renkli, 322
gül renkli şarab, 142, 196
gül şahı, 319, 336
gül yanak, 35, 74, 129, 176, 196, 262, 320, 333, 335
gül yanaklı, 225, 296
gül yaprağı, 145, 194, 196, 217, 266, 343, 346
gül yaprakları, 349, 350
gül yüz, 195, 336
gül zamanı, 316, 317
Gülbaba, iii, 20, 58, 61, 76, 97, 140
gül-beden, 167
gül-berk-i âl, 195
gül-berk-i gülzar-ı cemal, 195
Güldeste-i Riyaz-ı İrfan, 30
güler yüz, 16, 246
gül-fam, 167
gül-gun ruh, 195
gül-i gülzar-ı izar, 195
gül-i handan, 167
gül-i nazik-beden, 167
gül-i nev-güşade, 195
gül-i ra'na, 170, 349, 350
gül-i ter, 144, 167, 232
gülistan, 153, 344
Gülistan, 106, 345
gülistan-ı elem, 344
gülistan-ı ruh, 344
gül-izar, 167, 195
güller, 196
güllerin şahı, 349
gülnar, 354
gül-pirehen, 350
gül-ruh, 167, 195
gülşen, 17, 22, 51, 76, 112, 128, 132, 144, 149, 162, 206, 215, 232, 255, 266, 269, 293, 319, 320, 336, 343, 344, 345, 348, 352, 354
gülşen devleti, 349
gülşen ülkesi, 320
Gülşenî, 73, 74

gülşen-i can, 255
gülşen-i devlet, 344
gülşen-i enduh u mihnet, 344
gülşen-i hüsn, 343
Gülşen-i Raz, 106, 335, 345
gülşen-i ümmid, 343
Gülşeniyye Tarikati, 73
gülzar, 194, 223, 344
gülzar-ı cernal, 194, 344
gülzar-ı cennet, 343, 344
gülzar-ı fesahat, 344
gülzar-ı gam, 344
gülzar-ı hüsn, 344
gülzar-ı izar, 344
gülzar-ı kûy, 344
gümiş tel, 179
gümüş, 110, 144, 150, 179, 255, 258,
259, 320, 329
gümüş gözyaşları, 259
gümüş para, 259
gümüş renk, 144
gümüş renkli, 320
gümüş sa'id, 220
gümüş tel, 179
gün, 17, 42, 46, 53, 56, 61, 67, 79, 84,
85, 107, 109, 140, 149, 150, 151,
167, 173, 191, 192, 193, 198, 215,
254, 255, 300, 302, 307, 309, 314,
315, 316, 321, 322, 356
gün gibi, 321
gün yüz, 79, 151, 167, 191, 192, 307,
322
günâh, 49, 50, 57, 60, 65, 66, 72, 147,
153, 251
gündüz, 180, 280, 321
güneş, 67, 75, 101, 127, 128, 142, 161,
164, 170, 176, 180, 182, 191, 192,
200, 255, 261, 265, 278, 290, 292,
304, 305, 308, 309, 310, 311, 312,
313, 314, 315, 316, 321, 322, 331

güneş ateşi, 331
güneş ışığı, 67
güneş ışıkları, 310
güneş ruh, 170
güneş sultanı, 309, 311, 312
güneş yanak, 280, 314
güneş yüz, 228, 316
güneş yüzü, 142
Güney Arabistan, 122
gürültü, 336
Güstehem, 111, 136
Güştasb, 111
güvercin, 47, 337
güzel, 12, 35, 50, 54, 60, 73, 83, 104,
108, 120, 123, 147, 156, 157, 158,
163, 165, 167, 168, 169, 170, 171,
172, 174, 184, 186, 193, 197, 203,
205, 206, 214, 217, 218, 223, 225,
234, 254, 259, 264, 273, 274, 284,
287, 292, 293, 296, 302, 311, 320,
339, 343, 349, 351, 354, 356
güzeller, 336
güzellerin şahı, 125
güzellik, 36, 37, 46, 47, 50, 59, 62, 96,
111, 129, 130, 131, 132, 144, 145,
147, 154, 157, 160, 161, 162, 163,
164, 165, 167, 175, 182, 184, 185,
187, 191, 194, 198, 199, 204, 205,
212, 220, 222, 228, 231, 236, 240,
242, 244, 270, 274, 283, 301, 304,
306, 308, 315, 316, 318, 319, 322,
325, 329, 334, 339, 343, 344, 345,
348, 356
güzellik âlemi, 163
güzellik askeri, 163, 181, 204
güzellik aynası, 191
güzellik bahçesi, 162
güzellik burcu, 166, 304, 345
güzellik devleti, 161
güzellik kıssası, 164

güzellik kilisesi, 161, 165
güzellik kitabı, 130, 345
güzellik mektubu, 164
güzellik pazarı, 163
güzellik sabahı, 322
güzellik şahı, 221
güzellik tahtı, 163
güzellik unsurları, 154
güzellik ülkesi, 172, 216
güzellik vakti, 160, 316
güzellik yadigarı, 160, 264
güzellik zamanı, 316

H

habbe, 135
haberci, 332
haberleşme, 124, 147
hab-ı gam, 151
hac, 63, 64, 234
hace, 133
hacı, 63, 153, 224, 307
hacılar, 262
hadeng, 154, 188
Hadi-i Mutlak, 32
hadis, 13, 35, 37, 39, 50, 55, 211
hafız, 133
Hâfız, 105
Hak, 82
hâk, 328
Hak âşığı, 69, 146, 150, 157, 227, 334
Hak lutfu, 333
hâk-ı cism, 329
hâk-ı mezellet, 328
hâk-ı reh, 328
hâk-ı zillet, 328
hâk-i pay, 226, 328
hâk-i reh, 226
hakikat-i Muhammediye, 88
hakikatler, 351
Hakk, 32, 72, 78, 87, 88, 92, 94

hâl, 79, 198, 360
hâl dili, 79
hâl ehli, 69, 227
hâl ilmi, 84
hale, 203, 315
halet, 79
halhal, 153, 220, 337
halifeler, 137
Halil, 42
Hallâc-ı Mansur, 97, 156, 178
Hallâk, 32
halvet, 94
halvethane, 94
Halvetiye Tarikati, 73
ham, 45, 263, 301
ham sofı, 88
hame, 131
Hamel, 299
ham-ı zülf, 175
hamide, 263
han, 68, 156, 172
hükümdar, 125
sofra, 291
hançer, 182, 187, 188, 190, 218, 237,
238, 248, 318, 355
hane, 156, 190, 239
hanende, 128, 335, 344
hankeh, 304
hanuman, 156
har, 339
har, 296
harabat, 77, 146
harabat ehli, 305
harabat eri, 139
harabat-ı cihan, 150
haraç, 135
haram, 65, 153, 295
hararet, 341
hare, 330
hare, 330
hare, 330
harem, 292

harfler, 130
haridar, 171
harim, 224, 344
harim-i gülzar, 344
Hasan Bey, 30
Hasanbeyzâde, 102
hasis, 309
hasret, 247, 258, 288, 322
hasret acısı, 249, 264
hasret ateşi, 331
hasta, 58, 136, 169, 185, 225, 231, 232,
240, 253
hasta gönül, 188, 240
hastalık, 135, 240, 255, 267, 271, 289,
290, 356
hastalıklı, 292
haşiye, 130, 202, 203, 345
haşr, 49
haşr eyle, 32
haşre değin, 49
haşre dek, 49
hat, 185, 199, 201, 209
hat-ı Celî, 184
hatır, 236
hatır gözetmek, 238
hatır sormak, 238
hatıra düşmek, 238
hatırdan gitmemek, 238
hatırı kalmak, 238
hatlar, 132, 170, 203, 210
hatt, 118, 119, 130, 131, 132, 194, 201,
202, 203, 204, 210, 353
Hattat, xi, 32, 130
hattat-ı ezel, 32, 130
hatt-ı benefşe, 353
hatt-ı celî, 131
hatt-ı siyah, 201
havlu, 343, 348
hayal, 219
hayal padişahı, 172
hayalci, 312
hayat bağı, 343
Haydar, 47, 101
hayret, 74, 85, 90
hayret denizi, 91, 134
hayret makamı, 115
hazan, 320
hazan rüzgârı, 320
hazan yaprağı, 195, 320
hazan yeli, 333
Hazar Denizi, 326
hazık, 136, 169
hazın, 242
hazine, 80, 137, 166, 178, 193, 197,
265, 285, 292, 309, 319
Hazret-i Bar, 32
Hazret-i Hakk, 32
Hazret-i Mevlâ, 32
Hazret-i Vedud, 32
heba, 95
heft-han, 111
heft-ser, 308
heft-ser ejder, 166
heft-ser-i ejder, 342
hekim, 135, 231
helâl, 65, 138, 151, 153
helâl oldu, 65
helâl olsun, 65
hem-dem, 278
Hemnam-ı Kelim, 44
hemşire, 138
hengâm, 316
hengâm-ı bahar, 316
hengâm-ı gül, 316, 350
hengâm-ı ıyş, 316
hengâm-ı musibet, 316
hergele, 339
heva, 213
heva yeli, 137
heves, 143, 177, 194, 196, 355

hevl-i kıyamet, 49
hezar, 232, 335, 336
hezaran-fen, 335
hı, 131, 132
hıram, 222
Hıristiyanlar, 123
hırka, 77, 230
hırmen, 299
hırsız, 137, 305, 323
Hıta, 120, 121, 203, 361
Hıta ülkesi, 121
Hızır, 13, 42, 43, 111, 117, 201, 202,
210, 282, 314
Hızır, 201
hicab, 84
Hicaz, 105
hicr, 241, 288, 243, 247, 288, 289
hicran, 288
hicret, 47
hidayet, 95
hidmetkâr, 127, 339
hikâye, 144, 145, 164, 335
hikmet, 20
hikmet şerbeti, 135
hilâl, 35, 151, 153, 167, 176, 182, 234,
313
hilâl, 184, 313
hilâl kaş, 35
hilâl-ebri, 167
hilâl-i id, 182
hile, 182, 186, 189, 205, 284, 305
hileci, 185, 186, 189, 290
Himalâya, 123
himem, 339
himmet, 82, 83, 224, 278, 295, 301, 338
Hindu, 118
Hint Okyanusu, 326
Hıra dağı, 47
his, 90
his perdesi, 92
Hisâli, 5, 6, 8, 12, 14, 16, 30, 33, 44, 56,
67, 71, 77, 78, 82, 89, 104, 108,
127, 134, 138, 145, 157, 299, 300,
302, 311, 317
hizmetçi, 353
hizmetkâr, 311, 355
hizmetliler, 349
hoca, 131, 134
Hoca Attar, 104
hokka, 131, 210, 257
Horasan, 30
hoş-hıram, 222
Hoten, 120, 121, 176, 181, 203, 339
Hoten miski, 176
Hoten ülkesi, 339
hub, 167
huban, 125, 167, 172
huban-ı cihan, 167
huban-ı zaman, 167
huceste-hisal, 13
Hudâvend, 32
Hudâ-yı lem-yezel, 32
hulefa, 137
humar, 87
humar-ı gam, 87
hun, 153, 258, 259
hun-âlud, 262
hun-har, 189
hun-ı ciger, 154, 266
hun-ı eşk, 154, 259
hun-ı sirişk, 154, 259
hunî, 140, 167, 186, 187
hunin, 189
hunin-ciger, 266
hun-riz, 187, 189
hun-rizlik semti, 225
hur, 167
huri, 35, 50, 160, 171, 197
huri-lika, 197
hurma, 44, 208

hurma fidanı, 44
hurşid, 309
hurşid-i âlem-suz, 191
hurşid-i cihan-tab, 191
hurşid-i ruh, 191
hurşid-i tabende, 191
Husrev, 105, 116, 209, 222
Husrev-i Dehlevî, 105
husuf, 313
Hut, 299
hutbe, 63
hüccet, 135
hücre, 94
Hüdhüd, 46, 246
hükema, xi, 130
hükümdar, 43, 45, 46, 109, 352
hükümdarlar, 100
hükümdarlık, 110
Hüma, 174, 176, 334, 338
Hüma kanadı, 338
Hüma-himmet, 338
hüner, 12
hüner denizi, 12
hüner ehl, 139, 317
hüner ve şiir denizi, 12
hünkâr, 125, 172
Hüseyin, 121
Hüseyin Baykara, 106
hüsn, 126, 149, 160
hüsn-i Mısır, 165
hüsn-i ta'lil, 214
hüzn, 129
hüzün, 142, 237, 242, 247, 280, 331, 348
hüzün ateşi, 331
hüzünlü, 51, 189, 236, 344, 350, 352
hüzünlü kalb, 344, 350
Hz Hüseyin, 301
Hz. Âdem, 41, 56, 63, 181, 192

Hz. Ali, 20, 47, 101, 138, 188, 192, 245, 265, 310, 335, 350
Hz. Davud, 36, 45
Hz. Ebubekir, 47
Hz. Eyyub, 41
Hz. Hasan, 48, 66, 97
Hz. Hüseyin, 48, 66, 113, 283, 320
Hz. İbrahim, 35, 42, 63
Hz. İsa, 43, 53, 101, 171, 201, 210, 300, 321
Hz. Meryem, 35, 43
Hz. Muhammed, 14, 20, 35, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 57, 60, 66, 67, 68, 72, 83, 91, 92, 95, 106, 107, 108, 125, 182, 192, 283, 349, 351
Hz. Musa, 13, 20, 42, 44, 101, 110, 112, 124, 131, 220, 330
Hz. Nuh, 42, 45
Hz. Ömer, 48, 101
Hz. Süleyman, 45, 46, 56, 101, 107, 305, 335, 341
Hz. Yakub, 275
Hz. Yusuf, 46, 101, 110, 121, 135, 157, 165, 171, 197, 211, 212, 222, 241, 275, 284, 309, 350

I

ılık rüzgâr, 332
Irak, 97
irk, 296
ırmak, 50, 213, 260
İsfahan, 104, 121, 227
İsfahanlı Kemal (Hallâk-ı Me'ani), 104, 105
İsparta, 97
ıstırap, 144, 265, 280, 281
ışık, 193, 236, 291, 310, 314, 323
Işık
derviş, 314
ışık kaynağı, 314

ıyd, 293
ıyş, 318
ıyş zamanı, 142

İ

ibadet, 58, 67, 85, 86, 88, 89, 93, 146, 226
ibadet köşesi, 146, 290
ibadet yeri, 67
İbn-i Sina, 106, 136
İbrahim Edhem, 98
İbrahim Gülşenî, 74
iç âlem, 92
iç ateşi, 331
iç sırrı, 207
iç tecrübe, 84
iç yaraları, 279
içki, 86, 129, 156, 234, 286, 318, 344
içki meclisi, 20, 129, 138, 142, 348, 349, 353
içki meclisleri, 128, 208
içki sofrası, 307
içki yasağı, 312, 313
id, 67, 152
id-i mübarek, 152
id-i visal, 152
idrâk, 64, 80
idrâk yeri, 34
iftar, 62
iham-ı tenasüp, 114, 321
ihсан eli, 220
ihсан suyu, 243
ihya, 210
iki başlı pınar, 267
ikinci Yusuf, 222
ikiyüzlü, 86, 87, 93
ikiyüzlülük, 89, 94
İkizler, 299
iklim, 165, 238, 269, 283
iklim-i hüsn, 165

iksir, 329
iksir sahibi, 150
iktibas, 37
il, 83
ilaç, 135, 230, 231, 240, 279
İlâh, 32
ilâhî, 77
ilâhî aşk, 60, 70, 87, 146, 227
ilâhî aşk şarabı, 77, 87
ilâhî bilgi, 86
ilâhî güzellik, 96
ilâhî ilim, 265
ilâhî kudret, 192
ilâhî nur, 94
ilâhî sevgili, 94, 97, 191
ilâhî şarap, 79, 87, 146
ilâhî tecelli, 94
ilâhî varlık, 246
İlegöp, 97
ilgisiz, 288
ilham, 14, 90
ilham-ı Rabbanî, 13
ilim, 14, 124, 148, 150
illet-bin, 255
ilm-i ahval, 79
ilm-i hâl, 79
ilm-i ledün, 76, 148
İlyas, 42, 43, 117, 201, 210, 314
iman, 14, 32, 33, 45, 57, 58, 65, 79, 83, 110
imdad u himmet vakti, 316
inanış, 124
inanışlar, 148
inayet, 82, 83, 185
ince bel, 14, 219
inci, 12, 14, 15, 25, 35, 84, 122, 160, 163, 164, 166, 178, 193, 194, 197, 205, 210, 216, 217, 256, 257, 258, 261, 302, 317, 325, 330, 340, 349, 351

inci diş, 160, 351
inci dişli, 35
inci dizisi, 217
incir fidanı, 357
İnebahtı, 30
inleme, 229, 234, 268, 273, 274, 275
inleyen, 335
inleyiş, 145, 336
ins, 46, 56
insan, 12, 32, 33, 34, 36, 41, 42, 44, 48,
49, 55, 56, 57, 60, 65, 73, 78, 104,
114, 126, 130, 153, 160, 299, 303,
304, 309, 324, 336
insan beyni, 109
insaniyet, 44
insanlar, 149
insanoğlu, 50, 45, 50, 53
inziva, 94
ip, 254
ip bağlama, 152
irab, 202
İran, 30, 97, 117
İran hűkűmdarları, 108, 112
İran kahramanı, 127
İran kahramanları, 111
İran mitolojisi, 101
İran űlkesi, 109, 110
İreç, 110
İrem, 50, 78, 162, 196, 249, 318
irfan, 238
irfan sahibi, 87
irmedi guşına, 217
İsfendiyar, 111, 114, 136
İshak Peygamber, 41
iskat-ı salât, 61
iskelet, 266, 335
İskender, 42, 52, 53, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 117, 125, 201, 210,
241, 314, 318, 361
İskender-i Zűlkareyn, 111

İslâm, 47, 48, 60, 62, 63, 72, 79, 101,
224
İslâm dini, 34, 180
İslâmî, 32, 35, 49, 60, 65, 68, 149
İslâmiyet, 64
İsmail, 42
ism-i a'zam, 56
İsrailoğulları, 43
istiare, 213, 351
istigna, 81
istigna űlkesi, 71
işig, 61, 102, 107, 109, 148, 173, 226,
256, 330
işret, 62, 108, 156, 206, 316, 317, 318,
335
işret vakti, 335
işret zamanı, 316
işsiz, 296
işve, 168
işveli, 185
it, 295, 339
iyi, 296
iyi huylu, 309
iyilik, 252
izi tozun, 227
jale, 259, 328, 343

K

kaba, 74
Kâbe, 32, 42, 63, 64, 65, 130, 151, 182,
206, 223, 224, 226, 234, 239, 240,
244, 256, 295, 307, 333, 360
Kâbe-i emn ű eman, 32, 64
kabir sahipleri, 156
kabirler, 156
kad, 212, 263
kadd-i balâ, 213
kadd-i mevzun, 213
kadeh, 71, 79, 87, 129, 137, 142, 152,
156, 161, 189, 196, 205, 206, 208,

- 220, 221, 225, 230, 234, 252, 258,
269, 275, 282, 285, 288, 290, 301,
304, 305, 312, 344, 351, 352, 353
- kadeh devri, 142
- kadem, 219
- kader, 48, 130, 183, 265, 299, 304, 305
- kader okları, 139
- kader yayı, 49
- kadı, 76, 133
- kadın, 138
- Kadir Gecesi, 67, 151
- Kaf, 124
- Kaf dağı, 81, 233, 271, 334, 338
- kafes, 233, 284, 302, 335
- Kaf-ı aşk, 338
- Kaf-ı istigna, 82, 338
- Kaf-ı kanaat, 338
- kafile, 246, 253, 319
- kâfir, 58, 59, 65, 119, 173, 204, 295
- kâfir agyar, 295
- kâfir ağyar, 58
- kâfir rakip, 173, 295
- kâfirler, 180
- kafiye, 12, 21
- kaftan, 166
- kahve, 296
- kahvehane, 156
- kâkül, 181
- kâl ehli, 85, 227
- kale, 6, 156, 157, 288, 290
- kale kethüdalığı, 30
- kalem, 13, 131, 263, 303
- kalem kirpik, 257
- kalender, 17
- kalkan, 303
- kalkan balığı, 155
- kalp, 34, 36, 60, 64, 69, 79, 90, 142,
146, 162, 188, 189, 219, 228, 236,
302, 303, 329, 335
- kalp atışları, 60, 254
- kalp aynası, 329
- kalp gözü, 90, 92, 302
- kamer, 299
- kamerî ayı, 320
- kamer-talat, 191
- kamet, 50, 212, 263
- kamet-i balâ, 213, 346
- kamet-i mevzun, 213
- kamış, 220, 221
- kâmil, 14, 69, 82, 227
- kâmil-i ayar, 302
- kan, 45, 64, 138, 153, 154, 186, 217,
228, 259, 266, 339
- kân, 270, 330, 331
- kan ağlamak, 154
- kan çanağı, 153
- kan döken, 190
- kan dökmek, 154, 187
- kan dökücü, 47, 153, 189
- kan içici, 65, 140, 217
- kan içme, 153
- kan içmek, 154
- kan kardeşi, 152
- kan rengi, 256
- kan yala, 138, 152
- kan yalaş, 208
- kan yalaşmak, 154
- kanaat, 81
- kanaat Kafi, 233, 338
- kanaatkâr, 82, 237, 244
- kanaatkârlık, 271
- kanat, 35, 53, 176, 334
- kanat, 176
- kand-i leb, 208
- kandil, 191, 193, 245
- kân-ı Bedehşan, 257, 261, 330
- kân-ı nemek, 208, 331
- kanlı gömlek, 350
- kanlı göz, 131
- kanlı gözyaşı, 236

- kanlı gözyaşları, 225, 344
kanlı kefen, 335
kanlı yaş, 258
kanlı yaşlar, 62, 284
kanlu, 258
kanlu yaş, 259
kantarcı, 103
kanun, 136
Kanun, 106, 136
kapı, 226, 349
kaplan, 340, 345
kapu, 226
kar, 320
kara, 293
    kıt'a, 326
kara baht, 229, 288, 314, 322
kara belâ, 179
Kara Davud-zade Süleyman Çelebi, 30
kara destar, 180
kara gözlü, 35
kara haber, 229
kara toprak, 235
karaağaç, 214, 347
Karadeniz, 326
Karaköy, 123
karanlık, 137, 179, 314
karanlıklar ülkesi, 117, 201
karanu, 314
karar, 169
kararsız, 312
kardeş, 138, 208
karga, 202
karı, 138, 305
karınca, 46, 244, 285, 340, 341
Karun, 112
Karun'un hazinesi, 319
kâse, 258
kaside, 5, 6, 7, 8, 12, 14, 15, 32, 45, 48,
    68, 100, 101, 107, 108, 119, 123,
    126
kasr, 257, 278, 287, 290, 293, 303
kaş, 49, 61, 65, 133, 144, 147, 149, 164,
    168, 176, 182, 183, 184, 185, 186,
    188, 190, 198, 200, 229, 234, 237,
    238, 243, 244, 265, 308, 313, 315,
    320
kaş oku, 183
kaş yayı, 183, 188, 190
Kaşan, 30
kaşı yay, 183, 237
Kâtib, 32
kâtib-i ezel, 32, 130
kâtib-i kudret, 32, 130
kâtip, xi, 130
kâtipler, 130
kattal, 167
kavga, 154, 336
kavim, 119
Kavs, 182, 183, 299, 308
kavs-ı kader, 183
kavs-i kaza, 48, 183, 265
kavs-i kuzah, 183, 315
kavuşma, 129, 137, 206, 228, 290, 291,
    292, 293, 294, 308, 334, 351
kavuşma ayı ve güneşi, 292
kavuşma bayramı, 293
kavuşma burcu, 292
kavuşma denizi, 228
kavuşma hazinesi, 218, 241
kavuşma isteği, 224, 294
kavuşma kokusu, 253
kavuşma merhemi, 292
kavuşma sofrası, 157
kavuşma şerbeti, 243
kavuşma ümidi, 228
kavuşma zevki, 71
kavuşmak, 280
kavuşmanın zevki, 151
kaya, 330
kayd, 178, 284

kayık, 244, 282, 293, 325
kaynak, 327
Kays, 116, 141, 236
kaza, 48, 49, 89, 130, 183, 265
kaza okları, 49
kaza oku, 49, 294
kazibe, 316
kazibe-i dehr, 150
kazma, 117
kebab, 247, 249, 253, 268, 282, 331, 334, 352
kebg, 174, 222, 223, 334, 337
kebg-i deri, 337
kebş, 244, 253
kebuter, 337
kec-rev, 301
keder, 33, 81, 202, 238, 243, 246, 279, 280, 283, 327
keder bahçesi, 284
kederli, 352
kefen, 266
kef-i Musa, 44
keklik, 162, 174, 223, 337, 343
Kelim, 45
kemal-i sun'-ı Sanî, 318
keman, 154, 182
keman kaş, 264
keman kaşlar, 250
keman kaşları, 288
keman-eburu, 167, 182
kemend-i zülf, 212
kement, 177, 181
kement saç, 284
kemer, 74, 130, 218, 328
kemer-bend, 130
kemm, 79
Ken'an, 121
Ken'an ülkesi, 121
kent, 83, 122, 123, 239
keramet, 83
keramet sahibi, 70
Kerbelâ, 48, 113, 121, 125, 138, 283
kerem, 51, 162, 212
kerem bulutu, 243
kerm, 107
Kerrar, 47
kertenkele, 249
kervan, 46, 110, 135, 247, 319
kervan çingırağı, 289
kese, 259, 351
keskin bakış, 143
keskin bakışlı, 187
kesret, 70, 92, 97, 202, 237, 238, 327, 329
keşf, 14, 90
keşf ü ayan, 14
keşf ü keramet, 84
keşf ü keramet ehli, 138
Keşmir, 123
Keşmir ülkesi, 123
keşti-i ten, 66, 251
kethüda, 127
kevgir, 251, 265
kevkeb, 306
Kevser, 51, 52, 206
Keyâniyân, 111
Keyaniyan ailesi, 109
keyfiyyet, 79, 90
Keykubad, 112
Keyvan, 301
kible, 61, 63, 223, 225, 256
kible semti, 225
kible-nüma, 256
kıl, 219
kılıç, 153, 154, 182, 187, 188, 190, 199, 238, 266, 276, 278, 279, 287, 313, 318, 341, 355
kınama, 155
Kıpçak, 105
kırmızı, 304

kırmızı katmer, 354
kırmızı kese, 350
kırmızı mangır, 135
kısmî iktibas, 24
kıssa, 115, 144, 164
kış, 287, 320, 349
kış askeri, 344
kış ordusu, 320
kış rüzgârı, 354
kış sultanı, 318
kıvılcım, 154, 247, 276, 277, 307
kıyam, 214, 215, 346
kıyamet, 32, 49, 50, 59, 60, 156, 213,
214, 215, 306, 307, 321, 346, 356
kıyamet günü, 33, 50, 60, 156, 215, 306
kıyam-ı kamet, 215
kız, 138
kız kardeş, 138
kızgın demir, 279
Kızıldeniz, 110, 326
Kızılırmak, 260
kil, 249, 324
kil ü kâl, 219
kilise, 60, 153, 164, 240, 254
kilit, 156, 312
kilk, 131
kimya, 150
kirpik, 49, 111, 131, 160, 167, 182, 185,
186, 188, 190, 229, 234, 238, 244,
252, 262, 263, 264, 278, 286
kirpik kılıcı, 266
kirpik okları, 167, 182, 266
kirpik oku, 160
kişver, 238, 253
kişver-i gülzar, 344
kitap, 36, 152, 164, 335
kocakarı, 306, 317
koç, 244, 299
koku, 268, 332, 333, 343
kokulu ben, 199
kol, 144, 267
komutan, 163, 173, 181
konak, 239
korkak, 309
korkusuz, 243
korsan, 65
korsan gemisi, 137, 251
Kova, 299
köle, 82, 126, 228, 230, 283
köpek, 173, 224, 231, 295, 339
kötü, 296
kötü niyetli, 296
kötü tali, 151
kubbe, 278, 303, 304, 307
kubur, 156
kucaklamak, 148
kudsî hadis, 64
kudüm, 73
kufl, 156
kûh, 330
kûh-ken, 116
kuhl, 69
kuhl-ı Sifahan, 227
kûhsar, 330
kul, 64, 83, 87, 91, 92, 96, 125, 126,
150, 156, 168, 172, 235, 269, 347
kulag tutma, 217
kulak, 12, 74, 153, 217, 254, 335, 343,
346
kule, 156
kulkul, 282
kulkul zamanı, 316
kullâb, 177
kulluk, 78, 126
kulzüm, 324
kumaş, 221
kumru, 337
Kur'an falı, 144, 153

Kur'an-ı Kerim, 13, 23, 34, 35, 37, 43,
55, 56, 67, 72, 88, 92, 118, 185,
198, 295, 306
Kur'an-ı Kerim sayfası, 37, 144, 185,
194
kurban, 42, 63, 64, 65, 151, 182, 186,
223, 224, 225, 234, 320
kurban ayı, 320
Kurban Bayramı, 65, 151
kurban kanı, 186
kurı dünya, 150
kuş, 46, 53, 114, 143, 166, 174, 178,
199, 202, 233, 244, 275, 284, 291,
302, 324, 334, 335, 337, 338, 342,
345, 350
kuşak, 342
kuşe-i fakr u felâket, 77
kuşe-i hammar, 77
kuşe-i meyhane, 77
kuşlar, 334
Kutbü'l-ârifin Yalınkılıçoğlu
Veliyyüddin, 97
kutsal ruh, 91
kutı, 210, 351
kuy, 223
kuyu, 157, 211
kuyumcu, 103
kuzey, 333
küffar, 175, 179, 180
küfr, 59, 65, 96, 120, 179, 204, 295
küfür, 90, 119, 155, 203
kül, 249
külâh, 71
külbe-i ahzan, 46
külhan, 264
küllî, 14, 58
küllî irade, 57
küpe, 12, 74, 100
kürs, 149, 302

L

la'l, 122, 197, 206, 208
la'l dudak, 204, 207, 217
la'l leb, 207
la'l taşı, 207
la'l-ı nab, 207
la'l-i Bedehşan, 122, 207
la'l-i leb, 207
lâçin, 187
lafz, 14
lâle, 170, 195, 196, 200, 205, 206, 229,
259, 279, 285, 318, 343, 344, 345,
348, 352, 353
lâle kadehi, 348, 352
lâle renkli, 353
lâle renkli otağ, 343
lâle-gun, 259
lâle-izar, 195
lâle-ruh, 195, 352
lâle-ruhsar, 195, 352
lâlezar, 344, 345
lâm, 16, 131, 132, 177, 263
lâmi, 314
la-ya'kıl, 140
leb, 14, 22, 42, 43, 54, 56, 105, 122,
138, 145, 152, 166, 177, 201, 204,
205, 208, 209, 210, 211, 241, 318,
324, 355
leb-i can-bahş, 210
leb-i can-feza, 210
leb-i derya, 327
leb-i dilber, 22, 149, 355
leb-i İsi-dem, 210
lebi mey-gun, 208
leb-i mey-gun, 208
lebi mül, 208, 282
leb-i sükker-şiken, 208
lebi şeftalü, 237
lebleri şeftalü, 357

lem'a, 314
lerze, 347
Letaifu'l-Hayal, 11
levent, 134, 325
levh-i mahfuz, 183
leyl, 310, 322, 323
leyl ü nehar, 321, 322
Leylâ, 80, 114, 115, 171, 223, 236, 242,
273, 284, 289, 323
leylek, 338
leylek kazası, 338
Leylî, 3, 115, 175, 181
Leylî-hıram, 115
Leylî-sıfat, 115
Leylî-veş, 115
lezzet-i güftar, 351
lezzetli, 209
liman, 251
liva, 272
liva-yı aşk, 272
Lokman, 169
Lokman Hekim, 118
lu'b, 143
Lut Gölü, 326
lutuf eli, 240
lutuf nağmesi, 284
lü'lü diş, 216

M

ma, 324
maarif ehli, 69, 227
Macar, 119
Macaristan, 123
Macarlar, 126
macera, 144, 145, 262, 273
macera-yı aşk, 273
macun, 208
Maçın, 120, 171, 181
Maçın putu, 171
Maçın ülkesi, 120

maddî âlem, 75, 90
maddî varlık, 69, 97
maddiyat, 76, 240
mader, 138
magrib, 179
magrib-i zülf, 175
mahabbet ateşi, 331
mahabbet bezmi, 142
mahabbet dağı, 353
mahabbet kokusu, 268
mahabbet şemi, 269
mahalle, 36, 41, 50, 51, 61, 63, 65, 122,
130, 135, 223, 224, 225, 227, 229,
232, 233, 244, 250, 256, 262, 280,
288, 295, 307, 333, 339, 342, 344
mahub, 167
mahfil-i gülzar, 344
mah-ı bedr, 182, 313
mah-ı çar-deh, 313
mah-ı enver, 191
mah-ı taban, 314
mahi, 341
mah-izar, 191
mahlas, 15, 227
Mahmud Paşa, 48
mahmur, 185, 186
mahşer, 33, 49, 60, 156
mahşer günü, 33
mahzun, 236, 242
mahzun gönüller, 318
makam, 308
Makedonyalı İskender, 111
mal, 87, 163, 283, 293
Mâlikî, 98
malik-i Mısır, 171
Maliye Bakanı Aziz, 110
mana dalgıcı, 134
mana denizi, 13, 100
manevî, 64, 69
manevî bilgi, 76

- manevî hayatı, 79
 manevî makamlar, 96
 manevî sezgi, 85
 manevî varlık, 76
 manevî yardım, 82
 maneviyat, 64
 Manî, 106, 120, 235
 Maniheizm, 106
 mansıb, 269, 289
 Mansur, 97
Mantıku't-tayr, 106, 335, 350
 manzume, 12
 mar-ı gejdüm, xxii, 342
 marifet, 12, 70, 84, 85, 86, 90, 238
 marifet gözü, 92
 masal kahramanları, 114
 masiva, 65, 70, 88, 89, 92, 93, 240, 244
 masiva nakışları, 75
 maşrik, 197
 maşrik-ı didar-ı yâr, 197
 maşrik-ı ruy, 197
 maşuk, 71
 mat, 143, 200
 matem ateşi, 331
 matem kıyafeti, 94
 matem yeri, 78
 matla, 14, 322
 matla-ı nur-ı tecelli, 191
 Mâverâünnehir, 98
 maymun, 131, 295, 296, 342
 mazmun, 12, 14, 18, 108, 130, 335
 mecaz, 161, 236, 253, 263, 267, 313
 mecazî aşk, 116
 meclis, 86, 96, 108, 129, 150, 152, 171,
 186, 193, 207, 209, 228, 231, 242,
 269, 275, 277, 278, 282, 290, 291,
 296, 301, 312, 320, 340, 342, 343,
 344, 352, 355
 meclisin sakisi, 207
 mecmua, 1
 Mecnun, 71, 80, 114, 115, 116, 117,
 123, 135, 171, 178, 223, 229, 230,
 235, 236, 241, 242, 252, 268, 273,
 274, 284, 289, 306, 323, 330, 331,
 338
 mecruh, 242
 meczup, 74
 medrese, 70, 124, 148
 Medyen, 44
 meh, 35, 75, 79, 152, 167, 170, 182,
 200, 304, 311, 312, 313, 320, 322
 meh ü sâl, 320
 meh-cebin, 182, 312
 meh-i edha, 152
 meh-i ferhunde, 167
 meh-i ferruh-dem, 167
 meh-i na-mihriban, 167
 meh-lika, 167, 170, 191, 312
 meh-pare, 167, 170
 meh-ru, 167, 170, 312
 mehter, 145, 274
 mekkâr, 141, 186, 188
 Mekke, 52, 63, 97
 mekr, 119, 140
 mektep, 241, 273
 mektup, 147, 198, 263
 melâhat, 160
 melâmet ehli, 72
 melek, 34, 35, 36, 41, 56, 160, 167, 171,
 197, 223, 304
 melek sevgili, 34, 304
 melek-çehre, 197
 melek-haslet, 34
 melek-hu, 167
 melek-manzar, 34, 167
 melik, 125
 memleket, 118
 menekşe, 130, 353, 204, 353
 menekşe şarabı, 353
 menzil, 59, 120, 147, 204, 225

menzil-i Keyvan, 309
merd, 306
merd-i Hüma-hemta, 338
merdiven, 278
merdümlük, 35, 261, 341
merhem, 135, 188, 279, 292
merkep, 71, 295, 296, 339
mermer, 330
mersiye, 20, 301
Merve, 63, 64, 240
Merve hakkı, 64
mesa, 179, 322
mescit, 68
Mesiha, 13, 43
mesken, 70, 146, 156, 309
meskenet, 126, 300
meslek ve meşguliyetler, 124
mesned, 109
Mesnevî, 73, 106, 273
mest, 17, 24, 140, 186, 231, 239, 242,
269, 317, 323, 351, 185, 189, 242,
253
mestane, 140, 231, 242
mestlik, 231
meşam, 254
meşk, 131
meşk yazısı, 245
meta, 135, 282, 288
Metaliü'n-Nezair, 9
methiye, 15
mevc, 155, 288, 271, 318
Mevlâ, 32
Mevlâna, 30, 73, 106, 273
Mevlâna Celâleddin Rumî, 102
Mevlevî, 73
Mevlevî ayini, 73
mevsim, 317
mevsim-i gül, 242, 317, 350, 352
mey, 70, 85, 98, 142, 143, 259, 305,
308, 312
meygede, 86, 146
meyhane, 70, 76, 85, 86, 87, 123, 146,
147, 157, 229, 231, 242, 275, 284,
296
meyhane köşesi, 77
meyhanedür dünya, 150
mey-har, 140
mey-i sabuh, 87
meyve, 44, 50, 215, 348, 356, 357
meyve fidanı, 215
mezak ehli, 69, 227
meze, 142, 209, 212, 247, 282, 304,
307, 312, 313, 208, 307
Mısır, 13, 44, 46, 110, 121, 165, 238,
239
Mısır, 121, 171
mısra, 14, 54
Mısır-ı dil, 121
Mısır-ı hüsn, 121
Mısır-ı melâhat, 121
mıstar, 131, 164
mihnet, 283
mihnet ateşi, 331
mihr, 309
güneş, 26, 127, 128, 311
sevgi, 40, 302, 316
mihr ü mahabbet, 267
mihrap, 182
mihr-i cihan-tab, 191
mihr-i felek, 75, 192, 304, 311
mihr-i izar, 191
mihr-i ruh, 191
mihr-i ruy, 191
mihr-i ziya-güster, 314
mihriban, 170
mihr-lika, 167, 170
mim, 16, 133, 211
mimar, 34, 130
mimarî, 156
minnet, 38, 39, 72, 91, 357

minyatür, 120
mir, 125
Miraç, 47, 53, 216
mirat-ı ruh, 194
mirat-ı ruy, 194
mirat-ı ruy-ı enver, 194
Mirrih, 299
mirza, 125
misafir, 140, 162
misk, 104, 119, 121, 176, 181, 199, 204,
331, 339
mive, 356
miyan, 218
mizan, 299
muabbir, 133
muallimhane, 124, 148, 273
muamma, 13, 351
Muaviye, 113
mucize, 13, 36, 44, 45, 110
mug, 76, 146
mugaylan, 355
Muhammed şer'i, 60
Muhammed ümmeti, 44
Muharrem, 320
muhit, 324
mukallid, 296
mum, 36, 67, 138, 142, 170, 193, 228,
236, 242, 244, 250, 254, 269, 291,
314, 331, 334, 340
mum ışığı, 67
mum yanak, 334
mur, 341, 244
murg, 232, 244, 291, 334
murg-ı hoş-elhan, 12, 334
Murtaza, 47
Murtaza Paşa, 20, 101, 123, 125
Musa Paşa, 6, 7, 12, 15, 32, 45, 68, 101,
107, 108, 119, 123, 125, 126, 136
musahib, 344
Mushaf, 37
Mushaf yüz, 198
musikar, 142, 145, 251
musiki, 73, 77, 142, 145
musiki aletleri, 142, 277
musiki ustaları, 145
mutasavvıf, 94
mutasavvıflar, 83
mutlak varlık, 84
mutlu, 309
mutluluk, 336, 344
mutrip, 128, 145
mutsuz, 236, 347
muy, 175
muzaffer, 141
mübalâğa, 219
mübaşir, 131
mübtelâ, 231, 242, 253
mücadele, 92
mücerretlik âyin-i cem'i, 162
mücevher, 193, 194, 210, 261, 270, 292,
304, 353
mücevherli sürahiler, 142
müezzinzade, 68
müflis, 259
müfti, 77, 133
müfti-i mihr ü maḥabbet, 133
müftü, 76, 133
mühr, 25
mühür, 56, 164, 206, 207, 305
müje, 21, 49, 179, 190, 225
müjgân, 262
mükedder, 46, 242
mükerrem, 44
mül zamanı, 316
mülk, 17, 87, 161, 239, 238, 253, 269
mülket-i istigna, 82
mülk-i belâgat, 14
mülk-i cihan, 150
mülk-i dil, 287
mülk-i fâni, 249

mülk-i Fireng, 59, 120, 204
mülk-i şühud, 66
mümin, 33, 57, 58, 64, 226
mümtaz, 236
münacat, 20, 32, 61
münkesir, 240
münteha, 37, 52, 53, 213
mürde, 54, 210, 245, 253
mürde ten, 329
mürekkep, 257
mürüt, 72, 75, 76, 78, 81, 95, 153, 235,
236, 237
mürşit, 58, 61, 62, 72, 75, 76, 78, 121,
153
mürüvvet, 44, 231
müsabakalar, 143
müsellem, 44
müstakil beyitler, 67
müşahede, 96
müşâhede-i ayniyye, 66
müşk, 104, 119, 121, 180, 201, 203
müşkil, 77, 94, 133, 139, 157, 284
müştak, 231, 236, 242
Müşteri, 171, 299, 309
müverrih, 102
müzd-i aşk, 134

N

naat, 14, 20, 192
na-bekâr, 296
nadan, 139
nafe-i Tatar, 119
nafile, 72
nagamat, 145, 335
nağme, 145, 267, 277, 284, 302, 334,
335, 344
nağme-i ah, 277
nahcir, 234
Nahid, 311

nahl, 170, 213, 345
nahl-i gül, 346
nahl-i maksud, 346
nahl-i pür-bar, 346
nâ-kâbil-cahil, 115
na-kâm, 243
nakd, 135, 253
nakd-i can, 135
nakd-i dil, 135
nakd-i eşk, 135
nakid, 302
nakış, 93, 165, 166, 240
nakus, 240
nalân, 336
nale, 127, 206, 335, 274, 276
nale vü ah udı, 277
namaz, 53, 61, 63, 68, 153
namaz vakti, 68
nam-dar, 236
namsız, 243
na-murad, 243
nar çiçeği, 196
narenci, 357
nargile, 313
nâr-ı ah, 276
Narsis, 356
narven, 213, 214, 344, 347
nasipli, 233
na-şad, 236, 243
nat, 143, 291
natüvan, 240, 253
naz, 168, 170, 301
nazım, 13, 14, 148
nazım denizi, 134, 245
nazım incisi, 12
nazım ülkesi, 15
nazlı, 170, 185, 222, 223, 335, 346
nazm, 12, 14, 91, 118
nazm-ı bedi', 13
nazm-ı pak, 13

nazm-ı rengîn, 12
 nazm-ı safa-bahş, 13
 neberd, 154
 Nebiüllah, 44
 necd, 320
 necm, 306
 necm-i baht u tali, 151
 necm-i saadet, 307
 Nef'î, 20
 nefes, 43, 210
 nefir, 74
 nefis, 88
 nefis, 65, 66, 78, 86, 87, 88, 95
 nefis arzuları, 95
 nefsanî arzular, 79
 nefis-i cemâdî, 87
 nefis-i emâre, 87, 88
 nefis-i hayvânî, 87
 nefis-i insânî, 87
 nefis-i kudsiye, 87
 nefis-i küllî, 87
 nefis-i levvâme, 88
 nefis-i marziye, 88
 nefis-i mutmaine, 88
 nefis-i mülhime, 88
 nefis-i nâtika, 87
 nefis-i nebâtî, 87
 nefis-i raziye, 88
 nefis-i şehvanî, 87
 nefsi terbiye, 89
 nefsin arzuları, 89
 nehar, 321
 nehir, 239
 nehirler, 124
 nehr, 327
 Nemrud, 42
 nerd, 143
 nergis, 127, 161, 185, 121, 185, 227,
 344, 349, 355, 356
 nergis-i şehlâ, 186, 355
 Neriman, 101, 113
 nerm, 113
 nef-i kâmile, 88
 nesim, 333
 nesir, 14
 nesne, 248
 nesrin, 354
 neşve, 20, 79, 300, 305
 neva, 145
 nevbahar, 317
 nevbet, 274
 nev-cevan, 173
 nev-cevanluk nakdi, 135
 nev-i beşer, 160
 nevrüz, 126, 140, 153, 317, 318, 345,
 349, 352
 nevrüz sultanı, 125
 ney, 73, 142, 145, 234, 275, 277, 282
 ney sesi, 73
 nigâr, 167
 nigâr-ı şuh, 167
 nihâl, 170, 213, 345
 nihâl-i ban, 213, 346
 nihâl-i kadd, 346
 nihâl-i kamet, 213, 346
 nihâl-i kamet-i balâ, 346
 nihâl-i taze, 346
 nikab, 176
 Nil, 124, 256, 260
 nişan tahtası, 183, 229, 264
 nişancı, 188
 niyaz, 83
 nokta, 34, 37, 198
 Nuh tufanı, 258
 Nuh'un tufanı, 45, 103
 nukre, 258
 nun, 16, 133, 184
 nur, 67, 84, 95, 110, 181, 191, 302, 347
 Nur-ı Muhammedî, 181, 192
 nur-ı ruh, 191

nur-ı ruhsar, 191
nur-ı tecelli, 67
nübüvvet, 44
nücum, 306
nüh-sipih, 300
nükte, 40, 144, 145, 154, 351

O

ocak, 156, 270
od, 26, 342
Oğlak, 299
ok, 127, 154, 182, 183, 188, 190, 234,
237, 238, 243, 244, 250, 252, 260,
276, 278, 279, 285, 287, 296, 303,
311, 335
okul, 153
okyanus, 124, 325
omuz, 221
on iki burç, 299
on iki yaş, 18, 144, 273
on sekiz bin âlem, 149
ordu, 125, 172, 261, 272, 296, 297, 319,
320
orman, 271, 272, 283, 345
oruç, 62, 288, 290, 293
oruç ayı, 62
Osmanlı, 129, 199
Osmanlı Devleti, 74
Osmanlı Müellifleri, 5, 6, 7
Osmanlı şairleri, 5
Osmanlı ülkesi, 100
Osmanlılar, 120
ot, 343
otağ, 311, 351, 352
oyun, 143
oyunlar, 143

Ö

öğrenci, 141

öl, 245
öldürme, 210, 218
öldürür, 39, 136, 280, 289
ölüm acısı, 301
ölümsüzlük, 117, 118, 201, 210
ölümsüzlük suyu, 117, 201
ömr, 335
ömr-i ser-amed, 181
ömr-i sermed, 177
ömür, 150
ömür fidanı, 333
örtü, 176

P

pa, 219
padişa, 125
padişah, 15, 20, 45, 57, 71, 81, 82, 101,
108, 117, 124, 125, 126, 127, 129,
150, 153, 154, 165, 168, 172, 173,
216, 219, 226, 228, 230, 233, 235,
238, 269, 283, 293, 310, 311, 316,
318, 319, 320, 336, 348, 355
padişah çadırı, 310
padişah meclisi, 336
padişah-ı din, 57, 125
padişah-ı lâ-mekân, 125
padişah-ı levlâk, 125
padişah-ı vakt, 125, 316
padişeh, 125
pamal, 226
papağan, 13, 153, 193, 202, 205, 208,
244
para, 135, 248, 259
parlak, 303
parlak yanak, 308
parmak, 152, 153, 161, 220, 343, 356
pars, 340, 345
pas, 285
paşa, 15, 54, 125
pay, 219

pay-ı simin, 220
pazar, 134, 153, 161, 163, 189, 222,
271, 272, 309
pazar şahidi, 134
peçe, 84
peder, 138, 307
pehlivan, 111, 136, 233, 234
peleng, 340
penbe, 26
pençe, 113, 267
per, 193
perçem, 35, 70, 94, 141, 156, 163, 164,
169, 173, 181, 195, 199, 211, 215,
229, 238, 239, 241, 245, 314, 315,
331, 332
perde, 84, 96
peri, 35, 54, 55, 107, 160, 167, 171, 197
peri prensi, 107
peri-çehre, 197
peri-peyker, 167
peri-ru, 167
peri-ruhsar, 167
peri-ruy, 197
perişan, 81, 89, 141, 173, 175, 189, 206,
213, 354
perişan hâl, 81, 173, 354
perişan saç, 354
perişan sümbül, 354
perr, 244
pertev, 21, 191, 193, 304, 308, 314,
315, 322
pertev-i envar-ı Huda, 191, 314
pertev-i mihr-i izar, 191
pertev-i mihr-i ruh, 191, 314
pertev-i mihr-i ruy, 191
pertev-i ruhsar u cebin, 314
pervane, 171, 192, 193, 228, 232, 233,
244, 249, 254, 268, 310, 313, 340
Peşte, 5
Peşteli Hisâfî, 5, 21, 23, 32, 160, 167

peygamber, 35, 43, 44, 50, 67, 83, 118,
192, 300
peygamber pazarı, 222
peygamberler, 41
peyk, 13, 129, 130, 262, 278, 353
peykân, 154
peyk-i sebük-seyr, 130, 233, 333
pınar, 256, 327
pil, 340
pir, 75, 76, 77, 87, 95, 121, 146, 173,
305, 308, 311
pirehen, 171
pire-zen, 138, 305, 306, 317
pir-i çarh, 305
pir-i mugan, 76, 87, 146
pister, 288
piyade, 200, 291
piyaz, 247
porselen tabak, 353
portakal, 357
postacı, 129, 332, 333
pota, 282
put, 42, 59, 63, 161, 165, 171
puthane, 59
putperest, 165
pür-hun, 255

R

ra, 16, 38, 131, 133, 184
Rabb, 96
Rabb-ı Gafur, 32
Rabb-i Rahim ü Rahman, 32
Rabbü'l-İzzet, 32
Ragıb, 242, 253
rahip, 146
rakib, 168, 170
rakib-i kâfir, 295
rakip, 47, 48, 50, 56, 59, 86, 110, 111,
113, 131, 139, 145, 154, 155, 160

- 172, 223, 224, 229, 230, 231, 252,
267, 290, 294, 295, 296, 315, 326,
339, 342, 352
- rakip ordusu, 154
rakipler, 186, 224, 245
rakkase, 311
Ramazan, 68
Ramazan Bayramı, 65, 151, 184
ravza, 342
Ravza-i Rıdvan, 36, 162, 343
raz, 81
Recep, 68
Recep ayı, 52
redif, 21, 22
refik, 139
reftar, 222
reg, 145, 251
rehber, 107, 139, 224, 262, 307, 332
reh-i gülşen, 128, 327, 332
remz, 351
renc, 286
reng, 355
rengin-eda, 13
resim, 165, 166, 240
resm, 42, 106, 201, 240
resmî ve gayriresmî görevler, 124, 127
ressam, 106, 120
Resul, 44
reşk, 51, 112, 120, 161, 217, 291
reşk ateşi, 331
revzen, 156, 183, 250
reyhan, 354
rezm, 154
Rezzak, 32
Rıdvan, 36
Rıdvan bağı, 345
rıyaz, 342
rikab, 339
rint, 16, 17, 85, 87, 88
rişte, 254
riya, 93, 323
riya sahibi, 270
riya sahipleri, 147
riyakâr, 85, 86, 290
riyakâr zahid, 86
riyakârlık, 155
riyazet, 87, 89, 90
riyazet ehli, 89
rubah, 340
ruh, 41, 50, 54, 95, 96, 130, 209, 343
ruh hâli, 90
ruh temizliği, 95
ruh-ı gül-gun, 195
ruh-ı gülnar, 195
ruh-ı musavver, 54
ruh-ı revan, 54
ruhî mertebeler, 93
ruhsal durum, 324, 331, 344
ruhsar-ı ateşin, 198
Rum, 110, 121
ru-siyah, 296
Ruşenî, 73, 74
Ruşeniyye Tarikati, 73
ruy-ı zemin, 149
ruz, 321
ruz u nüma, 321
ruz u şeb, 321, 322
ruze, 62
ruz-ı ceza, 49
ruz-ı elest, 96, 130, 321
ruz-ı id, 152
ruz-ı kıyamet, 49, 60, 215, 321
ruz-ı mahşer, 49, 60
ruz-ı ruşen, 321
rûbab, 142, 145, 275, 277
Rüstem, 111, 113, 136, 183, 234, 267
rüya, 133
rüzgâr, 46, 56, 118, 276, 314, 316, 325,
332, 333, 343, 346

S

- saba, 332
Saba melikesi, 332
Saba ülkesi, 107
sabah, 68, 87, 151, 256, 261, 290, 306, 307, 321, 322
sabah ezanı, 68
sabah rüzgârı, 175, 227, 246, 320, 346
sabah vakti, 321
sabah yeli, 223, 354
sabahat, 160
sabır, 89, 91
sabır makamı, 89
sabr, 41, 89, 169, 339
saç, 35, 58, 70, 97, 114, 115, 122, 131, 132, 133, 138, 141, 143, 148, 156, 157, 162, 164, 166, 169, 175, 176, 178, 179, 181, 192, 195, 196, 198, 199, 201, 203, 211, 212, 215, 218, 231, 235, 236, 238, 242, 244, 245, 253, 254, 255, 263, 267, 268, 270, 280, 284, 292, 305, 310, 314, 315, 322, 327, 331, 332, 333, 338, 339, 342, 343, 347, 353, 354
saç zinciri, 242
saçı Leylî, 175
saçı müşk, 176
sadaka, 153
sadık âşık, 228, 288
sadık âşıklar, 296
Sa'dî, 105, 106
sa'id, 220, 356
saf, 246, 303
safa, 209
Safa, 64
safa yeri, 146
safa-yı safvet-i mirat-ı hüsn, 194
Safevî şehri, 121
sagar, 304
sahib-ata, 69, 227
sahib-hüner, 69, 227
sahib-i ahlâk, 69, 227
sahib-i basiret, 69, 227
sahib-i fehm ü ra, 69, 227
sahib-i keşf ü keramet, 69, 227
sahib-i nazar, 69, 227
sahib-serir, 227
sahil, 134
sahn, 269
sahn-ı gülistan, 344
sahn-ı gülzar, 344
sahra, 331
Saidî ailesi, 104
sail, 139
saki, 3, 65, 87, 128, 129, 140, 142, 167, 269, 285, 304, 305, 312, 348, 352
sakka, 128, 257
salâ, 68, 348
salât, 68
salâvat, 68
salik, 69, 71, 76, 78, 82, 87, 92, 93, 227
saltanat, 149, 165
saltanat tuğrası, 149
Sam, 45, 111, 113
saman, 250
sanat olgunluğu, 344
sanatçı, 309
sanavber, 62, 213, 214, 215, 346, 347
sanem, 59, 120, 167
Sânî, 32
saray, 147, 239, 257
saray-ı âlem, 150
sarhoş, 24, 140, 142, 186, 189, 207, 231, 282, 296
sarhoşluk, 219, 269
sarı altınlar, 350
sarı yüz, 228
sarraf, 127, 302, 317
sarraf-ı dehr, 150

sarsar, 288, 333
Sasanî Hükümdarı Nuşirevan, 106
satır, 157
satranç, 143
satranç tahtası, 200, 291
satranç taşı, 339
satr-ı belâgat, 14
savaş, 119, 339
savaş aleti, 182, 183
savaş aletleri, 154, 182, 185
savaşçı, 355
sa'y, 64
sayd, 234
saye, 315
sayeban, 156
sayf, 319
sayfa, 164, 184, 200, 203, 245, 285
saz, 142, 145, 269
seb'a-i seyyare, 299
sebil, 128
sebz, 48, 201, 351
sebzezar, 343, 344
seccade, 62, 343
secde, 41, 56, 61, 121, 146
secde yeri, 226
secde-gâh, 61
sedd-i Sikender, 112
sedef, 12, 15, 84, 193, 205, 210, 216
sefer, 140, 272, 277, 288, 289, 317, 320
seg, 339
sehab, 176, 327
seher, 321
seherî, 321
sehi-kamet, 170, 213
Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, 97
sehv, 61
sekiz cennet, 50
sel, 260
Selm, 110
Selman, 105
sem, 66
sema, 73, 277, 299
sema ehli, 69, 227
semen, 354
semen-bu, 354
semender, 244, 249, 268, 342
semen-sa, 354
semensaye, 176
Semerkand, 122
semm, 24
semt, 93, 123, 190, 225, 333
semt-i kara, 123
seng, 330
seng-dil, 275, 303, 330
seng-i cevri, 287, 330
ser-amed kad, 213
ser-baz, 140, 234, 236
ser-bülend, 97
serdar, 126, 181
ser-defter, 101, 137
Seretan, 299
serhatlik, 68
ser-i engüşt, 152
serir, 245, 253, 308
ser-keş, 140
serma, 320
sermaye, 135, 150
ser-mest, 140
serseri, 74
serv, 23, 124, 131, 132, 170, 213, 215,
222, 262, 327, 346, 347, 357
server, 38, 47, 167, 188, 329
server-i âli-himem, 167
servi, 131, 162, 170, 213, 214, 215, 244,
255, 260, 315, 343, 344, 346, 347
serv-i azad, 346
servi boy, 170
servi boylu, 213, 214
servi boyu, 131
serv-i hıraman, 170, 214, 346

- serv-i hoş-hıram, 170
serv-i hoş-reftar, 213
serv-i kad, 346
servi kadd, 346
serv-i mevzun, 346
serv-i naz, 346
serv-i ra'na, 346
serv-i revan, 214, 346
serv-i sehi-kamet, 213
serv-i ser-efraz, 346
serv-kadd, 212
serv-kamet, 212, 346
set, 111, 156
Settar, 32
sev-, 237, 273, 274
sev-, 130
sevda, 175, 181, 267, 318
sevda-yı zülf, 175
sevgi, 61, 85, 104, 133, 160, 169, 205,
207, 229, 244, 248, 265, 290, 294,
306, 326
sevgi ülkesi, 169
sevgili, 14, 32, 33, 34, 35, 36, 42, 47,
48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56,
58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 67, 70,
71, 74, 75, 79, 80, 81, 82, 83, 85,
86, 94, 96, 97, 100, 105, 110, 113,
114, 115, 117, 118, 119, 120, 122,
125, 127, 128, 129, 130, 131, 132,
134, 135, 136, 137, 138, 139, 140,
141, 142, 143, 144, 145, 147, 148,
149, 150, 151, 153, 154, 155, 156,
157, 160, 161, 162, 163, 165, 167,
168, 169, 170, 171, 172, 173, 174,
176, 177, 183, 184, 185, 186, 188,
189, 190, 191, 192, 193, 194, 195,
196, 200, 204, 205, 206, 207, 208,
211, 213, 214, 215, 216, 217, 218,
219, 220, 221, 222, 223, 229, 230,
231, 233, 234, 235, 237, 238, 239,
240, 242, 243, 247, 248, 259, 264,
266, 273, 275, 276, 278, 279, 280,
283, 286, 287, 288, 289, 290, 294,
296, 299, 301, 303, 304, 305, 306,
307, 308, 309, 310, 311, 312, 313,
314, 315, 316, 318, 320, 321, 322,
323, 325, 326, 327, 328, 329, 330,
331, 332, 333, 334, 335, 336, 337,
338, 339, 340, 341, 342, 343, 344,
345, 346, 347, 348, 350, 351, 352,
353, 354, 355, 356, 357
sevgilinin mahallesi, 169, 225, 290
sevimli, 116
sevin-, 43, 235, 237
sevindür-, 162
Sevr, 299
seyir, 144
seyl-i eşk, 260
seyr, 18, 23, 35, 45, 53, 81, 110, 126,
128, 144, 169, 183, 197, 199, 207,
221, 230, 242, 315, 329, 337, 346,
352
Seyr anillah, 73
Seyr fillah, 73
Seyr ilellah, 73
Seyr maallah, 73
seyr ü sülûk, 72, 76
seyr ü temaşa, 84
seyyareler, 309
Sıddik, vii, 47
sıkıntı, 240, 268, 288, 289
sınır, 283
sır, 81, 86, 90, 205, 211, 243, 274, 278,
327
sırça saray, 257
sırma, 179
sırr-ı leb, 86, 211
sıtma, 289, 290
sidre, 37, 52, 53, 216, 223, 337, 339,
346

- sidre fidanı, 215, 346
 Sidretü'l-münteha, 216
 sigar, 137
 sihir, 137
 Sikender, 201, 241, 318
 sikke, 135
 silah, 49, 108, 126, 154, 187, 190, 276,
 314, 318, 355
 silah-dar, 126, 318, 355
 silsile, 242, 270
 silsile-i aşk, 270
 silsile-i dil, 241
 sim, 258
 simsar, 189
 Simurg, 338
 Sina çölü, 124
 sine, 36, 52, 63, 103, 135, 141, 188,
 190, 218, 229, 237, 245, 251, 264,
 265, 274, 278, 279, 280, 281, 315,
 334, 342, 344, 345, 348, 351, 357
 sinek, 124, 341
 sipahi, 103, 126
 Sipahi-zade, 103, 127
 siper, 139, 250, 261, 276, 341
 sipihr, 38, 39, 49, 247, 259, 265, 276,
 277, 299, 301, 303, 308, 309, 313
 sirışk, 38, 39, 258, 259, 262, 286, 324
 sitare, 256, 306
 sitem, 243
 sitemkâr, 168, 304
 siyah, 118, 122, 152, 175, 176, 180,
 181, 184, 192, 198, 199, 201, 202,
 203, 204, 218, 229, 305, 309, 322,
 323, 329, 353
 siyah kavuk, 153, 180
 siyah leke, 200
 siyah mürekkep, 184
 siyah saç, 305
 siyah toprak, 329
 siyahlık, 279
 siyasî, 173
 siyeh-kâr, 175
 sofrâ, 157, 247, 282, 291
 sofu, 17, 155, 229
 sohbet, 72
 solak, 126, 127, 311, 313
 sonbahar, 214, 343, 345
 sonbahar rüzgârı, 206
 sonbahar yaprağı, 132
 sopa, 143, 177
 sosyal hâller, 124, 137
 sosyal hayat, 124
 söyleş-, 13
 söz, 12, 13, 25, 26, 86, 98, 115, 196,
 219, 222, 234, 247, 277
 söz güherdür, 25
 söz sanatları, 18
 su, v, 41, 42, 44, 51, 125, 128, 161, 164,
 170, 188, 206, 213, 249, 257, 260,
 318, 323, 324, 325, 327, 332, 342,
 343, 346, 356
 su aygırı, 193
 su dağıtan, 128
 su dağıtılan yer, 128
 su kenarları, 346
 subh, 321
 subh olunca, 321
 subh u mesa, 322
 subh u şam, 322
 subha, 95
 subha dek, 321
 subha-i sad-pare, 95
 subh-dem, 321
 subh-ı sadık, 322
 subh-ı visal, 321
 sucu, 128
 suç, 49, 60
 sufî, 66, 79, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 93,
 94, 97, 162, 191, 205, 269, 270, 318
 sufiler, 229

- suk-ı aşk, 134
sultan, 77, 98, 107, 125, 161, 168, 184,
215, 230, 235, 239, 240, 245, 308,
309, 313
Sultan Hüseyin bin Üveys Celâirî, 105
Sultan I. Ahmed, iii, 6, 358
Sultan I. İbrahim, iii, 6, 358
Sultan I. Mustafa, iii, 6, 358
Sultan II. Osman, iii, 6, 20, 100, 358
Sultan III. Mehmed, iii, 6, 102, 358
Sultan IV. Mehmed, iii, 6, 358
Sultan IV. Murad, iii, 6, 20, 32, 100,
101, 122, 137, 358
Sultan IV. Murad, 125
sultan timsali, 125
sultan-ı huban-ı cihan, 125, 172
sur, 156
sure, 37, 306
sure-i Nur, 192
suret, 60, 329
suret-i divar, 171
susam, 126, 318
susam çiçeği, 355
susen, 344, 355
susuz, 128
suz, 341
sücut, 61
südde, 149
sükker, 208, 209
Süleyman mührü, 46
Süleyman'ın mührü, 207
Süleyman-ı zaman, 316
sülûk, 72, 96, 97
sülün, 155, 223, 338, 343
sümbül, 180, 255, 353
sünbüle, 299
sünbül-i ter, 271
sünnî inanış, 58
süpürgeci, 332
sürahi, 142
sürme, 121, 153, 226, 227, 328, 329
sürme-i izzet, 227
sürüngen, 340
süs, 165, 198, 200
süsleme sanatı, 199
süt, 117
süt anne, 46
sütun, 156, 278
süveyda, 34
Ş
Şaban, 68
şadi, xi, 130
şafak, 142, 307, 312, 313, 321, 322
şah, 57, 125, 150, 161, 167, 168, 172,
200, 228, 230, 318, 344
şah-ı bahar, 125
şah-ı cevan-baht, 125, 172, 173
şah-ı cihan, 125
şah-ı cihan-ara, 172, 125
şah-ı cihandar, 125
şah-ı dehr, 125, 172
şah-ı din, 57
şah-ı din-i âdil, 125
şah-ı ferruh, 125, 172
şah-ı gül, 125, 344
şah-ı hayal, 125, 172
şah-ı muzaffer, 125
şah-ı müselleme, 172
şah-ı Rum, 125
şah-ı tac-dar, 125
şahin, 143, 187, 244
şahin bakışlı, 334
şahit, 153, 273
şahitlik, 134
şair, 5, 6, 7, 12, 13, 14, 15, 21, 22, 24,
30, 32, 33, 34, 35, 37, 45, 47, 48,
49, 50, 53, 54, 55, 57, 58, 60, 61,
64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83,

- 85, 87, 91, 93, 95, 96, 97, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 110, 113, 114, 115, 118, 123, 128, 129, 131, 133, 134, 136, 138, 140, 141, 142, 145, 146, 147, 148, 150, 152, 155, 157, 160, 161, 179, 180, 192, 205, 219, 221, 226, 227, 231, 235, 236, 254, 292, 294, 299, 301, 302, 303, 305, 306, 307, 308, 319, 324, 325, 326, 327, 329, 333, 334, 335, 336, 339, 340, 347, 349, 354, 355
- şairler, 1, 195
- şairlik, 145, 325
- şairlik gücü, 205
- şalvar, 342
- şam, 179, 181, 322
- Şam, 122
- şam u seher, 322
- şam-ı kıyamet, 322
- şans, 148
- şarap, 58, 65, 66, 71, 76, 85, 86, 87, 108, 129, 136, 138, 140, 142, 153, 155, 156, 162, 186, 189, 205, 206, 207, 208, 225, 231, 238, 242, 246, 258, 269, 275, 280, 288, 290, 297, 304, 307, 312, 317, 322, 323, 336, 344, 348, 350, 351, 354
- şarap kadehi, 186
- şarap küpü, 156, 312
- şarap zamanı, 317
- şaşkın, 242, 253
- Şat, 122, 124, 256, 260
- şatır, 233
- şeb, 151, 179, 197, 291, 306, 322
- şeb ü ruz, 321
- şeb-çerağ, 191, 193
- şeb-i zulmet, 322
- şebnem, 18, 259, 260, 328
- Şebüsterî, 106
- şecere, 48, 351
- şefaât, 44, 49, 60
- şeftali, 198, 208, 209, 215, 356, 357
- şeftali yanak, 346
- şeh, 102, 143, 200
- satranç taşı, 143
- şehadet, 66
- şehbaz, 174, 187, 337, 343, 344
- şehd, 24, 291
- şehd-i leb, 208
- şeh-i âlem, 125, 172
- şeh-i âli-himem, 125, 172
- şeh-i âli-mikdar, 125, 172
- şeh-i çabük-süvar, 125
- şeh-i huban, 125
- şeh-i hüsn, 125, 172
- şeh-i levlâk, 125
- şeh-i mülket-i istigna, 69, 125, 227
- şeh-i ser, 125, 172
- şeh-i zi-şan, 125, 172
- şehinşah, 125, 172
- şehir, 122, 134, 161
- şehit, 283, 301, 320
- şehitlik, 66
- şehlâ, 185, 355
- şeh-levend, 17, 87, 125, 172
- şehmat, 143
- Şehname, 109, 112
- şehir, 249
- şehir-i Zevil, 5
- şeh-süvar, 339
- şehzade, 125
- şeker, 13, 153, 193, 205, 208, 209, 233, 334, 336
- şeker dudak, 244, 281, 334
- şekeristan-ı Mısır, 121
- şem, 191, 291
- şem-i Nahid, 312
- şem-i ruy, 191, 314
- şems, 37, 170, 192, 299, 309
- şemse, 310

şen, 17
şengül, 17, 18, 87, 93, 206, 254, 268,
279, 336, 353
şer, 136
şer'î hükümler, 72
şerar-ı nâr-ı ah, 276
şerbet, 60, 69, 136, 208, 225, 281, 291
şerh, 211
şeriat, 60, 85, 88
şermende, 206
şevk ü garam ilmi, 148
şevket, 15, 110, 349
şeyda, 235, 241, 242, 268, 335
şeyh, 71, 76, 81, 95
Şeyh Kemaleddin Mesud, 105
Şeyh Nizameddin, 105
şeyh tacı, 71
Şeytan, 41, 56, 109
Şibile, 98
Şiblî, 98
şifa, 118, 135, 169, 185, 204, 226, 231,
280, 281, 351
şifa yeri, 225, 231, 232
şifacı, 225
şifa-saz, 135, 169
şiir, 12, 13, 14, 15, 21, 22, 24, 32, 34,
68, 100, 104, 105, 123, 152, 153,
157, 317, 325, 340, 349
şiir mecmuaları, 1
şikar, 234
şikâyet, 217, 299
şikâyetçi, 230
şikest, 240
şimal, 333
şimşad, 213, 215, 346, 347
şinaver, 134, 244
şir, 143, 244, 340
şira, 135
Şirin, 116, 117, 171, 205, 209, 222, 241,
274, 289, 330

şirin hikâyeler, 145
şirin-eda, 13
şirin-suhan, 222, 351
şirin-zeban, 222
şirk, 90
şişe, 246
şişe çekmek, 135
şita, 126, 320
şive-i reftar, 222
şivekâr, 167, 353
şivekâr-ı lâle-gun, 353
şöhret, 223, 316
Şuayb Peygamber, 44
şuh, 167, 252
şuh-ı can-sitan, 167
şuh-ı cefa-cu, 167
şuh-ı cefa-pişe, 167
şuh-ı cihan, 167
şuh-ı dil-sitan, 167
şuh-ı şehr-aşub, 239
şuh-ı şengül, 167
şule, 314
şuride, 235, 242
şükufe, 348

T

ta, 131, 132
ta'lik, 131
ta'n, 155
tab, 314
tab', 339, 340
tababet, 135
tab-ı izar, 191
tab-ı ruh, 191
tabiat, 20, 136
tabib-i can, 169
tabib-i dil, 169
tabib-i dil ü can, 240
tabip, 135, 169, 225, 279, 280

- tabla, 264
tac, 172
taç, 98, 125, 147
taç sahibi, 355
tağ, 330
tahallüs beyti, 15
tahammül zamanı, 316
tahsil-i remed, 356
taht, 98, 125, 165, 172, 245, 308, 318, 344, 349
taht-gâh, 343
taht-ı gülzar, 344
tahtü'l-kamer, 302
taklitçi, 85, 296
takva, 88, 345
takva sahibi, 334
talan, 119, 154, 181, 239, 320, 344
taleb-i Hak, 72
tali, 151
tali gunude, 151
tali yıldızı, 292
talih, 148
talihli, 309
talip, 69, 72, 76, 227
talip mürid, 72
tandır, 248
tane, 198
Tanrı, 108
tar, 179
tarak, 220
Tarih, 102
tarih manzumesi, 6
tarik, 72
tarikât, 72, 75, 77, 88, 94
tarikât mensubu, 76
tarikât mensupları, 77
tarrar, 141, 181
tasavvuf, 20, 88, 94, 227
tasavvuf erbabı, 80
tasavvuf erbabları, 98
tasavvuf yolu, 98
tasavvufî aşk, 17
tasvir, 240
taş, 167, 207, 219, 229, 276, 287, 303, 330
taş kalp, 168, 303
taş kalpli, 174, 275
taş kesme, 330
Tatar, 119, 176, 188, 203, 239
Tatar ırkı, 188
Tatar ülkesi, 119
tatlı, 116, 222
tatlı dilli, 209
tatlı dudak, 281
tavaf, 63, 224, 250, 280
tavla, 143
tavus, 337, 343
tavus-ı kudsî, 337
tayir, 291, 334
tayr, 334
taze cevan, 173
taze gazel, 14
taze gül, 232, 275
teber, 130
tebessüm, 215
tebessüm kılması, 351
Tebriz, 105
tecâhü'l-ârif, 34
tecelli, 33, 34, 44, 79, 93, 140, 238, 240, 246, 302, 303
tecelli mekânı, 191, 204
tecelli nuru, 79
tedavi, 153
tekke, 70, 77, 95, 146, 308, 311
tekke piri, 305
tekye, 77, 146, 304
tekye-i gerdün, 306, 308, 311
telâkki, 124, 148
telmih, 36, 37, 47, 56, 66, 80, 117, 121, 135, 146, 156, 157, 165, 171, 178,

- 197, 201, 205, 207, 209, 222, 223,
239, 241, 242, 273, 274, 284, 309,
330
- temaşa, 85, 144
- temcid, 68
- temel, 237
- temren, 154, 188
- ten, 144, 190, 219, 248, 250, 251, 253,
259, 265, 268, 282, 294, 306, 308,
311, 345
- ten elbisesi, 251
- ten gemisi, 137
- ten gözü, 252
- tenasüp, 171, 206, 210, 211, 240, 254
- teneşir tahtası, 114
- teng, 263
- tennur, 247
- ter, 260
- ter damlaları, 176
- terane, 145
- Terazi, 299
- terennüm, 145
- terk, 59, 120, 204
- terk eyle-, 61, 275
- terk it-, 94
- terk-i dünya, 93
- terk-i hestî, 93
- terk-i terk, 94
- terk-i ukbâ, 93
- tersa, 59, 171
- tesbih, 62
- teslim taşı, 74
- teşbih, 14, 36, 42, 47, 51, 52, 53, 55, 60,
62, 67, 68, 73, 75, 84, 91, 93, 96,
101, 103, 110, 113, 115, 118, 127,
128, 131, 132, 134, 135, 137, 138,
139, 143, 145, 149, 150, 151, 154,
161, 162, 164, 165, 166, 171, 172,
173, 174, 179, 180, 181, 182, 185,
188, 190, 192, 198, 203, 204, 205,
208, 210, 216, 219, 223, 225, 234,
236, 239, 240, 241, 242, 248, 249,
253, 254, 255, 256, 257, 259, 260,
261, 263, 265, 267, 277, 284, 285,
311, 313, 317, 330, 333, 334, 335,
341, 350, 351, 352, 356
- teşne, 128, 257, 242, 253
- teşne-dil, 69, 227
- teşne-i zülâl, 69, 227
- teşni, 155
- tevazu, 78, 328
- tevazu sahibi, 334
- tevhit, 20, 32, 64
- tevriye, 64, 104, 122, 127, 180, 213,
234, 316, 321, 323, 332, 333, 336,
350
- tevsen, 339
- tezat, 180, 322, 336, 340
- tezerv, 174, 222
- tezerv-i hoş-hıram, 338
- tezkireci, 102
- tezvîr, 155
- tezvîr tuzağı, 155
- tıfl, xi, 137, 253
- tılsım, 137
- tıp ilmi, 148
- tıraş, 75, 153
- tig, 154, 288, 289
- tig-i hicran, 288
- tilki, 340
- tîr, 154, 188, 288, 289
- tîr-i gam-ı firkat, 288
- tîr-i kader, 190
- tîr-i kaza, 48
- tiryak, 135
- tişe, 274
- toğrı gelür, 190
- tok gözlülük, 89
- Toktamış Han, 105
- tokuz peyman, 304, 305

top, 143, 177, 267, 342
toprak, 41, 56, 249, 328, 329
toz, 202, 285, 303, 329, 332
tövbe, 65, 137, 251, 318, 344
tövbe gemisi, 66
tövbekâr, 66, 85
tövbeli, 66
Tuba, 52, 206, 216
tufan, 45, 260, 276
tuğra, 147, 153, 184, 198, 200
tuğra-keş-i sultan-ı cihan, 107
tul-ı emel, 177, 181, 292
Tur, 110, 124
Tur Dağı, 44, 124, 330
Turan ülkesi, 110
turra, 181
turunc, 212
tuti, 206, 336, 337, 343, 344, 232, 233
tuz madeni, 209
tuzak, 143, 178, 244
tuzak yeri, 199
tüccar, 349
türab, 328
Türk Edebiyatı, 117
Türk kavmi, 120
tüy, 209

U

ucmag, 50
uçuk, 135, 292
ud, 145, 277
ufuk, 315, 316
uğurlu yıldız, 309, 311
ukba, 149
ulema, xi, 130
ulu derya, 13, 327
Uluborlu, 97
umman, 124, 281, 288, 324
umman-ı gam u mihnet, 327

uryan, 251
utanç, 350
Utarid, 299
uyanık, 85
uyku, 256
uyku getirici, 355
uykusuzluk, 151
uzman doktor, 136
uzun boy, 346
uzun boylu, 306

Ü

üç aylar, 68
üçüncü felek, 311
üftade, 69, 227, 235, 240
ülke, 34, 42, 58, 89, 108, 109, 125, 165,
172, 173, 181, 187, 238, 269, 283,
318, 319, 344
ümit bahçesi, 343
ümme, 44, 64
üstad-ı kâmil, 69, 227
üstühan, 266
üzüm kızı, 138
üzüntü, 288

V

vadi, 284, 288, 289, 331, 283, 288
vadi-i gam, 331
vadi-i hicr, 331
vahdet, 70, 72, 92, 97, 202, 251, 327,
329, 237
vahdet der-kesret, 93
vahdet-i vücud, 96
vahiy, 35, 67, 90
vahy, 14
vaiz, 85, 339
vakıf-ı esrar, 69, 227
vakıf-ı sırr-ı zamir, 69, 227

vakt, 316
Vamık, 71; 116, 117, 141, 229
varlık, 251
vasf-ı terkibî, 23
Vâsıt, 97
vasl, 290
vech, 161
veciz ifadeler, 24, 26
vefa, 148, 167, 168, 248, 290, 326
vefa ilmi, 148
vefalı, 299
vefalı yâr, 285, 288
vefasız, 288
vefasızlık, 287, 299, 316
velâyet, 83
veli, 83, 118
velilik, 83
vezin, 12, 22
vezir, 125, 312, 283
Vezzanoğlu İsmail, 103
viran, 240
viran kalb, 83
vird, 77
visal, 294, 290
vuslat, 292, 294, 290
vücut, 34, 41, 58, 78, 145, 183, 328
Vücut-ı Mutlak, 92
vücudum hâki, 329
vücut, 12, 66, 131, 268, 277, 278, 286,
290, 330, 248
vücut evi, 183, 188

Y

yaban, 270
Yafes, 45
yağma, 137, 154, 182
yağmacı, 119, 188
yağmur, 176, 327, 332
yahşı, 296

Yahudi, 120
Yahudi humması, 120, 294
Yahya Paşazade Mehmed Paşa, 97
yak, 341
yakılsam, 341
yakîn, 90, 96
yakma, 341
Yakub, 46, 171, 211, 241, 253
yakut, 122, 163, 166, 178, 194, 197,
208, 206
yakut madeni, 122
yalan, 93
yalan karıştırmak, 155
yalancı, 86, 87, 309, 316
yalancı âşık, 229
yalancı şöhret, 317
yalvar-, 101, 332
yaman, 296
yan bakış, 143, 185
yanak, 36, 42, 51, 58, 67, 97, 106, 131,
132, 161, 163, 164, 170, 182, 191,
193, 194, 195, 196, 198, 199, 200,
202, 206, 215, 225, 232, 235, 240,
242, 244, 254, 255, 258, 292, 304,
310, 312, 313, 314, 318, 322, 329,
342, 343, 344, 346, 348, 350, 352,
353, 354, 356, 357
yanak sayfası, 182
yanak tüyleri, 163, 202, 329
yanak tüyü, 58, 131
yanık, 281
yankesici, 141
yanup yakılma, 341
yaprak, 320, 345, 347
yâr, 125, 138, 140, 167, 168, 278
yara, 6, 41, 128, 135, 153, 160, 168,
188, 190, 239, 264, 266, 271, 278,
279, 284, 285, 286, 288, 290, 305,
308, 310, 311, 345, 348, 351, 352,
353, 354

Yarab, 32
Yaradan, 75, 92
yaradılan, 92
yarag, 154
yaralı, 243, 248, 264
yâr-ı gar, 47, 278
yarım ağız, 205
yarım iktibas, 37
yarın, 119
yas, 78, 147, 180
yasemen, 129, 170, 195, 196, 343, 344,
354
yaş, 18, 26, 149, 239, 260, 258
yaşlar, 141
yaşlı, 139
yaşlılık, 134, 333
yatak, 284
yaver, 125, 319
yay, 49, 154, 182, 244, 308, 182, 299,
308
yaz, 319
yazı, 37, 130, 131, 182, 198, 201, 203
yazı aleti, 210
yazı aletleri, xi, 130
yazı çeşidi, 131
yazı malzemeleri, 131
yazı malzemesi, 131
yazı takımı, 263
yazılar, xi, 130
Yecüc ve Mecüc, 111
yedi başlu ejder, 175
yedi deniz, 326
yedi derya, 326
yedi yıldız, 299
yedinci felek, 309
yel, 276, 332, 333
yel-, 314
yele vir-, 350
yem tanesi, 199
yemin, 152
yemm, 324
yemyeşil, 318
Yengeç, 299
yeni ay, 312, 313
yeni yetme, 351
yer, 25, 262, 324, 101, 214, 332
yer yüzi, 54, 112, 319
yerinde yeller eser, 332
yeryüzü, 33, 320
yeşil elbise, 319, 345, 215
yeşil elbiseler, 343
yeşillik, 42, 194, 201
yeşillikler, 210
yevm, 321
yevm-i nüşur, 321
Yezid, 48, 113, 283
yıl, 5, 100, 317, 320
yılan, xxii, 44, 107, 109, 166, 342
yıldız, 128, 142, 151, 153, 200, 224,
256, 261, 277, 278, 281, 299, 301,
304, 306, 307, 308, 309, 312, 313,
316
yıldız burcu, 308
yıldız say, 306
yıldız sayma, 153
yıldızlar, 262
yıldızum düşkün, 302, 316
yoklama defteri, 295
yokluk, 86
yol, 57, 72, 75, 139, 148, 153, 170, 172,
173, 174, 177, 189, 190, 200, 214,
219, 233, 239, 262, 271, 272, 292,
327, 330, 333, 340, 347, 355
yol arkadaşı, 243
yolcu, 140
yolculuk, 140
yu-, 16
Yusuf kıssası, 121, 239
Yusuf-didar, 197
Yusuf-ı Ken'an, 171

Yusuf-ı Mısırî-asa, 121

Yusuf-ı sanî, 171

Yusuf-ı zamane, 171

Yusuf-lika, 197, 284

yuva, 114, 338, 350

yücelik makamı, 301

yük, 19, 71, 270, 285, 288, 290, 296,
319

Yük, 287

üz, 13, 35, 37, 40, 46, 48, 51, 59, 61,
65, 74, 76, 83, 84, 95, 96, 101, 114,
122, 137, 142, 144, 150, 151, 152,
161, 162, 164, 166, 170, 171, 173,
176, 178, 182, 184, 185, 191, 192,
193, 194, 195, 197, 198, 200, 202,
203, 204, 205, 208, 217, 219, 220,
229, 232, 242, 244, 255, 258, 261,
262, 292, 294, 296, 300, 309, 310,
312, 313, 315, 318, 320, 321, 322,
323, 325, 326, 327, 330, 331, 337,
341, 342, 343, 344, 345, 348, 352,
354

üz çevir-, 76, 95

üz güneşi, 239, 180

üz mumu, 254, 171

üz sayfası, 184

üz sür-, 61, 76, 326

üz sürmek, 219, 226, 326, 330

üzi mah, 191

üzü kara, 296

üzük, 46, 56

üzün gül, 195

Z

zahid, 60, 85, 86, 87, 89, 93, 157, 225

zahid-i huşk, 85

zahid-i salus, 85

Zahir, 32, 105

zahit, 17, 51, 60, 79, 85, 86, 87, 88, 93,
94, 211, 229, 270, 291

zahm, 278

zaif, 240, 253

Zal, 111, 113, 136

zaman, 332

zamane, 139, 316

zamanın Rüstemi, 267

zamanın Süleymanı, 341

zamanun Rüstemi, 316

zambak, 161, 356

zambak goncası, 220, 221, 343, 356

zâr, 275, 335

zarif, 309, 312

zat, 308

zayıf, 292, 312

zeban-ı hâl, 248

zeber, 303

Zebur, 36

zehir, 136, 208, 281, 288, 341

zehr-i hier, 117

zekan, 212

zekât, 62, 153, 160, 161

zeki, 309

zelzele, 347

zemin, 149

zemzem, 52, 205, 206

zemzem suyu, 206

zemzeme-i çeng ü ney, 128

zen, 305

zenberek, 288

zenbur, 341

zencir-i zülf, 175

zengin, 123, 161, 228

zenginlik, 82, 150

zen-i çarh, 305

zer, 82, 150, 258, 259

zer tepsi, 320

zer-nişan, 199

zer-tınab, 310

Zevil, 5
zevk, 69, 86, 95, 146, 309, 316
zevk sahibi, 312
zevk u safa hengâmı, 316
zevk ve sefa ülkesi, 283
zevksiz, 297
zeyn, 204, 353
zeyn eyle-, 277, 306, 308, 311
zılal, 315
zıll, 315
zırh, 154, 155
zikir, 77
zıkr, 77
zincir, 114, 157, 177, 178, 181, 212,
235, 242, 270
zindan, 156, 157, 211, 284
zindan cezası, 212
ziya, 314, 316
ziya-yı nur-ı ruy, 191
ziynet, 200, 202, 320
Zuhal, 301, 309
Zulemat, 42, 111, 117, 118, 201, 210,
314
Zulemat ülkesi, 42, 111, 314
zulmet, 201, 314
zulmet perdeleri, 88
zulüm, 167, 287
Zü'l-celâl, 32

Zübdetü'l-eş'ar, 30
zühal, 299
zühd, 17, 89
Zühre, 146, 299, 311, 312
Zühre yıldızı, 146
züht, 88
Züleyha, 171, 211
zülf, 16, 18, 80, 109, 121, 131, 132,
143, 154, 156, 164, 175, 177, 178,
179, 199, 201, 215, 221, 242, 246,
254, 263, 267, 268
zülf-i bed-giş, 154, 175, 180
zülf-i dilber, 148
zülf-i girih-gir, 175
zülf-i kemend, 175
zülf-i kullâb, 175
zülf-i lâm, 175
zülf-i muanber, 176
zülf-i mücaad, 175
zülf-i müselsel, 179, 241
zülf-i müşkin, 176
zülf-i piçide, 175
zülf-i semensaye, 175
zülf-i siyeh, 49, 175
zülf-i siyeh-kâr, 175
zülf-i zencir, 175
Zülfikar, 47, 188, 245

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

128051

PEŞTELİ HİSÂLÎ DİVÂNİ TAHLİLİ

(İNCELEME-METİN)

İKİNCİ CİLT

128051

(DOKTORA TEZİ)

Danışman:

Prof.Dr. Coşkun AK

Özlem ERCAN

BURSA 2003

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
BİBLİYOTEKON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

KASİDE.....	1
GAZELLER.....	13
Harfü'l-Elif.....	13
Harfü'l-Be.....	26
Harfü't-Te.....	29
Harfü's-Sa.....	36
Harfü'l-Cim.....	37
Harfü'l-Ha.....	38
Harfü'l-Hı.....	38
Harfü'd-Dâl.....	39
Harfü'z-Zal.....	41
Harfü'r-Ra.....	42
Harfü'z-Za.....	140
Harfü's-Sin.....	164
Harfü'ş-Şin.....	164
Harfü's-Sad.....	171
Harfü'z-Zad.....	172
Harfü'z-Za.....	173
Harfü'l-Ayın.....	174
Harfü'l-Fa.....	174
Harfü'l-Kaf.....	175
Harfü'l-Kef.....	181
Harfü'l-Lam.....	193
Harfü'l-Mim.....	205
Harfü'n-Nun.....	226
Harfü'l-Vav.....	264
Harfü'l-Ha.....	266
Harfü'l-Ya.....	310
BEYİTLER.....	363
DİZİN.....	373

METİN

KAŞİDE

Fe i lâ tün Fe i lätün Fe i lâ tün Fe i lün

Ĥamdülillah ki dilâ tâsi' idür dīvānuñ

1b

' Āşiri daĥı olur cilve-ger inşâ' allah

Oldı beş yüz ġazeli her birinüñ bî-kem u kâst

Sübĥa-veş elden ele devr ider idi inşâ' allah

Ey Ĥişālî umarın Ĥazret-i Mevlâdan kim

Mülk-i nazmı baña teşĥir ider inşâ' allah

Ĥamdülillah ki irişdi yine hengâm-ı bahâr

Vechi var eylese gül bülbüle ' arz -ı dîdâr

Düşına aldı benefşe teber ü süsen tîġ

İtmege cünd-i şitâyile çemende peygâr

Şaĥn-ı gülzâra ' alem dikdüġi demde şimşâd

Cünd-i sermâyı şıyup eylediler târ u mâr

Ĥalmadı ikisi bir yerde şitâ ' askerinüñ

Göriccek şevketini şâh-ı gülüñ itdi firâr

Zevġ u şadî ile pür oldı yine ĥâtırlar

Gitdi dillerde olan ĥüzn ü elem her ne ki var

Tahtına geçdi yine devlet ile şâh-1 bahâr
Oldı teşrîf-i cülûsıyla müşerref gülizâr

Çıldı a' yân gülistâna ' aţâ hîl' at ü tiĝ
Manşıbında ide tâ her birisi yine qarâr

Luţf u ihsânına mazhar düşecek şâh-1 gülün
Oldı a' yân-1 çemen şâhib temkîn ü vakâr

Mevc urup yemyeşil oldı yine deryâ-yı çemen
Baħr-i ahđar şanup atılmada eţfâl-i bahâr

Süpürüp sildi reh-i gülşeni ferrâş-1 şabâ
Şuladı güşe-be-güşe şu sepüp ebr-i bahâr

Lâle gül-günî otâĝın yine kurdı çemene
Çekdi eţrafına havlı-1 münakkaş ezhâr

Sebz-i hârâ döşedi gülşene a' yân-1 çemen
' Iyş u nüş itmekiçün ol şeh-i ' âlî-mikdar

' Iyş u ' işret demi irişdi çemen şahnında
Gel diyü el şalar a' yân-1 gülistâna çenâr

2a

Bülbül-i naĝme-serâ itdi şalâ ezhâra
Döndi gül câmi' ine güşe-be-güşe gülzâr

Nice faġfūrī ṭabaġ çekdi benefşe bezme
Bāde vü nuġl u meze cümle olundı iġzar

Cām-ı Cem aldı ele lāle vü sāķī oldı
İtdiler birbirine mihr ü maġabbet ezhār

Dīde-bān eylediler nergisi bezm-i şāha
Hvāb-ı ġafletden açup gözlerin oldı bīdār

Başna nergis alup gevherile nice ṭabaġ
Eyledi ġül gibi ayaġına işār ü nişār

Didim ayā bu ġadar şevkete bā' iş ne ola
Didiler devlet-i düstūr-ı Ferīdün-āşār

Felegüñ micmer-i zerrinine māh u ġurşīd
Yaġdılar tāb-ı ruġ-ı Āşafīle 'ūd-ı ġımār

Nice Āşaf ki irişse yeme ebr-i keremi
Bitürürdi kef ü ġas yerine dürr-i şehvār

Nice Āşaf ki Nerīmānı ide luġfi nerm
ġahramān ġahr ola ġahrından olup 'āciz ü zār

Āfitāb-i hüner ü māh-ı cihān-tāb-ı kemāl
Encüm-āsā kim odur mālīk-i baġt-ı bīdār

Didüm āya kim ola didügün ol Āşaf ne
Baña bildür anı senden ideyim istifsār

Didi hemnām-ı Kelīm a‘ni Mūsā Pāşā
Kim odur ‘adlile serḥadd-ı Budīne serdār

Leblerüñ mürdeler ihyā idüp ol sā‘id-i sım
Gösterürdi yed-i beyzāyı kef-i Mūsā-vār

“Ānesu‘llah”¹ zihī kākül ü zülf-i müşkīn

“Evḥaşe‘llahu”² zihī ṭurra-i ‘anber-āşār

“Bāreke‘llah”³ zihī ḳaşr-ı bülend-i dīvān

“Şānehu‘llah”⁴ zihī Āşaf-ı ferruḥ-ruḥsār

“Bāreke‘llah”⁵ zihī āşaf-ı deryā-dil kim

Nāmına şāh-ı cihānuñ çeke ṭuğrā her-bār

Sensin ol Āşaf-ı ṭuğrā-keş-i sultān-ı cihān

Hüküm ü fermāniña me‘mür ola eşrāf u kibār

---

¹ Allah onu daha da candan kılsın.

² Allah onu yabaml (vahşi) kılsın.

³ Allah mübarek etsin.

⁴ Allah (onu) korusun.

⁵ Allah mübarek etsin.

Sensin ol Āşaf-ı ferruḥ-dem ü ferḥunde-liḳā
Ṭal' aṭuñdan açılır ḳalb-i ḥazın ü bīmār

Sensin ol dād u ' adāetle bugün sulṭānum
Peyrev-i Ḥaydar u Fārūḳ olan aḥyār eṭvār

Nice dīvārıla ḳulle ki ḥarāb olmış idi
Bāni '-i sa' yuñ ' imāret idüp oldu mi' mār

2b

Mescid ü ḥān ü dekākine idüp sa' y-ı belīg
Ḳodı Būdinde bunuñ gibi nice ḥüb āşār

Daḫı serḥadde nice tābya vu ḥışn u pārḳān
Buldı ' ahdüñde ' imāret senüñ ey faḥr-ı kibār

Mācaruñ bāc ü ḥarācın ḳılıcuñıla alduñ
' Arş-ı a' lāya aşılsa n'ola tiḡuñ yeri var

Nice çāsārını tiḡuñıla ḥarāca kesdüñ
İlçisin pādişeh-e gönderüp itdüñ iş'ār

Ḥil' at-i fāḫire vü tiḡ-ı muraşsa' la seni
Ser-firāz itse n'ola pādişeh-i Cem-miḳdār

Merkez-i dāi 're-i ḳuṭb-ı sa' ādet sensin
Re 'y ü tedbirüñ olup devlet-i dünyāya medār

'Ahd-i 'adlinde bugün pâdişeh-i devrânũ
Sensin ol Āşaf-ı 'İsî-dem ü Yûsuf-dîdâr

Ķamerî yaĶalu bir Ķil'at-i zerrîn giyinür
Mâh u Ķurşîd-i cihân-tâb-ı felek leyl ü nehâr

Gâh yanũca rikâbuñda yürür şâtırdur
Bâr-gâhuñda gehi iki güzel Ķidmet-kâr

Āsitânuñda benüm gibi ki vaşşâfuñ var
Şıyt-ı medĶũñile pür olsa n'ola şeh'r ü bâzâr

Ķara Ķaş eyledügi Ķulle vü sedd nâĶış iken
Oldı 'ahdüñde senũñ reşk-i sipîhr-i devvâr

Bir yüce şırça serâ oldı sarây-ı köhne
Şeref-i yümn Ķudũmuñla ayâ fâĶr-ı kibâr

Benem ol bende-i maĶlaş ki şehâ şubĶ u mesâ
Oldı evşâf-ı cemîlüñ baña evrâd-ı ezkâr

Çeşme-i âb-ı Ķayâta Ķılamamdur lüle
Dirgürür mürde-i cân u dili bu Ķüb eş'âr

Ķatre Ķatre dökülen noĶta-i müşĶini olur
Şâhid-i şüret ü ma'nâya birer Ķâl-i 'izâr

Şadef-i ma' rifet ü baħr-i hünemde bitmez
Nazm-ı renginüme mәнend ola dürr-i şehvār

Süz-ı dilden n'ola pervāne-şifat yaқılsam
Şem' -i ruhsāruña karşı demidür bir miқdār

Benüm ol sākin-i peygüle-i künc-i miħnet
Tār ola başına derd ğamile dār u deyyār

Benüm ol murğ-ı hoş-elhān-ı gülistān-ı elem
Kafese koya anı lu' bile çarħ-ı ğaddār

Қıymet-i gevherümi bilmedi şarrāf-ı felek 3a
Pilverle dürri bir 'add ider oldı her-bār

Nāқиş ü kāmili tutmazdı berāber her dem
Nāқıd-ı çarħ-ı felek olsa eger kāmil 'ayār

Zen-i çarħ 'aқlı kısa saçı uzun қarı imiş
Naқd-i eşküm siler idi eger olsa 'ayyār

Gāh Bağdāda varup zā'ir-i evlād oldum
Gāh şehr-i Zevile oldum nice dem defterdār

Dört def' a қapanup қal'ada maħşür oldum
Bere vü yaradan oldı bedenüm cümle fikār

Qalem ü tîgile nice nice hîdmetler idüp
At eşek qalmanı gitdi tağılup hîdmet-kâr

Güşe-i fakr ü felâketde nice çille çeküp
'Ömr-i hamsîni geçüp bükdi belüm âhir-kâr

Derdimüñ nâmını teşhîşe degüller kâdir
Qanda qaldı ki eţibbâ baña ide tîmâr

Dağı bir ferde varup hâlümü 'arz eylemedüm
Kimse bilmez nedür ahvâl-i dil ü cân-ı fikâr

İşigüñden umaram fetğ ola ebvâb-ı murâd
Himmetüñle açılır bağılu qapular her-bâr

Luţf-ı Haqla yine sensin idecek derde 'ilâc
Ey vezîr-i şeh-i Cem-haşmet ü 'âlî-miğdar

İşigüñ maqsım-i erzâq iden Allah için
Merhamet kı l baña ey Âşaf-ı ferruğ-ruhsâr

Dest-gîr ol beni ayağda qoma cür' a-şıfat
'Azl ü iflâs elemi cāna geçüp eyledi kâr

Yağ çerâğ ile söyündürme murâdum şem' in
Tâ ki pervâne-şıfat şevkümi idem izhâr

Luţf u ihsānuña nisbet atı āsāndur ‘ ilāc
Derdüme hāş ü za‘ āmetle olurdu tīmār

Yā vazīfeyle baña eyle tekā‘ üd ihsān
Ki du‘ ā eyliyeyin devletüñe leyl ü nehār

Āb-ı ihsānile ebr-i keremüñ itme dirîg
Şu ere cān u gönül teşnelerin saā-vār

Tāzeler gülşen-i ümmidümi feyz-i luţfuñ
Nitekim bāg-ı cihān güllerini ebr-i bahār

Gül yerine sunaca apuña ey gonca-dehen
‘ Arz-ı hāl oldu yine bu ğazel-i nükte-şî‘ ār

“Bāreke’llah” 6 zihī bezm-i vişāl-i dildār 3b

“Şānehu’llah” 7 zihī sāı-i şîrîn-güftār

Böyle bir bāde-i cān-baş ü fera-efzāyı
Görmez illā ki meger pādişeh-i Cem-midār

Ne şafādur ki gelüp yār otura sāı ura
urmiya sāgār-ı mey şevile ide reftār

---

6 Allah mübarck etsin.

7 Allah (onu) korusun.

Bundan özge nice olur zevk u şafâ ' âlemde
Her tolu başına bir buse vire lufile yâr

Nevbahâr ola vü güller saçıla cür' a-şifat
Reşk-i Firdevs-i berin ola harim-i gülzâr

Nice bir bade vü sâkî ile 'ıyş u 'işret
Nice bir meygedede nâle vü feryâd ü zâr

Nice bir na' ra-i erbâb-ı harâbât-ı cihân
Nice bir velvele-i şöhre-i şehri ü bazar

Nice bir nağme-i hânende vü şavt-ı muṭrib
Nice bir zemzeme-i çeng ü ney ü müsikâr

Nice bir mağlaṭa-i cem' -i zer ü sîm ü güher
Sikke şüretle şatalum nice bir halka vakâr

Nice bir dağdağa-i mâlile teşvîşe düşem
Nice bir laḳlaḳa-i manşib ide ḳalbi figâr

Nice bir taṭṭana-i manşib-ı dünyâ-yı denî
Nice bir kevkebe-i nazm-ı belâgat-âşâr

Nice bir meşgale-i mâl ü menâl-i ' âlem
Nice bir mes'ele-i müşkile-i la' l-i nigâr

Nice bir vesvese-i bîm-i firâk ü hicrân
Nice bir arzû-yı bûse-i la'1-i leb-i yâr

Döndi bir sübha-i şad-dâneye eşküm güheri
Ey Hişâlî idelüm tâ'ib olup istigfâr

Bu kaşîde vü ğazel vaşf-ı cemîlünde şehâ
Degmez illâki deger haq bu ki yüz biñ dînâr

Söz çok ammâ ki du'â eyleyelüm devletüñe
Yeter itnâb idüp ahvâlümüz itdük iksâr

Nitekim şubh u mesâ devr ide çarh-ı devvâr
Nitekim rüy-ı zemîn eyleye yerinde karar

Nitekim 'âlemi pür-nür ide mâh ü hürşid
Bâğ ü râğî nitekim ide şabâ geşt ü güzâr

Nitekim ğâlib ü mağlûb ola baht ü tâli' 4a
Kılıcuñ üstün olup zîrr ola hışm-ı ğaddâr

Nitekim şâf u mücellâ ola mir'ât-ı felek
Konmasun âyine-i kalbüñe 'âlemde ğubâr

Nitekim bâğ-ı cihâna urıla berk ü kalem
Naql-i maqşûduñ ola şayf ü şitâ ber-ğurdâr

Nitekim tev' em ola rüy-1 zemîn ile felek
'İzzet ü devletüñe 'ömrüñ ola yâr-1 ğâr

Nitekim şaçıla hâke қатарât-1 emtâr
Bülbül-i 'ömrüñ ide gülşen-i devletde қарâr

Emrüñe tâbi' olup çarh-1 felek şubh u mesâ
Devr ide қуғb-1 murâduñca sipihr-i devvâr

Қадруñi berter idüp қағr-1 felekden Mevlâ
'İdüñi Hâzret-i Hâқ ide mübârek her-bâr

Ber-қарâr olasın 'âlemde sa' âdetlerile
Rehberüñ Hızr-1 nebî hem-demüñ 'avn-1 Ğaffâr

GAZELLER

(Harfû'l-Elif)

1

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Sirişkümle dilâ beñzer ki ceng itmek diler deryâ 4b
Ki mâhilerden almış bir nice tiğ u siper deryâ

Ĥabâb ü mevci zırh ü cevşen itmiş mâhi-i ħalkān
Anuñcün tîr-i eşk ü âhuma gögsin gerer deryâ

Dilâ tefrîḥ-i ḥâṭır itmek iken hûlaruñ şâm
Ne sırdur ṭab' -ı şâf u pākuma virür keder deryâ

Sevâṭıdur sirişk-i dîde-i ğam-dîdeme nisbet
Eger vâdi eger şahrâ eger kühsâr eger deryâ

Ĥurûş idüp Ĥişâli eşk-i çeşmüm ṭıtdı dünyâyı
N'ola tûfan-ı Nûḥ-âsâ olursa baḥr ü ber deryâ

2

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Mihr ü mâhuñ zerrece ḥüsnünde yok rûy-ı şafâ
Sendedür ḥüsn ü melâḥat sende ey ḥûri-liķâ

‘Älemün zevk ü şafâsın ehl-i bezme gösterür
Bâdeye dirsem n’ola âyine-i ‘âlem-nümâ

Derd-i hicri cânuña kâr itmiş iken rûz u şeb
Yine lûtf umarsın ol şûh-ı cefâ-cûdan dilâ

‘Tâli’ ü bahtum zebûn u yıldızum düşkün çatı
Yâr mihr itmez felek kec-rev zamâne bi-vefâ

Zât-ı pâkuñ nice vasf itsün Hîşâlî kim olur
İtmede zât u şifâtuñ vaşfın ‘âciz enbiyâ

3

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Heves-i kâkül ü zülfüñle eser bād-ı şabâ
Dil-i şeydâyı hevâyî ider âhir bu hevâ

Dil kesilmez müje vü gamze-i hûn-rizüñden
Yüregüm yaraları bitmez oñulmaz çat’ â

Mesken isterseñ eger şâh-ı hayâl-i hüsne
Kaşr-ı çeşmüm gibi bir şırça sarây olmaz aña

Benüm ol baır-i me‘ânî ki şehâ vaşfuñda
Suhanum güşına mengüş ola dürr-i vâlâ

Ey Hîşâlî umaruz luţf-ı Hüdâdan ki bu yıl
Hân Murâduñ nazâr-ı himmeti Bağdâda ola

4

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Her kimüñ kim gill u gışdan qalbi şâf u pâk ola 5a
Câm-ı Cem âyîne-i ‘âlem-nümâ oldur dilâ

‘Âşık-ı dil-ğastayı yandursa yaqsa vechi var
Ruqlaruñ ħurşid-i ‘âlem-süzdur ey meh-liqâ

Qalb-i maħzûna bu mevsimde ħumûm itmez ħücûm
Nevbahâr eyyâmı gül devri irişdi sâkiyâ

La‘l-i mey-gûnı o şûhuñ ‘âşık-ı teşne-dile
Sâġar-ı ‘işret-nümâdur sâġar-ı ‘işret-nümâ

Ey Hîşâlî dâġ yaqmaq nâr-ı ‘aşq-ı yâr ile
Derd-i hicre key devâdur derd-i hicre key devâ

5

Me fâ î lün Me fâ î lün Fe ũ lün

Eger bi-ğayd olaydı Qays-ı şeydâ
Nice Mecnûn ideridi ‘aşq-ı Leylî

N'ola berbād olursa ḥāk-i cismüm
Yağup yandırdı nār-ı ğam dirîğā

Felekde mäh ü ḥurşid-i cihān-tāb
Olur 'aks-i 'izāruñdan hüveydā

N'ola yanup yağılsam nār-ı ğamdan
Çomadı tāb u tākāt bende cānā

Delüpdür ḥançer-i ḥün-riz-i dilber
Hişālî cümleten cismüm ser-ā-pā

6

Mef ū lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ū lün

Çaşd itmeseñ öldürmege 'uşşāķı nigārā
Ağyāra varup dün gice itmez idüñ ihyā

Mensüb olalı yā kaçuñā düşdi nazardan
Bir kâ 'idedür bu ki izāfetle düşen yā

Beslerler ise kand-i mükerrerle dem-ā-dem
Güftāruñā taklîd idemez tütî-i güyā

Bî-minnet-i kes mansıb-ı ‘aşk oldu muḳarrer

“El- minnetü'lîlâhi tebâreke ve te‘âlâ”

8

Ol ḳâmeti serve nice irişmek olurdu

Olmasa Hıṣâlinüñ eger himmeti a‘lâ

7

Mef ũ lü Fâ i lâ tü Me fâ ĩ lü Fâ i lün

İtdi felek beni yine bir şüha mübtelâ

5b

Ümmîd-i zevḳ-ı vaşlı belâ firḳati belâ

Bezî eyleseñ yolında eger naḳd-i cânuñı

İtmez vefâ vü mihr ü maḥabbet o pür-cefâ

Bâr-ı cefâ vü cevriñi çekmekden ‘âşıḳuñı

Ḳaddi bükildi tākātı tāk oldu dilberâ

Güller açıldı irdi yine faşl-ı nevbahâr

Elden düşürme ayağı gülşende sâḳiyâ

Her dem ḥarim-i küy-ı nigârı Hıṣâliyâ

Farz oldu Ka‘be gibi tavâf eylemek saña

---

⁸ Minnet ve mübarek yüce olan Allah’tandır.

8

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Būlbūl-i nağme-serā eyler nidā

Şāh-ı gül gülzāra çıkdı ğālibā

Meclis-i Őāhāne tertīb olunup

Nergisi gözci odılar cā-be-cā

Bāde vū nuql ü meze ihzār idüp

Sāķi oldı lāle-i la' līn-ķabā

Cāmi' -i güldür çemen Őāhını hezār

Maħfil-i gülzārdan eyler Őalā

Ey ĞiŐālī tutduĝuñ āsān gele

Cām dūŐmezmiŐ elūñden dā'imā

9

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Ğadeng-i eşk ü āhumdan idüp her dem ğazer deryā

Kimin tiĝ eylemiŐ māhīlerūñ kimin siper deryā

SiriŐkūm baħrına dūnyā degüldür keff ü ğār u ğaŐ

Anuñcūn gördüĝi dem heybetinden kef geçer deryā

Dilâ tûfân-ı eşk-i çeşmüme nisbet degül kaçre
Eger Nîl ü Fırât olsun eger Ceyhün eger deryâ

Benüm gibi meger kim ' aşık-ı didâr-ı yâr olmış
Düşüp eşküm gibi pâyına her dem yüz sürer deryâ

Çoyuban burnuma tuzlu şu acı dil döker her dem
Hişâlî tab' -ı pāk u şāfuma virür keder deryâ

10

Fā i lâ tün Fā i lâ tün Fā i lâ tün Fā i lün

Şöyle çekdüm hicr elinden miñnet ü derd ü belâ 6a
Raħm iderdi görse Ferhād ile Mecnün dilberâ

Şüretine kim baķar āyine-i İskenderüñ
Ruħlaruñ mir 'atıdur āyine-i ' ālem-nümâ

Görmeyelden ol yüzi gün alnı mäh-ı enveri
Ne günüm gündür ne gicem gicedür şubħ u mesâ

Nüş-ı cām-ı bādeye zāhid niçün taķlîd ider
Ağzına olur kaçıķla oynasa yegdi añâ

Göñlini kaçduñ Hişālîñüñ idüp mekr ü füsün
Dil-rübâlarda selâm olsun saña ey dil-rübâ

11

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Lebi şeftalüsin umma taleb-i kâmi kıoya
Kıatı nâ-puhtesin ey dil tam' a-i hâmi kıoya

Her dem ol şüh-ı cefâ-pişe ider cevır ü sitem
Ne çeker cân-ı za' ifüm dil-i bî-nâmı kıoya

Câm-ı la' l-i leb-i mey-günüñ ile mest olalı
Tâ 'ibüm bâdeye sâkı baña ibrâmı kıoya

Şive vü nâz idüp ey şüh-ı cefâ-pişe yine
Özge ferdâlara şalduñ dil-i nâ-kâmı kıoya

Var iken hâlet ü keyfiyyet-i la' l-i leb-i yâr
Ey Hışâlî ' arak u bâde-i gül-fâmı kıoya

12

Mef ū lü Fâ i lâ tū Me fâ ĩ lü Fâ i lün

Bir şüha oldı dide-i ter yine mübtelâ
' Aynumda mı aķarsa yaşı dem-be-dem dilâ

Bâr-ı cefâ vü cevriile dâl oldı kâmetüm
Gam yemez idüm olmasa zülfüñ gibi dü-tâ

Ḳaddüñ ḥirāmıdur sebeb ‘uṣṣākuñ ‘aşkına

ḤVāce elifden okıdur itdükde ibtidā

Berk-i ḥazāna döndi yine gülşen-i ruḥuñ

Ḥüsn-i cemāle virdi ḥalel ḥarf-i ḥı vü tā

Şükrüm budur Ḥiṣāli ki görmiş hele o şüḥ

Zevḳ-ı viṣālin ‘āşık-ı dil-ḥastaya sezā

13

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Ruḥlarıñdur ḥüsn ile āyine-i ‘ālem-nümā

6b

Gösterür ‘āşıqlara her vech ile rüy-ı vefā

Mihr ü māhuñ zerrece ḥüsninde ‘ālem bulmadum

Behcet ü ḥüsn ü melāḥat sendedür ey meh-likā

Görmedüm medd-i başar şāh-ı ḥayāl-i ḥüsnüñe

Ḳaşr-ı çeşmüm gibi ‘ālemde sarāy-ı dil-güşā

Sāḳiyā la‘l-i leb-i mey-günüñ ‘uṣṣāka müdām

Bāde-i rāḥat-fezādur bāde-i rāḥat-fezā

Raḥm idüp ‘ayn-ı ‘ināyetle eger itse nazār

Ey Ḥiṣālī yāra ma‘lüm olur idi mācerā

14

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Haṭuñ Hızr u lebüñ āb-ı hayāt u ‘İsidür güyā
Güzellik resm ü āyīnin bugün sen eyledüñ iḥyā

Elif ḳaddüm bükildi lāma döndi bār-ı cevriñden
Gözüñle gör de gönliñle esirge raḥm idüp cānā

Za‘īf ü nātüvān oldum şu deñlü derd-i hicrūñle
Ki yoḳdur ḳudretüm ardumca sāyem çekmege aṣlā

Görüp taṣvīr-i ḥüsn ü behcetüñ deyr-i melāḥatda
Şanemler şüret-i divāre döndi ey büt-i tersā

Ḥiṣālī dād ü ‘adlile Budun serdārıdur şimdi
Vezīr-i bī-naẓīri Ḥān Murāduñ Murtaẓā Pāşā

15

Müs tef i lün Müs tef i lün Müs tef i lün Müs tef i lün

Pehlüye çekdükçe o şüḥi cān ü dil eyler şafā
Şanma ki ḥazz-ı nefis içündür aña meylüm zāhidā

Ehl-i hevāya baş ḳoşup bir yerde ārām eylemez
Bād-ı hevāya yeltenür gülzār-ı kūyuñda şabā

Düşmiş hevâ-yı kâkül ü sevdâ-yı zülf ü turraña
Bir ‘âşık-ı pîrânesidür tıfl-ı dil ser-der-hevâ

Ey Hüsrev-i şîrîn-dehen la‘l-i lebûndür cām-ı Cem
Mir ‘ât-ı rûy-ı enverüñ âyîne-i ‘âlem-nümâ

Mihr-i ‘izâr u meh-cebîni rûz u şeb pertev şalup
İtdi Hîşâlî gün gibi âfâkı pür-nür u ziyâ

16

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Hâdi-i râh-ı hüdâdur hem-demân-ı Gülbaba 7a
Mazhar-ı sırr-ı Hüdâdur maḥremân-ı Gülbaba

Ḳalb-i maḥzûnum açıldı gonca-veş dil-teng iken
Özge cây-ı dil-güşâdur âsitân-ı Gülbaba

Dâhil olur ḳurtulur endûh u ğamdan ğüyyiâ
‘Abd-i mü ‘min mülkidür dârü‘l-emân-ı Gülbaba

Âsitânın secde-gâh itmişdür abdâlân-ı Rûm
Ka‘be-veş yüz sürse ṭan‘ mı ṭâlibân-ı Gülbaba

Ey Hîşâlî ḥvân-ı ‘aşkullah ile toplar anı
Cân ile her kim olursa mihmân-ı Gülbaba

17

Müs tef i lün Müs tef i lün Müs tef i lün Müs tef i lün

Sevdâ-yı hâl-i ' anberüñ ile eser bād-ı şabâ

Düşüp hevâ-yı zülfüñe müşkîñ-nefes oldu hevâ

'Ayn-ı ' inâyetle bakup ruhsâruñı ' arz eyleseñ

Kıble-nümâ gibi döner iki gözüm senden yaña

Ġam Bîsütünında gönül Ferhâd-veş taşlar keser

Ey Husrev-i şîrîñ-dehen kand-i lebüñ idüp ricâ

Yokdur şafâ-yı hâtırım zevk u şafâ şüretlerin

Göstermez oldu göz göre âyîñe-i ' âlem-nümâ

Yâd itmeyüp ğurbetde bir kerre ferâmûş itdüğüñ

Yoksa unudur mı Hîşâî ne şanursın dilberâ

18

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

İki kuşdur ki söz bilmez nedür adı yine güyâ

Birisi tûti-i güyâ birisi bülbül-i şeydâ

Birini söyleden güldür birini kand ü âyîñe

Lebüñle ruğlaruñ gitmez dilinden bir nefes cânâ

Biri pervānedür sūz u harāret ıssı ‘āşıkdur
Yağar bāl ü perin şem‘-i ruḥ-ı cānāna bī-pervā

Biri Ferhād u Vāmıkdur biri Mecnūn-ı dīvāne
Uyup nefsi hevāsına zebūn itmiş zen-i dünyā

Zebūn-ı ‘avret ü rüsvā-yı ‘ām olmağ degül erlik
Ḥiṣālī ‘āşık oldur tuta zebūn yarı müstesnā

19

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

İki maḥbūb-ı müstesnāya meyl itdi dil-i şeydā 7b
Birinüñ çeşm ü ebrusı birinüñ ruḥları zibā

Birinüñ lebleri gonca yañağı kırmızı güldür
Anuñçün nāmına dirler o maḥbūbuñ gül-i ra‘ nā

Birinüñ kākül ü zülfi yedi başlu bir ejderdür
Sezādur sâ‘ id-i sīmīnine dirsem yed-i beyzā

Dem-â-dem gösterürler mu‘ cize Bu-cehl ü Fir‘ avna
Birinüñ ism-i sāmīsi Muhammed birinüñ Mūsā

İki dildāra dil virmek bir ‘āşık ḥayli müşkildür
İkisinden birin terk it Ḥiṣālī bir durur Mevlā

(Harfû'l-Be)

20

Mef ü lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ü lün

Ol gonca-dehen lezzet-i güftâra münâsib

Ol kâmet ise şive-i reftâra münâsib

Feryâd ü figân itmege 'aşquñ ile her-bâr

Dil bülbüli hüsnüñ gibi gülzâra münâsib

Lâyık gözüñe 'ayn-ı 'inâyetle gözetmek

Çan dökmeğ ise çamze-i hün-hüvâra münâsib

Yararsañ eger şerha vü yara ile yâra

Açsa ten-i şad-pâreñe biñ yara münâsib

Seyr eyleye ağıârile gülzârı Hîşâlî

Kimdür ki göre ol gül-i bi-hâra münâsib

21

Mef ü lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ü lün

'Uşşâka vefâ eylemek ol yâra münâsib

Ammâ ki cefâ vü sitem ağıâra münâsib

Mecnün gibi ol saçları Leylîñün ucundan

Divâne dilüñ düşdüğü kühsâra münâsib

Pāmāl idüp erbāb-ı dili ‘ aksine gerdiş
Ġayrıya degül çarġ-ı sitem-kāra münāsib

Ol ġonca-dehen lezzet-i ġüftāra muvāfık
Ol kāmēt ise nāz ile ref tāra münāsib

Āġūşa Ĥiřālī o miyān özge muṭābık
Ol behcet ü ān ‘ āşıġ-ı dīdāra münāsib

22

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Meh-cebīnüñ şaldı pertev ‘ āleme tābān olup
Mīhr-i rüyuñ rüşen itdi ġün gibi rahşān olup

8a

La‘ l-i mey-ġūnuñla ġāhī mest ü lā-ya‘ kıllaruz
Leblerüñ ġatt-ı ġubāriile ġehī ġayrān olup

Ĥüsn ü ān ü behcetile ol ‘ Azīz-i Mışt-ı dil
Velvele şaldı cihāna Yūsuf-ı Ken‘ ān olup

Reşk-i Firdevs-i berīn oldı zamānile zemīn
ġüller açıldı yine ‘ ālem bahāristān olup

ġün gibi irdüñ sipihre ‘ izz ü nāz ü ġüsnile
Meskenüñ burc-ı felekde menzil-i Keyvān olup

Ḥamdülillah kim Ḥiṣālî def' olup dilden elem
Ḳalb-i maḥzûnum açıldı gül gibi ḥandân olup

23

Mef ü lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ü lün

Bir tâze gâzel tarḥ idelüm yâra münâsib
Tâ kim ola ol şâh-ı cihân-dâra münâsib

Geh la'l-i lebin vaşf idelüm gâh 'izârın
Geh medḥ ü şenâ 'âşık-ı dîdâra münâsib

Yabana öter bülbül-i şeydâ ötetursun
Bir nağmeye ḳâdir degül edvâra münâsib

Düşmiş 'aceb evzâ'ına eṭvârı muvâfiḳ
Güftârı daḥı şîve-i refâra münâsib

Ferdâya şala 'âşıkı âlîla Ḥiṣâlî
Biz görmezüz ol yâr-ı cefâ-kâra münâsib

24

Mef ü lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ü lün

Cevr ü sitem 'uşşâḳa degül yâra münâsib
Dildâra münâsib degül aḡyâra münâsib

Bir demde dilâ sürmeyi gözden silüp almak
‘Älemde hemân ol gözi mekkâra münâsib

Çok şordum o gonca-dehene vuşlatın ammâ
Bir şâfi cevâb itmedi ikrâra münâsib

Bir ağzı açık yañşak imiş tûti-i gûyâ
Yokdur sözi ol lezzet-i güftâra münâsib

Mihriye vefâ eylemek ‘uşşâka Hîşâlî
Ol la‘l-i şafâ-bağşile dildâra münâsib

(Harfû’t-Te)

25

Mef ü lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ü lün

Yârab kuluña meskeneti hilye-i zât it
Akrân arasında beni ferhunde-şifât it

8b

Ol Husrev-i şîrîn-dehenüñ şehd-i lebiyle
Zehr-i ğam-ı hicrâmı baña kand-i nebât it

Zülf ü ruḡunı gösterüp ol mâh-ı münîrûñ
Her bir günümü ‘îd ü gicem Kâdr u Berât it

Terk eyledüğüm secdelere sehv ü haṭā 'en

Naḳd-i güher-i eşkümi ıskāt-i şalvāt it

İtmām idicek ḥamd-ı Hudāvendi Hişālî

Tâc-ı şeh-i levlâke ḥuliyy-i şalavāt it

26

Fe i lâtün Fe i lâtün Fe i lâtün Fe i lün

Gel gel ey nâme-i ferruḥ-dem ü ferḥunde-şifât

Yâra aḥvâlümi bir bir varup 'arz it bi 'z-zât

Yazayın derd-i derünüm o şeh-i ḥübâna

Çeşm-i ḥün-bâr ile müjgânüm idüp kilk ü devât

Baḳıcaḳ âyineye rüy-ı 'araḳ-nâkuñla

Mâh u encümle müzeyyen göge döndi mir'ât

Göricek ḥaṭṭ-ı siyâhuñ leb-i cân-baḥşuñda

Ḳaplamışdur şanuram âb-ı ḥayâtı zulemât

Mâcerâmuz neye müncer ola yârile diyü

Ey Hişālî iki çeşmümden aḳar Nîl ü Fırât

27

Mef ū lü Me fā ī lü Me fā ī lü Fe ū lün

Ey maşrıķ-ı rüyuñda ‘ayān şubḥ-ı şabāḥat

V’ey mağrib-i zülfüñde nihān şām-ı kıyāmet

Ey ruḥları berk-i gül-i şad-berk-i şüküfte

V’ey la‘l-i lebi gonca-i gülzār-ı feşāḥat

İtseydüñ ‘imāret-i dil-i vîrānımı yap yap

Ey şāh-ı cihān eyler idüñ özge vilāyet

Dāmānımı elden koma ol şūḥ-ı cihānuñ

Dirseñ ki aķa şu gibi ayāguña devlet

Bu nazm-ı şafā-baḥşuñı gördükde Ḥişālī

Taḥsīn-i belīğ eyledi erbāb-ı belāgat

28

Mef ū lü Me fā ī lü Me fā ī lü Fe ū lün

Ey bülbül-i güyā ne ğamuñ var nağamāt it

9a

Enfās-ı şafā-baḥşuñıle feyz-i ḥayāt it

Ol Ḥusrev-i şîrīn-dehenüñ kand-i lebinden

Ey tūṭi-i güyā bize bir kaç kelimāt it

İrdükse eger Ka' be-i küyına o şūhuñ
Ey dil yūri şimdengirü 'azm-ı 'Arafāt it

'Arz eyleyüp āyine-i rūyuñ nice yüzden
'Aşk ehlini ferruḡ-dem ü ferḡunde-şifāt it

Düşdüñse Ḥiṣālī ḡam-ı zūlfine nigāruñ
Dil bağlayup ol ṡırradan ümmid-i necāt it

29

Mef ü lü Me fā ī lü Me fā ī lü Fe ü lün

Ey ḡonca-lebi ḡülbün-i ḡülfār-ı feşāḡat
V'ey ruḡları berk-i ḡül-i şad-berk-i melāḡat

Göster yüzüñ 'uşşāka ayā mihr-i cihān-tāb
Ruḡsār u cebinüñdedür envār-ı leṡāfet

Reftāruña taḡlīd idemez serv-i seḡī-ḡadd
ḡüftār-ı lezizüñdedür envā' -ı ḡalāvet

Ḥızr olsa irişse gelüp ol la' li Mesīḡā
Şaldı bizi girdāb-ı ḡama fülk-i felāket

Dāmānımı elden ḡoma ol şūḡ-ı cihānuñ
Dirseñ ki Ḥiṣālī vire el 'izz ü sa' ādet

30

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Dem-â-dem bâdeye güp güp düşermiş sâkı-i şoĥbet
Şudâ' a bâ' iş olurken ĥumâr-ı mey nedür ĥikmet

Leb-i mey-gūnı cānānuñ bizi mest-i müdām itdi
Tolusı dā'im olsun dā'im içilsün idüp ' işret

' İzāruñ mihrine ĥurşid-i ' âlem olamaz zerre

Saña maĥşûşdur ĥüsn ü leţâfet ey kamer-ţal' at

Muĥayyed olmaduñ derd-i derûn-ı cān-ı bîmâra
Şifâ-sâz olur iken lebleruñ merzâya bî-minnet

Ĥişālî tâ ölince ĥâţırumdan gitmez ol eylik

O şūĥuñ tîr-i müjgānı geçüpdür cāmıma ĥat ĥat

31

Me fā i lün Fe i lâ tün Me fā i lün Fe i lün

Yüzüñ şafâyile müstecmi' -i cemî' -i şifât

9b

Cemālüñ âyine-i rû-nümâ-yı ' âlem-i zât

Sevâd-ı dîde-i merdümdür ' aymı ile o ĥâl

Şafa-yı la' l-i lebüñ lezzetile ĥand-i nebât

Felekde mihr-i cihān-tāb ü mähile encüm
Ceb̄in ü 'ārızuñā ḥüsnile degül zerrāt

Göñül Sikender olup tañ mı cüst ü cū itse
Lebüñdür āb-ı ḥayāt u ḥaṭuñ durur zulemāt

Ḥayātuñā sebeb olur Ḥiṣālī ḥaşre degin
Edā-yı pākile nazmuñ mişāl-i āb-ı ḥayāt

32

Mef ü lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ü lün

Ey tūti-i güyā ne ḡamuñ var naḡamāt it
Erbāb-ı dile nuṭkuñ ile baḡş-ı ḥayāt it

Ol Ḥusrev-i şir̄in-suḡan ü ḡonca-dehānuñ
Evşāf-ı lebinden bize bir kaç kelimāt it

Būs-ı leb-i la' lüñ ile āḡuş-ı miyānuñ
Ġāyetde faḡir isteriseñ baña zekāt it

Virildi saña kayd-ı ḥayāt ile güzellik
Divān-ı şeh-i ḥüsne varup kayd-ı berāt it

Girdāb-ı ḡam-ı firḡata düşdüñse Ḥiṣālī
Şimdengirüdür Allahdan ümmīd-i necāt it

33

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Ḳays-veṣ rüsvā-yı ‘ām olup olur ma‘yūb-ı dost
Kim ḳurı dünyāda merd iken degül maḥbūb dost

Her belāya ṣabr idüp itmezdi feryād ü fiḡān
‘Āṣıḳa çekdürmeseydi miḥnet-i Eyyūb dost

Yazılup ḳalb-i ḥüzüni ḳurtulur ālāmdan
‘Āṣıḳ-ı biḳāreye yazsa ḳaçan mektūb dost

Gül gül eyler ruḥların gülgüne-i ṣerm ü ḥayā
İnḳıyādından olunca ‘āṣıḳuñ maḥcūb dost

Ḳıṣver-i cān u dili yaḡmā idüp eyler ḥarāb
Ey Ḥiṣālī olıcaḳ bir ṣūḥ-ı ṣehr-āṣūb dost

34

Mef ū lū Me fā ī lū Me fā ī lū Fe ū lūn

Mir ‘āt-ı ruḥuñ gösterüp āyine-i zāt it
‘Āṣıḳları ferruḥ-dem ü ferḥunde-ṣıfāt it

10a

At baydaḳ-ı ḥāl-i ruḥuñı naḳ‘ -ı ḥüsünde
Ferzāne nice ṣehleri bir lu‘b ile māt it

Var şübhe vücūd u ‘adem-i la‘l-i lebūñde

Bir nuṭḡ-ı şafā-baḡş ile def‘-i şübehāt it

Dil zevraḡın ‘ummān-ı ġam u miḡnete şalduñ

Şimdengirü ümmīdūñi kes kaṭ‘-ı ḡayāt it

Girdāb-ı firāḡa yine düşdüñse Ḥiṣālī

Fülk-i yem-i vaşlı sebep-i fevz ü necāt it

(Harfū’s-Sa)

35

Mef ū lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ū lün

La‘l-i lebūñ oldı yine cām-ı Ceme bā’iṣ

Cem cāmı da vaşluñ gibi bir ‘āleme bā’iṣ

Bādī leb-i cān-baḡşuñ olup āb-ı ḡayāta

La‘lūñle femūñ kevşerile zemzeme bā’iṣ

Ümmīd-i vişāl itmezidi ‘āşıḡ-ı mehcūr

Hicrānuñ eger olmasa derd-i ġama bā’iṣ

Aḡlamaz idüm tā bu ḡadar girye vü zāra

Olmasa ġamuñ dīde-i terde neme bā’iṣ

Feryād ü fiḡān itmez idüm zerre Ḥiṣālī

Āh olmasa nālem gibi bir maḡreme bā’iṣ

(Harfũ'l-Cim)

36

Fe i lâ tũn Fe i lâ tũn Fe i lâ tũn Fe i lũn

Bāde-i ' aşkile hoşdur başum alışdı mizāc

Ey tabīb itme baña şerbet-i hikmetle ' ilāc

Nice ay u gũn olur pertevi āfākı tutar

Görmedũm nũr-ı ruřuñ gibi sirāc-ı vehhāc

Şarşar-ı āhum ile cũşa gelũp itdi ģurũş

Şanı deryā-yı siriřkũm gibi baģr-i mevvāc

Ŧurra vũ kākũl ü zũlf-i siyehũñdür āģir

Çĩn ü Māçĩn ü Ħotenden alacaģ bāc u ģarāc

Bezm-i ģamda açamaz ģalb-i ģazĩn ü zārı

Mey-i ģũl-ģũnile illā ki meģer cām zũccāc

Ey Ħiřālĩ o şeh-i ģũsn ü bahāya yaraşur

Ġũn gibi ģiyse eģer eģnine zerrĩn dĩbāc

(Harfũ'l-Ha)

37

Fe i lâ tũn Fe i lâ tũn Fe i lâ tũn Fe i lũn

Sākiyā bā' iş olur vuşlat-ı dildāra ¼adeh 10b

Rāygāndur nice biñ dirhem ü dīnāra ¼adeh

İdemez çāre saña şerbet-i hikmetle tabīb

Çāre eylerse ider ey dil-i biçāre ¼adeh

Beñzedür 'ārif-i ehl-i nazar ü nükte-şinās

Mey-i gül-gūnı gül-i sürha vü gülzāra ¼adeh

Çok yazar menfa'at-ı bādeyi ¼ānũn-ı Şifa

Özge dārũdur 'aceb 'āşık-ı ğam-ıVāra ¼adeh

Ey Hişālī n'ola ālũde-i bāde olsağ

Ara sākī giderür hüznümüzi ara ¼adeh

(Harfũ'l-Hı)

38

Fā i lâ tũn Fā i lâ tũn Fā i lâ tũn Fā i lũn

Bir perī-peyker melek-manzar cevāndur lāle-ruğ

Cān bağışlar cānuma rũğ-ı revāndur lāle-ruğ

Behcet ü hüsñ ü melâhatla nazîrin görmedüm
Var ise âdem degül hür-ı cinândur lâle-ruḡ

Serv-ḡaddînüñ kıyâmıdır kıyâmetden nişân
Tür dağınca fitne-i devr-i zamândur lâle-ruḡ

Dehri pür-nür eylemiş tutmuş ziyâsı ‘âlemi
Şüphe yok varise mihr-i âsumândur lâle-ruḡ

‘Âşıḡuñ gönlin alınca nice tatlu dil döker
Ey Hişâlî Husrev-i şîrin-zebândur lâle-ruḡ

(Harfû’d-Dâl)

39

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Şeh-i mümtâz-ı ‘âlemsin verâşetle ‘abaenced
N’ola İskender ü Dârâ işigüñ eylese mesned

Merâm ü maḡşada irmek murâduñ ise ‘âlemde
Niyâzı bî-niyâza şıdḡ ile kıl dâ’imâ bî-ḡad

Cenâb-ı Kibriyâya ‘arz-ı ḡacât idenüñ her-bâr
Olup ‘ömri ziyâd el virür ey dil aña her maḡşad

O şūḡuñ fitne-i devr-i zamândur kâkül ü zülfi
Kıyâma geldüḡi sâ‘at kıyâmetden nişân ol ḡadd

Yüzün görmek ne mümkündür Hîşâlî ol melek-hûnuñ
Sehâb-âsâ çeker etrâfına zülf-i müca^{cc} ad sed

40

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Bendesin ol şâha geçmişler münâfıklar meded 11a
Böyle zulmi baña lâyıķ görmek ‘ âşıklar meded

Seyr ider bîgânelerle şahn-ı gülşende o şüh
Yâd olunmaz oldu eski âşinâlıklar meded

Pister-i ğamda fiġân ü nâledür kârum benüm
Gül gibi gülşende açılmış şakâyıklar meded

Nâr-ı ğamla şerha vü dâġum ne deñlü varise
Aġız açup şerh ider sînede yanıklar meded

Hvâb-ı ġafletden uyansun hufte baht ü tâlî‘ üm
Ey Hîşâlî himmet itsün gözi açıklar meded

41

Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün

Ĥamd-ı bî-ħad şenâ-yı nâ-maħdûd
Zâtuña her dem olsun ey ma‘ bûd

Vaḥdet-i zātuña şehâdet ider
Bî-nizâ' olduğu bu mülk-i şühûd

Yoluña bezl-i cân iden ' aşık
Behremend oldu itdi ' aşkile sūd

Şūrî vü ma' nevî şafâlar olur
Yek-dil olunca şâhid ü meşhûd

Umaruz kim Hîşâli maḥşerde
Cürmümüz ' afv ide Ḥudâ-yı Vedûd

(Harfû'z-Zal)

42

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

N'ola gelse dil ü cânâ leb-i cânânı lezîz
Ki olur her kişiye kendüsinüñ cânı lezîz

Gelür ' aşk ehline ol Ḥusrev-i şîrîn-dehenüñ
Şehd-i vaşlı gibi zehr-i ğam-ı hicrânı lezîz

Telḫ-kâm itse ne deñlü dil-i şâf u pākın
Bilür erbâb-ı vefâ şoḫbet-i yârânı lezîz

Cām-ı la‘ lüñ gibi İskender ü Hızra sordum
Bulmaduğ biz didiler çeşme-i hayvānı lezīz

Leb-i cānāna Hıṣālī nice cān virmeyelüm
Ki olur her kişiye kendüsinüñ cānı lezīz

(Harfū’r-Ra)

43

Me fā ī lün Me fā ī lün Fe ū lün

Cefā kaçırını kim bünyād iderler 11b

Yıkılmış gönlümi ābād iderler

Güzeller cevri çekmek belādur

Velī biçäreler mu‘ tād iderler

Cefā vü cevri çok dildār elinden

Göñüller nāle vü feryād iderler

Olnca manşıb-ı hicriñ muqarrer

Ġam ü ğuşşa mübārek bād iderler

Hıṣālī mürşid-i ‘ aşk-ı ḥaḳīkī

Mecāzī ‘ aşkı irşād iderler

44

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Çadd-i bālāñile bu derd ü belālar nice bir

Çeşm-i mestüñden iren zecr ü ‘anālar nice bir

Pertev-i mihr-i ruḥuñ şevķine ey māh-ı münīr

Şubḥ-ı şādık gibi çāk ola yaķalar nice bir

Ġaražuñ şīve vü nāzise yeter sultānum

Nükte vü rezm ü kināyeyle edālar nice bir

Pāk idüp çirk-i riyādan arınur āb-ı ṭahūr

Elüñe al ayaġı sāķi riyālar nice bir

Zerre inşāfı Hişālī yoġimiş ol şūḥuñ

‘Āşıķa cevır ü cefā ġayra vefālar nice bir

45

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Metā‘-ı dehr için dūna boyun egmek gedālıķdur

Ķanā‘ at Ķāfinuñ ‘Anķāsı olmak pādişāhlıķdur

Ümīd-i mansīb için derbeder gezmek rezāletdür

Ferāġat kişverin ḥıfz eylemek beglik aġalıķdur

Nizâm ü intizâmı kâ'inātuñ aña muhtaşdur
Vezîr-i a'zam olmak pâdişâha kethüdâlıkdur

Kerem kıl kaçma bizden seyr-i didâr itmeden her-bâr
Murâdum ey perî-peyker senüñle âşinâlıkdur

Hişâlî nâ-hoş imiş ter-mizâcı ol gül-i âluñ
Ricâmuz Hâzret-i Bâr-i te'âlâden şafâlıkdur

46

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Şeh-i iklîm-i 'aşkam kim şafağ-ı gül-gün otağumdur
Meh ü mihr-i felek iki yanar rüşen çerâğumdur

12a

Ben ol şîr-i jeyânım kim yatağım bîşe-i ğamdur
Yanumdan bir dem ayrılmaz elem karağulağumdur

Şerâr-ı nâr-ı âhumdan çıkan her şu'le-i cân-süz
Neberd-i haşm için elde birer yalın yarağumdur

Esîr-i nâtüvânım kim elümde ihtiyârım yok
Kemend-i kâkül ü zülf-i siyâhuñ bend ü bâğumdur

Ne genc-i şâygâna mâlikiyem devr-i la'lünde
Dişüñ dürr ü şadef ağzuñ 'izâruñ şeb-çerâğumdur

Hişālī devlet-i hüsünde ol şāh-ı felek-tahtuñ
Meh ü hürşid-i   alem altun üsküflü şolağumdur

47

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Yine tab um açılır ol gül-i ra  nâ mı gelür
Yine cânım sevinür ol lebi   İsi mi gelür

Hâtırımdan heves-i kākül ü zülfüñ gitmez
Bilmezem başuma yoksa yine sevdâ mı gelür

Hasta-dil şihhata yüz tutdı gidüp renc ü elem
Ol tabīb-i dil ü cân la  li Mesihâ mı gelür

Güş-ı cāna to unur oldu şadâ-yı nâķus
Bilmezem deyr-i dile ol büt-i tersâ mı gelür

ays ü Ferhâda Hişālī sözüümüz yok ammâ
  Āleme sencileyin   aşık-ı şeydâ mı gelür

48

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Hüsnüñ evşâfın işitsem ihtiyâr elden gider
Zülfüñi yâd itseler şabr u karar elden gider

Görse ‘aşıklar kırılmış gibi üstüne düşer
Tîğ-i hûn-rizûñ meded ey şive-kâr elden gider

Ehl-i ‘aşkuñ sine-i bî-kînesin itme nişân
Tîr-i ğamzeñ ey kemân-ebürü ne var elden gider

Bâl u per açup haatı pervâz ider uçmazdan
Nâgehân kim bile murğ-i hüsni-yâr elden gider

La‘l-i mey-günün Hişâlî dilber işrâb idicek
Sâgar-ı sahbâ vü câm-ı zer-nigâr elden gider

49

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Şeh-i ‘aşkam ki mihr ü mâh iki rûşen çerâğumdur
Rikâbumda yürürler altun üsküflü şolağumdur

12b

Benüm ol bâğbân-ı gülşen-i endüh ü miñnet kim
Gül-i hâr-ı ğam sinemde yer yer tâze dâğumdur

Şu deñlü bâde-nüşam kim elümden câm-ı Cem düşmez
Şafağ bâde vü encüm nuql u meh zerrîn kabağumdur

Şafâ-yı hâtırüm seyr-i cemâl-i bâ-kemâlüñdür
Fezâ-yı gülşen-i hüsnuñ müferrih bâğ ü râğumdur

Hişālî zer-ṭınābı şa‘ şa‘ a vü şemsesi ḥurşîd
Ser-â-ser atlas-ı çarḥ-ı felek gül-gün oṭâgumdur

50

Mef ū lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ū lün

Pervâzı yüce ursa göñül murğı yeridür
Kim himmet-i yārân-ı şafâ bâl u peridür

Bî-hüde degül nâle vü feryâdı hezâruñ
Ol gönca-lebüñ ‘âşık-ı ḥünîn-cigeridür

Yoluñda döke şaça müdâm ‘âşık-ı giryân
Şu yerine ḥarc eyledügi eşk-i teridür

Deryâ-yı vişâlünde irişmez ise Hızra
Karada koyan ‘âşıkı firḫat seferidür

Ol dâğ-ı siyeh lâle-i ḥamrâda Hişālî
‘Uşşâk-ı belâ-keşde olan derd eşeridür

51

Fe î lâ tün Fe î lâ tün Fe î lâ tün Fe î lün

Çâk ola dest-i cefâyile yaḫalar nice bir
Cismümüz âteş-i hicrâna yaḫalar nice bir

Va‘de-i zevk-ı vişāl itmiş iken yine dönüp

Hüblar ‘āşıkı ferdāya şalalar nice bir

Naqd-i cān ile lebi būsesine cānānuñ

Sözümüz geçmez iken bunca ricālar nice bir

Zülf ü ruhsārını ‘arz eylemek ümmīdinde

Ay ü günler geçe vü şubḥ u mesālar nice bir

Dil-i dīvāne Hişālī iderek meşq-i cünün

Dūd-ı āh ile yazup çarḥa qaralar nice bir

52

Mef ü lü Me fā ī lün Mef ü lü Me fā ī lün

Bülbül gibi gülşende nālān olacaḫ demdür

13a

‘Aşķile cihān içre destān olacaḫ demdür

Çoḫdur elem ü derdüm bir acıyup aḫlar yoḫ

Ey dīde-i ḡam-dīde giryān olacaḫ demdür

Ey ḡonca tebessüm kıl hengām-ı bahār irdi

Güller gülüp açılsun ḥandān olacaḫ demdür

Ol serv-i sehī-ķāmet seyrān iderek birgün

Cān u dil-i müştāķa miḥmān olacaḫ demdür

Zehr-i ğam-ı hicrānuñ kār itdi Hıřālīye

Bu demde degüldür bir biñ ıan olacağ demdür

53

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Her ıaçan kim hātıra fıkr-i ruğ-ı dilber düşer

Nār-ı āhumdan ten-i sūzāna bir ađker düřer

Ol mehe sūz u harāret virdügiyçün ğadrile

Pāyına yüz sürmege mihr-i zıyā-güster düşer

‘Azm-ı gülzār eyledükçe nāzile ol serv-ıadd

Pāyına ferrāř-ı kudret sebz-i hārālar düşer

Ağlas-ı çarđ-ı felekden hil‘at-ı zerrīn idüp

Ķāmet-i bālāña giyseñ iy bülend ağter düşer

Ey Hıřālī çekmeyen cevr ü cefāsın nice dem

řanma kim ol řāh-ı hūsnūñ luđfına mazhar düřer

54

Mef ū lü Me fā ī lün Mef ū lü Me fā ī lün

Hıcr-i leb-i la‘lūñle bī-cān olacađ demdür

Varup ser-i kūyuñda ıurbān olacađ demdür

Hengām-ı bahār irdi açıldı gül ü gonca
Bülbül gibi gülşende nālān olacaķ demdür

Bir yār-ı muvāfıķla gülzāra varup sāķī
Cām-ı mey-i la‘ lüñle sekrān olacaķ demdür

Bu şıket-i ten-cāme bir bār-ı girān ancaķ
Dervīş olup ‘ālemdē ‘uryān olacaķ demdür

Bī-nām ü nişān olup ‘Anķā gibi tenhāda
Başına Hışālī-veş sultān olacaķ demdür

55

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

‘Ārızın ‘arz idüp ol māh şeb-i ārā gösterür

13b

Hüb olan elbetde kendin bī-muħābā gösterür

Sā‘ id-i sīmīnini seyr itdürür aġyāra yār

Şanki Fir‘ avna yed-i beyzā-yı Mūsā gösterür

Mürdeler ihyā ider la‘ liyle ol ‘İsī-nefes

Mu‘ cize izhār idüp gūyā Mesīhā gösterür

Nāme-i hüsñüñ güzel göstermiş açmış kaşlaruñ

Nitekim şāh emrini tuġrā-yı ġarrā gösterür

Şāhid-i nazma Hîşālî hîl' at-i fāhîr gerek
Yārı her vechile hūsn esbābı zībā gösterür

56

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Ṭañ mı bülbüllere gūş ursa dilā ol gül-i ter
Bu kadar söylere bāri gereke bir dîñler

Öykinürmiş dūr-i dendānuña idüp taqlîd
Göresin jāle-i ter ğoncanuñ aĝzına düşer

Gice tutuldu ' izāruñdan uĝurlar gezinür
Yüzi qaraluĝını şimdi daĝı bildi kamer

Nūr-ı ruhsāruñile mihr-i ruĝuñ yanında
Māh u ħurşîd görünmez gözüme zerre kadar

Sālik-i ' aşka Hîşālî umaruz tevfiķın
Hādi-i muṭlak ide yār u refiķ ü rehber

57

Me fā î lün Me fā î lün Me fā î lün Me fā î lün

Boyuñ ey serv-ķadd rüz-ı kıyāmetden ' alāmetdür
Ķıyāma geldüĝi sâ' at ise rüz-ı kıyāmetdür

O degme sîm-sâ' id nâ-şüküfte-ğonca-i zanbağ
Lebûñ ğonca ruħuñ berk-i gül-i gülzâr-ı cennetdür

Yoluñda mâ-melek terkin urup başım fedâ itdüm
Ğaraž cân ise ey rûh-ı revânum câna minnetdür

Ķanâ' at gibi genc-i şâyġâna olmaz ' âlemde
Faķîr erbâb-ı devletdür ġanî ehl-i ķanâ' atdür

O mâh-ı burc-ı ħüsne ol nihâl-i bâġ-ı Rıd̡vâna
Ĥiřâlî atlas-ı çarġ-ı felek âvâre ħil' atdür

58

Mef ü lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ü lün

Âhum ki felek ķaşrını zir ü zeber eyler 14a
Ol seng-dilüñ ķalbine birġün eşer eyler

Bîdâr olup uyġu göremez şubġa dek encüm
Her dem dil-i biçâreñe âh-ı seşer eyler

Geh derdile hicre düşürür ġâhi firâķa
' Aşķ ehline bu baġt-ı bed-aġter neler eyler

Hem-râh ider âvâre ġöñül âhı ceres-vâr
Hicrile geh mülk-i ġama ' azm-ı sefer eyler

Keşf ehli Hıŝālî aña dirler ki cihānda
Hāk-i siyehi bir nazarı sîm ü zer eyler

59

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Rûz u şeb hicrûñile gerçi iŝüm ŝivendür
Benden ey ŝuĥ-ı cefâ-pîşe degül sendendür

İçme mey sevme güzel diyü naŝîĥat itse
Diñleme vâ' iz-i ŝehrûñ sözüni güdendür

Āŝıkuñ gönlin açar seyr ü temâŝası müdām
Gülşen-i hüsn ü cemālûñ ne güzel gülŝendür

Gül-i şad-berki idelden berü bülbül ta' rîf
Nâmı ehl-i dil arasında hezâran-fendür

Hıyl-i hûbân-ı cihāndan meh ü ĥurŝid-āsâ
Ey Hıŝālî nice yüzden ĥüsünüm aĥsendür

60

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Nice demdür gönül bülbül gibi āĥ u fiĝân eyler
Ser-i küyuñla ĥüsnuñ gülŝeninde bir mekân ister

Hezār-āsā n'ola güلزār-ı ğamda nāleler itse
Gül-i şad-berke baķmaz saña ' aşıķdur ruķuñ gözler

Nice ay u nice gündür ğamuñla tīredür ' ālem
Bugün mihr-i ' izāruñ göster ey mihr-i ziyā-ğüster

Derūn-ı sīnede peydā olup bir aķker-i sūzān
Yaķup yandurdı cism-i nātūvānum itdi ħākister

Musahķar eyledi ħūbān-ı dehri ħüsn ü behcetle
Ĥişālī bir şehinşāh-ı Sikenderdür ğazanfer-fer

61

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Dil ki pervāne-şıfat ' aşıķ-ı bī-hemtādur 14b
Şem' -i ruķsāruña per yaķmada bī-pervādur

Vechi var gün gibi āfāķı münevver itse
Pertev-i mihr-i ruķuñ māh-ı cihān-ārādur

“Müntehā” olsa n'ola “sidre” nihālinden eger
Yücelikte ķadūñ ey serv-i sehī tūbādur⁹

' Aşķ-ı Şirīnile Leyliyi ne bilsün cehele
Kūh-ken bir tağ eri Ķaysise bir şeydādur

⁹ [Sidretü'l-münteha]'da, ki barınılacak cennet, onun yanındadır. (Necm, 53/14-15)

Gül şanup dillemesün söyle Hışālī her gül
Dil degüldür dil-i deryā dilümüz deryādur

62

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Behcet ü şevket ü ‘ünvān ile müsteşnādur
Nāme-i hüsñ ü cemāline kaşı tuğrādur

Biñ niyāz ister ol āfet ki ide bir kez nāz
Allah Allah bu ne nāz u bu ne istiğnādur

‘Āşık-ı şādıka hicrūñle vişālūñ birdür
Sūd olur her zararı ‘aşq güzel sevdādur

Beter oldı dahı itdükçe ‘ilāc ü dermān
Derd-i ‘aşquñ dil-i bīmāra oñulmaz dādur

İrgüren zevk-ı vişāline Hışālī yāruñ
Cūd u ihsān ile luṭf u kerem-i Mevlādur

63

Mef ū lü Fā i lā tū Me fā ĩ lü Fā i lün

Mihr-i ruḥuñla māh ki tābān olup gezer
Güyā Işıkdur ‘ālemi sultān olup gezer

Ḥaṭṭ-ı ğubār-ı la' l-ı leb-i yāra meyl iden
Abdāldur ki 'ālemi ḥayrān olup gezer

Cūy-ı sirişk-i çeşm ile perverde olalı
Ol serv-i ser-firāz ḥirāmān olup gezer

Düşdükde yār yanına aġyār-ı nā-bekār
Bir sāyedür ki ḥāk ile yeksān olup gezer

Mecnūn imiş o Leyli-ḥirāma Ḥiṣāli-veş
Dīvāne dil ki bī-ser ü sāmān olup gezer

64

Mef ü lü Me fā ī lü Me fā ī lü Fe ü lün

Her cevr ü cefā kim idesin mihr ü vefādur

15a

Sen eyledüġüñ cevr ü sitem zevķ u şafādur

Rūyuñla cebinüñ güzelüm mihr-i cihān-tāb

Ol ruḥlar ise pertev-i envār-ı Ḥudādur

Deryā-yı ḥüsndür yüzüñ ol ṭurralar emvāc

Ol kākül-i pür-piç ise girdāb-ı belādur

Farķında degüldür görünen kākül-i müşkīn

Üstünde ṭurup sāye şalar perr-i Hümādur

Bir yerde Hışalı seni yarıle görenler
Bunlar didi var ise meger şah u gedadır

65

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Gözedür gülşen-i hüşnüñ göz açup şam u seher
Görmedüm nergis-i şehlâ gibi bir ehl-i nazâr

Dür-i dendānuña taqlid idüp öykinmeg ile
Yiye yazdı gözile jäleleri nergisler

Mest iken dün gece şordum leb-i la' lüñ ammâ
Yoğımış zerre kadar büy-ı maħabbetden eşer

Yine haştâ-ı ezel kayd-ı ferâgat yazmış
Nâme-i behcetüñe virdi hařtuñ kara haber

Tāze dilber ki seve 'aşkile bir 'aşık-ı zār
Eski derdini Hışalı yeñi başdan yeñiler

66

Mef ū lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ū lün

Bir sencileyin yarı kimüñ var benüm var
Bir yâr-ı vefâ-dârı kimüñ var benüm var

Bir sencileyin ‘ işve vü nâz itmede mâhir
Bir yâr-ı cefâ-kârı kimüñ var benüm var

Biñ nâz ile ferdâya şalar ‘ âşık-ı zârı
Bir yâr-ı sitem-kârı kimüñ var benüm var

Şâhin baķışı diller alur bādī nazarda
Bir gözleri bīmârı kimüñ var benüm var

Ol şüh-ı cihân sencileyin didi Hışâlī
Bir ‘ âşık-ı dīdârı kimüñ var benüm var

67

Me fâ i lün Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün

Gehī cefâ-yı şitâ vü gehī şafâ-yı bahâr 15b
Zamānenüñ ezeli hâli böyledür her-bâr

Şalınsa şive vü nâz ile yâr gülşende
Çalur mı ‘ âşık-ı şūrīdelerde şabr u qarâr

Lebünle bāde-i gül-gün emiş karış olmuş
Biri birine iderler maħabbetin izhâr

Bahârdur yüki bir kârbân irişdi meger
Çemende h̄vāce-i faşl-ı bahâr imiş ‘ Aṭṭâr

Açıldı lâle vü gül bülbül âha itdi şürû‘
Hişâli gülşene çıkmış meger ki nâzile yâr

68

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Her kaçan gün gibi ol mâh-ı münîr itse ‘ubûr
Şanurum kim nice ay ü nice gün itdi mürûr

Çekdüğüm derde göre bâr-ı cefâñ ile senüñ
Arkası üzre yatup ehl-i kıbûr itdi huzûr

Bûs-ı la‘ lüñde gönül tıflı ne bâl itdi ne mûm
İderüz şubh u mesâ nâle mişâl-ı Zebûr

Mihr-i rüyuñdan alur mıydı ziyâ şems ü kamer
İnmese şân-ı şerîfüñde eger sûre-i Nûr

Cürm ü ‘işyân-ı Hişâlîye şefâ‘ at eyle
Ey Resûl karşı luţufuñ ile yevm-i nüşûr

69

Mef û lü Me fâ î lün Me fâ î lün Fe û lün

Çocmaq belüñi derd-i ğama özge devâdur
Emmek lebüñi câna şafâ rûha ğıdâdur

Şüret viremez naqşına bir vechile Mānī
Hüsnüñ senüñ ey reşk-i melek şun' -ı Hüdādur

Oı Husrev-i şirīn-dehenüñ şive vü nāzın
Minnet bilirüz cānumuza mihr ü vefādur

Eyyām-ı bahār irdi açıldı gül ü ğonca
Fevt itmeyelüm fırsatı hengām-ı şafādur

Bez̄l eylemişüz cānı leb-i yāra Hişālī
Şimdengirü sağ olduğumuz bād-ı hevādur

70

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Derd-i hicrūñ cūy-ı eşküm baħr-i bī-pāyān ider 16a
Şarşar-ı āhumla her dem cūş idüp tuġyān ider

Pāymāl idüp dil-i üftādeyi ol şeh-levend
Çignedüp esb-i cefāya hāk ile yeksān ider

Bār-ı hicrāna taħammül eyle her-bār ey göñül
Yār bir kez cūd ider şad-hezār ihsān ider

Seng-i cev̄r atup elinden geldügin itmez dir̄ġ
Hātır-ı vīrānumuz her demde ābādān ider

Sîne-i sūzān olupdur gūyiya āteşgede
Yandurup ‘aşkile bağrum cismümi büryān ider

Bez̄l-i cān itsem Hîşālî Qays u Ferhāda n’ola
Her ne dirseñ ehl-i ‘aşka ğayret-i aqrān ider

71

Mef ū lü Me fā î lü Me fā î lü Fe ū lün

Taqlîd idemez ruħlaruña mäh-ı münevver
Gün gibi ziyā-bağş ider āfāka o ruħlar

Şol deñlü döker tatlu dili ‘aşıka gūyā
Oldı şekeristān-ı Mışır kand-i mükerrer

Gülden dağı nāzik-ter imiş sîne-i cānān
Giyse yaraşur atlas-ı eflākı ser-ā-ser

Meyl idicek ol pîr olası tāze cevāna
Gūyā ki baña manşıb-ı ‘aşk oldı muqarrer

Bir āfet-i devrāna gönül virdi Hîşālî
Kim ruħları güldür saçı sünbül lebi sükker

72

Mef ū lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

‘Ayn-ı haķāret ile ider ‘āşıķa nazār

Kāfir raķībe olsa yeridür saķar maķarr

Cūy-ı sirişk-i dīde müdām ol sehī-ķadi

‘Toķuz tolanup ‘āleme cūyān olup gider

Ol cān ṭabībi luṭfile el ursa nabżuma

Derd-i derūnum olmaz idi dāḫi beş beter

Sīnem ḫadeng-i ğamzesine eyleyüp nişān

Her dem o şūḫ ḫaşı kemānın gerer çeker

Devlet ayağına gelür ehl-i tevāzu‘ uñ

Meşhūrdur Ḥiṣāli ki şu alçağa aķar

73

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Gül yüzüñ hicriyle her dem zaḫm urur gülşende ḫār 16b

Bir degüldür ‘andelībüñ şad-hezārān derdi var

Ol gül-i ter birinüñ feryādına ṭutmaz ḫulağ

Bülbül-i nālānı var gülzār-ı ğamda şad-hezār

Kākülün sevdası vü zülfün hevâsı her gice
Gönlümün cem' iyyetin eyler perişân-rūzgār

Devlet-i dünyāya mağrūr olmaz ehl-i tecrübe
Çarḥ geçer vü iki gün olmaz dem-â-dem bir karar

Ey Hişālî mehd içinde bir bebedür gūyiyā
Dīde-i terde ḥayāl-i ḥāl-i ' anber-bār-ı yār

74

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Bülbülün āhı göge irse eger ol gül-i ter
Güş urup anı ne diñler ne kulağına koyar

Şad-hezār ' aşık-ı bîçâresi var gülşende
Güle güş itdüremez nâlesini bülbüller

Merdüm-i dīde n'ola cismini ğarḫ-âb itse
Ġarḫ-ı baḥr-i ğam olan kendüyi deryāya atar

Pertev-i mihr-i cebinünle ruḥuñ yanında
Ay u gün zerre görünmez baña ey nūr-ı başar

Ey Hişālî göricek bu ğazel-i renginün
Ḥayli taḥsîn ü pesend eyledi erbâb-ı nazār

75

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Şararmış zāhidūn beñzi libāsı bu riyādandur

Degüldür zühd ü taqvā vü riyāzetden riyādandur

N'ola sīm-i sirişkin çeşm-i ter yok yere harc itse

Hevāya şarf olur ol aqçe kim bād-ı hevādandur

Naşīb olmaz muqadderden ziyāde sa' y ü .....¹⁰

Eger az ü eger çok kim gelür cümle Hudādandur

Perişān hāl olup olmaduğı cem' iyyet-i hātır

Hevā-yı kākül-i müşkīn ile zülf-i dü-tādandur

Hişālī 'afv iden cürm ü günāhı Rabbü 'l-' izzetdür

Şefā' at rüz-ı maşerde Resül-ı Kibriyādandur

76

Mef ü lü Fā i lā tü Me fā ī lü Fā i lün

'Arz eyledükçe gül yüzün ol gönca-leb-i nigār 17a

Olur belālı bülbüli gülşende şad-hezār

Günden 'aceb mi rüşen olursa gönül evi

İtdi derūna pertev-i mihr-i 'izār-ı yār

¹⁰ Metin silik olduğı için okunamamıştır.

urmaz cefā iderse n'ola 'āşıkā o şūh
Her dem nifāķ ider yrr aĝyār-ı nā-bekār

Kendyi grdi hsnine maĝrr olup velī
İrdi zevāle gn gibi hsn  bahā ki var

Fāş itdi halk-ı 'āleme rāzuñ Hişāliyā
'Ayn-ı zarar degl mi saña çeşm-i eşk-bār

77

Fe i lā tn Fe i lā tn Fe i lā tn Fe i ln

Yār kim gerdenme zlf-i semensāye şalar
Gyiyā şeh-per-i Cibrīl-i emīn sāye şalar

Gl gl itmiş ruħ-ı glgnını glgne-i yār
Şāhid-i hsnine her vechile pīrāye şalar

Kākl  trra-i tarrāre zlfñ hevesi
Dil perīşān idp 'aşķ ehlini sevdāya şalar

Bā' iş-i fitne olup behcet  hsn  ānuñ
Nice biñ 'āşık-ı bī-dilleri ĝavgāya şalar

Ey Hişālī gricek mecma'-i hbānı gñl
Şahn-ı 'aşķ iķre srp atını ālāya şalar

78

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Māyil iken birine dil bir daḥı cānān arar
Bir oñulmaz derdi var iken yine dermān arar

Ser-be-ser gözden geçürdi ‘ aşık-ı bî-dilleri
Şıḥhat için çeşm-i mesti ḥastadur qurbān arar

Var iken gülzār-ı küyuñ özge eblehdür o kim
Cennetüñ adın añar yā ravza-i Rıdvan arar

Yerde gökde eşk ü āhum cüst ü cū eyler seni
Yūsufı güyā ki Ya‘ kûb-ı dil-i nālān arar

Ey Ḥiṣālī degme maḥbûbı begenmez göñlümüz
Māyil-i mihr ü vefā bir āfet-i devrān arar

79

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Şafā-yı ḥāṭırum bir zerre deñlü yok elem vardur 17b
Gözüm göñlüm açılmaz tağlarca derd-i ğam vardur

Meşeldür nişi nüşine belası balına degmez
Dilā zenbūr-ı nefsi bedde gerçi şehd ü semm vardur

Siyeh hâki kıvıl altun idüp ednâ işâretle
Nice mürde tene cân bahş ider âdemde dem vardur

Bu  alem gülşenin b d-ı haz ndan şaķlasun Mevl 
Hez r n ş h   şengül g l-  iz r   ğonca-fem vardur

Cih n b ğında yokdur gülşen-i hüsnün gibi gülşen
Meger kim ravza-i Rıdvan ile b ğ-ı İrem vardur

Hiş l  d dede ş h-ı hay l-i y rdur yoksa
Bir iki kaķre eşk-i terden  zge d hi nem vardur

80

Mef   l  Me f    l  Me f    l  Fe   l n

Y ru  ser-i k yına şab  kim g zer eyler
Derd-i dil-i biķareyi varup haber eyler

T v s-ı H m -b la döner ş hn-ı çemende
Ol kebg-i der  n zile kim cilveler eyler

Ol m h-ı peri-r y   melek-çehreye  atdum
Ben itd g mi şanma ki nev  -i beşer eyler

Ferm nını t  K fa dek   Anķ  y r d rken
Şaķlandı zuh r itmege benden hazer eyler

Erbāb-ı kerāmet aña dirler ki Hıŝālī
Seng ü mederi bir nazarı sīm ü zer eyler

81

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Gün gibi mihr-i ‘izāruñ ki senüñ t̄ālī‘ olur
Bahtumuz ayı toğar t̄ālī‘ ümüz t̄ālī‘ olur

Zerre deñlü baqamam şerm ü hayādan cānā
Her kaçan mihr-i ruḥuñ t̄ālī‘ ile lāmi‘ olur

Şerbet-i vaşluñ umar ‘āşık-ı dil-teşne müdām
Şanma kim la‘l-i revān-baḥşuñ ile k̄āni‘ olur

Dillere düşmiş ‘aceb nükte-i la‘l-i leb-i yār
Ḥavfum oldur ki bu esrār-ı nihān şāyi‘ olur

Pīlver deñlü degül kıymet ü kadri nazmuñ
Ey Hıŝālī bu güherler nice bir zāyi‘ olur

82

Mef ü lü Fā i lâ tü Me fā ī lü Fā i lün

Bülbül kaçan ki nāvek-i āh-i seḥer çeker 18a
Gül goncası başına hezārān siper çeker

Ebrûlaruñ nümûnesine beñzedem diyü
Tuğrâ-nüvis-i şâh-ı cihân gör neler çeker

Nergis çekerse kuhl-ı Şifâhânı göz göre
Sürme yerine hâk-i rehûn çeşm-i ter çeker

La' lûñ şarâbı mest-i müdâm eyler illeri
‘ Âşık belâ vü derd ile hûn-ı ciger çeker

Cân naqdi ile bûsesin almazsa dilberüñ
Bâzâr-ı ‘ aşk içinde Hişâlî zarar çeker

83

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Boynına her kim kemend-i zülfüñi zencîr ider
Kayd-ı ğamdan kırtulur ğâyet eyü tedbîr ider

Katl-i ‘ uşşâk itmegiçün her dem ol kaşı kemân
Ğamzesin tîr eyleyüp müjgânını şemşîr ider

Kâkül-i müşkîni tursun tırra-i tarrâr ile
Yalıñız zülfi nice şîr-i neri naççîr ider

Hüsn-i Yûsufdan bedeldür hüsn ü ân u behceti
‘ Âlemi ol şüh u şengül gün gibi teşhîr ider

Ey Hişālī cān evine dem-be-dem toğrı gelür
Tīr-i müjgānı derūnumda anuñçün yer ider

84

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Şafā vü zevkı yokdur ‘ālemüñ bir özge ‘ālemdür
Şafası ğuşşa vü endūh (u)¹¹ zevkı miñnet ü ğamdur

Dilā ol ğamze-i ħançer-keş ü ‘āşık-küşüñ her dem
Derūnum zaħmına tiri fitil ü tigi merhemdür

Ƙızarmış gül gibi tāb-ı teb-i teb-ħāleden la‘li
Degül teb-ħāle ey rūh-ı revānum didüm emsemdür

Nice biñ Ħusrev-i şirīn-zebānı bende itmişdür
Güzeller arasında ħüsnile şāh-ı müsellemdür

Mey ü maħbüb ile ‘işret iderken zāhid-i sālūs
Söze gelse velī Şiblī vü İbrāhīm-i Edhemdür

Peri-peykerler ‘uşşākuñ Hişālī ħadrini bilmez
Ol āfet ādemüñ ħadrin bilür vallahi ādemdür

---

¹¹ Metinde yoktur.

85

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Ne deñlü itse cevr ol bī-vefā kim nāmı bākīdür 18b

Dil ü cānumdaki mihri gümāhi yine bākīdür

Şikāf ü çāk çāk iden ten-i mecrūhı Kāf-āsā

O şūh u şengülün tiġ-ı firāk u iştiyākīdür

O mihr-i ‘ālem-ārā ‘ıyş u nūş itdükçe bezminde

Felek sāġar şafaķ mey nuķl encüm māh sākīdür

İrüp nevrüz sultānı cihān reşk-i cinān oldı

Bahār eyyāmı gül devri gele bülbül mülākīdür

Bihamdillah Hişālī rüze-i hicr irdi encāma

Bugünler ‘īd-i vaşl-ı yār ü eyyām-ı telākīdür

86

Mef ū lü Fā i lā tü Me fā ī lü Fā i lün

Şāhin bakışlu bir gözi şebbāz cān şikār

Bādī nazarda kıldı gönül murgını şikār

Gönder hadeng-i ġamzeñi şad-pāre cismüme

Peykānı bāri қala derūnumda yādīgār

Cām-ı lebūñle mest-i müdām olmasam eger
Râz-ı derūnum olmaz idi halka âşikâr

Mâh-ı münîr ü encüm ü gül-gün şafağ degül
Tutdı sipihri âteş-i dilden çıkan şerâr

Âhumla taşdı baħr-i sirişküm Hişâliyâ
Başdan aşurdı mevc-i ğam-ı hicri rûzgâr

87

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Kâkül-i müşkîn-i dilber cîm ü zülfi dâldur
Olduğma serv elif kıyâmı dâldur

Kâtib-i kudret kitâb-ı hüsnüñ itmiş taħşiye
Yer yer i' râb u nuqağ ol zülf ü hağğ u hâldür

Ey taħbîb-i cân u dil dârü-yı zehr-i firğatüñ
Öldürür dil-ğasta 'uşşâkı 'aceb kıattâldur

Cân virüp derd alınur bâzâr-ı 'aşğ-ı yârda
Nuğre-eşğ-i çeşm-terden nâleler dellâldur

'Ağlı kâmiller Hişâlî firşatı fevt eylemez
Vaşl-ı yâra 'aşığı irğürmeyen ihmâldür

88

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Zebān-ı hāl ile derdüm vücūdum cümleten söyler
Kaçan hālüm görüp ol Husrev-i şîrîn-dehen söyler

19a

Esridür tatlu dille Vāmık u Ferhād u Mecnūnı
Kaçankim nāzile ol Husrev-i şîrîn-suhan söyler

Figānum gūş idince tağlar yanumca āh eyler
‘ Aceb ‘ ālemdeyüz kim bilmeyen söyler bilen söyler

Teb-i tāb-ı firākuñdan ne lāzım eylemek şekvā
Vücūdum döndi fānūs-ı hayāle diyü ten söyler

Hişālī derd-i mā-fi ’l-bālūñi bir bir idüp i‘ lām
Varınca kūy-ı cānāna şabā şağ u esen söyler

89

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Hāl-i müşkinūñle zülf ü kākülūñ el bir ider
Havfum oldur ‘ āşıq-ı bī-dilleri naḥçir ider

La‘ l-i mey-gūnı o şūḥuñ ‘ āşıq-ı mestāneyi
‘ Ālemi naḥçir ider bebr ü peleng ü şir ider

Ṭurra-i ṭarrârî ṭursun kākül-i müşkînilē
Yalñız zülfi nice biñ şîri der-zencîr ider

Dâm-ı zülf ü dāne-i hāl-i siyāh ile o şūh
Ey Hîşālî şübhe yoḡdur ‘ālemi teşhîr ider

90

Me fā î lün Me fā î lün Me fā î lün Me fā î lün

Kemān-ebrūlaruñ şanma ki bihūde ḡurulmuşdur
Ḥadeng-i ḡamze-i hūn-rizūñe göñlüm urulmuşdur

Maḡabbet bādesinüñ ḡālet ü keyfiyyeti sākî
Ḡül-efsūn u mey-i ḡül-ḡūnda olmaz hep görülmüşdür

Saña ruḡ gösterüp açmazdan şehmāt ider göñlüm
Vişālüñ naṭ‘ ina ferzāne-veş baydaḡ sürülmüşdür

El elden üstün olduḡı meşeldür ey ḡamer-ṭal‘ at
Ḥüsünde pençeñile nicesi mihrüñ burulmuşdur

Hîşālî yoḡımış mihr ü maḡabbetden eşer zerre
O şūh u şengülüñ ālile aḡzından şorulmuşdur

91

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Çays kim deşt-i ğama peyk-i cihân-peymâdur

19b

‘Aşk-ı Leylî ile âşüfte-dil ü şeydâdur

Çaz ider kâse-i Mecnûnı kırdıkça Leylî

Şanma kim cevır ü cefâdur aña istignâdur

İçdügi şerbet-i ğamdur yidügi h^vân-ı elem

Ehl-i ‘aşk içre olan ni‘ met ‘aceb na‘ mâdur

Şâh-ı dehre n’ola baş egmez ise ehl-i fenâ

Her biri Çâf-ı kanâ‘ atda birer ‘Ankâdur

Derbeder gezme dilerseñ ki ola fetḥ-i bâb

Ey Çiṣâlî der-i maḳṣûdı açan Mevlâdur

92

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Behcet ü ḥüsni berâtı ḥaṭ-ı ‘anber-sâdur

İki ebrûları şâhâne birer tuğrâdur

Yed-i beyzâ iki sâ‘ idleridür Mûsânuñ

Baḥr-i ḥüsni oldı ruḥı kâküli ejderhâdur

Mü-miyânını kocan zer-kemer ü hançerdür
Sâde pehlûya çeken dilberi ol yektâdur

Dilde ğam tende elem dîde-i ter pür-ğamdur
Başda zülfüñ hevesi ise ‘aceb sevdâdur

Biñ niyâz ister imiş kim ide bir nâz ol şûh
Ey Hîşâlî bu ne nâz u bu ne istiğnâdur

93

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Dil-i maḥzûn açılmazsa n’ola mâh-ı Muḥarremdür
Ki şādî vü şafâ mâh-ı Muḥarremde muḥarremdür

Degül zevḳ u sürür eyyâmı hengâm-ı muşîbetdür
Bu demler dîdeden yaş yerine kan aḳacaḳ demdür

Ḳıyas itme şehîd-i Kerbelâ aḥvâlini ğayra
Bu miḥnet özge miḥnetdür bu mâtem özge mâtemdür

Kimine yas ü mâtemdür kimine sūr u düğündür
Sarây-ı ‘âlem-i fânî vü bâḳî özge ‘âlemdür

İki şehzâdeyi sâḳî-i devrân telḥ-kâm itdi
Birinüñ çekdügi şehd-i şehâdet birinüñ semdür

Ėamı bārın o mazlūmuñ Ğiřālī çekmeden her-bār
Zemīnūñ cismi fersūde sipihrūñ kām̄eti ħamdur

94

Mef ū lū Me fā ī lū Me fā ī lū Fe ū lūn

Bende olalı ol boyı şimşada şanavber
Ėurtuldı elem̄den olup āzāde şanavber

20a

řarřar diyū gūlřende řabā serv ū řenārı
Gelmiş o seği-kām̄ete feryāda şanavber

Bařıñda hevā-yı ser-i zūlfūñ eser ey serv
Beñzetmiř ōzin ‘ āřık-ı nā-řada şanavber

Taklīd ider imiř kad-i mevzūn-ı nigāra
MuĖtācdur ey dil daĖı ūstāda řanavber

Ėutmasa eger bī‘ at idūp dest-i řenārı
şalmazdı çemen şağnına seccāde şanavber

Serkeřlik ider diyū kad-i yāra Ğiřālī
UĖradı ‘ aceb tōhmet ū isnāda řanavber

95

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Bu dil-i şūrīde kim bir ‘āşık-ı dīvānedür
Her güle bülbül olup her şem‘ e bir pervānedür

Şem‘ -i rūy u pertev-i mihr-i ‘izār-ı dilbere
Māh ü ħurşīd-i felek yanar iki pervānedür

Devr-i la‘ lūñde şu deñlü bāde-nūşam ki mūdām
Maħremüm pīr-i muġān ü meskenüm meyħānedür

Kūy-ı Leylīyi koyup vādī vü şahrāda gezer
Şanma Mecnūn āşinā-yı ‘aşkdur biġānedür

Ehl-i ‘aşk içre Ħişālī cümle sensin söylenen
Vāmıķ u Ferhād u Mecnūn kışşası efsānedür

96

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Her kaçan mihr-i ruħuñ tālī‘ ile tālī‘ olur
Baķamaz dīde ħayādan ne ‘aceb tālī‘ olur

Gün gibi lem‘ a virüp nūra olur ‘ālem ġarķ
Pertev-i mihr-i ‘izāruñ ki senüñ lāmi‘ olur

Vuřlatuñ zevķına irgürmedi bed-şalı‘ ü bařt
Yoksa ey řuĥ-ı cihānum saña kim māni‘ olur

řormadum leblerin ol Ĥusrev-i řirīn-dehenūñ
Korkarın kimseye rāzum dimege řāyi‘ olur

Ehl-i ‘aşķ iĥre Ĥiřālī katı müřtāk ancak
Ayda bir kerre yüzüñ görmegile ķāni‘ olur

97

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Her kaçan kim çalına rüz-ı kıyāmetde řūr
Cān atar mařşere hařır olmaķiĥün ehl-i ķubūr

20b

Nice olur ĥālümüz ol gün ki irüp rüz-ı cezā
Tā‘ atūñde çıķa noķřān u ‘ ibādetde ķuřūr

Olıcaķ dağdağa-i keřmekeř ehl-i ĥuķūķ
‘ Afv u iřsānuñ ile kııl bizi řād u mesrūr

Emr ü nehyūñ ne ise řer‘ -i muřahhar üzre
Vardur iķrārumuz ey raĥmeti çok Rabb-ı ĥāfūr

Etkıyā ile Ĥiřālī ķuluñı haşır eyle
Dest-i luřfuñdadur ey Bār-ı Ĥudā cümle umūr

98

Mef ũ lü Me fā ī lü Me fā ī lü Fe ũ lün

Kaşuñla müjen qavs-i qader tır-i qazādur
Ol zülf-i siyeh-kār ise bir qara belādur

Kākül didigüñ şeh-per-i Cibrīl-i Emīndür
Ol turra-i țarrār ise bir perr-i Hümādur

Ol Husrev-i şirīn-dehenüñ leblerin emmek
Zehr-i ğam-ı hicrāna ‘aceb özge devādur

Şihhatle selāmetle gečen ‘ömr-i ‘azīzūñ
Her lahza vü her sâ‘ati bir luțf-ı Hudādur

Qurbān demidür geldi irişdi meh-i edhā
Cānāna Hişālī dil ü cān kebşi fedādur

99

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Her qaçan mihr-i ruħın gün gibi dilber gösterür
Tire qalb-i ‘aşıqı hüsni münevver gösterür

La‘l ile hațtın ki işrāb ide sākī şanurın
Zulmet içre āb-ı hayvānı Sikender gösterür

Rûz-ı 'îd eyyâm-ı 'işretdür diyü mâh-ı nevi
Sâki-i devr-i felek rindâna sâgar gösterür

Yâ Sipâhî-zâdenüñ görmiş silâhdâr olduğın
Pîr-i çarh idüp işâret mâha hânçer gösterür

Gevher-i jâleyle zeyn olmuş çemende lâleler
Ey Hîşâlî 'ıyş için câm-ı mücevher gösterür

100

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Şubh-ı hîzân-ı eķâlîm-i ebed şâm u seher 21a
Güşe-girân-ı zevâyâ-yı ezel vaşfuñ ider

Eze gör başını tatlu diline aldanma

Ezilürmiş leb-i şîrînüñe karşı sükker

Reng ü rû almağıla 'arîz-ı gül-günüñdan

Beñzedür berk-i güli ruħlaruña ehl-i nazâr

Hadd-ı şûrb urmağıla pîr-i muğân mest-i meye

Ele alup ayağın ağızına tutmuşdur emer

Ey Hîşâlî lebi ol Husrev-i şîrîn-dehenüñ

'Âşık-ı şādıkı yanında bu dünyâya deger

101

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Gerçi kim hāk-i mezelletde yatur pāmāldur

Yüz çevirmez yine üftāde göñül hoş-ḥāldür

Ehl-i ‘aşkuñ derd-i bī-pāyānını bilmez ḥekīm

Ol ṭabīb-i cān bilür ben bildügüm aḥvāldür

Çekmeden bār-ı cefā vü cevrüñi şubḥ u mesā

Ḳāmetüm oldı dü-tā ḳadd-i ḥamīdem dāldur

Maṭla‘ -i nūr-ı tecellīdür o māhuñ gün yüzi

Bir meh-i ferḥunde-aḥter şāh-ı ferruḥ-fāldur

Fitneden ḥālī degüldür kākül-i dilber daḥı

Ey Ḥiṣālī yalıñız şanma ki ḥaṭṭ u ḥāldür

102

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Açıl ey ḳalb-i maḥzūnum neden sende elem vardur

Biḥamdillāh ne ḡam yersin elüñde cām-ı Cem vardur

Zekāt-ı ḥüsnüne nāzırdur istihḳākile ‘uşşāk

Nice şāhib-‘aṭā vü cūd u iḥsān u kerem vardur

Görince rüy-ı zerd ü sîm-i eşki dîde-i terde
Şanur ol nûr-ı çeşmüm bende dînâr u direm vardur

Cihānuñ pehlevānānı çekildi bir bir ‘uqbāya
Ne Zāl u Rüstem ü İsfendiyâr u Güstehem vardur

Tenüm bir kâha dönmişdür Hîşâlî bār-ı hicr ile
Bu deñlü za‘ file tağlarca ammâ derd ü gam vardur

103

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Çekmeden bār-ı cefāñı gerçi kıddüm dâldur

21b

Murğ-ı vuşlat degme dala konmaz özge hâldür

Dâğ-ı mihr ü mâh u encümle tenin zeyn eylemiş

Tekye-i gerdūnda pîr-i çarh ‘aceb abdâldur

Âl fütîdür mey-i gül-gün u peymâne kafes

Pây-ı sîmînde cür‘ a la‘ lden halhâldur

Murğ-ı dil şebbâz-ı kıdsiden yüce pervâz urur

Himmet-i erbâb-ı dil var ise perr ü bâldur

Şarf u hâre ile dükemmez naqd-i eşk-i çeşm-i ter

Habbe eksilmez Hîşâlî yine mâl-â-mâldur

104

Mef ũ lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ũ lün

Her kim ki tevāzu‘ la ola hāke berāber

Hāk ider anuñ qadrini eflāke berāber

‘ Ālemde mürüvvet midür ol şūh-ı cefā-cū

Ağyārı tuta ‘ āşıq-ı ğam-nāke berāber

‘ Aşk ehlini öldürmek imiş niyyeti her dem

Tiğini tatar sīne-i şad-çāke berāber

Zülfüñ gibi bir ef‘ i-i kejdüm dem olur mı

Ejder gibi karşı tura Daḥḥāke berāber

Bir gevher-i zī-kıymet olur mı ki Hişālī

‘ Ālemde ola ‘ aqlile idrāke berāber

105

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Yunalum çirk-i riyādan şunagör āb-ı taḥūr

Bu meşeldür el eli yūr añı el de yüzi yūr

Cennet-i kūyuña dil perr açup uçmağ ister

Luṭf u iḥsānuñ olursa eger ey ğayret-i ḥūr

Senden ümmidüm odur rüz-ı cezâda Yârab
Ki ola dest-i yemînümde kitâb-ı menşûr

Cürm ü ‘ işyânumuzuñ hadd u hisâbı yokdur
İşümüz kaldı senüñ luţfuña ey Rabb-ı ğafûr

Fuķarâ ile Hişâlî kuluñı haşr ile
Dest-i luţfuñdadur ey Bâr-ı Hudâ cümle umûr

106

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

La‘ lüñ işrâb eylesek şabr u qarâr elden gider
Hürmeti qalmaz meyüñ ol i‘ tibâr elden gider

22a

Şun pey-â-pey ayağı rindâna te’hîr eyleme
Korkaruz kim sâkiyâ faşl-ı bahâr elden gider

‘ İşreti fevt eyleme fırsat ğanîmetdür müdâm
Gün-be-gün ‘ ömr-i ‘ azîz ü rüzgâr elden gider

Ol şeh-i çâbüķ-süvâr olsa süvâr-ı esb-i tâz
Tevsen-i şabr u ‘ inân-ı ihtiyâr elden gider

Ey Hişâlî la‘ l-i yâr itmiş seni mest-i müdâm
Şübhe yokdur mâ-melek cümle ne var elden gider

107

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

‘ Āşık-ı hasta-dile cev̄r ü cef̄alar nice bir
İt raķı̄be dūn ü gūn mihr ü vef̄alar nice bir

Dāmen-i pākuña irmezken eli ‘ uşşāķuñ
Çāk ola dest-i cefāñile yaķalar nice bir

Ķatı zībā yaraşur cāme-i surḥile beyāz
Mātem esbābını terk eyle ķaralar nice bir

Zūlf-i dilber var iken Çīn u Hıṭā ‘ azmin ider
Nice bir bād-ı şabādan bu ḥaṭālar nice bir

Mā-melek terkin urup cān u dili bezl itdūñ
Leb-i cānāna Hıṣālī bu seḥālar nice bir

108

Me fā ī lün Me fā ī lün Fe ū lün

Güzeller ķāmetin şimşād iderler
Şafādan nice ķul āzād iderler

Ne deñlü seng-i cev̄r ‘ uşşāķa atsa
Elünden dilberüñ feryād iderler

Vefâ ‘ilmin ferâmûş eylemişler

Cefâyı kendüden îcâd iderler

Hevâ-yı kâkûl ü zülfile hûbân

Çarâr u şabrımı berbâd iderler

Cefâya yüz tutup bakmaz yüzüne

Döner mihr ü vefâyı yâd iderler

Hişâlî mürşid-i ‘aşk-ı hâkîkî

Çatı çok dilleri irşâd iderler

109

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Çamzeñi gördi gönül hañçer-i hün-hVâr şanur

22b

Müjeñe kıldı nazâr tîr-i dil-âzâr şanur

Rişte-i cân-ı za‘îfüm şarılur gerdenuñe

Var ise kendüsini zülf-i siyeh-kâr şanur

Cân u dil büse-i la‘l-i lebün itdükçe ricâ

Ey lebi gonca sükûtuñ senüñ ikrâr şanur

Herkese hañ-ı gubârın n’ola ‘arz itse o şüh

Lebleri nüktesine vâkıf-ı esrâr şanur

N'ola mihr itse Hîşâlîye ider gibi nigâr
Belki her gördüğünü ' aşık-ı didâr şanur

110

Mef ū lü Fâ i lâ tü Me fâ ĩ lü Fâ i lün

Her nâ-şüküfte-goncaları âfitâb açar
Zîrâ hicâb-ı tâzeyi câm-ı şarâb açar

Mihr-i ' izârı ile münevver olur cihân
Ol mâh-ı çâr-deh ki yüzinden niķâb açar

Yâķüt u la' l ü dürr ü cevâhir nişâr ider
Ol gonca-leb ki hoşķa-i dürr-i hoş-âb açar

Tâb-ı ruķuñla nüş idelüm âb-ı âteşin
Faşl-ı bahâr u devr-i güli âb u tâb açar

Būs-ı lebüñ Hîşâli n'ola eylese ümid
ķalb-i hâzini gül gibi ol la' l-i nâb açar

111

Mef ū lü Fâ i lâ tün Mef ū lü Fâ i lâ tün

Âh u yaşumdan oldu tûfân-ı Nüh zâhir
Gel Hîzr-veş baña ol yaşda ķurıda hâzır

Haqquñ ' ināyetiyle ey dil üşenme olur
Miñnet deminde yāruñ İlyās u Hızır hāzır

Ṭağıtdı ' aql u fikrüm ṭurrañla zūlf ü kākül
Bende efendi yokdur bir zerre ṭayb-ı hāṭır

Hāṭır gözetmek ister maḥbūb olan kimesne
' Ālem-i ḥarāba varur sultān olunca cābir

Ben çekdügüm belāyı çekmez cihānda bir ferd
İllā meger ki cānā Eyyūb u Nūḥ-ı şābir

Erbāb-ı nazm içinde şimdi Hişāli sensin
Vaşf-ı lebinde yāruñ rengin-edāya kādır

112

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

La' l-i mey-gūnuñ ki bezm-i meyde cānā yād olur

23a

Gül gibi ḳalb-i ḥazīnüm açılır dil şād olur

Bīsütün-ı hicrde ey Husrev-i şīrīn-dehen

Ṭıfl-ı dildür firāḳuñla senüñ Ferhād olur

Bāni ' -i luṭfuñ ' imāret itse şāhum yap yap

Dest-i iḥsānuñla vīrāne gönül ābād olur

Ka' be-i kŷy-ı nigāra dāhıl olduğa gŷnŷl
Kurtulup derd ŷ belādan ğuŷşadan āzād olur

Ey Hıŷālĭ ħavfum oldur ħırmen-i ŷabr u ħarār
ŷarŷar-ı āhumla birgŷn gŷklere berbād olur

113

Mef ŷ lŷ Fā i lā tŷ Me fā ĭ lŷ Fā i lŷn

Cām-ı ŷarāb-ı nāz ile kim yār mest olur
Hŷzn ŷ melāl u ğuŷşa vŷ ğam zĭr-i dest olur

Zevħ u ŷafā vŷ derd ŷ belā vŷ elem ki var
Halk-ı cihāna ħısmet-i rŷz-ı elest olur

Ķaddŷñ yŷrŷtmez oldu ħemende ŷanavberi
Zŷlfŷñ yanında ħıymet-i ' anber ŷikest olur

' Aŷħum ziyāde olsa benŷm n'ola Ķaysdan
Meŷhŷrdur ki ŷoñra gelen bezme mest olur

Deyr-i ħŷsŷnde ol ŷanemŷñ ħŷsn ŷ ānını
Baħŷŷm budur Hıŷālĭ gŷren bŷt-perest olur

114

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Ne bīm-i hicrüne beñzer cihānda bir belā vardur

Ne ümmid-i vişālün gibi ‘ālemde şafā vardur

Senün gibi ne hüsñ ü āna mālīk bir şeh-i ‘ālem

Benüm gibi ne derd-i hicre cānā mübtelā vardur

Ne cām-ı la‘l-i mey-gūnuñ gibi bir şerbet-i nāfi‘

Ne ‘uşşāka ser-i kūyuñ gibi dārü ’ş-şifā vardur

Mey-i mihr ü maḥabbet meclisine bī-riyā gelsün

Bilürsin şūfi-i sālūsda zerḫ ü riyā vardur

Tevekkül kııl Ḥiṣālī intikām-ı ḥaşm ise maḫşūd

Cihāmı var iden yoḫdan Cenāb-ı Kibriyā vardur

115

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Ḥayl-i mürgānuñ debistānı dilā gülzārdur

23b

Manṭıku ’t-ṭayr oḫıdur gül bülbüle ‘Aṭṭārdur

Gūyiyā a‘yān-ı gülşen oldı aşḫāb-ı kibār

Ḡoncalar āl oldı vü gül Aḫmed-i muḫtārdur

Yâr-ı gâr u hem-niṣîni ḥâzretüñ Şiddîḳdur
Şâh-ı dîn-i ‘âdilini “iz-hümâ fi'l-gâr”¹²dur

Ḳalb-i vîrânum yapup dilber vilâyet eyledi
Ḥâzır olsun himmeti anda kerâmet vardur

Zâhid-i sâlûs için ḥamr-ı riyâdan mest olur
Bâde-i mihr ü maḥabbet nûş iden hüşyârdur

Nazm-ı pâkından Ḥişâlinüñ murâdı ṭapuña
Ḥasb-i ḥâlin ey ṭabîb-i cân u dil iş‘ârdur

116

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün
Riyâzet potasında cism-i zerdin kim ki ḳâl eyler
Be-her-ḥâl ‘aşḳ-ı Mevlâ anı ehl-i vecd ü ḥâl eyler

Meşeldür egri otur toḡrı söyle ey seḫî-ḳâmet
Hilâle beñzeden ebrûlaruñ egri ḥayâl eyler

Ḥayâlünüle gözüm nûrı degül ḳâni‘ dil-i şeydâ
Çekelden bâr-ı hicrünüñ her dem ümmîd-i vişâl eyler

Ḳızarsun gül gül olsun dir iseñ gülzâr-ı ḥüsnüñde
Ḳoma elden mey-i gül-fâmı kim ruḫsâruñ âl eyler

¹² Eğer siz ona yardım etmezseniz bilin ki, Allah ona zaten yardım etmişti. Hani küfredenler onu [iki kişinin] ikincisi olarak yurdundan çıkardıklarında, [mağarada] buldukları bir sırada arkadaşına şöyle diyordu: “Tasalanma, Allah bizimle.” Bunun üzerine Allah ona sükûnet indirmiş ve kendisini sizin görmediğiniz ordularla desteklemişti de küfre sapanların sözünü sefil kılıp alçaltmıştı. Allah’ın sözü ise yüce olanın ta kendisidir. Allah Azîz’dir, Hakîm’dir. (Tevbe, 9/40)

Hişālî bir qarâr olmaz sipihrüñ gerdiş ü devri
Hilâli mâh-ı bedr idüp döner bedri hilâl eyler

117

Mef ü lü Fâ i lâ tü Me fâ ĩ lü Fâ i lün

Qıldı cihânı gün gibi pür-nür o mâh-‘ izâr
Bulsa ‘aceb mi hüsñile ‘âlemde iştiâr

Hurşid ü mâh u encüm-i seyyâreyi dilâ
Ebr-i cihâna koydı bugün mihr-i rüy-ı yâr

Üsküfle bir kul oğlı çıqıp kapuya yine
Lâçin-i çeşmi kıldı gönül murğını şikâr

Bâdi nazarda murğ-ı dil ü cânı şayd ider
Alur gözile bir nazar itse o şive-kâr

Âhumla taşdı şol kadar eşküm Hişâliyâ
Başdan aşurdu mevcini bu baır-i bi-kenâr

118

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Bezm-i ağıyâra şaqın varma saña töhmet olur
Bu qabağat bu fezâğat sebab-i haclet olur

24a

Âb-ı rûyuñ dökülür yerlere aduñ çekilür
Hem-niñini ki anuñ yetmiş iki millet olur

Ne gül-efsün u 'arağda ne mey-i âlda var
Bâde-i mihr ü mağabbetde ki keyfiyyet olur

Her ıolu başına bir buse ki virür hûbân
Bâde-nüşân arasında ne güzel 'âdet olur

Ey Hîşâlî bir ayağ üzre ıurur yüz biñ ayağ
Meclisi pîr-i muğānuñ ne 'aceb keşret olur

119

Me fā i lün Fe i lâ tün Me fā i lün Fe i lün

Kağan ki hem-demüm endüh u derd ü miñnet olur
Ne cānda zevk u şafā vü ne dilde rāhat olur

Şu deñlü yükledür ol bî-vefā cefā bārın
Ne dilde şabr u taħammül ne tende tākāt olur

Cefā vü cevriñi her kim çekerse ol şūhuñ
Mağall-i 'atıfet ü mazhar-ı mürüvvet olur

Bu nice luğf u mirkātüdür ey cefā-pîşe
Saña mağabbetümüz bā' iş-i 'adāvet olur

Cefā vü cevri Hîşālî o şūhuñ ‘āşıkına
Vefāya bā‘ iş ü bādî-i zevk-ı vuşlat olur

120

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Dür ü gevher ki dile dîde-i pür-ğūnda olur
Ne yem ü kânda ne gencîne-i Kârūnda olur

Mevc urup cūş u ħurūş eyledi baħr-i eşküm
Şanma ey dil ki bu cünbiş Şatṭ u Ceyhūnda olur

Sāgar-ı mey mi lebūñ gonca-i ter mi la‘ lūñ
Şanma bu zevk u şafā bāde-i gül-gūnda olur

Leb-i la‘ lūñde olan neşve vü ħālet sākî
Ne gül-efsūn u ‘arağda vü ne ma‘ cūnda olur

Nice demdür ki Hîşālî iderüm meşğ-i cūnūn
Şanma dîvānelügüm Vāmık u Mecnūnda olur

121

Me fā î lün Me fā î lün Me fā î lün Me fā î lün

Ümîd-i büse-i la‘ lūñ iden fikr-i muħāl eyler
Hilāle rā kaşuñ teşbîh iden egri ħayāl eyler

24b

Lebüñle mû-miyānuñ nefy ü işbāt olmadan kaldı
Egerçi cem‘ olup erbāb-ı dil çok kı̄l ü kı̄l eyler

Göñül ol ‘āşık-ı şādıkdur olup cevruñe mu‘ tād
Ne firkatden çeker ğuşşa ne ümmid-i vişāl eyler

Şu deñlü neşve vardur bāde-i mihr ü maḥabbetde
Ki ednā cür‘ ası erbāb-ı kı̄li ehl-i ḥāl eyler

Hişālī nātüvānı bir cevānuñ pīr idüp ‘aşkı
Vücūdunda kı̄omayup táb u tākāt bī-mecāl eyler

122

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Her kaçan kim mīve-i la‘l-i lebin dilber şunar
Güyyā ‘uşşāka ma‘cün-ı lebi dilber şunar

‘Āşık-ı ḥüşyārı bir demde ider mest-i ḥarāb
Sāki-i sīmīn-beden kim gül gibi sāgar şunar

Çeşm-i ḥün-rīzi o şūḥuñ tīg ile oynar yürür
Ġamzesi cellādı ise baĝruma ḥançer şunar

Nevbahār irdi diyü müjde idicek bülbüle
Şāh-ı nevrūza şabā gülşende verd-i ter şunar

Bezm-i vuşlatda leb-i cân-bağşı şundukça yâr
Ey Hişâlî şanuram cām-ı mey-i kevşer şunar

123

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Egerçi ‘âlem-i hüsn içre çok cânâneler vardur
Velî künc-i vişâlũnde senũñ cânâ neler vardur

Nice sũz u güdâz ile yanup yağılmasun ‘âşık
Ruħuñ şem‘ine bāl u per yağar pervâneler vardur

Bu nüh ħumuñ şarâbı virmez añâ neşve vü ħâlet
Toğuz peymâne bir demde içer mestâneler vardur

Mey-i mihr ü mağabbetde ne ħâlet vardur ey sâķī
Leb-i yârı dem-â-dem būs ider peymâneler vardur

Mağabbet bişe-zârında peleng ü bebr ü şîr-âsâ
Hişâlî yolda zencîrin sürür dîvâneler vardur

124

Fā i lâ tün Fā i lâ tün Fā i lâ tün Fā i lün

Mevsim-i gül ‘âşıkça ‘azm-i gülistân itdürür

25a

Bülbül-i biçâreye feryâd ü efgân itdürür

Sidrede fāvūs-ı kudsiye dilā ref̄tār-ı yār
Açdurup bāl u perin şevķile cevlān itdürür

Eşk-i çeşm-i hūn-feşānum táb-ı mihr-i rüy-ı yār
Kān-ı ‘aşķ içre dilā la’ l-i Bedeḥşān itdürür

Kākül ü zülfüñ hevāsı şabr u ārāmın alup
Cem‘-i gönlin ‘aşķ-ı zāruñ perişān itdürür

Şaḥn-ı gülşende Hişālī yine bir hengāme var
Bülbülüñ feryādı gül şāhına dīvān itdürür

125

Mef ū lü Fā i lā tü Me fā ī lü Fā i lün

Ġam pisterinde derdümi bīmār olan bilür
Āh u fiġān u nālemi ġam-ḥ^vār olan bilür

Cām-ı cihān-nümā ne kadar şāf u pākdur
Pākīze-ṭab‘ ı āyine-āşār olan bilür

Sevdā-yı zülf ü kākül ü ṭurrañ hevāsını
Bād-ı hevāya yine hevādār olan bilür

Bilmez şafā-yı cevruñi vaşluñ ümīd iden
Derd-i firāķuñ ‘aşķ-ı dīdār olan bilür

Yāruñ metā‘ -1 zevk-ı vişālin Hışāliyā
Derd ü belā-yı firqate simsār olan bilür

126

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Vuşlatuñ gencine irmek ne idi ‘ aşık-ı zār
Heft-ser-i ejder eger olmasa bend-i şalvār

‘ Aql u fikrüm tağıdup haṭṭ-ı ğubār-ı la‘ lüñ
Beş berāber görünür gözüme mest ü hüşyār

Deng ü hayrān idüp erbāb-ı dilüñ ‘ aqlın alur
Görmedüm haṭṭ-ı ğubāruñ gibi kıttāl esrār

Şarşılup zelzele vü lerzeze vardı dünyā
Varise itdi kıyām ol qadi şimşād ü çenār

Ey Hışālī nice cem‘ iyyet-i hātır ola kim
‘ Aqlumı kıldı perişān heves-i zülf-i nigār

127

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

‘ Āşık-ı āvārede cem‘ iyyet-i hāţır mı var 25b

Kākül ü zūlfūñ hevāsı ‘ aqlın itdi tār (u)¹³ mār

Qalmadı şabr u qarār elde gönülden gitdi zevk

Hāne tenhādur niçün gelmez o şūh-ı şīve-kār

Nice olmasun mükedder ‘ āşık-ı āşüfte-hāl

Hatı-ı ruhsārından irdi hāţır-ı yāra ğubār

Qahve-i kışr-ı Yemen oldu raķīb-i rū-siyāh

Duğter-i pīr-i muġān bir çehresi gül-gün nigār

Sāġar-ı meyden geçerdı gönülüm ammā neylesün

Ey Hışālī irdi hengām-ı gül ü faşl-ı bahār

128

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Zūlfi zencīri beni kūha vü şahrāya çeker

Bend-i ‘ aşkı daġı Mecnūn gibi Leylāya çeker

Da‘ vet itmiş o perī-peykeri bezme aġyār

Qorqarın reng geçer bāde-i hamrāya çeker

¹³ Metinde yoktur.

Vird ü ezkâr idinüp aduñı zıkr itse n'ola
Seni teşhîr için ' aşıkıların esmâya çeker

Yâd-ı la' lûñ ile ey Husrev-i şîrîn-dehenüm
Sâki-i bezm-i şafâ sâgar-ı şahbâya çeker

Vâdi-i hicr ü firâka düşürüp derd-i ğamuñ
Öldürür birgün ecelsiz beni tenhâya çeker

Ey Hişâlî umarın Hâzret-i Hâk ide naşîb
Ârzu-yı dil ü cân Ka' be-i ' ulyâya çeker

129

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Sîm-sâ' id görmek isterseñ yed-i beyzâya var
Hâyil olmayınca mihr-i rüyına Mûsâya var

Ķalb-i maħzûnuñ açılsun gül gibi dirseñ eger
Ayak ayak hâne-i câm-ı mey-i hamrâya var

Ķıll u ğışdan şâf u pâk âyîne idüp ĳalbüñi
' Âşık-ı dîdâr-ı yâr iseñ leb-i deryâya var

Ķamdülillah kîmyâya vâşıl olduñ ĳam yeme
Elde naĳd-i eşk-i çeşm-i ter gibi sermâye var

Derbeder gezme Hışalı feth-i bāb ise murād
Āsitānına yüzüñ sür sūdde-i mirzāya var

130

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Māyil iken birine dil bir dağı cānān arar 26a
Bir oñulmaz derdi var iken yine dermān arar

Ṭurmadın ol meh-cebīn ü serv-ķadd ü gül-ruḥı
Yerde cūy-ı eřk ü gökde nāle vü efgān arar

Cüst ü cū eyler gözüm her dem o řuḥ-ı řengüli
Nitekim gülşende bülbül bir gül-i ḥandān arar

Mış-ı ḥüsn içre ḥırāmānī ḥırāmānī gezer
Müşterisin güyyā ol Yūsuf-ı Ken‘ān arar

Her dem ol serv-i ser-efrāzı Hışalı ṭurmayup
Gökde āh u nāle yerde dīde-i giryān arar

131

Mef ū lü Me fā ī lün Mef ū lü Me fā ī lün

Didüm ki gelüp nāmeñ virdi bize ḥayli fer
Ol řāh-ı cevān-baḥtum didi varaķ-ı diger

ul eyledi dnyy isn- firvnu
Ey yr- gzanfer-fer ey Őh- Sikender-der

Ey mnis-i gm-hvrum ey yr- vef-drum
oma Şeb-i zlmetde ey mihr-i zy-gster

Vaşf- leb-i la lnde iŐr ider eŐrum
Olduğuma nazm ire ehl-i dile ser-defter

 AŐula HiŐli-veş dil tfl ha- ryu
Geh yze baup ghi Şu gibi our ezber

132

Me f  ln Me f  ln Me f  ln Me f  ln

Bize bamaz ider her dem o meh-r b-veflklar
Alup glin ele ağyru eyler dil-rblklar

Őafs  lem mirt- rusruladur cn
 İzru gsterr yne-i  lem-nmlklar

Ruu bd- hazn Şoldurmasun gller gibi glsn
Hd yvuz nazardan Őalayup virsn Őaflklar

Bu demde manŐb alınmaz ki bey i men yezd olup
Őatlur Őev-i slnde beglikler ağalklar

Ƙonaĝ idüp dili Tātār ğamzeñ eyledi yaĝmā
Hişālī çakerüñ hānum umarken mīrzālīklar

133

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Şacı leylüm dil-i dīvāne kim Mecnūnuñ olmışdur
Görüp bu hūsn ü ān u behceti meftūnuñ olmışdur

26b

N'ola gülmez açılmazsa figān ü āh ü zār itse
Dil-i āşüfte cānā 'āşık-ı maḥzūnuñ olmışdur

Mey-i gül-fām içüp mest-i müdām olmamuza bādī
Yine sāķī senüñ la' l-i leb-i mey-gūnuñ olmışdur

Sebeb baş egmesine pāyuña cennetde ūbānuñ
Senüñ ey serv-ķadd ol ķāmet-i mevzūnuñ olmışdur

Ma' ārif ehline raĝbet nice olsun ki 'ālemde
Hişālī şadr-ı rıf' at şimdi her bir dūnuñ olmışdur

134

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Sāĝarı kim destine ol āfet-i devrān alur
'Āşık-ı bī-dil metā'ı vuşlatın āsān alur

Her ʔolu başına bir buse raķibe ‘ahd ider
Bezm-i ğamda cān virüp ‘āşık-lar ammā cān alur

Güy idüp ser-kelle-i ‘uşşâķını ğalţān ider
Yār zülfinden kaçan kim dūşına çevġān alur

Yārı mümkün mi ayırmaķ ‘āşık-ı dil-ġastadan
Yoġuñuz var eyleyüp cānı viren sultān alur

Esb-i ʔab‘ı her kimüñ kim āzmāyiş eyleye
Terk-i tāz itdükçe ehl-i nazmda meydān alur

Āh-ı ‘āşıkdan ġazer itmez mi kim ol seng-dil
Ey ġişālī bunca āh u nāle vü eġġān alur

135

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Kaşuñ kav-s-i kaçādan bir nişāndur ey perī-peyker
Müjeñ tīr-i қaderdür sīnesin ‘āşık-laruñ gözler

Nedür bu neşve vü keyfiyyet ü ġāletler ey sākī
İrişür cām-ı la‘ lüñ nūş iden bīmāra şıġġatler

ġayālüñ olmasa oñulmaz idi merdüm-i çeşmüm
Dil-i maġzün açılmazdı elümde görmesem sāġar

Gerek mihr ü vefâ itsün gerek cevr ü cefâ her-bâr

Be-her-hâl ‘ aşk-ı ma‘ şük ‘ aşıkı âşüfte-hâl eyler

Açar bir demde biñ yara aman virmez dil-i zâra

‘ Aceb keskin kılıcdur ey Hîşâlî gamze-i dilber

136

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Gerden-i ‘ aşık-ı bîçârede zencîr nedür 27a

Ham-be-ham kâkül ile zülf-i girih-gîr nedür

Bî-huzûr eyledi âfâkı dilâ feryâduñ

Seherî girye ile nâle-i şeb-gîr nedür

Sîneye çekdüm idi ol şanemi vâkı‘ ada

Ey mu‘abbir düşüme söyleye ta‘bîr nedür

Nüş iden kâtresini mest olup ayılmaz imiş

Bâde-i mihr ü maḥabbetdeki te‘şîr nedür

Mey-i ‘aşkile Hîşâlî göricek şüfî mest

Hadden artuḡ bize taḥkîrle taḡrîr nedür

137

Me fā ī lün Me fā ī lün Fe ū lün

Zuhūr idüp ğubār-ı hıtt-ı dilber

Göñül āyīnesin kıldı mükedder

Niçün feryād ider gülşende bülbül

Güler yüz gösterürken ol gül-i ter

Helāl oldı yimek ‘īd-i vişālūñ

Buyurmışdur bize şer‘-i muṭahhar

Mey ü maḥbūbsuz mülk-i cihānı

Dilā ‘ārif olan ‘ālemde neyler

Yüzüm gülmez dil-i maḥzūn açılmaz

Hişālī görmeyince elde sāgar

138

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Aña mensüb olan ‘uşşākı bir bir yoqladı dilber

Bulunmadı raķībūñ kaydı kaldı ḥāric-ez-defter

Ne mülk ü maldur fikri ne ‘izz ü devlet-i dünyā

Göñül bir rind-i ‘ālem-şūḥ u şengül şeh-levend ister

Şeb-i târ oldı rûz-ı rûşenüm baht-ı siyâhumdan
Yüzüñ gün gibi göster luğf it ey mihr-i ziyâ-güster

‘ Aceb dârü ’ş-şifâdur Ka‘ be-i kûyı o şûhuñ kim
İrişür şihhate dâhil olan dil-hasta ‘ âşıklar

Degüldür hûn-ı ‘ uşşâkı dem-â-dem dökmeden hâlî
Geçelden ol sitem-kâruñ Hişâlî yanına hançer

139

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Bihamdillah güzellik vaqtidür behcet zamânıdur 27b

‘ İzâruñ ‘ arz iderseñ ey kamer-tal‘ at zamânıdur

Bahâr oldı açıldı gül figâna başladı bülbül
Çemende ol lebi mey-gün ile ‘ işret zamânıdur

Müheyâ hâzır u âmâde cümle meclis âlâtı
O şüh u şengüli bezm-i meye da‘ vet zamânıdur

Şafâda cümle ‘ âlem-i cihân ağıyardan hâlî
Maḥabbet pisterinde yâr ile ḥalvet zamânıdur

Müşerref eylese merdümlük idüp bezm-i rindânı
Hişâlî ol perî-hüy u melek-ḥaşlet zamânıdur

Nukūş-ı māsivāyı şafha-i dilden tırāş idüp
Mürīd-i pīr-i ‘aşk olmak demi bī‘at zamānidur

140

Mef ū lü Me fā ī lü Me fā ī lü Fe ū lün

Feryād u figāna sebeb ol gonca-dehāndur
Terk eyledi ben bülbülünü hayli zamāndur

Ol şahid-i bāzāra gönül virmenüñ ey dil
Var ise dağı faydası ‘ayn-ı ziyāndur

Mihr-i ruhuñ āfāka ziyā virdüğü her-bār
Ey alını kamer gün gibi meşhūr-ı cihāndur

Gel bir olalum iki gözüm def‘-i raķībe
Ham-ķaddümle ğamzelerüñ tır ü kemāndur

Ağyār ile bir görme Hişālī ķuluñ ey yār
Zirā biri yaķşıdır anuñ biri yamāndur

141

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

İdelden mihr-i ruhsāruñ cihānı gün gibi pūr-nūr
İder baht-ı siyāhından şikāyet zulmet-i deycūr

Güneş toğdı şanur ebr-i siyehden seyr iden ‘arîf
Kaçan kim giyseñ ey mâh şeb-i arâ takye-i semmür

Saña kim emr-i şâh-ı ‘aşk ile kul oldum incinme
Meşeldür bu ki me ‘mür olan olur lâ-cerem ma‘mür

Fenâ üzre urulmuşdur binâsı dâr-ı dünyânuñ
Nice ahmağ şanur yap yap bu virâne olur ma‘mür

Hevâ-yı zülf-i yâr ile maqâmın ser-bülend idüp
Çekildi dâr-ı ‘uqbâya Hişâlî ‘aşk ile Mansür

142

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Kâkül ü zülfün hevâsı kıldı ‘aqlum târ u mâr 28a
Tağılup şabr u qarâr oldı perişân-rüzgâr

Bir bakımda şalınup murğ-ı dile şâhın gibi
Eyledi lâçin bağışlu gözlerün şayd u şikâr

Öldüren ‘uşşâkı nâzuñdur görür la‘l-i lebün
Görmedüm bir saña beñzer şuh (u)¹⁴ şengül şive-kâr

Mihr ü mâh u encümüñ seyrine bakmaz tıfl-ı dil
Nâr-ı âh-ı pür-şerârı gibi âteş-bâzı var

¹⁴ Metinde yoktur.

Ey Hıŝālî cān gözin aç h^vāb-ı ğafletden uyan
Dīde-i tenle görünmez ‘ aşıkā dīdār-ı yār

143

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Çıkısa nevrüzda aġyār ile gülzāra nigār
Beş berāber olur ‘ aşıklar ne leyl ü nehār

Ṭaġıdup zülf-i perīŝānını rencide ider
Ṭokunur hāṭır-ı dildāra ŝabā āḥir-kār

Bizüz ol ‘ aşık-ı ŝūrīde ki cān u dilde
Heves-i kākül ü zülfüñ ḳomadı şabr u ḳarār

Ezelüm başını tatlu dile aldanmayalum
Ezilürmiş leb-i ŝīrīnūñe sükker her-bār

Gül ü ğonca yerine güleşene hārı dikenüñ
Ey Hıŝālî ḳurıya elleri mānend-i çenār

144

Mef ū lü Fā i lâ tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Derd-i derūnum ‘ aşık-ı bīmār olan bilür
Hālüm ğamuñla zār u dil-figār olan bilür

Bir kayda düşdi cân u gönül mübtelâ olup
Ol kaydı bend-i ‘aşka giriftâr olan bilür

Manşuruñ irdügi güzelüm ‘izz ü rıf’ ate
Dâr-ı cihânda zülfüñe berdâr olan bilür

Bâdî nazarda ğamze-i hûnîn ki kan ider
Cismi figâr u dîdesi hûn-bâr olan bilür

Haṭṭ-ı ğubâr (u)¹⁵ la‘ l-i nigârı Hişâliyâ
Nükte-şinâs u vâkıf-ı esrâr olan bilür

145

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Faşl-ı gül irdi çemen iklîmi oldu lâlezâr

28b

Taḥt-ğâh-ı gülşene çıkdı yine şâh-ı bahâr

Câm-ı zerrîn ile ‘ıyş u nüş ider gülzârda

Görmedüm nergis gibi ‘âlemde şâh-ı tâc-dâr

Hürmetile kimse tutmazdı alup sâķî ele

Sâĝar-ı ‘işret eger kalmasa Cemden yâdigâr

---

¹⁵ Metinde yoktur.

İ' tikâf itmek diler şahn-ı çemende var ise
Şubhasın almış eline Hakk'a hamd eyler çenâr

Dâmen-i vaşla Hişâli nice mümkün dest-res
Baht u tâli' vâj-gün olmaz müsâ' id rûzgâr

146

Mef ũ lü Fâ i lâ tü Me fâ ĩ lü Fâ i lün

Zencîr-i zülf-i yârı giriftâr olan bilür
Derdüm esîr-i tırra-i tarrâr olan bilür

Her tâze bilmez ' âşıkınıñ kadr u kıymetîn
Hübân içinde yâr-ı vefâ-dâr olan bilür

Yâruñ şafâ-yı şafvet-i mir 'ât-ı hüsni
Şûfî ne bilsün ' âşık-ı dîdâr olan bilür

Bilmez bahâ-yı behcet ü hüsniñ ' Aziz-i Mısrı
Ey Yûsuf-ı zamâne harîdâr olan bilür

Bilmez Hişâli derdümi yâr ' âşık olmadı
Ahvâl-ı ' aşkı yine giriftâr olan bilür

147

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Ne bir yerde qarāra şabr u tākāt ne sūkūnum var

Şacı leylūm yitürdüm Qays-veş ‘ aqlum cūnūnum var

Tenūmde āteş-i ‘ aşkuñla nice şerha vü dāgum

Gözümde hicr-i la‘ lūñle sirişk-i lāle-gūnum var

Ṭabīb-i cān u dilsin yoq mıdur bir çāre dermāna

Birūnumdan bilūnmez özge bir derd-i derūnum var

Diriğ el virmedi būs u kenārı ol cefā-kāruñ

Müsā‘ id olmadı tālī‘ ‘ aceb baht-ı zebūnum var

Dil emmek buse almak mū-miyān kocmaq baña maḥşūş

Ḥişālī şan‘ atumda māhirūm ḥayli fūnūnum var

148

Mef ū lū Fā i lā tū Me fā ī lū Fā i lūn

Dökme yüzüñ şuyın yere kim ğam-füzūdedür

29a

Cānā nazār ḥüsünde degül āb-ı rūdudur

Göñlüm gözüm nice gülüp ‘ ālemde açılır

Baht u sitāre düşkün ü tālī‘ ğunūdedür

Ol mihr-‘izâr u serv-‘kadî tırmayup dilâ
Yerde vü gökde âh u yaşum cüst ü cüdadur

Ġonca-lebine yoċ sözüm ol ŧuĥ u ŧengülüñ
Bâġ-ı ĥüsünde rüyı gül-i nev-güşâdedür

Ol ŧâh-ı ĥüsn ü behcet ü ânuñ Ĥiŧâliyâ
Etvârı ĥüb u zât u ŧıfâtı sütüdedür

149

Me fâ ĩ lün Me fâ ĩ lün Fe ü lün

Görüp ĥüsn ü cemâlüñ oldu çâker
Küçücükden Celâle’d-din-i ekber

‘İzâruñla cebinüñ ey yüzi mâh
Cihânı gün gibi kıldı münevver

Çerâġuñdur efendüm tâ ölince
Bu cism-i nâtivân u ħalb-i bî-fer

Ĥapuñda cân u dil ey ŧâh-ı ĥübân
Mekâtibdür biri biri müdebber

Ĥiŧâlî pâdiŧâhum bir ħuluñdur
Ĥapuñda nice demdür ĥidmet eyler

150

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Yok marīz-i ‘aşka ḥadd u ‘add eṭibbā biñde bir
Çāre mi var herkese itmez müdāvā biñde bir

Derdüme ol cān ṭabībi nice dermān eylesün
Söylemez aḥvāl-ı ‘aşkı herkes illā biñde bir

Ġaflet itme aç gözün yār ‘arz-ı dīdār eyledi
Düşmez ey dil böyle bir seyr ü temāşā biñde bir

Ḥüsniye sen nice ey Leylī-şıfat bir dānesin
Baña beñzer gelmese Mecnūn-ı şeydā biñde bir

Baş ayağ olsa n’ola erkān-ı devletde dilā
‘Aksine dönse gerek a’lā vü ednā biñde bir

Ehl-i ‘aşka vechi var cevr itse ḥübān-ı zamān
‘Aksine döndi Ḥiṣālī dār-ı dünyā biñde bir

151

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Fitnesi āḥir zamānuñ çeşm-i fettānuñdadur
Bu perişānlık senüñ zūlf-i perişānuñdadur

29b

Eyle merdümlik yetim-i tıfl-ı eşk-i çeşümü
Besleyüp ey nür-ı dide gözle dāmānuñdadur

Beytü 'l-aḫzānda ḳalup Ya' ḳüb-ı cān nātüvān
Yūsuf-āsā tıfl-ı dil çāh-ı zenaḫdānuñdadur

Gāh bīm-i firḳatüñ gāhi ümid-i vuşlatuñ
Göñlümüñ ḫavf u ricāsı vaşl ü hicrānuñdadur

Žāyi' oldı tıfl-ı dil gibi çeker gūşum meded
Şāyed ey Yūsuf-liḳā çāh-ı zenaḫdānuñdadur

Nice demdür kim Ḥiṣālī žāyi' itmiş göñlini
Yoḳla ey şāh-ı cihān şāyed senüñ yanuñdadur

152

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Vaşf-ı ḫüsnüñ ki müdām 'āşık-ı şādık söyler
Söz lebüñ vaşfına geldükde ḫaḳāyık söyler

Mū-miyānuñda olur gerçi nice ḳıl ü ḳāl
Tıfl-ı dil fikr-i dakik ile daḳāyık söyler

İḫtimāli var iken şıdḳa vü kızbe ḫaberüñ
İ' timād eyleme luḫf it ki münāfik söyler

TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Güş urma sözine diñle sözüm tut kulağũ
Şanma ağıyâr-ı denĩ hâla muvâfık söyler

Her ne yüzden ki Hîşâlî belũñi vaşf itse
Kıl kadar eksügi yok hâla muţâbık söyler

153

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Dilâ iklîm-i ‘aşk içre ‘aceb meyhâneler vardur
Mey-i mihr ü mağabbetle tolu peymâneler vardur

Olup mest-i mey-i ‘aşk irgürüp feryâdın eflâke
Ayulmaz mest ü lâ-ya‘kıl gezer mestâneler vardur

Hevâ-yı kâkül ü sevdâ-yı zülfũñ boynına almış
Gezüp yollarda zencirin sürür dîvâneler vardur

Girüp o da semender gibi bî-pervâ idüp mesken
Ruğũñ şem‘ine bâl u per yaqar pervâneler vardur

Ma‘ârif gevherine kân u ‘ilm ü fażla genc olmuş
Hîşâlî sîne-i gencinede ‘aceb vîrâneler vardur

154

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün

‘ İzz ile halk-ı cihānuñ kimi pāşā geçinür 30a

Sāyesinde kimisi hoş geçüp ağa geçinür

Fikr-i dünyāya düşüp āhiretin yād itmez

Nice ġāfiller olur ‘ āķil u dānā geçinür

Şarşar-ı bād-ı ecel ‘ ömri nihālin şarşar

Ṭayanup kuvvet-i bāzūya tüvānā geçinür

Dür-i dendānuña ey ağzı şadef öykineli

Dür-i deryā-yı ‘ Aden lü ’lü-i lālā geçinür

Ey Hîşālî o şacı Leyliye olup meftün

Nice Mecnūnlar olur ‘ āşık-ı şeydā geçinür

155

Me fā î lün Me fā î lün Fe ū lün

Güzeller hem-demin ağyār iderler

Anuñçün ehl-i ‘ aşkı zār iderler

Vişāle gerçi evvel ‘ ahd iderler

Velî soñra dönüp inkār iderler

Ümîd-i vaşl u bîm-i firqatîle
Gehi şād u gehi bîzār iderler

Kemend-i kākül ü zülfine her-bār
Dil-i biçāreyi berdār iderler

Olanlar şāhib-i keşf ü kerāmet
Gözin encüm gibi bîdār iderler

Hişālî hūblar erbāb-ı ‘aşkı
Ġam-ı hicrānla bîmār iderler

156

Mef ü lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Ġam Bîsütününü ki başum kühsārıdur
Göz göz bu çeşm-i ter iki başlu buñarıdur

Her dāğ u şerha kim çekilüp izi sînede
Her birisi birer güzellik yādigārıdur

Zeyn eyleyen sipihri degül her gice nücüm
Süz-ı ğamuñla āteş-i āhum şerārıdur

‘Ankā-ṭabî‘ at oldı ‘aceb murğ-ı cān u dil
Ol kebgüñ hoş-ıhırāmānuñ ednā şikārıdur

Gül-gün ruḥında ḥaṭṭ-ı ğubârı Ḥiṣâliyâ
Gülzâr-ı ḥüsn-i dilberüñ evvel bahâridur

157

Mef ũ lü Fâ i lâ tü Me fâ ĩ lü Fâ i lün

Derd-i firâḳ u ğuşşa-i hicri gedâ çeker 30b
Ammâ nigârı sineye ehl-i ğinâ çeker

Teshîr için cihânı alup zîr-i destine
İḳlîm-i ḥüsne kâmet-i dilber livâ çeker

Gönlüm hevâ-yı zülfüñe kim kâkülün çeker
Ebr-i siyâhdur ki göge ejderhâ çeker

Yokdur ḥisâbı gerçi belâ-keşlerün velî
Var mı cihânda bencileyin bir belâ çeker

La' l-i lebün Ḥiṣâliye bir kerre bâri şun
Câm-ı firâḳ u derd-i ğamuñ dâ' imâ çeker

158

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Mihr-i ruḥsârûñla ey alnı kamer
Rûz u şeb çarḥ-ı felek ṭurmaz döner

Senden ayrı h^vān-ı ğamdur yidüğüm

Bezm-i ğamda içdüğüm h^hūn-ı ciger

Sā' idūñ gördükçe gülşende çenār

Gel diyü ey serv-i kāmēt el şalar

Aĝzuma la' l-i lebin şundukca yār

Şanuram cām-ı mey-i aĝmer şunar

Ey Hişālī rūz u şeb bād-ı ziyā

Kākül-i dilber hevāsında yeler

159

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Ne 'uşşāka firākuñ derdi gibi bir belā vardur

Ne 'ālemde baña beñzer o derde mübtelā vardur

Ne cām-ı la' lūne beñzer bulunur şerbet-i nāfi'

Ne kūyuñ gibi chl-i 'aşka bir dārü 'ş-şifā vardur

Ne Cem gördi leb-i mey-günunuñ keyfiyyetin meyde

Ne ruşsāruñ gibi āyīne-i 'ālem-nümā vardur

Ne bende yār cevruñ çekmege şabr u taĝammül var

Ne sende zerre deñlü dilberā mihr ü vefā vardur

Ne ‘ālemde Hîşālî-veş dilâ bir yıldızı düşkün
Ne ol mâh-ı melek-sîmâya beñzer meh-liqâ vardur

160

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Mîve-i la‘ lüñe kim cān u gönül rāğıb olur 31a
Bu ne t̄alî‘dür añâ cümle cihān t̄alib olur

Nevbahār ola vü güller açıla gülşende
Böyle demde nice ‘ārifdür o kim tâ’ib olur

Şāh-ı ‘ālem añâ dirler ki dilâ şubḥ u mesā
İşigünde meh ü ḥurşid felege şāhib olur

Nefy ü işbātı ne mümkün leb-i la‘ l-i yāruñ
Zerrece nām u nişānın bulıcağ ğāyib olur

Ey Hîşālî açılup gül iricek faşl-ı bahār
‘Āşık-ı ḥasta-dile ‘aşq u cünün ğālib olur

161

Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Fe ũ lün

Hevā-yı kākül-i müşkîn-i dilber
Raķībine oķıtdı küfri ezber

Taparlarmış meger hurşid ü māha
O hāl-i Hindu vü zülf-i mu' anber

İşigünde şehā derbānuñ idi
Küçücükden Celāle'd-dīn-i ekber

N'ola bülbül gibi feryād idersem
Yüzüñ güldür lebüñ bir gonca-i ter

Kıyāmet-kāmeti ol serv-қaddüñ
Şanavber mi Hışālī yoḥsa 'ar'ar

162

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Benümçün bezm-i ğamda nāle eyler dā'ima neyler
Saña sūz-ı derūnum naql idüp şerḥ ü beyān eyler

Cefā vü cevruñe mu' tād olan 'uşşāk-ı nālāna
Biri gidüp biñi gelse aña derd ü belā neyler

Ele gönülüm alup ey şūḥ u şengül ḥātırım şorsuñ
Diyeydüñ bāri bir kez қandadur ol mübtelā neyler

Қo gitsün zāhid ü şūfī o şūḥ-ı dil-sitān gelsün
Mey-i mihr ü maḥabbet bezmine ehl-i riyā neyler

Hişālī kūy-ı dilberden şabā gelse haber şorsak
‘ Aceb ol H̄usrev-i şīrīn-dehen rengīn-edā neyler

163

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Sāķi-i bezm-i şafā kim bāde-i aḥmer şunar 31b
Gūyiyā cām-ı Cem ü mir ’āt-ı İskender şunar

Cām-ı Cemden bāde-nūşāna dilā lezzetlūdūr
Her kaçankim la‘ lin işrāb eyleyüp dilber şunar

Ḳulzüm-i sīm-āba döndi berf ile necden zemīn
‘ Ārif olan zevraķ-ı bāde çeker sāġar şunar

Bilmekiçün gün gibi māhiyyetin ol meh-liķā
Mihirden bir āyine mäh-ı melek-manzar şunar

Ey Hişālī mālīk-i iķsīr olup bulduñ ġnā
Āteş-i faķruñ saña her aḥkeri bir zer şunar

164

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Fe ū lūn

‘ İzāruñ muşḥafından ey gül-i ter
Tefe ’ül idicek erbāb-ı diller

Ruĥuñ vaşfında geldi işbu mışra^ç
“Te^çālā şānehü Allahuekber” 16

Hızır rehber Hudā yār u mu^çinüñ
Dem-ā-dem olun ey şāh muzaffer

Senüñ zātuñ gibi burc-ı felekden
Vücūda gelmedi pākize gevher

Hişālī nā-murādı ber-murād it
Ki tırmaz medhüñ oĥur vaşfuñ eyler

165

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Gözüm göñlüm açıldı oñulup cümle cerāhatler
Biĥamdillah ki irdi ol gözi bīmāra şıĥhatler

Ķıyām idüp kaçankim ^çarz-ı kāmēt eylese ĥübān
Ķopar başına ol dem kamu ^çuşşākuñ kıyāmetler

Gül-i şad-berke yazmış naĥş-ı ĥüsnüñ bülbül-i şeydā
Lebüñ vaşfında tutmuş ^çālemi şirīn ĥikāyetler

Baņa baĥt-ı siyāh u tālī^ç -i bedden mi dilden mi
Bu deñlü derd ü ālām u ĥam u ĥuşşa vü miĥnetler

¹⁶ Şanı yüce Allah, en büyüktür.

Felekden mi Hîşālî cevri dilberden midir bilmem
Bu dürlü dürlü miñnetler bu gūnā-gūn felāketler

166

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Vaşf-ı hūsünde ki ol āfetūñ ‘āşık söyler 32a
Her ne yüzden ki anı medh ide şādık söyler

Diñleñ ol Hüsrev-i şirīn-dehenūñ evşāfin
Ki hadīs-i lebini şerh-i meşārtık söyler

Ṭutulur nuṭkı dilā ‘āşık-ı dil-hastalarūñ
Her kaçan nāz ile ol dilber-i fāyık söyler

Vechi var ‘İsi gibi mürdeler ihyā itse
Leblerūñ mu‘ cizesin şāmit ü nāṭık söyler

Vaşf-ı la‘ lūñde Hîşālî senūñ ey gonca-dehen
Nükte vü remz ü mu‘ ammā vü haḳāyık söyler

167

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Fe ū lūn

Nice ‘ārif cihāna raġbet eyler
Gelen dehre bilür kim gülmez ağlar

Bugün mensüb ise erbâb-ı manşıb
Yine ma' zül olur yarın muqarrer

Sa' âdet gölgesi gökçek güzeldür
Şebâtı yok hayâl-i zılla beñzer

Kişiye ma' rifetdür lâzım olan
Ki ehlin eşref eyler itmez aḥḳar

İrem diyen beḳâya billah ey dil
Vücüdın mülk-i fânide yoḡ eyler

Ḥudānuñdur oñarmaḡ ey Ḥiṣālî
Cihân için yiyüp ḡam olma muḡtarr

168

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Her kaçankim nergis-âsâ dîde-i cânân uyur
Baḡt-ı ḤVâb-âlüd uyanup fitne-i devrân uyur

Cevr iderler ' âşıḳa maḡrūr-ı ḡüsn ü ân olup
ḤVâb-ı ḡafletden uyanmazlar niçün ḡübân uyur

Baḡr-i eşk-i çeşm-i ter tuḡyân idüp cüş eylese
Heybetinden keḡ geḡüp deryâ-yı bî-pâyân uyur

Şubha dek bîdâr olup yıldız şayar her şeb gözi
Şanma derd-i firkatüñle ‘ aşık-ı giryân uyur

Seyr ider ‘ aşıklarūñ ahvâlini açmazdan
Ey Hîşâlî şanma kim ol gözleri fettân uyur

169

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ey nigâr-ı şüh u şengül bu ne hüsni ü ân olur 32b
Gül yüzüñ seyr eyleyen bülbül gibi hayrân olur

Şerha vü dâgile zeyn itdükce sinem gül gibi
Şevk-i ruhsârūñla reşk-i ravza-i Rıdvân olur

Mâcerâyı yâd idüp kan ağladuğça çeşm-i ter
Yaşumı sildükçe destüm pençe-i mercân olur

Ağlamazdum dem-be-dem derd (ü)¹⁷ gamuñla hicrūñe
Nâle vü feryâda bâ‘ iş dîde-i giryân olur

Ey Hîşâlî şevket ü ‘ ünvan ü hüsni ü ânla
Mâlik-i Mışır-ı hüsni ol Yûsuf-ı Ken‘ ân olur

---

¹⁷ Metinde yoktur.

170

Fe i lâ tün Me Fâ i lün Fe i lün

Gün yüzün her gün ol meh 'arz eyler

Yıldızum anuñiçün anı sever

Jâle-i eşk-i çeşmdür yaşum

Ter düşermiş görüp o gonca-i ter

Büy-ı müşkîn-i kâkül ü zülfün

Țıtdı mülk-i cihânı ser-tâ-ser

Gitdi faşl-ı bahâr irişdi hazân

Sünbül ü gül yerinde yeller eser

Ey Hişâlî şafâ-yı la' l-i nigâr

Ehl-i 'aşkuñ yanında câna deger

171

Mef û lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

' Asker çekerse haţtı ne ğam ber-güzidedür

Kitâb içinde zîveri haţtuñ keşidedür

Aĝyâr-ı nâ-bekâr ile yâr eyler ihtilâţ

Nâmı Hüseyn iken yine meyli Yezidedür

Ol pîr olası şâh-ı cevân-baht ‘aceb degül
Bilmezse kıadr-i ‘âşıkı bir nev-resîdedür

Seyr itmekiçün ol gözi şehlâyı çeşm-i cân
Başdan ayağa dek ten-i mecrûhı dîdedür

Çarhuñ vefâsı dünyede nâdân u câhile
Cevr ü cefâsı fâzıl-ı dehr ü ferîdedür

Deryâ-dil oldu baır-i nazmda Hişâli kim
Her satırı şî‘rinüñ güzelüm bir cerîdedür

172

Mef ü lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

Âzâd iken kıul oldu dil-i mübtelâyı gör 33a
Zencîr-i zülf-i dilbere düşdi belâyı gör

Düşdi kemend-i kâkül-i dildâra nâgehân
Bağlandı kıaldı bir kıla miskîn gedâyı gör

Bakma cefâ vü cevrine ol şüh u şengülün
Vuşlat deminde itdügi mihr ü vefâyı gör

Sa‘y it tavâf-ı Ka‘be-i küyma dilberün
Merve haқиçün ‘âlem-i zevk u şafâyı gör

Şormak gereksin 'āşık-ı dil-ḥasta ḥālını
Künc-i belāda çekdügi renc ü 'anāyı gör

Mest-i müdām olursam 'aceb mi Ḥiṣālī kim
Sāḳī elinde cām-ı mey-i dil-güşāyı gör

173

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Eşer yok zevk u şādī vü meserretten elem vardur
Gözüm gönlüm açılmaz ḳalb-i maḥzūnumda ḡam vardur

Şu deñlü cāna te 'şir eylemişdür tiḡ-ı hicrānuñ
Aḳar ḥūn-ı sirişküm dīdeden bir nice dem vardur

Ṭavāf-ı Ka'be-i kūyuñ idelden 'āleme irdüm
Ne dilde ḥūzn ü ḡam ne çeşme-i çeşmimde nem vardur

Ley 'im ü nā-kes ü dūn oldı erbāb-ı düvel şimdi
Ne bir luṭf u 'aṭā ıssı ne bir ehl-i kerem vardur

Zer-i ḥāliş ider ḥāk-i siyāhı bir işāretle
Gedā şeklinde nice server-i 'ālī-himem vardur

Yitürdüñse Ḥiṣālī 'aḳl u hūşı her ziyān bir fenn
Ne ḡam yersün biḥamdillāh elūñde cām-ı Cem vardur

174

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Kākülin ejder iden mu' cize-i Mūsādur

Sīm-sā' idleri 'aynıla yed-i beyzādur

Gül-i gülzār-ı 'izārına viren neşv ü nemā

Dilberüñ ebr-i bahāri haṭ-ı 'anber-sādur

Kāsesin Leyli şıdıqça n'ola haṭ eylese Kays

Şürefā cevr ü cefā ma' nide istignādur

'Aşq-ı hūbān dil ü cān kişverine itdi ğulüvv

Aldılar şabr u qarārüm bir 'aceb yaġmādur

Ey Hişālī bugünüñ irtesi var aldanma

'Āşığı hasta iden derd (ü)¹⁸ ğam-ı ferdādur

175

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Benüm bu şūḥ u şengül şive-kār-ı lāle-ġünüm var

33b

Anuñçün sinede lāle-şıfat dāġ-ı derūnum var

N'ola Mecnūn gibi geşt eylesem vādī vü şahrāyı

Yitürdüm 'aqlum ey Leylī-şıfat ğāyet cünūnum var

¹⁸ Metinde yoktur.

Müşevveş kıldı ahvālum hevā-yı kākül ü zülfüñ
Ne bir laḥza qarāra çāre ne şabr u sükūnum var

Nitekim Ka‘ beye encümle varur sa‘ y iden ḥuccāc
Benümde kūy-ı yāra eşküm-āsā reh-nümūnum var

Ḥiṣālī behcet ü ḥüsn ü melāḥatda nazīri yoḡ
Benüm bir zülfi lām ü la‘ li mīm ü ḡaşı nūnum var

176

Mef ū lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Sākī bahār iriṣdi yine gül zamānıdur

Hengām-ı ‘ıyş u devr-i ḡadeḡ mül zamānıdur

Gül mevsimi iriṣdi yüzi güldi ‘ālemüñ

Ġonca-şıfat ḡarılma açıl gül zamānıdur

Gelsün piyāle gerdişe devr-i felek-miṣāl

İtsün şürāḡi bezmde ḡulḡul zamānıdur

Cüş u ḡurūşa geldügi demdür hezār-ı bāḡ

Uysun fiḡān u nāleme ḡulḡul zamānıdur

Mihr ü vefāya bā‘ iṣ ü bādī-i vaşl olur

Şabr idelüm cefāya taḡammül zamānıdur

Hengām-ı ʿıyş u ʿışret irişdi Hışāliyā
Zevk u şafā demi vü gül ü mül zamānidur

177

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Gülşen-i hüşn ü melāhatda ʿızāruñ gül yeter
Bülbül-āsā ʿāşıkuñ kan ağlasun sen gül yeter

Bāğbān beyhūde zaḥmet çekmesün ey serv-i nāz
Kākül ü zülf-i perişānuñ baña sünbül yeter

Gülşen-i küyuñda ey gonca-dehān ü gül-ʿızār
Cān u dil murgı fiğān u nālede bülbül yeter

Bezm-i ğamda laʿ l-i mey-günuñ ğamıyla sākıyā
Āh u feryādum şürāḥi itdügi kılkül yeter

Ey Hışālī bāde vü gülşen bize lāzım degül
Laʿ l-i mey-günı o şūḥ u şengülñ gül mül yeter

178

Mef ü lü Fā i lā tū Me fā ī lü Fā i lün

Düşnām-ı telḥ-i laʿ lini dilber şeker şanur
ʿAyb itmeñüz ki cevr ü cefāyı hüner şanur

34a

Hür u melek mi bilmem ol âfet yahûd perî
Bâdî nazarda seyr iden ammâ beşer şanur

Meyhâne gibi olmaz iken cây-ı dil-güşâ
Her bî-mezâk bilmez anı hâlî yer şanur

Cân u cihâna bûs-ı lebûñ râygân iken
Sûd itdügini h^Vâce-i dünyâ zarar şanur

Çeşm-i nigâra öykinür imiş Hişâliyâ
Nergis çemende kendüsin ehl-i nazar şanur

179

Mef ü lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ü lün

‘Uşşâka cefâ eyledüğüñ mihr ü vefâdur
Ağyâra vefâ eyledüğüñ cevri ü cefâdur

Eglencedür ‘aşıklara endişe-i tırrañ
Zülf-i siyehüñ fikri velî özge belâdur

İns ü melek ü hür u perîde bedelüñ yok
Bu hüsn ü melâhat saña Mevlâdan ‘aţâdur

Ol şuh-ı cefâ-pişenüñ ‘uşşâka cefâsı
Şanma geh ü bigâh ola her şubh u mesâdur

Deryā-yı hüsündür ruḥ-ı cānāne Ḥiṣālī
Ol kākül-i pür-piç ise girdāb-ı ‘anādur

180

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

‘İzāruñ hüsñile berk-i gül-i gülzār-ı cennetdür
Nihāl-i kāmētüñ bir tāze şāḥ-ı bāğ-ı behcetdür

Şaçuñla ḥāl ü zülf ü kākül ü turrañ birer fitne
Kıyām-ı kadd-i mevzūnuñ ise rüz-ı kıyāmetdür

Cefā taşıyla ma‘mūr itdügi Bānī’-i iḥsānuñ
Bu vīrāne gönül mülkin şehā maḥz-ı vilāyetdür

Gedā-yı kūyına ol şāhuñ ey dil eyleme taḳlīd
Bu evzā‘ uñ götürmez saltanat ‘arzı sefāḥatdür

Ḥiṣālī cām-ı ‘aşkı nüş idüp mest olmadan maḳşūd
Ġam u endīşe-i dehr-i denīden istirāḥatdur

181

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Şāni‘ uñ şun‘ı ile oldı yine faşl-ı bahār
Naḳş-perdāz-ı çemen çehre-güşa-yı ezhār

34b

Nevbahār irdi diyü eyledi murğāna nidā
Ser-i eşçāra çıķup tūti-i şirīn-güftār

Lāle vü gül açılup güldi yine rūy-ı zemīn
Döndi bāğ-ı İreme ferş-i harīm-i gülzār

Müşķ ü ‘anber koķusu tıtdı dimāğ-i dehri
Gūyiyā koḅdı çemen şahınına Hıvāce ‘Aḫḫār

İricek tāze hayāta yine emvāt-ı nebāt
Münkir-i haşr olanuñ cümlesi itdi iķrār

Ey Hişālī göricek gülşenüñ ‘Adn olduğımı
Kaldurup açdı elin hamd-ı Hıdāvende çenār

182

Me fā ī lün Me fā ī lün Fe ū lün

Kaçan şirīn-dehenler dād iderler

Nice Hıusrevleri Ferhād iderler

Güler yüz gösterüp güldükçe güller

Hezārān nāle vü feryād iderler

Cefā vü cevri hıubān eyledükçe

Maḫabbet mülkini ābād iderler

Ümîd-i vaşl ile ‘uşşâk-ı zârı
Belâ vü guşşadan âzâd iderler

Güzeller hüsni ü ân ile Hîşâlî
Cihânı hükmüne münkâd iderler

183

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Çara destârı şarınmış başına ‘abâsı var
Kâkül ü zülf-i siyâh-ı dilberüñ bir yası var

Şâh-ı iklîm-i melâhat ol âfet-i hüsni
Zîr-i destinde nice yüz biñ begi pâşası var

Mâh-ı nev bir hançer-i zerrîn-ğılâf u tîğıdur
Atlas-ı çarh-ı felekden hil‘ at-i dîbâsı var

Pâdişâh-ı vaqt olup ‘ömri şafâyile geçer
Her kimüñ bir dilber-i mümtâz u müsteşnâsı var

Ol ruhu berk-i gül-i şad-berküñ ‘âlemde bugün
Ey Hîşâlî nice yüz biñ ‘âşık-ı şeydâsı var

(Harfî'z-Za)

184

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Gerçi hicrũñle nice derd ü meşakķat çekerüz

35a

Şanma ey şũĥ-ı cefā-pişe nedāmet çekerüz

Bez̄l olurken yoluña naķd-i dil ü nuķre-i eşk

Ĥarem-i vuşlatuña girmede 'usret çekerüz

Vuşlatuñ ķanda şafā-yı leb-i la' lüñ ķanda

Ey cefā-cũ yüzüñi görmege ĥasret çekerüz

Cāndan ümmīd iderüz bũse-i la' lüñ amā

Ĥorķaruz kim güzelüm yoķ yere zaĥmet çekerüz

Nātüvān itmiş iken yara bere a' zāmuz

Dīn ü devlet uğurına yine ġayret çekerüz

Ĥalb-i maĥzūnumuzı şāyed açar zevķ-ı vişāl

Nice demdür ki Ĥişālī ġam-ı firķat çekerüz

185

Fā i lâ tün Fā i lâ tün Fā i lâ tün Fā i lün

Meygede şadı olursa tañ mı sākī yerümüz

Bāde-i gül-gün ile irşād idüpdür pīrümüz

Hum dibin mesken idüp elden qomazduq ayağı
Qahvehane gūşesi olmasa dāmen-gīrūmūz

Şol qadar merd-i kemān-dār u qavī-şastuz dilā
Kim ten-i a' dāyı gözler yere düşmez tīrūmūz

Nūh-sipihrūñ qarhı qalkānı taħammūl idemez
Göklere pertāb idicek nāle-i şeb-gīrūmūz

Ey Hīşālī degme bir dīvāneye lāyīq degül
Düzmiş ' aşq-ı aħkeri taħşīş idüp zencīrūmūz

186

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Gerçi naqd-i dil ü cān olduğın inkār idemez
Ol cefā-pīşe velī vuşlatın iqrār idemez

Beslesek tūti-i gūyāyı eger sūkker ile
Çāre yoq sencileyin lezzet-i güftār idemez

Yürisün sencileyin serv-i sehī gülşende
Her dem ey kebg-i derī nāz ile reftār idemez

Çāre la' lūnden olur yoqsa taḃībā şaḃma
Şerbet-i hīkmet ile derdüme tīmār idemez

Ey tabīb-i dil ü cān ‘āşık-ı dil-ḥastalaruñ
Çāre yok derd-i derūnın saña izhār idemez

Şā‘ir olmuş dil-i bîçāre Ḥiṣālī tūtalum
Yāra aḥvālını eş‘ārile iş‘ār idemez

187

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Virdi ḡabrāya yine ziyet ü zīver nevrūz 35b

Oldı ḥazrāda meger Ḥızr ile hem-ser nevrūz

Rüstemi cāmelere koydı kamu eş‘ārı

Virdi ezhāra birer tāk-ı mücevher nevrūz

Oldı Belķis ü Süleymān çemen-i bülbül ü gül

Götürür bād-ı şabā taḥtını rehber nevrūz

El virüp devlet iki ḥüvācegidür gülşende

Ķıldı hemyān-ı gül ü ḡoncayı pür-zer nevrūz

Ey Ḥiṣālī o şeh-i ḥüsne Ḥudādan dilerin

Ḥızr-ı ‘İsī-dem ola yāver ü çāker nevrūz

188

Mef ũ lü Fā i lā tū Me fā ĩ lü Fā i lün

Hākister itdi āteş-i miñnet vücūdumuz
Yeridür ağsa göklere dūd-ı kebūdumuz

Çeng ü rübābı neyleyelüm sāz u sözden
Bezm-i belāda nāle vü āh oldı ‘ūdumuz

Yokdur belā vü ğuşşa vü derdüñ nihāyeti
Serħadd-i ğamda belli degüldür ħudūdumuz

Şarf eyledükçe naķd-i dil ü cānı yolına
Bāzār-ı ‘aşķ-ı yārda hicr oldı sūdumuz

Minnet Cenāb-ı Ĥaķķa Ĥişālī hezār bār
Bī-vāşıta müşāhede itdük şühūdumuz

189

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün
Biz senüñ devletüñi devlet-i sermed bilirüz
İşigüñ ķulluğın ‘uşşāķa der-āmed bilirüz

Serverā rüz u nümāda seni “*min ‘indillah*”¹⁹

Dem-be-dem düşmen-i dīn üzre mü ’ebbed bilirüz

¹⁹ Küfre sapanlar: “Sen gönderilmiş bir elçi değilsin.” Diyorlar. De ki: “Benimle sizin aranızda tanık olarak [Allah, bir de yanında] kitap bilgisi bulunanlar yeter.” (Ra’d, 13/43)

Cân u dilden heves-i kâkül ü zülf-i siyehüñ
Şanma kim zâyil olup gide mü‘ eyyed bilirüz

Cennet-i küyuña ‘ aşık irişür āhir-kâr
Düzağ-ı hicrde ağıyârı muḥalled bilirüz

Kâkül ü zülfi hevâsını o Leylî-şıfatuñ
Kays u Vâmık degülüz ‘ ömr-i ser-âmed bilirüz

Dilberüñ muşḥaf-ı ḥüsniinde Ḥişâlî ḥâlin
Noқта vü ḥaṭṭını i‘ râb u ḳaşın med bilirüz

190

Mef ü lü Fâ i lâ tü Me fâ ĩ lü Fâ i lün

Düşdük hevâ-yı kâkülüñe bî-nevâlaruz 36a

Bâd-ı şabâ gibi nice ehl-i hevâlaruz

Biz bilmezüz cihânda nedür miḥnet ü elem

Devr-i lebüñde mest olup ehl-i şafâlaruz

Bîgâne şanma la‘ lüñe rûḥ-ı revânumuz

Ervâḥ ‘ âleminde daḥı âşinâlaruz

‘ Anḳâ-ṭabî‘ atuz ne ḳadar kim gedâ isek

Ḳâf-ı ḳanâ‘ at içre birer pâdişâlaruz

Aldanmazuz Hîşâli cihân ‘ izz ü câhına
‘ Ālemde bir maḥabbete ḳalmıř gedālaruz

191

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Biz ki serḥadde nice derd ü meřakḳat çekerüz
Dīn ü devlet yolına cānile ğayret çekerüz

Ola mañşür u mużaffer diyü cünd-i İslām
Hün-ı a‘ dāyı döküp rāyet-i nuşret çekerüz

Derd-i hicrūñle gehi ḳan içerüz nāfe-řıfat
Yād-ı la‘ lūñle gehi sāğar-ı ‘ iřret çekerüz

Çünkü ol şüh-ı cefā-pişeye māyil olduğ
Bu cefā vü sitemi biz nice müddet çekerüz

Yine ol şāhid-i bāzāra ğoñül virmekile
Ey Hîşālī bilirüz řoñra nedāmet çekerüz

192

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Düşen deryā-yı hicrāna viřālūñ ḳarasın görmez
Görüp kendin ol āfet ‘ āřığ-ı bīçāresin görmez

Mariż-i derd-i hicrānuñ devāsi ŧiŧe çekmekdür
Dil-i ħasta niçün pīr-i muğāndan çāresin görmez

El urmaz nabzuma ol cān ŧabībi ħāṭırum ŧormaz
Ne çāre neyleyem bilmem derūnum yarasın görmez

‘ Aceb mı ŧālī‘ ü baḫtı açılmazsa dil-i zāruñ
O māhuñ nice gün olur güneŧ ruḫsāresin görmez

Nice ŧoğsun meh ü mihr-i viŧāli burc-ı firḫatden
Ḫiŧālī nice ay u gün olur meh-pāresin görmez

193

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Biz ki tāb-ı teb-i hicrūñle ḫarāret çekerüz 36b
Gün gibi mihr-i ruḫuñ görmege ḫasret çekerüz

Bir gice ḫal yete līmān-ı bedende Ḫıẓr ol
Düşmişüz baḫr-i ğama fülk-i felāket çekerüz

Bāde-i mihr ü maḫabbet bizi mest eyleyeli
Sāḫiyā cām-ı Cemi çekmede ‘ usret çekerüz

Yine bir ŧūḫ-ı cefā-piŧeye üftāde olup
Nice mäh u nice sāl oldu ki ğurbet çekerüz

Yazılıp haţţ-ı ruĥuñ bozdı berāt-ı ĥüsnüñ
Nāme-i behcetüñe kayd-ı ferāġat çekerüz

Himmet-i ŧab^ç -ı Ĥiŧāliden idüp istimdād
Defter-i nazmımıza saţr-ı belāġat çekerüz

194

Mef ũ lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Baĥr-i cihānda ŧaţre degülken vücūdumuz
Ĥikmet nedür ki ŧaţreden artuĥ ĥasūdumuz

Aĥar iki gözümden iki baĥr-i bī-girān
Baĥr-i muĥiti ŧaţreye ŧaymaz dü-rūdumuz

Ĥāđı vü müfti ŧāhidi ĥükm eyledi bize
Güş eyleyince ey dil-i ŧeydā ŧühūdumuz

Derd-i firāĥ-ı yār ile bīmār u zār iken
ŧiĥhat iriŧdi buldı ifāĥat vücūdumuz

Minnet Cenāb-ı Ĥazret-i Ĥaĥĥa Ĥiŧāli kim
İrdük murāda geçdi ŧabüle dü-rūdumuz

195

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Ulu deryâyuz ‘aceb var nice yüz biñ dilümüz

Peyk ü gavvâş-ı me‘ânî bulamaz sâhilümüz

Ûil ü kâli kıoyalum var ise bir hâl ehli

Yoksa kâl ehli olanlar bilemezler dilümüz

Ûalibüz ‘ilm-i ledün mâlıñı bir kâmla kim

Ûâdı vü müfti bizüm hâll idemez müşkilümüz

Ûays u Ferhâda n’ola ‘arz-ı cünün eyler isek

Özge divânedür ey Leyli-şıfat ‘âkilümüz

Ey Hişâlî ne bilür hâlümüzüzi zâhid-i huşk

‘Âşıkuz ‘aşk ile âğıştadır âb u gîlümüz

196

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

‘İyş u ‘işret idicek derd ü belâ nüş eylerüz

37a

Göñlümüz câm-ı gamuñla mest-i bî-hüş eylerüz

Zehr-i hicrûñ eyledükçe kalb-i bîmâra eşer

Şerbet-i la‘l-i lebûñle sâkiyâ hoş eylerüz

Leblerüñ hatt-ı ğubârıyla dil-i mestāneyi
Vâkıf-ı esrâr idüp hayrân u medhüş eylerüz

Her fûrû-dâş eyledükçe nâle vü feryâd ile
Diñdirüp ney şıķluğın meclisde hāmüş eylerüz

Şarşar-ı âhile seyl-i eşkümüz tūfân idüp
Ey Hışâlî dem-be-dem deryâ gibi cüş eylerüz

197

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Cünd-i sermâyı şıdı gönderüp ‘ asker nevrüz
Gülşen iķlîmini feth itdi ser-â-ser nevrüz

‘ Anteri cāme-i hazrâya koyup eşçarı
Virdi ezhâra birer tâc-ı mücevher nevrüz

Ķanını dökmege ğabrâya ‘ adüvv-i dîñüñ
Sūsenüñ taķdı miyân-bendine hañçer nevrüz

Gülşen-i hūsn ü cemâlüñ görüp ey ğonca-dehen
Seyr için ebrden açdı nice manzar nevrüz

Hicr-i yâr ile Hışâlî nice biçârelerüñ
Eyledi rüz u şebin yine berâber nevrüz

198

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

‘Azîzüm kaçır-ı gerdün çâh-ı miñnetdür baña sensüz
Cihân zindân-ı ğamdur ey şeh-i Yūsuf-liķā sensüz

Dem-â-dem zehr-i hicrũñ telğ-kām eyler dil-i zârı
Degüldür tatlu cānum dahı Şîrîn Hüsrevâ sensüz

Göñül iñler gözüm ağlar revân idüp yaşın her su
Dem-â-dem eksik olmaz çeşm-i terle mâcerâ sensüz

Hâyâlũñdür şafâ-yı kalb-i mañzûna sebeb yoķsa
Ecelsiz öldürürdi derd-i hicrũñ dilberâ sensüz

Hişâlîye hücüm eyler belâ gencinde şubħ u şām
Belâ vü miñnet ü derd ü ğam ü renc ü ‘anâ sensüz

199

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Ṭalib-i ehl-i dilüz mâlik-i güftâruz biz
Ehl-i nazmuñ kulıyuz şâh-ı cihân-dâruz biz

37b

‘Arif-i mülk-i hüner fâris-i meydân-ı suħan
Ma‘rifetde dür-i meknün gibi hem-vâruz biz

Şadef-i ma' rifetüñ güher-i zî-kıymetiyüz
Efser-i şâha münâsib dūr-i şehvâruz biz

Bilmezüz ' aşk-ı mecâzî hâkîkatda nedür
Mâyilüz seyr-i ruha ' âşık-ı dîdâruz biz

Ey Hîşâlî gözi açıklar idelden nazarı
Göz açup şubha dek encüm gibi bîdâruz biz

200

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Yalıñız çıkmaz dirîgâ seyre yâr ağıyarsuz
Güyyâ bir göncadur kopmaz yerinden hârsuz

Devlet-i dünyâ ile lâzım degül bize hayât
' Âşıkuz biz neyelerüz cân u cihânı yârsuz

' Âşık-ı dîdâr u müştâk-ı cemâl-i yâr olup
Hâtırüm bulmaz teselli dilber ü dîdârsuz

Nuş u pend itdükçe rüsvâ oldı şürîde-göñül
' Irzı yok nâmûsı yok bir ' ârsuzdur ' ârsuz

Beñzemez âyîne-i ' âlem-nümâ ruhsârûña
Öykinimez la' lüñe tûtî şeker güftârsuz

Ey Hîşâlî seyr-i gülşenden ne hâşıl ‘âşıkâ
Ol ser-âmed kıadd ile ol serv-i hoş-reftârsuz

201

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Çemen a‘yânın idüp luţfına mazhar nevrüz
Hil‘at-i fâhire geydürdi ser-â-ser nevrüz

Şahn-ı gülşende çenârũñ eline virdi ‘alem
Geydürüp nergise şâhâne zer-efser nevrüz

Düşına aldı benefşe teberin peyk mişâl
Süsenũñ taqdı kemer-bendine hançer nevrüz

Gevher-i jâle ile lâle degül gülşende
‘İyş için aldı ele câm-ı mücevher nevrüz

Feth için kişver-i gülzârı şeh-i sermâdan
Yılda bir kerre Hîşâlî sefer eyler nevrüz

202

Mef ũ lü Fâ ilâ tü Me fâ ĩ lü Fâ i lün

Faqr u fenâ ile bizi şanma gedâlaruz
Bendeñ olalı mülk-i ğama pâdişâlaruz

38a

Düşsek ‘aceb mi gūşe-i meyḥāneye müdām
Pīr-i muḡāna bī‘at idüp bī-riyālaruz

Düşdi hevāyī gön̄lümüz ol zūlf ü kāküle
Dil şafḥasına meşḳ-ı cününı ḳaralaruz

Düşsek hevā-yı kākül ü zūlf-i nigārla
Māçin ü Çin ü deşt-i Hıṭāya ḥaṭālaruz

Vaşf-ı lebinde ol şeh-i ḥüsünüñ Ḥişāliyā
Erbāb-ı dilde şā‘ir-i şirīn-edālaruz

203

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Rızḳ için ḡam yemezüz bende-i Mevlāyuz biz
Vāḳıf-ı nükte-i “*el-leyletü ḥublā*”²⁰ yüz biz

Şaymazuz ḳaṭreye Ceyḥūn u Fırāt u Nīli
Nice yüz biñ dilümüz var ulu deryāyuz biz

Bizi Mecnūn gibi ey Leyli-şıfat zānn itme
‘Aḳlı selb eylemişüz ‘āşıḳ-ı şeydāyuz biz

Ka‘be-i kūyuñı bir demde ziyāret iderüz
Şātıruz.....²¹

---

²⁰ Gece gebedir.

Ḳays u Ferhāda cünün ‘ilmīni ta‘līm iderüz
Bīsütün içre Ḥiṣālī yine tenhāyuz biz

204

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Baña mātem-serādur dār-ı dünyā dā’imā sensüz
Gözüm gönlüm açılmaz bāde içsem sāḳiyā sensüz

‘Aceb mi tīre olsa rüz-ı rüşen şeb gibi her-bār
Görünmez çeşmüme şems ü kamer ey meh-liḳā sensüz

Dem-i vaşluñ ḥayātumdur ğam-ı hicrūñ memātumdur
Ne dirlik ey ṭabīb ḥasta-i cān u dil baña sensüz

Başumdan sāye-i serv-i ḳadūñ ayırmasun Mevlā
Şehā zıll-ı Ḥudāsın itmesün dehri Ḥudā sensüz

Ḥiṣālī derd-mende şerbet-i la‘lūñ dirġ itme
Ṭabībā künc-i miḥnetdür aña dārü ’ş-şifā sensüz

205

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Şāh-ı erbāb-ı dilüz Ḥusrev-i vālāyuz biz 38b
Ehl-i nazm içre bugün memleket-ārāyuz biz

²¹ Dize eksiktir.

Neyyir-i a' zamıyuz şarem-i řarř-ı hñnerñ
Gñn gibi fa'zı ü ma' arifle hüveydāyuz biz

La' lññ ey ' İsi- nefes cānile ta' rıf iderñz
Nařm-ı cān-bařř ile gñyā ki Mesīřāyuz biz

Řand-i la' l-i lebüñi şun bize ey şonca-dehen
Ğayre beşzetme bizi řñti-i gñyāyuz biz

Ser-fürñ itmezñz ednāya degñl a' lāya
Řāf-ı ' aşş içe Hiřālī ' aceb ' Anřāyuz biz

206

Me fā ĩlñn Fe i lā tñn Me fā ĩ lñn Fe i lñn

Çalındı şarem-i řarř-ı felekde nevbetñmñz
Yeridür ' ālemi ' aşşile şutsa řöhretñmñz

Nihāl-i řāmet-i bālāñadur naşar şimdi
Bñlend-i mertebe olsa ' aceb mi himmetñmñz

O řñññ itdügi bār-ı cefā vñ cevrenden
Cisimde çalmadı řāřat bñkildi řāmetñmñz

şu deñlü zār u zebñn itdi derd-i hicrāññ
Ki nařř u řñret-i dñvāra döndi řñretñmñz

O ŧŧh u ŧengŧli tenhā dŧŧŧrdŧk ey dil-i zār
Maķām-ı vaħdete irdi ŧoñ ucu keŧretŧmŧz

‘ Aceb mi gŧn gibi mihr-i ‘ izārın ‘ arz itse
Bilŧr o mäh-ı melek-ħŧ Hıŧālĭ ħaŧletŧmŧz

207

Me fā ĩ lŧn Me fā ĩ lŧn Me fā ĩ lŧn Me fā ĩ lŧn

Baña dirlik ne mŧmkin idi ey rŧħ-ı revān sensŧz
ŧmĭd-i bŧs-ı la‘ lŧñ olmasa cismŧmde cān sensŧz

Senŧñledŧr ħayātı cismŧñ ey rŧħ-ı revān yoķsa
Gözŧme tār u baŧa teng olur dār-ı cihān sensŧz

N’ola dŧr u dirāz efkāra dŧŧsem yād-ı la‘ lŧñle
Hevā-yı kākŧlŧñdŧr baña ‘ ŧmr-i cāvidān sensŧz

Açılmıŧ kırmızı ķatmer gŧl-i bĭ-ħāruñ ‘ aynĭdŧr
Ne deñlŧ ŧĭnede var ise dāg-ı ħŧn-feŧān sensŧz

Ĥarām olsun Hıŧālĭ nŧŧ iderse bāde-i gŧl-gŧn
Aña zindān-ı ħamdur ħāne-i pĭr-i muħān sensŧz

208

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Ayağ ayağ varalum meclis-i rindāna biraz

39a

Şāyed el vire bize sāğar u peymāne biraz

Nice bir derbeder olup gezelüm beyhūde

Olalum mu' tekif-i gūşe-i meyhāne biraz

Dilberi būs u kenāra çekelüm gülşende

Kerr ü fer ' arz idelüm zümre-i iḥvāna biraz

Ṭutabilek yükümüz bāri içüp bir iki cām

Devr-i la' lūnde olup gül gibi mestāne biraz

Bāde-i ' aşkı Ḥiṣālī iricek devr-i Ceme

İçdi Ferhādile Mecnūn ḳodı yārāna biraz

209

Mef ū lū Fā ilā tū Me fā ī lū Fā i lün

Bāzār-ı ' aşk-ı yārda ğam oldı sūdumuz

Ṭañ mı ağarsa göklere dūd-ı kebūdumuz

Kūy-ı vişāl-i dilbere ümmīd-vār iken

Serḥadd-i ğamda irdi firāḳa ḥudūdumuz

Zühre düşürdi çengin elinden figânile
Bezm-i belâda güş idüp ey dil sürûdumuz

Kıble-nümâ gibi gözüm ol cânibe döner
Yârûñ işigi Ka‘ besinedür sücûdumuz

Yandurdi yakdı aḥker-i süzân-ı nâr-ı ‘aşk
Ṭaḥ mî Ḥiṣâli göklere ağarsa dūdumuz

210

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Gülşene virdi yine ziynet ü ziver nevrüz
Eyleyüp şâh-ı güli luṭfına maḫhar nevrüz

Virdi ‘İsî-şifat emvât-ı nebâtâta ḫayât
Ḥıẓr irüp oldı yine rûḥ-ı muşavver nevrüz

Çemen a‘ yânına geydürdi yeşil dîbâlar
Oldı ḫazrâda meger Ḥıẓr ile hem-ser nevrüz

Leblerüñ âb-ı ḫayâtına irem diyü müdâm
Geşt ider ‘âlemi mânend-i Sikender nevrüz

Ey Ḥiṣâlî o şeh-i ḫüsn ide devletde ḫarâr
Nitekim geşt ider âfâkı ser-â-ser nevrüz

211

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

‘ Āşık-ı duhter-i rez t̄alib-i şahbâyuz biz 39b

Mâyil-i şöhet-i cām-ı mey-i hamrâyuz biz

Ġill u ğış s̄ine-i bî-kînde yok zerre kadar

Şâf u pāk-âyineyüz sâde vü yektâyuz biz

İttihād eyledük ol şüh ile güyâ ki hemân

‘ Aşk u hüsniye dilâ Vâmık u ‘ Azrâyuz biz

Ķüt için ğam yemez “*er-rızku ‘alâ’llahi*”²² dirüz

‘ Ārif-i nükte-i “*el-leyletü hublâ*”²³ biz

Ey Hişâlî ne kadar mücrim isek luftından

Umaruz mağfîretin bende-i Mevlâyuz biz

212

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Ne deñlü girye kılsam eşk-i çeşmüm raħm idüp silmez

Ĥadeng-i âh ü nâle ol cefâ-cûya eşer kılmaz

---

²² Rızık Allah’tandır.

²³ Gece gebedir.

Ey tabīb-i dil ü cān ḥasta-i derd-i ‘aşkuz
Kūyuñuñ dār-ı şifāsın bilirüz menzilümüz

Ey Ḥiṣālī o perī-çehre nigārı görelī
Gıtdī elden götiri şabr u qarār u bilümüz

214 ·

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Cünd-i sermāya yapup sedd-i Sikender nevrüz 40a

Oldı devletle çemen taḥtına dāver nevrüz

Şāh-ı gül çıkdı çemen şahnına istiḳbāle

Gülşen iklīmını kılduḳda müsahḥar nevrüz

Peyk idüp şāh-ı güle virdi benefşeye teber

Şāhid-i nergise geydürdi zer-efser nevrüz

Güllere qarşu debistān-ı gülistān içre

Gülşen-i rāz oḳıdur bülbüle ezber nevrüz

Ey Ḥiṣālī görünen lāle degül gülşende

‘Iyş ider almış ele gül gibi sāgar nevrüz

215

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

İşin altun eylese tañ mı dil-i nā-kāmumuz

Sīm-keşdür şun' ıla ol yār-ı sīm-endāmumuz

İd-i vaşlın haṭṭına ta' lîk ider ol bî-vefā

Bir muvaḳḳat manşıba döndi bizüm bayrāmumuz

Nām-ı nāmîsi ikidür biri mihr ü biri māh

Rūz u şeb yanar çerāğıdur sipihriñ cāmumuz

Şānuña lāyîk mı bî-nām ü nişān itmek bizi

Ḥamdülillah defter-i ' aşkuñda vardur nāmumuz

Ḥamdülillah şāh-ı ' aşkuñ devletinde gün gibi

Ey Hişālî zevk ile geçmekdedür eyyāmumuz

216

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Bezm-i ğamda nice bir sāğar-ı firḳat çekerüz

Künc-i ğurbetde nice bir ğam u miñnet çekerüz

Ola manşūr u muzaffer diyü serḥadda ğuzāt

Düşmen-i dīne müdām ' asker-i nuşret çekerüz

Derd-i hicrũñle gehi mu‘ tekif-i miħnet olup
Vaşluñ ümmĩdine nice nice ħalvet çekerüz

Nice ay u gün olur ‘ arz-ı ‘ izār itmezsın
Pertev-i mihr-i ruħuñ görmege ħasret çekerüz

Dāmen-i pākına ol servũñ irişmez elümüz
Ey Ĥişālĩ nice demdür ki meşakķat çekerüz

217

Fe i lā tũn Fe i lā tũn Fe i lā tũn Fe i lũn

Ĥamdũlillah ħalef-i Ādem ü Ĥavvāyuz biz
Mażħar-ı ‘ ātıfet-i “*alleme'l-esmā*”²⁴ yuz biz

40b

Şāf u pāk-āyineyüz jeng-i kederden ħālĩ
Nāzıruz rũyuña mir ‘āt-ı mücellāyuz biz

Baħr-i ma‘ nāda şınāverlik idersek tañ mı
Şüretā kaţreyüz ammā ulu deryāyuz biz

Şöhret-i kāzibe-i dehr-i denĩden geçdük
Ėıll u Ėışdan yoķ eşer sāde vü yektāyuz biz

Nāmumuz kimse Ĥişālĩ n’ola bilmezse bizim
Beyt-i nazm içre ‘ aceb gizlü mu‘ ammāyuz biz

²⁴ Ve Ādem’e [isimlerin tümünü öğretti.] Sonra onları meleklere sunarak şöyle buyurdu: “Hadı, haber verin bana şunların isimlerini, eğer doğru sözlüler iseniz.” (Bakara, 2/31)

(Harfũ's-Sin)

218

Fe i lâ tũn Fe i lâ tũn Fe i lâ tũn Fe i lũn

Ṭıfl-ı dıl itse n'ola zũlf ü zenaḥdāna heves

Kim ider ehl-i hevā ṭũp ile çevgāna heves

Var iken Ka'be-i kũyuñla cinān-ı rũyuñ

‘Aḳlı yoḳdur kim ider ravza-i Rıdvāna heves

Yād idũp derd-i firāḳuñla ḡam-ı hicrānuñ

Dil-i bĩçāre ider nāle vũ efgāna heves

Ey ṭabīb-i dıl ü cān derdũñe cānlar virũrũz

Nice ‘āşıḳdur o kim eyleye dermāna heves

Ḡonca vũ gül baña yāruñ leb ü ruḥsārı yeter

Ey Ḥiṣālĩ idemem seyr-i gũlistāna heves

(Harfũ'ş-Şin)

219

Me fā ĩ lũn Me fā ĩ lũn Me fā ĩ lũn Me fā ĩ lũn

‘İzāruñ gül gül itmiş ruḥlaruñ cām-ı şarāb açmış

Gözũnden perdeyi ref' eylemiş yũzden ḥicāb açmış

Yüzüñ muşhaf haţuñ i' rāb ü ħālūñ noķtadur yer yer
Gözüñ bimār olup şıĥat için gūyā kitāb açmış

Şabā zūlf-i perīşānuñ perīşān-rūzgār itmiş
Şanasın ayla günden yed-i kudret-i seĥāb açmış

İzāruñ seyrine müştāk olan diller niyāz itmiş
Şabā zūlfüñ perīşān eyleyüp yüzden niķāb açmış

Ĥişālī mihr-i rūy-ı yār lem' a şalmış āfāķa
Şanasın kā 'inātı rūşen idüp āfitāb açmış

220

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Ālemüñ zevķı dilā ĥüzn ü melālince imiş
Belki derd-i ġamınuñ her demi sālince imiş

41a

Şanma bir dem göre rāĥat yüzün ehl-i dünyā
Çekdüġi ġuşşa vü ġam māl u menālince imiş

Nīk ü bed her ne idersek sañadur 'āyidesi
Herkesüñ ecr ü mükāfātı fa'ālince imiş

Yāruñ 'uşşāķa cefāsı ķadar olur luţfi
Derd-i hicri nitekim zevķ-ı vişālince imiş

Mey ü maḥbūba Ḥiṣālī n'ola meyl itse müdām
Şan'atı her kişinüñ yine ḥiṣālince imiş

221

Mef ū lü Fā ilā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Ol şūḥ-ı bī-vefā ne 'aceb dil-sitān imiş
Aşüb-ı dehr ü fitne-i devr-i zamānımış

Her ḥasta-ḥāle merhem-i vaşlı 'ilāc ider
Yaralara şarılmalu bir yār-i cānımış

İrdi meşām-ı cāna maḥabbet қоḥuları
Zülfi o şūḥ u şengülüñ 'anber-feşānımış

Ḥalvet-sarāy-ı ḥāşına da'vet idüp bizi
Şundi şarāb-ı la' l-i lebin bī-zebānımış

Yāruñ hevā-yı kākül ü zülfi Ḥiṣāliyā
Қayd-ı ḥayāt u şıḥḥat-ı ḥūr-ı cinānımış

222

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Bāde-i gül-günüñ 'ālemde bir adı varımış
Cām-ı Cem didükleri la' l-i leb-i dildārimış

Sâgar-ı mihr ü maḥabbet bilmez idüm sâkiyâ

Bâğ-ı cennetde açılmış bir gül-i bî-ḥârimiş

Her ḥabâbı eşkümüñ bir dîdedür ruḥsâruña

Mâcerâsı bu imiş kim ‘âşık-ı dîdârimiş

Bîm-i firḳat çekmeden ümmîd-i vuşlat itmeden

İki ‘âlemde murâdı ‘âşıkıñ bir yârimiş

‘Aşkı ben âsân şanurdum düşmeyince firḳate

Ey Ḥişâlî şimdi bildüm ḥayli müşkil-kârimiş

223

Mef ü lü Fâ î lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

Bilmezdüm o mehi ki meger mihrîbânîmiş

41b

Bir tatlu dilli Ḥusrev-i şîrîn-zebânîmiş

Cânlar bağışlar ‘âşık-ı müştâka lebleri

Şüretde cism ü ma‘nîde rûḥ-ı revânîmiş

Mûy-ı miyân u ḡonca-leb ü gül-‘izârle

Ḥübân içinde bellüce bir nev-cevânîmiş

Geldi yetişdi mîveye naḥl-i berâveri

Şeftalü-yı ‘izâr ü lebi râygânîmiş

Kaşı berât-ı hüsnine tuğrâ-yı salţanat
Hâl-i ‘ izârı saçma birer zer-nişânımış

Cân-baĥş ider Ĥiřâli leb-i dilber ‘ İsi-vâr
Hızra irişmiş anuñile hem-zebânımış

224

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Kâmilüñ ‘ izzeti ‘ âlemde kemâlince imiş

Nitekim ĥVâcelerüñ miĥneti mâlınca imiş

Yok degül zevĥ u şafâsı var imiş bezm-i meyüñ

Ėuşřa vü ġam ele câm-ı meyi alınca imiş

Ehl-i ‘ aşĥı nice biñ renge koyar ol gül-i âl

Ĥîle vü mekr ü füsünü daĥı alınca imiş

Kendü ĥâlinde degül fitnedden olmaz ĥâlî

Kâkül ü turra vü zülfi daĥı ĥâlince imiş

Dil şinâverlik idüp nice güherler çıkarur

Baĥr-i nazm içre Ĥiřâlî gibi tılınca imiş

225

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Yele virmiş gül evrākın ne nām u ne nişān kalmış
Uçup bülbül yuvasından hemān bir āşiyān kalmış

Çürütmiş yolına ‘aşk ehli yāruñ cümleten varın
Ne naqd-i cān u dil kalmış ne mülk ü hānumān kalmış

Alup şatmış dil-i bīmārı içdükde mey-i gül-gün
Raķībūñ meclisinde kim o şūh-ı dil-sitān kalmış

Şu deñlü za‘ fa yüz tutmuş kuvāsi kalb-i bīmāruñ
Hayātından ramaķ cisminden ancaķ üstühVān kalmış

Firāķuñla Hişālīnūñ işi Allaha kalmışdur
Teni zerd ü nizār olmuş hemān āh u figān kalmış

226

Mef ū lū Fā i lā tū Me fā ī lū Fā i lūn

Merdān-ı ‘aşk içinde gönül er devānımış 42a
Her dem öñünce nice nice er devānımış

Şayd eyledi o gözleri āhūyı ‘āķıbet
Dil bīşe-zār-ı ‘aşkda şīr-i jeyānımış

Āġūş-ı mü-miyān ü leb-i la' li bûsesi
Çāh ü celāl ü şevket-i ' Oşmāniyānımış

Zer tepsilerle bezmi şabā ziynet eyledi
Geçmiş bahār mevsimi faşl-ı ħazānımış

Dürr ü cevāhir-i şuĥana yokdur i' tibār
Raġbet Ħişālî ehl-i dile bir zamānımış

227

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Dilberüñ meyli bize göñlümüz alınca imiş
Va' de-i vuşlatı ferdālara şalınca imiş

Ehl-i ' aşka kerem ü mihr ü vefāsı her-bār
Ol perī-rü güzelüñ ħüsn-i cemālince imiş

Müfti-i mihr ü maĥabbet ki yazup virdi cevāb
' Āşıkuñ itdügi da' vā vü su 'ālince imiş

Rüzgārile çıkar sāhil-i şādīye kişi
Cān u dil fülkini baĥr-i ġama şalınca imiş

Ķil ü kālile degül raġbeti erbāb-ı dilüñ
Ey Ħişālî kişinüñ ' izzeti ħālince imiş

228

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Hâne-i bî-minnet olmaz gûşe-i hammâr-veş
Bulmadum bir cây-ı cân-bahş âsitân-ı yâr-veş

Ber-ķarâr olup yerüñde her dem ol şâbit-ķadem
Bir yere iki ayağüñ pek başup Tirdâr-veş

Hayl-i ağıyâr ‘ırķını kesmek dilerseñ serverâ
Zülfikâr-ı gamzeñi şal Haydar-ı Kerrâr-veş

Sa‘y idüp zevķ u şafâ ile tavâf eyler gönül
Ka‘be-i kûyuñ tolanup devr ider pergâr-veş

Gülşen olmazsa Hişâlî ‘ıyş u ‘ışret idecek
Bir müferrih gûşe olmaz hâne-i hammâr-veş

(Harfû’s-Sad)

229

Mef ü lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ülün

‘Âşıkları ħabs eylemek ol ħabħaba maħşûş
Luţf u kerem ol ħusrev-i şîrîn-lebe maħşûş

42b

Bir böyle ħazanfer-fere mâlik degül ‘âlem
Ol pâdişehe tañtana vü kevkebe maħşûş

Ditretmege dirdir ten-i aġyār u raġīb
Ĥummā-yı Yehūdi gibi tīb-ı tebe maĥşūs

‘ Aşġ ehli taĥammül idemez bār-ı cefāña
Ol yük yine aġyār olacaġ merkebe maĥşūs

Biz bāde-i gül-gün içelüm yoġsa Ĥişālī
Şerbet didüġñ şūfi-i bed-meşrebe maĥşūs

(Harfū’z-Zad)

230

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Ĥālümüz ‘ arz itmeden vaşluñ temennādur ġaraż
La‘ lüñi yād eylemekden cām-ı şahbādur ġaraż

Nār-ı ‘ aşġa yanmadan yaġılmadan pervāne-vār
Şem‘-i rüy ü mihr-i ruĥsāruñ temāşādur ġaraż

Kūh u deşti Ĥays-ı dīvāne gezüp geşt itmeden
Ġayrı bir maġşūdı yoġdur vaşl-ı Leylīdür ġaraż

Kīmyādan sīm ü zerdür şanmañ ‘ ālemde murād
Belki kārūñ zer ider bir sīm-sīmādur ġaraż

Ey Hîşâlî çöpce gelmez ‘aynına ‘aşk ehlinüñ
Zîkr-i tûbâdan hemân ol serv-i bâlâdur ğaraž

(Harfû’z-Za)

231

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

‘Aceb mi itse ol âfet dem-â-dem eşk-i terden hâž
Güzeller eylemez müflisden eyler sîm ü zerden hâž

Ûdümüñ tâze cân virdi bize ey bād-ı kûy-ı yâr
İdermiş dâr-ı ğurbetde kişi tâze haberden hâž

Hüner ehlin n’ola pâmâl idüp nâ-ehle yâr olsa
Zamâne köhne-sâl u pîre-zendür itmez erden hâž

Ruĥuñla la‘ lüñe meyl itse tañ mı murĝ-ı cân u dil
Şafâ vü zevk ider âyineden tûti şekerden hâž

Mağam-ı şadr-ı ‘izzet câhilün şaff-ı ni‘âl ehlin
Zamâne ey Hîşâlî eylemez şâhib-hünerden hâž

(Harfû'l-Ayn)

232

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Ey tabīb-i dil ü cān olmaya hüzni dāfi^ç 43a

Şerbet-i la^ç l-i lebūñ gibi şarāb-ı nāfi^ç

Vuşlatuñ zevkına irgürseñ eger ^çuşşākı

Saña ey şūh-ı cihān kimse degüldür māni^ç

Gözüme tîre vü târ olsa ^çaceb mi ^çâlem

Yıldızum doğmadı yâr olmadı baht u tâli^ç

Hüsniyle deyr-i dile virmez idi şûret-i tām

Nağş u taşvîrūñ eger olmasa şun^ç -ı Şāni^ç

Cāmi^ç -i gülde Hîşālî okıyup didi hezār

Oldı bu nazm-ı bedi^ç üñ nice fenni cāmi^ç

(Harfû'l-Fa)

233

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Geçdi nevrüz irişüp Qadrile bayrām-ı şerif

Merhabā idüp ol āfet didi eyyām-ı şerif

Nedür ol çeşm ü ol ebrû nedür ol behcet ü ân
Nedür ol cism-i laîf ile ol endâm-ı şerîf

Ĥalka ĥulq-ı ĥüsniñ olduğını kıldı ‘ayân
Nesebüñ hâşimi vü seyyid ‘Alî nâm-ı şerîf

Geldük ümmîd iderek pâyuña ayağda kıoma
Merĥabâya şunup el idesin in‘âm-ı şerîf

Ey Ĥişâlî n’ola farq eyler isem rüz u şebi
Yüzi eyyâm-ı şerîf oldı şacı şâm-ı şerîf

(Harfû’l-Kaf)

234

Mef ü lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

Çeşmüm sirişki bâde vü âhum şabâ-yı ‘aşk
Ėâyette ĥüb olur imiş âb u hevâ-yı ‘aşk

Ėılsun dem-â-dem eşk-i ter-i dîdeme nazar
Bilmek dilerse kimse nedür mâcerâ-yı ‘aşk

Dilde terâne Meşnevî vü devridür semâ‘
Âh u figân u nâledür ‘uşşâka nây-ı ‘aşk

Seng-i cefâ vü cevri dirîğ itmesün o şüh
Başdan geçilmeyince urulmaz binâ-yı ‘aşk

Şāhib-başıret ü nazar olur Hışāliyā
Çekmez gözine kuḥl-ı cilā rūşenā-yı ‘aşk

235

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

N’ola cān virse būs-ı la‘l-i cānāna dilā ‘aşık 43b
Şulu şeftalüsi ter mīvesi var cānuña lāyık

Lebüñ devrinde sāķī şol kadar mest-i müdāmum kim
Humār-ı ğam nedür ben bilmem olmam bir nefes ayık

Ne ümmīd-i vişālüñ bende var ne bīm-i hicrānuñ
Hemān sensin murādum dā’imā ey dilber-i fāyık

Çıķarmış başa kārın kūh-ken-i üstād-ı kāmildür
Cünün-ı ‘aşkı teknil itmemiş Mecnün ile Vāmık

Sen ol şirīn-leb ü ‘Azrā-‘izār u Leyli-kākülsin
Beni Ferhād u Kays u Vāmık-āsā eyledüñ ‘aşık

Senüñ nice nazīrūñ yogise ḥüsn ü melāḥatda
Hışālī-veş katı nādīr bulınur ‘aşık-ı şādık

236

Mef ũ lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Āh u figān u girye olur muḳtezā-yı ‘aşḳ

Erbāb-ı ŧevḳe ḥoŧ gelür āb u hevā-yı ‘aşḳ

Bādī nazarda dilleri yaḡmā idüp alur

Nāz ile ‘iŧveler idicek dil-rübā-yı ‘aşḳ

Minnet çeker mi dürr-i girān-māyeye müdām

Ġavvāŧ-ı baḥr-i ḥayret olur āŧinā-yı ‘aşḳ

Medd-i baŧar gerek ise ŧāh-ı ḥayālūñe

Olmaz bu çeŧm-i ter gibi ŧırça-sarāy-ı ‘aşḳ

Taḥŧin ider bu nazmuña Ḥusrev zihī Kemāl

Sensin Ḥiŧāli ŧā‘ir-i ŧirīn-edā-yı ‘aşḳ

237

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Kākül ũ zülfi o ŧūḥuñ ḳatı ŧerīr ancaḳ

ŧūr u ŧerrinden anuñ her kiŧi dil-gīr ancaḳ

Ḳatı sengīn-dil iken mūm gibi nerm olmuŧ

Dilbere iden eŧer nāle-i ŧeb-gīr ancaḳ

Nağş u taşvîrine Mânî nice şüret virsün
Şâni' üñ şun' ı degül bir kırı taşvîr ancağ

Şâhid ü cām-ı meyüñ men' ine hüküm eylememiş
Kâdınıñ yazduğı hüccet kırı taqrîr ancağ

Ey Hîşâlî göricek nuğre-i eşküñ didi yâr
Almazın gözyaşdur ol dağı bir pîr ancağ

238

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ġayr nağşından gözüñ yum kudret-i Settâra bağ 44a
Şâni' üñ şun' ın temâşâ kııl cemâl-i yâra bağ

Söz yerine nâzile ol Hüsrev-i şîrîn-dehen
Nice tatlu dil döker ol lezzet-i güftâra bağ

Güyyâ fâvüs-ı kudsi nâzile cevlân ider
Ol hîrâmânî sekiş ol şîve-i reftâra bağ

Rüşen olsun gün gibi gönülün gözüñ dirseñ eger
Şem' -i rüy-ı yâr u hürşid-i ruğ-ı dildâra bağ

Şâf u pâk olsun dilerseñ cân u dil âyînesi
Ġıll u Ġışdan bir eşer kıalmaz dilâ didâra bağ

Alup gönlüm ele şormazsa hâlüm hâtrum tañ mı
Dağı nev-restedür ol taze gül hâtr gönül bilmez

Ne genc-i şâygâna olur ey dil nukre-i eşküm
Ne deñlü şarf u harc itsem o deñlü artar eksilmez

Kebâbı derd-i ğuşşa bir ‘aceb meyhânedür dünyâ
Şarâbînüñ humârı zâyil olmaz içen ayılmaz

Hişâlî dem mi var kim ğamze-i hûn-rîzi cânânuñ
Ser-â-pâ cism-i mecrûh u ten-i şad-pâre mi dilmez

213

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Atdı şol deñlü cefâ taşın o sengin-dilümüz
Yeter ey şâh-ı cihân dimege varmaz dilümüz

‘Ârifüz biz nice yüz biñ dil ile söyleşürüz
Bağr-i ma‘ nâda şinâver olan añlar dilümüz

Fikr ü endişe şinâverleri biñ yıl arasa
Peyk-i ‘aqlile ne mümkün ki bula sâhilümüz

Pîr-i ‘aşk itse olur da‘ vamuzı hâll yoksa
Kâdı vü müfti bizüm faşl idemez müşkilümüz

Nür-ı çeşmüñ arta dirseñ nergis-i şehlâ gibi
Şağ oldukça Hışâlî ol gözi bîmâra bak

239

Mef û lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

Dirler figân-ı ‘âşıkâ sıyt u şadâ-yı ‘aşk
Âh u enîn ü nâlesine hüy u hây-ı ‘aşk

‘Uşşâka tatlu dil döker alınca göñlini
Şîrîn-dehân u kand-i leb-i cân-fezâ-yı ‘aşk

Hayl-i sirişküm ‘asker-i encüm-şümâr olur
Şevk-i duhân-ı âteş-i âhum livâ-yı ‘aşk

Mihr ü vefâ-yı dilbere bâ‘ iş olur müdâm
Derd ü belâ vü miñnet ü cevr ü cefâ-yı ‘aşk

Şâh-ı cihâna zerre kadar minnet eylemez
Âzâdedür Hışâlî elümden gedâ-yı ‘aşk

240

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Sırr-ı ‘aşkı sînede şaklardum ey dil az çok
Neyleyüm kim girye vü âhum gibi gammâz çok

Saňa gönlüm düşdi gördükde saňa meyl itdi cân
Gerçi kim geldi cihâna dilber-i mümtâz çok

‘Âşıkça mihr ü maḥabbetdür güzellikden murâd
Ben niyâz itsem ne deñlü saňa düşmez nâz çok

Añla kâdr-i ḥüsn ü ânı az şanma ‘âşıkunñ
İtme bu deñlü cefâ ey dilber-i ṭannâz çok

Ey Ḥişâlî bezm-i vaşlında o şūḥunñ dün gice
Leblerin būs idicek açıldı gizlü râz çok

241

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Duḡter-i rez gibi ‘âlemde bıkır-i duḡter yok
Kızluḡın almaḡa anuñ baña beñzer er yok

44b

Sū-be-sū cūy-ı sirişküm demidür olsa revân
Dīdeden ḡayrı görüp ḡâlüm acır aḡlar yok

Neme yarar nidegin kırmızı mangır yerine
Naḡd-i eşkile ruḡ-ı zerdümi bir ister yok

Ne ‘aceb âteş imiş nâr-ı maḥabbet ki müdâm
Külḡân-i sineyüz aḡker ü ḡâkister yok

Tirelikden nice fark eyleyeyin ruz u Şebi
Dehre pertev Őalan ol mihr-i ziyā-güster yok

‘Ālemüñ zevkı HiŐālī mey ü maĥbūbladur
Neyleyin cān u cihānı ki mey ü dilber yok

(Harfū’l-Kef)

242

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Pertev-i mihr-i ruĥuñla oldı pür-nür ey melek
Ser-be-ser rüy-ı zemīn ü ĩubbe-i çarĥ-ı felek

Sürmenüñ ĩadrin ne bilsün nergis-i Őehlā-yı bāĝ
Ĥāk-i pāyuñ tütüyāsın çeşm-i ‘illet-bīne çek

Cān u dil cānā ĥayālūñle olurlar muĝtanem
Zabı ider gūyā ki bir tīmārı iki müŐterek

Tāzedür Őāyed görince meyl ide ol naĥl-i gül
Tāze dāĝile teni ‘aşĥ ehlinüñ gül gül gerek

Ĝamze-i dilber HiŐālī Şol ĩadar nebtīzdür
Olsa seng-i ĥāre vü pūlāddan doymaz yürek

243

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Berk-i gülden dağı nâzik olıcağ pîreheñüñ
Var kıyâs eyle nice nâzik ü terdür bedenüñ

Ehl-i dilden geçinür nuḡka degülken ḡadır
Zerrece gûş ideli tûḡı-i gūyâ suḡanuñ

Gül yüzüñ lâle-ruḡuñ süñbül-i terdür zülfüñ
Nâ-şüküfte dağı gül ḡoncası nâzik-deheñüñ

Görinen ḡonca vü güllerde degüldür şebnem
Ḳatre ḡatre dökülen yaşlarıdır kûh-kenüñ

Ḥâtem-i mühr-i Süleymân gibidür la' l-i nigâr
Zîr-i destinde Ḥişâlî olımaz Ehremenüñ

244

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Diñlemez biñ kerre feryâd itse âhın bülbülüñ
Âteşîdür ḡadd-i zâtında mizâcı her gülüñ

45a

Şad-hezârân bülbüli var nâle vü efgân ider
Gülşen-i ruḡsârına ḡarşu o şūḡ u şengülüñ

La' l-i mey-gūnuñla mest olmak diler şūrīde-dil
Yoğsa sürmişdür şafāsın nice dem cām-ı mülūñ

Zūlfūñūñ cem' iyyetin kılmış perīşān-rūzgār
Şahn-ı gülşende ' aceb hāli müşevveş sūnbūlūñ

Ey Hīşālī esb-i ṭab' a āzmāyiş gösterüp
Ehl-i nazm içre n'ola a' lāsın alsañ öñdelik

245

Mef ū lū Fā i lā tū Me fā ī lū Fā i lūñ

Cevr eyledükçe yār anı siz mihribān ṭutuñ
Cān nağdi ile būsesini rāygān ṭutuñ

Nāz u ' itāba başlasa ol şūḥ-ı şīve-kār
Ġam çekmeñüz ki vuşlatın elde hemān ṭutuñ

Şapmañ ṭarīḳ-i meygdeden ğayrı bir yola
Rehber gerekse dāmen-i pīr-i muğān ṭutuñ

Meyḥāne gibi ḥāne-i bī-minnet olmaya
Her biriñüz şafā için anda mekān ṭutuñ

Ol gül Hīşālī ' ıyş ider olduğda nergisi
Görsün gözetsün ortaluğı dīde-bān ṭutuñ

246

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Sāde pehlūya çeker şubḥ u mesā sīm-tenüñ

Olmasun iki yağa ıssı görem pīrehenüñ

Telḥ-kām itse mizâcı ne kadar zehr-i gamuñ

Yine ıslāḥ ider anı leb-i sükker-şikenüñ

Kesdüren tağı taşı bir nice dem Ferhāda

Tīşe-i ‘aşkıdur ol Ḥusrev-i şīrīn-dehenüñ

Sīne çāk olsa n’ola cāme-i yektāsı şıkar

Şol kadar nāzık ü terdür teni ol gül-bedenüñ

Öykinürmiş ḥaṭṭ-ı sebzine ol ‘İsī-nesesüñ

Ey Ḥişālī dili bitdi yine berk-i çemenüñ

247

Fā i lâ tün Fā i lâ tün Fā i lâ tün Fā i lün

Bu dil-i dīvāneye zülfüñ kemend itsem gerek

45b

Kākülüñ zenciri ile kayd-ı bend itsem gerek

Dūd-ı āh-ı pür-şerārūm göklere idüp direk

Himmetüm kaddüñ gibi gāyet bülend itsem gerek

Ders-i tār-ı zūlf-i dilberden baña virsün cevāb
Çoğ su 'ālüm var faķīhe anda bend itsem gerek

Lebleri vaşfinda cānānuñ kemāle irgürüp
Nazm-ı pākum hem-ser-i pīr-i Hucend itsem gerek

Hayli deryā-dil geçer ğavvāş-ı baħr-i 'aşķ idüp
Ey Hişālī cān u dil tıflın levend itsem gerek

248

Mef ū lü Me fā ī lü Me fā ī lü Fe ū lün

Mecnūn gibi ser-defter-i 'uşşāk olabilesek
Dīvāne diyü şöhre-i āfāk olabilesek

Teshīr olur idi bize de mülk-i belāgat
Hāllāk-ı Me'ānī gibi hāllāk olabilesek

Vaşf eyler idi bizi daħı nāşır u vā' iz
Muħsin oluben şāħib-i aħlāk olabilesek

Dil bağlaması vefķ-ı murād üzre kolaydı
Bir gün şeref-i şemsde vifāk olabilesek

Girmek ne idi silsile-i 'aşķa Hişālī
Mecnūn gibi ser-defter-i 'uşşāk olabilesek

249

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Emmedi leblerin ol Hüsrev-i şîrîn-dehenüñ
Çıkmayınca depesine acısı küh-kenüñ

Şanmañuz kırmızı gül yaprağıdur gülşende
Cigeri pâresidür bülbül-i hünîn-kefenüñ

Güllerüñ güldi yüzi seyr ideli ruhsâruñ
Gonca dil-teng iken açıldı işidüp suhanuñ

Şîve vü nâz ile reftâra kıyâm eyliyecek
Gelmege qaddüñe dik cânımı var nârvenüñ

El şunup dâmen-i dildâra ider âzurde
Ey Hışâlî qurıya elleri hârı dikenüñ

250

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Vâdi-i hiecre düşen üftâdeñi yâd eyledüñ 46a
Bend-i ğamdan nâme-i luţfuñla âzâd eyledüñ

‘Aql u fikrüm târ u mâr idüp hevâ-yı kâkülüñ
Bâda virdüñ hânumân-ı şabrı berbâd eyledüñ

Acıyup rahm itmedüñ ey Husrev-i şîrîn-dehen
‘Âşık-ı bî-dillere kim zulm-ı bîdâd eyledüñ

Bîm-i hicrûñle ümîd-i zevk-ı vaşluñdan ne ğam
Hamdülillah ehl-i ‘aşkı cevre mu‘tâd eyledüñ

Fırkat u hicrûñ Hişâlîye nice ğam-ı hâvâr ise
Ğuşsa vü derd ü belâñı dâhi hem-zâd eyledüñ

251

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Mâh u mihr-i felek ‘aşkı ile ol meh-rûnuñ
İki abdâlı imiş hânkah-ı gerdûnuñ

Baĝlu imiş ikisi bir kılına kâkülünüñ
Çıkdı dîvâne dile silsilesi Mecnûnuñ

Naql-i mıştarı imiş şâh u gedânuñ cânâ
Kıssa-i hüsnüñile ‘aşkı dil-i maḥzûnuñ

Dilberüñ bozmaĝıla künc-i vişâlî mührin
Elime girse yüzin bozar idüm altunuñ

Ey Hişâlî leb-i mey-günün emermiş yârüñ
Süre süre kızılı çıkdı mey-i gül-günüñ

252

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Hüsn-i hulk aşhâbıdur bāy u gedası Egrinūñ

Meskenet erbâbıdur ehl-i ğınası Egrinūñ

‘ Āşık-ı bîçāreye ‘ arz-ı cemāl itmez kaçar

Her perî-sîmâsı vü hūrî-liķāsı Egrinūñ

Gül-ruh u ğonca-dehen bir şüh u şengül yāmile

‘ İşret eyler bülbül-i nağme-serâsı Egrinūñ

Gūyiyā tūfān-ı Nūh u fitne-i Cengîzdür

Tiĝ-ı hūn-efşān ile feth ü ğazāsı Egrinūñ

Ķanlar aĝladur kıral-ı bed-fi‘ āle dem-be-dem

Yāda geldükçe Hişālî mâcerâsı Egrinūñ

253

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Dir idüm bekle dilā hücrecini medresenūñ

46b

Olmasa meygedede bāde senūñ medre senūñ

Serv taķlîd ideli ķāmetine boy begidür

Öykinelden haţ-ı yāra dili bitdi çemenūñ

Nâlesin bülbül-i şeydâ nice gûş itdîrsün
Kulağı berk imiş ey dil gül-i nâzik-bedenüñ

Görmedüm fetî mu‘ammâ gibi bir müşkil yer
Kâtı çok söz götürür nükte-i sırr-ı dehenüñ

Ey Hîşâlî güher-i nazmîle bu şî‘r-i terüñ
Bağrını deldi yine reşkile dür-i ‘Adenüñ

254

Me fâ i lün Fe i lâtün Me fâ i lün Fe i lün

Cihânı tutsa n’ola dūdı âh u zârumuzuñ
Karardı kalbi duhân içmeden kibârumuzuñ

Kibârumuz alur ortaya şem‘-i pür-nûrî
Sipihre dūdı ağardur dile şîğârumuzuñ

Çıkarsa çarha n’ola dūd-ı âh-ı mazlûmîn
Derünü âteş-i miñnetle yandı varumuzuñ

Ayağıña tatalum naqd-i eşkümüz dökdük
Belürmedi nidelüm ıssısı nişârumuzuñ

Hîşâlî oldı vücūd ‘aynı ile mûsikâr
Belürdi regleri yer yer ten-i nizârumuzuñ

255

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Periřān eyleyüp zülfin yüzün gösterdi ol řāhidüñ
Yine şadri bilinmez zerre deñlü nāle vü āhuñ

Eger mihr-i ‘izāruñdan dün ü gün almasa pertev
Bilinmezdi gümāhı neydügi māhiyyeti māhuñ

Görünmez çeşm-i ‘ālem-binüme naķř-ı sivā cānā
Cemāl-i bā-kemālüñdür murādum virmek Allahuñ

Ricāmuz Ğāzret-i Mevlādan oldur ey şeh-i ‘ālem
Ğurıda yaşda ola Ğıızr-ı Ğāzrā-pūř hem-rāhuñ

Ğiřālī irgürür birgün murāda Ğāzret-i Bārı
Eger zevķ-ı viřāl-i yār ise ‘ālemde dil-ĞVāhuñ

256

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Dest-i luřfuñla dil-i virānum ābād eyledüñ 47a
Merve Ğaķķıçün Ğālilüm Ka‘be bünyād eyledüñ

Ğānesine varup āgyāruñ ‘adālet itmedüñ
Ğānedān-ı ehl-i ‘ařķa zılm-ı bīdād eyledüñ

Var ise h n-r zlik semtin t tup ‘ aŐıqlara
G mze ni ha n er m je  bir t g-ı p l d eyled  

G Őına irmez o m hu   ar a eylerken ‘ ur c
Ey dil-i n l n bu de l   h u fery d eyled  

Ru laru  taŐv rini resm idicek deyr-i dile
Reşk-i naŐŐ-Ő ret-i M n  v  Behz d eyled  

 amd lillah ol Şeh-i h sn   H Ő l  Őub  u Ő m
Vaşf-ı r y u k k lin ezk r   evr d eyled  

257

Fe i l  t n Fe i l  t n Fe i l  t n Fe i l n

B g-ı hüsn içre açılmış g l-i terdür beden  
Berk-i g lden yaraşur eyleseler p rehen  

D r-i dend nu a  ykinmese ey g nca-dehen
Reşkile bağrı delinmezdi d r-i ‘ Aden  

NuŐka  udret yoğiken t ti-i g y  eyitdi
K and-i la‘ l-i leb-i c n-baŐŐile Ő r n-su hanu 

G l gibi ‘ arz-ı ‘ iz r eylese gülşende o Őu 
Bild r rdi yüzi ağın semen   y semen  

Lebleri mühr-i Süleymân iken ol gönca-femûñ

Ey Hîşâlî nice hükminde olur Ehremenûñ

258

Mef ü lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fâ i lün

Her dem ayağın öpmededür cām-ı şarābuñ

Oldur kıbarup şişdügi sāğarda ħabābuñ

Bir kez leb-i mey-gūnuñile mest olabilsek

Yoksa sürerüz zevk u şafāsın mey-i nābuñ

Ķand-i lebin emdüñ gibi mestāne o şūhuñ

Ol kân-ı nemekle nedür aşlı şeker-ābuñ

Feryād ü fiğānumla gice meclis-i ğamda

Diñdürdüm idi şıklığın çeng ü rübābuñ

Bir çāre gerek būs-ı leb-i yāra Hîşâlî

Yokdur mezesi bî-meze meclisde şarābuñ

259

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Başına gelmez idi böyle belā kūh-kenūñ

47b

‘ Aşkına düşmese Şirîn gibi bir bîve-zenūñ

Görmemiş kâmet-i mevzûnuñı gülşende meger

Başka boy çekmesine ne ki sebep nârvenüñ

Haṭṭ-ı sebz-i ruḥuña öykinüp itmiş taḳlîd

Şaḳalın tel tel idüp yolmalu imiş çemenüñ

Eger ‘allâme-i ‘aşr olsa ma‘ârifde yine

Kimse bilmez güzelüm nükte-i sırr-ı dehenüñ

Ey Hişâlî ḳurusun elleri manend-i çenâr

Dilberüñ yollarına ḥâr-ı muḡaylân dikenüñ

(Harfû'l-Lam)

260

Fe i lâ tün Me Fâ i lün Fe i lün

Esdî zülfüñ hevâsı ile şimâl

Cân dimâḡına irdi bûy-ı vişâl

Ḥasb-i ḥâle münâsebetle dimiş

Yine bir şâ‘ir-i ḥuceste-ḥişâl

“*Yâ berîde'l-ḥummâ ḥamâka'llah*

Merḥâben merḥâben te‘âl te‘âl”²⁵

---

²⁵ İç ateşini söndüren, Allah seni korusun. Hoş geldin hoş geldin, buyur buyur.

Ḥil' at-i ḥüsnine o mäh-ruḥuñ

Ḳamerī yaḳa oldu gökde hilāl

Nevbahār oldu irdi mevsim-i gül

Ḳalb-i maḥzūn açıldı gonca miṣāl

Ḥamdülillah Ḥiṣālî vuṣlatile

Müjde itdi mübeṣṣir-i iḳbāl

261

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Bār-ı cevrī ü sitemüñ kılduḡına ḳaddümi dāl

Ḥam-be-ḥam kākül ü zülf-i siyehüñ oldu dāl

Gün-be-gün pertev-i mihr-i ruḥuñ olsun efzūn

Dilerüz ey meh-i ferruḡ-dem ü ferḥunde-fāl

Zülfini barmaḡıla ṣāneledükçe ol mäh

Seyr idenler didiler bu gice bedr oldu hilāl

Cāh ile cāhil olan ṣadre geçüp sine gerer

Faẓl ile deñmez iken ehl-i dile ṣaff-ı ni' āl

Dilberüñ ḥüsnî kitābında Ḥiṣālî ḥaṭṭ u ḥāl

Ḥāṣiye yazdı Gülistāna ṣebistān-ı ḥayāl

262

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Behcet ü hüsnuñ görüp meyl itmeyen ‘aşık degül

48a

Her ne deñlü dem urursa ‘aşqdan şadıq degül

La‘ l-i mey-gūnuñ sürüp devrānını mestāne dil

Bādeden bir dem ayılmaz mestdür ayık degül

Şöhreti var gerçi kim Mecnūnuñ ey Leylī-hırām

Fenn-i ‘aşq içre benüm gibi velī fāyık degül

Neydügin nār-ı maḥabbet bilmedi lāle-şıfat

Dāğ-ı ğamla her kimūñ kim şinesi yanık degül

Derd-i hicr ile şafā-yı vuşlatı bir bilmeyen

Ey Hişālī zevk-ı vaşl-ı dilbere lāyık degül

263

Fe i lā tūn Me Fā i lūn Fe i lūn

‘Arz-ı ruḥsār idüp o māh-cemāl

Ḳalb-i maḥzūnı açdı zevk-ı vişāl

Ka‘be-i kūy-ı yāra irsem olur

Ḳıble semtinden esdi bād-ı şimāl

Eger öykinmeyeydi rā kaşuña
Ayda bir irmez idi māha zevāl

Oldı bir āl tūti gūyā mey
Cür‘ ası ayağında zer-ħalħāl

‘ Āciz oldum Ğişālî gördüğine
Şu gibi meyl ider dil-i meyyāl

264

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

İstinād itse n’ola bir dergehe her bi’l-fuzūl
Māsivâyı terk idüp ey dil sen Allah ile ol

Қайд-ı dünyāya muқayyeddür қamu ħalk-ı cihān
Baña ‘ālemde dilā bir merd-i fāriğ-bāl bul

Merdüm-i dānā degül kim ide istinās-ı nās
ĞVāce-i dünyā-peresti eylemiş işğāl gūl

Olımaz yeksān duĝān ile dütün iftārda
Bir degüldür ħod bilürsün ey dil idħāl u duĝūl

Çekmeyenler rāh-ı ‘aşğ içre belā vü miĝneti
Ey Ğişālî menzil-i maқşūdına bulmaz vuşūl

265

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Her ne yüzden kim lebün vaşf eylese erbâb-ı dil

48b

Cümlenün maẓmûnı birdür lîk ‘ibâret bir degül

Hüsñ ü ânile senün yanunđa hûbân-ı cihân

Şûret-i divâre beñzer ey büt-i Çîn ü Çigil

Eşk-i çeşmümle vücûdum hâki şûret bağladı

Mâcerâ-yı dîdedendür tıynetümden âb u gîl

Turra-i tarrâr kaydına muqayyed olmayup

Kâküli sevdâsı vü zülfi hevâsından kesil

Ey Hişâlî tâ tütınca yağamı dest-i ecel

Dâmen-i pâkın qomam elden o şûhuñ şöyle bil

266

Fe i lâ tün Me Fâ i lün Fe i lün

Bulalı ol meh-i dü-hefte kemâl

Mâha noqsan irişdi mihre zevâl

‘ Āşıkā mihr ider raķībe ķahr
“Bāreke‘llah”²⁶ zihī cemāl ü celāl

Ĥamdülillah ki kūy-ı dilberden
Bugün irdi mübeşşir-i iķbāl

Nuķre-i eşk-i dīde-i terden
Toldı dāmān u ķise māl-ā-māl

Bār-ı ‘aşķa taķammül itdügüme
Oldı ĥam-ķāmetüm Ĥişālī dāl

267

Mef ũ lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ũ lün

Ne manşıba irdüm diyü ‘azlınden emīn ol
Ne ‘azl için ‘ālemde elem çek ne ĥazīn ol

Cevlān ide gör sīnede ey t̄ayir-i vuşlat
Tāvūs-şıfat şadra geçüp sidre-nişīn ol

Taşvīr-i ruĥuñ ey şanem ‘āşıklara ‘arz it
Bu ĥüsn ile reşk-i der-i büthāne-i Ćīn ol

Bülbül gibi ağlatmaya dirseñ seni ol gül
Şebnem gibi gir gönline ālından emīn ol

---

²⁶ Allah mübarek etsin.

Ey çarh-ı sitemger yeter itdüñ anı pāmāl
Üftāde Hıŝālīye dönüp yār u mu‘īn ol

268

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Bāğ-ı hüsñ ü āna ey gonca-dehānum gülşen ol 49a
Bülbül-āsā ağlasun ‘aşq ehli tek sen gül şen ol

Taht idersin tahta-i tenşüyi irdükde ecel
Sen gerek Behrām u Dārā ol gerekse Behmen ol

Herkese dāmān-ı esrāruñ açup fāş eyleme
Şāhid-i rāz-ı nihānı setr idüp pīrāhen ol

İtleriyle hem-sifāl olmağa sa‘y it dilberüñ
Āşinālık kesb idüp bīgāne olma evden ol

Ġurre olma ben benüm diyü cihānuñ ‘izzine
Ey Hıŝālī herkese eyle tevāzu‘ sen sen ol

269

Me fā ī lün Me fā ī lün Fe ū lün

Bahār irdi açıldı lāle vü gül
Gül açıl sen dağı ey şüh u şengül

Hezār-āsā ne ğam āh itse ‘uşşāk
Hemān tek gülşen-i ħüsn içre sen gül

Hevā-yı kākülünle ey şacı müşk
Meşām-ı cāna irdi bŷy-ı sŷnbŷl

Göñŷl bezm-i ğamuñda nāle eyler
Firāk-ı la‘ lŷñile ey lebi mŷl

Ĥişālī gülşen-i ‘aşķında yāruñ
‘ Aceb feryād ider biĉāre bŷlbŷl

270

Fe i lā tŷn Fe i lā tŷn Fe i lā tŷn Fe i lŷn

Gelmedi ħüsn ile dŷnyāya nazīrŷñ a güzel
Özge bī-mişl yaratmış seni Ĥallāk-ı ezel

Ĥusrevā şerbet-i şīrīn-lebŷñ eyler ışlāķ
‘ İlet-i zehr-i ğamuñ itse mizācum muķtell

Her gelen seng-i cefāya sevinŷrsin ey dil
Giderek ķaşr-ı vefāya urasın gibi temel

Öyle bī-mihre göñŷl virdiĝŷñiĉŷn her-bār
Her ne deñlü saña cevr ide vallahi maķall

Ne kadar cevr ü cefâ itse Hişâlî saña yâr
Aşlını şorma ki “lâ-yüs ’el ’ammâ yef’al”²⁷

271

Mef ü lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ü lün

Çarha irişe âh-ı seher-gâh ne müşkil 49b
Kâr itmeye ol mâha irüp âh ne müşkil

Ben hûn-ı ciger nüş iderin bezm-i belâda
Yâr ’ıyş ide ağıyâr ile her-gâh ne müşkil

Olmazsa dirîgâ o tabîb-i maraž-ı ’aşq
Derd-i dil-i biçâreden âgâh ne müşkil

Niyet ki ide Ka’be-i kûyma nigâruñ
Yol virmeye ’uşşâka güzër-gâh ne müşkil

Dîdârına müştâk olan ’uşşâka Hişâlî
’Arz itmeye birgün yüzün ol mâh ne müşkil

---

²⁷ [Allah yaptığından hesaba çekilmez]; ama onlar hesaba çekilirler. (Enbiya, 21/23)

272

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Ehl-i dilde sāde nazm ile selāmet bir degül

Söz güherdür mühre vü yāķūta kıymet bir degül

Dirgürür Şirīn sözi gāh öldürür zehr-i ğamı

Dād elinden Hüsrevüñ şükr ü şikāyet bir degül

İdemez çāre marīz-i ‘aşķa hikmetle hekīm

Derd çoķdur ‘ilm-i tıb birdür hazāķat bir degül

Ķaddūñ öykinmesün her alķaķ u dūn u denī

Her ķadi kūtāh ile ol serv-ķāmet bir degül

Beñzemez her şā‘ irūñ nazm-ı Hıķāliye sözi

Vezn-i ṭab‘ -ı ehl-i dil birdür feşāķat bir degül

273

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Kemend-i kākül ü zūlf-i nigāra mübtelādur dil

Hevāya yeltenür ‘aşķ ehline özge belādur dil

Yüzer ey Mıķr-ı hüsñüñ mālīki ğavṭa urup her dem

Anı bigāne şanma baķr-i ‘aşķa āşinādur dil

Nifāk u ehl-i buġzuñ ‘ırķını bir demde kaç‘ eyler
Muhaşşal tizlikde Zülfiķār-ı Murtażādur dil

Toġaldan necm-i baht ü ħālī‘ üm burc-ı vişālũnden
Ziyā-yı pertev-i mihr-i ruġuñla rüşenādur dil

Cihānuñ ‘ālimini gösterür her yüzden ‘ālemde
Ĥişālī şāf u pāk āyīne-i ‘ālem-nümādur dil

274

Mef ū lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Baht-ı siyehle kıara günümdür bu şeb degül 50a

Aġsa sipihre dūd-ı siyāhum ‘aceb degül

Dirdir ten-i nizārımı derdā ki ditreden

Tāb-ı ruġuñdur ey gül-i ter tāb-ı teb degül

Lāyık olan şafā-yı şerifüñdür ‘āşıķa

Yoksa hevā-yı nefsi gözetmek edeb degül

Bā‘ iş melāl ü ħüznüme ħaġġ-ı ġubārdur

Cevr ü cefā vü nāzı o şūġuñ sebep degül

Ĥurmā-yı ter mi kıand-i mükerrer mi la‘ l-i yār

Ol dād u lezzet ile Ĥişālī o leb degül

275

Mef ū lū Me fā ī lū Me fā ī lū Fe ū lūn

Göstermeye bir gün yüzün ol mäh ne müşkil

Kārum ola feryād ü fiğān āh ne müşkil

Hicr āteşi hākister ide cism-i nizārı

Ol āfet ise olmaya āgāh ne müşkil

Bir kerre gelüp şormadı aḥvālümü gitdi

Hişm u ğazab itse kılına şāh ne müşkil

Gögsin gere şadra geçe her cāhil ü nādān

Ayağda k̄ala ‘ ārif-i āgāh ne müşkil

Esb-i himem-ṭab‘ -ı Hişālīye nigārā

Derbend-i ğamuñ ola güz̄er-gāh ne müşkil

276

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Māsivā naqşın gider ḥāṭırdan ey dil sāde ol

Ḳayd-ı dūnyāya taḳayyüd eyleme āzāde ol

Ol Hümā eyler tenezzül gökde uçarsa eger

Ey dil-i ‘ Anḳā-ṭabī‘ at Ḳāf-ı istiğnāda ol

Olur olmaz hūba meyl idüp maḥabbet eyleme

Ḳul olursañ bāri ey dil ol ḳad-i űimsāde ol

Nā-murād olursañ ey dil dār-ı dūnyāda ne ğam

Tek hemān Ḥaḳḳ rűzı itsűn ber-murād ‘uḳbāda ol

Ey Ḥiűālĭ ‘azl ile ḥoű-ḥāl iken dimem saña

Bir iki gűn manűıb-ı dűnyā iḳűn ğavgāda ol

(Harfű'l-Mim)

277

Mef ű lű Fā i lā tű Me fā ĭ lű Fā i lűn

Lāyıḳ mı yaű yerine dűkem ben műdām dem

50b

Bezm-i űafāda sen űtasan elde cām-ı Cem

Derd-i derűnumı saña ‘arz eylemek diler

Her yara aḳdı űinede ey ğonca-fām fem

Ḳapuñda her biri birer ednā kemĭnedűr

Ḳalb-i ḥazĭn ű cān ű dil műstehām hem

Sultān Murād-ı ‘ādile kim űāh-ı Rűmdur

Bir dem mi var ki eylemeye iltiyām-ı yemm

ĭmzā yerine yazdı Ḥiűālĭ teyemműnen

Dĭvān-ı tāsı‘e ḳılam iḥtitām-ı temm

278

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Şüret-i zâhîr ile gerçi ki bir ednâyam

Ma' nâda mertebe-i rıf' atile a' lâyam

Her gice Ka' be-i küyüñda tavâf eyler iken

Şubha dek dönmede fânûs-ı hayâl-âsâyam

Şevküm efzün olur ' aşk âteşine yandukça

Şem' -i ruhsârûña per yakmada bî-pervâyam

İrişür " *naħnû kasemnâ* " ²⁸ daki zevk-ı maqşûd

Mînnet Allaha şeh-i mülket-i istignâyam

N'ola şîmurğî sinek yerine ' add itmez isem

Ey gönül Kâf-ı kanâ' atda bugün ' Ankâyam

Devr-i la' linde Hîşâlî o lebi mey-günüñ

Sâkin-i hâne-i humâr u kadeh-peymâyam

279

Mef ū lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ū lün

' Ahd itse dilâ vuşlata dildâr elin öpsem

Pâyına düşüp zâr u dil-figâr elin öpsem

²⁸ Rabbinin rahmetini onlar mı bölüşürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında [biz taksim ettik]. Ve onların kimini kimine derecelerle üstün kıldık ki, bazısı bazısını tutup çalıştırsın. Rabbinin rahmeti, onların derleyip topladıklarından daha hayırlıdır. (Zuhuruf 43/32)

Her bir olu başına ki bir bŭse virŭrdi
Bir kerre dağı eylese ikrār elin psem

Mestāne pŭp la' lini an eyledŭm ey dil
'Afv itse Őuum luşf idŭp ol yār elin psem

Bir demde nice cŭrm ũ gŭnāh itsem o Őŭħuñ
Bārı dŭřŭp ayağına her-bār elin psem

Pā bŭsına ' ahd eyledi dildār Ğiřālĭ
İtseydi beni fā' il-i muħtār elin psem

280

Fe i lā tŭn Fe i lā tŭn Fe i lā tŭn Fe i lŭn

Nevbahār irdi biraz zev u řafā eyleyelŭm

51a

Seyr-i gŭlzāra ıķup kesb-i hevā eyleyelŭm

Nice bir ehl-i riyānuñ sŭzini diñleyelŭm

Varalum meygedeye terk-i riyā eyleyelŭm

La' l-i cān-başşına ol Ğusrev-i řirĭn-dehenŭñ

Nağd-i cānı virelŭm borcı edā eyleyelŭm

Ka' be-i kŭy-ı nigārı gŭzedŭp gŭrmek iŭn

Merdŭm-i dĭdemŭzi kıble-nŭmā eyleyelŭm

Naqd-i cān ile Hişālī geçe şāyed sözümüz
Būse-i la' l-i leb-i yārı ricā eyleyelüm

281

Mef ū lü Fā i lā tü Me fā ī lü Fā i lün

Bezm-i vişāle yārı gice da' vet eyledüm
Cem cāmını şunup eline hürmet eyledüm

Şadre geçürdüm ite ite seg raķībini
Yāruñ yanında ululayup ' izzet eyledüm

Rez-duhter ile mu' tekif-i meygede olup
Pīr-i muğāndan el alup bī' at eyledüm

Devr-i lebūñde mest-i meyi la' l-i nāb iken
Raṭl-girānı aldum ele hiffet eyledüm

Şāyed Hişāliyā gele diyü hayāl-i yār
Şırça-sarāy-ı çeşm-i teri halvet eyledüm

282

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Şeh-i hūbān-ı ' ālemsin mürüvvet eyle sulṭānum
Cefādan el çeküp dād u ' adālet eyle sulṭānum

Yıkıldı dest-i cevrüñle gönül mülki harâb oldu
‘ İmâret eyleyüp yap yap vilâyet eyle sultânım

Dükendi nev-cevânlık nağdi pîr oldum faķîr oldum
Zekât-ı behcet ü hüsñüñ ‘ inâyet eyle sultânım

Ėam-ı derd-i firâkuñ ile görüp hâl dige-günin
Dil-i biçâreye luţf eyle şefkat eyle sultânım

Büyükçe luţfuñı gerçi ki gördi ey sehî-kâmet
Hişâlî sâde dildür aña kat kat eyle sultânım

283

Mef ü lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

Hicr-i lebüñle bilmezem âya ne hâl idem 51b

Sâķî meger ki câm ile def^c-i melâl idem

Fikrüm budur ki derd-i dil-i nâtüvânımı

Ol pâdişâh-ı hüsne varup ‘ arz-ı hâl idem

Şordum dehâñı sırrını bir kimse bilmedi

Kaşd eyledüm ki la‘l-i lebinden su ’âl idem

El irmez oldu kâmet-i bâlâ-yı dilbere

Bâri ayağı toprağına rüy-mâl idem

İtmez haṭūr-ı hâṭıra zevḳ-ı vişâl-i yâr
Mümkin midür ki göz göre fikr-i muḥâl idem

Göñlüm diler ki şâhid-i nazma Ḥişâliyâ
İ' râbı ḥatt u noḳtaları ḥüb-hâl idem

284

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Mâsivâdan kim sarây-ı ḳalbi tenhâ eyledüm
Da' vet idüp ḥalvete cânânı peydâ eyledüm

Deyr-i dilde her bütüñ taşvîr ü naḳşı var iken
Ğıll u ğışdan pâk idüp şâf u mücellâ eyledüm

Baḥr-i ' aşḳa ṭapşırup cüy-ı sirişk-i dîdemi
Ḳatre-i nâçîz iken bir ulu deryâ eyledüm

Jeng-i ğam virmişdi mir 'ât-ı dile ḥayli keder
Şafvet-i mir 'ât-ı rüyuñla muşaffâ eyledüm

Ey Ḥişâlî ḳaldurup gözden ḥicâb-ı ğafleti
Yâr dîdârın görüp seyr ü temâşâ eyledüm

285

Mef ũ lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Hicrũnle dīdeden dökerin ben müdām dem

Sen sürmede raķibile ammā müdām dem

Telh itmeyeydi şab‘ umı řirĩn-lebũn ğamı

Bezm-i belāda destüme şunmazdı Sām semm

‘ Ayn ile dürr-i dürc-i girān-māyedür diřũn

Bir nā-şüküfte-ġoncadur ol lāle-fām fem

Nānum añlsa meclis-i ħāřında dilberũn

Cānum řafā iderdi dil-i müstehām hem

Endũh u derd ü mişnet ü ğuşşa ider hücũm

Bir dem Ħiřāli olmaz ise elde cām-ı Cem

286

Mef ũ lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ũ lün

Bezl eyler isem yoluña řañ mı dil ü cānum

52a

Çok ğörmüşüz iřsānuñı ey řāh-ı cihānum

Ey ruşları ğül lebleri ğonca şaçı sünbül

Bülbül gibi arturma meded āh u fiġānum

ıl   ayn-ı   in yetle naz r g rmeze urma
Sul anum efendüm Şeh-i h b n-ı zam num

Yaşum gibi  ft delere h k-i mezellet
Mesken ola l yık mıdur ey serv-i rev num

B r-ı g mı p r itdi H Ő l  beni  hir
Raĥm eylemedi çare olup t ze cev num

287

F  i l  t n F  i l  t n F  i l  t n F  i l n

Seyr idüp  avs-i  zaha ebr n   addin  ıldı l m
Döndürüp cismin hil le m h-ı nev virdi sel m

H sn ne idüp tev z  her dem al akdan gelir
Bilmese eksikliɡin m h-ı nev olurdu tam m

 uŐa-i devr n  rind na fer m Ő itdürür
Cem anı c n ayaɡı elden d Ő rmezdi m d m

Da  vet itmiş  sit nına  amu   aŐıkları
Raĥm idüp ol p diŐ h-ı d n-pen h-ı h Ő      m

Ey H Ő l  sidrede  v sa cevlan itdürür
N z ile ref ara gelse ol tezerv-i hoş- r m

288

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Görüp hālüm cevānum baña raḥm itmez mi pīr oldum

Yolında naḳd-i eṣki ṣarf u ḥarc itdüm faḳīr oldum

Gezerken başuma sultān olup her yüzden ‘ālemde

Göñül virdüm yine bir serv-i āzāde esīr oldum

Ġam u ḥüzn ü elemden ğam yemem şimdengirü sāḳī

Geçüp meyhāne şadrına şeh-i şāḥib-serīr oldum

Firāḳuñ derdine çāre şarāb-ı cām-ı la‘ lüñdür

Meded kıl derdüme dermān ‘alīl oldum ḍarīr oldum

Ṭabībā derd-i hicrānuñ dil-i bīmāra kār itmiş

Geçince cānuma derd-i derūnumdan ḥabīr oldum

Ol āfet meyl idermiş zevḳ-ı vaşla añladum bildüm

Ḥişālī baḳışından vāḳıf-ı sırr-ı zamīr oldum

289

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Mālik-i fażl u hüner şāḥib-i feh̄m ü rāyam

52b

Bende-i ehl-i dilüm şāh-ı cihān-ārāyam

Eyleyüp himmet-i yārān-ı şafāyı perr ü bāl
Bir Hümā-himmet ü ‘ Anķā-dil ü ‘ ālī-cāyam

Yücedür himmetüm alçağa tenezzül itmem
Yerüm eflāk-ı hüner merd-i Hümā-hemtāyam

Ka‘be-i kūyuñı bir demde ziyāret iderin
Şātıram peyk-i sebük-seyr ü nesīm-āsāyam

Ey Hıřālī reh-i ‘ aşķ içre ayak-dāşum yok
Gāh olur kim alur olmaz baña hem-pā sāyem

290

Mef ü lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Hıcr-i lebüñle aıdur oldı müdām dem
alb-i figār u cān u dil-i müstehām hem

Dökmezdi atlu dilleri almağıcün dili
and-i mükerrer olmasa ol şehd-fām fem

Rüsvā-yı ‘ aşķ olup n’ola āk eylesem yaam
Mecnün yerine şimdi benüm neng ü nām nem

Ālūde olmasam mey-i la‘ lüñle dem-be-dem
Bezm-i şafāda destüme şunmazdı cām-ı Cem

Maḥzūn u zār olursa Ḥiṣālī ‘aceb midür
Virdi peyām-ı derd-i firākuñ ağām ğam

291

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Yeter cevr ü cefā itdüñ maḥabbet eyle sulṭānum
Vefā vü mihri ehl-i ‘aşqa ‘âdet eyle sulṭānum

Yeter seng-i cefâyile yıķıldı cān u dil mülki
Şıyānet eyleyüp yap yap ‘imāret eyle sulṭānum

Bu ḥüsn ü ān ile sulṭān-ı ḥübān-ı cihān iken
Yazıķdur cevr ü zūlm itme ‘adālet eyle sulṭānum

Raķīb-i kāfirüñ ipin uzatduñ vaķtidür şimdi
Siyāset-gāh-ı ḥāricde siyāset eyle sulṭānum

Ḥalīlüm Ka‘be-i kūyuñda ķurbān itmek isterseñ
İrişsün ‘īd-i eđḥānuñ nihāyet eyle sulṭānum

Ḥiṣālī ḥāliş ü muḥliş ķuluñdur āsitānuñda
İdüp mümtāz-ı aķrān aña rağbet eyle sulṭānum

292

Mef ũ lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Rez-duḡterinden alsañ olur reng ü rü kızum

53a

Zīrā üzūme göre kararur imiş üzüm

Ağ u qarayı fark idemem şimdi göz göre

Zülfüñ ğamıyla döndi şeb-i tāre gündüzüm

Baḡt u sitāre alçağ u ṭālī^c ḡatı zebün

Ol meh-liḡādan ayrılalı düşdi yıldızum

Ruḡsār-ı āteşin ile ol māh-ı çār-deh

Yandurdu yağdı yine bugün gün gibi yüzüm

Rez-duḡter ile cām-ı Cem oldı Hişāliyā

Bezm-i şafāda tutar elüm göreceğ gözüm

293

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Zāhidā zühdi ḡoyup terk-i riyā eyleyelüm

Varalum meygedeye zevğ u şafā eyleyelüm

Açdı ḡuflın zer anaḡtar ile ḡumuñ māh-ı nev

İrdi ^c işret demi rindāne nidā eyleyelüm

Geçe Őayed sözümüz la' l-i leb-i cnna
Düşüp ayağına cn ile ric eyleyelüm

Vaşlı mmdine ol dilber-i gendüm-gnuñ
HŐıl-ı ' ağl u dil  cnı fed eyleyelüm

Ey HiŐl koŐalum kfile-i cn u dile
KŐid-i Hdhdi hem-rh-ı Őab eyleyelüm

294

Me f  ln Me f  ln Me f  ln Me f  ln

Fnn-ı ' aşkı tekml itmedr ' uŐŐka irŐdm
Güzel sevmekde Şanma Kays u Ferhd ola stdm

Eger ol gül-ruğ u gnca-dehna olmasam ' Őık
Hezr-s cihnı tutmaz idi h u ferydm

Beni zehr-i gm-ı hicranñ ile telđ-km itme
Şağın ey Hüsrev-i Őrn-dehen alur Hd ddm

Beni zencr-i zülf  kklñ bendi esr itdi
HalŐumla muğayyed ol benüm ey serv-i zdm

Der-i devlet-me' buñda HiŐl olalı nmm
Du' -yı devletndr rz u Şeb ezkr  evrdm

295

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Haķuñ luřfına mażharsın ‘ ināyet eyle sulţānum 53b
Şefī‘ -i rüz-ı maşşersin şefā‘ at eyle sulţānum

Đalālet rāhına düşdüm günāhum eyledi gümrāh
Tariķ-i Haķķa hādīsin hidāyet eyle sulţānum

Beni mazlūmuñ āhından ‘ ibādullah haķķından
Kemāl-i luřf u cūduñla şıyānet eyle sulţānum

Nübüvvetde müsellemsin mu‘ azzezsın mükerremsin
Resūl-ı cümle-‘ ālemsin mürüvvet eyle sulţānum

Hişālī rüz-ı maşşerde ķomaz dāmānuñı elden
Meded hevl-i kıyāmetden ģimāyet eyle sulţānum

296

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Cāna geçdi sitemüñ āh benüm sulţānum
Gel esirge Nebiüllah benüm sulţānum

Ağlamazdum bu ķadar nāle vü āh itdügüme
Derdüme olmasañ āgāh benüm sulţānum

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ḳanı inşāfuñ idüp mihr ü vefā aġyāra
Cevr idersin baña her-gāh benüm sulṭānum

Ṭıfl-ı dil düşmez idi Yūsuf-ı Mıṣrı-āsā
Olmasaydı zekānuñ çāh benüm sulṭānum

Menzilüñ ḳalb-i Ḥiṣālīde mübārek olsun
Sensin iḳlīm-i dile ṣāh benüm sulṭānum

297

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Çekem diyü egerçi bār-ı ‘aşḳuñ boynuma aldum
Belüm iki bükildi ṭāḳatum ṭāḳ oldu ḳat ḳaldum

Yine zülfüñ ḳarasın görmeyince baḥr-i ḥüsnüñde
Düşüp deryā-yı ‘aşḳa dürr diṣüñ fikri ile ṭaldum

Ten-i süzānumı yandurdu yaḳdı gerçi nār-ı ‘aşḳ
Biḥamdillah hele ġam potasında bāri ḳāl oldum

Baña yerden göge dek cevri-i bī-ḥad idüp ol āfet
Fiġān u nāleden çarḥa nice feryādcı ṣaldum

Görüp gözden geçürdüm ey Ḥiṣālī cümle ḥübānı
Muḥaṣṣal sūḳ-ı ḥüsn içre biñin gördüm birin aldum

298

Mef ũ lü Fā i lā tū Me fā ī lü Fā i lün

albe gelince nāvek-i cānānumuz bizüm

54a

Bir pāre sīnemüzde urur cānumuz bizüm

“*Tahte's-serā*”²⁹ya gedi am-ı hicrile sirik

ıdı sipihre nāle vü efānumuz bizüm

Nure dükendi hīe ayup nad-i ekümüz

Bamaz faire ol eh-i zī-ānumuz bizüm

Būs itmegile la' lūñi öldürme bī-günāh

Gerdānuña dūer güzelüm anumuz bizüm

Biñ kez fiān u nāleler itseñ Hīāliyā

Ram eylemez ol āfet-i devrānumuz bizüm

299

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Merabā itmege evvel hele idām idelüm

oñra el virtür ise būseye ibrām idelüm

²⁹ Göklerde, yerde, ikisinin arasında ve [topraın altında] bulunanlar hep onundur. (Tahā 20/6)

Meygede gūşesi erbāb-ı şafā meskenidür
Gönlümüz hāz ide şāyed biraz ārām idelüm

Nice bir hūzn ü elem qalbümüze ide hücüm
‘Iyş u nūş eyleyelüm bāde-i gül-fām idelüm

Nice bir şabr idelüm derd-i firāqı çekelüm
Yāra bir bir varup aḥvālümüz i‘ lām idelüm

La‘ l-i cānāna Ḥiṣālī idelüm cāmı fedā
Er ölür nāmı qalır biz daḥı bir nām idelüm

300

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Ġam-ı hicrūñle oldı künc-i ğamda nāle vü zārum
Enīs ü ğam-ğüsār ü yār-ı ğār u mūnis ü yārum

Düşelden vādi-i hiecre yanumdan bir dem ayrılmaz
Belā vü derd ü miḥnetdür benüm yār-ı vefā-dārum

Melāḥat gülşenine ḥüsn ile virmiş güzel revnaq
Lebi ğonca yüzi gül saçı sünbül lāle-ruḥsārum

Serīr-i Mıṣr-ı ḥüsne pādişāh olmağa lāyıqsın
Naḫrūñ behcet ü ān ile yoqdur vardur ikrārüm

Hişālī kūh-ken şimdi benüm Ferhâddan şöıra
Mu‘ayyen Bîsütün tağı olup ser-dest-i tîmârum

301

Mef ū lü Fā i lâ tü Me fā î lü Fā i lün

Ey mecma‘-i meḥâsin ü mecmū‘a-i şiyem
Buldı yüzüñ şuyına ‘ademden vücūd umam

54b

*“Ente ellezî telaṭṭafa bi'l-cūdî ve'l keremî
Ente ellezî teşarrafе bi's-seyfi ve'l-ḳalemî”³⁰*

Sultān-ı enbiyā sened-i aşfiyā olup
“Levlâke”³¹ dikedün ‘izz ile şâhâne bir ‘alem

Encüm degül sipihri iden zeyn her gice
Naḳş oldu resm-i kebkeb-i müzeñ başup ḳadem

‘Afv-ı günâh için idüp iḥsānuñı ricâ
Senden umar şefâ‘ati yarın ‘Arab ‘Acem

İlhām ü vahyile saña keşf ü ‘ayân olan
Mümkin midür ki şi‘r ile ben anı şerḥ idem

³⁰ Sen ki cömertlikle lufufta bulundun./Sen ki kalem ve kılıçla şereflendirildin.

³¹ Levlâke levlâke lemâ halaktü'l-eflâke: [Sen olmasaydın], sen olmasaydın yeri göğü yaratmazdım. (Hadis-i kudsi)

Mir' acı oldu pāye-i a' lā Hişāliyā
Kaşr-ı nübüvete çıkup evvel kadem kadem

302

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Nice bir cāna riyā ile cefā eyleyelüm
Düşelüm meygedeye zevk u şafā eyleyelüm

Sū-be-sū hūn-ı sirişki dökölüm cür' a-şifat
Kendümüz meclis-i rindāna sezā eyleyelüm

Pir-i ' aşka varalum pāyına yüzler sürelüm
İmtihān olalum ' uşşāka şalā eyleyelüm

Cān u dil naqdi ile buse-i la' l-i yarı
Yalvarup yaqaralum bey' ü şirā eyleyelüm

Ey Hişālī bize cevr ü sitem eylerse o şūh
Cān u dilden biz aña hayr-ı du' ā eyleyelüm

303

Mef ū lū Me fā ī lū Me fā ī lū Fe ū lün

Qalbüm açılır pertev-i ruhsāruña baqsam
Cānum sevinür la' l-i şeker-bāruña baqsam

Ey Leylî-şîfat kâkül-i müşkînüñi añma
Mecnûn olurun zülf-i siyeh-kâruña baqsam

Dîvâne olup şabr u qarârum gider elden
‘Aqlum tağılur turra-i tarrâruña baqsam

Biñ kerre benüm haqqum olurdu leb-i la‘ lüñ
Ey kavli yalan ‘ahduña ikrâruña baqsam

Ferdâya şalarduñ yine eyyâm-ı vişâli
Ben dahı Hîşâlî gibi güftâruña baqsam

304

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ġuşşa vü derd ü elemdür yolda yol-dâşum benüm
Miñnet ü endüh u ğamdur hâlde hâl-dâşum benüm

55a

Ders oqurken vaşf-ı ruhsâruñda âl evrâqdan
Şad-hezârân bülbül olmışdı sebağ-dâşum benüm

Dest-i cevrüñle harâb olmuş yatur Bağdâd-ı dil
Şaṭṭ u Nîlün ‘aynıdur gözden aqan yaşum benüm

Gitdi Cem meclisden ayak çekdi hem-pâ olmadı
Gelmez ‘âlem bezmine hergiz ayak-dâşum benüm

Ey Hîşālî cūy-ı eşküm sū-be-sū tırmaz aķar
Kūhsār-ı derd ü ğamdur var ise başum benüm

305

Mef ū lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ū lün

Ol āfet-i ‘ aķl u dil ü cānı görebilsem
Dil-teşneyem ol şāh-ı cihānı görebilsem

Dīdārına müştāk olalı ğayli zamāndur
Ol pīr olası tāze cevānı görebilsem

Görsem gider ‘ aķlum tağılup şabr u ķarārım
Görmezsem eger dir ki dil añı görebilsem

Ya‘ ķūb-ı dil ü cānuñ ‘ aceb ğālī mūkedder
Bir kez yüzüñ ey Yūsuf-ı şānı görebilsem

Ol māh-ı melek-ĥūy u perī-rūyı Hîşālî
Görmezsem ‘ ayān bāri nihānī görebilsem

306

Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün

Leb-i mey-ġunuñı yād idicek mestāneye döndüm
Ṭariķ-i ğayrı terk itdüm reh-i meyĥāneye döndüm

‘ İzāruñ şem‘ ine bāl u peri yaqmaqda bī-pervā
Saña sūz u güdāz ‘ arz eyledüm pervāneye döndüm

Seni Mecnūn gibi arar iken vādī vü şahrāda
Yitürdüm ‘ aqlum ey Leylī-şifat dīvāneye döndüm

Şu deñlü çāk çāk itdi vücūdum zerre-i miḥnet
Hevā-yı kākül ü zülfüñle cānā şāneye döndüm

Ḥarāb itdi göñül mülkin ol āfet dest-i cevri ile
Ḥiṣālī bir yıqılmış ḥāne-i vīrāneye döndüm

(Harfū’ n-Nun)

307

Mef ū lü Fā i lā tün Mef ū lü Fā i lā tün

Gülşende gül açıldı ezhār bir tarafından 55b
Bāğ-ı cināna döndi gülzār bir tarafından

Girdi libās-ı sebze her bir nihāl-i mevzūn
Gülzāra virdi revnaq eşcār bir tarafından

Dīvāneler mişālī zencīrden boşanup
Cūş u ḥurūşa geldi enhār bir tarafından

Her cūybār çekmiş āgūşına birer serv
Vaşla irişüp olmuş derkār bir tarafından

Åh eylesem Hışalı yanumca nāle eyler
‘Uřřāk bir ıarafdan kũhsār bir ıarafdan

308

Fā i lā tũn Fā i lā tũn Fā i lā tũn Fā i lũn

Nār-ı ‘ařkuñla derũn-ı cān u dil sũzān iken
Derdũme tedbĩr-i dermān itmedũñ āsān iken

şem‘-i meclis germ olup sũz gũdāz ‘arz itmesũn
Pertev-i mihr-i ‘izāruñ şevkı nũr-efřān iken

Yine bir řāh-ı cihānuñ ģũsn ũ ānın seyr idũp
Boynı bağlu bende oldum başuma sultān iken

Ĥayli mũřkildũr firāk-ı Ka‘ be-i kũy-ı nigār
Reşk-i Firdevs-i berĩn ũ ravza-i Rıđvān iken

Bir cevāb ile Hışalı eyledi izhār o řũĥ
Cān u dilde nũkte-i sırr-ı lebi pinhān iken

309

Fe i lā tũn Fe i lā tũn Fe i lā tũn Fe i lũn

Bāđ-ı ģũsn iıre ruĥuñ gũldũr ‘izāruñ gũlřen
Ėonca-i zanbağ-ı ter barmāđuñ ey ģonca-dehen

Gülden i' rāz iderüz ' arızuñ ' arz eyle bize
Reng ü āl olur o yüzden güle ey sīm-beden

Almasa mihr-i ' izāruñdan eger nūr u ziyā
Beñzedürdüm saña mihr ü mehi mehmā-emken

N'ola meclisde raķīb eyler ise şādīlık
Döndi maymuna ki topa tutıla yer yerden

Ey Hişālī göricek bu ğazel-i rengīnūñ
Ħayli taħsīn-i belīg eyledi erbāb-ı suħan

310

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Girye vü zārum ne bilsün baña hem-dem olmayan
Diñlemez feryādumı hicrūñle pür-ĝam olmayan

56a

Künc-i ĝamda hem-demüm āh u figān u nāledür
' Iyş u ' işretten baña ' ālemde maħrem olmayan

Çekdügüm derdi ne bilsün bār-ı cevri-yārdan
Zülf-i dilber gibi kıadd ü kıāmeti ħam olmayan

Bir ayaĝ ile getirmez arķasın yere ĝamuñ
Pehlevān-ı ' ālem olmaz cām ile Cem olmayan

‘ Aşkı yabanda biter şanurmış ağıyâr-ı denî
Gevherüñ kâdrin Hîşâlî bilmez âdem olmayan

311

Mef ü lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

Reşk itmez ise kâkülüñe âhü-yı Hıten
Her dem kuyuñ yöresine uğraması neden

Ġonca-lebüñle müy-ı miyânuñda kııl kadar
Bir söz yeri bulımadum ey ruğları semen

Serhadd-i ġamda şıhata irsün mi ġasta-dil
Tıġ-ı müjeñle ġamzeñ oğıdur ciger delen

Cevr-i nigâr u ta‘ na-i ağıyâr sehldür
Derd-i firâk u miñnet-i ġamdur elem viren

Nevrüz irişdi diyü Hîşâlî taraf taraf
Esdî şavurdu bād-ı şabâ nevbahârdan

312

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Şacı sünbül yüzi gül bir nigâr-ı ġonca-femsin sen
Kıyâmet-ķâmetüñle ehl-i ġüsn içre ‘alemsin sen

Melâhatla saḥâvetle diyânetle ‘adâletle

Cihânı bende itmiş bir şeh-i şâhib-keremsin sen

Gözün ḥûnî vü ğamzeñ dil-firîb ü câdu-yı mekkâr

Füsûn u mekr ile bir fitne-i Rûm u ‘Acemsin sen

Nedür ol kemm ü keyfiyyet nedür ol neşve vü ḥâlet

Meger kim ey leb-i mey-gûn-ı dilber câm-ı Cemsin sen

Şacı zencîrine bend eylemiş ol Leyli-veş dirler

Cünûn-ı ‘aşk-ı yâr ile Ḥişâlî müttehemsin sen

313

Mef ū lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

Te ‘şîr-i tâb-ı mihrdür eşmâra fer viren

56b

Şanma şeceredür ‘âleme her-bâr ber viren

Rağbet komadı kân-ı Bedeḥşân ile yeme

Şarrâf-ı dehre dîde-i terdür güher viren

Olur cihânda ‘âşık-ı ser-bâz u nâm-dâr

‘Uşşâk içinde dilbere cân ile ser viren

Erbâb-ı ‘aşkuñ ‘avn-ı İlâhîdür ey gönül

Cünd-i zafer-şi‘ârına fetḥ ü zafer viren

Hzır-ı huçeste-maıdem ü ferruı-ııııaldur

Yaruıı Hııalı va' de-i vaılım huıber viren

314

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Kā 'inātı geıt idüp gezdüm dilā her cāyı ben

Görmedüm yārum gibi 'ālemde bir hercāyı ben

ıol kaıdar tāb-ı teb-i hicrūıı huıāret virdi kim

ıanmazam bir demde nūı itsem yedi deryāyı ben

Pāııāh-ı 'ālemem kūyuıı gedāıı olmuıam

Virseler bir pūla almam devlet-i dūnyāyı ben

Vaıı ümīd eylerken ey Leylī-ıııfat Mecnūn gibi

Vāıı-i hicre dūııırdüm bu dil-i Őeydāyı ben

Ey Hııalı nāımda maızmūn-ı huııı irād idüp

Hııı' at-i rengīne kıoydum Őāhid-i ma' nāyı ben

315

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Vūcūdum huıānesi tīre olurdı dūd-ı āhumdan

Hādeng-i ğamzeıı ey kıaıı kemānum aıımasa revzen

Ne deñlü t̄ire vü t̄ār olsa ‘aynumda degül ‘ālem
Senüñle açılır alb-i ĥaz̄in olur gözüm rüſen

Yine faſl-ı bahār irdi cihān reſk-i cinān oldu
Gül açıl sen de ey ġonca-dehānum güller olsun ſen

‘İzāruñsuz tenüm ĥākister eyler āteſ-i ĥasret
Gözüm ġöñlüm açılmaz hicr ile gülſen olur küñhān

Yitürdüñse Ĥiſālī ‘aql u hūſı ġam degül z̄irā
Cünün-ı ‘aſķı ırgürdüñ kemāle her ziyān bir fenn

316

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Nice gündür göremem ol ſeh-i z̄i-ſānumı ben
Mālik-i Mıſr-ı ĥüſün Yūsuf-ı Ken‘ānumı ben

57a

Ĥaṭṭ-ı sebz ü lebini Ĥıẓr u Meſihā tutarın
La‘l-i cānān bilürin çeſme-i ĥayvānumı ben

Kendü yārān-ı ‘azizüm gibi ĥürmet iderin
Ser-i küyında görince seg-i cānānumı ben

Nad-i cānı yoluña virmege cānlar virürin
Dilberā ſanma ki senden ſaınam cānumı ben

Ey Hişâli gül-i şad-berke nice beñzedeyin
Gül-ruḥ u gönca-dehen ol gül-i ḥandânumı ben

317

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Geçdük ‘âşık olalı gerçi ki neng ü ‘ârdan
Çâre yokdur geçmek olmaz ḥâtır-ı ağıyardan

Şormak olmaz ḥâlümü ol gönca-i ḥandân ile
Mâcerâmuz zâhir iken dîde-i ḥün-bârdan

Sîne-i bî-kînemi yarsa eger tîğ-ı cefâ
Künc-i ğamda nâ-ümid olmam vişâl-ı yârdan

Kâkülüñ sevdâsı bir tûl-ı emeldür ḥaddi yok
Raḥm idüp gel kırtar ol dūr u dırâz efkârdan

Gözlerüñ aydın Hişâli ayağına yüz sürüp
Şağ esen geldi şabâ ol gözleri bîmârdan

318

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Gice zülfüñ perişân eylemiş bād-ı şabâ gelsün
Bilüp miskinligin ḥâm ‘anber ü müşk-i Ḥıṭâ gelsün

Bahār irdi gül açıldı terennüm eyledi bülbül
Dem-i zevk u şafâdur gülşene ol dil-rübâ gelsün

Egüp boynın yeter çekdi şürâhi intizâr ey dil
Ayak ayak çekülsün bezme sâgar ibtidâ gelsün

Yaraşmaz meclis-i mihr ü maḥabbetde dilâ nâşî
Çekülsün tırmasun bigâne-meşreb âşinâ gelsün

Dimiş sâķiḳya mîr-i meclis erbâb-ı maḥabbetde
Ḥişâlî ber-ḫaraf itsün riyâyı bî-riyâ gelsün

319

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Dem-be-dem itmededür ‘aql-ı temennâ benden 57b

Daḫı dîvâne imiş bu dil-i şeydâ benden

Başuma özge belâ oldı hevâ-yı kâkül

Zâyil olmaya gibi dâḫi bu sevdâ benden

Vaşf-ı la‘ lüñde görüp nazmumı ey ḡonca-dehen

Neşve vü ḫâlet umar sâgar-ı şahbâ benden

Ḥil‘at-i fâḫiredür aña viren ḫüsn ü bahâ

Derme çatma dilemez şâhid-i ma‘nâ benden

Mu'cize olsa nazım hāme 'aşā-yı Mūsā
Zāhir olurdu Hīşālī yed-i beyzā benden

320

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Nevbahār irdi o gül 'azm-ı gülistān eylesün
Şahñ-ı gülzārı gezüp nāz ile seyrān eylesün

Kendüsin tezyīn idüp zīb-i cemāl-i hūsn ile
Nāzıla tāvūs-ı kudsī gibi cevlān eylesün

'Āşık-ı üftādesin ol şehvār-ı hūsn ü ān
Esb-i tāza çignedüp hākile yeksān eylesün

İns ü cinn ü dīv ü periler olur emrine rām
Hātem-i la' l-i lebin mühr-i Süleymān eylesün

Gül gibisin gül açıl gülzārda idüp hırām
Ey nigār-ı şūh u şengül bülbül efgān eylesün

Ey Hīşālī cevr ü zulm itsün gerek mihr ü vefā
Her ne eyleser hemān ol şāh-ı hūbān eylesün

321

Mef ũ lü Fā i lātün Mef ũ lü Fā i lātün

Åzurde-hātır eyler dildār bir ¼arafdan

Buĝz u ‘ adāvet eyler aĝyār bir ¼arafdan

¼aĝıtdı ‘ aql u fikrüm ol kākül-i periřān

Zülfüñle yek-dil olmuş destār bir ¼arafdan

La‘ l-i lebüñle ħaţtuñ ħayrān u ¼anzil eyler

Cem cāmı bir ¼arafdan esrār bir ¼arafdan

Yandurdu yaĝdı cismüm tāb-ı ‘ izār-ı dilber

Şaldı derūna āteř ruĥsār bir ¼arafdan

Bozdu Ħiřāli tevbem ibrām-ı sākı ile

Ezhār bir ¼arafdan gülzār bir ¼arafdan

322

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Ben senüñ iřiĝüñi südde-i devlet bilürin

58a

Ayaĝuñ topraĝını sürme-i ‘ izzet bilürin

Baņa luţf eyle elüñden geleni itme dirĝ

Seng-i cevr atduĝuñı sehm-i sa‘ ādet bilürin

Ey şanem şanma cefâyile ki senden uşanam
Her ne cevri eyler iseñ cānuma minnet bilürin

Dilberüñ hüsni berâtında olan hatt-ı ğubār
Nāme-i behcetine kayd-ı ferāgat bilürin

Fırşat el virmiş iken vuşlata sa'y eylemedük
Ey Hişālî çekerüz soñra nedāmet bilürin

323

Mef ũ lü Me fā î lü Me fā î lü Fe ũ lün

Şayd eyleyüp ' Anķāya dañı nice şunarsın
Ey murġ-ı ecel herkesüñ ' ömrine қonarsın

Pāşāsına kıyduñ yine serħadde ğuzātuñ
Ey çarħ-ı felek тұrmayup ' aksine dönersin

Ol nāmı Muħammed gibi bir merd-i dilberi
Bulduñ alacaқ da yine bulduқça bunarsın

Haşr ide cinānda şühedā ile seni Haққ
Maşşerde yüzi aġ olacaқ merd-i hünersin

Rūhına du' ā eyle Hişālî dil ü cāndan
Tā niceye dek mātemi odına yanarsın

324

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Nice yüz vech ile sāyir güzellerden güzel sensin

Bu ān u behcet ile hüsni-i Yüsufdan bedel sensin

Ne yüzden öykinürsin la‘l-i yāra ey mey-i gül-gün

Humāruñ bā‘ iş-i ğam bādī-i hüzni ü kesel sensin

N’ola dūr u dırāz efkāra düşse ‘āşık-ı mehcūr

Yüri ey zülf-i dilber ne ‘aceb tül-ı emel sensin

Şafā-yı kanda-i la‘ lüñ kanda zevk-ı vuşlatuñ kanda

Benüm haddüm degül luḡ-ı Hudā-yı lem-yezel sensin

Urulduğuñ tıyulmuş ğamze-i hün-rizine yāruñ

Hişālī şimdi dillerde ‘aceb ḡarb-ı meşel sensin

325

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Fikrüm oldur ki düşüp dillere destān olayın

58b

‘Ār u nāmūsı koyup şöhre-i devrān olayın

İbtizālī ne belā manşib-ı dehr-i dūnuñ

Egnüme hırka giyüp ‘āleme sulṡān olayın

Ĥil' at-i fāhirenüñ şıķleti bārın çekemem
Çıķarup cübbe vü destārumı ' uryān olayın

Dilberüñ ĥatt-ı ğubār ile olup ālūde
' Ālemi seyr ideyin ' aşķıla ĥayrān olayın

Ey Ĥiřālī varayın Ka' be-i kūy-ı yāra
Vireyin keş-i dil ü cānumı ķurbān olayın

326

Mef ū lü Fā i lātün Mef ū lü Fā i lātün

Ĝülzāra virdi revnaķ ezhār bir ķarafdan
Döndürdi bāĝ-ı ' Adna eşcār bir ķarafdan

Ceng ü cidāla ķurmuş ğamzeñle zülf-i bed-ĝiş
Tātār bir ķarafdan küffār bir ķarafdan

Ṭurrañla çeşm-i mestüñ dil mülkin itdi talan
Ṭarrār bir ķarafdan mekkār bir ķarafdan

Ol kākül-i mu' anber ķaĝıtdı ' aķl ü fikrüm
Aldı ķarār u şabrum refār bir ķarafdan

Şükrüm budur Ĥiřālī ķalb-i ĥazınüm açdı
Ruĥsār bir ķarafdan didār bir ķarafdan

327

Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün

Severseñ ey gönül dildarı sev ağıyarı neylersin

Ėaraz seyr-i gülistān ise seyr it ĥarı neylersin

Seni ince ĥayālāta düşürdi mū-miyān-ı yār

Meger kim ey dil-i şeydā vişāl efkārı neylersin

Ṭılısm-ı sīm ü zerle vuşlatuñ gencine ṭālib çok

Gönül ṭıflı gibi bir ‘ aşık-ı didārı neylersin

Ṭolanur dem-be-dem dārü ’ş-şifā-yı kūyuñı ‘ uşşāk

Meded ey cān ṭabībi bu dil-i bīmārı neylersin

Ṭotalum ṭıĝ-ı ĥūn-pāşın o şūĥuñ boynuña alduñ

Ĥişāliyā ĥadeng-i ĝamze-i ĥūn-ĥVārı neylersin

328

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Ol bütüñ taşvīrini naķş itmede Behzādsın

59a

Şanma kim şāĝird-i Kābil olasın üstādsın

Sāye-i serv-i kağinde ol kıyāmet-kāmetüñ

Ĥamdülillah ĝuşşa vü ĝamdan dilā āzādsın

Cenneti a' lā bilüp Ādem gibi kıldum vaṭan
Sen baña ey kūy-ı dilber Ka' be vü Bağdādsın

Bunca kim āh eyledüm feryāduma dād itmedüñ
Ḥayflar ey Ḥusrev-i şîrîn-dehen bîdādsın

Ey Ḥişālî fenn-i ' aşkı şöyle tekmîl eyledüñ
Ḳays u Vāmîk saña şâgird olımaz üstādsın

329

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Nice bir meclisümüz bezm-i meşakḳat olsun

Nice biz içdügümüz bâde-i firḳat olsun

Nice bir maḥremümüz pîster-i firḳatde dilā

Āh u feryād u fiğān u ğam-ı miḥnet olsun

Ḥāk-i zilletde ḳoma ' aşîḳ-ı üftādeleri

Dest-gîr ol güzelüm bâ' iş-i rîf' at olsun

Ḳıya ḳıya baḳısuñ cānuma ḳat ḳat geçdi

Bâri bir kez nazār-ı ' ayn-ı ' ināyet olsun

Dilerüz Ḥaḳdan o şūḥ eyledügi cevr ü cefā

Ey Ḥişālî sebep-i mihr ü maḥabbet olsun

330

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Yeter meclisde devr itdi kadeh ey gonca-fem tursun

Biraz nüş idelüm la^c l-i lebünden cām-ı Cem tursun

İki sulţān ne mümkin bir diyārı zabt u rabt itmek

Yā zevk u şādı tursun dilde yāhūd derd ü ğam (tursun)³²

Bahār irdi gül açıldı figāna başladı bülbül

Dem-i zevk u şafādur girmesün kalbe elem tursun

Bizi dūr u dırāz efkāra şaldı turra-i tarrār

Hevā-yı kākül ü sevdā-yı zülf-i ham-be-ham tursun

Cinān-ı kūy-ı cānānı Hişālī eyledüm me'vā

Değişmem ravza-i Rıdvāna ben bāğ-ı İrem tursun

331

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Gedāyı şāh u şāhı kul iden şāh-ı cihān sensin

59b

Mekāndan ber-münezzeh pādişāh-ı lā-mekān sensin

Cemāl-i pāk-māluñdan degül kevn ü mekān hālī

Zuhūruñ şiddetinden gerçi kim gözden nihān sensin

³² Metinde yoktur.

Hiçāb-ı nūr-ı zātīde olup pinhān u nā-peydā
Başiret ehline ammā ki gün gibi ‘ayān sensin

Nişān-ı şun‘-ı pākuñdur senüñ dünyā vü māfiḥā
Nişānuñ günden ezherdür velīkin bī-nişān sensin

İki ḥarf ile sensin kā’inātı var iden yoḡdan
Senüñ ḥükmüñdedür ‘ālem ḡamu şāh-ı cihān sensin

Şifāt u zātuñ evşāfi “*hüve’l- Ḥaḡḡ hüve’l-bāḡi*”³³
Senüñdür ḥikmet ü ḡudret viren sensin alan sensin

Ḥiṣālīye Ḥudāyā ‘avn u tevfiḡuñ refiḡ eyle
Muḡammed ümmetine Ka‘be-i emn ü emān sensin

332

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

İtdi taḡşīl-i ḡinā dīde-i ter yaşıñdan
Ādemüñ devlet ıraḡ olmaz imiş başıñdan

Nice ḡan ağlamasun hicrüñ ile ‘āşīḡ-ı zār
Dem-be-dem ḡan dökülür dīde-i ḡün-pāşıñdan

³³ Bu böyledir, çünkü [Allah hakkın ta kendisidir]. O ölüleri diriltiyor ve O, her şey üzerinde kudretiyle egemendir. (Hac, 22/6)

Sūz-ı ‘aşkuñla ki āh eyleye biçāre gönül
Yer yer āteş saçılır sīne-i pür-hāşından

Sākiyā sāgar-ı la‘ lūñle olup mest-i müdām
Ġālibüz hālet ile meygede ‘ayyāşından

Nerd-i ‘aşk içre düşeş atmak ise maķşūduñ
Sevegör hūbı Hışālī on iki yaşından

333

Mef ū lū Fā i lātün Mef ū lū Fā i lātün

Ālile aldı ‘aqlum güftār bir tarafından
Yağmāya virdi gönülüm reftār bir tarafından

Bende ümīd-i vuşlat dilberde ise söz yok
İkrār bir tarafından inkār bir tarafından

Teşnī‘ ü ta‘n-ı aġyār cānumdan itdi bīzār
Hālī degül cefādan dildār bir tarafından

Biri birine girmiş zūlf-i nigār u turra
Da‘vā-yı hūsn iderler ruhsār bir tarafından

Cāna cefālar eyler her laḫzada Hışālī
Dildār bir tarafından aġyār bir tarafından

334

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Maṭla^ç-i mihr-i ruḥuñ şubḥ-ı şabâḥat bilürin

60a

Ṭurra vü kākülüñi şâm-ı kıyâmet bilürin

Derbederlik idemem ğayrı kapuya varmam

Ben senüñ işigüñi bâb-ı sa^ç âdet bilürin

Ben ^çAzîzüm seni bu behcet ü ânıla görüp

Yūsuf-ı Mısr-ı hüsn mâlik-i ^çizzet bilürin

Ġoncalar Āl-i Resûlüm diyü tutmuş şecere

Sebz-i destârını ben añun ^çalâmet bilürin

Ey Hişâlî olalum râh-rev-i râh-ı hadî

Mâsivâ semtini ben râh-ı dâlâlet bilürin

335

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ḳıl ḥazer ey seng-dil feryâd u zârumdan şaḳın

Alma âhum nâle-i bî-iḥtiyârumdan şaḳın

Yıḳma göñlüm ḥânesin luṭf eyle beytullahdur

Göklere memdüd olan yer yer ğubârumdan şaḳın

Nev-reside taze gülsin nâ-şüküfte-ğoncasın

Ey sehî-ğad rûzgâr-ı rûzgârumdan şağın

Haçer-i müjgân ü tîğ-ı gamze-i berrân ile

Dökme kanum hûn-ı çeşm-i eşk-bârumdan şağın

Seng-i cevrüñle göñül âyinesin şındırma kim

İñfi'âlümden hazer kıl inkisârumdan şağın

Âteş-i hicrâna yandırma Hişâli-veş beni

Ey nihâl-i taze âh-ı pür-şerârumdan şağın

336

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Rahm idüp 'ayn-ı 'inâyetle nazar kılmazsın

Dide-i terden akan kanlu yaşum silmezsın

Ben senüñ cevr ü cefâ vü sitemüñ hep bilürin

Sen benim çekdüğüm endüh u gamı bilmezsın

Ğam degül şu gibi her dem seni harc eyler isem

Artup eözün olur ey eşk-i ter eksilmezsın

Gül-ruhuñdan alınup reng-pezir olmuş gül

Şağın ey gonca-i ra' nâ katı açılmazsın

Kūh-ı billūra çıkar ince beli bir yoldur

Ey Hışālī karañudur ötesin bilmezsin

337

Müs tef î lün Müs tef î lün Müs tef î lün Müs tef î lün

İrdi bahâr açıldı gül reşk-i cinân oldu çemen

60b

Çık sen de seyr-i gülşene gül açıl ey gönca-dehen

Nevrüz sultānı irüp bülbül mülākîdür güle

Zevk u şafâ hengāmıdır ey Yūsuf-ı gül-pîrehen

Esdî şavurdu kākül ü zülfün hevâsıyla şabâ

Güyâ ki geldi Rūma mülk-i Çîn ü Mâçîn ü Hōten

Ayâ nice teşbîh idem mihr-i ruhuñ ay u güne

Rüşen iken her vechile hürşîd-i ‘âlem-tâbdan

Hep eski derdin tâzelendürdüñ Hışālī hastanuñ

‘Âşık olup bir nev-cevâna ey dil-i şürîde sen

338

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Āh u feryād o cefâ-pîşenüñ eṭvârından

Kimse cân kırtaramaz ṭurra-i ṭarrârından

Ḥaṭṭ-ı sebzî gibi çok fitne kopar seyr idesin

Ḥâl-i Hindûsı ile zülf-i siyeh-kârından

Kâkül ü zülfi midür yoksa mu' anber tırta

Tâze sünbül görünür gûşe-i destârından

Nice yüz vech ile devlet yine yüz tutsa gerek

Yüz çevirmezse o şüh ' âşık-ı didârından

Tâb-ı didâra Ḥişâlî döyemez cân u gönül

Kime yanup yakılam âteş-i ruhsârından

339

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Ḳanâ' at Ḳâfını ' Anḳâ-şıfat gözle ğınâ gelsün

Metâ' -ı hırş u âza dest-i himmetle fenâ gelsün

Maḥabbet şem' ine bâl ü peri pervâne-veş yaḳsun

Şu kim ister derûn-ı ḳalbine nûr u ziyâ gelsün

Eger âyîne-i ' âlem-nümâya var ise reşküñ

Gönül mir 'âtini sil pâk u şâf ile cilâ gelsün

Raḳîb-i kāfir ile ceng-i sultāniye ḳaşd itdüm

İdüp imdād u himmet vaḳtidür şîr-i veĝâ gelsün

Hişālî bezmümüz ol şūḥ u şengül eylesün teşrîf
Çekilsün turmasun endūh u ğam zevk u şafâ gelsün

340

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Hāk-i pāyuñ gözüme sürme-i ‘ izzet bilürin 61a
İşigüñ kulluĝını pāye-i devlet bilürin

Bilmezsin ğayrı kapu derbeder olup gezemem

Südde-i devletüñi bâb-ı sa‘ âdet bilürin

Nice kez cānuma kār itdüĝin ey kaşı kemān

Tiĝ-ı hicrān ile tır-i ğam-ı firķat bilürin

Dil-i vîrānem eger itse ‘ imāret yap yap

Ol şeh-i ‘ ādil ider idi vilāyet bilürin

Güşe-i çeşmile ol ğamze kıya baķduĝını

Ey Hişālî nazar-ı ‘ ayn-ı ‘ ināyet bilürin

341

Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Fe ũ lün

İdince ‘ arız-ı cānānı seyrān

Mu‘ anber zülfini gördüm perişān

Leb-i yâkûtına nisbet o şūhuñ
Hâzef-pâre imiş la‘l-i Bedeşşân

Degül zerre ruḥ u ḥâlūñ yanında
Meh ü encümle ḥurşîd-i dıraḥşân

Münevver kıldı dehri mihr-i rüyuñ
Şeb-i deycürü güyâ mâh-ı tâbân

Hişâlî yakdı yandurdı vücūdum
Şerâr-ı düd-ı âh u nâr-ı hicrân

342

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

‘Iyş u nüş ise murâd ey dil-i şeydâ benden
Mey-i eşk ile tolu sāğar-ı şahbâ benden

Senden ey alnı kamer gün gibi ‘arz-ı dîdâr
Dîde-i cânı açup seyr ü temâşâ benden

Raḥm idüp ‘ayn-ı ‘inâyetle nazâr eyler iseñ
Ey sehî-kadd saña berbâd mey-i kemḥâ benden

Gülşen-i ḥüsnine ol gül-ruḥ u gonca-dehenüñ
Cân u dil murğı yeter bülbül-i güyâ benden

Ey Hişālî yine ol Husrev-i şîrîn-dehenûñ

Vaşf-ı la'linde hayât âbını icrâ benden

343

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Sırrını bilmekde 'âciz idi nice nüktedân

61b

Hâzıra gâyibdan ammâ leblerûñ virdi nişân

Bir 'alâmetdür kıyâmetden kıyâm-ı kâmetûñ

Ġoncadur itse tebessüm gülse güldür ol dehân

Mâh u hürşîd-i felekde zerrece yokdur şafâ

Sendedür hüsn ü melâhat ey meh-i nâ-mihribân

Ķahve-i kısr-ı Yemen olmuş raķîb-i rû-siyâh

DuĶter-i rez ise sâķî hûb kız naķşı cevân

Ey Hişālî dilerüz Ķaķdan ki bula izdiyâd

Ķaşre dek câh u celâl ü şevket-i 'Oşmâniyân

344

Mef û lü Fâ i lâ tün Mef û lü Fâ i lâ tün

Mihr ü maĶabbet itmez dildâr bir tarafdan

Terk-i 'adâvet itmez aĶyâr bir tarafdan

Faşl-ı bahâr irince alb-i hazînum açdı
Ezhâr bir arafdan gûlzâr bir arafdan

Bezm-i vişâle irdüm ibrâm iderler ‘ıyşâ
Cem câmı bir arafdan ol yâr bir arafdan

Çeşmüñle ğamzeñ itdi dil-kişverini ğâret
‘Ayyâr bir arafdan Tâtâr bir arafdan

Yandurđı yadı cismüm pervâne-veş Hîşâlî
Şem‘-i ruı o şûhuñ ruhsâr bir arafdan

345

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Küçüklükden dem ururđı alup ağzına ğüftârın
Leb-i la‘ li o şûhuñ ğoncaya bildürdi midârın

Egerçi câna yetdüm câm-ı zehr-âlüd-ı minetden
Ümîd eyler ğöñül ammâ yine la‘ l-i şeker-bârın

Ne derd-i hicrine ğâyet var ol şûh-ı cefâ-cüyuñ
Ne zev-ı vaşl ile şâd itdi bir kez ‘âşık-ı zârın

Ğöñüldeñ tek hemân mihr ü maabbet zâyil olmasun
Bugün ğörmezse yarın ‘âşık-ı şeydâ ğörür yârın

Ol âfet bilmez idüm döymez imiş zerre ibrâma
Hişâlî biñ bir ikdâm ile aldum ağızı ikrârın

346

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Cân u dil murğı bilür ey gül terennüm neydügin 62a
Yoksa bilmez bülbül-i şeydâ tenağgum neydügin

Öykinürken bilmeyüp miqdârin ey şîrîn-suhan
Leblerüñ tûñiye bildürdi tekellüm neydügin

Bunca feryâdum işitdi itmedi bir kerre dâd
Nâlemi güş eylemez bilmez tazallüm neydügin

Ġamzesinden dem-be-dem ta' lîm ider cevri u cefâ
Çeşm-i cādû bilmez 'âlemde teraḥḥum neydügin

Bilmez idi leblerüñle ruḥlaruñ bildürme
Ġonca vü gül nâz ile gülmek tebessüm neydügin

Devri la' linde olup mest-i müdâm ol âfetüñ
Ey Hişâlî bilmezem ben dâḥi ğam ğam neydügin

347

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Çekmeyince nice dem derd ü belâ-yı hicrân

Ele güç girer imiş zevk-ı vişâl-i cânân

Ey dil ol gönca-lebüñ buse-i la'lin umma

Şarf u hârc olmayıcağ yolına nağd-i dil ü cân

Derd ile süz u güdâzı bağışından belli

‘Âşıkun ‘aşkı olur ‘âleme kevn gibi ‘ayân

Eşk-i çeşmüm bir açar şu gibidür sür‘atde

Âhumun tîrine hâyil olımaz gün ü mekân

Pîrlük bükmedi bâr-ı günehüm itdi dü-tâ

Meded ey rahmeti çok Rabb-ı Raḥîm ü Raḥman

Bir müferriḥ yer idi gûşe-i meyḥâne velî

Bize çok gördi Hişâlî anı da devr-i zamân

348

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Ricâmuz Ḥaḳdan oldur şubḥ u şâmuñ Ḳadr u ‘îd olsun

Perîşân olmasun cem‘iyyetün baḥtuñ sa‘îd olsun

Felek k̄utb-ı murāduñca dönüp devr eylesün her-bār
Cihān turduqça var ol devlet ü 'ömrüñ mezīd olsun

Şafā vü zevk u 'ālemden dem-ā-dem olmayup hālī
Şehā mir 'āt-ı qalbūñden ğubār-ı ğam ba 'īd olsun

Güler yüz göster 'uşşāka güzellik resm ü āyini
Ruħuñ āyīne-i 'ālem-nümāsından bedīd olsun

Hişālī bendeñi mümtāz-ı akrān eyle kim şāhum
Der-i devlet-me 'ābuñda bulup rağbet ferīd olsun

349

Mef ū lü Fā i lā tū Me fā ī lü Fā i lün

Mir 'āt-ı tab' a h̄att-ı ruħuñdur keder viren

62b

Zehr-i ħumār-ı cām-ı ğamuñ derd-i ser viren

Baħt-ı siyāh u t̄ālī' -i meş 'üm u naħsidür

H̄att-ı lebūñden 'āşıkā qara ħaber viren

Esbāb-ı 'izz ü nāzdur ol şūħ u şengüle

Gülzār-ı ħüsn içinde dilā kerr ü fer viren

Qalb-i ħazīn-i 'āşık-ı āşüfte-ħāldür

Peykān-ı tīr-i ğamze-i ħun-ħVāra yer viren

Baħr-i ‘ Adenle kân-ı Bedeħşâna kim varur
Dehre Ğişâli dîde-i terdür güher viren

350

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Lâle vü gül ile zeyn oldu yine řaħn-ı çemen
Gül gibi sende n’ola açılıp olsayduñ şen

Bir nihâl üzre iki tâze gül-i Ğamrâdur
Ğaddüñ üzre ruħ-ı âluñ senüñ ey Ğonca-dehen

Şaħn-ı gülşende n’ola kesb-i hevâ eylerse
Ser-i serv üzre hevâ-yı ser-i zülfüñdür esen

Mıřķab-ı reşk ü Ğased delmese cânâ bağrın
Az çok beñzer idi dürr diřüñe dürr-i ‘ Aden

Ey Ğişâlî irişüp mevsim-i gül feryâda
Bülbül-i nağme-serâ başladı her vâdiden

351

Mef ũ lü Fâ i lâ tü Me fâ ĩ lü Fâ i lün

Şükrüm budur ki ‘ âşık-ı âşüfte-Ğâl iken
Zevķ-ı viřâlüñ oldu müyesser muĞâl iken

Çignetmek esb-i tâza düşer mi fütâdeñi
Hâk-i mezellet içre yatur pây-mâl iken

Bedr oldı toğdı t̄ali' ümüñ kevkebi yine
Ol qaşı mâh-ı nev bu gice bir hilâl iken

El irmez oldı kâmet-i bâlâ-yı dilbere
Rıf' atle irdi başı sipihre nihâl iken

Çekme Hışâli minneti bârın denîlerüñ
Aç öldürür mi kimseyi Hâk "Zül-celâl"³⁴ iken

352

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Öykinürse işidüp lezzetile güftârın 63a

Bildürür goncalara la' l-i lebüñ miqdârın

Sidre-i t̄avusına ' aynıyla müşâbih didiler

Seyr iden nâz ile ol kebg-i derî reftârın

Ne kadar ' ahd-i vefâ eylese ferdâya şalar

Tecrübe eylemişüz bir nice kez ikrârın

---

³⁴ Yer üzerinde bulunan her şey yok olacaktır. Yalnız Rabb'inin, [celâl ve ikram sahibi] yüzü baki kalacaktır.
(Rahman, 55/26-27)

Muhtezaı elem ü guşsa vü gamdur ‘aşkuñ
Degme derd ile kişı terk idemez dildārın

Bezı iden naqd-i dil ü cānını yāruñ yolına
Bugün olmazsa Hışālī görür imiş yarın

353

Mef ū lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ū lün

Her dem o kaşı yāya dilā sine gerersin
Atduqça müje oqlarını kanda ararsın

Her nāvek-i dil-düzına ol kaşı kemānuñ
Her dem siper idüp tenüñi sine gerersin

Bār-ı sitem-i yāra gerek şabr u taħammül
Ey ‘āşık-ı bī-dil ne belā ise çekersin

Maqşūduñ eger cān ise hod cānuma minnet
Ey rüh-ı revān cāna niçün minnet idersin

Yāruñ giricek gülşen-i vaşlına Hışālī
Vardur tama‘ uñ nice gül ü gonca derersin

354

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Sür ey sākī ayağı nice bir dilde melül olsun

Ki mür-ı ğuşsa vü zenbūr-ı miḥnet pāymāl olsun

Mezāk ehli ḥarābāt erleri yanında hep birdür

Gerekse cām-ı Cemşid ü gerek köhne sifāl olsun

Düşürme ayağı elden mey-i gül-gün ile her dem

Çızarsun gül gül olsun ruḥlarıñ gül-berk-i āl olsun

İçerseñ şu yerine kana kana ḥün-ı ‘uşşākı

Dem-ā-dem şir-i māder gibi ey ḥünī ḥelāl olsun

Ḥarīm-i kūyuña irgür Ḥişālī bendeñi şāhum

Yeter derd ü belā çekdi biraz āsūde-ḥāl olsun

355

Mef ũ lü Fā i lā tün Mef ũ lü Fā i lā tün

Āzurde-ḥātır eyler dildār bir ṭarafdan

63b

Geçmekde yāra her dem aġyār bir ṭarafdan

Ruḥsār-ı dilber olmuş ḥüsn-i sülūka sālīk

Cezb-i ḳulūba mālīk dīdār bir ṭarafdan

Bağdād u Kerbelānuñ fetħine dikkat itsün
Serdār bir tarafından hünkār bir tarafından

Himmetde yek-dil olmuş keşf ü kerāmet ehli
Evlād bir tarafından Kerrār bir tarafından

Şükrüm budur Hişālī terğīb ider ğazāya
A' vān bir tarafından enşār bir tarafından

356

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Şol kadar bir saçı Leylī beni itdi meftün
Görse divāne diyü ta' n ider idi Mecnün

Bār-ı cevr ü sitem ü derd ü belā çekmekden
Tākatum tāķ olup oldu bedenüm zār u zebün

Ten-i şad-pāre dilā gülşen-i derd ü ğamdur
Ğonca vü gülleridür şerħa vü dāğ-ı pür-ħün

Gāh ' araķla pür idüp sāğarı geh bāde ile
Reng ü āl eyledüñ ey sāķi bize ğünā-ğün

Hayl-i ' uşşāķı Hişālī n'ola pāmāl itse
Ķatı alçaķluĝa yüz tıtdı sipihr-i gerdün

357

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Cām-ı Cemşīdi görenler bildiler Cem neydügin
Bilmemiş ‘ âlemde Cem ol cām ile ğam neydügin

Cīm-i zūlfūñ olduĝına kākülūñ eylerdi dāl
Leblerūñ bildürdi ammā mīm-i mübhem neydügin

Ol melek-hū ħüsn ile ħūr u periye beñzemez
Görmeyince bilmedüm dünyāda ādem neydügin

La‘ lūñi emsem disem ol ğonca-leb virmez cevāb
Nā-resīde bir tıfildur bilmez emsem neydügin

Ol mehūñ āyīne-i ‘ âlem-nümādur ruĝları
Ey Ħiṣālī gösterür ‘ uṣṣāka ‘ âlem neydügin

358

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Nice bir hicrile dil münkesirü ’l-bāl olsun 64a
Zevḳ-ı vaṣluñla biraz muntazamü ’l-ĥāl olsun

Dest-ĝir ol dil-i üftādeye zilletde ḳoma
Nice bir derd ü ğam miḥnete pāmāl olsun

Şerha vü dâğ ile tezyîñ ideyin sîñemi kim
Âteş-i ‘aşkuñ ile yandıguma dâl olsun

Sâkiyâ hûn-ı kebûterle idüp mâl-â-mâl
Cür‘ası câm-ı Cemûñ pâyına halhâl olsun

‘Arz-ı hâl eyler iseñ yâra mufaşşal itme
Muhtaşar eyle Hişâlî sözüñ icmâl olsun

359

Mef ũ lü Fâ i lâ tün Mef ũ lü Fâ i lâ tün

Açıldı lâle vü gül ezhâr bir tarafdan
Girdi libâs-ı sebze eşcâr bir tarafdan

Şimdengirü çemende nâz u niyâza başlar
‘Uşşâk bir tarafdan dildâr bir tarafdan

Gülzâra seyre çıkmış zevk u şafâda herkes
Üftâde diller ancak ağlar bir tarafdan

Bülbüllerüñ figâni âvâze şaldı dehre
Erbâb-ı ‘aşkuñ âhı tekrâr bir tarafdan

Ümmîd-i vaşl iderdüm râzı degül Hişâlî
Dildâr bir tarafdan âgyâr bir tarafdan

360

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Almasa ay ü güneş pertev eger rüyuñdan
Mıhr-i ruhsāruña beñzer idi meh-mā-emken

Gül ü gonca açılıp gülşeni tezyīn eyler
Açılıp gül gibi ey gonca-dehen olsuñ şen

Mey-i meyhāneyi ‘ arz itme baña meclisde
Mest-i cām-ı leb-i mey-gūnuñam ey sākī ben

Ḥamdülillah ki dilā menzil-i maqşūda irüp
Ka‘ be-i kūyını ol şūhuñ idindüm mesken

Ey Ḥişālī dil-i biçāreyi kırtarsa o şūḥ
Kıyd-ı zülfi gibi efkār-ı belā vü gamdan

361

Mef ū lü Fā i lâ tün Mef ū lü Fā i lâ tün

Virdi cihāna revnaq ezhār bir tarafından

64b

Cüş u ħurūşa geldi enhār bir tarafından

Gülzārı itdi tezyīn rengin şükūfelerle

Eşcār bir tarafından eşmār bir tarafından

Düşme hevâ-yı ‘aşka gâyet belâsı çokdur
Teşnî‘ bir tarafından âzâr bir tarafından

Zâhir olunca meylüñ cevri ü cefâyâ başlar
Dildâr bir tarafından âgyâr bir tarafından

Hayl-i rakîb ü ‘uşşâk girmiş Hîşâlî cenge
Eşrâr bir tarafından ebrâr bir tarafından

(Harfû'l-Vav)

362

Me fâ i lün Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün

Şıvardı gül gül olup bûs idince ol meh-rû
Tonatdı gülşen-i cânı bahâr-ı şeftalü

Şalın şalın ki seni seyri çıkdı gûlzâra
Çenâr u serv ü şanavber yine turup kamu

Cihânı mest-i müdâm itdi devri-i la‘l-i nigâr
Pür itdi ‘âlemi ‘aşkıyla na‘ra-i yâhû

O şüh u şengüle meylitse tañ mı bülbül-i cân
Ki berk-i gül ruhdur la‘li gonca-i hoş-bû

Nedür o nâz u girişme ol âhuvâne baķıř

Nedür o çeşm ol ebrü o ğamze-i cādü

Çenâr u serv ü şanavber selâmuñ almağıçün

Yoluñda bağlayup el ķarřu tırdılar ķamu

Hişâlî mest-i müdâm ol ki nâr-ı hüzn ü ğamuñ

‘ Araķla sâğar-ı mey ķor anuñ ocağına şu

363

Mef ü lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

Cüy-ı siriřk-i dide revân oldu sū-be-sū

Ol serv-ķaddi řu gibi itmekde cüst ü cū

Bâlâ-bülend ise ne ķadar zülf ü kâkūli

Serkeşlik eylemez ider ol serve ser-fürü

Derd ü belâ-yı hicr ile ğam-nâk ü zâr iken

Ĝül gibi açdı ķalb-i ğazınüm o sâde-rū

Bir büse alınur tolu başına tıstamâm

Versün saña efendüm iki silme bir tolu

Vird-i zebân idindi Hîşâlî bu mışra‘ ı

“Bâkî nemâned an ki neḥvâhed beḳâ-yı tû”³⁵

(Harfû'l-Ha)

364

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Bahâr irdi yine gül şâhı geçdi taht-ı gülzâra

65a

N’ola ḡonca benefşe-zâr oḳıtsa bülbül-i zâra

İki dilber sevüp şarf itse tañ mı cân u dil naḳdin

İki şâhid gerek da‘ vâ-yı ‘aşka ‘âşık-ı zâra

Ne sengin-ḳalb ü âhen-dil olur kim bunca müddetdür

Ḥadeng-i âh u nâle eylemez kâr ol cefâ-kâra

Ümîdüm tiḡ-ı sertiz-i müjeñden kesmezem ḳat‘ â

Ten-i şad-ḳâkum eylerseñ eger ey ḥûni biñ pâre

Ḥayâl oldı teni fikr-i miyânuñla şu deñlü kim

Dönüpdür peyker-i şekl-i Hîşâlî naḳş-ı dîvâra

³⁵ Senin baki olmadığını yer ebedî değildir.

365

Mef ū lü Fā i lā tū Me fā ĩ lü Fā i lün

Şüfi şarāb içer ne adar tevbe-kār ise

Güller açıldı geldi irişdi bahār ise

Devr-i lebũnde ‘ işret ũ zev u řafādayuz

Dilde terāne elde mey-i hoş-gũvār ise

Bĩhũde kũh u vādĩ vũ řahrāda gezmesũn

Başında aysuñ ‘ alı eger zerre var ise

Dil Kerbelā-yı derd-i ama dũřdi huşk-leb

Cān teşne-i zũlāl-i leb-i la‘ l-i yār ise

Ta‘ li ider viřālini haı-ı ubāra yār

Gitdi Hiřāli almadı şabr u arār ise

366

Mef ū lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ũ lün

Ben haşta-i hicrānuñı Lomānum unutma

Yād eyle benũm derdũmi dermānum unutma

Unutmayasın ben uluñı rişte-i cānum

Bala ser-i engũřtũne sultānum unutma

Cem' iyyet-i hâtır ideyin luḫfıla taḫşîl
Yād it benüm aḫvâl-i perişānum unutma

Bir cām ile yād itmeyüp ' uşşâḫ arasında
Unutduḡuñ ey sâḫi-i devrānum unutma

Pāmâl-ı cefâ itdüḡüñi mūr-ı za' ifüñ
Ey taḫt-ı melâḫatda Süleymānum unutma

Derd-i ğam-ı hicrūñle Ḥişālî-i ḫazîñüñ
Feryādını Dāvud-ı hoş-elḫānum unutma

367

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Dilâ çekmek kolaydur ol peri-sîmāyı teşḫîre 65b
Gelürse rāy u tedbîrūñ muvâfiḫ ḫükm-i taḫdîre

Şu deñlü ḫalbümi sürāḫ sürāḫ eyledi ğamzeñ
Tenüm ğırbāla döndi sine-i bî-kîne kefgîre

Dem-â-dem ihtirāz eyle ' adūñuñ iḫtilâḫından
Düşersin ey tezerv-i hoş-ḫıramum dām-ı tezvîre

' İzāruñ âfitābın göster ey māḫ-ı ziyā-güster
Gözüm göñlüm açılsun olmasun dil ḫānesi tîre

Hişālīnūñ hadeng-i nālesinden ihtirāz eyle
Ki döymez çarhı kalkanı sipihruñ āh-ı şeb-gīre

368

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Aldı göñlüm ālile bir gözleri elā yine
Cān ile başum fedā dilberlerūñ alayına

Pertev-i mihr-i ruḡın gördükde yüzler sürmege
Ol meh-i tābānuñ ayağına gökden ay ine

Adı var cām-ı Cemūñ āyīne-i İskenderūñ
Vech-i pākuñ gibi olmaz bir muşaffā āyine

Kebş-i cānı ‘īd-i eḡhāda n’ola itse fedā
Ebruvānuñ beñzedür kim görse qurbān ayına

Ey Hişālī eski derdin tāzelendürse n’ola
Meyl idüp bir nev-cevāna bu dil-i şeydā yine

369

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Göñül bir pādişāh-ı hūsne oldı cān ile bende
Fedādur yolına cānum qulı qurbānyum ben de

Çekinmezdi dil-i biçāre kayd-ı bende düşmezdi
Kemend-i kākül ü zencīr-i zūlfūñ çekmese bende

Yitürdüm nāgehān gönüm ararken nāle dellāl
Dimiş dilber ki müjde hāzır itsün bendedür bende

Güneşden rüşen u günden ‘ayān olsa n’ola hüsñüñ
Cebīñüñ mäh-ı bedr ü ruħlaruñ hürşīd-i tābende

‘ Aceb mi nağmesine bülbülñ gūş urmaz ise gül
Bu bezmüñ tūti-i şīrīn-maķālīdur şeker-ħande

Bahār irdi gül açıldı terennüm eyledi bülbül
Şafā kesb idecek demdür Hişālī şaħn-ı gülşende

370

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Eger mīzān-ı ‘ aķl u fikr ile olursa sencīde 66a
Sözünden kimse olmaz ey gönül ‘ālemde rencīde

Süleymān-ı zamān iseñ daħı incitme bir mūr
Budur merdümlik ādābı budur ħulķ-ı pesen-dīde

Şafādan açılurdu gül gibi ķalb-i ħazīn ü zār
‘ İzāruñ ‘ arz idüp gösterseñ ey şūħ-ı cihān-dīde

‘ İzârî gülşenine ebr-i zülfin sâyebân eyler
Gül-i şad-berk-i nâzîkdür ki döymez tâb-ı hürşîde

Hişâlî başlamış ol şâh-ı ‘ âlem hayl-i ‘ uşşâka
İşigi kulluğı manşibların tevcîh ü taqlîde

371

Fe i lâ tün Me Fâ i lün Fe i lün

Dili ol dil-sitâna ışmarla

Cânı ol yâr-ı câna ışmarla

Behcet ü hüsni kâdrini bilsün

Pîr olası cevâna ışmarla

Tîrine sineñi nişân itsün

Var ol ebrü kemâna ışmarla

Hüzn ü ğamdan seni halâş itsün

Bâde-i erğuvâna ışmarla

Hokka-i la‘ lüñi Hişâlî-veş

‘ Āşık-ı hurredâna ışmarla

372

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Her şeb olmağa muķārin ol yüzi gün māh ile

Ḳaşr-ı eflāka çıkar dil nerdübān-ı āhile

Ḳaşr-ı vaşla dāh̄il olduķ himmet-i yārān ile

Ḳal‘ a-i hicrānı Ḳal‘ itdük ricālullahile

Māh u ḥurşid-i felek gögsin gerüp germ atmasun

Bī-vecih baḥşi Ḳosun ruḥsār-ı ‘ Abdullahile

Ehl-i ‘ irfāna Ḳarīn ol eyle kesb-i ma‘ rifet

Cāhile yār olma cāhil ādem olmaz cāhile

Vāşıl olmaduķ Ḥişālī zevḳ-ı vaşl-ı dilbere

‘ Ömrümüz geçmekdedür derdā ki āh u vāh ile

373

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Raḳīb-i nā-sezāyı vuşlatuñ ‘ idine irgürme

66b

Meded ey gözlerüm nūrı benümle anı bir görme

Müjeñ tīrine sīnem her dem ey ḥūnī nişān itme

Helāküm Ḳaşdına luṭf it kemān-ebrūlaruñ Ḳurma

Humār-ı cām-ı gam alb-i hazini ser-girān itdi

Mey-i bāıye sākı yok mı are turma oturma

alup vādī-i hicrāna cefā vü cevr ü zülmile

İigüñden dil-i biareyi redd eyleyüp sürme

Viālüñ itiyāıyla ‘aceb hāletdedür cānā

Hiālī derd-mendüñ hicrūñ ile hālını orma

374

Mef ü lü Fā i lā tü Me fā ī lü Fā i lün

auñ hayāli dīde-i gevher-niārda

‘Aks-i hilālüñ ‘aynı durur cüybārda

Serv öykinürse āmetüñe iddi‘ ā idüp

Gü urma lāfına o olur söz kenārda

‘Anāyı gör ki buldı ta’ayyün nihān olup

Sen dāı bī-niān olagör rüzgārda

Kul eyledüm izi tozını dīdeme diyü

Bād-ı şabā esüp şavurur küy-ı yārda

Kām almaıse devr-i felekden murād eger

Elden düşürme ayaı fal-ı bahārda

Cām-ı Cemüñ Hişâli cihânda bir adı var

Yokdur şafâ-yı la' li mey-i hoş-güvârda

375

Me fâ ilün Me fâ i lün Me fâ i lün Me fâ i lün

Gözün maḥmūr u ḡamzeñ mest ü cām-ı hoş-güvâr elde

Ṭutar 'ayyâş olan her demde cām-ı zer-nigâr elde

Yine bir fitne peydâ itmek ister gibi çeşm-i yâr

Ki belde ḡançer-i ḡün-riz ü tiġ-ı âb-dâr elde

Bahâr irdi gül açıldı ṭutar zerrin-ḡadeḡ nergis

Ne mümkün tevbe-kâr olmak ḡalur mı ihtiyâr elde

Mürîd-i pîr-i 'aşḡ olup riyâdan yüz çevirmişdür

Ṭutar bir şubḡa-i şad-dâne gülşende çenâr elde

Hişâli el ele alup sehî-ḡadlar şalındılar

Ayaḡ seyrin iderdük bizde olsa dest-i yâr elde

376

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ṭutma bir dünyâ şafâsın devlet-i 'uḡbâyile

67a

Pâye-i ednâda ḡalma manşıb-ı a' lâyile

Saňa beñzer anı bir dervîř-meřreb pādiřāh
İhtiyāť űzre ola a‘ lā ile ednāyile

‘ Āřıkı terciĥ ide g r luť ile aġyārdan
Tā ki ehl-i dil seni vaşf ide istiġnāyile

Biñ niyāz ister dilā bir nāz iĥ n ol serv-i nāz
 ld r r āĥir bizi bu nāz u istiġnāyile

Zerre olmaz pertev-i ruĥsāruňa ay u güneř
‘ Ālemi ārāladuñ ĥ sn-i cihān-ārāyile

C y-ı eşk-i d de ol servi kenār itmek diler
Ey Ĥiřāl  ol muayyed ĥ kmini icrāyile

377

Mef ű l  Fā i lā t  Me fā ĩ l  Fā i l n

Bir māh-pāre oġdı ki şehri semendere
Döndürdi cismüm āteř-i mihri semendere

Yanar oda atar mı id k baş u cānuñı
Meyl itmeyyd k ey dil-i řeydā semendere

Yüzi şuyunu d kmese şebnem görüp ruĥuñ
Ėar olmaz idi řāĥn-ı ĥemende semen dere

Bāġ-ı cināna döndi cihān nevbahār ile
Tolu fezāsı yāsemen ü pür-semen dere

İtsün Hıřālı sa‘y idüp ‘azm-i semendere
Her kim dilerse kim semen ü yāsemen dere

378

Mef ũ lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ũ lün

Ben bendeñi ey řāh-ı cihān-bānum unutma
Gözden biraġup göz göre sulţānum unutma

Vādī-i ġam u miġnete düşdüm tepe tenhā
Düşdükçe beni yād idüp ‘Ořmānum unutma

Ben ġasta-i hicrāmı ġoma pister-i ġamda
Bir çāre idüp derdüme dermānum unutma

Yap yap nice yıġduñsa yine eyle ‘imāret
Sa‘y eyle meded ġātır-ı virānum unutma

Güldür yeter aġladı firāġuñla Hıřālī
Ol bülbülñ ey ġonca-i ġandānum unutma

379

Mef ū lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Vaşluñ ne deñlü ‘ aşıka emr-i muhāl ise 67b

Kesmez ümīd-i būs u kenāruñ ne hāl ise

İç kana kana kanımı ey hūni dem-be-dem

Hübān şerī‘ atinde eger kan helāl ise

Zībā yaraşdı gül gibi gülgüne-i hayā

Ziynet-fezā-yı hüsndür ol haţ u hāl ise

Āb-ı hayātuñ ‘ aynıdur ihyāda lebleri

La‘ lı o rüh-ı şāninüñ āb-ı zülāl ise

‘ Aşkı o şūhuñ özge belādur Hişāliyā

Dil virme her ne deñlü ki merdüm-hişāl ise

380

Mef ū lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Dil mübtelā-yı ‘ aşk u vücūdum zār ise

Her dem cefā vü cevri der ol şive-kār ise

“*Tahte's-serā*”³⁶ya geçdi ğam-ı hicrile sirişk
İrdi sipihre âteş-i dildür şerâr ise

Ben sâhilini zevk-ı vişâlûñ ümîdde
Başumdan aşdı mevc-i ğam-ı ‘aşk-ı yâr ise

Baħr-i felâket itmede fülk-i vücûdı ğarķ
Turmaz muhâlif esmede bu rûzgâr ise

Çignetdi esb-i tâza vücûdum Hîşâli yâr
Hâk-i mezellet içre ten-i hâk-sâr ise

381

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Şarâb-ı ‘aşk ile ‘uşşâķı mest-i ser-girân eyle
Maħabbet bâdesinde ehl-i ‘aşķı imtiħân eyle

Ķadem-rence buyur biñ nâzile ey Yûsuf-ı şâni
Kerem ķıl kulbe-i aħzânumuz reşk-i cinân eyle

Kemân-ebrûlaruñ bihûde ķurma gözleme ğayrı
Ķadeng-i ğamze vü müjġânuña sînem nişân eyle

³⁶ Allah, arşa hükmetmektedir. Göklerde, yerde, ikisinin arasında ve [toprağın altında] bulunanlar hep onundur.
(Taha, 20/6)

Yeter küh u beyābānı gezüp geşt eyledüñ ey dil
O şūhuñ Ka‘ be-i kūyma sa‘ y-ı bī-girān eyle

Hişālī ‘aşq-ı pākūñle o şūhuñ midḥat-ı ḥüsñin
Yazup evrāka bir bir ehl-i ‘aşqa dāsītān eyle

382

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Derbederlik şöyle el virdi dil-i mestāneye 68a

Geh der-i yāra varur gāhi der-i meyhāneye

Sākiyā meyhāneye varmağdan ise dem-be-dem

Nāzikāne yeg degül mi kim gele mey ḥāneye

Yoğımış meyhānenüñ gülzārdan ḳalır yeri

Ġoncası beñzer leb-i yāra güli peymāneye

Şem‘-i vuşlat bir degül nār-ı ğam-ı hicrānile

Reşk ider erbāb-ı firḳat süziş-i pervāneye

Kākül-i cānāneyi ḳılmağ perişān-rüzgār

Şan‘ at olmuşdur şabāyile Hişālī şāneye

383

Mef ũ lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ũ lün

Deryāyı geçüp varmadan ise Ğalaṭāya

‘Iyş ise ğaraż ‘azm idelüm semt-i қaraya

Envār-ı ruḥuñ pertev-i ruḥsār u cebīnũ

Teşbīh iderin mihr-i cihān-tābıla āya

Çoқ sũz ũ ḥarāret virür ‘aşquñ dil ũ cāna

Şalmazsa Hümā-yı ser-i zũlfũñ baña sāye

Gel eyle du‘ ā ḥayr ile Sulṭān Murāda

Ser-defter odur ‘adlile ey dil hulefāya

‘Arz itmekiçün ḥālümüz ol şāha Ḥişālĩ

Yerden göge dek yalvaralum bād-ı şabāya

384

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Қalb-i maḥzūnum açılса vuşlat-ı cānānile

Günde biñ kez ölmedin derd-i ğam-ı hicrānile

Ṭañ mı ol āfet dem-ā-dem қаçса bizden göz göre

Ḥalṭa itmek nice mümkindür perĩ insānile

Derdüm eفزūn olmada hālüm diger-gūn olmada
Ol Őeh-i hūbānile ol āfet-i devrānile

Hastalar dermānı sensin ey řabīb-i cān u dil
Hızr olup var ise dermānuñ iriř dermānile

Mā-melek terkin ururdum bir kez olaydum hālāř
Şurtuluş yoķ derd-i hicr ü firşatinden cānile

Göz terāzūdur Hiřālī farkı var yerden göge
Řāmet-i dildārı bir görme nihāl-bānile

385

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Meskenetle yüzüñi eyle berāber hāka

68b

Bařuñ irsūn dir iseñ rıf atile eflāka

Ey Süleymān-ı zamān seyr iden erbāb-ı naşar

Beñzedür hātem-i la' l-i lebüñi tiryāķa

Řāf u āfāķa geķer hūkm-i Hümā vü ' Anķā

Yine şarşu şuramaz cān u dil-i bī-bāka

Ne ķadar cūrm ü günāhuñ çoğise rüz-ı cezā

İntisāb eyle dilā pādiřeh-i levlāka

Zevk-ı vaşlile firāk ola mı didüm yeksân

Ey Hişâlî didiler ‘aşk ola ‘aşk-ı pāka

386

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

İrişdi faşl-ı gül bülbüller âğâz itdiler zāra

Gül ü nesrîn ü lāle virdi revnaq şahn-ı gülzāra

Bahār ile müzeyyen olduğın gördükde eşcāruñ

Dilā kebg-i derî seyr itmek için çıkdı kûhsāra

Bahār eyyāmı sevdā vü cününü ğālib olmuşdı

Ṭabīb-i hāzık-ı hikmet içürdi şerbet eşcāra

Görüp şun‘-ı Hudā-yı Kādir-i bi-çūni ‘ālemde

Ḳamusı münkir-i aḥvāl-ı ḥaşruñ geldi ikrāra

Mu‘aṭṭar kıldı āfākı Hişâlî bād-ı nevrūzı

Meger faşl-ı bahār olmuş maḳādir Hıvāce ‘Aṭṭāra

387

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Ḳaldı biçāre gönül çāh-ı zenaḥdānuñda

Yine bir zerre ḳadar raġbeti yok yanuñda

Ṭağıdup bād-ı şabā bāri perişān itse
Ḳatı çok fitne yatur zülf-i perişānuñda

Ol Hümānuñ var ise murğ-ı hayālidür uçan
Görünür bāl u peri dīde-i giryānuñda

Gülşen-i hüsnuñi tezyīn ideli ḥaṭṭ-ı ruḥuñ
Dürdiler defterini lāle vü reyḥānuñda

Ḥavfum oldur ki Ḥiṣālī dil ü cān murğı yanar
Nāgah āteşgede-i sine-i sūzānuñda

388

Mef ū lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Zevḳ-ı vişāli dilberüñ emr-i muḥāl ise
Bār-ı firāḳa eyle taḥammül ne ḥāl ise

69a

Bir pādişāh-ı hüsne esir oldı cān u dil
Mihri füzün u gün gibi hüsñ ü cemāl ise

Yūsuf düşünde görmedi ol ān u behceti
Ḥadden ziyāde şevket ü cāh u celāl ise

Bādī nazarda öldürür ‘uşşāḳı ğamzesi
Ālile diller almada ğunc ü dellāl ise

Zevk-ı vişāl-i dilberi özler Hişāliyā
‘Āşık ne deñlü ‘aşk ile āşüfte-ḥāl ise

389

Mef ū lü Me fā ī lü Me fā ī lü Fe ū lün

Ednā kuluñ ey Ḥusrev-i zī-şānum unutma
Allahı severseñ beni sulṭānum unutma

Yandurdu yeter yaqdı beni nār-ı firākuñ
Teskīn ide gör āteş-i sūzānum unutma

Hicrān ile pāmālūñ olan mūr-ı za‘īfi
Luṭf eyle vişālūñle Süleymānum unutma

Eyyām-ı bahār irdi çıqup şaḥn-ı çemende
Nāzile şalın serv-i ḥurāmānum unutma

Yād eyler Hişālī kuluñı itme ferāmūş
Ey Mışr-ı dile Yūsuf-ı Ken‘ānum unutma

390

Mef ū lü Fā i lā tü Me fā ī lü Fā i lün

Mihr ü maḥabbetūñ eger emr-i muḥāl ise
Cevr ü cefāñı hoş görelüm her ne ḥāl ise

Faşl-ı bahār irişdi gül ü ğonca açılıp
Kūyuñ yolından esmede bād-ı řimāl ise

İrdi řehīm-i kākül-i müřkīn ile řabā
Biri birine şarılmada tāze nihāl ise

Mihr ü vefādan el çeküp ‘ uřřāka cevr ider
İrdi zevāle ğün gibi mihr-i cemāl ise

El virdi vařlı řıtalum ol řūhuñ ey ğöñül
Kalmadı bende kuvvet ü sende mecāl ise

Çignetdi esb-i tāza vücūdum Hıřāli yār
Hāk-i mezellet üzre tenüm pāymāl ise

391

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Eger Mecnūn diyü çekdiyse Leylī Kaysı zencīre
Benüm dīvāne ğöñlüm bağludur zūlf-i girih-ğīre

69b

Çekerken sīneye sor leblerin ol řūhuñ ağzı al
Dilā kâbil degül rūh-ı muřavver yoksa tařvīre

Hāzer kıł kōnma āb u dāne içün degme bir řala
Düşersin ey tezerv-i hoş-ħırāmum dām-ı tezvīre

Ĥadeng-i ġamzeñi beñzetsem olur ey kemān-ebrū
Fezā-yı sīnede qavs-i qazādan atılan tīre

Gelür diyü gözüm yollarda qaldı yār gelmez mi
Ĥiṣālī bilmezem bā' iş ne oldı ' avq u te ' ĥire

392

Fe i lā tün Me Fā i lün Fe i lün

Dili bir dil-rübāya işmarla
Cānı bir meh-liqāya işmarla

İştirāk üzre zabt u rabt itsün
Ol iki bī-vefāya işmarla

Virmesün buse-i lebin dilber
Olur olmaz bahāya işmarla

Tütüyā ister ise çeşm-i ' alil
Ĥāk-i pāyın şabāya işmarla

Kār-ı dünyā vü emr-i āhoretüñ
Ey Ĥiṣālī Ĥudāya işmarla

393

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

‘ Aceb mi Һasret-i la‘ l-i lebüñle olsa ter-dīde
Ki baҺr-i eşkine Ceyhün u Şaṭṭ başladı taḳlīde

Biri birine barmağla görüp göstermez idi Һalk
Hilāl-ebrūlaruñ beñzetmiyeydi ğurre-i ‘ īde

Lebüñ devrinde sāḳī bir şafāya vāşıl oldum kim
Seg-i kūyuñ değişmem kim sıfālin cām-ı Cemşīde

Cihān Һalkın görürsen luṭf idüp ‘ ayn-ı ‘ ināyetle
Görüp görmezlenürsün bizi ey şūḩ-ı cihān-dīde

ḩişālī böyle ter düşmezdi zülf ü kākül-i dilber
‘ İzārı ğülşeninde olmasa şebnem ile çīde

394

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Nevbahār irdi çemen deryāsı tuğyān itmede
Ġonca vü ğül ğülmede bülbüller eğğān itmede

70a

ḩil‘ at-i sebze koyup her tāze naḩlin ğülşenüñ
Şāh-ı ğül cünd-i bahāra luṭf u iḩsān itmede

Cem' olup dil-hastalar dārü 'ş-şifâ-yı kûyuña
Ey tabīb-i cān u dil derdine dermān itmede

Nāz u istiğnā şatup ehl-i niyāza nāz ider
Ol tezerv-i hoş-hırāmum gāhi cevlān itmede

Esb-i cevrile Hişālī ol şeh-i çābük-süvār
'Āşık-ı bī-dilleri hākile yeksān itmede

395

Mef ū lū Me fā ī lū Me fā ī lū Fe ū lūn

Yoğdur bedelüñ behcet ü hüsñ ü edebile
Kul eyledüñ 'uşşâkı şehā ol sebebile

Tālib olan 'āşık irişür kûy-ı nigāra
Kim Ka' be-i mağşūd ele girer talebile

Ol Yūsuf-ı şāni gibi Mecnūn ele girmez
Gezdüm 'Acem iklīmini mülk-i 'Arabile

Ümmīd-i vişāl itmede kāni' degül 'uşşāk
Ol Husrev-i şīrīn-dehenüñ būs-ı lebile

Çok teşneleri eyledi sīr-āb Hişālī
Sağkā olalı çeşm-i ter ebnā-yı sebīle

396

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

İdicek bezmümüz ol mäh-ı münevver bu gice

Ṭoğdı şandum meh ü hürşid-i münevver bu gice

Genc-i hüsünin gözedür yaşlanup iki ruhını

Heft-ser ejder idi zülf-i mu‘ anber bu gice

Büse-i la‘ l-i revân-bağşın alup ‘ Osmānuñ

Mülk-i ‘ Osmān şanuram oldı müsağğar bu gice

Her kişi uyğuda ağyardan ‘ âlem hālī

Gelse eglenmese luğf eylese esmer bu gice

Gelüp ihyāya Hişālī bizi ihyā itdi

Leb-i cān-bağşıla ol rûğ-ı muşavver bu gice

397

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Severüz tâze cevānı zürefā kavlince

70b

İçerüz bâde-i nâbı hükemā kavlince

Bĩ-riyā menzolidür hāne-i hammār ammā

Fısqā mecma‘ idür ehil-i riyā kavlince

Özge müşkil yer idi mes 'ele-i baḥş-i lebūñ

Yazdı bir ḥāşīye ḥaṭṭuñ ' ulemā ḳavlince

Dün gice kākül ü zülfinden o şūḥuñ dem urup

Esdı şavurdı şabā ehl-i hevā ḳavlince

Ey Ḥiṣālī şu ḳadar şöhre-i şehr olduḳ kim

Yār ile dilde bizüz şāh u gedā ḳavlince

398

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Fitne bendi ayaḡa ol serv-i ra' nādan yine

Ḳopdı rüz-ı rüst-a-ḥiz ol ḳadd-i bālādan yine

Dün gice āhum şerārı cem' idüp nice alay

Her 'alev açdı 'alem nārenci vālādan yine

Gün gibi ol māh-peyker 'arz-ı dīdār eyledi

Oldı rüşen gözlerüm seyr ü temāşādan yine

Ḥaṭṭ-ı sebzūñ Ḥızr-ı ḥaḍrādan dem-ā-dem dem urur

La' lūñ ey 'İsī-nefes nuṭḳ-ı Mesīḥādan yine

Ey Ḥiṣālī ḳalb-i maḥzūnum açıldı gül gibi

Devr-i la' linde o şūḥuñ cām-ı şahbādan yine

399

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Hemān bir ben şanurdum kâmet-i dildāra dil-dāde

Meger pāyına düşmiş sāyesi de olmuş üftāde

O şūhuñ itdügi cevr ü cefālar cāna minnetdür

Hemān ‘ālemde tek sağ u esen olsun Şolak-zāde

Ser-āmed-kāmetine öykinürmiş diyü ol naḥlūñ

Çenār ü serv ü ‘ar‘ ar uğramışdur özge isnāda

Miyānuñ kocmayınca almayınca buse-i la‘ lūñ

Ne mümkindür teselli ḥāşıl olmak ḳalb-i nā-şāda

Ṭolusın dāyım itdükde Ḥişālī sāḳi-i ‘aşḳuñ

Bir iki ḳaṭre cür‘ a ḳalmış imiş Ḳays u Ferhāda

400

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Güler yüz göster aḡlatma gel ey şūḥ-ı cihān-dīde

71a

Yeter ḳan ile ṭoldı şīşe-i dil kāse-i dīde

Virürken tā bu deñlü neşve ü keyfiyyet ü ḥālet

Leb-i mey-gūnuñı beñzetmek olmaz cām-ı Cemşīde

Bugün bayrām iderler devlet-i hüsñünde ‘aşk ehli
Hilâl-ebrũñı teşbîh eylediler gurre-i ‘îde

Gözüm gördi gönül sevdi begendi cümle-i cismüm
Saña beñzer bulunmaz hüsñ ile yâr-ı pesendîde

Hişâlî hasret-i la‘l-i leb-i mey-gün-ı yârile
Dem-â-dem toptoludur bâde-i gül-günile dide

401

Fe i lâ tün Me Fâ i lün Fe i lün

Dili ol bî-vefâya ışmarla

Bakmasun mâsivâya ışmarla

Qalmasun yerde dir iseñ âhuñ

Hâliķına semâya ışmarla

Tabla-i sineñi nişân itsün

Ey dil ol kaçsı yâya ışmarla

Cân u dil hâlin ey ‘âşıķ-ı zâr

Ol leb-i cân-fezâya ışmarla

Soñ nefes naķd-i dîn ü îmānuñ

Ey Hişâlî Hudâya ışmarla

402

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Görenler beñzedür kıavs-i kıazādan atılan tīre
Ki döymez çarhı kıalkkanı sipihriñ āh-ı ŧeb-gīre

Ĥadeng-i ğamzeñe keç bağıduğıçün tīr ger cānā
Kemānuñ ey kıaşı yā rāst gelmez tīri reh-gīre

Buğün mestāne gördük biz bilürken ĥaddümüz zāhid
Nedür bā' iş çekersin ĥadden artıķ bizi ta' zīre

Bezimde birbiriyle kıan yalaşup kıardaş olmuşken
Leb-i mey-gün-ı yāra duĥter-i rez çıķdı hemşīre

Şacı leylüm hevā-yı kākül ü sevdā-yı zūlfüñle
Yine Mecnūn gibi düşdi Ĥişālī mülk-i Keşmīre

403

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Sözüñ mizān-ı 'aķla urup evvel eyle sencide 71b
Ki ŧoñra kimse senden olmasun bir zerre rencide

N'ola tāze tırāş olsa serir-i ĥüsne geçdi yār
Ki muĥtāc olur 'ādetdür berāt-ı ŧāhi tecride

Gözünüle ebruvān u ğamze vü müjġānuñı görsün
Şu kim görmiş degül dār-ı cihānda mekr-i nādīde

Güler yüz gösterüp ağlatmasañ güldürseñ olmaz mı
Yeter kan ile ıoldı şīşe-i dil kāse-i dīde

Degüldür ‘ aşık-ı vādīde Qays u Vāmık u Ferhād
Gezerlermiş koyup küy-ı nigārı küh u vādīde

Hişālī mār-ı kejdüm düm şekildür kākül-i dilber
Velīkin heft-ser bir ejdehādur zülf-i pīçīde

404

Mef ū lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Hātır-şikeste dilde ğam-ı ‘ aşk-ı yār ise
Başda hevā-yı kākül ü zülf-i nigār ise

Qıuṭb-ı murādum üzre felek gerdiş itmedi
Bir dem muvāfiq esmedi bu rüzgār ise

Āzurde-ḥātır itmede aġyār-ı nā-bekār
Tırmaz cefā vü cevr ider ol şīve-kār ise

Şūfī şarāba tevbelüyem diyü and içer
Geldi yetişdi bir yañadan nevbahār ise

Vırmez cevāb-ı şāfi marīz-i firāka yār
Yoğdur Hişāli zerre kadar ağzı var ise

405

Mef ū lü Fā i lā tün Mef ū lü Fā i lā tün

Yoğdur şafā-yı la‘ lūñ cām-ı ferağ-fezāda
Derd-i humāra olur her demde bādī bāde

Meşhūrdur egerçi āyīne-i Sikender
Yoğdur şafā-yı hūsnūñ cām-ı cihān-nümāda

Leylīnūñ ‘ aşkı ile Mecnūn-ı nā-murāduñ
Legleg kazāsı idi başındaki yuvada

Geşt ū güzār idermiş vādī vü küh-ı gamda
Taklīd ider mi ‘ ākil Mecnūn-ı nā-murāda

Seyr ideli Hişālī mihr-i ‘ izār-ı yarı
Oldı gönülde mihri günden güne ziyāde

406

Mef ū lü Me fā ī lü Me fā ī lü Fe ū lün

Yüz sürmek ile ay u gün ol māh işigine
Pür-nūr idüp eflāki ziyā virdi zemīne

72a

Güş urmadı yâ irmedi güşına o mâhuñ
Âhum irişürken dün ü gün çarḫ-ı berine

Nuḫkum tutulur lezzet-i güftârın işitsem
Ḥâlüm nice ‘ arz ideyin ol yâr-ı güzîne

Teşbîh idemem leblerine ğonca-i bâğı
Dürr dişleri revnaḫ ḫomadı dürr-i şemîne

Pehlûye Ḥişâlî çekemez yârı yalnızcaḫ
Ḥammâm gibi açmaz ise nice ḫazîne

407

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

İdelüm cânı fedâ yoluña dervîşâne
Eyle sen de ne ise lâyıḫ o ‘ izz ü şâne

Mesken isterseñ eger şâh-ı ḫayâl-i ḫüsne
Çeşmümüñ şırça sarâyıdur aña kâşâne

‘ İzzet ü rıf’ ata irdüm ululansam yeridür
Düşmişüm dün gice pây-ı següñe mestâne

Güher-i eşki dimiş yoluma itmez işâr
Göz göre çeşm-i ter uğradı ḫurı bühtâne

Âh-ı şeb-dîzi ile gül gibi gülgün-ı sirişk
Baş berâber tutuşur girdügi dem meydâne

Ey Hişâlî göricek hüsni ni nuṭkum tutulur
Ḥâlüm i' lâm idemem ol şeh-i ' âlişâne

408

Mef ü lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ü lün

Mecnûnı dilâ sürmez idi Leyli yabana
' Aşkında eger bulmasa bir dürlü bahâne

Raḥm it dil-i maḥzûnuma luṭfuñla sevindür
Bir bende-i fermānuñum ey şâh-ı yegâne

Bir büsesi biñ naḳd-i dil ü cāna degermiş
La' l-i lebüñi virmez idüm cān u cihâne

Kimse idemez sırr-ı leb-i la' lüñi taḥḳîḳ
Naẓm ehli yine düşdi ' aceb şekk ü gümâne

Bir ḳālīb-ı fersüdedür ' âlemde Hişâlî
Cān virmeyen ' ârif degül ol rûḥ-ı revâne

409

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Leb-i şîrînüñi teşbîh iderler gerçi kim kıanda 72b

Şafā-yı kıand-i la' lüñ kıanda ammā sükkerüñ kıanda

Güler yüz gösterüp 'uşşāka tatlu dil döker her-bār

Ki nāmına o şūḥ u şengülüñ dirler şeker-ḥande

Hevā-yı zülf-i yār u arzū-yı kıand-i la' liyle

Göñül varur gelür her dem Buḥārā vü Semerkıande

O şūḥ u şengülüñ gördükde ruḥsār u leb-i la' lin

Ḥicābından açılmaz ḡonca vü gül ola şermende

Dil emmek buse almak mū-miyān kıocma kıda māhirdür

Ḥişālî ḡibi bir üstād-ı kāmîl var mı bu fennde

410

Mef ū lü Fā i lā tün Mef ū lü Fā i lā tün

Ḥurşîd ū māhi başdı her vech ile ziyāda

Mihr-i 'izāruñ olsun ḡünden ḡüne ziyāde

Derd-i firākıuñ ile girmez gözüme uyḡu

Tā şubḥ olunca her şeb yıldız şayar semāda

Bir kerre āh ideydüm nār-ı şerār-ı dilden
Kuşlar yanup felekde mähî bişeydi māda

İrdük şu deñlü zevka yār ile ‘ işret eyler
Dil kûbbe-i vefāda cān şuffe-i şafāda

Gülşende ‘ işret iden cānān ile dem-ā-dem
Reşk itmesün Hîşālî Cemşîd ü Keykubāda

411

Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün

Virürken böyle hālet la‘ lüñ ey şüh-ı cihān-dîde
Mezāk ehli lebün teşbîh ider mi cām-ı Cemşîde

Gözüm yaşın eger aqıtmayaydı şarşar-ı hicrün
Fezā-yı derd ü ğamda olmaz idi böyle ter-dîde

N’ola pervāne-veş yansa yaqılsa şevk ile ‘ uşşāk
‘ İzāruñ pertevin teşbîh iderler şem‘ -i Nāhîde

Çıkar efgānumuz eflāke ilk Allahuekberde
Mü ’ezzin-zādemüz aḡşamdan çıkmazsa temcîde

Hîşālî nev-zemîn ü bîkr-i maẓmûn eyleyüp irād
Bulınmaz nazm-ı renginünde hergiz lafz-ı hâyîde

412

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Gül gül olmuş ruḥlaruñ ey gözleri elā yine
Bu sözümden reng alursañ baḳ ele al āyine

73a

Ḳāyil olurdu vezīrūñ Āşaf-ı bin ber-ḥayā
Görse fikr-i şākīb ü tebdīr ü ḥüsn-i rāyına

Gūyiyā Rüstem kemānıdur hilāl-ebrūları
Rüstemūñ ḳurbān olayın ḳaşlarınıñ yāyına

‘ Āşık olup çār-ebrū bir cevān-ı nev-ḥaṭa
Eski derdin tazelendürdi dil-i şeydā yine

Ey Ḥişālī şem‘ -i meclis olmasa tāze ‘ arūs
Bu gice pervāneler yaḳmazdı ḥınā pāyına

413

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Çekmek āsān idi bār-ı sitemūñ dünyāda
Tāb u tākātın eşer ḳalsa dil-i şeydāda

Kimse Mecnūn diyü itmez idi Ḳaysa teşnī‘
Sendeki ḥüsn ü bahā olsa eger Leylīde

Boynı bağlu ultı itdi nice azdeleri
Ol Şeh-i mülk-i hüsün ya' ni asanbeg-zde

Gedi taht-ı emene diyü yine Şah-ı gül
Yelerek bd-ı Őab geldi mbrek bde

Ey iŐl dr-i eşküm gibi ol serv-i add
Syesi dhi geer imiş ' acerb ftde

414

Me f  ln Me f  ln Me f  ln Me f  ln

Yayıldı nağme-i hum Őadsı cümle fka
Nev-yı nle nevrz-ı ' Acemden irdi ' uŐŐka

ki maĥbba Şarf itsem n'ola nağd-i dil  cnı
ki Şahid gerek da' v-yı ' aşk-ı yra ' uŐŐka

Felekde yer idüp gün gibi at' -ı pye eyleryin
Mesih-s düŐerseñ ' lem-i tecrid  itlka

Hev-yı zülf-i mŐkinnle esdke Őab cn
riŐr müjde-i vuşlat meŐm-ı cn-ı mŐtka

Ne gam yerdı iŐl ĥasta-dil zehr-i firkndan
Olaydı re cn Şehd-i la' lnn gibi tiryk

EC YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

415

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Vaşluñ ümmīdi ‘aceb zevk u şafādur ‘āşıka

73b

Bīm-i hicrānuñ velī özge belādur ‘āşıka

Nağd-i cān virüp lebüñden būseler kim alınur

Elhağ ol dād u dihiş dād-ı Hūdādur ‘āşıka

Kākülūñ sevdāsı vü zülfüñ hevāsına düşüp

Yeltenen bād-ı şabā bād-ı hevādur ‘āşıka

Biñ niyāz isterse bir nāza n’ola her nāzenīn

İtdügi cevr ü cefā mihr ü vefādur ‘āşıka

Bā‘ iş-i būs u kenār olan Hışālī māḥaşal

İttihād-i yār u terk-i māsivādur ‘āşıka

416

Mef ū lū Me fā ī lū Me fā ī lū Fe ū lūn

Zevk eylerüz ol ğonca-femūñ cām-ı leb ile

Şūfī gibi mest olmazuz āb-ı ‘inebile

‘İsī-şifat itmezse eger leblerūñ ihyā

Öldürme bizi bāri ṭabībā ta‘abile

Emdüm dilüñ öpdüm leb-i cân-bağşuñı cânā
Hoş ni' met imiş kand-i mükerrer raḡabile

Māderüme bedr olsa peder mihr-i cihān-tāb
Ey necm-i sa' ādet bedelüñ yok ḡasebile

Öldürmek ise ḡaḡduñ eger ' āḡıḡ-ı zārı
Yanuñca götür ḡanḡerüñi tiḡüñi bile

Ol Husrev-i ḡir̄in-dehen ' uḡḡāḡı ḡiḡālī
Ḳul eyledi tatlu dil ü ḡüsn ü edebile

417

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

İḡerüz bāde-i nābı ḡükemā ḡavlince
Geḡmiḡüz zerḡ ü riyādan ' urefā ḡavlince

Eylerüz ' arz-ı cünün ḡāhi olup pīr ü Ḳays
' Aḡlı kāmīl geḡinürken budalā ḡavlince

ḡüretā cevr ü cefā itmeden olmaz ḡālī
Ma' nada mihr ider ammā raḡībā ḡavlince

Ḳalınur nevbetümüz bām-ı felekde her dem
Mihterüz bizde cihānda ümerā ḡavlince

Ey Hîşâlî yine bir tâze ğazel nazm idelüm
Tâ ki taḥsîn ide herkes şu' arâ qavlınce

418

Mef ũ lü Fâ i lâ tü Me fâ ĩ lü Fâ i lün

Sırma dişem ' aceb mi bu zülf-i müselsele
Beñzetedüm ' aynı ile ben anı gümüş tele

74a

Bir zerre deñlü söz yeri her-bâr bulmadum
Ğonca-lebüñle müy-ı miyānuñda ben hele

Sînemde ğamzeñ açduĝı yara oñulmadın
Lâyık mıdır ki tîr-i müjeñ baĝrımı dele

Ehl-i riyādan ' ârif olan eylemez şafâ
Vâ' iz-i ḥârmıř encümen-i va' z ḥergele

Cân naḫdi ile derd ü ğam ü miḫnet alınur
Bâzâr-ı ' ařḫ-ı yârda budur mu' âmele

Ey pîr olası tâze cevân himmet eyle kim
Tutsun Hîşâlî dâmen-i pâkuñ alup ele

419

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Merd imiş virmedi dil p̄ire-zen-i gerdüna
Düşdi Mecnün gibi dīvāne gönül hāmūna

Māl için p̄ire-zene merd iseñ aldanma dilā
Mālī mel' ündur anuñ kendüsi de mel' üne

Bağlıyuz biz ikümüz kākülünñ bir kılna
Çıkar ey Leyli-şifat silsilemüz Mecnūna

Gül gibi göster ' izāruñ idüp ' arz-ı ' arız
Reng ü rü virmiş ' aceb ruħlaruña gül-güne

Ne kadar hüsni-i edā ise Hışālī maqşūd
Nazarı ehl-i dilünñ lābüdd olur mazmūna

420

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Şanurdum düşdi ancağ cān u dil ol serv-i āzāde
Geçermiş sāyesi dāhi sirişküm gibi üftāde

Silāhdār olmağ isterse Sipāhī-zāde lāyıkdur
Ki anuñ şevket ü dārātı yoğdur şāh-ı Dārāda

Nigārā cām-ı ‘aşkı nüş idicek bezm-i ‘aşkıñda
Baқыıye cür‘ adan bir atre aldı ays ü Ferhāda

Terahhüm eylemez řāh u gedāyı bī-ser ü pāye
Neye bağlar gōñül ‘āķil bu dār-ı miħnet-ābāda

Odur Hāllāķ-ı ‘arş u ferş odur Rezzāķ-ı ins ü cinn
Tecellā-yı cemāl itmekde ol ‘āşık temāşāda

Yaradan ‘arş u kürsi on sekiz biñ ‘ālemi Hāķdur
‘Ayāndur gün gibi şun‘ ı Hıřālī cümle eşyāda

421

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Hāsta-i ‘aşqa eger cānā ğaraż tīmār ise 74b
La‘ lüñ emdür bu dil-i bīmāra luřfuñ var ise

Nāle eyler derd-i hicrūñile dil maħzūn u zār
Yaş yerine anlar aęlar dīde-i ħūn-bār ise

Gōñlüm aldı řīve vü refār ile ol serv-add
Yaķdı yandurđı tenüm ol āteşīn-ruħsār ise

Şabr u ārāmum dükendi gitdi elden naķd-i dil
Hālūme raħm eylemez ol şūħ u şengül yār ise

Şahn-ı gülşende Hîşâlî bülbül efgân itmesün
Ol gül-i gülzâr-ı hüsne ‘ aşık-ı didâr ise

422

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Başuñ irgürseñ eger rıf atile eflâke
İndürür nâkıd-ı çarh-ı felek âhir hâke

Hançeri belde turur tîgi dem-â-dem elde
Tutmaz illâ ki tutar karşı dil-i şad-çâke

Kalb-i maḥzûnum açar hatt-ı gubâr-ı la’ lûñ
Nef i-vâr neşve virür cân u dil-i ğam-nâke

Dil-i bîçârede olan marâz-ı zehr-i firâk
Münḥaşırdur leb-i la’ lûñ gibi bir tiryâke

Ey Hîşâlî dil ü cân ile ricâ eyleyelüm
İde maḥşerde şefâ’ at o şeh-i levlâke

Gören erbâb-ı nazar bu ğazel-i cân-baḥşuñ
Beñzedürler şadef-i nazmda dürr-i pâke

423

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Tāb-ı teble ābile la‘l-i leb-i cānānede

Sākiyā şekl-i ḥabābuñ ‘aynıdur peymānede

Derbederlik şöyle el viridi dil-i mestāneye

Bir ayağı evdedür bir ayağı meyḥānede

Bülbül ü gül arasında şad-hezārān nāle var

Nitekim sūz u ḥarāret şem‘ ile pervānede

‘Aşk ile Mecnūn-ı ser-gerdāna dönmişdür gönül

‘Akl u idrāk olmaz ey Leylī-şıfat dīvānede

Dūr u mehcūr olalı ol şūḥ u şengüliden yine

Gönlüm eglenmez Ḥiṣālī degme bir kāşānede

424

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Riyā ile tenin döndürdi zāhid gerçi kim dāla

75a

Velīkin murğ-ı taqvā ḳonmaz ey dil degme bir dala

Bahār eyyāmıdur ziynet-fezā-yı gülşen-i ‘ālem

Şafā baḥş eyledi āfāḳa nesrīn ü gül ü lāle

Kimüñ kim dilber-i ra' nāsı vardur mālīk olmışdur
Huceste-ṭālī' ü ferhunde-baht u ferruḡ-iḡbāle

İḡāṭa eylemiş hāle-şīfat pīrāmen-i ḡūsnin
ḡaṭ-ı ruḡsārıdur ol māh-ı bedrūñ var ise hāle

ḡayāt-efzā-yı ' ālemdür ḡiṡālī bāde-i ḡül-ḡün
Döner tāze cevāna nūş idince pīr-i şad-sāle

425

Me fā ī lün Me fā ī lün Fe ū lün

Ser-ā-pā cismin itse yara yara
Yaramaz yara ile kimse yāra

Gözi yaşın dökerse aḡçe itmez
Meger kim el vire baht u sitāre

Berāberdür döşek örti yanumda
Yā şūf u ḡāredür yā seng-i hāre

Bahār irdi açıldı lāle vü ḡül
Hezārān başladı feryād u zāre

Göñül fülkini baḡr-i ' aşḡa şalduḡ
ḡiṡālī diyelüm Allah oñara

426

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Benüm ‘aşkum şadāsı irdi cānā çarḥ-ı devvāra
Senüñ ḥüsn-i cemālün virdi şöhret şehr ü bāzāra

Şarāb-ı cām-ı la‘ lüñdür ‘ilāc u çāre vü dermān
Şifā-sāz olmak isterseñ ṭabībā ḳalb-i bīmāra

Elif ḳaddi ḥam olup lāma döndi ‘āşık-ı zāruñ
Taḥammül idemez bār-ı cefā vü cevre biçāre

Görüp āyīne-i ‘ālem-nümā-yı dehri şāf u pāk
Şafādan ṭūṭi-i güyā vü ḳumrı geldi güftāra

Şafā-yı ‘ıyş u ‘işretten degüldür bir nefes ḥālī
Ḥumār-ı ḡam nedür bilmez Ḥişālī rind-i mey-ḥVāre

(Harfū’l-Ya)

427

Mef ū lü Fā i lā tü Me fā ī lü Fā i lün

Bülbül ziyāfet idicek a‘ yān-ı gülşeni 75b
Gösterdi gül güler yüz ile vech-i aḥseni

İrsāl olındı mūm ile pervāne da‘ vete
Ḳoşdı yanınca şāhid-i gül şem‘-i rüşeni

Ġonca oturdu tahtına destâr-ı sebz ile
Ġayre virilmez Āl-i Resûluñ nişîmeni

Ṭuṭî muşâhib oldu vü hânende ‘andelîb
Ṭutdı nevâ-yı nâle-i ‘uşşâk gülşeni

Aldı eline sâķi olup lâle sâġarı
Ezhârûñ oldu her birinüñ bellü meskeni

Ĥamd u sipâs u minnet ü şükr ol Ĥudâya kim
İtmiş Ĥişâli göñlümüzi ‘aşķ ile ġanı

428

Mef ũ lü Me fâ ĩ lü Me fâ ĩ lü Fe ũ lün

Güldürmez iseñ vaşluñ ile ‘âşķ-ı zârı
Aġlatma meded derd-i ġam-ı hicr ile bârı

Bũs-ı leb ü âġuş-ı miyânuñ umaruz kim
Ġâyetde sever cân u göñül bũs u kenârı

Gũl gibi açar ‘âşķ-ı dil-tengi o şũhuñ
Câm-ı leb-i mey-ġunı ile ḥaṭṭ-ı ġubârı

Bũlbũl-şifat ‘uşşâķa fiġân itdũrũr oldu
Ol ġonca-lebũñ ġũl-bedenüñ lâle-‘izârı

İrişmez eli dâmen-i pâkına o servüñ
Uzatma Hîşâlî bize vaşf itme çenârı

429

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Ne yüzden beñzedürler tûti-i güyâya dildârı
Görüp ol âyine-ruhsârı ol la' l-i şeker-bârı

İrişmiş mîve-i la' l ü ruḥı ol servi seyr eyle
Ġaraż görmek ise bâġ-ı cihânda naḥl-i pür-bârı

Bize öpdürmedüñ gerçi elüñ nâz eyleyüp ammâ
Kenâr u büseye eller çeker yalvarı yalvarı

Leb-i mey-günüñ ile cân u dil mest-i müdâm iken
Keder virme ġubâra bâ' is̄ olma añma esrârı

Firâķuñ vaşlı vü vaşluñ firâķı ḥod muķarrerdür
Hîşâlî tevemândur ' âlemüñ iķbâl u idbârı

430

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Ḷanı ol ġün kim vişâlüñle ġöñül mesrûr idi
Pertev-i mihr-i ' izâruñla ġözüm pür-nûr idi

76a

Eyleyen baht-ı siyâhından şikâyet her gice
Zülf-i şeb-rengüñ ucından zulmet-i deycür idi

Bir güler yüz bülbüle göstermedi gülşende gül
Kendüsin görmişdi ğâyet hüsnine mağrūr idi

Gevher-i ‘aşkı muqallidler ‘avâma açdılar
Gizlü gencdi ezel-i bigânededen mestūr idi

Ey Hişâlî hâric ez-defter iki .....³⁷ dūr
Gerçi kim Ferhâd u Mecnūn ‘aşkıla meşhūr idi

431

Me fâ î lün Me fâ î lün Fe ü lün

O mâhuñ gün gibi envâr-ı zâtı
Münevver itdi cümle kâ’inâtı

Yoğısa n’ola cevri-yâra ğâyet
Hele yok hüsniñ dâhi şebâtı

Haţuñdur Hızr-ı zinde ehl-i ‘aşka
Leb-i ‘İsi-demüñ âb-ı hayâtı

‘İzâruñ seyridür ‘îd-i mübârek
Vişâlüñ gicesi Kâdr ü Berâtı

³⁷ Metin silik olduğu için okunamamıştır.

Hişālî ‘aşkdur ma‘nada baķsañ

Cihānuñ aşlı her zātuñ şıfātı

432

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Libās-ı āla girdi gülşenüñ her verd-i ḥandānı

Ṭutar şaḥn-ı gülistānı hezāruñ āh u efgānı

Ruḥuñ şem‘i yaķup yandurdı pervāne-şıfat cānā

Dil-i büryān ü ḳalb-i nātüvān ü cism-i sūzānı

Ḥazer ḳılmaz mı eşkümden ki yolına gele bir dem

Yeter ağlatdı güldürsün ol āfet çeşm-i giryānı

Degül ṭüfān-ı Nūḥ ‘aynında anuñ ḳatrece gelmez

Başar deryā-yı eşküm bir nazarda baḥr-i ‘Ummānı

Raḳībi yanına alup o şūḥuñ itdügi seyrān

Hişālî yanına ḳalmaz hele seyr eyle sen anı

433

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Dilā Mecnūn-ı şeydādan bize bir ḳaç fūnūn ḳaldı

76b

Biri şevḳ ü garām ‘ilmi biri ‘aşḳ u cūnūn ḳaldı

Reh-i ‘aşkuñ dilâ derbendini geçmek katı gücdür
Nice sâlik sülükundan düşüp çok reh-nümün (kaldı)³⁸

Cihānuñ küh u deştin vâdi vü şahrâların gezdüm
Hemân ey Husrev-i şîrîñ-dehānum Bîsütün kaldı

Qıyâmet kopardı kaddüñden maḥabbet gitdi qalbüñden
Zamân-ı ḥüsn ü ānuñda hemân bir ay u gün kaldı

Ne ğam yersin yitürdüñse qarâr u ‘aql u idrâki
Hişâlî her ziyân bir fenn hele fenn-i cünün kaldı

434

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Hevesi murğ-ı dilüñ ol ruḥ-ı gülnâra gibi
Yoksa pervâne-şîfat şem‘-i pür-envâra gibi

Kākül ü zülfi hevâsında yeler dildāruñ
Gelmez âfâka hevâ-yı dil-i âvâre gibi

Qatre qatre dökerek eşkini çeşm-i ḥün-bâr
Devr ider işigüñi her gice sitâre gibi

Düşdüm ey Leyli-şîfat firqate Mecnün-āsâ
Âh u zârum yine yer yer felegi pâre gibi

---

³⁸ Metinde yoktur.

Bülbül-i nağme-serâ âh-ı hezâr itse n'ola
Gül-i şad-berke yine 'âşık-ı bîçâre gibi

Ey Hîşâlî müjesi tîrini almış eline
Kaşdı ol kaş kemānuñ dil-i bîmâre gibi

435

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Dilber ağıyâra 'aceb mihr ü vefâya başladı
Ol sebebden 'âşıkâ cevri ü cefâya başladı

Hamdülillah ol meh-i nâ-mihribân inşâf idüp
Luţf u ihsân itmege bây ü gedâya başladı

Her gicem Kâdr ü Berât oldı günüm 'îd-i şerîf
Devlet el virdi ol âfet merhabâya başladı

Meşrebin şâf eyleyüp şüfî mey-i gül-günile
Ta' n ü teşnî' itmege ehl-i riyâya başladı

Devr-i la' linde Hîşâlî sâki-i ğonca-femüñ
Bâde-i gül-fâm için zevk u şafâya başladı

436

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Gülmesün ol dil ki hicrānuñla nālān olmadı

77a

Görmesün şādī yüzün ol göz ki giryān olmadı

Bā' iş-i rıf' at bilürler pāyuña yüz sürmegi

‘Āşık-ı üftādeler hāk ile yeksān olmadı

Kākül-i yāra muqayyed olmayup dil virmeyen

Ṭağlup cem' iyyeti hātır-periṣān olmadı

Var mı nālān kim nesīm-i luṭf-ı Ḥaḳ olup vezān

Ġonca-veş dil-teng iken gül gibi ḥandān olmadı

Ey Ḥiṣālī var mıdur bir 'āşık-ı dil-ḥasta kim

Şabrile biṣārenüñ derdine dermān olmadı

437

Mef ū lū Fā i lā tūn Mef ū lū Fā i lā tūn

Mihr-i 'izāruñ ey meh germ itdi āfitābı

Zülfüñ n'ola periṣān kılsa eger seḥābı

Cām-ı şarāb-ı la' lūñ ḳalb-i ḥazīnüm açdı

Şan nā-şüküfte-ğonca ref' eyledi ḥicābı

Bu maṭla' ile nazmum āb-ı ḥayāta beñzer
Ṭab' um o Ḥızrdur kim z̄ulmetde buldı anı

Rūy-ı zemīne virmez ' arif şarāb-ı nābı
Hem-serdür āsumāna rıf' atde her ḥabābı

Tāb-ı ruḥuñla ey meh ' aşkuñ virüp ḥarāret
Reşk āteşine yaqdı yandurdı āfitābı

Dendānı reşk ile deryā-yı nazm içinde
Ṭab' um Ḥiṣāli iḥrāc eyler dūr-i ḥoş-ābı

438

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Hevā-yı kākülündür ehl-i ' aşkuñ başda sevdāsı
Şafā-yı cām-ı la' lüñdür dil ü cāndan temennāsı

Qızarsun gül gül olsun nāb-ı müldeñ lāle-ruḥsāruñ
Yaraşur şāhid-i ḥüsnüñ iderse gül donanması

Yine bir saçları Leylī beni āşüfte-ḥāl itdi
Dil-i dīvāne olmışdur görüp Mecnūn-ı şeydāsı

Cihān-ārā seni ārāladı ḥübān arasında
O mäh-ı ' ālem-ārānuñ bugün ḥüsn-i dil-ārāsı

Felekde ħorladı mihri zevāle irgürüp māhı
Ĥiṣālī dilberüñ ħüsn-i cemāli rūy-ı zībāsı

439

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Ĥayālün māhum ol kim bir ŧeh-i ‘ālem mesīr itdi
Benüm çeŧm-i güher-pāŧum muraŧŧa‘ bir serīr itdi

77b

Saña zevħ u ŧafā mülkin musaħħar iden ‘ālemde
Belā vü ħuŧŧayı ben bendeñe ŧāhum vezīr itdi

Žiyā-yı nūr-ı rūyuñ pertev-i ħurŧīd-i ruħŧāruñ
Sipihr-i ħüsn-e māhum gün gibi mihr-i münīr itdi

Bu ħüsn ü behcet ü ānı dūŧünde görmedi Yūsuf
Cemālün ŧāni‘ -i Ķudret bu yüzden bī-nažīr itdi

Ĥiṣālī başuma sulṧān iken ol serv-āzāde
Ṭaħup zencīr-i zülfin boynı baħlu bir esīr itdi

440

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Biz berāber bilirüz yoħluħıla varluħı
Vus‘ at el virmez ise el virür el ŧarluħı

Çünkü ol Leyli-şifat cevr ü cefâdan geçmez
Sen de Mecnûn gibi elden kıoma bî-‘ârluğı

Çıkdı bir hıtt bugün ol şâh-ı cihân emri ile
‘Asker-i hüşnine kâköl ide serdârluğı

Kondı bir kıâfile gülzâra yüki cümle bahâr
Hvâce-i faşl-ı bahâr ‘arz ider ‘Attârluğı

Gösterür lebleri ol Hüşrev-i şirîn-dehenüñ
Ey Hüşâlî söze geldükçe şeker-bârluğı

441

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Der-âgüş idemez kimse o mâhı hâleden ğayrı
Emir yokdur leb-i cân-bahşını teb-hâleden ğayrı

O servi yerde gökde cüst ü cû eyler kimüm var
Sirişküm peyki vü dellâl-i âh u nâleden ğayrı

Elinden ayağı düşmez harâbât ehlinüñ ammâ
Bize şunmaz felek bir iki üç ğassâleden ğayrı

Göñülden nâr-ı ğamla var nice biñ dâğ-ı pür-hünüm
Benüm derd-i derünüm kimse bilmez lâleden ğayrı

Kemer kıocar kemerde mū-miyānım ol gülüñ yođsa
Hıřālī giremez kıoynına kimse jāleden ğayrı

442

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Gūlistān-ı ruđuñ evřāfını kim bu haķır itdi 78a
Ne Sa' dī vü ne ğod Hāfız ne Selmān u Zahır itdi

Sūleymānum ğöñül zātında bir mūr-ı za' īf iken
Şecā' at bīşesinde cām-ı ' aşkuñ bebr ü şır itdi

Düketdi nuķre-i eşküm yoluñda ğarc idüp çeşmüm
Beni āħir dem-i piri de sā' il bir faķır itdi

Hādeng-i ğamzesi yāruñ gelince ğalb-i mecrūħa
Şafādan cānum istiķbāl idüp cismümde yer itdi

Yolında oķ gibi toğrı iken kıaddi dü-tā oldu
Hıřālī nātüvānı bir cevānuñ ' aşkı pır itdi

443

Mef ū lü Fā i lā tü Me fā ī lü Fā i lün

Künc-i belāda hem-dem olur mı elem gibi
Bir yār-ı şādık olmaya ' ālemde ğam gibi

Olmaz faķire melce' vü mesned zamānede
Luţf u keremde ol ŧeh-i ' alī-himem gibi

Yād-ı lebūñle zevķ u ŧafā idecek müdām
Egience bulmadum hele ben cām-ı Cem gibi

Gün günden ' ömr ü devlet ü ŧānuñ füzūñ olup
Kesr-i ' adūya fetĥ ü zafer saña zamm gibi

Bād-ı ŧabāya ŧākatı yok salınur yürür
Reftāra gelse nāzile ol serv ' alem gibi

Olmıŧ Hiŧāli gülŧen-i ħüsni o gül-ruĥuñ
Reŧk-i cinān ü ğayret-i bāĝ-ı İrem gibi

444

Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün

Alurdı ' āŧık-ı dil-ĥastadan naķd-i dil ü cānı
Alur gözle nazār itse o ŧūĥuñ çeŧm-i fettānı

Dili yok aĝzı vardur tūti-i ğüyānuñ ' ālemde
Aĝız açdurmaz ol ŧūĥuñ velī la' l-i suĥandānı

Felek alup ĥükümet mührini elden Süleymānuñ
Döñüp ' aksine sürdürdi nice dem dīve dīvānı

Qararı yoq döner 'aksine her dem gerdiş-i gerdün
Fenāya varsa āhumdan yeridür 'ālem-i fānī

Odur kāmīl ki tekml̄ eyleye cüz'ī vü küllīden
Hışālī nazm u neşr ü 'ilm ü faẓl u dīn ü imānı

445

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

O kim zencīr-i zūlf ü kākülün bend-i 'asīr itdi 78b

Beni sen şāh-ı hūsne boynı baqlu bir esīr itdi

Cihānı pertev-i mihr-i ruḡuñla eyleyen pūr-nūr

Sipihri māh u encümle saña zerrīn serīr itdi

Mey-i mihr ü maḡabbetde olan ḡalet ne ḡaletdür

Nice rūbāh-ı ṭab'ı cām-ı 'aşḡuñ bebr ü şīr itdi

Raḡībün zūr-ı bāzū ile ḡapdum pençesin burdum

Zamānuñ Rüstemiyem itdügüm ḡanḡı dilīr itdi

Hışālī çıksa istiḡbāle cānum n'ola 'izzetle

O şūḡuñ tīr-i müjḡanı derūn-ı dilde yer itdi

446

Mef ũ lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Çoğ demler idi cān u dil ũmmid-vār idi

Būs u kenāra gelseñ ay āfet ne var idi

Çanı o gũn ki bir ŧeh-i ħũsne esĭr olup

Boynumda bend-i kākũl ũ zũlf-i nigār idi

Bir gũl-‘ ızār u ğonca-lebũñ ‘ aŧıķı idũm

Bũlbũlleri benũm gibi nice hezār idi

Çanı o dem ki vādi-i derd (ũ)³⁹ ğama dũŧũp

Tenhā ħomazdı nālelerũm yār-ı ğār idi

Çanı Ħiŧāli ol ŧeh-i iħlĭm-i ħũsn ũ ān

Mesned olup ŧığāra melāz-ı kibār idi

447

Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün

Beni ħaħħ-ı ğubāruñ ŧol ħadar ħayrān u deng itdi

Ne cām-ı Cem ne Mecnũn-ı leb-i dilber ne beng itdi

Derũn-ı sinede zevħ-ı viŧālũñ yād idũp cānā

Dil ũ cānum leb ũ ruħsāruñ iħũn ũzge ceng (itdi)⁴⁰

---

³⁹ Metinde yoktur.

Biri birine girdi şıgmayup müjgân-ı hûn-âlûd
Fezâ-yı dîdemi şâh-ı hayâlûñ cüdi teng (itdi)⁴¹

Haţ-ı dilber oqıtdı küfri ezber kâfir ağıyâra
Diyâr-ı Rûmı terk ü menzilin mülk-i Fireng itdi

Leb-i dilber Hişâlî nâr-ı reşke yandurup yaqdı
Gül-i efsûn u şarâb erğuvâna özge reng itdi

448

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Cân u dilden bende-i fermānuñam cānum ‘Alî

79a

Quluñam qurbānuñam şâh-ı cihān-bānum ‘Alî

Tûti-i gūyâ olur her bir tekellümde lebûñ

Nağmeler itmekde Dāvud-ı hoş-elhānum ‘Alî

Ey lebi gonca yüzi gül-berk-i gülzâr-ı cemâl

Bülbül-i nālānuñam arturma efgānum ‘Alî

Haşta-i derd-i firākam ben za‘îf ü nātüvān

Ey şabîb-i cān u dil ey derde dermānum ‘Alî

⁴⁰ Metinde yoktur.

⁴¹ Metinde yoktur.

Ġayret-i ‘aşkuñ çeker cevr ü cefāya şabr ider
Ĥayl-i ‘uşşāk arasında yoğdur ađrānum ‘Alī

Genc-i tārīk içre kalmasun Ĥiřālī nā-murād
Gün gibi ‘arz-ı ‘izār it mihr-i rađşānum ‘Alī

449

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

İdelüm tevbe dilā berşe vü efyūna dađı
Leb-i dilber var iken bāde-i gül-gūna dađı

Ey dil ol pīr olası tāze cevānuñ irişür
Himmet-i ‘āliyesi ‘āşık-ı mađzūna dađı

Beñzedür bağr-i sirişküm gören erbāb-ı nağar
Nīl-i Mıřra Şađ-ı Bađdāda vü Ceyhūna dađı

Şaldı ‘aşkuñ yine şeydā idüp ey Leylī-şıfat
Bizi şađrā-yı ġama vādi vü hāmūna dađı

Dūd-ı āh-ı şerer-ālūd Ĥiřālī iriřür
Hicrile nüh felege kubbe-i gerdūna dađı

450

Mef ũ lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Ėarķ itmedin hevā yeli bu keşti-i teni
Hıfz u hırāsetine gerek tevbe ķorřanı

Öldürmeyince didi vefā eylemem saña
Mihr ü vefā iderse eger öldürüñ beni

AĞlatma cevri ile beni ey şüh-ı bĩ-vefā
Güldürme dostum baña luř eyle düşmeni

Pervāne geldi süz u güdāz ile yan başı
Yāruñ ruħına beñzedicek şem^ç-i rüşeni

Vāķıf degüldür ^ç ařķ-ı mecāza Hıřāliyā
Ferhād u Ėays ü Vāmıķa teřbĩh iden seni

451

Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün

Ŧonatdı lāle vü zerrin-ķadeķler küh u hāmūnı 79b
Düşürme fařl-ı güldür bir dem elden cām-ı gül-gūnı

Degüldür lāle-i pür-jāle deşt ü kühı zeyn iden
Dökülmüş Ėays u Ferhāduñ siriřķ-i çeřm-i pür-ħūnı

Yine şah-ı bahār ʿıyş itmek ister şahn-ı gülşende
Kuruldı şemse-i zerrin ile çetr-i hümâyûnı

Alurdum ağırı altuna cân nağdin virüp ey dil
Müyesser olsa Vezzânoğlı İsmâʿîl mevzûnı

Sirişk-i çeşmüme nisbet yedi deryâ degül kaçre
Bihamdillah göze yeñdürdüm ey dil Şaṭṭ u Ceyhûnı

O şüh u şengüli görsün bu ben maḥzûnı seyr itsün
Hişâlî görmeyen taşvîr-i Leylî ile Mecnûnı

452

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Zer ü sim-i bahârile ʿonadup küh u hāmûnı
Çıkarıdı yer yüzine dest-i kudret genc-i Kârûnı

Çenâr el bağlayup tırdı ayağa şahn-ı gülşende
Şalındı hîdmet için sū-be-sū her serv-i mevzûnı

Alurlar nağd-i cân ile şafâ-yı vaşl-ı cânânı
Şeh-i ʿaşkuñ ʿaceb keşretdür ordu-yı hümâyûnı

ʿAceb dūn u denîdür çarḥ-ı gerdūn esfele mâyil
Ayağda koyup ehli irgürür aʿ lâya her dūnı

Hişālī şeş cihetde bî-ķarār itdi o çār-ebrū
Saña geşt ü güzār itdürse tañ mı rub‘ -ı meskūnı

453

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Cevr idüp yār eger eylerse sitem-kārluđı
Ey dil elden ķoma āyīn-i vefā-dārluđı

Arturur ‘ aşık-ı bîçāreye gün günden o şūh
Sitem ü cevri ü cefā ile dil-azārluđı

Kimūñe Manşūr-şıfat zūlfine berdār oldı
Ehl-i ‘ aşık içre çıkarur başa serdārluđı

Çünki la‘l-i lebūñe noķta-i mübhem dirler
Baş berāberdür anuñ yoķluđı vü varluğı

Ey Hişālī o şeş-i ħüsni ü bahāya her-bār
Dīde-i ter n’ola ‘ arz itse güher-bārluđı

454

Me fā ī lün Me fā ī lün Fe ü lün

Gelen o şāh-ı ‘ ālişān degül mi
Melāĥat mülkine sulţān degül mi

80a

Çapusunda o şâh-ı mülk-i hüsnüñ
Dil ü cân bende-i fermân degül mi

Cihânda ehl-i ‘aşka âb-ı hayvân
Dilâ la‘ l-i leb-i cânân degül mi

Lebüñ ğonca ruĥuñ berk-i gül-i ter
‘İzâruñ ravza-i Rıdvân degül mi

Sürür u salvete bâ‘ iş Hîşâlî
Şafâ-yı şoĥbet-i yârân degül mi

455

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Her ne deñlü serkeş olsa râm ider cânâneyi
Hürmet ile tutsa el üzre n’ola peymâneyi

Kâkülüñ zencirine bend olmadan pervâsı yok
Özge bir dîvâne buldum bu dil-i dîvâneyi

Yüz çevirmişdür riyâdan pîre bi‘ at eylemiş
Kim çıkar elde tutar bir sübĥa-i şad-dâneyi

Ehl-i ‘aşk ile raķib-i nâ-bekârı bir bilür
Âşinâdan zerrece fark eylemez bigâneyi

Yār bendeḡāneye gelmez alur meyhānede
N'ola terk itsem Hıřālī ben de bendeḡāneyi

456

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Felek gōrdi muavves ařlaruñ yāyın hilāl itdi
Ruḡuñ mihr-i cihān-tāb ü meh-i ferḡunde-fāl itdi

Lebūñ and eyleyen Mıřr-ı melāḡatda senūñ cānā
Benüm pākīze-ab' um tūḡi-i řirīn-maāl itdi

Tūḡup āyīneye rūyuñ muābil sūkkere la' lūñ
Lebūn řafında tūḡī nice yūzden īl ü āl itdi

Ten-i sūzānumı yandurdı yadı āteř-i hicrūñ
Cefā bārı belüm bükdi vūcūdum bī-mecāl itdi

Hıřālī nātūvānı ekdi zencire ser-i zūlfūñ
Hevā-yı kākūlūñ dil-ḡasta vū āřūfte-ḡāl itdi

457

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Geri kim gūlzār gūl-i ḡusn ile meřḡūr idi
Kendūyi gōrmiřdi ammā ḡusnine maḡrūr idi

80b

Şahn-ı gülşen bâki kalur kendüye zann eylemiş
Her ne deñlü ğurre idiyse yine ma' zür idi

Mülki sulţân-ı şitâdan buldı âhir inķilâb
Gerçi şâh-ı nevbahâr a' dâsına manşûr idi

Kendüsin görmekle nergis kıldı taḥşîl-i remed
Nice gün gerçi başîret ehline manzûr idi

Ol cefâ-cû dest-i zulm ile yakup itdi ḥarâb
Ey Ḥişâlî mülk-i dil evvel ' aceb ma' mür idi

458

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Gül ü lâle yine zeyn eyledi şahn-ı gülistânı
Hezâruñ yeridür eflâka irse âh u efgânı

Güli güldürdüñ açup nâ-şüküfte-ğonca-i bâğı
Güler yüz gösterüp ey mülk-i ḥüsnüñ verd-i ḥandânı

Bu mazmûnı gül-i şad-berke yazmış kâtib-i kudret
Ki bülbül gül arar pervâneler şem' -i şebistânı

Ciger-güşem gibi beslerdüm anı kendü yağumla
Derûna uğrasa ol kaşı yânuñ tîr-i müjgânı

Benüm bu nazmumu görsün şu kim bir pâre kıand ister
Göñül tũđı vü tab'um oldu Mıřruñ sükkeristânı

Biĥamdillah Ĥiřalı yine ol şâh-ı cevân-baĥtuñ
Cilvesiyle müşerref oldu evreng-i Süleymânı

459

Mef ü lü Fâ i lâ tü Me fâ ĩ lü Fâ i lün

Dil bağlayup o müy-ı miyâna dıdem beli
Bâde virürse dehri n'ola âhumuñ yeli

Mecnûna irdi silsile-i dil cünün ile
Yâruñ delâlet eyledi zülf-i müselseli

Cüş u ĥurüşa gelmiş idi cüy-ı eşk-i ter
Vaşluñ hevâsı ile çekildi şuyı seli

Ebrûlaruñla ĥađđ-ı ruĥuñ kâtib-i ezel
Ĥađđ-ı ĥubâr üstine yazmış ĥađđ-ı celĩ

Ĥall eyleyüp sirişkümü çekdüm Ĥiřalıyâ
Ĥüzn ü elem řaĥĭfesine sĩm-cedveli

460

Mef ũ lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ũ lün

Öldürme meded nāz ile erbāb-ı niyāzı 81a

Senden umulur kā' ide-i bende-nüvāzı

Virse ne kadar ŧem'-i ruĥuñ tāb u ĥarāret

Bilmez daĥı pervāne begüm sūz u güdāzı

Dil yandı kebāb oldu dise söz ile 'āŧıĥ

İĥzār ider ol ġonca-dehen puĥte piyāzı

Ķan eylemese emmek ile la' l-i nigārı

Meclisde ŧürāĥi ele virmezdi boġazı

Feryād u fiġānum var iken muṭrib-i meclis

Neyler iŧidüp nāyı n'ider söz ile sāzı

Ol serv-i ser-efrāza ġöñül virdi Ĥiŧālĭ

Her dem ne kadar itse maĥalldur aña nāzı

461

Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün

Ķam-ı ĥālūñle dilde lāle-veŧ dāġ-ı derün ħaldı

Viŧālūñ ĥasretinden dĭdede bir ħatre ĥūn ħaldı

Yıkıldı hâne-i cismüm gönül mülki harâb oldu
Hemân ancak yerinde âhdan bir kaç sütün kaldı

Tebessüm eyleyüp gonca güler gül 'andelîb ağlar
Bu yüzden 'aşığa ma'şûqdan mekr ü füsûn kaldı

Sipîhr üzre şafaqla encümi maḥv itdi ruḥsârûñ
Bir iki günlük ey mâhum hemân bir ay ü gün kaldı

Reh-i 'aşquñ dilâ derbendini geçmek katı gücdür
Nice sâlik sülûkuñdan düşüp zâr u zebûn kaldı

Hişâlî 'âlem içre ehl-i 'aşqa 'işret itdükçe
Raḳîbûñ âh u zârından şadâ-yı erḡanûn kaldı

462

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Çekinür dil göricek turra-i cânânemüzi
Zülfî ḳullâbı çeker var ise divânemüzi

Bülbül-âsâ ne ḳadar nâle vü feryâd itseñ
Güş urup dinlemez ol gül bizüm efsânemüzi

Geh der-i meyedeye gâhi der-i yâra varur
Sâḳiyâ derbeder itdûñ dil-i mestânemüzi

Derd-i ser virdi humār-ı mey-i düşenbih bize
Şun bugün dāhi meded sāgar ü peymānemüzi

Mümdur cān eridür şem‘ -i ‘ izār-ı yāra
Ey Hişālī yaçalum şevk ile pervānemüzi

463

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Döndi eşküm Şaṭ-ı Bağdāda vü Ceyhūna daḥı 81b
‘ Aynı ile Kızılıрмаğa yem-i hūna daḥı

Başına mehter olup nevbet-i ‘ aşkı çalmaq
Dikdi Ferhāda dilā Vāmıḳ u Mecnūna daḥı

Şādilük itdüren aḡyāra senüñ luṭfuñ iken
Baḥta isnād olınur ṭālī‘ -i meymūna daḥı

Nāb-ı mül itmiş iken gülşen-i hüsnuñ gül gül
Reng ü rü virdi ‘ aceb rüyuña gül-gūna daḥı

Yaluñız lafz u edāya nazār itmez şu‘ arā
Ey Hişālī baḳılur nazmıla maẓmūna daḥı

464

Mef ü lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Bülbül ziyāfet idicek a' yān-ı gülşeni

Bağrı yağın eritdi yaqıup cān ile teni

Destār-ı sebz ile oturup ğonca şadrda

Ta' yīn olındı her gül-i āluñ neşimini

Şāh-ı gül itdi nergis-i şehlāyı dīde-bān

Görsün gözetsün ortaluğı çeşm-i rüşeni

Geydi silāhını kuşanup tığ ü hañçerin

Şāh-ı bahār idince silāhdār-ı sūseni

Zeyn eyleyen sipihri degül māh ile nücüm

Seyr itmek için açdı semā ehli revzeni

Māl u menālümüz yogısa çekmezüz elem

Şükrüm budur Hışāli hele gönlümüz ğanı

465

Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün

Ğam-ı 'aşkuñla dilde nār u çeşm-i terde hūn qaldı

Perişān sünbül-i ter lālede dāğ-ı derün qaldı

Çekelden dilberā bār-ı cefā vü cevrüñi her-bār
Elif kıaddüm bükildi nātüvān cismüm zebün kıaldı

Kıyāmetden belürdi çok ‘ alāmet serv-kıaddüñle
 Sipihr üzre benüm māhum hemān bir ay ü gün kıaldı

Mu‘ allimhāne-i ‘ aşk içre ey Leylī-şıfat Mecnün
 ‘ Aceb nā-kābil idi bilmedi fenn-i cünün kıaldı

Hişālī kā’inātı tolanup geşt ü güzār itdi
 Hemān ey Hüsrev-i şirīn-zebānum Bīsütün kıaldı

466

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Ey sipihr-i sīnede mihr-i dirāşānum ‘ Alī

82a

V’ey serir-i cān u dilde şāh-ı zī-şānum ‘ Alī

Pertev-i mihr-i ruhuñdur ‘ ālemi pür-nür iden

Gün gibi evc-i hüsunde mäh-ı tābānum ‘ Alī

Güldür ağılatma firākuñla vişālüñ umarum

Bülbül-i nālānuñam ey verd-i handānum ‘ Alī

Bār-ı hicrānuñ çeker derd-i firāka şabr ider

Yoğdur ‘ uşşāk arasında hergiz aqrānum ‘ Alī

Ber-murād eyle vişālūñle Hişālī bendeñi
Luţf u ihsān eyleyüp devletlü sultānum ‘Alī

467

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Vuşlatuñ cāna şafādur dil-i maḥzūna daḥı
Baḥta da eyler eşer ṭālī‘ -i meymūna daḥı

Uymaz ey şūḥ-ı sitem-pişe cefā eyledüğüñ
‘Āşık-ı ḥasta-dile ‘ādet ü kânūna daḥı

Jāledür dürr dişüñ ey dürr-i girān-māye velī
Beñzedür ehl-i başiret dür-i meknūna daḥı

Āl idüp elā gözüñ āl ile göñlüm aldı
Māyilüm ol ruḥ-ı āla leb-i mey-gūna daḥı

Ey Hişālī nice ‘ākıldür o kim ğurre ola
‘Ālemüñ devletine gerdiş-i gerdūna daḥı

468

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Ġam-ı ḥālūñ ile yakılmadan lāle zebūn ḳaldı
Dilinde dāğ-ı miḥnetden eşer bağrında ḥūn ḳaldı

Hevā-yı kākül ü sevdā-yı zülf-i ‘anberīnūñle
Göñülde nār-ı gam dīdemde eşk-i lāle-gün ıaldı

Çekerken bār-ı hicrānuñ kuvāsı za‘ fumuñ ğālib
Harāb oldu yıkıldı ten asāsı bir sūtün ıaldı

Başında özge sevdā var yelüp bād-ı şabā-āsā
Hevā-yı kākülün terk itmeden nefsi zebün (ıaldı)⁴²

Şifā-sāz olmaduñ gitdün vişālūñle Hişāliye
Tabībā çāre vü dermāndan derd-i derün ıaldı

469

Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lā tün Fe i lün

Baıup ol ğonca-lebe çehre-i gül-gūna daıı
Eyledi hāl-i diger-gūnumı bir gūne daıı

82b

ıanlu yaşıum dökerek hātıramı ‘arz itdüm
Baımadı hātıruma dīde-i pür-hūna daıı

Būse-i la‘ l-i lebūñ cān ile bāzār itdün
Virelüm naıd-i dili ol ıad-i mevzūna daıı

Gerçi kim haıı-ı ruııñ kātibi kudret yazmışı
Beñzedür ehl-i naıar haıı-ı hümāyūna daıı

⁴² Metinde yoktur.

Ey Hîşâlî leb-i dilber var iken ' âlemde
Tevbeler bâde-i gül-gûna gül-efsûna dağı

470

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Nice Mecnûn u Leylîden bu kaçr-ı âb-gün kaldı
Nice Vâmıqla ' Azrâdan bu tâğ-ı ser-nigün kaldı

Cünûn ' ilmin biz ey Leylî-şîfat Mecnûndan gördük
Müselsel kâkülûñ sevdâsı zencîr-i cünûn kaldı

Ŧolanduğ kûh-kenlikler idüp kûhu 'l-berzi
Hemân ey Husrev-i şîrîn-dehânum Bîsütûn kaldı

Görüp bu hüsn ü ân ü behceti bir gün ' izârûnda
Saña ruhsârını ' arz eylemekden ay u gün kaldı

Hîşâlî baht-ı h̄vâb-âlûd uyanmaz h̄vâb-ı ğafletden
Meded yok kimseden düşmen-i kavî t̄ali' -i zebûn (kaldı)⁴³

---

⁴³ Metinde yoktur.

471

Mef ũ lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ũ lün

Tamtāze ider bŭse ile bāğ-ı hayātı

Var ise lebŭñ sŭkker ider rŭh-ı nebātı

Āyĭne-i rŭyuñda şafā cilveler eyler

Mŭstecmi‘ imiş ruħlaruñ envā‘-ı şıfātı

Ruħsāruña eyler nazarı şāhid-i ħŭsnŭñ

Mir ‘āt-ı ruħuñdur meger āyĭne-i zātı

‘ Aynında degŭl çeşm-i terk itdügi girye

Yeñdürdi yine gözlerine Nĭl ũ Fırātı

‘ Āřıqlara ħŭbān neler eylerdi Ĥiřālĭ

Ĥŭsnŭñ nice ay u nice gŭn olsa şebātı

472

Fā i lā tŭn Fā i lā tŭn Fā i lā tŭn Fā i lŭn

Ey sipihr-i ħŭsnde ħurřĭd-i raħřānum ‘ Alĭ

83a

Gŭn gibi gŭster ‘ izāruñ māh-ı tābānum ‘ Alĭ

Vuřlatuñla gŭldŭr ağlatma firāķuñla beni

Ey leťāfet gŭlřeninde verd-i ħāndānum ‘ Alĭ

Çizgünür yanmağa bî-pervâ gönül pervâne-veş
Gerden-i kâfûrûñ ey şem‘ -i şebistânum ‘ Alî

Virdi teşrîf-i kudümüñ bendeñe ‘ izz ü şeref
Merhabâ hoş geldüñ ey şâh-ı cihân-bânum ‘ Alî

Pâyemâl-ı esb-i cevr olsun Hîşâlî säye-veş
Nâz ile tek sen şalın serv-i hîrâmânum ‘ Alî

473

Mef ü lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe ü lün

Ol âfet-i devrân bizi ferdälara şaldı
Ümmîdümüz olmadı bugün yarına çaldı

Eşkümle bulup perveriş ol serv-i ser-efrâz
Gülzâr-ı hüsnde gül-i ter gibi olaldı

Bâzâr-ı peyâm-ber idüp ol Yüsuf-ı şâni
Bir büsesine cân u gönül naqdini aldı

Ağyâr ile çalduñ gice bezm-i meye cânâ
‘ Âşıklarûñ ol vech ile hâtırları çaldı

Deryâ-yı vefâ vü kereme garç olup ağyâr
Baħr-i gama biçâre Hîşâlî yine çaldı

474

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

İrse rıf atle başı günbed-i gerdūna daḡı

Ser-fürü eyleme ‘ālīye dilā dūna daḡı

Yaḡdı yandurdı tenüm tāb-ı teb-i hicr-i nigār

Nār-ı ğam cānuma geḡdi dil-i maḡzūna daḡı

İtmez ol nūr-ı başar ‘ayn-ı ‘ināyetle naḡar

Dil-i miḡnet-zedeye dīde-i pūr-ḡūna daḡı

Şerbet-i cām-ı lebūñ umsa n’ola ḡasta göñül

Da‘ vası uyar imiş şer‘ e vü Ḳānūna daḡı

Ey Ḥiṡālī düşürür ‘āşıkı ol Leylī-ḡırām

Yine Mecnūn gibi vādilere hāmūna daḡı

475

Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün

Gelüp bu sāl-ı ferruḡ-fāluñ irdi Ḥızr u nevrüzı

83b

Cihān ḡalkına oldı devlet ü iḡbāl nevrüzı

Bahār oldı açıldı gül gibi ezhārı ḡülzāruñ

Nevādan naḡme-perdāz oldı her murḡ-ı nev-āmüzı

Nesīm-i şubḥ-dem mevtā-yı bāḡı eyleyüp iḥyā
Çıkartdı yer yüzine bezl için emvāl-i meknûzı

İrişdi varsa bir yerde Ƙadir ü ‘îd ile nevrûz
Ki yandı mâh u ħurşîdüñ çerâḡ-ı ‘âlem-efrûzı

Ĥişālî zevĸ u şevĸa bâ‘ iş ü bādî iken nevrûz
Berâber eyledi hicr ile ‘uşşâĸa şeb ü rûzı

476

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Eger ol âfet iderse baña dildârluḡı
Ben de elden ĸomam âyîn-i vefâ-dârluḡı

‘Âşîĸa mihr ü maĸabbet nice itsün ki müdâm
Kâr idinmiş o sitem-pîşe cefâ-kârluḡı

Bülbül-âsâ seni aḡladur ise ol gül-i ter
Her dem elden ĸoma sen dâĤi dilâ zârluḡı

Fitmeden zülfi ile ħâli daĤı ħâlî degül
Ögredür kâküline turrası tarrârluḡı

Yap yap âbâd ideli ĸaşr-ı vefâyı dildâr
Biraz açıldı Ĥişālî hele dil tarruḡı

477

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Açıldı ğonca tûmârı budur ey sâķi maẓmûnı

Bahâr eyyâmıdur elden düşürmeñ cām-ı gül-gûnı

Lebüñ devrinde sâķî ğuşşa vü ğam neydüĝin bilmem

Olup mest-i müdâm elden düşürmem cām-ı gül-gûnı

Ümîdüm tîĝ-ı hûn-rîz-i müjeñden kesmezem kaç' â

Ķulaĝumca eger her pâremi eylerseñ ey hûnî

Olup dîvâne Mecnûn 'aşķ-ı Leylî ile rûz u şeb

Beyâbâna düşüp ĝeşt itse tañ mı kûh u hâmûnı

Virüp naķd-i dil ü cânı Ğişâlî sûķ-ı 'aşķ içre

Alurdum aĝırđ altuna İsmâ'îl mevzûnı

478

Mef ü lü Fâ i lâ tü Me fâ î lü Fâ i lün

Ğaţķ-ı benefşe zeyn ideli la'l-i nâbını

84a

'Ârifler içre oldu benefşe şarâbını

Tennûr-ı dilde ğâzır ider nâr-ı 'aşķile

Bezm-i ĝamuñda her kişi cızbız kebâbını

Ol ŧāh-ı hūsnūñ ‘āŧıq-ı ūftādeler dilā
Mesned idindi sūdde-i devlet-me‘ ābını

Ebr-i hicāba koydı bugūn mihr-i rūy-ı yār
Çarĥuñ meh-i çehār-deh ū āfitābını

Zāhid ŧorarsa sırr-ı lebūnden Hıŧālīye
Ol aĥmaqa sūkūt ile virsūn cevābını

479

Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lā tūn Fe i lūn

Ten-i āgyāra ki tūr-i ğam u miĥnet geçdi
Cānına sehm-i każā geçdügi sā‘ at geçdi

ŧarŧılıp zelzele vū lerzeye vardı dūnyā
Var ise ŧalınup ol kağdi kıyāmet geçdi

Bir ayaĝ ūzre gelūp ŧurdı nice yūz biñ ayaĝ
Kaçan ol kağdi kıyāmetden ‘alāmet geçdi

Geçmedūk nesne mi var baŧdan ayā kaŧı kemān
Tūr-i cevr ū sitemūñ cānuma kať kať geçdi

Hāmdūlillah ki Hıŧālī yine Kađre irdūñ
‘İd-i vuŧlat iriŧūp rūze-i firkať geçdi

480

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Yüzümde reglerüm yer yer ki za' file 'ayān oldu
Vecāhet bağladı naqş-ı zemīn ü āsumān oldu

Çamış barmakları hūsn ü leṭāfetle melāḥatle
Felekde māh-ı nev-āsā müşār-ı bi 'l-benān oldu

Yetişdi mīveye geldi nihāl-i ḳaddi ol servūñ
Ne minnet lebleri ūştalūsine rāygān oldu

Degül nev' -i beşerden yā melekdür yā perī dilber
Anuñçün göz göre gāyib olup gözden nihān oldu

Nice fāş olmasun mihr ü maḥabbet sırrı āfāḳa
Senūñ hūsnūñ güneşden rūşen ü gündən 'ayān oldu

Hişālī hūb olan elbette kendin gösterürken yār
Niçün ayā yüzün göstermedi bunca zamān oldu

481

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Ġoncanuñ tā bağrını devr-i felek ḳan itmedi
Ḳalbin açup gül gibi ḥandān u şādān itmedi

84b

‘ Āşık-ı dil-ḥastasınuñ ol ṭabīb-i cān u dil
Ḥāline raḥm eyleyüp tedbīr-i dermān itmedi

Ḳanı bir maḡrūr-ı devlet kim ‘ azīz zü-intikām
Eyleyüp zīr ü zeber ḥākile yeksān itmedi

Ḳanı bir maḥzūn esüp bād-ı nesīm-i dil-güşā
Ġonca-veş dil-teng iken gül gibi ḥandān itmedi

Ey Ḥiṣālī var mıdur bir müşkil iş kim ‘ āḳıbet
Luṭf-ı Ḥaḳ tedric ile ‘ ālemde āsān itmedi

482

Mef ū lü Fā i lā tūn Mef ū lü Fā i lā tūn

Maḥmūr-ı cām-ı ‘ aşḳam sāḳī getir şarābı
Kim cūr‘ ası gönülden ref eyler ızṭırābı

Bezm-i ḡamuñda gönlüm fikr-i vişāluñile
Şol deñlü nāle kıldı aḡlatdı tā seḫābı

Mihr-i ‘ ızāruñ ‘ arz it ‘ ālem münevver olsun
Zülf-i siyāhuñı aç yüzden götür niḳābı

Zevḳ-ı vişāl-i yāra bir demde irgürürmiş
Cān u cihāna virmez ‘ ārif şarāb-ı nābı

Zülfi hevāyi kıldı yāruñ Hişāli ebri
Mihri virüp harāret germ itdi āfitābı

483

Mef ū lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ū lün

Hengām-ı bahār irdi yine bādem açıldı
Gül gibi cihān tazelēnüp ‘ālem açıldı

Bülbül ki şürū‘ eyledi gülşende figāna

Murg-ı dil-i maḥzūnum olup ḥurrem açıldı

Öykinmekile ḡonca vü tūṭi leb-i yāra

Bitdi dili gülşende nice ebkem açıldı

Bend eyler iken tıfl-ı dili dest-i şabādan

Bendi çözülp zülf-i ḡam-ender-ḡam açıldı

Def eyledi nāz ile sözüñ zann u ḡümānum

Sırr-ı leb-i la‘ lūñde olan şübhem açıldı

Devr-i leb-i sāḡi de Hişālī içilüp mey

Mestāne-i cām-ı Cem olup ‘ālem açıldı

484

Me f u lu Me fa i lu Me fa i lu Fe u lun

Hat-i siyehün bozdi irüp bæg-i cemali

85a

Basdan basa 'alem yüzini tütü celali

Hursid ü mehe pertev-i ruhsar u cebinün

Tesbih idemem ra kasuna gökde hilali

Beñzetsem olur ab-1 hayata leb-i la lün

Hizra hat-i müşkinün ile ol ruh-i ali

Şunsa leb-i mey-günim dilber idüp israb

Def ider idüm dilde olan hünz ü melali

Haslede Hısali kati ra'na bitür ey dili

Ol yar-i hüceste-dem ü ferhunde-hısali

485

Me f u lu Fa i la tu Me fa i lu Fa i lun

Kanı o dem ki gül açılıp nevbahar idi

Yanında yar u elde mey-i hoş-güvar idi

Kanı o gün ki yar işigine yüzüm sürüp

'Uşşakça kapısı der-i devlet-medar idi

Ḳanı o Şeb ki maŐırık-ı dīdār-ı yārdan

Őubḥ-ı viŐāle cān u dil ümmīd-vār idi

Naḳş u nigāra beñzedürin naḳş-ı dilberi

Ḥaḳḳā budur ki ḥüsn ile naḳş-ı nigār idi

Terk eylesem ḤiŐāli n'ola neng ü 'ārımı

Men' eyleyen viŐālden 'arz u vaḳār idi

486

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Dil-i dīvāneye bend itmeñüz zencīr ü zindānı

Yeter yāruñ kemend-i zülfi vü çāh-ı zenaḥdānı

Süleymānuñ nigīn-i ḥātem-i la'l-i revān-baḥşı

İder emrine rām ins ü perī vü cinn ü dīvānı

Ferāset ehlidür māfü 'z-zamīrin añlar 'uŐŐāḳuñ

'Aceb bir nüktedān buldum ben ol yār-ı suḥan-dānı

'Aḳīḳa döndürürler ḥün-ı eşk-i çeşm-i ḥün-pāşum

Zamāne ḥūbı eşkümden idüp tesbīḥ-i seylānı

ḤiŐāliçün fenāsı 'ālemüñ öñ Őoñ muḳarrerdür

Yıḳulsa bāri yap yap bir gün evvel 'ālem-i fānı

487

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Aña kim Hâzret-i Hâk lutf u ihsânın zâhir itdi

85b

Çamu düşvâr işin âsân idüp kârın yesir itdi

Göñül mâfû 'z-zamîrin ol tabîbe itdügi i' lām

Güzel fikr eyledi derd-i derûnından habir itdi

Senüñ dūr u dırâz iden kemend-i kākül ü zülfüñ

Ne sırdur 'aşıkuñ şabrı gibi 'ömrin kaçır itdi

Saña teshîr iden mülk-i şafâ vü zevki sultānum

Diyâr-ı derd ü iqlîm-i ğama bendeñ emir itdi

Hişālî sine-i bî-kîneye toğrıldığı demde

Hadeng-i ğamze-i hûn-rîzi yaruñ cānda yer itdi

488

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Şanma bu cevr ü cefâ vü sitemi yâr itdi

Her ne itdiyse baña çarĥ-ı sitem-kâr itdi

Vaşla iqdām idicek şive vü nâz ile hele

Yarım ağız ile bir bûseye ikrâr itdi

Va' de itmiş iken ol āfet-i hūbān-ı zamān

Ṭurmayup ' ahdına ikrārını inkār itdi

Göz göre nergisüñ öykinmesi çeşm-i yāra

Bahtumı hufte kı lup çeşümüni bīdār itdi

Şu gibi aqdı görüp hūsnüni kalb-i meyyāl

Ol cefā-cūya beni ' aşık-ı dīdār itdi

Boynı bağlu bir esīr itdi Hīşālī beni yār

Bend idüp zūlfi kemendine giriftār itdi

489

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Yine kırdı geçürdi zūlmile ' uşşāk-ı bīmārı

O şūh-ı cānsitānuñ hañçer ile tīg-ı hūn-bārı

Geçince cānma tīrūñ beni reşk ile öldürdüñ

Ṭokanduñ kalb-i mecrūha gönüllendürdüñ ađyārı

Ele gönlin alup hāṭırcıđm sor ' aşık-ı zāruñ

Şanma āyīne-i kalbin budur āyīn-i dildārı

Beni haṭṭ-ı ğubāruñ şol kadar hayrān u deng itdi

Hayālāta düşüp söyletdi nice gizlü esrārı

Ḥayāt ābın Ḥiṣālī yine icrā eyledi dilber
Ḥaṭı Ḥızr u Mesīḥūñ ‘aynıdur la‘l-i şeker-bārı

490

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Zihī devlet eger devlet virürse el kılp yārı 86a
Ki bir kez dāḥi görse dīde-i baḥtum ruḥ-ı yārı

Dil ü cān naḳdini alup silermiş sürmeyi gözden
O şūḥ-ı dil-sitānuñ bir dem içre çeşm-i ‘ayyārı

Vilāyet eyledüñ yap yap gönül mülkin idüp ma‘mūr
Ḥarāb-ābād iken Bānī‘-i luṭfuñ oldu mi‘mārı

Benüm ‘aşqum şadāsı çarḥa irdi velvele şaldı
Senüñ ḥüsnüñ tıttıdur şöhret ile şehri ü bāzārı

Benüm ‘aşqumla yāruñ mācerā-yı behcet ü ḥüsnü
Ḥiṣālī Vāmıḳ u ‘Azrānuñ oldu naḳl-i mıṣṣārı

491

Fe i lā tün Me Fā i lün Fe i lün

Kākūli fikri ‘aḳlumı aldı
Zülf-i dildāra ḥātırım ḳaldı

Cānum al didüm alıcağ gönlüm
Didi hışm ile kim bes ol kaldı

Nice cān kırtarın ol āfetden
Çeşmi şehbāzını dile şaldı

Kākül ü tırrası hevāsında
Nice yıllar esüp şabā yeldi

Didiler başuñı yarar dilber
Sözleri cümle başuma geldi

Ey Hışālī o servi aramadan
Eşk ü āhum yoruldı kıat kıaldı

492

Mef ū lū Fā i lā tū Me fā ī lū Fā i lūn

Mıkdārı deñlü herkesüñ ‘ālemde var ğamı
“*Kes rā nedāde end berāt-ı müsellemi*”⁴⁴

Bülbül dağı benüm gibi ‘aşk ehli olmasa
Āh u figān u nālemüñ olmazdı maḥremi

Ben ağlar isem ağlayayın zerre gülmedüm
Bir lahza eksik olmuyor ey hūni göz nemi

---

⁴⁴ Kişi için emin olunan berat gibisi yoktur.

La' l-i lebüñle hoş geçerüz sâkiyâ müdâm
Câmina degmedük irişüp görmedük Cemi

Ey cân tabîbi derd-i ğamuñdur Hişâlinüñ
Künc-i belâda mahrem ü ğam-ı^vâr u hem-demi

493

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Tâ ki ol âfet baña yâr-ı vefâ-dâr olmadı 86b
Açılup baht ü sitâre tâli'üm yâr olmadı

Ķangı 'âşık gülşen-i ħüsnine karşı dilberüñ
İtmedi feryâd u nâle bülbül-i zâr olmadı

Ķanı bir dil kim olup kayd-ı ta' alluğdan beri
Kâkül ü zülfüñ kemendine giriftâr olmadı

Ķanı bir dil-ħasta kim la' lüñ şarâbın nüş idüp
Şiħhate yüz tutmadı derdine tîmâr olmadı

Ey Hişâli' var mıdur bir derd-mend âvâre kim
Târ-ı zülf ü kâkül-i dildâra berdâr olmadı

494

Mef ũ lü Me fā ĩ lü Me fā ĩ lü Fe ũ lün

Çün eyledüğüñ ‘ahd ile ikrâr bozuldı

Bâzârumuz ey şahid-i bâzâr bozuldı

Bırağ güli güyâ ki şabâ kıldı perişân

Başuñda ki ol Yüsufi destâr bozuldı

Zülfüñ hevesiyle ki şabâ geldi Hıñadan

Müşk-i Hoten ü nâfe-i Tâtâr bozuldı

Lü ’lü dişüñi vaşf idicek bañr-i ‘Adende

Ol reşk ü hasedden dür-i şehvâr bozuldı

Hattı kapladı ruhsâre-i cânânı Hıñalı

Güllerde şafâ kalmadı gülzâr bozuldı

495

Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün

Şatar bādī nazarda göz yumup açınca ağıyarı

Göz ucıyla baña idüp işâret çeşm-i ‘ayyarı

Derûnına benüm gibi mañabbet dâğını yakmış

Yine ‘aşık didiler bir güle ol lâle-ruhsârı

Kerem kı1 blbl-s ey gl-i glzr-ı hsn  n
Dem-i lutf u mrvvedr sevindr ‘ık-ı zr

md-i bse-i la‘l-i revn-baħıñ iden ‘ık
Fed-yı naħd-i cn u dildr anuñ ‘kıbet kr

ħı var ise me‘mr-ı ħıfz-ı genc-i vlatdur
İki balu bir ejderhye beñzer bend-i alvr

496

Mef  l F i l t Me f  l F i ln

f görünce pertev-i ddr-ı Aħmedi

87a

B-iħtiyr-ı ħırsile mn gevredi

Bre nergisñ gzi gnli aılmadı

Glzra t ki ol gzi bmr gelmedi

Geldñ merref eyledñ erbb-ı meclisi

Ey ski-i semen-bu  gl-ruħ-ı ħo-medi

Erbb-ı ‘ka oldu lebñ eme-i ħayt

Zlf-i drz u kkl ise ‘mr-i sermedi

‘kuñ dil-i za‘fme tb u tvn virp

Pr-i d-t iken beni tamtze eyledi

‘Älemde ol sütüde-ħisälüñ Ğişalıyâ
Zâtı müşerref eyledi şer‘ -i Muħammedi

497

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Şâh-ı ‘aşkam Kays u Ferhâda kıyâs itmeñ beni
Biri bir dîvânedür anuñ biri bir Ermeni

Ehl-i ‘aşkuñ ser-firâz u ser-bülend ‘Ankâsısın
Bülbül ü pervâneye beñzetmem ey dil ben seni

Sen bir ‘Ankâ-ıtab‘ u ‘âlî-himmet ‘âşıksın dilâ
Gülşeni dervîşidür biri biri bir Rüşeni

Meyl idüp ‘Azrâya olmuşdur ‘aceb rüsvâ-yı ‘âm
Görmedüm Vâmık gibi ‘uşşâk içinde bir deni

Nev-cevâna dil virüp olmuş ‘aceb maħbûb dost
Görmedük hergiz Ğişalı gibi bir zen düşmeni

498

Me fâ i lün Me fâ i lün Me fâ i lün Me fâ i lün

Kabâ-yı surħa girdi gülşenüñ her verd-i Ğandâni
İrişdi âsumâna bülbülüñ feryâd u efgâni

Yüzi güldi gözi göñli açıldı cümle dünyānuñ
Dağı güldürmedi ol şūḡ u şengül ḡalb-i nālānı

Görüp şimdi gözetmezsın baḡup ‘ayn-ı ‘ināyetle
Çoḡ ağlarsın güle bir dem ki şāyed çeşm-i giryānı

İki şırça sarāydur gözlerüm seyr eyleseñ görseñ
Kenārına dizülmiş servler tahtānı fevkānı

Ḥiṣālī Ḥān Murād-ı pādīşāh-ı rub‘-ı meskūnuñ
Ḥudā yāvuz nazardan saḡlayup olsun niḡeh-bānı

499

Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün Me fā ī lün

Sikender cüst ü cū idüp gezerken ḡadd-ı imkānı
Ḥaḡ u la‘ lüñde buldum Ḥızrile ben āb-ı ḡayvānı

87b

Ḥırāmānı ḡırāmānı yürürken şāḡn-ı ḡülşende
Nihāl-i bāna beñzetedüm ḡad-i şāh-ı cihān-bānı

Görince pertev-i mihr-i ‘izāruñ ḡün gibi rüşen
Ziyāsına ḡusūf irüp götürdi mäh-ı tābānı

Gül-i āluñ yerin pür-āteş itdi tāb-i ruḡsāruñ
Hezār eflāke irḡurse yeridür āh u eḡḡānı

Hezār bābına ‘ arz idelüm bu nazm-ı cān-baḥşuñ
Ki görsünler Ḥiṣālī neydügin ilhām-ı Rabbānī

500

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

‘ Aşq kim dīvāne eyler ‘ ākil-i ferzāneyi
N’itmek ister bilmezem āḫir dil-i dīvāneyi

Ḥoş vilāyet eyler idi ol şeh-i ‘ ādil eger
Eylese yap yap ‘ imāret ḥāṭır-ı vīrāneyi

Ka‘ be-i kūyuñ ṭavāfın arzū eyler göñül
Yüce himmetdür begenmez degme bir kāşāneyi

Devr-i la‘ lüñde olup şūrīde-dil mest-i müdām
Gül gibi elden düşürmez sāḫiyā peymāneyi

Odile penbe Ḥiṣālī cem‘ olımaz bir yere
Bir arada ḳomaḳ olmaz şem‘ ile pervāneyi

BEYİTLER

1

عاشق زارم و فریادرسی نیست مرا
جز وصال تو هو او هوسی نیست مرا

2

ای منکسف ذمهر جمال تو آفتاب
وی منخسف ز تاب عذار تو ماه تاب

3

عاشقا نراجان فدا کونر بجاناذ هیچ نیست
زانکه نرد عارفان نقد دل و جان هیچ نیست

88a

4

سخن سر نامهء دیوان عشق است
سخن پیرایهء عنوان عشق است

5

همه عالم دلشیدای عشق است
همه این کفت و کو غوغای عشق است

6

سلطان سلاطین رسالت
خاقان خواقین جلالت

7

حمدلله این دل زا دو غریب
از غم عالم نمیدارد نصیب

8

چشمم از کریه چو جام فی ما بست امشب
دلّم از تاب تب هجر کبا بست امشب

9

من آن جم عشغم که شرا بش همه خو نست
نقل و مزه مرغ کبا بش همه خو نست

10

ماییم و خیال رخ آن یار دگر هیچ
در پستر غم با دل بیمار دگر هیچ

11

در مهر و محبت من و آن یار دگر هیچ
حسن او و عشق من غمخوار دگر هیچ

12

بجان پیر مغان کن بوصل در ماتم
بیار باده که مخمور جام هجرانم

13

برسی کعبهء کوی تو که قربان بودم
باهزار آرزو و با دل و باجان بودم

88b

14

این مشکل بترکه گفتن نمیتوان
اسرار عشق یارکه گفتن نمیتوان

15

یارب مرا بعشق تبان مبتلا مکن
قد میکنی ز قرتبا یشان جدا مکن

16

ماه فلک شمع شبستان تو
انس و ملک بندهء فرمان تو

17

ای منبع آب آفرینش
وی چشم و چراغ اهل بینش

18

از لب جانبخش تست ای در بحر نجف
زمزمهء لو کشف لخلخه من عرف

19

وادی قیس است اهل عشق راه شاد
ای دل دیوانه ما داد ست داد سداد

20

کس ذوق وصال تو ندید ست
وز کلشن تو کلی نجید ست

21

بیچاره دل که صبح و مسا آه و زار کرد
آخر زدست جور تو ترک دیار کرد

22

Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lâ tün Fe i lün

Şerbet-i la' l-i leb-i dilberüñ älüftesiyüz

89a

Käkül ü zülfünüñ efgendesı äşüftesiyüz

23

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Rûz u şeb meşşâta-âsâ kim yudı kim taradı

Bezme gör kim geldi soĥbet yine kime yaradı

24

ای حسن دلار ای تو آرایش دیده
کس دردو جهان مثل و نظیر توندیده

25

تاکه از نرد من آن یار جفاکار برفت
صبر و آرام و قرار از دل بیمار برفت

26

از نکتهء لعل لب دلداری مگویند
آن سرّ نهران بر سر بازار مگویند

27

بنشین ترا ز هجر حکایت نمیکنم
غمکین مشو ز جور شکایت نمیکنم

28

از آفتاب روی نو شرمنده ماهتاب
وز پر عذار تو تابنده آفتاب

29

آمدند از میکدهء عشق علی القساج
قومو اعلى الطهارة يامعشر الغلاح

30

زمهر روی او ذرهء مه بدر
سرزلفش برات و ليله القدر

31

مشکبیز آمد صبا از زلف عنبر بار یار
عطرپرورشد هوا ساقی بیا و می بیار

32

خواجهء هر دو سراسر مایهء دنیا و دین 89b
خازن کنج شفاعت رحمة للعالمین

33

ما خستهء عقیم شفاں انشنایم
ما بستهء دریم دوا را انشنایم

34

مامرغ نواییم نوار انشنایم
ما اهل هواییم هوار انشنایم

35

نتوان پیش تو درد غم هجران گفتن
مردم از غصهء این درد که نتوان گفتن

36

مجور و سفیدی ازین رو سیاه
غریق کناهم غریق کناه

37

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Zeni sev oğlanı ęo b.ę bulaş itme s.kişi 90a
Merd-i sâhib-i hünerüñ pāk gerek her bir işi

38

Mef ū lū Fā i lā tūn Mef ū lū Fā i lā tūn

Gül-gün şafaķ felekde rengin oęađuñ olsun
Mihir ū mehi cihān-tāb iki çerāđuñ olsun

39

Mef ū lū Me fā ī lū Me fā ī lū Fe ū lūn

Yüz sürmek için pāyuna ey şāh-ı felek-taht
Düşdüm işigün taşına yā taht ola yā baht

40

Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn Me fā ī lūn

Cemālūñ güllerinūñ surhı surhı u ađı ađ olmuş
Şemīm-i sūnbülūñden gülsitān müşkīn-dimāđ olmuş

41

Mef ū lü Fā i lā tü Me fā ĩ lü Fā i lün

Zāhid elinde sübhasını döndürür yürür

Ḥvān-ı vişāle aş yirüp diş biler turur

42

Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün

‘ Aceb tül-ı emeldür vuşlatuñ endişesi cānā

Dil-i efkāra fikr-i kākül ü zülf-i ‘ abir-āsā

43

Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lā tün Fā i lün

Ḳāmetüñ rüz-ı kıyāmetden ‘ alāmet bilirüz

Bā‘ iş-i fitne olur ol ḳadd u ḳāmet bilirüz

44

Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün Me fā ĩ lün

Bahār irdi yeşerdi kūh u şahrā sebzezār oldı

Kemāl-i şun‘-ı Şāni‘ yine günden aşikār oldı

45

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Gülşen-i kūyuñda şanma bî-nevâdur göñlümüz

90b

Şūḡ u şengül bülbül-i nağme-serâdur göñlümüz

46

Mef ū lū Me fā ĩ lū Me fā ĩ lū Fe ū lūn

Meyḡānede olmaz idi dīvān-ı ḡarābāt

Devr itnese cām-ı Cem-i devrān-ı ḡarābāt

47

Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lā tūn Fā i lūn

Başda dāğ-ı firḡatūñ miḡnet nişānıdur baña

Dilde zevḡ-ı vuşlatūñ devlet nişānıdur baña

DİZİN

Elif

âb, 88, 148, 197, 285, 308

âb u hevâ-yı ‘aşk, 175, 177

âbâd, 89, 138, 190, 345

âbâdân, 60

abdâl, 56, 83, 187

abdâlân-ı Rûm, 23

âb-ı âteşin, 88

âb-ı ‘ineb, 302

âb-ı ihsân, 9

âb-ı hayât, 22, 30, 34, 36, 158, 277, 313, 318, 351

âb-ı hayvân, 80, 330, 361

âb-ı rû, 94, 114

âb-ı tahûr, 43, 84

âb-ı zülâl, 277

acı, 19, 186

acı-, 48, 180, 187

acı dil dök-, 19

aç, 257

açmaz, 74

ad, 24, 66, 94, 101, 166, 274, 269

âdâb, 270

Âdem, 39, 67, 70, 229, 261, 163, 241

âdem,

insan, 70, 243, 272

a‘ dâ, 332

âfâk, 23, 37, 54, 61, 106, 109, 158, 165, 281, 282, 301, 308, 315, 348

âfet, 55, 70, 127, 136, 145, 173, 174, 204, 213, 219, 226, 253, 280, 314, 316, 324, 345, 356, 357

âfet-i ‘aql u dil, 225

âfet-i devrân, 61, 66, 104, 220, 281, 343

âfet-i hûbân-ı zamân, 354

âfet-i hüsn, 139

âfitâb, 88, 165, 268, 317, 318, 347, 350

âfitâb-i hüner, 3

ağ, 143, 369

ağa, 119

âgâh, 201, 204, 218

ağalık, 43, 103

ağar-, 157, 158, 189

ağız aç-, 40, 322

âğiştâ, 148

ağla-, 36, 48, 127, 129, 150, 180, 198, 199, 218, 262, 276, 335, 345, 356, 361

ağlat-, 291, 294, 314, 338, 342, 349, 311, 327

âgüş, 27, 226, 320

âgüş-ı miyân, 34, 311

âgüş-ı mü-miyân, 170

ağyâr, 16, 26, 28, 50, 84, 100, 103, 108, 109, 111, 119, 136, 144, 151, 172, 190, 201, 219, 236, 240, 244, 251, 259, 262, 264, 275, 289, 316, 336, 343, 354, 358

ağyâr-ı denî, 118, 229

ağyâr-ı nâ-bekâr, 56, 65, 294

ağyâr-ı nâ-bekâr, 130

ağz, 19, 29, 44, 51, 74, 81, 122, 252, 253, 285, 295

ağzı şâdef, 119

âh, 13, 36, 52, 53, 59, 63, 66, 72, 73, 88, 93, 98, 102, 104, 105, 115, 135, 143, 169, 175, 177, 179, 182, 189, 190, 191, 200, 201, 204, 211, 217, 218, 227, 228, 241, 244, 247, 254, 262, 272, 292, 296, 299, 314, 315, 323, 332, 335, 356, 361,

âhen-dil, 266

âh-ı ‘âşık, 105

âh-ı hezâr, 316

âh-ı pür-şerâr, 246

âh-ı seher, 52

âh-ı seher-gâh, 201

âh-ı şeb-dîz, 297

âh-ı şeb-gîre, 269, 293

âhir zamân, 116

âhiret, 119

âhirkâr, 8, 111, 144

aħker, 49, 125, 180

aħker-i süzân, 54

aħker-i süzân-ı nâr-ı ‘aşk, 158

aħmak, 110, 347

Aħmed-i muhtâr, 91

aḥsen, 53
 aḥşam, 299
 aḥter, 49
 aḥkar, 128
 āhum şerārı, 290
 āhumuñ yeli, 333
 āhuvāne baqıŝ, 265
 āhū-yı Ḥoten, 229
 aḥvāl, 11, 30, 76, 82, 129, 134, 142, 204, 221
 aḥvāl-ı ‘aşk, 116
 aḥvāl-ı ‘aşk, 113
 aḥvāl-i dil, 8
 aḥvāl-i perişān, 268
 aḥyār, 5
 aqçe, 64, 309
 akrān, 29, 326, 338
 āl, 91, 92, 198, 339
 āl,
     hile, 28, 74, 168, 244, 269, 283, 339, 244
 āl evrāk, 224
 āl tūti, 83, 196
 a‘lā, 17, 116, 155, 183, 206, 275, 328
 ālām, 35, 126
 ālāt, 108
 ālāy, 65
 alçağ, 214
 alçak, 202, 212, 216, 260
 Āl-i Resūl, 245, 311
 Allah, 4, 8, 9, 34, 55, 143, 169, 190, 196, 198, 201, 206, 220, 243, 278, 284, 309
 Allahuekber, 299
 alma āhum, 245
 alnı māh, 19
 alnı kamer, 109, 121, 250
 altun, 162, 187, 328, 346
 altun üsküf, 45, 46
 ālüfte, 214, 366
 ālüde, 239
 ālüde-i bāde, 38
 ān, 27, 65, 69, 90, 91, 104, 129, 139, 175, 197, 199, 215, 221, 227, 238, 245, 283, 319, 341
 and iç-, 294
 ārām, 22, 221
 arkası üzre yat-, 59
 arş, 220, 306
 ārzu-yı dil ü cān, 101
 arzū, 11, 298, 362
 Āşaf, 3, 4, 300
 āşaf-ı deryā-dil, 4
 Āşaf-ı ‘İsī-dem, 6
 Āşaf-ı ferruḥ-dem, 5
 Āşaf-ı ferruḥ-ruḥsār, 4, 8
 Āşaf-ı tuğrā-keş, 4
 āsān, 9, 18, 104, 167, 227, 300, 349, 353
 āsar, 5
 aşhāb, 188
 aşhāb-ı kibār, 91
 āsitān, 6, 23, 102, 212, 215
 āsitān-ı yār, 171
 āsumān, 318, 360
 āsūde-ḥāl, 259
 aş, 370
 āşikār, 370
 āşinā, 40, 44, 144, 202, 234, 330
 āşinālık, 199
 āşinā-yı ‘aşk, 78, 177
 āşiyān, 169
 āşüfte, 366
 āşüfte-dil, 75
 āşüfte-ḥāl, 106, 284, 318, 331
 aşüb-ı dehr, 166
 at, 65
 at, 8, 35
 āteş, 180, 236, 244, 318
 āteş-bāz, 110
 āteşgede, 61
 āteşgede-i sine-i sūzān, 283
 āteşi, 182
 āteş-i āh, 120
 āteş-i ‘aşk, 114, 262
 āteş-i dil, 72, 278

āteş-i fakr, 125
āteş-i hasret, 232
āteş-i hicr, 331
āteş-i hicrân, 47, 246
āteş-i mihr, 275
āteş-i miḥnet, 143, 189
āteş-i ruḥsâr, 248
āteş-i sūzân, 284
āteşin-ruḥsâr, 306
aṭlas-ı çarḥ-ı felek, 47, 52, 49, 139
aṭlas-ı eflâk, 61
a‘vân, 260
āvâre, 52, 357
āvâre gönül, 52
āvâze, 262
Ay, 48, 63, 79, 196, 37, 54, 59, 68, 146,
163, 247, 263, 269, 275, 295, 315, 324,
335, 338, 341, 342
ay
    zaman, 165
ay u gün, 37, 48, 146, 163, 247, 295, 315,
341, 63, 335, 338
ay u nice gün, 54, 59, 342
ayağ, 17, 43, 81, 85, 94, 141, 196, 207,
212, 259, 273, 320
ayağ
    oyun, 228
ayağ
    uzuv, 31, 62, 116, 171, 189, 192, 217,
233, 269, 290, 308, 328, 347
ayağ ayağ var-, 157
ayağı toprağı, 209
ayağın toprağı, 236
ayağ
    uzuv, 8, 175, 204, 274, 328
ayağ ayak, 101
ayağ ayak çekül-, 234
ayağ çek-, 224
ayağdâş, 214, 224
ayık, 176, 195
a‘yân, 2
a‘yân-ı çemen, 2
a‘yân-ı gülistân, 2

a‘yân-ı gülşen, 91, 310, 337
āyin, 255
āyîn, 22
āyine, 24, 30, 125, 173, 269, 300, 331
āyine-âşâr, 98
āyine-i ‘âlem-nümâ, 14, 15, 19, 21, 23, 24,
103, 122, 151, 203, 248, 255, 261
āyine-i ‘âlem-nümâ-yı dehr, 310
āyine-i İskender, 19, 269
āyine-i kalb, 11
āyine-i kalb, 354
āyine-i rû, 32
āyine-i rû-nümâ-yı ‘âlem-i zât, 33
āyine-i rûy, 342
āyine-i Sikender, 295
āyine-i zât, 35, 342
āyine-ruḥsâr, 312
āyîn-i dildâr, 354
āyîn-i vefâ-dârluğ, 329, 345
a‘zâ, 140
âzâr, 264
âzâd, 131, 240
âzâd eyle-, 186
âzâd id-, 86, 139
âzâd ol-, 90
âzâde, 77, 179, 204, 301
âzmâyiş, 105, 183
âzurde-ḥâtır, 236, 259, 294
âzurde, 186
ebkem, 350
ebleh, 66
ebnâ-yı sebîl, 288
ebr, 93, 121, 149, 347, 350
ebrâr, 264
ebr-i bahâr, 2, 9, 133
ebr-i cihân, 93
ebr-i ḥicâb, 347
ebr-i kerem, 3, 9
ebr-i siyâh, 121
ebr-i siyeh, 110
ebr-i zülf, 271
ebrû, 25, 69, 75, 92, 175, 212, 265, 333
ebrû kemân, 271

ebruvān, 269, 294
ebvāb-ı murād, 8
ecel, 101, 199, 199
ecr, 165
edā, 43, 336
edā eyle-, 207
edā-yı pāk, 34
edeb, 203, 288, 303
ednā, 67, 96, 116, 120, 155, 205, 206, 275, 284
edvār, 28
efgān, 97, 102, 105, 164, 220, 235, 287, 299, 307, 314, 325, 332, 360, 361
efendi, 89
efendüm, 115, 212, 265
efgān, 182
efgende, 366
ef i-i kejdüm, 84
efkār, 156, 233, 238, 242
efkār-ı belā vü ğam, 263
eflāk, 84, 118, 281, 295, 299, 307, 332, 361
eflāk-ı hüner, 214
efsāne, 78, 335
efser-i şāh, 151
efyün, 326
efzün, 194, 206, 246, 281
eglence, 136, 322
eglenme, 289
egn, 37, 238
Egri, 188
egri hayāl, 92, 95
egri otur toğrı söyle, 92
ehil-i riyā, 289
ehl, 128, 173, 328
ehl-i aşk, 46, 61, 75, 78, 79, 82, 116, 119, 122, 130, 168, 170, 187, 215, 278, 279, 313, 318, 329, 330, 335, 360
ehl-i başiret, 339
ehl-i bezm, 14
ehl-i dil, 53, 103, 170, 182, 194, 202, 275, 305
ehl-i dünyā, 165

ehl-i fenā, 75
ehl-i ğmā, 121, 188
ehl-i hāl, 96
ehl-i hevā, 22, 144, 164, 290
ehl-i hūkūq, 79
ehl-i hūsn, 229
ehl-i ʿirfān, 272
ehl-i kanāʿat, 52
ehl-i kerem, 132
ehl-i kubbūr, 59, 79
ehl-i nazār, 57, 81, 136, 340
ehl-i nazm, 105, 150, 154, 183
ehl-i niyāz, 288
ehl-i riyā, 124, 207, 316, 304
ehl-i şafā, 144
ehl-i tecrübe, 63
ehl-i tevāzuʿ, 62
ehl-i vecd ü hāl, 92
Ehremen, 182, 192
ejder, 25, 133, 84
ejderhā, 75, 121, 294, 359
eksiklüg, 212
el, 3, 17, 18, 19, 31, 32, 42, 43, 44, 46, 60, 74, 81, 82, 86, 92, 100, 101, 103, 105, 107, 111, 112, 113, 124, 132, 138, 141, 142, 146, 152, 153, 158, 159, 160, 161, 163, 168, 175, 179, 183, 186, 187, 193, 197, 202, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 216, 218, 224, 236, 254, 257, 259, 265, 267, 273, 274, 285, 300, 304, 306, 307, 311, 312, 316, 320, 322, 327, 329, 330, 334, 345, 346, 351, 354, 355, 362, 370
el bağla-, 328
el bir id-, 73
el çek-, 208, 285
el elden üstün, 74
el ele al-, 274
el eli yūr añı elde yüzi yūr, 84
el şal-, 2, 122
el tarluğı, 319
el ur-, 62
el ur-, 146

el vir-, 39, 114, 157, 220, 237, 279, 308, 309, 316, 319
el vir-, 142, 285
elā, 269, 300, 339
elden ele, 1
elden gid-, 45, 46, 85
ele gir-, 288
ele girme-, 288
elem, 1, 8, 28, 44, 45, 48, 66, 76, 77, 82, 90, 132, 144, 198, 213, 221, 224, 229, 242, 258, 321, 337
elif, 21, 22, 72, 310, 338
elif kıadd, 22, 310, 338, 72
emīr, 353
emiş kıarış, 58
emr, 12, 50, 79, 235, 320, 352
emr-i āhiret, 286
emr-i muhāl, 277, 283, 284
emr-i şāh-ı ‘aşk, 110
emsem, 70, 261
emvāc, 56
emvāl-i meknūz, 345
emvāt-ı nebāt, 138
emvāt-ı nebātāt, 158
enşār, 260
enbiyā, 14
encüm, 3, 30, 34, 46, 52, 71, 72, 110, 134, 151, 222, 250, 323, 335
encümen-i va‘z, 304
encüm-i seyyāre, 93
endām-ı şerīf, 175
endīşe-i turra, 136
endüh, 23, 70, 94, 224, 246, 249, 211
enfās-ı şafā-bahş, 31
enhār, 226, 263
enīn, 179
enīs, 221
envā‘-ı şifāt, 342
envā‘-ı hālāvet, 32
envār-ı leṭāfet, 32
envār-ı ruḥ, 280
envār-ı zāt, 313
er, 169, 173, 180, 221

erbāb-ı ‘aşk, 120, 230, 262, 359
erbāb-ı belāgat, 31
erbāb-ı devlet, 52
erbāb-ı dil, 27, 83, 96, 99, 170, 197
erbāb-ı dil, 34, 153
erbāb-ı dil, 125
erbāb-ı düvel, 132
erbāb-ı firķat, 279
erbāb-ı ḥarābāt-ı cihān, 10
erbāb-ı kāl, 96
erbāb-ı kerāmet, 68
erbāb-ı manşıb, 128
erbāb-ı maḥabbet, 234
erbāb-ı meclis, 359
erbāb-ı nazar, 63, 281, 307, 326
erbāb-ı nazm, 89
erbāb-ı niyāz, 334
erbāb-ı şafā, 221
erbāb-ı suḥan, 228
erbāb-ı şevķ, 177
erbāb-ı vefā, 41
erģuvān, 325
erkān-ı devlet, 116
erlik, 25
Ermeni, 360
ervāḥ ‘ālemi, 144
esbāb, 51
esbāb-ı ‘izz ü nāz, 255
esb-i cefā, 60
esb-i cevr, 288
esb-i himem-ṭab‘, 204
esb-i tāz, 235, 257, 278, 285
esb-i ṭab‘, 105, 183
esfel, 328
eşer, 47, 52, 57, 74, 132, 148, 159, 163, 177, 178, 300, 339
esīr, 113
esīr it-, 217, 319, 323, 354
esīr ol-, 213, 283, 324
esīr-i nātüvān, 44
eski derd, 57, 247, 269, 300
esmā, 101
eşmār, 230, 263

esmer, 289
 esrār, 99, 236, 312
 esrār-ı nihān, 68
 esri, 73
 eş'ār, 6, 103, 142
 eşcār, 142, 149, 226, 239, 262, 263, 282
 eşek, 8
 eşk, 19, 66, 93, 134, 167, 314, 315, 336, 352, 343, 356
 eşk-i çeşm, 13, 159, 197, 254
 eşk-i çeşm-i hūn-feşān, 98
 eşk-i lāle-gūn, 340
 eşk-i ter, 47, 67, 173, 246
 eşk-i ter-i dīde, 175
 eşrāf, 4
 eşrār, 264
 eşref eyle-, 128
 eşkūm gevheri, 11
 eşyā, 306
 etķiyā, 79
 etfāl-i bahār, 2
 eṭibbā, 8, 116
 eṭvār, 5, 28, 115, 247
 ev, 199, 308
 evc-i hūsun, 338
 evlād, 7, 260
 evrād-ı ezķār, 6
 evrāk, 279
 evreng-i Süleymān, 333
 evşāf-ı cemīl, 6
 evşāf-ı leb, 34
 evzā', 28, 137
 eylik, 33
 eyü, 69
 eyyām, 162
 eyyām-ı bahār, 60, 284
 eyyām-ı 'işret, 81
 eyyām-ı şerīf, 174, 175
 eyyām-ı telākī, 71
 eyyām-ı vişāl, 224
 Eyyüb, 35
 Eyyüb u Nūh-ı şābir, 89
 ezel-i bigāne, 313
 ezeli hāl, 58
 ezhār, 2, 142, 149, 226, 239, 262, 263, 344, 236, 252, 311
 ezher, 243
 ezķār ü evrād, 191, 217
 Işık
 Işık dervişi, 55
 ıslāh, 200
 ıslāh id-, 184
 ışşı, 189
 ıskāt-i şalVāt, 30
 ızṭırāb, 349
 İbrāhīm-i Edhem, 70
 ibrām, 20, 253
 ibrām id-, 220, 252
 ibrām-ı sākī, 236
 ibtidā, 21, 234
 ibtizāl, 238
 icād id-, 87
 icrā, 275
 idbār, 312
 iddi'ā id-.
 idhāl u duḥūl, 196
 idrāk, 84, 308, 315
 ifākat, 147
 iflās, 8
 ifṭār, 196
 ihsān, 2, 9, 55, 60, 79, 82, 84, 211, 222, 287, 316, 339, 353
 ihsān-ı firāvān, 103
 ihtitām-ı temm, 205
 ihtiyār, 44, 45, 274
 ihyā, 4, 16, 22, 50, 127, 277, 289, 302, 345
 iķbāl, 312, 344
 iķdām, 253
 iķdām id-, 220, 353
 iķlīm-i 'aşk, 118
 iķlīm-i dil, 219
 iķlīm-i ğam, 353
 iķlīm-i hūsn, 121
 iķrār, 29, 79, 87, 138, 141, 207, 221, 224, 253, 257, 282, 353, 354, 358

iķrār, 244
il, 69
i' lām, 73, 221, 297, 353
ilçi, 5
ilhām, 222
ilhām-ı Rabbānī, 362
iltiyām-ı yemm, 205
İlyās, 89
īmān, 359
imdād, 248
imtiḥān, 223, 278
imzā, 205
in'ām-ı şerīf, 175
ince bel, 247
ince ḥayālāt, 240
incit-, 270
infī'āl, 246
inkār, 244
inkār id-, 119, 141
inkār it-, 354
inķılāb, 332
inkisār, 246
ins, 136, 235, 352
inşāf, 43, 219, 316
insān, 280
intikām, 349
intikām-ı ḥaşm, 91
intizām, 44
intizār, 234
i' rāb, 72, 144, 165, 210
īrād, 299
īrād id-, 231
i' rāz id-, 228
İrem, 128, 158
irşād, 217
irşād id-, 42, 87, 140
īşār ü nişār, 3
İsfendiyār, 83
İskender, 39, 42
İsma'īl, 346
isnād, 77, 291, 336
istiġnā, 55, 75, 76, 133, 275, 288
istimdād, 147

istinās-ı nās, 196
istirāḥat, 137
istiķbāl, 161, 321, 323
iş'ār, 5, 92, 103, 142
işġāl, 196
işig, 8, 39, 123, 124, 143, 158, 236, 245,
249, 271, 273, 295, 315, 351, 369
işrāb, 351
işrāb eyle-, 85, 125
işrāb id-, 46, 80
iştiḥār, 93
iştiyāk, 273
iştiyākī, 71
it, 199
it raķīb, 86
i' tibār, 85, 170
İttiḥād eyle-, 159
İttiḥād-i yār, 302
izāfet, 16
izi tozm, 273
ocaġ, 265
od, 237, 275, 362
oġlan, 369
oķ, 229, 258, 321
on iki yaş, 244
on sekiz biñ 'ālem, 306
ordu-yı hümāyün, 328
oḡaġ, 44
öl, 33, 115, 280
öl-, 221
öldür, 327
öldür-, 110, 275, 283, 354
öldürme, 16, 220, 302, 327, 334
öldürmek, 84, 303
öldürür, 72, 101, 150, 202, 257
öndelik
    avans, 183
öp-, 192, 206, 207, 303, 312
örti, 309
öykin-, 51, 119, 136, 151, 184, 188, 191,
193, 196, 202, 238, 253, 257, 273, 291,
354
öykinmeg, 57

öykinmek, 350
uçmağ, 84
uğur, 51, 140
ulu deryâ, 153, 163, 210
ulu deryâ, 148
umûr, 79, 85
uşan-, 237
uyğu, 52, 289, 298
üftâde, 146, 186, 212, 291, 301, 305, 199
üftâde dil, 262
üftâde gönül, 82
ümerâ kavli, 303
ümîd, 88, 163, 187, 277, 278, 95, 156, 266,
346, 359
ümîd eyle-, 231, 252
ümîd id-, 98
ümîd-i manşib, 43
ümîd-i vaşl, 120, 139
ümîd-i vuşlat, 117, 244
ümmet, 243
ümmîd, 36, 48, 85, 140, 163, 175, 302, 343
ümmîd-i necât, 32, 34
ümmîd-i zevk-ı vaşl, 17
ümmîd-i vaşl, 262
ümmîd-i vişâl, 36, 91, 92, 96, 176, 288
ümmîd-i vuşlat, 167
ümmîd-vâr, 157, 324, 352
üsküf, 93
üstâd, 77, 217, 240, 241
üstâd-ı kâmil, 176, 298
üstühVân, 169
üzüme göre kararur imiş üzüm, 216

Be

bâb, 362
bâb-ı sa'âdet, 245, 249
bâc, 5, 37
bâd, 42, 186
bâde, 3, 10, 14, 18, 20, 33, 38, 46, 135,
154, 175, 188, 195, 260, 295, 301, 333

bâde-i aḥmer, 125
bâde-i 'aşk, 37, 157
bâde-i cân-baḥş ü ferah-efzâ, 9
bâde-i erguvân, 271
bâde-i firḫat, 241
bâde-i gül-fâm, 20, 221, 316
bâde-i gülgün, 58, 95, 140, 156, 166, 172,
292, 309, 326, 341
bâde-i mihr ü maḥabbet, 96
bâde-i mihr ü maḥabbet, 92, 94, 106, 146
bâde-i nâb, 289, 303
bâde-i ḥamrâ, 100
bâde-i râḫat-fezâ, 21
bâdem, 350
bâde-nüş, 46, 78
bâde-nüşân, 94, 125
bâd-ı ḥazân, 67, 103
bâd-ı hevâ, 22, 60, 64, 98, 302
bâd-ı kûy-ı yâr, 173
bâd-ı nesîm-i dil-güşâ, 349
bâd-ı nevrûz, 282
bâd-ı şabâ, 14, 24, 86, 142, 144, 229, 233,
273, 280, 283, 301, 302, 322, 340
bâd-ı şimâl, 195, 285
bâd-ı ziyâ, 122
bâdî-i ḥüzn ü kesel, 238
bâğ
bahçe, 11, 44
bâğ ü râğ, 46
bâğbân, 135
bâğbân-ı gülşen-i endüh ü miḫnet, 46
Bağdâd, 7, 15, 241, 260
Bağdâd-ı dil, 224
bâğ-ı cemâl, 351
bâğ-ı cennet, 167
bâğ-ı cihân, 9, 11, 312
bâğ-ı cinân, 226, 276
bâğ-ı 'Adn, 239
bâğ-ı İrem, 67, 138, 242, 322
bâğ-ı ḫayât, 342
bâğ-ı ḫüsn, 191, 199, 227
bâğ-ı ḫüsün, 115
bağr, 61, 96, 189, 191, 256, 304, 339, 348

bağrı yağın, 337
bahā, 65, 234, 286, 300
bahār, 58, 108, 121, 134, 199, 234, 242,
247, 266, 267, 270, 274, 320, 282, 309,
344, 370
bahār eyyāmı, 71, 282, 308, 346
bahār mevsimi, 170
bahār-ı şeftalü, 264
bahāristān, 27
bahā-yı behcet ü hüsn, 113
bağş-i leb, 290
bağr, 13, 18
bağr-i ğam, 146, 170, 343
bağr-i ahdar, 2
bağr-i ‘Aden, 256, 358
bağr-i ‘aşk, 202, 210, 309
bağr-i bī-girān, 147
bağr-i bī-kenār, 93
bağr-i bī-pāyān, 60
bağr-i cihān, 147
bağr-i eşk, 95, 287
bağr-i eşk-i çeşm-i ter, 128
bağr-i felāket, 278
bağr-i hüner, 7
bağr-i hüsn, 75, 219
bağr-i ma‘ānī, 14
bağr-i ma‘nā, 160, 163
bağr-i mevvāc, 37
bağr-i muhīt, 147
bağr-i nazm, 131, 168
bağr-i sirişk, 72, 326
bağr-i ‘Ummān, 314
bağş id-, 67
bağş-ı hayāt, 34
bağt, 11, 14, 40, 79, 146, 174, 254, 309,
357, 369, 68, 113, 114, 216, 336, 339, 354
bağt-ı bed-ağter, 52
bağt-ı hVāb-ālūd, 128, 341
bağt-ı siyāh, 108, 109, 126, 255, 313
bağt-ı siyeh, 203
bağt-ı zebūn, 114
bağış, 213, 241, 254

bāki, 332
bākī, 71
bāl, 59
bāl u per, 25, 46, 47, 97, 98, 118, 226, 248,
283
bālā-bülend, 265
bām-ı felek, 303
Bānī’ -i ihsān, 137
Bānī’-i luṭf, 89, 355
Bānī’-i sa’y, 5
bār, 77, 239, 257, 331
bār-ı ‘aşk, 198, 219
bār-ı cefā, 59, 83, 172
bār-ı cefā vü cevır, 17, 20, 82, 155, 310
bār-ı cevır, 22
bār-ı cevır ü sitem, 194
bār-ı cevır ü sitem ü derd ü belā, 260
bār-ı cevır-i yār, 228
bār-ı firāk, 283
bār-gāh, 6
bār-ı ğam, 212
bār-ı girān, 50
bār-ı güneh, 254
bār-ı hicr, 83, 92
bār-ı hicrān, 60, 338, 340
Bār-ı Hūdā, 79, 85
bār-ı sitem, 300
bār-ı sitem-i yār, 258
barmağ, 194, 227, 287
başar, 314
başıret ehli, 243, 332
baş, 3, 7, 10, 22, 25, 37, 45, 50, 68, 76, 77,
81, 94, 105, 111, 116, 120, 126, 139, 154,
156, 175, 176, 207, 213, 225, 227, 234,
243, 257, 265, 267, 275, 278, 281, 294,
295, 307, 318, 319, 327, 329, 336, 340,
344, 347, 356, 358, 359, 371
baş eg-, 75, 104
başdan aşur-, 72, 93
başdan ayağ, 131
başım fedā it-, 52
başına gel-, 192
başım fedā, 269

bāy, 188
 bayrām, 162, 292
 bayrām-ı şerīf, 174
 bāzār, 6, 310, 340, 355, 358
 bāzār-ı ‘aşk, 69
 bāzār-ı ‘aşk-ı yār, 72, 143, 157, 304
 bāzār-ı peyām-ber, 343
 bebek, 63
 bebr, 73, 97, 321, 323
 beden, 7, 182, 191, 260
 bedīd, 255
 bedr, 93, 194, 303, 257
 bed-ṭālī‘, 79
 beg, 139, 334
 beglik, 43, 103
 behcet, 21, 27, 39, 54, 55, 65, 69, 75, 104, 108, 134, 175, 195, 221, 238, 245, 283, 288, 319, 341
 behcet ü hüsni berāti, 75
 behcet ü hüsni qadri, 271
 Behmen, 199
 Behrām, 199
 behremend, 41
 Behzād, 191, 240
 beḳā, 128
 bel, 8, 59, 118, 219, 274, 307, 331, 333
 belā, 17, 19, 35, 42, 43, 64, 66, 69, 89, 90, 91, 121, 122, 124, 131, 136, 139, 143, 148, 150, 179, 187, 192, 196, 202, 221, 234, 238, 258, 259, 264, 277, 302, , 319
 belā genci, 150
 belā-keş, 121
 Belḳīs, 142
 ben, 44, 67, 82, 89, 109, 167, 176, 180, 199, 201, 205, 211, 222, 224, 231, 232, 233, 236, 242, 245, 246, 253, 263, 267, 269, 276, 278, 291, 304, 319, 322, 325, 328, 331, 345, 352, 356, 360, 361
 bend, 44, 99, 112, 185, 217, 230, 323, 324, 330, 352, 359, 350, 354
 bende, 40, 70, 77, 152, 227, 230, 255, 259, 269, 270, 276, 319, 339, 343, 353
 bende-i ehl-i dil, 213
 bende-i fermān, 297, 325, 330
 bende-i maḥlaş, 6
 bende-i Mevlā, 153, 159
 bendeḥāne, 331
 bend-i ‘asir, 323
 bend-i ‘aşk, 100, 112
 bend-i ḡam, 186
 bend-i kākül, 324
 bend-i şalvār, 99, 359
 benefşe, 1, 3, 152, 161, 346
 benefşe-zār, 266
 beng, 324
 beñz, 64
 ber, 230
 Berāt, 29, 313, 316
 berāt-ı hüsni, 147, 168
 berāt-ı şāh, 293
 berbād, 16, 87, 90, 186, 250
 berdār, 112, 120, 329, 357
 bere, 7, 140
 berf, 125
 bergüzide, 130
 berk, 11, 189
 berk-i çemen, 184
 berk-i gül, 81, 191, 182, 264
 berk-i gül-i şad-berk, 139
 berk-i gül-i şad-berk-i melāḥat, 32
 berk-i gül-i şad-berk-i şüküfte, 31
 berk-i gül-i gülzār-ı cennet, 52, 137
 berk-i gül-i ter, 330
 berk-i ḥazān, 21
 ber-murād, 126, 205, 339
 ber-münezzeh, 242
 berş, 326
 ber-ḳarār, 12, 171
 beşer, 136
 bey‘, 103
 bey‘ ü şirā, 223
 beyābān, 279, 346
 beyān, 124
 beyāz, 86
 baydaḳ, 74
 baydaḳ-ı ḥāl-i ruḥ, 35

beyt-i nazm, 163
 beytullah, 245
 beytü 'l-aḥzān, 117
 bezl-i cān, 41, 61
 bezim, 293
 bezm, 3, 71, 90, 100, 134, 170, 234, 249, 270, 289, 366
 bezm-i aḡyār, 93
 bezm-i 'aşk, 306
 bezm-i belā, 143, 158, 201, 211
 bezm-i ğam, 37, 105, 122, 124, 135, 162, 200, 346, 349
 bezm-i meşakḡat, 241
 bezm-i mey, 89, 108, 168, 343
 bezm-i rindān, 108
 bezm-i şafā, 205, 214, 216
 bezm-i şāh, 3
 bezm-i vaşl, 180
 bezm-i vişāl, 208, 252
 bezm-i vişāl-i dildār, 9
 bezm-i vuşlat, 97
 bī-'arluḡ, 320
 bī' at, 77, 109, 153, 208, 330
 bī-cān, 49
 biçāre, 42, 149, 200, 310, 317, 343, 359
 biçāre gönül, 244, 282
 bīdād, 241
 bīdār, 3, 52, 120, 129, 151, 354
 biḡāh, 136
 biḡāne, 40, 78, 144, 199, 202, 330
 biḡāne-meşreb, 234
 bī-günāh, 220
 bī-ḡad, 39
 bī-ḡuzūr, 106
 bī-iḡtiyār-ı ḡırş, 359
 bīkr-i duḡter, 180
 bīkr-i maẓmūn, 299
 bī-ḡarār, 329
 bī-ḡayd, 15
 bil
     bilinç, 161
 bilmeyen söyler bilen söyler, 73
 bīmār, 98, 105, 120, 147
 bī-mecāl, 96, 331
 bī-meẓāk, 136
 bīm-i firāk, 11
 bīm-i firḡat, 117, 120, 167
 bīm-i hicr, 91, 187
 bīm-i hicrān, 176, 302
 bī-mihr, 200
 bī-minnet, 33
 bī-minnet-i kes, 17
 bī-mişl, 200
 bī-muḡābā, 50
 binā, 110
 bī-nām, 50, 162
 bī-naẓīr, 319
 binā-yı 'aşk, 175
 bī-nevā, 144, 371
 biñin gördüm birin aldum, 219
 bī-nişān, 243, 273
 bī-niyāz, 39
 bī-nizā', 41
 bī-pervā, 25, 54, 118, 206, 226, 343
 bir dāne, 116
 biri gidüp biñi gelse, 124
 bī-riyā, 91, 153, 234, 289
 birūn, 114
 bī-ser, 56, 306
 Bīsütūn, 154, 222, 315, 338, 341
 Bīsütūn-ı hicr, 89
 bişe-i ğam, 44
 bişe-zār-ı 'aşk, 169
 bī-vefā, 14, 71, 94, 103, 162, 286, 292
 bīve-zen, 192
 bīzār, 120, 244
 bī-zebān, 166
 boḡaz, 334
 borc, 207
 boy, 51, 77, 188, 193
 boy begi, 188
 boyun, 69, 118, 219, 227, 234, 240, 301, 319, 323, 324, 354
 boyun egmek, 43
 Bu-cehl, 25
 budalā ḡavli, 303

Budîn, 5
 Budun, 22
 bugün, 5, 6, 22, 54, 71, 93, 128, 139, 154,
 198, 206, 216, 252, 258, 292, 293, 318,
 320, 336, 343, 347
 bugünüñ irtesi var, 133
 buğz, 236
 Buḡārā, 298
 bulduqça buna-, 237
 buñār, 120
 burc-ı felek, 27, 126
 burc-ı firqat, 146
 burc-ı vişāl, 203
 burun, 19
 bühtān, 296
 bi'l-fuzūl, 196
 bülbül, 1, 12, 18, 24, 28, 31, 48, 50, 51, 53,
 59, 62, 63, 64, 68, 71, 78, 91, 96, 97, 98,
 102, 107, 108, 109, 124, 126, 129, 135,
 142, 161, 169, 182, 186, 188, 189, 198,
 199, 200, 211, 224, 234, 235, 242, 247,
 250, 253, 256, 262, 264, 266, 270, 276,
 282, 287, 307, 308, 310, 311, 313, 316,
 324, 325, 332, 335, 337, 338, 345, 350,
 356, 357, 359, 360, 371
 bülbül-i biçāre, 97
 bülbül-i cān, 264
 bülbül-i gūyā, 31, 250
 bülbül-i ḡunin-kefen, 186
 bülbül-i nağme-serā, 2, 18, 188, 256, 316,
 371
 bülbül-i nālān, 62, 325, 338
 bülbül-i 'ömr, 12
 bülbül-i şeydā, 24, 28, 126, 189, 253
 bülbül-i zār, 266, 357
 bülend, 4, 49, 184
 bülend-i mertebe, 155
 bünyād, 42, 190
 büryān, 61
 büt, 22, 45, 90, 197, 210, 240
 büt-i Çin ü Çigil, 197
 büt-i tersā, 22, 45
 büthāne-i Çin, 198

büt-perest, 90
 būs, 97, 180, 207, 220, 264
 būs u kenār, 114, 157, 277, 302, 311, 324
 būs-ı la' l, 59, 156
 būs-ı la' l-i cānān, 176
 būs-ı leb, 88, 136, 288, 311
 Būs-ı leb-i la' l, 34
 būs-ı leb-i yār, 192
 būse, 10, 69, 94, 105, 114, 170, 183, 207,
 220, 265, 297, 298, 302, 342, 343, 353
 būse-i la' l, 95, 140, 254, 291
 būse-i la' l-i leb, 87, 340
 būse-i la' l-i leb-i yār, 11, 208
 būse-i la' l-i revān-baḡş, 289, 359
 būse-i la' l-i yār, 223
 būse-i leb, 286
 būy-ı maḡabbet, 57
 būy-ı müşkīn-i kākül ü zūlf, 130
 būy-ı sūnbül, 200
 būy-ı vişāl, 193

Pe

pā, 19, 49, 104, 175, 206, 207, 223, 262,
 291, 300, 317, 369
 pādişā, 144, 152
 pādişāh, 43, 44, 115, 221, 275
 pādişāh-ı 'ālem, 231
 pādişāh-ı dīn-penāh-ı ḡaş ü 'ām, 212
 pādişāh-ı ḡusn, 209, 269, 283
 pādişāh-ı lā-mekān, 242
 pādişāh-ı vaqt, 139
 pādişeh, 5, 171
 pādişeh-i Cem-miḡdār, 5, 9
 pādişeh-i devrān, 6
 pādişeh-i levlāk, 281
 pāk, 43, 210, 369
 pāk u şāf, 248
 pākīze gevher, 126
 pākīze-ṭab', 98, 331
 pāmāl, 27, 82, 173, 199, 260, 261, 284

pāmāl-ı cefā, 268
 pāre, 220, 266, 315, 333, 346
 pārķān, 5
 pāşā, 119, 139, 237
 pāye, 306
 pāye-i a' lā, 223
 pāye-i devlet, 249
 pāye-i ednā, 274
 pāy-ı seg, 296
 pāy-ı şimīn, 83
 pāymāl, 60, 257, 259, 285
 pāymāl-ı esb-i cevr, 343
 peder, 303
 pehlevānān, 83
 pehlevān-ı ' ālem, 228
 peleng, 73, 97
 penbe, 362
 pençe, 74, 323
 pençe-i mercān, 129
 pend, 151
 per, 54
 perde, 164
 pergār, 171
 perī, 136, 235, 261, 280, 348, 352
 perī-çehre, 161
 perī-ḥūy, 108
 perī-peyker, 38, 44, 70, 100, 105
 perī-rū, 170, 225
 perī-simā, 188, 268
 perīşān, 99, 249, 317, 337, 358
 perīşān eyle-, 165, 190, 233
 perīşān id-, 65
 perīşān it-, 283
 perīşān itdür-, 98
 perīşān ḥāl, 64
 perīşān ol-, 254
 perīşānlık, 116
 perīşān-rūzgār, 63, 110, 165, 183, 279
 perr, 84
 perr ü bāl, 83, 214
 perr-i Hümā, 56, 80
 pertāb, 141

pertev, 23, 27, 37, 43, 54, 56, 63, 64, 78,
 163, 181, 190, 194, 203, 223, 227, 263,
 269, 275, 280, 312, 319, 323, 338, 351,
 359, 361
 pertev-i dīdār-ı Aḥmed, 359
 pertev-i envār-ı Ḥudā, 56
 pertev-i ḥurşīd-i ruḥsār, 319
 pertev-i mihr-i cebīn, 63
 pertev-i mihr-i ' izār, 78, 227, 312, 361
 pertev-i mihr-i ' izār-ı yār, 64
 pertev-i mihr-i ruḥ, 194, 323
 pertev-i mihr-i ruḥ, 43, 54, 163, 181, 269,
 338
 pertev-i ruḥsār, 223, 275
 pertev-i ruḥsār u cebīn, 280, 351
 pervāne, 7, 8, 25, 54, 78, 97, 118, 172, 226,
 248, 252, 299, 300, 308, 310, 314, 315,
 327, 332, 334, 336, 343, 360, 362
 pervāz, 46, 47, 83
 perverde, 56
 perveriş, 343
 peyām-ı derd-i firāk, 215
 peyk, 148, 152, 161, 320
 peyk-i ' aql, 160
 peyk-i cihān-peymā, 75
 peyk-i sebük-seyr, 214
 peykān, 71
 peykān-ı tīr-i ḡamze-i ḥun-ḥVāra, 255
 peygār, 1
 peyker-i şekl-i Ḥişālī, 266
 peymāne, 83, 97, 118, 157, 279, 308, 330,
 336, 362
 pīl, 7, 68
 pinhān, 227, 243
 pīr, 61, 96, 131, 140, 178, 209, 212, 213,
 225, 254, 271, 303, 304, 321, 326, 330
 pīrāhen, 199
 pīrāmen-i ḥüsn, 309
 pīrāye, 65
 pīrehen, 182, 184, 191
 pīre-zen, 173, 305
 pīre-zen-i gerdūn, 305

pîr-i aşk, 160, 223
pîr-i çarh, 81, 83
pîr-i dü-tâ, 359
pîr-i Hucend, 185
pîr-i muğân, 78, 81, 94, 146, 153, 183, 309
pîr-i şad-sâle, 309
pister-i fırkat, 241
pister-i ğam, 40, 276
puhte piyâz, 334
pür-âteş, 361
pür-cefâ, 17
pür-ğam, 228
pür-nûr, 11, 23, 39, 93, 109, 181, 295, 312,
323, 338
pür-zer nevrûz, 142
pûl, 231
pûlâd, 181

Te

ta' ab, 302
tâb, 16, 88, 96, 300, 334, 359
tâbân, 27, 55
tâb-ı dîdâr, 248
tâb-ı hürşîd, 271
tâb-ı 'izâr-ı dilber, 236
tâb-ı mihr, 230
tâb-ı mihr-i rûy-ı yâr, 98
tâb-ı ruḥ, 88, 203, 318
tâb-ı ruḥ-ı Āşaf, 3
tâb-ı teb, 172, 203, 308
tâb-ı teb-i hicr, 146, 231, 344
tâb-ı teb-i teb-ḥâle, 70
tâb-i ruḥsâr, 361
ta' bîr, 106
tâbya, 5
tâc-ı mücevher, 142, 149
tâc-ı şeh-i levlâk, 30
tağrîr, 106
taḥşîş id-, 141
taḥşîl, 268

taḥşîl-i ğinâ, 243
taḥşîl-i remed, 332
taḥammül, 60, 141, 172, 198, 283, 310
taḥammül zamâni, 134
taḥsîn id-, 177, 304
taḥsîn ü pesend eyle-, 63
taḥsîn-i belîĝ, 31, 228
taḥşiye, 72
taḥt, 2, 142, 199, 311, 369
taḥta-i tenşü, 199
taḥte's-şerâ, 220
taḥt-ġâh-ı gülşen, 112
taḥt-ı çemen, 301
taḥt-ı gülzâr, 266
taḥt-ı melâḥat, 268
taḥkir, 106
tâ'ib, 11, 20, 123
taḥayyüd, 204
taḥlîd, 51, 137, 193, 271, 287
taḥlîd id-, 16, 19, 32, 57, 61, 77, 188, 295
taḥvâ, 64
taḥye-i semmûr, 110
ta' lîm id-, 154, 253
ta' lîk, 162, 267
talan, 239
tam' a-i ḥâm, 20
târ, 156, 174, 232
târ u mâr, 1, 110, 100, 186
târ-ı zülf, 357
ta' rîf, 53
ta' rîf id-, 155
taşvîr, 174, 178, 191, 210, 240, 285
taşvîr-i Leylî, 328
taşvîr-i ḥüsn ü behcet, 22
taşvîr-i ruḥ, 198
Tâtâr, 239, 252
Tâtâr ğamze, 104
tatlu dil, 111, 303
taẓallüm, 253
tâze cevân, 61, 212, 225, 289, 304, 309,
326
tâze dilber, 57
tâze gül, 160, 246

tāze nihāl, 285
 ta' zīr, 293
 teber, 1, 152, 161
 tebessüm, 48, 251, 253, 335
 teb-i tāb-ı firāk, 73
 teb-ḥāle, 70, 320
 tecellā-yı cemāl, 306
 tecrīd, 293
 tecrübe, 257
 tedbīr, 5, 69, 268, 300
 tedbīr-i dermān, 227, 349
 tefe 'ül, 125
 tefrīḥ-i ḥāṭır, 13
 tekellüm, 253, 325
 tekmi'l eyle-, 241, 323
 tekmi'l it-, 217
 tekye-i gerdün, 83
 telḥ it-, 211
 telḥ-kām, 41, 76, 150, 184, 217
 temāšā, 172, 178, 306
 temcīd, 299
 temel, 200
 temennā, 172, 318
 temkīn, 2
 ten, 73, 76, 83, 94, 114, 169, 181, 184, 232, 258, 266, 268, 285, 306, 308, 337, 344
 ten asā, 340
 tenağğum, 253
 ten-cāme, 50
 teng, 156, 325
 tenhā, 50, 100, 101, 154, 156, 210, 276, 324
 ten-i a' dā, 141
 ten-i ağyār, 347
 ten-i ḥāk-sār, 278
 ten-i mecrūḥ, 71, 131
 ten-i nizār, 189
 ten-i şad-çāk, 266
 ten-i şad-pāre, 26, 160, 260
 ten-i sūzān, 49, 219, 331
 tennūr-ı dil, 346
 tepe, 276
 ter, 130, 182, 184, 287
 ter mīve, 176
 terāne, 175, 267
 teraḥḥum, 253
 ter-dīde, 287, 299
 terennüm, 234, 253, 270
 terk, 86, 325
 terk eyle-, 30, 86, 109, 352
 terk id-, 196, 258
 terk it-, 25, 225, 331, 340
 terk-i 'adāvet, 251
 terk-i māsivā, 302
 terk-i riyā, 207, 216
 terk-i tāz, 105
 terkin ur-, 52.
 ter-mizāc, 44
 te 'şīr, 106, 132, 230
 tesbīḥ-i seylān, 352
 teselli, 151, 291
 teşhīr, 1, 69, 74, 101, 268, 353, 121, 185
 teşbīḥ, 95, 247, 292, 298, 299, 327, 280, 296, 351
 teşne, 9, 288
 teşne-i zülāl, 267
 teşnī', 300, 316, 264
 teşnī' ü ta' n-ı ağyār, 244
 teşrīf-i cülūs, 2
 teşrīf-i kudüm, 343
 tevāzu', 84, 199, 212
 tevbe, 236, 326, 327, 341
 tevbe-kār, 267, 274
 tevbелü, 294
 tevcīh, 271
 tevekkül kıl, 91
 tev'em, 12
 tevfīk, 51, 243
 tevsen-i şabr, 85
 tezerv-i ḥoş-ḥırām, 212, 268, 285, 288
 tezyīn, 235, 262, 263, 283
 tırāş, 109, 293
 tığ, 1, 2, 5, 8, 13, 18, 70, 84, 96, 139, 303, 307, 337
 tığ-ı āb-dār, 274

tîğ-ı cefâ, 233
tîğ-ı firâk, 71
tîğ-ı ğamze-i berrân, 246
tîğ-ı hicrân, 132, 249
tîğ-ı hûn-bâr, 354
tîğ-ı hûn-efşân, 188
tîğ-ı hûn-pâş, 240
tîğ-ı hûn-rîz, 46
tîğ-ı hûn-rîz-i müje, 346
tîğ-ı muraşşâ^c, 5
tîğ-ı müje, 229
tîğ-ı pûlâd, 191
tîğ-ı sertîz-i müje, 266
tîmâr, 8, 9, 141, 181, 306, 357
tîr, 69, 70, 109, 141, 254, 271, 272, 286,
293, 316, 354
tîr-i cevr ü sitem, 347
tîr-i dil-âzâr, 87
tîr-i eşk, 13
tîr-i ğam u miñnet, 347
tîr-i ğam-ı firâkât, 249
tîr-i ğamze, 46
tîr-i kader, 105
tîr-i kazâ, 80
tîr-i müje, 304
tîr-i müjgân, 33, 70, 323, 332
tîre, 54, 80, 154, 174, 181, 231, 232, 268
tiryâk, 281, 301, 307
tîşe-i ‘aşk, 184
tizlik, 203
töhmet, 77, 93
tuğyân, 128
tûvân, 359
tûvânâ, 119
tütîyâ, 286

Se

sâbit-ka-dem, 171
sebât, 128, 313, 342

şenâ, 28
şenâ-yı nâ-maḥdûd, 40
şiklet, 50

Cim

câbir, 89
câdu-yı mekkâr, 230
câh, 145, 194, 251, 283
câhil, 131, 173, 194, 204, 272
câhile yâr olma, 272
câm, 18, 37, 157, 162, 209, 228, 261, 268,
357
câm-ı ‘aşk, 137, 306, 321, 323
câm-ı bâde, 19
câm-ı Cem, 23, 36, 46, 82, 125, 132, 146,
205, 211, 214, 216, 230, 242, 262, 269,
322, 324, 3, 15, 125, 166, 274
câm-ı Cem-i devrân-ı ḥarâbât, 371
câm-ı Cemşîd, 259, 287, 291, 299, 261
câm-ı cihân-nümâ, 98, 295
câm-ı feraḥ-fezâ, 295
câm-ı firâk, 121
câm-ı ğam, 148
câm-ı gülgün, 327, 346
câm-ı ḥoş-güvâr, 274
câm-ı la‘l, 42, 105, 122
câm-ı la‘l-i leb-i mey-gün, 20
câm-ı la‘l-i mey-gün, 91
câm-ı leb, 72, 302
câm-ı leb-i mey-gün, 311
câm-ı mey, 168, 178
câm-ı mey-i aḥmer, 122
câm-ı mey-i dil-güşâ, 132
câm-ı mey-i ḥamrâ, 159
câm-ı mey-i kevşer, 97
câm-ı mey-i la‘l, 50
câm-ı mücevher, 81, 152
câm-ı mül, 183
câm-ı şahbâ, 172, 290
câm-ı şarâb, 88, 164, 192

cām-ı şarāb-ı la^ı, 317
 cām-ı şarāb-ı nāz, 90
 cām-ı zehr-ālūd-ı miḥnet, 252
 cām-ı zer-nigār, 46, 274
 cām-ı zerrīn, 112
 cāme, 142
 cāme-i ḥazrā, 149
 cāme-i surḥ, 86
 cāme-i yektā, 184
 cāmi^ı, 174
 cāmi^ı-i gül, 18, 174
 cān, 8, 9, 14, 16, 22, 24, 33, 38, 41, 42, 45, 52, 59, 60, 67, 68, 71, 86, 89, 91, 94, 97, 103, 104, 111, 112, 115, 123, 130, 132, 145, 151, 155, 156, 176, 180, 181, 186, 187, 190, 205, 211, 213, 217, 220, 223, 225, 226, 230, 232, 237, 241, 244, 247, 248, 249, 252, 256, 258, 269, 273, 275, 280, 281, 283, 291, 293, 297, 299, 301, 303, 305, 306, 307, 310, 311, 312, 314, 318, 321, 323, 324, 325, 330, 331, 337, 339, 340, 343, 347, 352, 353, 354, 356, 370, 23, 87, 114, 136, 140, 144, 181, 211, 223, 227, 244, 267, 269, 271, 286, 292, 325, 347, 349
 cān al-, 105
 cān at-, 79
 cān bağışla-, 38
 cān dimāḡı, 193
 cān eridür, 336
 cān evi, 70
 cān gözi, 111
 cān naḡdi, 69, 183, 304, 328
 cān şikār, 71
 cān u dil āyīnesi, 178
 aān u dil fülki, 170
 cān u dil murḡı, 135, 250, 253
 cān u dil mülki, 215
 cān u dil naḡdi, 223, 266
 cān u dil tıflı, 185
 cān u dil-i ḡam-nāk, 307
 cān u dil-i müstehām, 214
 cān u dil-i müştāk, 48
 cān u gönül naḡdi, 343
 cān ṭabībi, 62, 116, 146, 240, 357
 cān vir-, 42, 72, 105, 173, 176, 297
 cāna geç-, 218
 cānān, 33, 48, 66, 80, 102, 160, 185, 210, 299
 cānāne, 97, 330
 cān-baḡş, 168
 cānı fedā, 221, 296
 cānı fedā eyle-, 217
 cān-ı figār, 8
 cān-ı za^ı ĩf, 20
 cānı vir-, 105
 cānib, 158
 cānlar bağış-, 167
 cānlar vir-, 164, 232
 cānum al, 356
 cānuma geçdi, 344
 cāy, 231
 cāy-ı cān-baḡş, 171
 cāy-ı dil-güşā, 23, 136
 cebīn, 32, 34, 56, 115, 270
 cefā, 26, 43, 49, 56, 65, 75, 86, 106, 131, 133, 134, 135, 136, 145, 165, 180, 201, 203, 215, 223, 237, 241, 244, 246, 253, 264, 273, 277, 284, 291, 294, 302, 303, 316, 320, 326, 329, 339, 353, 42, 87, 94, 95, 124, 138, 208, 331
 cefā bārı, 94
 cefā-cū, 140, 159, 332, 354
 cefā kaşrı, 42
 cefā taşı, 137, 160
 cefākār, 114, 266
 cefākārluḡ, 345
 cefā-pişe, 94, 141, 247
 cefā-yı şitā, 58
 cehele, 54
 celāl, 170, 198, 251, 283, 351
 Celāle'd-dīn-i ekber, 124, 115
 cellād, 96
 Cem, 5, 9, 36, 112, 122, 208, 212, 224, 228, 236, 252, 261, 357, 371
 Cem cāmı, 36, 208, 236, 252

cemāl, 33, 115, 198, 283, 319
cemāl-i bā-kemāl, 190
cemāl-i hüsn, 235
cemāl-i pāk-māl, 242
cemāl-i yār, 178
cemālūñ gülleri, 369
cem^ç, 96, 290, 288, 362
cem^ç-i gönlin, 98
cem^ç iyyet, 63, 64, 99, 100, 183, 254, 268, 317
Cemşid, 299
Cenāb-ı Kibriyā, 39, 91
Cenāb-ı Hāq, 143
Cenāb-ı Hāzret-i Hāq, 147
Cenāb-ı Hāqqa, 143
ceng, 264
ceng itdi, 324
ceng itmek, 13
ceng ü cidāl, 239
ceng-i sulṭāniye, 248
cennet, 54, 66, 84, 104, 144, 241
cennet-i kūy, 84, 144
cerāhat, 126
ceres, 52
ceride, 131
cevāb-ı şāfi, 295
cevāhir, 88
cevān, 38, 96, 213, 251, 271, 321
cevān-ı nev-ḥaṭ, 300
cevlān, 98, 178, 198, 212, 235, 288
cevr, 20, 42, 43, 49, 56, 71, 75, 86, 94, 95, 96, 106, 116, 122, 124, 127, 131, 133, 135, 136, 138, 179, 187, 194, 200, 201, 215, 219, 223, 228, 235, 237, 241, 246, 253, 260, 264, 273, 277, 285, 291, 294, 302, 303, 313, 316, 320, 326, 327, 329, 338, 347, 353, 28, 128, 131, 183, 203, 219, 284, 329
cevr-i bi-ḥad, 219
cevr ü cefā-yı ^çaşq, 179
cevr-i dilber, 127
cevr-i nigār, 229
cevr-i yār, 313

cevşen, 13
Ceyhün, 19, 95, 153, 287, 326, 328, 336
cezb-i kulüb, 259
cızbız kebābı, 346
ciger, 229
ciger-güşe, 332
cigeri pāresi, 186
cihān, 27, 48, 53, 71, 88, 89, 91, 93, 109, 121, 123, 127, 136, 144, 145, 151, 180, 181, 199, 217, 230, 232, 263, 274, 276, 297, 303, 349, 350, 83, 91, 115, 128, 139, 150, 189, 203, 230, 255, 264, 314, 315, 323, 330, 344
cihān-ārā, 318
cihān bāğı, 67
cihān halkı, 287
cihān-tāb, 369
cilā, 248
cilve, 1, 67, 342, 333
cīm, 72
cīm-i zülf, 261
cinān, 71, 232, 237, 247, 278, 322
cinān-ı kūy-ı cānān, 242
cinān-ı rü, 164
cinn, 235, 306, 352
cisim, 155
cism, 16, 47, 61, 63, 77, 112, 156, 167, 169, 212, 236, 252, 275, 292, 309, 321, 338
cism-i laṭif, 175
cism-i mecrūh, 160
cism-i nātüvān, 54, 115
cism-i nizār, 204
cism-i sūzān, 314
cism-i zerd, 92
cübbe, 239
cünbiş, 95
cünd, 325
cünd-i bahār, 287
cünd-i İslām, 145
cünd-i sermā, 1, 149, 161
cünd-i şitā, 1
cünd-i zafer-şi^çār, 230

cünün, 114, 123, 133, 282, 314, 333
cünün 'ilmi, 154, 341
cünün-ı 'aşk, 176, 232
cünün-ı 'aşk-ı yâr, 230
cür' a, 8, 10, 83, 96, 196, 223, 262, 291,
306, 349
cürm, 41, 59, 64, 85, 207, 281
cüst ü cü, 34, 66, 102, 115, 265, 320, 361
cüz' i, 323
cüd, 55, 60, 82
cüş, 37, 60, 128, 149
cüş u hurüş, 95
cüş u hurüş, 134, 226, 263, 333
cüyân, 62
cüybâr, 226, 273
cüy-ı eşk, 60, 102, 225
cüy-ı eşk-i dîde, 275
cüy-ı eşk-i ter, 333
cüy-ı sirişk, 180
cüy-ı sirişk-i çeşm, 56
cüy-ı sirişk-i dîde, 210, 265
cüy-ı sirişk-i dîde müdâm, 62

Çim

çâh, 170, 219
çâh-ı miḥnet, 150
çâh-ı zenaḥdân, 117, 282, 352
çarḥ, 48, 63, 131, 141, 189, 191, 201, 219,
269, 293, 347, 355
çarḥ-ı berîn, 296
çarḥ-ı devvâr, 11, 310
çarḥ-ı felek, 12, 121, 237
çarḥ-ı ğaddâr, 7
çarḥ-ı gerdün, 328
çarḥ-ı sitemger, 199
çarḥ-ı sitem-kâr, 27, 353
çâk, 43, 47, 86, 184, 214
çâk çâk, 71, 226
çâker, 104, 115, 142

çâre, 38, 114, 116, 134, 141, 142, 146, 192,
202, 212, 213, 233, 273, 276, 301, 310,
340
çâr-ebrû, 300, 329
çehre, 100
çehre-güşa-yı ezhâr, 137
çehre-i gülgün, 340
çehresi gülgün, 100
çemen, 1, 2, 58, 81, 90, 108, 136, 152, 158,
188, 193, 247, 262
çemen a'yânı, 152, 158
çemen deryâsı, 287
çemen iklîmi, 112
çemen şahını, 2, 18, 77, 138, 161
çemen taḥtı, 161
çemen-i bülbül ü gül, 142
çenâr, 2, 77, 99, 111, 113, 122, 138, 152,
193, 274, 312, 264, 265, 291, 328
çeng, 143, 158, 192
çerâĝ, 8, 44, 46, 115, 162, 369
çerâĝ-ı 'âlem-efrûz, 345
çeşm, 25, 30, 43, 96, 136, 154, 175, 252,
253, 265, 296, 321, 354
çeşm-i 'âlem-bîn, 190
çeşm-i 'alîl, 286
çeşm-i 'ayyâr, 355, 358
çeşm-i cādû, 253
çeşm-i cân, 131
çeşm-i eşk-bâr, 65
çeşm-i fettân, 116, 322
çeşm-i giryân, 314, 361
çeşm-i güher-pâş, 319
çeşm-i ḥün-bâr, 315
çeşm-i ḥün-bâr, 30
çeşm-i ḥün-rîz, 96
çeşm-i 'illet-bîn, 181
çeşm-i mest, 66, 239
çeşm-i mest, 43
çeşm-i nigâr, 136
çeşm-i rüşen, 337
çeşm-i ter, 64, 69, 120, 129, 150, 177, 288,
296, 337
çeşm-i terk, 342

çeşm-i yâr, 274, 354
çeşme-i âb-ı hayât, 6
çeşme-i çeşm, 132
çeşme-i hayât, 359
çeşme-i hayvân, 42, 232
çeşmi şebâz, 356
çetr-i hümâyûn, 328
çevgân, 105, 164
çide, 287
çille, 8
Çin, 37, 86, 153
çirk-i riyâ, 43, 84
çöpce, 173

Ha

habâb, 167, 192, 308, 318
habbe, 83
habs eyle-, 171
hadd, 106, 116, 233, 238, 283, 293
hadd u hisâb, 85
hadd-ı imkân, 361
hadd-ı şürb, 81
hadîs-i leb, 127
Hâfız, 321
hağ, 11, 84, 131, 190, 224, 352
hakâyık, 117, 127
hakîr, 321
hakîkat, 151
Hakk, 89, 113, 205, 218, 237, 241, 251, 254, 257, 306,
hâl, 8, 73, 79, 83, 111, 132, 148, 160, 168, 170, 172, 180, 183, 209, 213, 224, 225, 233, 273, 277, 280, 281, 283, 284, 292, 296, 297, 306, 349
hâl ehli, 148
hâldâş, 224
hâlet, 95, 97, 105, 230, 234, 244, 273, 291, 299, 323
hâlet ü keyfiyyet, 74
hâlet ü keyfiyyet-i la' l-i leb-i yâr, 20

hâl-i diger-gün, 340
hâliş ü muhliş kul, 215
hamd, 113, 311
hamd-ı bî-had, 40
hamd-ı Hudâvend, 30, 138
hammâm, 296
harâm, 156
harâret, 25, 49, 308, 318, 334, 350
harâret çek-, 146
harâret vir-, 231, 280
haremi vuşlat, 140
harf, 243
harf-i hı vü tâ, 21
harîm-i kûy, 259
harîm-i kûy-ı nigâr, 17
Hasan Beg-zâde, 301
hasb-i hâl, 92, 193
hased, 358
hasret, 334
hasret çek-, 140, 146, 163
hasret-i la' l-i leb, 287, 292
hasûd, 147
hâşiye, 194, 290
haşmet, 8
haşr, 34, 79, 85, 237, 251
hâtem-i la' l-i leb, 281
havlı-ı münakkaş, 2
Havvâ, 163
hayâ, 68, 78
hayât, 34, 138, 151, 154, 156, 158, 169
hayât âbı, 251, 355
hayât-efzâ-yı ' âlem, 309
Haydar-ı Kerrâr, 171
hayrân, 27, 56, 99, 129, 149, 236, 239, 324, 354
hazâkat, 202
hazîn, 198
hazret, 92
Hazret-i Bâr, 190
Hazret-i Bâr-i te' âlâ, 44
Hazret-i Mevlâ, 1, 190
Hazret-i Hağ, 12, 101, 353
hazz-ı nefis, 22

hekīm, 82, 202
helāl, 107, 259, 277
hıfz, 43
hıfz u hırāset, 327
hırka, 238
hısn, 5
hicāb, 164, 298, 317
hicāb-ı ğaflet, 210
hicāb-ı nūr-ı zātī, 243
hicāb-ı tāze, 88
hikmet, 33, 147, 202, 243
hīle, 168
hilye-i zāt, 29
himāyet, 218
hisāb, 121
hoḳka-i dürr-i hoş-āb, 88
hoḳka-i la' l, 271
huccāc, 134
hudūd, 143, 157
huliyy-i şalavāt, 30
hūr, 84, 136, 261
hūr-ı cinān, 39, 166
hūri-likā, 13, 188
hużūr, 59
hüccet, 178
hükemā kavli, 289, 303
hüküm, 4, 139, 147, 178, 192, 243, 275
hüküm-i Hümā vü ' Anḳā, 281
hüküm-i taḳdīr, 268
hükümet mühr, 322
hürmet, 85, 112, 208, 232, 330
Hüseyn, 130
hüsn, 13, 21, 26, 27, 33, 34, 39, 45, 51, 53, 54, 60, 65, 69, 70, 80, 90, 91, 93, 104, 115, 116, 129, 134, 136, 137, 139, 159, 174, 176, 195, 197, 198, 200, 212, 215, 221, 227, 234, 251, 261, 270, 283, 288, 292, 297, 300, 303, 313, 319, 331, 341, 342, 348, 352, 354, 355
hüsn-i cemāl, 21, 170, 310, 319
hüsn-i cihān-ārā, 275
hüsn-i dil-ārā, 318
hüsn-i edā, 305

hüsn-i hulk, 188
hüsn-i rāy, 300
hüsn-i sülük, 259
hüsn-i Yūsuf, 69, 238
hüsni berāti, 237
hüsni kitābı, 194
hüsnuñ gülşeni, 53
hüsün, 53, 74, 114
hüzn, 1, 38, 90, 132, 165, 174, 203, 213, 221, 271, 351
hüzn ü elem şaḫīfesi, 333

Hı

hVāb-ı ğaflet, 111, 341
hVāb-ı ğaflet, 3, 40, 128
habāb, 13
haber, 67, 117, 125, 173, 231
habīr, 213, 353
hVāce, 21, 168
hVāce ' Atḫār, 138, 282
hVācegi, 142
hVāce-i dünyā, 136
hVāce-i dünyā-perest, 196
hVāce-i faşl-ı bahār, 58
hVāce-i faşl-ı bahār, 320
hadeng-i ğamze, 62, 71, 231, 286, 293, 321
hadeng-i ğamze vü müjgān, 278
hadeng-i ğamze-i hūn-hVār, 240
hadeng-i ğamze-i hūn-riz, 74, 353
hadeng-i āh u nāle, 159, 266
hadeng-i eşk ü āh, 18
hadeng-i nāle, 269
hāk, 12, 56, 60, 84, 197, 235, 281, 288, 307, 317, 349
hāk-i cism, 16
hāk-i mezellet, 82, 212, 257, 278, 285
hāk-i pāy, 181, 249, 286
hāk-i reh, 69

ḥāk-i siyāh, 132
 ḥāk-i siyeh, 53
 ḥāk-i zillet, 241
 ḥākister, 54, 143, 180, 204, 232
 ḥāl, 33, 72, 82, 137, 144, 165, 168, 194, 250, 277, 345
 ḥalāş, 217, 271, 281
 Ḥālîk, 292
 ḥāl-i ‘izār, 6, 168
 ḥāl-i Hindu, 124
 ḥāl-i Hindū, 248
 ḥāl-i müşkîn, 73
 ḥalḥāl, 83, 262
 Ḥalîl, 190, 215
 ḥalk, 10, 72, 175, 287, 344
 ḥalk-ı cihân, 90, 119, 196
 ḥalk-ı ‘âlem, 65
 ḥallâk ol-, 185
 Ḥallâk-ı ‘arş u ferş, 306
 Ḥallâk-ı ezel, 200
 Ḥallâk-ı Me‘ânî, 185
 ḥalvet, 108, 163, 208, 210
 ḥalvet-sarây-ı ḥaş, 166
 ḥām, 233
 ḥam, 310, 350
 ḥam-be-ḥam kâkûl, 106, 194
 ḥam ḫadd, 109
 ḥam ḫâmet, 198
 ḥâme, 235
 ḥam-ı zülf, 32
 ḥamr-ı riyâ, 92
 ḥâmûş, 149
 ḥân, 5
     padişah, 104
 Ḥân Murâd, 15, 22
 Ḥân Murâd-ı padişâh, 361
 ḥVân-ı ‘aşkullah, 23
 ḥVân-ı elem, 75
 ḥVân-ı ğam, 122
 ḥVân-ı vişâl, 370
 ḥançer, 76, 81, 96, 108, 149, 152, 191, 303, 307, 337, 354
 ḥançer-i ḥün-ḥVâr, 87
 ḥançer-i ḥün-rîz, 274
 ḥançer-i ḥün-rîz-i dilber, 16
 ḥançer-i müjgân, 246
 ḥançer-i zerrîn-ğilâf, 139
 ḥandân, 28, 48, 317, 348, 349
 ḥâne, 100, 190, 279
 ḥâne-i bî-minnet, 171, 183
 ḥâne-i cām-ı mey-i ḥamrâ, 101
 ḥâne-i cism, 335
 ḥâne-i ḥammâr, 171, 289
 ḥâne-i pîr-i muğân, 156
 ḥâne-i vîrâne, 226
 ḥânedân-ı ehl-i ‘aşk, 190
 ḥânende, 311
 ḥânḫah-ı gerdûn, 187
 ḥânumân, 169
 ḥânumân-ı şabr, 186
 ḥâr, 62, 111, 151, 186, 240, 304
 ḥarâb, 5, 35, 209, 224, 226, 332, 335, 340
 ḥarâb-âbâd, 355
 ḥarâbât ehli, 320
 ḥarâbât erleri, 259
 ḥarâc, 5, 37
 ḥarc eyle-, 47, 246
 ḥarc id-, 321
 ḥarc it-, 64
 ḥâre, 309
 ḥâr-ı muğaylân, 193
 ḥarîdâr, 113
 ḥarîm-i ğülzâr, 10, 138
 ḥâş, 9
 ḥaşlet, 156, 351
 ḥaşm-ı ğaddâr, 11
 ḥasta, 66, 133, 247, 281
 ḥasta-dil, 45, 229, 301
 ḥasta ğöñül, 344
 ḥasta-ḥâl, 166
 ḥasta-i ‘aşk, 306
 ḥasta-i cân u dil, 154
 ḥasta-i derd-i ‘aşk, 161
 ḥasta-i derd-i firâk, 325

ḥasta-i hicrân, 267, 276
ḥaṭ, 22, 34, 46, 165, 313, 355, 361
ḥaṭ-ı ‘anber-sâ, 75, 133
ḥaṭ-ı celî, 333
ḥaṭ-ı dilber, 325
ḥaṭ-ı müşkîn, 351
ḥaṭ-ı ruhsâr, 309
ḥaṭ-ı rûy, 103
ḥaṭ-ı yâr, 188
ḥatâ, 30, 86, 153
ḥâtem-i la‘l-i leb, 235
ḥâtem-i la‘l-i revân-baḥş, 352
ḥâtem-i mühr-i Süleymân, 182
ḥâṭır, 1, 33, 45, 49, 64, 89, 99, 100, 124, 146, 151, 160, 204, 268, 340, 343, 354, 355
ḥâṭır-ı aġyâr, 233
ḥâṭır-ı dildâr, 111
ḥâṭır-ı vîrân, 60, 276
ḥâṭır-ı vîrâne, 362
ḥâṭır-ı yâr, 100
ḥâṭır-perişân, 317
ḥâṭır-şikest, 294
ḥaṭṭ, 57, 72, 80, 82, 130, 144, 162, 194, 210, 236, 277, 290, 320, 358
ḥaṭṭ-ı benefşe, 346
ḥaṭṭ-ı ġubâr, 27, 87, 99, 121, 149, 203, 237, 239, 267, 311, 324, 354
ḥaṭṭ-ı ġubâr, 112, 333
ḥaṭṭ-ı ġubâr-ı la‘l, 99, 307
ḥaṭṭ-ı ġubâr-ı la‘l-i leb-i yâr, 56
ḥaṭṭ-ı hümayûn, 340
ḥaṭṭ-ı leb, 255
ḥaṭṭ-ı ruḥ, 147, 255, 283, 333, 340
ḥaṭṭ-ı ruhsâr, 100
ḥaṭṭ-ı sebz, 184, 232, 290
ḥaṭṭ-ı sebzî, 248
ḥaṭṭ-ı sebz-i ruḥ, 193
ḥaṭṭ-ı siyâh, 30
ḥaṭṭ-ı siyeh, 351
ḥaṭṭât-ı ezel, 57
ḥaṭûr-ı ḥâṭır, 210
ḥavf, 68, 73, 90, 117, 283

ḥayâl, 92, 105, 150, 181, 266, 273, 319
ḥayâl-i ḥâl-i ‘anber-bâr-ı yâr, 63
ḥayâl-i yâr, 208
ḥayâl-i zıll, 128
ḥayâlâta düş-, 354
ḥayl-i aġyâr ‘ırkı, 171
ḥayl-i ḥübân-ı cihân, 53
ḥayl-i mürġân, 91
ḥayl-i raķīb ü ‘uşşâķ, 264
ḥayl-i sirişķ, 179
ḥayl-i ‘uşşâķ, 260, 271, 326
ḥayr-ı du‘â, 223
ḥazân, 130
ḥazef-pâre, 250
ḥazîne, 296
ḥazrâ, 142, 158
ḥergele, 304
ḥimâ, 300
ḥirâm, 21, 235
ḥirâmân, 56
ḥirâmânî ḥirâmânî, 102, 361
ḥirâmânî sekiş, 178
ḥirmen-i şabr u karar, 90
ḥışm, 204, 356
Ḥıṭâ, 86, 358
Ḥızır, 126
Ḥızır, 22, 32, 42, 47, 88, 89, 142, 146, 158, 168, 232, 281, 313, 318, 344, 351, 355, 361
Ḥızır-ı ḥaḍrâ, 290
Ḥızır-ı ḥazrâ-puş, 190
Ḥızır-ı ḥuceste-maķdem, 231
Ḥızır-ı ‘İsî-dem, 142
Ḥızır-ı nebî, 12
ḥidmet, 8, 115, 328
ḥidmet-kâr, 6, 8
ḥiffet, 208
ḥil‘at, 2, 52
ḥil‘at-ı zerrîn, 49
ḥil‘at-i dîbâ, 139
ḥil‘at-i fâḥir, 51
ḥil‘at-i fâḥire, 5, 152, 234, 239
ḥil‘at-i ḥüsn, 194

hîl' at-i rengîn, 231
Hîl' at-i sebze, 287
hîl' at-i zerrîn, 6
Hişālî-i hazîn, 268
horla-, 319
hoş-hâl, 82, 205
hoş-hurāmān, 120
Hoten, 37
hüb, 5, 6, 115, 120, 175, 205, 244, 251, 348, 352
hüb, 48, 50
hüb-hâl, 210
hübān, 87, 94, 113, 126, 128, 138, 167, 219, 277, 318, 342
hübān-ı cihān, 197
hübān-ı dehr, 54
hübān-ı zamān, 116
huceste-ḫālî', 309
Hudā, 64, 103, 128, 142, 154, 217, 243, 286, 292, 311, 361
Hudā-yı Kādir-i bî-çün, 282
Hudā-yı Vedūd, 41
hufte, 354
hulq-ı hüsn, 175
hulq-ı pesen-dîde, 270
hum, 141, 216
humār, 160, 238
humār-ı cām-ı ğam, 273
humār-ı ğam, 176, 310
humār-ı mey, 33
humār-ı mey-i düşenbih, 336
hum mā-yı Yehūdi, 172
hurmā-yı ter, 203
hurrem, 350
hurşid, 3, 11, 47, 51, 53, 93, 123, 124, 298, 345, 351
hurşid-i 'ālem, 33, 45
hurşid-i 'ālem-süz, 15
hurşid-i 'ālem-tāb, 247
hurşid-i cihān-tāb, 16
hurşid-i cihān-tāb-ı felek, 6
hurşid-i dıraḫşān, 250
hurşid-i felek, 78, 251, 272

hurşid-i münevver, 289
hurşid-i raḫşān, 342
hurşid-i ruḫ-ı dildār, 178
hurşid-i tābende, 270
hurüş, 13, 37
Husrev, 138, 150, 177, 200, 202
Husrev-i zî-şān, 284
Husrev-i şirîn-dehān, 315, 341
Husrev-i şirîn-dehen, 23, 24, 29, 31, 41, 60, 73, 79, 80, 81, 89, 101, 125, 127, 178, 184, 186, 187, 207, 217, 241, 251, 288, 303, 320
Husrev-i şirîn-leb, 171
Husrev-i şirîn-suḫan, 34, 73
Husrev-i şirîn-zebān, 39, 70, 167, 338
Husrev-i vālā, 154
husûf, 361
huşk-leb, 267
hün, 334, 337, 339
hün-ı a' dā, 145
hün-ı ciger, 69, 122, 201
hün-ı çeşm-i eşk-bār, 246
hün-ı eşk-i çeşm-i hün-pāş, 352
hün-ı kebüter, 262
hün-ı sirişk, 132, 223
hün-ı 'uşşāk, 108, 259
hūni, 266, 277, 356
hūnî, 230, 259, 272, 346
hün-rîz, 191
hünkār, 260

Dâl

dā, 55
dād, 5, 22, 138, 202, 203, 208, 217, 241, 253, 302
dād-ı Hudā, 302
dāfi', 174
dāğ, 40, 46, 114, 120, 129, 181, 262
dāğ-ı derün, 133, 334, 337

dāğ-ı firkat, 371
dāğ-ı ğam, 195
dāğ-ı hūn-feşān, 156
dāğ-ı mihr ü māh u encüm, 83
dāğ-ı miḥnet, 339
dāğ-ı pür-hūn, 320
dāğ-ı siyeh, 47
dāğ yaqmaq, 15
dağdağa-i keşmekeş, 79
dağdağa-i māl, 10
dağāyık, 117
dal, 83, 308
dāl, 20, 72, 82, 194, 198, 261, 262, 308
dām-ı tezvīr, 268, 285
dām-ı zūlf, 74
dāmān, 31, 32, 117, 198, 218
dāmān-ı esrār, 199
dāmen, 183
dāmen-gīr, 141
dāmen-i dildār, 186
dāmen-i pāk, 86, 163, 197, 304, 312
dāmen-i vaşl, 113
dānā, 119
dāne, 285
dāne-i ḥāl-i siyāh, 74
dār, 7
dār-ı cihān, 112, 156, 294
dār-ı dünyā, 110, 116, 154, 205
dār-ı ğurbet, 173
dār-ı miḥnet-ābād, 306
dār-ı şifā, 161
dār-ı ‘uqbā, 110
Dārā, 39, 199
dārü’ l-emān, 23
dārü ’ş-şifā, 91, 108, 122, 154
dārü ’ş-şifā-yı küy, 240, 288
dārū, 38
dārū-yı zehr-i firkat, 72
dāsītān, 279
da’ va, 160, 344
da’ vā, 170
da’ vā-yı ‘aşq, 266
da’ vā-yı ‘aşq-ı yār, 301
da’ vā-yı ḥüsn, 244
dāver, 161
da’ vet, 108, 310
da’ vet eyle-, 208
da’ vet id-, 166, 210
da’ vet it-, 100, 212
Dāvud-ı hoş-elḥān, 268, 325
debistān, 91
debistān-ı gülistān, 161
def’ -i şübehāt, 36
defter, 107, 313
defterdār, 7
defter-i ‘aşq, 162
defter-i nazm, 147
dehān, 251
dehānı sırrı, 209
dehr, 39, 127, 154, 181, 250, 256, 262, 333
dehr-i denī, 137
dekākīn, 5
dellāl, 72, 270, 283
dellāl-i āh u nāle, 320
dem, 1, 2, 7, 17, 18, 19, 20, 29, 40, 44, 48,
49, 50, 52, 53, 60, 62, 65, 67, 69, 70, 76,
80, 84, 89, 92, 95, 96, 97, 102, 103, 106,
109, 115, 117, 123, 126, 131, 132, 134,
135, 140, 141, 153, 160, 163, 165, 169,
171, 180, 183, 184, 192, 195, 202, 203,
205, 207, 211, 212, 214, 216, 221, 229,
231, 246, 254, 258, 259, 270, 272, 274,
277, 294, 295, 297, 298, 303, 314, 322,
323, 324, 327, 334, 345, 349, 351, 353,
355, 361
dem-i luṭf u mürüvvet, 359
dem-i pīr, 321
dem-i vaşl, 154
dem-i zevk u şafā, 234, 242
dem ur-, 252, 290
dendān, 318
deng, 99, 324, 354
denī, 202, 257, 328, 360
depe, 186
der, 198
der-āmed, 143

derbān, 124
 der-be-der, 43, 75, 102, 157, 245, 249, 279, 308, 335
 derbend, 315, 335
 derbend-i ğam, 204
 derd, 8, 9, 19, 43, 47, 48, 52, 59, 62, 66, 69, 72, 73, 83, 90, 94, 98, 102, 113, 116, 122, 124, 126, 129, 133, 140, 141, 143, 145, 148, 150, 164, 179, 187, 202, 203, 211, 213, 218, 221, 224, 227, 228, 242, 254, 258, 259, 261, 267, 272, 276, 281, 288, 304, 317, 325, 357
 derd-i 'aşk, 55
 derd-i bī-pāyān, 82
 derd-i derūn, 30, 62, 111, 114, 142, 205, 213, 320, 340, 353
 derd-i derūn-ı cān-ı bīmār, 33
 derd-i dil-i bīçāre, 67, 201
 derd-i dil-i nātüvān, 209
 derd-i firāk, 98, 121, 164, 221, 229, 298, 338
 derd-i firāk-ı yār, 147
 derd-i firkat, 129
 derd-i ğam, 7, 36, 59, 66, 101, 121, 165, 357
 derd-i ğam-ı hicr, 268, 311
 derd-i ğam-ı hicrān, 280
 derd-i ğuşşa, 160
 derd-i hicr, 14, 15, 22, 60, 91, 145, 150, 163, 165, 195, 252, 306
 derd-i hicrān, 155, 213
 derd-i hicr ü firkat, 281
 derd-i ħumār, 295
 derd-i mā-fi 'l-bāl, 73
 derd-i ser, 255, 336
 derd ü belā-yı firkat, 99
 derd ü belā-yı hicr, 265
 derd ü belā-yı hicrān, 254
 derd-mend, 154, 273, 357
 dergeh, 196
 der-gülşen, 142
 der-i devlet-medār, 351
 der-i devlet-me 'āb, 217, 255
 der-i maqşūd, 75
 der-i meygede, 335
 der-i meyḥāne, 279
 der-i yār, 279, 335
 derkār, 226
 dermān, 55, 66, 102, 114, 116, 164, 213, 267, 276, 281, 288, 310, 317, 325, 340
 derme çatma, 234
 ders oqu-, 224
 ders-i tār-ı zülf, 185
 dervīş, 50
 dervīşāne, 296
 dervīş-meşreb, 275
 deryā, 13, 18, 19, 55, 63, 149, 280
 deryā-yı 'Aden, 119
 deryā-yı 'aşk, 219
 deryā-yı bī-pāyān, 128
 deryā-yı çemen, 2
 deryā-yı eşk, 314
 deryā-yı hicrān, 145
 deryā-yı ḥüsn, 56
 deryā-yı ḥüsün, 137
 deryā-yı nazm, 318
 deryā-yı sirişk, 37
 deryā-yı vefā vü kerem, 343
 deryā-yı vişāl, 47
 deryā-dil, 131, 185
 derūn, 64, 70, 71, 146, 189, 236, 332, 358
 derūn-ı cān u dil, 227
 derūn-ı dil, 323
 derūn-ı kalb, 248
 derūn-ı sīne, 54, 324
 dest, 104, 129, 211, 214
 destān, 48, 238
 destār, 236, 239, 358
 destār-ı sebz, 311, 337
 dest-gīr, 8, 241, 261
 dest-i cefā, 47, 86
 dest-i cevır, 209, 224, 226
 dest-i çenār, 77
 dest-i ecel, 197
 dest-i himmet, 248
 dest-i iḥsān, 89

dest-i luṭf, 79, 85, 190
dest-i kudret, 328
dest-i şabâ, 350
dest-i yâr, 274
dest-i yemin, 85
dest-i zulm, 332
dest-res, 113
deşt, 172, 315, 327
deşt-i ğam, 75
deşt-i Hıfâ, 153
devâ, 15, 59, 80, 146
devân, 169
devât, 30
devlet, 2, 9, 11, 12, 31, 62, 140, 142, 143, 145, 158, 161, 162, 243, 248, 255, 316, 322, 339, 344, 355
devlet-i dünyâ, 5, 63, 107, 151, 231
devlet-i düstür-ı Ferîdün-âşâr, 3
devlet-i hüsn, 45, 292
devlet-i sermed, 143
devlet-i 'uḳbâ, 274
devlet nişanı, 371
devr, 15, 71, 93, 175, 176, 287, 346
devr-i Cem, 157
devr-i felek, 273, 348
devr-i felek-mişâl, 134
devr-i gül, 88
devr-i la' l, 44, 78, 157, 206, 253, 290, 316, 362
devr-i la' l-i nigâr, 264
devr-i leb, 144, 208, 267
devr-i leb-i sâķî, 350
devr-i ḳadeḫ, 134
devr-i zamân, 254
devr eyle-, 255
devr id-, 1, 11, 12, 171, 315
devr it-, 242, 371
devrân, 195
deyr, 90, 210
deyr-i dil, 45, 174, 191, 210
deyr-i hüsn, 90
deyr-i melâḫat, 22
deyyâr, 7

dırâz, 156, 233, 238, 242, 353
dîdâr, 151, 178, 201, 210, 225, 239, 259
dîdâr-ı yâr, 111
dîde, 67, 76, 78, 131, 132, 167, 180, 211, 273, 292, 334, 340
dîde-i baḫt, 355
dîde-i cân, 250
dîde-i cânân, 128
dîde-i ğam-dîde, 48
dîde-i gevher-nişâr, 273
dîde-i giryân, 102, 129, 283
dîde-i hün-bâr, 233, 306
dîde-i hün-pâş, 243
dîde-i pür-hün, 95, 340, 344
dîde-i ten, 111
dîde-i ter, 20, 36, 63, 76, 83, 230, 243, 246, 256, 329
dîde-bân, 3, 183, 337
dîdesi hün-bâr, 112
diger-gün, 209, 281
dihîş, 302
dil, 1, 13, 14, 15, 20, 22, 28, 29, 32, 39, 41, 51, 55, 58, 66, 77, 84, 86, 87, 89, 91, 93, 94, 95, 98, 102, 104, 106, 109, 111, 115, 116, 123, 125, 126, 127, 128, 132, 137, 141, 144, 148, 153, 158, 159, 160, 165, 176, 177, 178, 179, 181, 188, 189, 196, 200, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 211, 214, 217, 223, 225, 227, 231, 234, 237, 238, 240, 241, 242, 254, 255, 258, 259, 260, 261, 263, 272, 275, 277, 279, 280, 281, 283, 290, 292, 294, 297, 305, 306, 307, 308, 312, 315, 317, 318, 324, 325, 326, 328, 329, 334, 335, 336, 337, 344, 345, 347, 350, 351, 352, 356, 357, 360, 13, 14, 19, 54, 55, 65, 66, 70, 71, 76, 107, 118, 168, 169, 175, 267, 268, 271, 282, 285, 286, 292, 299, 314, 324, 330, 334, 339, 371
dil
lisan, 160
dil
uzuv, 24, 160, 303

dil-i 'Ankâ-ṭabî' at, 204
dil-i âşüfte, 104
dil-i âvâre, 315
dil-i bî-bâk, 281
dil-i biçâre, 38, 52, 142, 263, 270, 273,
120, 164, 209, 307
dil-i bîmâr, 55, 169, 213, 240, 306, 316
dil-i bî-nâm, 20
dil-i büryân, 314
dil-i deryâ, 55
dil-i divâne, 48, 104, 184, 318, 330, 352,
362
dil-i efkâr, 370
dil-i ḥasta, 146
dil-i maḥzûn, 76, 105, 107, 187, 297, 339,
344
dil-i mestâne, 149, 279, 308, 335
dil-i meyyâl, 196
dil-i miḥnet-zede, 344
dil-i mübtelâ, 131
dil-i müstehâm, 211
dil-i nâ-kâm, 20, 162
dil-i nâlân, 191
dil-i şad-çâk, 307
dil-i şâf u pâk, 41
dil-i şeydâ, 14, 25, 92, 147, 231, 234, 240,
250, 269, 275, 300
dil-i şürîde, 78, 247
dil-i üftâde, 60, 261
dil-i vîrân, 31, 190, 249
dili yok ağızı var, 322
dil-i za'îf, 359
dil-i zâr, 106, 146, 150, 156
dil-azâr, 329
dil baĝla, 333
dil baĝla-, 32
dil baĝlama, 185
dil bülbüli, 26
dil emmek, 114, 298
dil ḥânesi, 268
dil mülki, 239
dil şafḥası, 153
dil ṭarluĝı, 345

dil ṭıflı, 103
dil ü cân kebşi, 80
dil ü cân kişveri, 133
dil ü cân murĝı, 283
dil ü cân naḫdi, 355
dil vir-, 25, 360
dil virme, 277
dil zevraĝı, 36
dilber, 17, 19, 24, 46, 69, 76, 80, 86, 92,
96, 107, 122, 125, 127, 131, 135, 139, 150,
151, 176, 180, 181, 199, 211, 217, 230,
244, 266, 269, 270, 283, 286, 309, 319,
338, 348, 351, 355, 356, 357, 133, 144,
157, 170, 177, 187, 193, 194, 232, 237,
239, 316
dilber-i fâyiĝ, 127, 176
dilber-i gendüm-gün, 217
dilber-i mümtâz, 180
dilber-i mümtâz u müsteşnâ, 139
dilber-i ra' nâ, 309
dilber-i ṭannâz, 180
dil-dâde, 291
dildâr, 25, 29, 42, 206, 207, 236, 240, 244,
251, 258, 259, 262, 312, 315, 345, 28, 244,
262, 264
dile düş-, 238
dil-figâr, 111, 206
dil-firîb, 230
dil-gîr, 177
dil-ḥasta, 288, 331, 357
dil-ḥasta 'aşık, 108
dil-ḥasta 'uşşâk, 72
dil-ḥvâh, 190
dili bit-, 184
dilîr, 323
dil-kişveri, 252
dille-, 55
dillere düş-, 68
dilme-, 160
dil-rübâ, 19, 103, 234, 286
dil-rübâ-yı 'aşk, 177
dilsitân, 166, 271

dil-teng, 23, 186, 317, 349
dil-teşne, 225
dīmāg-i dehr, 138
dīn, 140, 145
dīn ü imān, 323
dīnār, 11, 38, 83
dirdir ten-i aġyār u raķīb, 172
dirdir ten-i nizār, 203
direk, 184
direm, 83
dirhem, 38
dirlik, 154, 156
diş, 44, 211
diş bile-, 370
dīv, 235, 322
dīvān, 1, 98
dīvān
    devler, 322, 352
dīvān-ı ħarābāt, 371
dīvān-ı şeh-i ħüsne, 34
dīvān-ı tāsi‘, 205
dīvāne, 95, 97, 118, 141, 148, 185, 224,
226, 234, 260, 285, 305, 308, 330, 335,
346, 360, 362
dīvāne dil, 26, 56, 187
dīvār, 5
diyānet, 230
diyār, 242
diyār-ı derd, 353
diyār-ı Rūm, 325
dost, 35, 327, 360
döşek, 309
du‘ā, 9, 11, 237, 280
du‘ā-yı devlet, 217
dūd, 158, 189
dūd-ı āh, 48, 231
dūd-ı āh-ı mażlūmīn, 189
dūd-ı āh-ı pür-şerār, 184
dūd-ı āh-ı şerer-ālūd, 326
dūd-ı kebūd, 143, 157
dūd-ı siyāh, 203
dün, 43, 104, 132, 202, 328, 344
dūr, 156, 233, 238, 242, 353, 308

düş, 1, 105, 152
düşeş atmak, 244
dūzaġ-ı hicr, 144
duġān, 189, 196
duġān-ı āteş-i āh, 179
duġter-i pīr-i muġān, 100
duġter-i rez, 180, 251, 293
dün, 43, 104, 132, 202, 328, 344
dügün, 76
dün ü gün, 86, 190, 296
dünyā, 13, 18, 81, 99, 103, 160, 200, 243,
261, 274, 300, 347, 361
dünye, 131
dür, 95, 119
dür-i ‘Aden, 189, 191
dür-i dendān, 119, 191
dür-i eşk, 301
dür-i ħoş-āb, 318
dür-i meknūn, 150, 339
dür-i şehvār, 151, 358
dürdiler defterini, 283
dürlü bahāne, 297
dürr, 7, 44, 88
dürr-i ‘Aden, 256
dür-i dendān, 51, 57
dürr-i dürc-i girān-māye, 211
dürr-i girān-māye, 177, 339
dürr-i pāk, 307
dürr-i şemīn, 296
dürr-i şehvār, 3, 7
dürr-i vālā, 14
dürr diş, 219, 256, 296, 339
dürr ü cevāhir-i şuġān, 170
dü-rūd, 147
düş, 106, 283, 319
düşmen, 327, 360
düşmen-i dīn, 143, 162
düşmen-i kavī, 341
düşnām-ı telġ-i la‘l, 135
dü-tā, 20, 82, 254
dütün, 196

Zel

zāt, 14, 40, 115, 126, 243, 314, 321, 360
zāt-ı pāk, 14
zekāt-ı behcet ü hüsn, 209
zerre-i miḥnet, 226
zeḳan, 219
zevḳ, 1, 10, 14, 24, 56, 70, 76, 79, 90, 94,
95, 100, 132, 135, 162, 165, 168, 171, 173,
174, 181, 192, 207, 216, 223, 242, 247,
249, 255, 262, 267, 299, 302, 316, 322,
345
zevḳ-ı maḳṣūd, 206
zevḳ-ı vaşl, 187, 213, 252, 261, 282
zevḳ-ı vaşl-ı dilber, 195, 272
zevḳ-ı vişāl, 21, 55, 140, 165, 195, 256,
278, 283, 324
zevḳ-ı vişāl-i cānān, 254
zevḳ-ı vişāl-i dilber, 284
zevḳ-ı vişāl-i yār, 190, 210, 349
zevḳ-ı vuşlat, 95, 238, 371
zevḳ u şafā mülki, 319
zıkr, 101, 173
zillet, 261
zü'l-celāl, 257
Zülfiḳār-ı ğamze, 171
Zülfiḳār-ı Murtaẓā, 203

Re

rā ḳaş, 95, 196, 351
Rabb-ı ğafūr, 79, 85
Rabb-ı Raḫīm ü Raḫman, 254
Rabbü'l-‘izzet, 64
rāġ, 11
raġbet, 104, 127, 170, 215, 230, 255, 282
rāġıb, 123
rāḫat yüzi, 165
rāh-ı ‘aşḳ, 196

rāh-ı ḳalālet, 245
rāh-rev-i rāh-ı hadī, 245
raḫm eyle-, 212, 220, 306, 349
raḫm id-, 19, 21, 22, 159, 212, 233, 246,
250
raḫm it-, 187, 213, 297
raḫmet, 79, 254
raḫşān, 27
raḳīb, 62, 105, 107, 109, 123, 169, 198,
211, 228, 303, 314, 323, 335
raḳīb-i kāfir, 215, 248
raḳīb-i nā-bekār, 330
raḳīb-i nā-sezā, 272
raḳīb-i rû-siyāh, 100, 251
rām, 235, 330, 352
ramaḳ, 169
ra‘nā, 351
raḫl-girān, 208
ravẓa-i Rıd̄vān, 66, 67, 129, 164, 227, 242,
330
rāy, 268
rāyet-i nuşret, 145
rāyġān, 38, 136, 167, 183, 348
rāz, 65, 79
rāz-ı derün, 72
redd eyle-
refīḳ, 51, 243
refitār, 9, 27, 32, 141, 186, 212, 239, 244,
257, 306, 322
refitār-ı yār, 98
reg, 189, 348
rehber, 12, 51, 126, 142, 183
reh-gir, 293
reh-i ‘aşḳ, 214, 315, 335
reh-i gülşen, 2
reh-i meyḫāne, 225
reh-nümün, 134, 315
remz, 127
renc, 45, 132, 150
rencide, 111, 270, 293
reng, 168, 325
reng al-, 300
reng geç-, 100

reng ü āl eyle-, 260
reng ü āl ol-, 228
reng ü rû al-, 81
reng ü rû kız, 216
reng ü rû vir-, 305, 336
rengin-edā, 89, 125
rengin oṭāg, 369
rengin şüküfeler, 263
reng-pezir, 246
resm, 22, 191, 222, 255
Resûl, 59
Resûl-ı cümle-‘ âlem, 218
Resûl-ı Kibriyâ, 64
reşk, 6, 10, 27, 60, 71, 129, 189, 191, 198,
227, 229, 232, 247, 248, 278, 279, 299,
318, 322, 354, 358
reşk-i naqş-şüret, 191
revân, 150, 180, 265
revnaq, 221, 226, 239, 263, 282, 296
revzen, 231, 337
re’y, 5
reyhân, 283
rezâlet, 43
rez-duhter, 208, 216
rezm, 43
rezzâk-ı ins, 306
rif at, 112, 241, 257, 281, 296, 307, 317,
318, 344
rızk, 153
ricâ, 24, 44, 48, 87, 117, 190, 208, 217,
222, 254, 307
ricâlullah, 272
rikâb, 6, 46
rind, 107
rindân, 81, 85, 212, 216
rind-i mey-ḥVâre, 310
rişte-i cân, 267
rişte-i cân-ı za‘îf, 87
riyâ, 43, 64, 223, 234, 274, 308, 330
riyâzet, 64
riyâzet potası, 92
rub-ı meskûn, 329, 361

rübâh-ı ṭab‘, 323
ruḥ, 15, 19, 21, 24, 25, 29, 31, 32, 35, 52,
54, 56, 61, 63, 74, 75, 81, 103, 126, 139,
164, 173, 191, 250, 253, 255, 259, 261,
264, 270, 275, 289, 300, 305, 327, 330,
331, 342
rûḥ, 59, 237
ruḥ-ı āl, 256, 339, 351
ruḥ-ı cânân, 137
ruḥ-ı dilber, 49
ruḥ-ı gülgün, 65
ruḥ-ı gülnâr, 315
rûḥ-ı muşavver, 158, 285, 289
rûḥ-ı nebât, 342
rûḥ-ı revân, 38, 52, 70, 144, 156, 167, 258,
297
rûḥ-ı şâni, 277
ruḥ-ı yâr, 355
ruḥ-ı zerd, 180
ruḥları gül, 211
ruḥları semen, 229
ruḥsâr, 24, 32, 48, 92, 122, 151, 164, 167,
186, 236, 239, 244, 252, 298, 324, 335,
341, 342
ruḥsâr-ı ‘Abdullah, 272
ruḥsâr-ı âteşin, 216
ruḥsâr-ı dilber, 259
ruḥsâre-i cânân, 358
ruḥuñ gül, 227
ruḥuñ şem‘i, 97, 118, 314
Rûm, 247
rûşen, 27, 44, 46, 64, 165, 178, 232, 247,
270, 290, 348, 361
rûşenâ, 203
rûşenâ-yı ‘aşk, 176
Rûşenî, 360
rûy, 56, 115, 163, 191, 263, 331, 336
rûy-ı ‘araq-nâk, 30
rûy-ı şafâ, 13
rûy-ı vefâ, 21
rûy-ı zemîn, 11, 12, 138, 181, 318
rûy-ı zerd, 83
rûy-ı zîbâ, 319

rüy-mâl, 209
rüz, 143, 205
rüz u şeb, 14, 23, 53, 121, 122, 149, 162,
175, 181, 217, 346, 366
rûze-i firâkat, 347
rûze-i hicr, 71
rûzgâr, 72, 85, 113, 170, 273, 278, 294
rûzgâr-ı rûzgâr, 246
rûz-ı cezâ, 79, 85, 281
rûz-ı elest, 90
rûz-ı 'îd, 81
rûz-ı kıyâmet, 51, 79, 137, 370
rûz-ı mahşer, 64, 218
rûz-ı rüşen, 108, 154
rûz-ı rüst-a-ğîz, 290
rübâb, 143, 192
Rüstem, 83, 142, 300, 323
rûsvâ ol-, 151
rûsvâ-yı 'âm, 25, 35, 360
rûsvâ-yı 'aşk, 214

Ze

za'âmet, 9
zâhid, 19, 22, 64, 124, 216, 293, 308, 347,
370
zâhid-i huşk, 148
zâhid-i sâlûs, 70, 92
Zâl, 83
zamân, 27, 108, 109, 170, 225, 323, 348
zamâne, 14, 58, 173, 322, 352
zamân-ı hüsn ü ân, 315
zağm, 70
zağm ur-, 62
zağmet çek-, 135, 140
zâr, 3, 10, 36, 104, 111, 119, 147, 155,
189, 206, 215, 221, 228, 245, 260, 265,
277, 282, 306, 309, 315, 335, 345
zâyil ol-, 144, 160, 234, 252
zebân-ı hâl, 73

zeber, 52, 349
zebûn, 14, 25, 155, 216, 260, 335, 338
zebûn-ı 'avret, 25
Zebûr, 59
zecr ü 'anâ, 43
zehr-i ğam, 184, 202
zehr-i ğam-ı hicran, 29, 41, 49, 80, 217
zehr-i firâk, 301
zehr-i hicr, 148, 150
zehr-i humâr-ı câm-ı ğam, 255
zekât, 34
zekât-ı hüsn, 82
zelzele, 99, 347
zemîn, 27, 77, 125, 295
zemzem, 36
zemzeme-i çeng ü ney, 10
zen, 360, 369
zenahdân, 164
zenbûr-ı miñnet, 259
zenbûr-ı nefis-i bed, 66
zencîr, 69, 74, 97, 106, 118, 141, 184, 285,
331, 352
zencîrden boşan-, 226
zencîr-i cünûn, 341
zencîr-i zülf, 270, 319
zencîr-i zülf ü kâkül, 217, 323
zencîr-i zülf-i dilber, 131
zencîr-i zülf-i yâr, 113
zen-i çarç, 7
zen-i dünyâ, 25
zer, 53, 68, 125, 172, 173
zer anahtar, 216
zer tepsi, 170
zer ü sîm-i bahâr, 328
zerd ü nizâr, 169
zer-efser, 152, 161
zer-i hâliş, 132
zer-kemer, 76
zer-nişân, 168
zer-halhâl, 196
zerrîn dîbâc, 37
zerrîn serîr, 323
zerrîn kabağ, 46

zerrin-kaḫeḫ, 274, 327
zerḫ ü riyā, 91, 303
zer-ḫnāb, 47
zevraḫ-ı bāde, 125
zeyn, 81, 222, 256, 346
zeyn eyle-, 83, 120, 332, 337
zeyn id-, 327
zeyn it-, 129
zırh, 13
zīb, 235
zībā, 25, 51, 86, 277
zindān, 352
zindān-ı ḡam, 150, 156
zīr, 11, 52, 349
zīr-i dest, 90, 121, 139, 182
zīver, 130, 142, 158
ziyāret, 153, 214
ziynet, 142, 158, 170, 277
ziynet-fezā-yı ḡülşen-i ‘ālem, 308
ziynet-fezā-yı ḫüsn, 277
züccāc, 37
zühd, 64, 216
Zühre, 158
zülfi, 20, 25, 29, 39, 45, 48, 65, 69, 72, 73, 74, 76, 84, 86, 89, 90, 105, 112, 136, 137, 153, 164, 165, 166, 168, 177, 182, 183, 184, 190, 194, 228, 233, 236, 248, 265, 290, 313, 317, 329, 345, 349, 355, 359, 366
zülfi ‘abir-āsā, 370
zülfi bed-ḡiş, 239
zülfi dirāz, 359
zülfi dilber, 86, 185, 228, 238
zülfi dildār, 355
zülfi dü-tā, 64
zülfi girih-ḡir, 106, 285
zülfi ḫam-ender, 350
zülfi mu‘anber, 124, 289
zülfi müca‘‘ad, 40
zülfi müselsel, 304, 333
zülfi nigār, 202, 294, 324
zülfi nigār u ḫurra, 244
zülfi perişān, 111, 116, 165, 283

zülfi piḫide, 294
zülfi semensāye, 65
zülfi siyāh, 44, 349
zülfi siyeh, 80, 87, 144, 136, 194, 224, 248
zülfi siyekār, 80, 87, 224, 248
zülfi şeb-reng, 313
zülfi ü kākül-i dilber, 287
zülfi ü kākül-i dildār, 357
zülfi hevāsı, 197
zülfi hevāyi, 350
zülfi kemend, 354
zülfi lām, 134
zülfi ḫullāb, 335
zülfi zenciri, 100
zülfiñ ḡam, 216
zülfiñ hevā, 63
zülfiñ hevāsı, 193, 302
zülfiñ hevesi, 358
zülfiñ ḫara, 219
zümre-i iḫvān, 157
zür-i bāzū, 323

Je

jāle, 57, 321, 339
jāle-i eşk-i çeşm, 130
jāle-i ter, 51
jeng-i ḡam, 210
jeng-i keder, 163

Sin

sa‘ ādet, 12, 32, 128
sā‘ at, 39, 51, 80, 347
sāde, 159, 163, 202, 204
sāde dil, 209
sāde-rū, 265

Sa' dī, 321
 sāgar, 71, 81, 96, 104, 105, 107, 125, 157,
 161, 192, 234, 260, 311, 336
 sāgar-ı 'işret, 112, 145
 sāgar-ı 'işret-nümā, 15
 sāgar-ı firqat, 162
 sāgar-ı la'1, 244
 sāgar-ı mey, 9, 95, 100, 265
 sāgar-ı mihr ü maḥabbet, 167
 sāgar-ı şahbā, 46, 101, 234, 250
 saḥāvet, 230
 sāhil, 148, 160, 278
 sāhil-i şādī, 170
 sa' id, 254
 sā' id, 75, 122
 sā' id-i sīm, 4
 sā' id-i sīmīn, 25, 50
 sā'il, 321
 sa'y, 64, 131, 134, 171, 199, 237, 276
 sa'y-ı belīg, 5
 sa'y-ı bī-girān, 279
 saḡar
     cehennem, 62
 sāki, 15, 17, 21, 38, 43, 85, 135, 146, 148,
 154, 167, 244, 260, 262, 273, 279, 308,
 311, 335, 346, 357, 362
 sāki, 3, 9, 10, 18, 20, 38, 50, 71, 74, 80, 95,
 97, 104, 105, 112, 132, 134, 140, 176, 209,
 213, 234, 251, 259, 263, 287, 346, 349
 sāki-i 'aşk, 291
 sāki-i bezm-i şafā, 101, 125
 sāki-i devrān, 76, 268
 sāki-i devr-i felek, 81
 sāki-i gonca-fem, 316
 sāki-i semen-bu, 359
 sāki-i sīmīn-beden, 96
 sāki-i şoḡbet, 33
 sāki-i şirīn-güftār, 9
 saḡkā, 9, 288
 sākin-i ḡāne-i ḡumār, 206
 sākin-i peygüle-i künc-i miḡnet, 7
 sāl, 146, 165
 sāl-ı ferruḡ-fāl, 344
 sālik, 259, 315, 335
 sālik-i 'aşk, 51
 salṡanat, 137
 Sām, 211
 sāmān, 56
 sarāy-ı dil-güşā, 21
 sarāy-ı 'ālem-i fānī vü bāki, 76
 sarāy-ı ḡalb, 210
 sarāy-ı köhne, 6
 saṡır, 131
 saṡır-ı belāḡat, 147
 sāye, 22, 56, 65, 119, 154, 214, 240, 280,
 291, 301, 305, 343
 sāyebān, 271
 sāz, 143, 334
 sebaḡdāş, 224
 sebeb-i fevz ü necāt, 36
 sebeb-i ḡaclet, 93
 sebz, 2, 245
 sebz-zār, 370
 sebz-i destār, 245
 sebz-i ḡārā, 2, 49
 seccāde, 77
 secde, 30
 secde-gāh, 23
 sedd, 6, 40
 sedd-i Sikender, 161
 sefāḡat, 137
 sefer, 152
 seg raḡīb, 208
 seg-i cānān, 232
 seg-i kūy, 287
 sehi-ḡadd, 62, 246, 250, 274
 sehi-ḡāmet, 209
 sehl, 229
 sehm-i ḡazā, 347
 sehm-i sa' ādet, 236
 sehv, 30
 sekrān, 50
 sel, 333
 selām, 19, 212, 265
 selāmet, 80, 202
 selb eyle-, 153

Selmān, 321
sem, 76
semā, 292, 298
semā ehli, 337
semā^c, 175
semen, 191, 275, 276
semender, 118, 275
Semerkānd, 298
semm, 66, 211
semt, 191
semt-i kara, 280
sencīde, 270, 293
sened-i aşfiyā, 222
seng, 68
seng-i cefā, 200, 215
seng-i cefā vü cevri, 175
seng-i cevri, 60, 86, 236, 246
seng-i hāre, 181, 309
seng-dil, 52, 105, 245
sengīn-dil, 160, 177
sengīn-ķalb, 266
sehā, 86
sehāb, 40, 317, 349
seher, 57, 81
seherī girye, 106
sehī-ķāmet, 77, 92
ser vir-, 230
ser-āmed ķadd, 152
ser-āmed-ķāmet, 291
ser-bülend, 110, 360
serdār, 4, 22, 260, 320, 329
ser-defter, 103, 280
ser-defter-i ‘uşşāk, 185
ser-dest-i tīmār, 222
ser-firāz, 5, 360
ser-fürū, 155, 265, 344
ser-girān, 273
ser-i engüşt, 267
ser-i eşçār, 138
ser-i kūy, 49, 53, 67, 91, 232
ser-i serv, 256
ser-i zülf, 331
serhad, 5, 145, 162, 237

serhad-i Budīn, 4
serhad-i ğam, 143, 157, 229
serir, 221, 319
serir-i cān u dil, 338
serir-i hūsn, 293
ser-kelle-i ‘uşşāk, 105
serkeş, 330
serkeşlik, 77, 265
sermāye, 101
serv, 39, 72, 77, 163, 188, 226, 264, 265, 273, 275, 291, 312, 320, 322, 348, 356, 361
serv-āzād, 319
server, 132, 143, 171
server-i ‘ālī-himem, 132
serv-i āzād, 213, 217, 305
serv-i bālā, 173
serv-i hūrāmān, 284, 343
serv-i hoş-reftār, 152
serv-i ķad, 154, 240, 301
serv-i ķāmet, 122
serv-i mevrūn, 328
serv-i nāz, 135, 275
serv-i ra‘nā, 290
serv-i revān, 212
serv-i sehī, 54, 141
serv-i sehī-ķadd, 32
serv-i sehī-ķāmet-i seyrān, 48
serv-i ser-efrāz, 102, 334, 343
serv-i ser-firāz, 56
serv-ķadd, 39, 49, 51, 102, 104, 115, 124, 265, 306, 338
serv-ķāmet, 202
Settār, 178
sev, 240, 369
sev-, 53, 57, 130, 217, 240, 266, 284, 289, 311
sevād-ı dīde-i merdüm, 33
sevdā, 45, 55, 65, 76, 234, 282, 318, 340
sevdā-yı hāl-i ‘anber, 24
sevdā-yı zülf, 118, 293
sevdā-yı zülf ü kākül, 98
sevdā-yı zülf ü tırta, 23

sevdā-yı zülf-i ‘anberīn, 340
sevdā-yı zülf-i ḥam-be-ḥam, 242
sevegör, 244
sevin-, 45, 200, 223, 297
sevindür-, 359
seyl-i eşk, 149
seyr, 26, 40, 50, 110, 129, 131, 136, 149,
151, 165, 186, 194, 212, 227, 239, 240,
248, 257, 262, 264, 274, 281, 282, 295,
312, 313, 314, 328, 337, 361
seyr-i cemāl-i bā-kemāl, 46
seyr-i dīdār, 44
seyr-i gülistān, 164, 240
seyr-i gülşen, 152, 247
seyr-i gülzār, 207
seyr-i ruḥ, 151
seyr ü temāşā, 53, 116, 210, 250, 290
seyrān, 235, 249, 314
sır, 13, 251, 348, 353
sırr-ı ‘aşk, 179
sırr-ı leb, 347
sırr-ı leb-i la‘l, 297, 350
sırma, 304
sidre, 54, 98, 212, 257
sidre-i ṭāvus, 257
sidre-nişīn, 198
sifāl, 259, 287
Sikender, 34, 80, 158, 361
sikke, 10
silāḥ, 337
silāḥdār, 81, 305
silāḥdār-ı süsen, 337
silsole, 187, 305
silsole-i ‘aşk, 185
silsole-i dil, 333
sīm, 10, 53, 68, 172, 173
sīm-i eşk, 83
sīm-i sirişk, 64
sīm-beden, 228
sīm-cedvel, 333
sīm-keş, 162
sīm-sā‘id, 52, 101, 133
simsār, 99

sīm-sīmā, 172
sīm-ten, 184
sīmurğ, 206
sine, 62, 179, 186, 190, 270, 343, 348
sīne, 40, 46, 105, 120, 121, 129, 133, 156,
179, 194, 195, 198, 205, 220, 258, 262,
271, 272, 278, 285
sīne, 62, 106, 184, 304
sīne-i bī-kīne, 46, 159, 233, 268, 353
sīne-i cānān, 61
sīne-i gencīne, 118
sīne-i pūr-ḥāş, 244
sīne-i şad-çāk, 84
sīne-i sūzān, 61
sinek, 206
Sipāhī-zāde, 81, 305
sipās, 311
siper, 13, 18, 68, 258
sipihr, 27, 72, 77, 93, 120, 162, 189, 203,
220, 222, 257, 269, 278, 293, 323, 335,
337, 338
sipihr-i devvār, 6, 12
sipihr-i gerdün, 260
sipihr-i ḥüsn, 319, 342
sipihr-i sīne, 338
sīr-āb, 288
sirāc-ı vehhāc, 37
sirişk, 13, 18, 175, 220, 278, 305, 320, 333
sirişk-i çeşm, 328
sirişk-i çeşm-i pūr-ḥün, 327
sirişk-i dīde-i ğam-dīde, 13
sirişk-i lāle-gün, 114
sitāre, 114, 216, 309, 315, 357
sitem, 20, 26, 28, 56, 145, 218, 223, 246,
329, 353
sitem-kār, 108
sitem-kārluğ, 329
sitem-piş, 345
siyāset eyle-, 215
siyāset-gāh-ı ḥāric, 215
siyeh ḥāk, 67
soḥbet, 366
söyleş-, 160

söz, 11, 24, 29, 45, 48, 53, 70, 115, 117, 118, 143, 178, 189, 202, 207, 208, 217, 229, 244, 262, 270, 273, 293, 300, 304, 320, 334, 350, 356
söz güherdür, 202
su, 150
su 'âl, 170, 185, 209
sübha, 1, 370
sübha-i şad-dâne, 11, 330
suhan, 14, 182, 186
sulţân, 5, 43, 50, 55, 71, 89, 105, 208, 209, 212, 213, 215, 218, 219, 227, 238, 242, 267, 276, 284, 319, 329, 339, 353
Sulţân Murâd, 280
Sulţân Murâd-ı 'âdil, 205
sulţân-ı cihân, 4
sulţân-ı enbiyâ, 222
sulţân-ı hûbân-ı cihân, 215
sulţân-ı şitâ, 332
surh, 369
sücûd, 158
südde-i devlet, 236, 249
südde-i devlet-me'âb, 347
südde-i mirzâ, 102
sükker, 81, 111, 141, 298, 331
sükûn, 114
sükût, 87, 347
Süleymân, 142, 268, 284, 321, 322, 352
Süleymân-ı zamân, 270, 281
sülûk, 315, 335
sünbül, 130, 135, 183, 248
sünbül-i ter, 182, 337
sür'at, 254
sürme, 29, 69, 181, 211, 236, 249, 273, 355
sürme-i 'izzet, 236, 249
sürûd, 158
sürûr eyyâmı, 76
sürûr u salvet, 330
sütûde, 115
sütûde-hisâl, 360
sütûn, 335, 340
süvâr-ı esb-i tâz, 85

sûd, 41, 55, 136; 143, 157
sûr, 76
sûre-i Nûr, 59
sûsen, 1, 149, 152
sûk-ı 'aşk, 346
sûk-ı hûsn, 219
sûz, 25, 49, 97, 226, 227, 254, 280, 308, 327, 334
sûzân, 227
sûz-ı 'aşk, 244
sûz-ı ğam, 120
sûz-ı derûn, 124
sûz-i dil, 7
sûziş-i pervâne, 279

Şin

şad, 79, 120, 242, 252
şad ol-, 89
şadân, 348
şadî, 1, 76, 132, 228, 317, 336
şâ'ir, 142, 202
şâ'ir-i huçeste-hişâl, 193
şâ'ir-i şîrîn-edâ, 153
şâ'ir-i şîrîn-edâ-yı 'aşk, 177
şa'şa'a, 47
şafağ, 46, 71, 335
şafağ-ı gülgün, 44
şâfi, 29
şâgird, 241
şâgird-i Kâbil, 240
şâh, 40, 50, 57, 89, 126, 137, 187, 204, 219, 242, 255, 259, 280, 290, 306, 319
şâh-ı 'âlem, 123, 271
şâh-ı 'alışân, 329
şâh-ı 'aşk, 162, 360
şâh-ı bâğ-ı behcet, 137
şâh-ı bahâr, 2, 112, 328, 337
şâh-ı cevân-baht, 102, 131, 333
şâh-ı cihân, 4, 31, 117, 160, 179, 211, 225, 227, 242, 243, 320

şah-ı cihân-ârâ, 213
 şah-ı cihân-bân, 276, 325, 343
 şah-ı cihân-dâr, 28, 150
 şah-ı Dârâ, 305
 şah-ı dehr, 75
 şah-ı dîn-i ‘âdil, 92
 şah-ı erbâb-ı dil, 154
 şah-ı felek-taht, 45, 369
 şah-ı ferruḥ-fâl, 82
 şah-ı gül, 1, 2, 18, 158, 161, 287, 301, 337
 şah-ı ḥayâl, 177, 325
 şah-ı ḥayâl-i ḥüsn, 14, 21, 296
 şah-ı ḥayâl-i yâr, 67
 şah-ı ḥübân, 115, 235
 şah-ı ḥüsn, 49, 323, 347
 şah-ı ḥüsn ü behcet ü ân, 115
 şah-ı iklim-i melâhat, 139
 şah-ı mülk-i ḥüsn, 330
 şah-ı müselleme, 70
 şah-ı nevbahâr, 332
 şah-ı nevrüz, 96
 şah-ı Rûm, 205
 şah-ı Sikender, 103
 şah-ı tâc-dâr, 112
 şah-ı yegâne, 297
 şah-ı zî-şân, 338
 şahid, 41, 147, 190, 266, 301
 şahid, 178
 şahid-i bâzâr, 109, 145, 358
 şahid-i gül, 310
 şahid-i ḥüsn, 65, 318, 342
 şahid-i ma‘nâ, 231, 234
 şahid-i nazm, 51, 210
 şahid-i nergis, 161
 şahid-i şüret ü ma‘nâ, 6
 şahid-i râz-ı nihân, 199
 şahîn, 110
 şahin bakış, 58
 şahin bakışlu, 71
 şakâyık, 40
 şâm, 57, 81, 150, 191, 254
 şâm-ı kıyâmet, 31, 245
 şân, 13, 162, 296, 322
 şâne, 226, 279
 şânele-, 194
 şân-ı şerîf, 59
 şarâb, 69, 97, 192, 267, 294, 325, 346, 349, 357
 şarâb-ı ‘aşk, 278
 şarâb-ı câm-ı la‘l, 213, 310
 şarâb-ı la‘l-i leb, 166
 şarâb-ı nâb, 318, 349
 şarâb-ı nâfi‘, 174
 şarâbî, 160
 Şat-ı Bağdâd, 326, 336
 şâtır, 6, 153, 214
 Şatt, 95, 224, 287, 328
 şâyi‘, 68, 79
 şeb, 108, 129, 154, 203, 250, 272, 298, 352
 şeb-i ârâ, 50, 110
 şeb-i deycür, 250
 şeb-i zulmet, 103
 şeb-i târ, 108, 216
 şeb ü rüz, 345
 şeb-çerâğ, 44
 şebistân-ı ḥayâl, 194
 şebnem, 182, 198, 275, 287
 şecâ‘ at bişesi, 321
 şecere, 230, 245
 şefâ‘ at, 59, 64, 218, 222, 307
 şefî‘-i rüz-ı maḥşer, 218
 şeftalü, 176
 şeftalü-yı ‘izâr ü leb, 167
 şefkat, 209
 şeh, 6, 11, 14, 35, 124, 137, 154, 255, 288
 şeh-i ‘âdil, 249, 362
 şeh-i ‘âlem, 91, 190, 319
 şeh-i ‘âlî-himem, 322
 şeh-i ‘âlî-mikdar, 2
 şeh-i ‘âlişân, 297
 şeh-i ‘aşk, 46, 328
 şeh-i çâbü-k-süvâr, 85, 288
 şeh-i ḥübân, 30, 281
 şeh-i ḥübân-ı ‘âlem, 208
 şeh-i ḥübân-ı zamân, 212
 şeh-i ḥüsn, 142, 153, 158, 191, 324

şeh-i hüsn ü bahâ, 37, 329
şeh-i iklîm-i 'aşk, 44
şeh-i iklîm-i hüsn ü ân, 324
şeh-i levlâke, 307
şeh-i mülket-i istîgnâ, 206
şeh-i mülk-i hüsün, 301
şeh-i mümtâz-ı 'âlem, 39
şeh-i şâhib-kerem, 230
şeh-i şâhib-serîr, 213
şeh-i sermâ, 152
şeh-i Yûsuf-likâ, 150
şeh-i zî-şân, 220, 232
şehâdet, 41
şehbâz-ı kudsi, 83
şehd, 66
şehd-fâm fem, 214
şehd-i la'l, 301
şehd-i leb, 29
şehd-i şehâdet, 76
şehd-i vaşl, 41
şehîd-i Kerbelâ, 76
şehîm-i kâkül-i müşkin, 285
şehinşâh-ı Sikender, 54
şeh-levend, 60, 107
şehmât, 74
şeh-per-i Cibrîl-i emîn, 65
şeh-per-i Cibrîl-i Emîn, 80
şehr, 6, 275, 310, 355
şehr-i Zevîl, 7
şehvâr-ı hüsn ü ân, 235
şehzâde, 76
şeker, 135, 151, 173, 192, 223, 252, 270,
298, 312, 320, 355
şeker-âb, 192
şeker-bâr, 320
şekeristân-ı Mışır, 61
şeker-ğande, 270, 298
şekk, 297
şekvâ, 73
şem', 8, 78, 308, 362
şem'-i 'izâr-ı yâr, 336
şem'-i meclis, 227, 300
şem'-i Nâhid, 299

şem'-i pür-envâr, 315
şem'-i pür-nûr, 189
şem'-i ruḥ, 252, 334
şem'-i ruḥ-ı cânân, 25
şem'-i ruḥsâr, 7, 54, 206
şem'-i rûşen, 310, 327
şem'-i rûy, 78, 172
şem'-i rûy-ı yâr, 178
şem'-i şebistân, 332, 343
şem'-i vuşlat, 279
şemîm-i sünbül, 369
şems, 59, 154
şemse, 47
şemse-i zerrîn, 328
şemşîr, 69
şen, 199, 232, 256, 263
şengül, 67, 69, 71, 74, 107, 108, 110, 115,
124, 131, 133, 135, 156, 166, 182, 188,
199, 249, 255, 264, 298, 306, 308, 328,
361, 371
şer, 177
şer', 344
şer'-i Muḥammed, 360
şer'-i muṭahhar, 79, 107
şerâr, 72, 120, 278
şerâr-ı dūd-ı âh, 250
şerâr-ı nâr-ı âh, 44
şerbet, 37, 38, 68, 75, 91, 122, 141, 148,
154, 172, 174, 200, 282, 344, 366
şerbet-i câm-ı leb, 344
şerbet-i ğam, 75
şerbet-i hikmet, 37, 38, 141
şerbet-i la'l, 154
şerbet-i la'l-i leb, 148, 174
şerbet-i la'l-i leb-i dilber, 366
şerbet-i nâfi', 91, 122
şerbet-i şîrîn-leb, 200
şerbet-i vaşl, 68
şeref, 343
şeref-i şems, 185
şeref-i yümn, 6
şerḥ, 40, 124, 222
şerḥ-i meşâriḳ, 127

şerha, 26, 40, 114, 120, 129, 262
şerha vü dâğ-ı pür-ḥûn, 260
şerî' at, 277
şerîr, 177
şerm, 68
şermende, 298
şeş cihet, 329
şevket, 1, 3, 55, 129, 283
şevket ü dârât, 305
şevket-i 'Osmâniyân, 170, 251
şevk, 8, 9, 43, 98, 179, 206, 227, 299, 336, 345
şevk ü ğarâm 'ilmi, 314
şevk-i ruhsâr, 129
şevk-i sultânî, 103
şeydâ, 54, 75, 326
Şiblî, 70
şiddet, 242
şifâ-sâz, 33, 310, 340
şikâf, 71
şikâr, 71, 93, 110, 120
şikâyet, 109, 202, 313
şikest, 90
şimâl, 193
şimşâd, 1, 77
şinâver, 160, 163, 168
şî' r, 131, 222
şî' r-i ter, 189
şîr, 73, 74, 97, 321, 323
şîr-i jeyân, 44, 169
şîr-i mâder, 259
şîr-i ner, 69
şîr-i veĝâ, 248
Şîrin, 150, 192, 202
şîrîn hikâyetler, 126
şîrîn-dehân, 179
şîrîn-dehen, 138
şîrîn-leb, 176, 211
şîrîn-suḥan, 191, 253
şîşe çekmek, 146
şîşe-i dil, 291, 294
şitâ, 11
şitâ 'askeri, 1

şîve, 20, 43, 53, 58, 60, 186, 306, 353
şîve-i reftâr, 26, 28, 178
şîve-kâr, 46, 93, 110, 277, 294
şîve-kâr-ı lâle-ĝün, 133
şöhre-i âfâk, 185
şöhre-i devrân, 238
şöhre-i şehir, 290
şöhre-i şehir ü bazar, 10
şöhret, 155, 163, 195, 310, 355
şu' arâ, 336
şu' arâ kavli, 304
şuḥ-ı cefâ-pîşe, 136
şu' le-i cân-süz, 44
şübhe, 36, 74, 85, 350
şühedâ, 237
şühüd, 143, 147
şükr, 21, 202, 239, 256, 260, 311, 337
şüh, 15, 17, 20, 21, 22, 32, 33, 39, 40, 43, 62, 65, 67, 69, 71, 73, 74, 76, 87, 94, 95, 96, 108, 110, 115, 124, 131, 133, 135, 155, 156, 159, 166, 175, 177, 180, 182, 188, 191, 192, 197, 199, 203, 207, 223, 227, 240, 241, 248, 249, 250, 252, 255, 263, 264, 277, 279, 285, 290, 291, 298, 306, 308, 311, 314, 322, 323, 328, 329, 361, 371
şüh-ı bi-vefâ, 166, 327
şüh-ı cânsitân, 354
şüh-ı cefâ-cü, 14, 84, 252
şüh-ı cefâ-pîşe, 20, 53, 140, 145, 146
şüh-ı cihân, 31, 32, 58, 79, 174
şüh-ı cihân-dîde, 270, 287, 291, 299
şüh-ı dilsitân, 124, 169, 355
şüh-ı sitem-piş, 339
şüh-ı şehir-âşüb, 35
şüh-ı şengül, 102
şüh-ı şîve-kâr, 100, 183
şür, 177
şürîde-dil, 183, 362
şürîde-ĝönül, 151

Sad

şabā, 11, 22, 67, 73, 77, 96, 111, 125, 165, 170, 233, 247, 279, 285, 286, 290, 301, 356, 358
şabā-yı ‘aşk, 175
şabr, 35, 134, 221, 317, 326, 338, 353
şabr u ārām, 98, 306
şabr u karar, 45, 58, 85, 100, 110, 111, 133, 161, 224, 225, 267
şabr u sükün, 134
şabr u taḥammül, 94, 122, 258
şabr u tākāt, 114
şaç, 137
şaçı leyl, 104, 114, 293
şaçı Leyli, 119
şaçı Leylî, 260
şaçı müşk, 200
şaçı sünbül, 61, 211, 221, 229
şaçı şām-ı şerîf, 175
şaçı uzun kararı, 7
şaçı zencir, 230
şaçları Leylî, 26, 318
şadā, 301, 310, 355
şadā-yı erganün, 335
şadā-yı nākus, 45
şadef-i ma‘rifet, 7, 151
şadef-i nazm, 307
şad-hezār, 60, 62, 63, 64
şad-hezārān, 62, 182, 224, 308
şadık, 127, 195
şad-pāre cism, 71
şadr, 140, 194, 198, 204, 208, 213, 337
şadr-ı rıf‘at, 104
şāf u mücellā, 11, 210
şāf u pāk, 178, 203, 310
şāf u pāk-āyine, 159, 163
şāf u pāk, 98
şāf u pāk āyine, 101
şafā, 9, 10, 14, 22, 24, 33, 41, 44, 56, 59, 70, 76, 86, 90, 91, 94, 95, 103, 108, 131, 135, 139, 168, 171, 173, 183, 192, 207,

211, 216, 223, 247, 249, 251, 255, 262, 267, 270, 274, 287, 302, 304, 308, 310, 316, 321, 322, 339, 342, 358
şafā-yı bahār, 58
şafā-yı cām-ı la‘l, 318
şafā-yı cevr, 98
şafā-yı ḥātır, 44, 46, 66
şafā-yı ḥüsn, 295
şafā-yı ‘ıyş u ‘işret, 310
şafā-yı kalb-i maḥzün, 150
şafā-yı kand-i la‘l, 238, 298
şafā-yı la‘l, 274, 295
şafā-yı la‘l-i leb, 33
şafā-yı la‘l-i nigār, 130
şafā-yı leb-i la‘l, 140
şafā-yı şafvet-i mir’at-ı ḥüsn, 113
şafā-yı şöḥbet-i yārān, 330
şafā-yı şerîf, 203
şafā-yı vaşl-ı cānān, 328
şafā-yı vuşlat, 195
şaff-ı ni‘āl, 173, 194
şafḥa-i dil, 109
şağ esen geldi, 233
şağ ol-, 60, 179
şağ u esen, 73, 291
şāhib, 2, 123
şāhib-i aḥlāk, 185
şāhib-i fehmi ü rā, 213
şāhib-i keşf ü kerāmet, 120
şāhib-‘atā, 82
şāhib-başıret, 176
şāhib-hüner, 173
şaḥn-ı ‘aşk, 65
şaḥn-ı çemen, 67, 113, 256, 275, 284
şaḥn-ı gülistān, 314, 332
şaḥn-ı gülşen, 40, 98, 152, 183, 256, 270, 307, 328, 332, 361
şaḥn-ı gülzār, 1, 235, 282
şaḥrā, 13, 78, 100, 133, 226, 267, 315, 370
şaḥrā-yı ḡam, 326
şalā, 2, 18, 223
şāmit, 127
şanavber, 77, 90, 124, 264, 265

şan' at, 114, 166, 279
şanem, 22, 90, 106, 198, 237
Şāni', 137, 178
Şāni' -i Kudret, 319
şarşar-ı āh, 37, 60, 90, 149
şarşar-ı bād-ı ecel, 119
şarşar-ı hicr, 299
şarf it-, 266, 301
şarf ol-.
şarf u harc, 83
şarf u harc it-, 160, 213
şarf u harc ol-, 254
şarrāf-ı dehr, 230
şarrāf-ı felek, 7
şavt-ı muṭrib, 10
şayd, 110
şayd eyle-, 169, 237
şayd id-, 93
şayf, 11
Şiddīk, 92
şıdık, 39, 117
şıfāt, 14, 115, 243, 314
şıgār, 189, 324
şındır-, 246
şıhhat, 45, 66, 80, 105, 108, 126, 147, 165, 166, 229, 357
şırça sarāy, 14, 296, 361
şırça serā, 6
şırça-sarāy-ı 'aşk, 177
şırça-sarāy-ı çeşm-i ter, 208
şıyānet, 215, 218
şıyt u şadā-yı 'aşk, 179
şıyt-ı medh, 6
şoḥbet-i yārān, 41
şolağ, 45, 46
Şolak-zāde, 291
şu, 2, 31, 47, 103, 196, 246, 254, 259, 265, 333
şu alçağa akar, 62
şu gibi aq-, 354
şubḥ, 6, 11, 12, 19, 48, 52, 59, 82, 123, 129, 136, 150, 151, 184, 191, 206, 254, 298

şubḥ-ı ḥizān-ı eḳālīm-i ebed, 81
şubḥ-ı şabāhat, 31, 245
şubḥ-ı şādık, 43
şubḥ-ı vişāl, 352
şubḥa, 113
şubḥa-i şad-dāne, 274
şuç, 207
şudā', 33
şuffe-i şafā, 299
şun', 137, 162, 178, 282, 306
şun'-ı şāni', 174
şun'-ı Hudā, 60
şūf, 309
şūfi, 267
şūfī, 106, 113, 124, 294, 302, 316, 359
şūfi-i bed-meşreb, 172
şūfi-i sālūs, 91
şürāḥi, 134, 135, 234, 334
şūr, 79
şüret, 10, 19, 24, 60, 133, 155, 163, 167, 178, 197, 303
şüret-i dīvār, 22, 197
şüret-i zāhir, 206
şüret-i tām, 174
şürī, 41
şakal, 193

Dad

Daḥḥāk, 84
Dālālet rāhi, 218
darb-ı meşel, 238
darir, 213
Zabṭ id-, 181
zabṭ u rabṭ it-, 286
zabṭ u rabṭ itmek, 242
za' f, 83, 169, 340, 348
za' if, 22, 325
zamm, 322
zāyi', 68, 117

ziyâ, 23, 39, 59, 61, 109, 228, 248, 295,
298, 361
ziyâ-yı nūr-ı rû, 319
ziyâ-yı pertev-i mihr-i ruḥ, 203
ziyâfet, 310, 337

Tı

ṭâ' at, 79
ṭab', 45, 211, 318, 333
ṭab' -ı şâf u pâk, 13
ṭab' -ı pâk u şâf, 19
ṭabaḡ, 3
ṭabīb, 37, 38, 141, 154, 213, 302, 310, 340,
353
ṭabīb-i cān, 82
ṭabīb-i cān u dil, 72, 92, 114, 288, 281,
325, 349
ṭabīb-i dil ü cān, 45, 142, 161, 164, 174
ṭabīb-i ḥāzıḡ-ı ḥikmet, 282
ṭabīb-i maraz-ı 'aşḡ, 201
ṭabla-i sīne, 292
ṭaḡ, 66, 73, 83, 184, 222
ṭaḡ eri, 54
ṭa'n, 316
ṭa'n id-, 260
ṭa' na-i aḡyār, 229
ṭal, 285
ṭal' at, 5
ṭaleb, 288
ṭaleb-i kām, 20
ṭālib, 123, 148, 240, 288
ṭālib-i şahbā, 159
ṭālib-i ehl-i dil, 150
ṭāli', 11, 14, 40, 68, 78, 113, 114, 123,
146, 174, 216, 357
ṭāli' -i bed, 126
ṭāli' -i meş'üm u naḡsi, 255
ṭāli' -i meymün, 336, 339
ṭāli' -i zebün, 341

ṭāli' ümüñ kevkebi, 257
ṭama', 258
ṭanṭana, 10, 171
ṭapşır-, 210
ṭapu, 9, 92
ṭar ol-, 7
ṭara-, 366
ṭārem-i çarḡ-ı felek, 155
ṭārem-i çarḡ-ı hüner, 155
ṭarīḡ-i ḡayr, 225
ṭarīḡ-i meygede, 183
ṭarīḡ-i Ḥaḡ, 218
ṭarrār, 239
ṭarrārluḡ, 345
ṭaş, 24, 184, 369
ṭatlu cān, 150
ṭatlu dil, 61, 73, 81, 167, 178, 179, 214,
298
ṭatlu dil dök-, 39
ṭāk, 17, 219, 260
ṭāk-ı ser-nigün, 341
ṭākat, 16, 17, 94, 96, 155, 219, 260, 300,
322
ṭavāf, 17, 131, 132, 171, 206, 362
ṭāvūs, 198, 212
ṭāvūs-ı Hümā-bāl, 67
ṭāvūs-ı ḡudsī, 98, 178, 235
ṭayb-ı ḡātır, 89
ṭāyir-i vuşlat, 198
ṭıfil, 261
ṭıfl-ı dil, 23, 89, 110, 117, 164, 219, 350
ṭılısm-ı sīm ü zer, 240
ṭıynet, 197
ṭoḡuz peymāne, 97
ṭoḡuz ṭolan-, 62
ṭübā, 54, 104, 173
ṭūfān, 149
ṭūfān-ı eşḡ-i çeşm, 19
ṭūfān-ı Nūḡ, 13
ṭūfān-ı Nūḡ, 88, 188, 314
ṭuḡrā, 4, 75
ṭuḡrā-yı ḡarrā, 50
ṭuḡrā-nüvīs-i şāh-ı cihān, 69

tuğrā-yı saltanat, 168
tuğyān, 60, 287
tūl-ı emel, 233, 238, 370
tūp, 164
Tūr dağı, 39
turdār, 171
turra, 32, 56, 89, 137, 168, 239, 245, 345
turra-i ‘anber-āşār, 4
turra-i cānāne, 335
turra-i tarrār, 69, 74, 80, 113, 197, 224,
242, 247
turra vü kākül ü zūlf-i siyeh, 37
turrañ hevāsı, 98
tūti, 151, 173, 253, 311, 331, 333, 350
tūti-i gūyā, 16, 24, 29, 31, 34, 141, 155,
182, 191, 310, 312, 322, 325
tūti-i şirīn-güftār, 138
tūti-i şirīn-maḳāl, 270, 331
tūtiyā, 181
tuzlı şu, 19

Zı

zafer, 230, 322
Zahīr, 321
zāhir, 88, 233, 235, 264, 353
zann, 350
zann eyle-, 332
zıll-ı Hudā, 154
zuhūr, 67, 107, 242
zulemāt, 30, 34
zulm, 40, 215, 235, 273, 354
zulm-ı bidād, 187, 190
zulmet, 80, 318
zulmet-i deycūr, 109, 313
zürefā kavli, 289

Ayin

‘abā, 139
‘Abd-i mü’min, 23
‘Acem, 222
‘Acem iḳlīmi, 288
‘āciz, 3, 14, 196, 251
‘adālet, 5, 190, 208, 215, 230
‘adāvet, 94, 236
‘add, 7, 116, 206
‘adem, 222
‘adem-i la‘l-i leb, 36
‘ādet, 94, 215, 293, 339
‘adl, 4, 22, 280
‘Adn, 138
‘adū, 268
‘adüvv-i dīn, 149
‘afv, 41, 64, 79, 207
‘afv-ı günāh, 222
‘ahd, 5, 6, 105, 119, 206, 207, 224, 354,
358
‘ahd-i ‘adl, 6
‘ahd-i vefā, 257
‘ākil-i ferzāne, 362
‘aks dön-, 322
‘aks-i hilāl, 273
‘aks-i ‘izār, 16
‘aksine dön-, 116, 237, 323
‘aksine gerdiş, 27
‘alāmet, 51, 245, 251, 338, 347, 370
‘alem, 1, 152, 222, 229, 290, 322
‘ālem, 10, 11, 12, 14, 21, 27, 29, 36, 39,
45, 50, 52, 54, 55, 56, 62, 67, 69, 70, 73,
74, 76, 78, 84, 91, 93, 103, 104, 107, 112,
114, 122, 123, 126, 132, 134, 139, 145,
155, 158, 165, 166, 167, 168, 171, 172,
174, 180, 181, 190, 196, 198, 203, 213,
228, 230, 231, 232, 238, 239, 243, 253,
254, 255, 261, 264, 270, 275, 282, 289,
291, 297, 312, 319, 321, 322, 335, 338,
341, 349, 350, 351, 352, 356, 360

- ʿālem-i cihān, 108
 ʿālem-i fānī, 323, 352
 ʿālem-i ḥarāb, 89
 ʿālem-i ḥüsn, 97
 ʿālem-i tecrīd ü itlāk, 301
 ʿālem-i zevk, 131
 ʿālem bezmi, 224
 ʿālem-şüh, 107
 ʿālemüñ devleti, 339
 ʿalev, 290
 ʿAlī, 175, 325, 326, 338, 339, 342, 343
 ʿālī, 344
 ʿālī-cāy, 214
 ʿālī-himmet, 360
 ʿalīl, 213
 ʿālim, 203
 ʿālī-miḳdar, 8
 ʿallāme-i ʿaşr, 193
 ʿanā, 132, 150
 ʿanber, 138, 233
 ʿanber ü müşk-i Hıtā, 233
 ʿanber-feşān, 166
 ʿandelīb, 62, 311, 335
 ʿAnkā, 50, 67, 75, 155, 206, 237, 273, 360
 ʿAnkā-dil, 214
 ʿAnkā-şifat, 248
 ʿAnkā-tabʿ, 360
 ʿAnkā-tabīʿat, 120, 144
 ʿanteri, 149
 ʿArab, 222
 ʿār, 233, 238, 352
 ʿaraḳ, 20, 94, 95, 260, 265
 ʿarʿar, 124, 291
 ʿarız, 34, 50, 228
 ʿarız-ı cānān, 249
 ʿarız-ı gülgün, 81
 ʿārif, 107, 110, 123, 125, 127, 160, 297, 304, 318, 346, 349
 ʿārif-i āgāh, 204
 ʿārif-i ehl-i nazar, 38
 ʿārif-i mülk-i hüner, 150
 ʿārif-i nükte, 159
 ʿarż, 8, 30, 32, 48, 50, 64, 87, 108, 130, 137, 156, 157, 172, 198, 201, 205, 226, 227, 228, 263, 270, 280, 296, 320, 329, 340, 341, 349, 352, 362
 ʿarż eyle-, 24
 ʿarż-ı ʿarız, 305
 ʿarż-ı cemāl, 188
 ʿarż-ı cünün, 148, 303
 ʿarż-ı dīdār, 1, 116, 250, 290
 ʿarż-ı ḥacāt, 39
 ʿarż-ı ḥāl, 9, 209, 262
 ʿarż-ı ʿizār, 163, 191, 326
 ʿarż-ı kāmēt, 126
 ʿarż-ı ruḥsār, 195
 ʿarsuz, 151
 ʿarş-ı aʿlā, 5
 ʿarūs, 300
 ʿaşā-yı Mūsā, 235
 ʿasker, 130, 149
 ʿasker-i encüm-şümār, 179
 ʿasker-i nuşret, 162
 ʿasker-i ḥüsn, 320
 ʿāşık, 17, 21, 25, 28, 35, 39, 40, 41, 43, 46, 47, 48, 53, 54, 61, 62, 65, 69, 72, 95, 97, 101, 105, 106, 111, 113, 127, 128, 129, 133, 135, 136, 144, 148, 151, 152, 164, 167, 170, 171, 176, 180, 191, 195, 198, 203, 212, 217, 233, 247, 254, 255, 275, 277, 284, 288, 300, 302, 306, 316, 324, 334, 335, 342, 343, 344, 345, 353, 357, 358, 359, 360
 ʿāşık-ı āşüfte-ḥāl, 100, 255, 256
 ʿāşık-ı āvāre, 100
 ʿāşık-ı biçāre, 35, 63, 106, 145, 188, 316, 329
 ʿāşık-ı bī-dil, 65, 66, 73, 104, 187, 258, 288
 ʿāşık-ı bī-hemtā, 54
 ʿāşık-ı bīmār, 111
 ʿāşık-ı dīdār, 27, 28, 58, 88, 98, 113, 151, 167, 240, 248, 307, 354
 ʿāşık-ı dīdār-ı yār, 19, 101

ʿāşık-ı dil-ḥasta, 15, 21, 105, 127, 132, 142, 317, 322, 349
 ʿāşık-ı dil-teng, 311
 ʿāşık-ı dil-teşne, 68
 ʿāşık-ı divâne, 78
 ʿāşık-ı duḥter-i rez, 159
 ʿāşık-ı ğam-nāk, 84
 ʿāşık-ı ğam-ḥVār, 38
 ʿāşık-ı giryān, 47, 129
 ʿāşık-ı ḥasta-dil, 86, 123, 339
 ʿāşık-ı ḥurdedān, 271
 ʿāşık-ı ḥüşyār, 96
 ʿāşık-ı ḥünin-ciger, 47
 ʿāşık-ı maḥzūn, 104, 326
 ʿāşık-ı mehcūr, 36, 238
 ʿāşık-ı mestāne, 73
 ʿāşık-ı müştāk, 167
 ʿāşık-ı nā-şād, 77
 ʿāşık-ı pīrāne, 23
 ʿāşık-ı şādık, 55, 81, 96, 117, 176
 ʿāşık-ı ser-bāz u nām-dār, 230
 ʿāşık-ı şeydā, 45, 119, 139, 153, 252
 ʿāşık-ı şürīde, 58, 111
 ʿāşık-ı teşne-dil, 15
 ʿāşık-ı üftāde, 235, 241, 317, 347
 ʿāşık-ı vādī, 294
 ʿāşık-ı zār, 57, 58, 98, 99, 243, 252, 266, 292, 303, 310, 311, 354, 359
 ʿāşık-küş, 70
 ʿaşk, 21, 26, 41, 48, 55, 57, 61, 90, 96, 103, 110, 123, 148, 155, 159, 167, 187, 192, 195, 229, 239, 254, 258, 264, 277, 280, 284, 295, 297, 308, 310, 311, 313, 314, 318, 321, 326, 355, 359, 362
 ʿaşk-ı aḥker, 141
 ʿaşk-ı ḥübān, 133
 ʿaşk-ı Leylī, 15, 75, 346
 ʿaşk-ı maʿ şük, 106
 ʿaşk-ı mecāz, 327
 ʿaşk-ı mecāzī, 151
 ʿaşk-ı Mevlā, 92
 ʿaşk-ı pāk, 279, 282

ʿaşk-ı Şirīn, 54
 ʿaşk āteşi, 206
 ʿaşk ehli, 32, 41, 52, 65, 84, 169, 172, 173, 181, 199, 202, 292, 356
 ʿaşk ola, 282
 ʿaḫā, 2, 132, 136
 ʿākil, 119, 148, 295, 306, 339
 ʿaķik, 352
 ʿaķl, 7, 84, 89, 99, 100, 110, 114, 132, 133, 153, 164, 186, 217, 224, 225, 226, 232, 236, 239, 244, 267, 308, 315, 355
 ʿaķl-ı temennā, 234
 ʿaķlı kāmīl, 303
 ʿaķlı kāmiller, 72
 ʿAḫḫār, 58, 91, 320
 ʿavām, 313
 ʿavķ u te ʿḫir, 286
 ʿavn, 243
 ʿavn-ı Ğaffār, 12
 ʿavn-ı İlähī, 230
 ʿayān, 31, 175, 222, 225, 243, 254, 270, 306, 348
 ʿayb itme, 135
 ʿāyide, 165
 ʿayn, 20, 232, 342
 ʿayn-ı ʿināyet, 21, 24, 26, 212, 246, 250, 287, 344, 361
 ʿayn-ı ḥaķāret, 62
 ʿayn-ı zarar, 65
 ʿayn-ı ziyān, 109
 ʿayyār, 7, 252
 ʿayyāş, 274
 ʿaziz, 349
 ʿAziz, 150, 245
 ʿAziz-i Mışr, 113
 ʿAziz-i Mışr-ı dil, 27
 ʿazl, 8, 198, 205
 ʿazm, 86, 280
 ʿazm-ı sefer, 52
 ʿazm-ı ʿArafāt, 32
 ʿazm-ı gülistān, 97, 235
 ʿazm-ı gülzār, 49
 ʿazm-i semender, 276

ʿazrā, 159, 341, 355, 360
 ʿazrā-ʿizār, 176
 ʿırz, 151
 ʿıyş, 2, 10, 71, 81, 112, 148, 152, 161, 171, 183, 201, 221, 228, 250, 252, 280, 328
 ʿibādet, 79
 ʿibādullah, 218
 ʿibāret, 197
 ʿid, 12, 29, 272
 ʿid-i edhā, 215, 269
 ʿid-i mübārek, 313
 ʿid-i şerif, 316
 ʿid-i vaşl, 162
 ʿid-i vaşl-ı yār, 71
 ʿid-i vişāl, 107
 ʿid-i vuşlat, 347
 ʿilāc, 8, 9, 37, 55, 166, 310
 ʿillet-i zehr-i ğam, 200
 ʿilm, 118, 323
 ʿilm-i ledün, 148
 ʿilm-i tıb, 202
 ʿimāret, 5, 31, 89, 209, 215, 249, 276, 362
 ʿinān-ı ihtiyār, 85
 ʿināyet, 89, 209, 218
 ʿişyān, 59, 85
 ʿizār, 28, 44, 51, 103, 108, 115, 125, 135, 137, 164, 165, 232, 268, 270, 271, 305, 313, 330, 342
 ʿizārı gülşeni, 271, 287
 ʿizāruñ gülşen, 227
 ʿizāruñ mihr, 33
 ʿizāruñ pertevi, 299
 ʿizāruñ şemʿi, 226
 ʿİsi, 22, 127
 ʿİsî, 45
 ʿİsî-şifat, 158, 302
 ʿİsî-nefes, 50
 ʿİsî-nefes, 155, 184, 290
 ʿİsî-vār, 168
 ʿişret, 2, 10, 33, 70, 85, 108, 148, 171, 188, 216, 228, 267, 299, 335
 ʿişve, 58, 177
 ʿitāb, 183

ʿizz, 27, 32, 107, 112, 119, 145, 199, 222, 296, 343
 ʿizzet, 12, 168, 170, 208, 296, 323
 ʿOşmān, 276, 289
 ʿömr, 12, 39, 119, 139, 237, 255, 272, 322, 353
 ʿömr-i ʿazîz, 80, 85
 ʿömr-i cāvidān, 156
 ʿömr-i ħamsîn, 8
 ʿömr-i ser-āmed, 144
 ʿömr-i sermed, 359
 ʿuqbā, 83, 205
 ʿulemā kavli, 290
 ʿummān-ı ğam u miñnet, 36
 ʿurefā kavli, 303
 ʿuryān, 50, 239
 ʿurüc, 191
 ʿusret çek-, 140, 146
 ʿuşşāk, 16, 21, 26, 28, 29, 32, 70, 82, 86, 91, 96, 107, 110, 122, 126, 136, 143, 165, 174, 175, 179, 200, 201, 217, 223, 227, 230, 240, 255, 261, 262, 268, 278, 283, 285, 288, 298, 299, 301, 303, 311, 338, 345, 351, 352, 360
 ʿuşşāk-ı belā-keş, 47
 ʿuşşāk-ı bîmār, 354
 ʿuşşāk-ı nālān, 124
 ʿuşşāk-ı zār, 139
 ʿünvān, 55, 129
 ʿüd, 143
 ʿüd-ı kımār, 3

Gayın

ğabğab, 171
 ğabrā, 142, 149
 ğadr, 49
 ğāfil, 119
 ğaflet, 116
 Ğalaṭā, 280
 ğālib, 11, 123, 244, 282, 340

ğaltān, 105
 ğam, 23, 31, 34, 36, 42, 54, 70, 76, 77, 83,
 90, 111, 126, 129, 130, 132, 135, 137, 150,
 157, 162, 165, 168, 187, 200, 205, 211,
 213, 215, 224, 228, 232, 238, 240, 242,
 246, 249, 253, 258, 261, 271, 304, 321,
 346, 356
 ğam-ı ‘aşk, 337
 ğam-ı ‘aşk-ı yār, 294
 ğam-ı derd-i firāk, 209
 ğam-ı ferdā, 133
 ğam-ı firkat, 140
 ğam-ı hāl, 334, 339
 ğam-ı hicr, 154, 220, 221, 278
 ğam-ı hicrān, 120, 164
 ğam-ı miḥnet, 241
 ğam Bīsütünü, 24, 120
 ğam çek-, 183
 ğam pisteri, 98
 ğam potası, 219
 ğam ye-, 20, 82, 101, 128, 132, 153, 159,
 213, 301, 315
 ğam-füzūde, 114
 ğam-güsār, 221
 ğammāz, 179
 ğam-nāk, 265
 ğam-ḥVār, 98, 187, 357
 ğamze, 69, 87, 96, 109, 191, 229, 230, 239,
 249, 252, 253, 268, 274, 283, 294, 304
 ğamze-i cādū, 265
 ğamze-i dilber, 106, 181
 ğamze-i ḥançer-keş, 70
 ğamze-i ḥünin, 112
 ğamze-i ḥün-ḥVār, 26
 ğamze-i ḥün-riz, 14, 160, 238
 ğanī, 52, 311, 337
 ğanīmet, 85
 ğazab, 204
 ğazanfer-fer, 54, 171
 ğaraż, 43, 52, 172, 240, 280, 306, 312
 ğāret, 252
 ğarķ, 78, 275, 278, 327, 343
 ğarķ-ı baḥr-i ğam, 63
 ğarķ-āb, 63
 ğassāle, 320
 ğavġā, 65, 205
 ğavṭa, 202
 ğavvāş-ı baḥr-i ‘aşk, 185
 ğavvāş-ı baḥr-i ḥayret, 177
 ğavvāş-ı me‘ānī, 148
 ğāyib, 123, 251, 348
 ğayr, 27, 43, 76, 155, 172, 178, 180, 183,
 245, 249, 278, 311
 ğayret, 84, 322
 ğayret-i akrān, 61
 ğayret çek-, 140, 145
 ğayret-i ‘aşk, 326
 ğazā, 188, 260
 ğazel, 1, 11, 28, 304
 ğazel-i cān-baḥş, 307
 ğazel-i nükte-şi‘ār, 9
 ğazel-i rengin, 63, 228
 ğidā, 59
 ğıll u ğış, 15, 101, 159, 163, 178, 210
 ğınā, 125, 248
 ğırbāl, 268
 ğonca, 91, 48, 50, 51, 60, 68, 111, 151,
 164, 182, 186, 194, 245, 251, 252, 253,
 257, 258, 260, 263, 266, 279, 285, 287,
 298, 311, 335, 348, 350
 ğonca-i bāġ, 296
 ğonca-i gülzār-ı feşāḥat, 31
 ğonca-i ḥandān, 233, 276
 ğonca-i ḥoş-bū, 264
 ğonca-i ra‘nā, 246
 ğonca-i ter, 95, 124, 130
 ğonca-i zanbaķ, 52
 ğonca-i zanbaķ-ı ter, 227
 ğonca-dehān, 34, 109, 135, 199, 217, 232
 ğonca-dehen, 9, 26, 27, 29, 127, 149, 155,
 188, 191, 227, 233, 234, 247, 250, 256,
 263, 334
 ğonca-fām fem, 205
 ğonca-fem, 67, 192, 242, 302

ğonca-leb, 32, 47, 88, 115, 167, 229, 254,
261, 304, 311, 324, 340
ğonca-leb-i nigār, 64
ğonca tūmār, 346
ğonca-şifat, 134
ğonca-veş, 23, 317, 349
ğuşsa, 42, 70, 90, 96, 126, 139, 143, 165,
168, 187, 211, 224, 240, 258, 319, 346
ğuşsa-i devrān, 212
ğuşsa-i hicr, 121
ğubār, 11, 100, 245, 312
ğubār-ı ğam, 255
ğubār-ı haṭṭ-ı dilber, 107
ğulğul zamānı, 134
ğulüvv, 133
ğumūm, 15
ğunc, 283
ğunūde, 114
ğurbet, 24, 146
ğurre, 199, 332, 339
ğurre-i ‘id, 287, 292
ğuzāt, 162, 237
ğül, 196

Fe

fa‘āl, 165
faḥr-ı kibār, 5, 6
fağfūrī ṭabaq, 3
faḳīh, 185
faḳīr, 34, 52, 209, 213, 220, 321, 322
faḳr u fenā, 152
fānūs-ı ḥayāl, 73, 206
fāris-i meydān-ı suḥan, 150
farz ol-, 17
Fārūq, 5
faşl-ı bahār, 85, 88, 100, 123, 130, 137,
232, 252, 273, 282, 285
faşl-ı gül, 112, 282, 327
faşl-ı ḥazān, 170
faşl-ı nevbahār, 17

fāş eyle-, 199
fāş it-, 65
fāş ol-, 348
fāyīq, 195
fāzıl-ı dehr ü ferīde, 131
fazl, 155, 194, 323
fedā, 80, 269, 359
felāket, 127
feleg, 3, 123, 315, 326
felek, 12, 14, 16, 17, 34, 71, 127, 255, 294,
299, 301, 319, 320, 322, 331, 348, 369
felek kaşrı, 52
fem, 36
fenā, 110, 248, 323, 352
fenn, 132, 174, 232, 298, 315
fenn-i ‘aşk, 195, 241
fenn-i cünūn, 315, 338
fer, 8, 102, 157, 230, 255
ferāğat kişveri, 43
ferāmūş, 87, 212, 284
ferāmūş it-, 24
ferāset ehli, 352
ferd, 89
ferdā, 20, 28, 48, 58, 170, 224, 257, 343
Ferhād, 19, 24, 25, 45, 61, 73, 78, 89, 138,
148, 154, 157, 176, 184, 217, 222, 291,
294, 306, 313, 327, 336, 360
ferīd, 255
fermān, 4, 67
ferḥunde-baḥt, 309
ferḥunde-liḳā, 5
ferḥunde-ḥişāl, 351
ferḥunde-şifāt, 29, 32, 35
ferrāş-ı şabā, 2
ferrāş-ı kudret, 49
ferruḥ-dem, 32, 35
ferruḥ-iqbāl, 309
ferruḥ-ḥişāl, 231
fersūde, 77
ferş-i ḥarīm-i gülzār, 138
feryād, 10, 35, 42, 47, 62, 77, 86, 97, 98,
106, 107, 118, 124, 129, 135, 138, 149,

182, 191, 200, 204, 217, 228, 241, 245,
247, 253, 256, 309, 335, 357, 360
Feryād, 26, 36, 109, 192, 268, 334
feryādcı, 219
ferzāne, 35, 74
feşāhat, 202
feth, 8, 149, 152, 188, 189, 230, 260, 322
feth-i bāb, 75, 102
feyz-i hayāt, 31
feyz-i lutf, 9
fezā, 276
fezā-yı derd ü ğam, 299
fezā-yı dīde, 325
fezā-yı gülşen-i hüsn, 46
fezā-yı sīne, 286
fezāhat, 93
fırşat, 60, 72, 85, 237
Fırāt, 19, 30, 153, 342
fisk, 289
fiġān, 26, 35, 36, 40, 53, 73, 98, 104, 108,
109, 134, 135, 158, 175, 192, 204, 211,
219, 220, 228, 241, 242, 262, 311, 334,
350, 356
fiġān-ı ‘aşık, 179
fiġār, 7, 10, 112
fıkr, 49, 89, 99, 107, 136, 160, 186, 209,
219, 236, 238, 239, 353, 355
fıkr-i dakik, 117
fıkr-i dünyā, 119
fıkr-i kākül, 370
fıkr-i miyān, 266
fıkr-i muhāl, 95, 210
fıkr-i şākıb, 300
fıkr-i vişāl, 349
firāk, 52, 89, 122, 157, 169, 213, 227, 276,
282, 338, 342
firāk-ı la‘l, 200
firākuñ vaşlı, 312
firdevs-i berin, 10, 27, 227
Fir‘avn, 25, 50
firkat, 17, 96, 167, 187, 315
firkat seferi, 47
fitil, 70

fitne, 39, 65, 82, 116, 128, 137, 166, 168,
188, 230, 248, 274, 283, 290, 370, 345
fitne-i Cengiz, 188
fitne-i devrān, 128
fitne-i devr-i zamān, 39, 166
fitne-i Rüm u ‘Acem, 230
fitne bendi, 290
fuķarā, 85
fülk-i felāket, 32, 146
fülk-i vücūd, 278
fülk-i yem-i vaşl, 36
fünün, 114, 314
fünün-ı ‘aşk, 217
fürüdaş, 149
füşün, 19, 168, 230, 335
fütāde, 257
füzün, 283, 322

Kaf

ķabaħat, 93
ķabā-yı surħ, 360
ķadd, 17, 21, 39, 54, 90, 184, 186, 194,
202, 212, 256, 315, 370
ķadd-i bālā, 43, 290
ķaddi dü-tā, 321
ķadd-i ħamid, 82
ķadd ü ķāmeti ħam, 228
ķaddi kıyāmet, 347
ķaddüm dāl, 83
ķaddümi dāl, 194
ķadem, 222
ķadem ķadem, 223
ķadem-renc, 278
ķadeħ, 38, 242
ķadeħ-peymā, 206
ķadi kütāh, 202
ķad-i mevzün, 340
ķad-i mevzün-ı nigār, 77
ķad-i şāh-ı cihān-bān, 361

ad-i Őimsad, 205
 adi Őimsad, 99
 ad-i yar, 77
 adir, 28, 89, 182
 adir id, 345
 adr, 68, 70, 84, 113, 181, 190, 229
 adr, 12, 313
     Kadir Gecesi, 29, 174, 316, 347
 adr u id, 254
 adr-i aŐık, 131
 adr-i husn i an, 180
 adı, 148, 160, 178
 adı, 147
 af, 67, 71, 281
 af-ı aŐık, 155
 af-ı istina, 204
 af-ı anaat, 75, 144, 206
 afes, 7, 83
 afile, 320
 afile-i can u dil, 217
 ahr, 3, 198
 ahraman, 3
 ahve-i ıŐır-ı Yemen, 100, 251
 ahvehane guŐesi, 141
 al, 92, 219
 al ehli, 148
 alb, 10, 52, 101, 189, 220, 221, 223, 242, 268, 315, 348
 alb-i aŐık, 80
 alb-i bi-fer, 115
 alb-i bimar, 148, 169, 310
 alb-i figar, 214
 alb-i mazun, 15, 23, 28, 82, 101, 132, 140, 194, 195, 280, 290, 307
 alb-i mecru, 321, 354
 alb-i meyyal, 354
 alb-i nalan, 361
 alb-i na-Őad, 291
 alb-i natuvan, 314
 alb-i hazin, 88, 89, 205, 232, 239, 252, 255, 265, 273, 317
 alb-i hazin i bimar, 5
 alb-i hazin i zar, 37, 270
 alb-i HiŐali, 219
 alb-i huzun, 35
 alb-i viran, 92
 albi Őaf u pak, 15
 ala, 7
 ala-i hicran, 272
 alem, 8, 11
 alib-ı fersude, 297
 alkan, 141
 amer, 51, 59, 154
 ameri yaa, 6, 194
 amer-alat, 33, 74, 108
 amet, 20, 26, 27, 82, 155, 188, 273, 370
 amet-i bala, 49
 amet-i bala-yı dilber, 209, 257
 amet-i dilber, 121
 amet-i dildar, 281, 291
 amet-i mezzun, 104, 193
 ameti ham, 77
 ameti serv, 17
 ametinin Őimsad, 86
 amıŐ barmaq, 348
 an, 49, 76, 112, 207, 220, 246, 275, 277, 291, 294, 334, 348
 an ala-, 129, 135, 243
 an dok-, 26, 243
 an i-, 145
 an yalaş-, 293
 ana ana, 259, 277
 anaat, 52
 anaat afi, 43, 248
 anaat afinun anası, 43
 and, 24, 333
 and-i lal, 298
 and-i lal-i leb, 155
 and-i lal-i leb-i can-baŞ, 191
 and-i leb, 24, 31, 192
 and-i leb-i can-feza-yı aŐık, 179
 and-i mukerreri, 16, 61, 203, 214, 303
 and-i nebat, 29, 33
 anın dok-, 149
 ani, 68, 79, 92, 288
 anlar ala-, 188, 306

kanlu yaş, 246, 340
kânûn, 339
Kânûn, 344
Kânûn-ı Şifâ, 38
kanzil, 236
kapu, 8, 93, 115, 205, 245, 249, 330, 351
kara, 86, 216
kara
    kıyı, 47
kara belâ, 80
kara destâr, 139
kara gün, 203
kara haber, 57, 255
kara kaş, 6
karakulağ, 44
karala-, 48, 153
karañu, 247
karâr, 2, 11, 12, 63, 93, 114, 134, 158, 315, 323
karâr u şabr, 87, 239
kardaş, 293
kaşd, 272, 303, 316
kaşd eyle-, 209
kaşd it-, 16, 248
kaşide, 11
kâşid-i Hüdhüd, 217
kaşir, 353
kaşr-ı âb-gün, 341
kaşr-ı bülend-i dīvân, 4
kaşr-ı çeşm, 14, 21
kaşr-ı eflâk, 272
kaşr-ı felek, 12
kaşr-ı gerdün, 150
kaşr-ı nübüvvet, 223
kaşr-ı vaşl, 272
kaşr-ı vefâ, 200, 345
kaş, 50, 80, 105, 168, 257, 273
kaşı kemân, 62, 69, 231, 249, 258, 316, 347
kaşı nün, 134
kaşı tuğrâ, 55
kaşı yâ, 258, 292, 293, 332
kaşın med, 144

kaşık, 19
kaşlarınıñ yâyı, 300
kaşların yâyı, 331
kaţ´ -ı hayât, 36
kaţ´ -ı pâyе, 301
kaţarât-ı emţâr, 12
katl-i ‘uşşâk, 69
kattâl, 72, 99
kaţre, 19, 67, 106, 147, 153, 163, 291, 306, 328
kaţre-i nâçiz, 210
kaţre kaţre dök-, 315
kaţre kaţre dökül-, 6, 182
kavî-şâst, 141
kavl, 289, 290, 303
kavli yalan, 224
kavs-i kader, 80
kavs-i kazâ, 105, 286, 293
kavs-i kuzah, 212
kayd, 107, 112, 197
kayd-ı bend, 184, 270
kayd-ı berât, 34
kayd-ı dünyâ, 196, 204
kayd-ı ferâgat, 57, 147, 237
kayd-ı gam, 69
kayd-ı hayât, 34
kayd-ı hayât, 166
kayd-ı ta‘alluq, 357
kayd-ı zülf, 263
Kays, 35, 45, 54, 61, 75, 90, 114, 133, 144, 148, 154, 176, 217, 241, 267, 285, 291, 294, 300, 303, 306, 327, 360
Kays-ı dīvâne, 172
Kays-ı şeydâ, 15
kazâ, 295
kıble semti, 195
kıblenümâ, 24, 158, 207
kıl, 118, 131, 187, 229, 305
kılıc, 5, 11
kırıl-ı bed-fa‘âl, 188
kırmızı, 25
kırmızı gül yaprağı, 186
kırmızı mangır, 180

kırmızı kıatmer, 156
kışsa, 78
kışsa-i hüsn, 187
kıyām, 39, 51, 72, 99, 126, 186
kıyām-ı kıadd-i mevzūn, 137
kıyām-ı kıāmet, 251
kıyāmet, 39, 126, 251, 315, 338
kıyāmet-kāmet, 124, 229, 240
kıyās eyle, 182
kıyās it-, 360
kıymet, 68, 113, 202
kıymet-i ‘anber, 90
kıymet-i gevher, 7
kızıl, 187
kızıl altun, 67
Kızılırmağ, 336
kızlug, 180
kıl ü kāl, 96, 117, 148, 170, 331
koc-, 76, 291, 321
kocmak, 59, 114, 298
koçu, 138
koyun, 321
kubbe-i çarđ-ı felek, 181
kubbe-i gerdūn, 326
kubbe-i vefā, 299
kudret, 22, 191, 243
kudūm, 6, 173
kufl, 216
kul, 29, 79, 85, 86, 103, 109, 110, 115,
131, 150, 204, 205, 242, 267, 269, 284,
288, 301, 303, 325
kul oğlı, 93
kulağ, 62, 63, 118, 189, 346
kulle, 5, 6
kullug, 143, 249, 271
kulkul, 135
kulkul zamānı, 134
kulzūm-i sīm-āb, 125
kumrı, 310
kurbān, 49, 66, 80, 215, 239, 269, 300, 325
kurbān ayı, 269
kırı dünyā, 35
kırı taqrır, 178

kurıda yaşda, 190
kurtuluş, 281
kuşūr, 79
kuş, 24, 299
kuţb-ı murād, 12, 255, 294
kuvā, 169, 340
kuvvet, 285
kuvvet-i bāzū, 119
kūt, 159

Kef

gece, 153, 159
gedā, 43, 57, 121, 131, 132, 144, 145, 152,
187, 188, 231, 242, 290, 306, 316
gedā-yı ‘aşk, 179
gedā-yı küy, 137
genc, 118
genc-i hüsn, 289
genc-i Kārūn, 328
genc-i şāygān, 44, 52, 160
genc-i tārık, 326
genc-i vuşlat, 359
gencine-i Kārūn, 95
gerdān, 220
gerden, 65, 87, 106
gerden-i kāfür, 343
gerdiş, 93, 134, 294
gerdiş-i gerdūn, 323, 339
germ, 227, 271, 317, 350
geşt, 133, 158, 172, 231, 279, 346
geşt ü güzār, 329, 338
geşt ü güzār, 11, 295
gevher, 3, 95, 229
gevher-i ‘aşk, 313
gevher-i jāle, 81, 152
gevher-i zī-kıymet, 84
gice, 16, 29, 51, 57, 63, 120, 146, 180, 192,
194, 206, 208, 222, 233, 257, 289, 290,
296, 300, 313, 315, 316, 343

gîl, 148, 197
girdâb-ı ‘anâ, 137
girdâb-ı belâ, 56
girdâb-ı firâk, 36
girdâb-ı ğam, 32
girdâb-ı ğam-ı firqat, 34
giriftâr, 112, 113, 354, 357
girişme, 265
giryân, 48, 317
girye, 36, 159, 177, 179, 228, 342
gizlü esrâr, 354
gizlü genc, 313
gizlü mu‘ammâ, 163
gizlü râz, 180
gög, 30, 63, 121, 219, 280, 281
gögsin gere, 204
gögsin gerer, 13
gögsin gerüp, 272
gök, 66, 90, 102, 115, 141, 143, 157, 158,
184, 194, 204, 220, 245, 269, 320, 351
gökçek güzel, 128
gölge, 128
gönlümüz al, 170
gönlümüz hâz ide, 221
göñlin aç-, 53
göñlin al-, 39
göñlin alup, 354
göñlüm aldı, 306, 339
göñlüm bağlu, 285
göñlüm diler, 210
göñlüm düşdi, 180
göñlüm eglenmez, 308
göñlüm hânesi, 245
göñlüm urulmuş, 74
göñlümi âbâd, 42
göñlüni kapduñ, 19
göñlüñle esirge, 22
göñül, 9, 24, 34, 42, 53, 60, 61, 63, 65, 66,
74, 87, 89, 90, 96, 100, 103, 107, 112, 114,
117, 121, 123, 124, 148, 150, 160, 169,
171, 178, 179, 198, 200, 206, 230, 240,
244, 248, 252, 269, 270, 285, 295, 298,

305, 306, 308, 311, 312, 320, 321, 333,
337, 340, 343, 349, 353, 356, 362, 371
göñül âyinesi, 246
göñül âyînesi, 107
göñül evi, 64
göñül fülki, 309
göñül mir’âti, 248
göñül murğı, 47, 71, 93
göñül mülki, 137, 209, 226, 335, 355
göñül tıflı, 59, 240
göñül vir, 109, 145, 213, 334
göñüllendür-, 354
görsün gözetsün, 337
görüüp gözet-, 361
göz, 3, 22, 24, 26, 29, 51, 57, 69, 92, 93,
99, 102, 109, 110, 114, 116, 120, 129, 147,
150, 151, 156, 158, 164, 174, 176, 178,
210, 216, 224, 230, 232, 242, 249, 269,
272, 274, 276, 280, 281, 290, 294, 296,
298, 300, 312, 317, 322, 328, 339, 342,
348, 354, 355, 356, 358, 361
göz aç-, 57, 151
göz göre, 24, 69, 210, 216, 276, 280, 296,
348, 354
göz göz, 120
göz nemi, 356
göz terâzûdur, 281
göz ucu, 358
göz yumup açınca, 358
gözci, 18
gözden bırağ-.
gözden geçür-, 66, 219
gözede-, 289
gözedüp görmek, 207
gözedür, 57
gözet-, 183
gözetmek, 26, 89, 203
gözi açıklar, 40, 151
gözi bîmâr, 126, 179, 359
gözi göñli açılmadı, 359
gözi göñli açıldı, 361
gözi mekkâr, 29
gözi şehbâz, 71

gözi şehlâ, 131
gözi yaşm, 309
gözin encüm, 120
gözle-, 54, 105, 117, 141, 248, 278
gözleri âhû, 169
gözleri bîmâr, 58, 233
gözleri fettân, 129
gözlerüñ aydın, 233
gözüm göñlüm açıldı, 126
gözüm göñlüm açılmaz, 66, 154, 232
gözüm göñlüm açılsun, 268
gözüm göñlüm açılmaz, 132
gözüm gördi göñül sevdi, 292
gözüm yaşm, 299
gözüm yollarda ƣaldı, 286
gözün bîmâr, 165
gözyaşı, 178
gün, 340
güş, 14, 63, 73, 117, 147, 158, 182, 189,
191, 253, 296
güş-ı cãn, 45
güş ur-, 51, 63, 118, 270, 273, 296, 335
güşe, 171
güşe-i çeşm, 249
güşe-i destâr, 248
güşe-i faƣr ü felâket, 8
güşe-i ģammâr, 171
güşe-i meyģâne, 153, 254
güşe-girân-ı zevâyâ-yı ezel, 81
güy
top, 105
güdâz, 97, 226, 227, 254, 327, 334
güftâr, 16, 28, 151, 224, 244, 252, 257, 310
güftâr-ı lezîz, 32
güher, 10, 68, 168, 230, 256
güher-bârluģ, 329
güher-i eşk, 296
güher-i nazm, 189
güher-i zî-kıymet, 151
gül, 1, 2, 3, 9, 10, 15, 17, 20, 24, 25, 26,
27, 28, 31, 32, 35, 37, 38, 40, 44, 45, 46,
47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60,
61, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 70, 71, 72, 74,

78, 81, 83, 88, 89, 91, 92, 94, 95, 96, 98,
100, 101, 102, 103, 104, 107, 108, 111,
115, 121, 123, 124, 125, 126, 129, 130,
133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 142,
156, 157, 161, 164, 166, 167, 168, 169,
172, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188,
189, 191, 198, 199, 200, 203, 217, 221,
226, 228, 232, 233, 234, 235, 238, 242,
246, 247, 250, 251, 253, 256, 258, 259,
260, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 270,
271, 274, 277, 279, 282, 285, 287, 290,
292, 297, 298, 300, 305, 307, 308, 309,
310, 311, 313, 316, 317, 318, 321, 322,
324, 325, 326, 327, 330, 331, 332, 335,
336, 337, 340, 341, 343, 344, 345, 346,
348, 349, 351, 358, 359, 361, 362, 369
gül-, 103, 114, 127, 134, 135, 138, 186,
199, 232, 251, 276, 287, 317, 342, 356
gül-i âl, 44, 168, 337, 361
gül-i bî-ģâr, 26, 156, 167
gül-i efsün, 325
gül-i gülzâr-ı ‘izâr, 133
gül-i gülzâr-ı ģüsn, 307
gül-i gülzâr-ı ģüsn ü ân, 359
gül-i ģamrâ, 256
gül-i ģandân, 102, 233
gül-i ģâr-ı ģam, 46
gül-i ģüsn, 331
gül-i nâzik-beden, 189
gül-i nev-güşâde, 115
gül-i ra‘nâ, 25, 45
gül-i şad-berk, 53, 54, 126, 233, 332, 316
gül-i şad-berk-i nâzik, 271
gül-i sürģa, 38
gül-i ter, 51, 62, 63, 107, 125, 191, 203,
343, 345
gül câmi‘, 2
gül donanması, 318
gül evrâģ, 169
gül gül, 181
gül gül eyler, 35
gül gül itmiş, 65, 164
gül gül olmuş, 300

gül gül olsun, 92, 259, 318
gül gül olup, 264
gül gonca, 182
gül mevsimi, 134
gül şahı, 98
gül şahı, 266
gül yüz, 62, 64, 129, 182
gül zamānı, 134
Gülbaba, 23
gül-beden, 184, 311
gül-berk-i āl, 259
gül-berk-i gülzār-ı cemāl, 325
gülbün-i gülzār-ı feşāhat, 32
güldür-, 294, 314, 327, 332, 338, 361
gül-efsün, 74, 94, 95, 341
gül-‘izār, 67, 135, 167, 324
güler yüz, 255, 291, 294, 298, 310, 313, 332
gülgün, 305, 336
gülgün otağ, 47
gülgün ruḥ, 121
gülgün şafaḳ, 72
gülgün şafaḳ, 369
gülgüne-i hayā, 277
gülgüne-i şerm ü hayā, 35
gülgüne-i yār, 65
gülgün-ı sirişk, 297
gülistān, 2, 194
gülistān-ı elem, 7
gülistān-ı ruḥ, 321
gülizār, 2
gül-ruḥ, 102, 188, 217, 233, 246, 250, 322
gül-ruḥ-ı hoş-āmed, 359
gülsitān, 369
gülşen, 2, 9, 12, 17, 21, 40, 46, 48, 50, 53, 57, 58, 59, 62, 63, 64, 67, 77, 96, 102, 107, 111, 122, 123, 135, 138, 141, 152, 157, 158, 161, 171, 186, 191, 193, 199, 200, 226, 232, 234, 258, 260, 263, 264, 274, 287, 299, 308, 311, 313, 314, 322, 336, 350, 357, 360
gülşen-i ‘aşk, 200
gülşen-i cān, 264

gülşen-i derd ü ğam, 260
gülşenī dervīşi, 360
gülşen-i devlet, 12
gülşen-i ḥüsn, 57, 67, 200, 250, 283, 322, 336, 357
gülşen-i ḥüsn ü cemāl, 53, 149
gülşen-i ḥüsn ü melāhat, 135
gülşen-i kūy, 135, 371
gülşen-i rāz, 161
gülşen-i ruḥ, 21
gülşen-i ruḥsār, 182
gülşen-i ümmīd, 9
gülşen-i vaşl, 258
gülşen iklīmi, 149, 161
güüzār, 2, 18, 26, 38, 50, 91, 111, 112, 226, 235, 236, 239, 252, 262, 263, 264, 279, 320, 331, 344, 358, 359
güüzār-ı ğam, 54, 62
güüzār-ı ḥüsn, 92, 255, 343
güüzār-ı ḥüsn-i dilber, 121
güüzār-ı kūy, 22, 66
gümāh, 71, 190
gümān, 297, 350
gümüş tel, 304
gümrah, 218
gün, 23, 27, 29, 37, 54, 59, 61, 63, 64, 65, 68, 69, 78, 79, 80, 82, 85, 93, 108, 109, 115, 125, 130, 146, 155, 156, 162, 178, 185, 194, 204, 205, 216, 243, 250, 270, 283, 285, 290, 301, 306, 312, 313, 319, 322, 324, 326, 329, 332, 338, 341, 342, 348, 351, 352, 361
gündüz, 254
gün ‘izār, 341
gün yüz, 82, 130
gün yüzün, 204
günāh, 64, 207, 218, 281
günbed-i gerdün, 344
gündüz, 216
güneş, 110, 146, 263, 270, 275, 348
güneş ruḥsār, 146
güzer, 67
güzer-gāh, 201, 204

Güstehem, 83
 güzel, 6, 42, 50, 53, 55, 56, 70, 86, 94, 112,
 119, 131, 139, 140, 170, 173, 193, 200,
 217, 220, 221, 238, 241, 353
 güzellik, 22, 34, 120, 180, 255
 güzellik vaḫti, 108
 Ka'be, 17, 23, 134, 158, 190, 241
 Ka'be-i emn ü emān, 243
 Ka'be-i kūy, 32, 90, 108, 131, 132, 153,
 164, 171, 201, 206, 214, 215, 263, 279,
 362
 Ka'be-i kūy-ı nigār, 207, 227
 Ka'be-i kūy-ı yār, 195, 239
 Ka'be-i maḫşūd, 288
 Ka'be-i 'ulyā, 101
 kā'ide-i bende-nüvāz, 334
 kā'ināt, 44, 165, 231, 243, 313, 338
 kāfir, 62
 kāfir aḡyār, 325
 kāh, 83
 kākül, 25, 39, 73, 75, 80, 89, 121, 133,
 137, 153, 168, 177, 184, 187, 191, 229,
 245, 248, 261, 265, 290, 305, 320, 345,
 355, 359, 366
 kākül-i cānān, 279
 kākül-i dilber, 82, 294
 kākül-i dilber, 122
 kākül-i mu'anber, 239
 kākül-i müşkīn, 56, 69, 74, 224
 kākül-i müşkīn-i dilber, 72, 123
 kākül-i perişān, 236
 kākül-i pür-piç, 56, 137
 kākül-i yār, 317
 kākül ü ṭurrası hevāsı, 356
 kākül ü ṭurra-i ṭarrār, 65
 kākül ü zülfi hevāsı, 144, 315
 kākül ü zülf-i müşkīn, 4
 kākül ü zülf-i perişān, 135
 kākül ü zülf-i siyāh-ı dilber, 139
 kākül ü zülfüñ hevāsı, 98, 100, 110, 247
 kākül ü zülfüñ kemendi, 357
 kāküli sevdāsı, 197
 kākülüñ sevdāsı, 63, 233, 302, 341
 kākülüñ zenciri, 330
 kām, 148, 273
 kāmīl, 7, 168, 323
 kān, 95, 118
 kān-ı 'aşḡ, 98
 kān-ı Bedeḡşān, 230, 256
 kān-ı nemek, 192
 kār, 8, 14, 40, 49, 172, 176, 204, 213, 249,
 266, 345, 353, 359
 kār-ı dünyā, 286
 kār it-, 201
 kārban, 58
 kāse, 133
 kāse-i dīde, 291, 294
 kāse-i Mecnūn, 75
 kāşāne, 296, 308, 362
 kātīb-i ezel, 333
 kātīb-i ḡudret, 72, 332, 340
 kāzibe-i dehr-i denī, 163
 kebāb, 160, 334
 kebg, 120
 kebg-i derī, 67, 141, 257, 282
 kebkeb-i müze, 222
 kebs-i cān, 269
 kebs-i dil ü cān, 239
 keder, 13, 19, 210, 255, 312
 kef geç-, 18, 128
 kef ü ḡas, 3
 keff ü ḡār u ḡaş, 18
 kefgir, 268
 kef-i Mūsā-vār, 4
 kemāl, 168, 185, 197, 232
 Kemāl, 177
 kemāl-i şun'-ı Şāni', 370
 kemāl-i luṭf u cūd, 218
 kemān, 109, 271, 293, 300
 kemān-ebrü, 46, 74, 272, 278, 286
 kemend, 184
 kemend-i kākül, 44, 202, 270
 kemend-i kākül-i dildār, 131
 kemend-i kākül ü zülf, 120, 353
 kemend-i zülf, 69, 352
 kemer, 152, 321

kemer-bend, 152
kemīne, 205
kemm, 230
kenār, 273, 275, 361
kenār u büse, 312
kerāmet, 92
Kerbelā, 260
Kerbelā-yı derd-i ğam, 267
kerem, 44, 82, 170, 171, 278, 322, 359
kerem-i Mevlā, 55
kerr, 157, 255
Kerrār, 260
kesb id-, 199, 270
kesb-i hevā, 207, 256
kesb-i ma' rifet, 272
keskin kılıc, 106
kesr-i 'adū, 322
keşret, 94, 156, 328
keşf, 222
keşf ehl, 53
keşf ü kerāmet ehli, 260
keşīde, 130
keşti-i ten, 327
kethüdālık, 44
kevşer, 36
kevkebe, 10, 171
kevn, 242, 254
keyfiyyet, 94, 105, 122, 230, 291
Keykubād, 299
kibār, 4, 189
kīmyā, 101, 172
kināye, 43
kīse, 198
kişver-i cān u dil, 35
kişver-i gülzār, 152
kitāb, 130, 165
kitāb-ı hüsn, 72
kitāb-ı menşür, 85
kizb, 117
köhne-sāl, 173
kūh, 100, 172, 267, 279, 294, 315, 327,
328, 346, 370
kūh-ı billūr, 247

kūh-ı ğam, 295
kūh-ken, 54, 176, 182, 186, 192, 222, 341
kuhl, 273
kuhl-ı cilā, 176
kuhl-ı Şifāhān, 69
kūhsār, 13, 26, 120, 227, 282
kūhsār-ı derd ü ğam, 225
kūhu 'l-berz, 341
kulbe-i aḫzān, 278
kūy, 122, 161, 229, 231, 285
kūy-ı cānān, 73
kūy-ı dilber, 125, 198, 241
kūy-ı Leylī, 78
kūy-ı nigār, 288, 294
kūy-ı vişāl-i dilber, 157
kūy-ı yār, 134, 273
küffār, 239
küfr, 123, 325
küllī, 323
külhān, 232
külhān-i sīne, 180
künc-i belā, 132, 321, 357
künc-i ğam, 221, 228, 233
künc-i ğurbet, 162
künc-i miḫnet, 154
künc-i vişāl, 97, 187
kürs, 306

Lām

lāçin baқиşlu, 110
lāçin-i çeşm, 93
la' l, 36, 50, 69, 70, 80, 83, 85, 88, 95, 125,
134, 141, 144, 151, 155, 172, 173, 207,
220, 261, 264, 277, 290, 299, 306, 331,
357, 361
la' l-i Bedeḫşān, 98, 250
la' l-i cānān, 221, 232
la' l-i cān-baḫş, 207

la' l-i leb, 23, 28, 31, 36, 110, 121, 122, 209, 236, 242, 257, 297, 329, 357
la' l-i leb-i cānān, 217, 330
la' l-i leb-i cānāne, 308
la' l-i leb-i dildār, 166
la' l-i leb-i mey-gūn, 21, 104
la' l-i mey-gūn, 135
la' l-i mey-gūn, 15, 27, 46, 73, 89, 135, 183, 195
la' l-i nāb, 88, 346
la' l-i nigār, 112, 182, 334
la' l-i revān-baḥş, 68
la' l-i şafā-baḥş, 29
la' l-i suḥandān, 322
la' l-i şeker-bār, 223, 252, 312, 355
la' l-i yār, 85, 203, 238
la' li Mesihā, 32, 45
lāf, 273
lafz, 336
lafz-ı ḥāyī, 299
lāle, 3, 59, 81, 138, 152, 161, 199, 256, 262, 282, 283, 308, 309, 311, 320, 327, 332, 337
lāle gülgünī otāğ, 2
lāle-‘ izār, 311
lāle-fām fem, 211
lāle-i la' līn-ķabā, 18
lāle-i ḥamrā, 47
lāle-i pūr-jāle, 327
lāle-ruḥ, 38, 39, 182
lāle-ruḥsār, 221, 318, 358
lāle-şifat, 133, 195
lāle-veş, 334
lālezār, 112
lāle zebūn, 339
lām, 22, 212, 310
lāmi', 68, 78
laḥza, 80, 134, 244, 356
laḳlaḳa-i mansıb, 10
lā-ya' kıl, 27, 118
ley'im ü nā-kes, 132
leb, 4, 22, 24, 27, 33, 34, 42, 45, 58, 59, 79, 80, 81, 86, 95, 96, 97, 117, 124, 126,

127, 149, 158, 164, 167, 176, 180, 185, 186, 192, 197, 203, 225, 232, 251, 252, 253, 261, 277, 285, 287, 289, 291, 293, 296, 298, 299, 302, 312, 313, 320, 324, 325, 326, 331, 346, 359
leb-i cānān, 41, 42, 86
leb-i cān-baḥş, 30, 36, 97, 289, 303, 320
leb-i cān-fezā, 292
leb-i deryā, 101
leb-i dilber, 168, 325, 326, 341
leb-i ' İsi-dem, 313
leb-i la' l, 49, 57, 95, 103, 170, 224, 252, 298, 307, 351
leb-i la' l-i yār, 123, 267
leb-i mey-gūn, 33, 122, 187, 192, 225, 291, 312, 339, 351
leb-i mey-gūn-ı dilber, 230
leb-i mey-gūn-ı yār, 292, 293
leb-i sükker-şiken, 184
lebi şeftalü, 20
leb-i şirīn, 81, 111, 298
leb-i yār, 60, 97, 279, 350
leb-i yāḳūt, 250
lebi būsese, 48
lebi ḡonca, 87, 221, 325
lebi mey-gūn, 108, 206
lebi mül, 200
lebi sükker, 61
lebleri ḡonca, 25, 211
lebleri nüktesi, 87
lebleri şeftalü, 348
lebüñ ḡonca, 52, 330
lebüñ sükker, 342
lebüñ ḳand, 331
legleg, 295
lem' a, 78, 165
lerze, 99, 347
leṭāfet, 33, 348
leṭāfet güleşeni, 342
levend, 185
ley'im, 132
leyl, 6, 9, 111
Leyli, 133, 297

Leylî, 54, 75, 100, 285, 295, 300, 341
Leyli-şıfat, 148, 153, 305, 315, 320
Leylî-şıfat, 116, 133, 144, 224, 226, 231,
308, 326, 338, 341
Leyli-kākül, 176
Leyli-ḥırām, 56
Leylî-ḥırām, 195, 344
Leyli-veş, 230
lezzîz, 41
lezzet, 33, 125, 203, 257
lezzet-i güftār, 26, 27, 29, 141, 178, 296
libās, 64
libās-ı āl, 314
libās-ı sebze, 226, 262
līmān-ı beden, 146
livā, 121
livā-yı ‘aşk, 179
Loḳmān, 267
lu‘b, 7, 35
luṭf, 2, 3, 9, 10, 14, 49, 55, 62, 84, 85, 94,
108, 117, 132, 152, 158, 159, 165, 171,
207, 209, 218, 236, 245, 268, 272, 275,
284, 287, 289, 297, 306, 316, 322, 327,
336, 339, 353
luṭf-ı Ḥaḳ, 8, 349
luṭf-ı Ḥudā, 15, 80
luṭf-ı Ḥudā-yı lem-yezel, 238
luṭuf, 59
lü’lü diş, 358
lü’lü-i lālā, 119

Mim

mā, 299
ma‘ārif, 155, 193
ma‘ārif ehli, 104
ma‘ārif gevheri, 118
ma‘būd, 40
Mācar, 5
mācerā, 21, 30, 129, 150, 167, 188, 233

mācerā-yı ‘aşk, 175
mācerā-yı behcet, 355
mācerā-yı dīde, 197
ma‘cūn, 95
ma‘cūn-ı leb-i dilber, 96
Māçin, 37
Māçin, 153
māder, 303
māfiḥā, 243
māfü’-z-żamīr, 352, 353
mağfīret, 159
mağlaṭa-i cem‘-i zer, 10
mağlūb, 11
mağrib-i zūlf, 31
mağrūr, 63, 65, 313, 331
mağrūr-ı devlet, 349
mağrūr-ı ḥüsn ü ān, 128
māh, 3, 6, 11, 13, 16, 21, 30, 34, 46, 51,
55, 71, 78, 81, 82, 93, 110, 115, 124, 136,
146, 162, 187, 190, 191, 194, 196, 197,
201, 204, 251, 272, 295, 296, 298, 313,
319, 320, 323, 335, 337, 338, 345
māh-ı ‘ālem-ārā, 318
māh-ı bedr, 93, 270, 309
māh-ı burc-ı ḥüsn, 52
māh-ı cihān-ārā, 54
māh-ı cihān-tāb-ı kemāl, 3
māh-ı çār-deh, 88, 216
māh-ı enver, 19
māh-ı melek-manzar, 125
māh-ı melek-ḥū, 156
māh-ı melek-ḥūy, 225
māh-ı melek-sīmā, 123
māh-ı Muḥarrem, 76
māh-ı münevver, 61, 289
māh-ı münīr, 29, 43, 59, 72
māh-ı nev, 81, 212, 216, 257, 348
māh-ı perī-rūy, 67
māh-ı ruḥ, 194
māh-ı tābān, 250, 338, 342, 361
māh-ı ziyā-güster, 268
māh-cemāl, 195
māh-‘izār, 93

mähî, 13, 18, 299
 mähî-i kalkan, 13
 mähîr, 58, 114, 298
 mäh-päre, 275
 mäh-peyker, 290
 māl, 107, 148, 165, 168, 305, 337
 mālîk, 44, 91, 171, 202, 259, 309
 mālîk-i baht-ı bîdâr, 3
 mālîk-i 'izzet, 245
 mālîk-i fazl u hüner, 213
 mālîk-i güftâr, 150
 mālîk-i iksîr, 125
 mālîk-i Mısr-ı hüsn, 129
 mālîk-i Mısr-ı hüsün, 232
 Mânî, 60, 178, 191
 manşîb, 2, 103, 198, 271
 manşîb-ı a' lâ, 274
 manşîb-ı aşk, 17, 61
 manşîb-ı dehr-i dün, 238
 manşîb-ı dünyâ, 205
 manşîb-ı dünyâ-yı denî, 10
 manşîb-ı hier, 42
 manşûr, 145, 162, 332
 Manşûr, 110, 112, 329
 Mantıku 't-ı tayr, 91
 maḥabbet, 3, 17, 58, 74, 94, 145, 180, 205,
 215, 241, 251, 252, 284, 315, 345, 348
 maḥabbet bâdesi, 74, 278
 maḥabbet bişe-zârı, 97
 maḥabbet dâğı, 358
 maḥabbet koḥuları, 166
 maḥabbet mülki, 138
 maḥabbet pisteri, 108
 maḥabbet şem'î, 248
 maḥall, 200, 334
 maḥall-i 'âtıfet, 94
 maḥbûb, 25, 35, 66, 70, 89, 107, 166, 181,
 301, 360
 maḥbûb-ı müstesnâ, 25
 maḥfil-i gülzâr, 18
 maḥmûr, 274
 maḥmûr-ı câm-ı aşk, 349
 maḥz-ı vilâyet, 137
 maḥrem, 36, 78, 228, 241, 356, 357
 maḥşer, 41, 79, 237, 307
 maḥzûn, 215, 306, 328, 349
 maḳâdir, 282
 maḳâm, 110
 maḳam-ı şadr-ı 'izzet, 173
 maḳâm-ı vahdet, 156
 maḳarr, 62
 maḳşad, 39
 maḳsim-i erzâk, 8
 maḳşûd, 91, 137, 172, 244, 258, 305
 ma' mûr, 110, 137, 332, 355
 ma' na, 206, 303, 314
 ma' nevî, 41
 ma' nî, 133, 167
 mâr-ı kejdüm, 294
 marâz-ı zehr-i firâk, 307
 ma' rifet, 128, 150
 marîz-i aşk, 116, 202
 marîz-i derd-i hicrân, 146
 marîz-i firâk, 295
 ma' şûk, 335
 mäsivâ, 196, 210, 292
 mäsivâ naḳşı, 204
 mäsivâ semti, 245
 maşriḳ-ı didâr-ı yâr, 352
 maşriḳ-ı rüy, 31
 mât, 35
 mâtem, 76, 237
 mâtem esbâbı, 86
 mâtem-serâ, 154
 maḥla', 318
 maḥla'-i mihr-i ruḥ, 245
 maḥla'-i nûr-ı tecellî, 82
 ma' yûb-ı dost, 35
 maḥzar, 2, 49, 152, 158, 218
 maḥzar-ı 'âtıfet, 163
 maḥzar-ı mürüvvet, 94
 maḥzar-ı sırr-ı Hudâ, 23
 maḥlûm, 77, 218
 maḥmûn, 197, 305, 332, 336, 346
 maḥmûn-ı ḥaş, 231
 mâyil, 66, 102, 145, 151, 328, 339

māyil-i şoḥbet, 159
maymun, 228
ma'zūl, 128
mecāl, 285
mecāzī 'āşık, 42
meclis, 94, 108, 149, 169, 192, 224, 228,
241, 242, 263, 334
meclis-i ğam, 192
meclis-i ḥāş, 211
meclis-i mihr ü maḥabbet, 234
meclis-i rindān, 157, 223
meclis-i şāhān, 18
mecma', 289
mecma' -i ḥübān, 65
mecma' -i meḥāsin, 222
mecnū' a-i şiyem, 222
Mecnūn, 15, 19, 26, 56, 73, 78, 95, 100,
104, 119, 133, 153, 157, 176, 185, 187,
195, 214, 224, 226, 231, 260, 285, 288,
293, 297, 300, 305, 313, 315, 320, 328,
333, 336, 338, 341, 344, 346
Mecnūn-ı dīvāne, 25
Mecnūn-ı leb-i dilber, 324
Mecnūn-ı nā-murād, 295
Mecnūn-ı ser-gerdān, 308
Mecnūn-ı şeydā, 116, 314, 318
medd-i başar, 21, 177
meder, 68
medḥ, 28, 126, 127
medhūş, 149
medrese, 188
meftūn, 104, 119, 260
meh, 15, 21, 23, 44, 45, 46, 49, 53, 80, 82,
102, 103, 123, 125, 130, 146, 154, 167,
187, 194, 197, 216, 228, 250, 251, 261,
263, 264, 269, 286, 289, 316, 317, 318,
331, 347, 351, 369
meh-i çehār-deh, 347
meh-i dü-hefte, 197
meh-i edḥā, 80
meh-i ferḥunde-aḥter, 82
meh-i ferḥunde-fāl, 331
meh-i ferruḥ-dem ü ferḥunde-fāl, 194

meh-i nā-mihribān, 251, 316
meh-i tābān, 269
meh-cebīn, 23, 27, 102
mehcūr, 308
meḥd, 63
meh-liḳā, 15, 21, 123, 125, 154, 216, 286
meh-pāre, 146
meh-rū, 103, 187, 264
mehter, 336
mekān, 53, 183, 242, 254
mekātib, 115
mekkār, 239
mekr, 19, 168, 230, 335
mekr-i nādīde, 294
mektüb, 35
melāl, 90, 165, 203, 209, 351
melāḥat, 13, 21, 39, 134, 136, 176, 230,
251, 348
melāḥat gülşeni, 221
melāḥat mülki, 329
melāz-ı kibār, 324
melce', 322
melek, 38, 40, 52, 67, 85, 86, 108, 123,
125, 136, 156, 181, 225, 261, 281, 348
melek-çehre, 67
melek-ḥaşlet, 108
melek-ḥū, 40, 261
melek-manzar, 38
mel'ün, 305
melül, 259
memāt, 154
me'mūr, 4, 110
me'mūr-ı ḥıfz, 359
memleket-ārā, 154
men yezīd, 103
menāl, 165, 337
menāl-i 'ālem, 10
mengūş, 14
mensüb, 16, 107, 128
merām, 39
merd, 35, 305
merdān-i 'aşk, 169
merd-i dilber, 237

merd-i fāriğ-bāl, 196
merd-i kemān-dār, 141
merd-i Hümā-hemtā, 214
merd-i hüner, 237
merd-i sāhib-i hüner, 369
merdüm-i çeşm, 105
merdüm-i dānā, 196
merdüm-i dīde, 63, 207
merdümlük, 108, 117, 270
merdüm-hişāl, 277
merhamet, 8
merhem, 70, 166
merhem-i vaşl, 166
merkeb, 172
merkez-i dāi 're-i kuṭb-ı sa'ādet, 5
mertebe-i rıf'at, 206
merve, 131, 190
merzā, 33
mesā, 6, 11, 12, 19, 48, 59, 82, 123, 136, 184
mescid, 5
meşel, 66, 74, 84, 92, 110
Meşnevī, 175
meserret, 132
Mesih, 301, 355
Mesihā, 50, 155, 232
mesir, 319
mesken, 14, 27, 78, 118, 141, 212, 221, 263, 296, 311
meskenet, 29, 281
meskenet erbābı, 188
mesned, 39, 322, 324, 347
mesrūr, 79, 312
mest, 20, 27, 33, 57, 69, 72, 81, 85, 90, 92, 96, 99, 104, 106, 118, 132, 137, 144, 146, 148, 176, 183, 192, 195, 208, 244, 253, 263, 264, 265, 274, 278, 302, 312, 346, 362
mest-i bī-hūş, 148
mest-i cām-ı leb-i mey-gün, 263
mest-i ḥarāb, 96
mest-i mey, 81, 118, 208
mest-i meyi la'l-i nāb, 208

mest-i müdām, 33, 69, 72, 85, 104, 132, 176, 244, 253, 264, 265, 312, 346, 362
mest-i ser-girān, 278
mestāne, 157, 192, 207, 225, 293, 296
mestāne-i cām-ı Cem, 350
mestāne dil, 195
mestāneler, 97, 118
mestūr, 313
meşgale-i māl, 10
meşām-ı cān, 166, 200
meşām-ı cān-ı müştāk, 301
meşakḳat çek-, 140, 145, 163
meşhūd, 41
meşhūr, 62, 90, 295, 313, 331
meşhūr-ı cihān, 109
meşk-i cünün, 43, 48, 95
meşrebin şāf eyle-, 316
meşşāta, 366
metā' -ı dehr, 43
metā' -ı zevk-ı vişāl, 99
metā' -ı hırş u āz, 248
me'vā, 242
mevc, 2, 13, 93, 95
mevc-i ğam-ı 'aşk-ı yār, 278
mevc-i ğam-ı hicr, 72
Mevlā, 12, 25, 67, 75, 136, 154
mevsim, 15
mevsim-i gül, 97, 194, 256
mevtā-yı bāğ, 345
mevzūn, 328, 346
mey, 53, 70, 71, 85, 107, 122, 166, 181, 196, 279, 350
mey-i āl, 94
mey-i 'aşk, 106, 118
mey-i bākī, 273
mey-i eşk, 250
mey-i gül-fām, 92, 104
mey-i gülgün, 37, 38, 74, 83, 169, 187, 238, 259, 316
mey-i hoş-güvār, 267, 274, 351
mey-i kemhā, 250
mey-i la'l, 214
mey-i meyḥāne, 263

mey-i mihr ü maḥabbet, 97, 118, 323
 mey-i mihr ü maḥabbet bezmi, 124
 mey-i mihr ü maḥabbet meclisi, 91
 mey-i nāb, 192
 meydān, 297
 meydān al-, 105
 meygede, 10, 140, 188, 207, 216, 223
 meygede ‘ayyāşı, 244
 meygede gūşesi, 221
 meyḥāne, 78, 118, 136, 160, 183, 213, 279, 308, 331, 371
 menzil, 161, 219, 289, 325
 menzil-i Keyvān, 27
 menzil-i maḫşūd, 196, 263
 mezāk ehli, 259, 299
 meze, 3, 18, 192
 mışra‘, 126, 266
 Mışr-ı dil, 284
 Mışr-ı ḥüsn, 102, 202, 221
 Mışr-ı melāḫat, 331
 Mışruñ sükkeristānı, 333
 mışkab-ı reşk ü ḥased, 256
 micmer-i zerrīn, 3
 midḫat-ı ḥüsn, 279
 mihmān, 23, 48
 miḥnet, 19, 35, 70, 76, 89, 94, 126, 127, 144, 150, 162, 168, 179, 196, 211, 221, 224, 261, 304
 miḥnet-i ḡam, 229
 miḥnet nişānı, 371
 mihr
     güneş, 13, 21, 46, 74, 110, 125, 162, 197, 228, 319, 350, 369
     sevgi, 3, 14, 17, 29, 56, 60, 66, 71, 74, 86, 87, 88, 106, 122, 131, 134, 136, 170, 180, 198, 215, 219, 235, 241, 251, 252, 283, 284, 285, 295, 302, 303, 316, 327, 345, 348
 mihr-i ‘ālem-ārā, 71
 mihr-i āsumān, 39
 mihr-i cemāl, 285
 mihr-i cihān-tāb, 32, 34, 56, 280, 303, 331
 mihr-i dıraḫşān, 338

mihr-i ‘izār, 23, 54, 68, 88, 156, 190, 228, 298, 317, 349
 mihr-i ‘izār-ı dilber, 78
 mihr-i ‘izār-ı yār, 295
 mihr-i felek, 44, 187
 mihr-i münir, 319
 mihr-i raḫşān, 326
 mihr-i rü, 27, 59, 101, 250
 mihr-i ruḫ, 51, 55, 68, 78, 80, 109, 146, 247
 mihr-i ruḫsār, 109, 121, 172, 263
 mihr-i rüy-ı yār, 93, 165, 347
 mihr-i vişāl, 146
 mihr-i ziyā-güster, 49, 54, 103, 108, 181
 mihr-‘izār, 115
 mihr ü vefā-yı dilber, 179
 mihrībān, 167, 183
 mihter, 303
 millet, 94
 mīm, 134
 mīm-i mübhem, 261
 mi‘ mār, 5, 355
 minnet, 52, 60, 143, 147, 177, 179, 206, 237, 257, 258, 291, 311, 348
 mir‘ āc, 223
 mir’āt, 19, 30
 mir’āt-ı dil, 210
 mir’āt-ı felek, 11
 mir’āt-ı İskender, 125
 mir’āt-ı ḫalb, 255
 mīr-i meclis, 234
 mir’āt-ı mücellā, 163
 mir’āt-ı ruḫ, 35, 342
 mir’āt-ı ruḫsār, 103
 mir’āt-ı rüy, 210
 mir’āt-ı rüy-ı enver, 23
 mir’āt-ı ṭab‘, 255
 mirḫat, 94
 mīrzālīk, 104
 miskīn, 131, 233
 mīve, 167, 348
 mīve-i la‘l, 123
 mīve-i la‘l ü ruḫ, 312

mīve-i la‘l-i leb, 96
 miyān, 27, 114, 291, 298
 miyān-bend, 149
 mizāc, 37, 182, 184, 200
 mizān-ı ‘aql, 293
 mizān-ı ‘aql u fikr, 270
 mu‘abbir, 106
 mu‘allimhāne-i ‘aşk, 338
 mu‘ammā, 127, 189
 mu‘anber turra, 248
 mu‘anber zülf, 249
 mu‘atţar, 282
 mu‘azzez, 218
 mu‘cize, 25, 50, 127, 235
 mu‘cize-i Mūsā, 133
 mu‘în, 126, 199
 muġtanem, 181
 muġalled, 144
 Muġammed, 25, 237, 243
 muġarrem, 76
 muġsin, 185
 muġtell, 200
 muġallid, 313
 muġarrer, 17, 42, 61, 128, 312, 352
 muġteżā-yı ‘aşk, 177
 muntazamü ‘l-ġāl, 261
 muşaffā, 210, 269
 muşāhib, 311
 muşġaf, 125, 165
 muşġaf-ı ġüsn, 144
 mu‘tād, 42, 96, 124, 187
 mu‘tekif-i ġüşe-i meyġhāne, 157
 mu‘tekif-i meygede, 208
 mu‘tekif-i miġnet, 163
 muraşsa‘, 319
 murād, 8, 39, 92, 102, 147, 167, 172, 176,
 180, 190, 250, 273
 Murād, 44
 murġ-ı cān u dil, 120, 173
 murġ-ı dil, 83, 110, 315
 murġ-ı dil ü cān, 93
 murġ-ı dil-i maġzūn, 350
 murġ-ı ecel, 237
 murġ-ı ġayāl, 283
 murġ-ı ġoş-elġān, 7
 murġ-ı ġüsn-i yār, 46
 murġ-ı nev-āmūz, 344
 murġ-ı taġvā, 308
 murġ-ı vuşlat, 83
 murġān, 138
 Murtażā Pāşā, 22
 muţābıġ, 27, 118
 muţrib-i meclis, 334
 muvāfiġ, 27, 28, 118, 268, 294
 muvaġġat maşıb, 162
 mużaffer, 126, 145, 162
 mużtarr, 128
 mübārek, 12, 42, 219, 301
 mübeşşir-i iġbāl, 194, 198
 mübtelā, 17, 20, 91, 112, 122, 124, 202
 mübtelā-yı ‘aşk, 27
 mücrim, 159
 müdāvā, 116
 müdebber, 115
 mü‘ebbed, 143
 mü‘ezzin-zāde, 299
 mü‘eyyed, 144
 müferriġ, 46, 171
 müferriġ yer, 254
 müflis, 173
 müfti, 147, 148, 160
 müfti-i mihr ü maġabbet, 170
 mühr, 187, 202
 mühr-i Süleymān, 192, 235
 müjde, 96, 194, 270
 müjde-i vuşlat, 301
 müje, 14, 80, 87, 105, 191, 258, 272, 316
 müjġān, 30, 69, 294
 müjġān-ı ġün-ālūd, 325
 mükāfāt, 165
 mükedder, 100, 107, 225
 mükerrem, 218
 mül, 135
 mül zamānı, 134, 135
 müläġi, 71, 247
 mülk, 23, 60, 107, 169, 332

mülk-i ‘Arab, 288
mülk-i belâgat, 185
mülk-i cihân, 107, 130
mülk-i Çîn ü Mâçin ü H̄oten, 247
mülk-i dil, 332
mülk-i fânî, 128
mülk-i Fireng, 325
mülk-i ğam, 52, 152
mülk-i h̄üsn, 332
mülk-i Keşmîr, 293
mülk-i nazm, 1
mülk-i ‘Osman, 289
mülk-i şafâ vü zevk, 353
mülk-i şühûd, 41
mümtâz-ı akrân, 215, 255
münâfık, 40, 117
münevver, 54, 80, 88, 115, 250, 313, 349
münkâd, 139
münkesirü ‘l-bâl, 261
münkir-i ahvâl-ı haşr, 282
münkir-i haşr, 138
müntehâ, 54
mürde, 4, 50, 127
mürde ten, 67
mürde-i cân u dil, 6
mürîd-i pîr-i ‘aşk, 109, 274
mürşid-i ‘aşk-ı haķikî, 87
mürşid-i ‘aşk-ı haķikî, 42
mürüvvet, 84, 208, 218
müsaḥḥar, 161, 289
müsellem, 218
müstecmi‘ -i cemî‘ -i şifât, 33
müstehâm, 205
müşâbih, 257
müşâr-ı bi ‘l-benân, 348
müşk, 138, 233, 358
müşk-i H̄oten, 358
müşkil, 25, 148, 160, 201, 204, 227
müşkil iş, 349
müşkil yer, 189, 290
müşkile-i la‘ l-i nigâr, 10
müşkilkâr, 167
müşkîn-dimâĝ, 369

müşkîn-nefes, 24
müştâk, 79, 165, 201, 225
müştâk-ı cemâl-i yâr, 151
müşterek, 181
müşteri, 102
müttehem, 230
müm, 59, 177, 310, 336
mü-miyân, 76, 96, 117, 321
mü-miyân-ı yâr, 240
münis, 221
münis-i ğam-ḥVâr, 103
mür, 270
mür-ı ğuşşa, 259
mür-ı za‘îf, 268, 284, 321
Müsâ, 25, 75, 101
Müsâ Pâşâ, 4
müsiķâr, 10, 189
müy-ı miyân, 167, 229, 304, 333

Nun

nâb-ı mül, 318, 336
nabz, 62, 146
nâdân, 131, 204
nâ-ehl, 173
nâfe, 145
nâfe-i Tâtâr, 358
naĝamât, 31, 34
naĝme, 28, 270, 325
naĝme-i âh, 301
naĝme-i ḥVânende, 10
naĝme-perdâz, 344
naḥçîr, 69, 73
nahl, 110
nâlân, 48, 50, 317
nâle, 10, 36, 40, 42, 47, 54, 59, 63, 72, 98,
102, 105, 124, 129, 134, 135, 138, 143,
149, 164, 175, 179, 182, 189, 190, 200,
218, 219, 220, 221, 227, 228, 253, 270,
306, 308, 324, 335, 349, 356, 357

nāle-i bī-ihtiyār, 245
nāle-i şeb-gir, 106, 141, 177
nām, 8, 4, 25, 53, 71, 123, 130, 162, 163,
169, 211, 214, 217, 221, 237, 298
nām-ı nāmī, 162
nām-ı şerif, 175
na' mā, 75
nāme, 102
nāme-i behcet, 57, 147, 237
nāme-i ferruḥ-dem ü ferḥunde-şifāt, 30
nāme-i ḥüsn, 50
nāme-i ḥüsn ü cemāl, 55
nāme-i luṭf, 186
nā-murād, 126, 205, 326
nāmūs, 151, 238
na' ra, 10
na' ra-i yāhū, 264
nāşır, 185
naşīb, 64, 101
naşīhat, 53
nazar, 16, 21, 53, 58, 62, 68, 71, 87, 93,
112, 114, 136, 151, 155, 175, 176, 177,
212, 246, 250, 283, 305, 314, 322, 336,
342, 344, 358
nazar-ı 'ayn-ı 'ināyet, 241, 249
nazar-ı himmet, 15
nazım, 235
nāzır, 82, 163
naḥl, 287, 291
naḥl-i berāver, 167
naḥl-i gül, 181
naḥl-i maḳşūd, 11
naḥl-i pür-bār, 312
nā-ḥoş, 44
nā-kābil, 338
naḳd-i cān, 17, 48, 207, 208, 232, 302, 328
naḳd-i cān u dil, 169, 359
naḳd-i dil, 140, 306, 340
naḳd-i dil ü cān, 141, 143, 254, 258, 297,
301, 322, 346
naḳd-i dīn ü imān, 292
naḳd-i eşk, 7, 180, 189, 213, 220
naḳd-i eşk-i çeşm-i ter, 83, 101

naḳd-i güher-i eşk, 30
nāḳıd-ı çarḥ-ı felek, 7, 307
nāḳış, 6, 7
naḳl-i mıstar, 187, 355
naḳş, 60, 174, 178, 210, 222, 240, 251, 352
naḳş-ı dilber, 352
naḳş-ı dīvār, 266
naḳş-ı ḥüsn, 126
naḳş-ı nigār, 352
naḳş-ı sivā, 190
naḳş-ı zemīn, 348
naḳş-ı zemīn ü āsumān, 348
naḳş u şüret-i dīvār, 155
naḳş-perdāz-ı çemen, 137
nā-puḥte, 20
nārenci, 290
nā-reside, 261
nār-ı ğam, 16, 40, 320, 340, 344
nār-ı ğam-ı hicrān, 279
nār-ı āh, 49
nār-ı āh-ı pür-şerār, 110
nār-ı 'aşk, 172, 219, 227, 346
nār-ı 'aşk-ı yār, 15
nār-ı firāk, 284
nār-ı hicrān, 250
nār-ı ḥüzn ü ğam, 265
nār-ı maḥabbet, 180, 195
nār-ı reşk, 325
nār-ı şerār-ı dil, 299
nārven, 186, 193
nāşī, 234
nā-şüküfte, 182
nā-şüküfte-ğonca, 52, 88, 211, 246, 317
nā-şüküfte ğonca-i bağı, 332
naṭ', 74
naṭ'-ı ḥüsün, 35
nāṭıḳ, 127
nātüvān, 22, 96, 117, 140, 321, 325, 331,
338
nā-ümīd, 233
nāvek-i āh-i seḫer, 68
nāvek-i cānān, 220
nāvek-i dil-düz, 258

nāy, 334
nāy-ı ‘aşk, 175
nāz, 20, 27, 43, 49, 55, 58, 59, 60, 67, 73,
76, 110, 127, 141, 177, 178, 180, 183, 186,
203, 212, 235, 253, 257, 262, 265, 275,
278, 284, 288, 302, 312, 322, 334, 343,
350, 353
nāzenīn, 302
nāzik, 182, 184
nāzikāne, 279
nāzik-dehen, 182
nāzik-ter, 61
nazm, 34, 68, 103, 177, 202, 231, 234, 304,
318, 323, 333, 336
nazm-ı bedī‘, 174
nazm-ı belāgat-āşār, 10
nazm-ı cān-baḥş, 155, 362
nazm-ı Hışālī, 202
nazm-ı pāk, 92, 185
nazm-ı rengīn, 7, 299
nazm-ı şafā-baḥş, 31
nazm ehli, 297
ne günüm gündür ne gicem gice, 19
neşr, 323
neberd-i ḥaşm, 44
Nebiüllah, 218
nebtiz, 181
necd, 125
necm-i baht ü ṭālī‘, 203
necm-i sa‘ādet, 303
nedāmet, 237
nedāmet çek-, 140, 145
nefs, 25
nefs-i zebūn, 340
nefy ü işbāt, 96, 123
nehār, 6, 9, 111
nehy, 79
nem, 36, 67, 132, 214
neng, 214, 233, 352
nerd-i ‘aşk, 244
nerdübān-ı āh, 272
nergis, 3, 18, 57, 69, 112, 128, 136, 152,
179, 181, 183, 274, 332, 337, 354, 359
nergis-i şehlā, 57, 179, 337
nergis-i şehlā-yı bāğ, 181
Nerīmān, 3
nerm, 3, 177
neseb, 175
nesīm-āsā, 214
nesīm-i şubḥ-dem, 345
nesīm-i luṭf-ı Ḥak, 317
nesne, 347
nesrīn, 282, 308
neşīm, 337
neşve, 95, 96, 97, 105, 230, 234, 291, 307
nevā, 344
nevā-yı nāle, 301
nevā-yı nāle-i ‘uşşāk, 311
nevbahār, 10, 96, 123, 138, 194, 207, 229,
235, 276, 287, 294, 351
nevbahār eyyāmı, 15
nevbet, 155, 303
nevbet-i ‘aşk, 336
nev-cevān, 167, 247, 269, 360
nev-cevānlık naḳdi, 209
nev‘-i beşer, 67, 348
nev-resīde, 131, 246
nev-reste, 160
nevrüz, 71, 111, 142, 149, 152, 158, 161,
174, 229, 344, 345
nevrüz sultānı, 247
nevrüz-ı ‘Acem, 301
nev-zemīn, 299
ney, 149, 334
neyyir-i a‘zam, 155
nidā, 18, 138, 216
nifāk, 65
nifāk u ehl-i buğzuñ ‘ırkı, 203
nigār, 16, 32, 88, 90, 100, 111, 121, 153,
161, 201, 204, 306, 344, 352
nigār-ı gonca-fem, 229
nigār-ı şūḥ u şengül, 129, 235
nigeh-bān, 361
nihāl, 54, 119, 256, 257
nihāl-bān, 281
nihāl-i bāğ-ı Rıdvān, 52

nihāl-i bān, 361
nihāl-i kıadd, 348
nihāl-i kıamet, 137
nihāl-i kıamet-i bālā, 155
nihāl-i mevzūn, 226
nihāl-i tāze, 246
nihān, 31, 242, 273, 348
nihānī, 225
nīk ü bed, 165
niķāb, 88, 165, 349
Nīl, 19, 30, 153, 224, 342
Nīl-i Mışır, 326
ni' met, 75, 303
niřār, 189
niřār id-, 88
niřān, 39, 46, 50, 62, 105, 123, 162, 169,
251, 271, 272, 278, 292
niřān, 243
niřān-ı şun' -ı pāk, 243
niřān, 311
niyāz, 39, 55, 76, 165, 180, 262, 275, 302
niyyet, 84, 201
niżām, 44
nokřān, 79
nokşa, 144, 165, 210
nokřa-i mūbhem, 329
nokřa-i mūřķin, 6
nuķat, 72
nuķl, 3, 18, 46, 71
nuķre, 220
nuķre-i eřķ, 140, 160, 178, 321
nuķre-eřķ-i şeşm-ter, 72
nuķre-i eřķ-i dīde-i ter, 198
nuķūř-ı māsivā, 109
nuşh, 151
nuřķ, 34, 127, 182, 191, 296, 297
nuřķ-ı řafā-bařķ, 36
nuřķ-ı Mesīhā, 290
nūbüvvet, 218
nūcūm, 120, 337
nūh ĥum, 97
nūh-sipihr, 141
nūkte, 43, 127, 153

nūktedān, 251, 352
nūkte-i la' l-i leb-i yār, 68
nūkte-i sırr-ı dehen, 189, 193
nūkte-i sırr-ı leb, 227
nūkte-řinās, 38, 112
nūmā, 143
nūr, 78, 92, 228, 248, 272
nūr-ı bařar, 63, 344
nūr-ı řeřm, 83, 179
nūr-ı dīde, 117
nūr-ı ruķ, 37
nūr-ı ruķsār, 51
nūr-efřān, 227
nūř, 19, 66, 250
nūř eyle-, 148, 221
nūř id-, 88, 112, 137, 156, 201, 242, 306,
309, 357
nūř iden, 92, 105, 106
nūř it-, 2, 71, 231

Vav

vādi, 13, 267, 315, 326
vādī, 78, 133, 226, 256, 294, 295, 344
vādī-i derd (ü) ĝam, 324
vādī-i ĝam u miķnet, 276
vādī-i hicr, 186, 221, 231
vādī-i hicr ü firāk, 101
vādī-i hicrān, 273
va' de it-, 354
va' de-i zevķ-ı viřāl, 48
va' de-i vaşl, 231
va' de-i vuşlat, 170
vāh, 272
vahdet-i zāt, 41
vahy, 222
vā' iz, 185
vā' iz-i ĥār, 301
vā' iz-i şehr, 53
vālā, 290

Vāmık, 25, 73, 78, 95, 144, 159, 176, 241,
294, 327, 336, 341, 355, 360
varak-ı diger, 102
varluğ, 319, 329
vaşan, 241
vaşar, 2, 10, 352
vākıf-ı esrār, 87, 112, 149
vākıf-ı sırr-ı zāmır, 213
vaşt, 215, 248
vaşf-ı cemīl, 11
vaşf-ı la‘l, 127, 234, 251
vaşf-ı leb, 89, 153
vařf-ı hūsn, 117, 127
vaşf-ı ruřsār, 224
vaşl, 36, 98, 117, 134, 163, 172, 226, 231,
277, 285, 302, 311, 353
vaşl-ı Leylī, 172
vaşl-ı yār, 72
vaşlı ümmid, 217
vařluñ firākı, 312
vařluñ hevāsı, 333
vařřāf, 6
vaşzıfe, 9
vecāhet bağla-, 348
vech, 1, 15, 21, 51, 54, 60, 65, 116, 127,
238, 247, 248, 298, 343
vech-i aşsen, 310
vech-i pāk, 269
vefā, 17, 26, 29, 43, 56, 60, 66, 86, 87, 95,
106, 122, 131, 134, 136, 170, 215, 219,
235, 285, 302, 316, 327
vefā ‘ilmi, 87
vefķ-ı murād, 185
velī, 65, 70
velvele, 10, 27, 355
verāřet, 39
verd-i řandān, 314, 332, 338, 342, 360
verd-i ter, 96
vezān, 317
vezīr, 300, 319
vezīr-i a‘zam, 44
vezīr-i bī-naşır, 22
vezīr-i şeh-i Cem-şaşmet, 8

vezn-i şab‘ -ı ehl-i dil, 202
Vezzānoęlı İsmā‘il, 328
vifāk, 185
vilāyet, 31, 92, 209, 249, 355, 362
vīrāne, 89, 110, 118, 137
vird ü ezķār, 101
vird-i zebān, 266
viřāl, 55, 74, 119, 267, 273, 284, 312, 313,
334, 338, 339, 340, 352
viřāl-ı yār, 233
viřāl efķārı, 240
viřālūñ řarası, 145
vus‘at, 319
vuşlat, 29, 79, 104, 131, 140, 141, 174,
183, 194, 206, 237, 272, 339, 342, 370
vuşlat-ı cānān, 280
vuşlat-ı dildār, 38
vuřlatuñ genci, 99
vuřlatuñ gencīne, 240
vuşul, 196
vücüd, 36, 73, 96, 126, 128, 143, 147, 189,
197, 222, 226, 231, 250, 277, 278, 285,
331
vücüdum řānesi, 231

He

hādī, 218
hādī-i muşlak, 51
hādī-i rāh-ı hüdā, 23
hāle, 309, 320
hāmūn, 305, 326, 327, 328, 344, 346
hāřimi, 175
heft-ser, 294
heft-ser ejder, 99, 289
helāk, 272
hem-dem, 12, 94, 119, 228, 321, 357
hem-demān, 23
hemnām-ı Kelīm, 4
hem-nişin, 94

hem-râh, 52, 190
hem-râh-ı şabâ, 217
hem-ser, 142, 158, 185, 318
hem-sifâl, 199
hemşire, 293
hem-vâr, 150
hemyân-ı gül ü gonca, 142
hem-zâd, 187
hem-zebân, 168
hengâm, 247
hengâme, 98
hengâm-ı bahâr, 1, 48, 50, 350
hengâm-ı gül, 100
hengâm-ı 'ıyş, 134
hengâm-ı 'ıyş u 'işret, 135
hengâm-ı muşibet, 76
hengâm-ı şafâ, 60
hercâyi, 231
hevâ, 14, 24, 25, 64, 122, 123, 202, 315
hevâ-yı 'aşk, 264
hevâ-yı kâkül, 23, 87, 118, 144, 156, 186,
200, 234, 242, 293, 294, 318, 331, 340
hevâ-yı kâkül ü zülf, 87, 134, 153, 166,
226
hevâ-yı kâkül-i müşkîn, 64
hevâ-yı nefis, 203
hevâ-yı ser-i zülf, 77, 256
hevâ-yı zülf, 24, 121
hevâ-yı zülf-i müşkîn, 301
hevâ-yı zülf-i yâr, 110, 298
hevâdâr, 98
hevâ yeli, 327
hevâyî gönümüz, 153
heves, 65, 76, 164, 315
heves-i kâkül, 45, 144
heves-i kâkül ü zülf, 14, 111
heves-i zülf-i nigâr, 99
hevl-i kıyâmet, 218
heybet, 18, 128
hezâr, 18, 47, 143, 174, 314, 324, 332, 361,
362
hezârân, 67, 68, 138, 309
hezâran-fen, 53

hezâr-âsâ, 54, 200, 217
hezâr-ı bâğ, 134
hicr, 19, 49, 52, 53, 55, 62, 129, 140, 143,
187, 211, 228, 232, 243, 261, 273, 236,
345
hicr-i la'î, 114
hicr-i leb, 209, 214
hicr-i yâr, 149
hicr âteşi, 204
hicrân, 11, 36, 117, 317, 284
hiçe şay-, 220
hidâyet, 218
hilâl, 92, 93, 95, 194, 212, 257, 331, 351
hilâl-ebrû, 287, 292, 300
himmet, 8, 17, 40, 92, 155, 184, 214, 248,
260, 304, 362
himmet-i 'âliye, 326
himmet-i tab'-ı Hîşâlî, 147
himmet-i yârân, 272
himmet-i yârân-ı şafâ, 47, 214
hulefâ, 280
hücre, 188
hücüm, 15, 150, 211, 221
Hümâ, 204, 283
Hümâ-himmet, 214
Hümâ-yı ser-i zülf, 280
hüner, 135
hüner ehl, 173
hüşyâr, 92, 99
hüveydâ, 155
hü, 13
hüş, 132, 232
hüy u hây-ı 'aşk, 179

Ye

yâ, 16
yâ kaç, 16
yaban, 28, 229, 297
yâd, 188
yâd eyle-, 186, 267, 284

yād eylemek, 172
yād id-, 87, 129, 164, 225, 276, 324
yād it-, 24, 45, 119, 268
yād ol-, 40, 89
yād-ı la'1, 101, 145, 156
yād-ı leb, 322
yādigār, 71, 112, 120
yağ, 332
yağmā, 35, 104, 133, 177
yağşı, 109
yağa, 43, 47, 86, 184, 197, 214
Ya' kûb-ı cān, 117
Ya' kûb-ı dil ü cān, 225
Ya' kûb-ı dil-i nālān, 66
yākût, 88, 202
yalıñ yarağ, 44
yalvar-, 280
yalvarı yalvarı, 312
yalvarup yağar-, 223
yamān, 109
yañağ, 25
yanık, 40, 195
yañşak, 29
yap yap, 31, 89, 110, 209, 215, 249, 276,
345, 352, 355, 362
yār, 9, 10, 14, 21, 25, 26, 28, 30, 50, 51,
55, 56, 57, 58, 59, 60, 65, 67, 89, 90, 97,
99, 105, 108, 109, 113, 116, 122, 126, 130,
142, 151, 158, 164, 165, 166, 167, 169,
173, 174, 178, 183, 187, 188, 199, 200,
201, 207, 208, 210, 221, 231, 238, 252,
258, 259, 262, 267, 278, 285, 286, 290,
293, 295, 296, 299, 306, 309, 321, 327,
329, 331, 333, 348, 350, 351, 352, 353,
354, 355, 357
yār-ı cān, 271
yār-ı cefākār, 28, 58
yār-ı ğazanfer-fer, 103
yār-ı ğār, 221, 324
yār-ı ğār u hem-niñin, 92
yār-ı ğüzin, 296
yār-ı ğuceste-dem, 351
yār-ı muvāfık, 50

yār-ı pesendide, 292
yār-ı şādık, 321
yār-ı sım-endām, 162
yār-ı sitem-kār, 58
yār-ı suĥan-dān, 352
yār-ı vefā-dār, 57, 103, 113, 221, 357
Yārab, 29, 85
yārān, 157
yārān-ı 'aziz, 232
yara, 7, 14, 26, 106, 140, 146, 166, 205,
304, 309
yarım ağız, 353
yarım, 128, 222, 252, 258, 343
yār-i ğār, 12
yār-i cān, 166
yas, 76, 139
yāsemen, 191, 276
yaş, 20, 76, 88, 115, 129, 130, 150, 182,
205, 212, 224, 243, 306
yaşda ħurıda, 88
yatağ, 44
yāver, 142
yāvuz nağar, 103, 361
yed-i beyzā, 4, 25, 75, 101, 133, 235
yed-i beyzā-yı Mūsā, 50
yedi deryā, 231, 328
yed-i ħudret-i şehāb, 165
yek-dil, 41, 236, 260
yeksān, 196, 282
yeksān eyle-, 235
yeksān id-, 60
yeksān it-, 288, 349
yeksān ol-, 56, 317
yektā, 76, 159, 163
yel-, 122, 340, 356
yele-, 315
yele vir-, 169
yem, 3, 95
yem-i ħün, 336
yemyeşil, 2
yerinde yellere eser, 130
yeşil dībā, 158
yetim-i tıfl-ı eşk-i çeşm, 117

yevm-i nüṣūr, 59
Yeẓīd, 130
yıl, 15, 152, 160, 356
yıldız, 130, 174, 216
yıldız ṣay-, 129, 298
yıldızı düşkūn, 123
yıldızum düşkūn, 14
yer, 66, 94, 102, 114, 115, 141, 219, 280, 281, 292, 320
yer yüzi, 328, 345
yol, 17, 41, 47, 52, 97, 118, 140, 143, 145, 169, 183, 193, 201, 211, 213, 224, 232, 247, 254, 258, 265, 269, 285, 286, 296, 314, 321
yoldāṣ, 224
yoqluġ, 319, 329
yu-, 366
yuva, 169, 295
yük, 58, 157, 172, 320
yüreg, 14
yürek, 181
yüz, 1, 11, 19, 23, 32, 33, 40, 45, 49, 53, 56, 79, 82, 87, 88, 94, 103, 107, 108, 115, 124, 134, 138, 139, 140, 148, 153, 159, 160, 163, 164, 165, 169, 175, 180, 186, 187, 190, 201, 216, 225, 233, 238, 248, 260, 274, 281, 295, 317, 325, 330, 347, 348, 349, 357, 361, 369
yüz çevir-, 82, 248, 274, 330
yüz sür-, 19, 23, 49, 233, 295, 317, 369
yüz tut-, 45, 87, 169, 248, 260, 357
yüzi aġ, 191, 237
yüzi gül, 221, 229
yüzi gün, 19, 272
yüzi kıara, 51
yüzi ţuyı, 275
yüzini tut-, 351
yüzler sür-, 223, 269
yüzüm gülmez, 107
yüzüm sürüp, 351
yüzüñ ţuyı, 114, 222
yüzüñ sür, 102
Yūsuf, 66, 283, 319, 358
Yūsuf-ı gül-pīrehen, 247
Yūsuf-ı Ken‘ān, 27, 102, 129, 232, 284
Yūsuf-ı Mıţr-ı hūsn, 245
Yūsuf-ı Mıţrī-āsā, 219
Yūsuf-ı ţāni, 225, 278, 288, 343
Yūsuf-ı zamāne, 113
Yūsuf-āsā, 117
Yūsuf-dīdār, 6
Yūsuf-liķā, 117

Özgeçmişim

22.4.1972 yılında Bursa'da doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Bursa'da tamamladım.

1990-1994 yılları arasında Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğrenimimi sürdürdüm. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans öğrenimimi tamamladıktan sonra (1994-1996); aynı enstitüde Doktora öğrenimime (1996) başladım.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Araştırma Görevlisi (1995-1997), Türk Dili Bölümünde okutman (1998-2000) olarak görev yaptım. Halen Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümde okutmanlık görevini sürdürmekteyim.

Prof.Dr. Coşkun Ak'ın danışmanlığında Şubat 2001 tarihinde "*Peştelî Hisâli Dîvânı Tahlîli (İnceleme-Metin)*" konulu teze başladım.

Özlem ERCAN

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ